CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM

2026 کۆڕبەندی نیشتمانیی چمك بۆ ریفۆرمی میدیایی

MEDIA REFORM IN POST CONFLICT REGIONS:

An International Scientific Conference on Kurdistan’s Strategic Policy Roadmap

128th Anniversary of Kurdish Journalism Day
2026 CHMK LONDON FORUM
SOAS, University of London
08 - 09 July

Forum Organisers & Partners

Kurdish Media Watchdog (CHMK): A pioneering, independent civil society organization dedicated to monitoring media output, safeguarding the rights of both media producers and consumers, and fostering professional and ethical standards across the Kurdish media landscape. Leveraging deep empirical fieldwork, applied academic research, and robust institutional networks, CHMK provides an evidence-based foundation for structural media development and policy reform. The organization has successfully initiated and convened two previous editions of the CHMK National Forum for Media Reform (held in Sulaimani, Kurdistan Region of Iraq, in 2021 and 2025), establishing itself as the premier national platform for critical dialogue on media regulation, freedom of expression, and the advancement of modern convergent journalism practices.

Vision Agency for International Development (VisionAID): An independent, non-governmental organization that serves as a strategic conduit for sustainable development and knowledge exchange between local and global communities. By designing and executing comprehensive, field-driven programs, VisionAID addresses critical contemporary challenges within the fields of education, justice, human development, and socio-environmental sustainability. Operating under strict principles of accountability and radical inclusivity, the agency maintains an agile organizational structure that remains highly responsive to the shifting demands of both domestic and international policy environments. Solidifying its commitment to progressive societal change, VisionAID has entered into a formal Memorandum of Understanding (MoU) with CHMK to pioneer, institutionalize, and expand media literacy education within university and academic circles.

Kanga Educational Foundation (KEF): An independent, non-profit, non-governmental organization legally registered in the United Kingdom, committed to the structural preservation, development, and promotion of the Kurdish language, culture, and identity among Kurdish youth and children in the diaspora. KEF's core mission is to elevate transnational cultural awareness and educational engagement through targeted language programs, cultural heritage initiatives, and the facilitation of collaborative networks across Kurdish communities worldwide. By fostering a culturally grounded and critically informed generation, KEF actively safeguards Kurdish heritage on a global scale. Furthermore, as an internationally recognized institution, KEF has established a formal Memorandum of Understanding (MoU) with the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK) to develop, localize, and promote media literacy education and digital resilience among Kurdish diaspora communities abroad.

Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre: Established in 2007 at Goldsmiths, University of London and this has evolved from exploring the creative potential of early digital self-expression into a globally renowned powerhouse of critical inquiry regarding the structural survival of independent journalism and democratic health. The Centre›s rigorous, multi-continental empirical research exposes a sobering structural reality: as advertising revenues migrate to monopoly tech platforms, the resulting economic collapse of local and national newsrooms represents far more than a business failure—it constitutes a systemic crisis that actively hollows out local democracy. Far from operating as an isolated academic «ivory tower,» the Centre actively bridges critical communications theory with frontline media activism by housing and supporting the UK Media Reform Coalition (MRC) to fight directly for a more diverse, equitable, and accountable media landscape.

The UK Media Reform Coalition (MRC): was forged in 2011 during the wake of the historic Leveson Inquiry into the culture, practices, and ethics of the British press, which followed the widespread public revelations of systemic phone-hacking by major corporate tabloids. Originating from a dedicated group of media scholars working on the Spaces of the News research project, the group initially formed the Coordinating Committee for Media Reform before officially becoming the Media Reform Coalition. Designed as a radical bridge between theory and practice, the MRC brings together prominent media academics with over 30 civil society pressure groups, campaign networks, and trade unions to actively engage with parliamentary inquiries, challenge corporate media monopolies, and advocate for democratic media policies.

The Journal of Digital Media & Policy (JDMP):, published by the prestigious Intellect Books (United Kingdom) and indexed in top-tier global databases such as Scopus and the Web of Science (ESCI), serves as a leading international, double-blind peer-reviewed venue dedicated to analyzing the critical intersection of media governance, political economy, and emergent technologies. Under the editorial leadership of Professor Petros Iosifidis, the journal acts as a vital nexus where pioneering academic scholarship, statutory regulatory design, and real-world media practice converge to address systemic questions ranging from platform regulation and market behaviors to the ethical implications of Big Data and Artificial Intelligence (AI). Formally cementing an international academic bridge with our assembly, the Journal of Digital Media & Policy is collaborating as our official Strategic Academic Partner for the high-level Roundtable Discussion, actively steering the conceptual design of the Forum›s statutory and institutional policy frameworks. Beyond the immediate deliberations of the event, this high-impact partnership will culminate in a dedicated, globally distributed Special Issue (Volume 19.1, slated for publication in March 2028) titled «Media Reform in Post-Conflict Regions: Structural Transformations, AI Interventions, and Digital Resilience,» which will fast-track selected peer-reviewed empirical papers, data models, and judicial insights from this conference to elevate localized fieldwork into globally indexed benchmarks of international media governance.

NATIONAL FORUM
FOR MEDIA REFORM

Wednesday, 08 July 2026
Thursday, 09 July 2026
SOAS, University of London
United Kingdom

THE 3RD CHMK NATIONAL FORUM:
Bridging Research, Policy, and Global Partnerships

This official booklet and conference proceedings document the outcomes of the 3rd CHMK National Forum for Media Reform, hosted at SOAS University of London on July 8–9, 2026. Bringing together international experts, policymakers, and scholars, this publication presents the empirical findings, strategic deliberations, and actionable policy frameworks developed during this historic summit. Key achievements and milestones come from the following:

*** Global Academic & Diplomatic Participation:** Convened over two intensive days, the summit featured 15 keynote speakers and 25 peer-reviewed research papers delivered by scholars from Kurdistan, Iraq, Iran, Egypt, Greece, Spain, Norway, and the United Kingdom. The forum brought together representatives from 20 academic and civil society institutions, alongside high-level diplomatic presence including the Iraqi Ambassador to the UK and KRG representatives, creating an unprecedented platform for Global South scholars to contribute directly to Global North policy arenas.

*** Institutional Collaboration & International Policy Impact:** Serving as a vital bridge between local and international NGOs, academic bodies, and professional networks, the summit showcased impactful cross-border collaboration. A major highlight was the national proposal submitted by the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK) to the UK Media Reform Coalition's (MRC) Alternative Green Paper for the BBC Charter Review in 2026, demonstrating how regional watchdog research can inform global public interest media debates.

*** Historic Endorsement & Academic Recognition:** Officially recognized by the KRG Ministry of Higher Education and Scientific Research as the first international scientific conference on media reform hosted abroad, the event commemorated the 128th Anniversary of Kurdish Journalism Day. Additionally, Intellect's Journal of Digital Media & Policy (JDMP) committed to publishing a dedicated Special Issue (Vol. 19.1, March 2028) highlighting the summit's core research themes.

*** The 10-Year Strategic Roadmap:** The primary output of the proceedings is the 3rd CHMK Media Reform Forum Recommendations (2026–2036). Grounded in rigorous field research and practical data, this strategic masterplan provides executive, legislative, and judicial authorities with a clear blueprint for statutory independence, AI content provenance, lifelong media literacy, and democratic governance over the next decade.

CHMK
2026

KANGA
CHMK
NATIONAL FORUM
FOR MEDIA REFORM
2026

FORUM SPONSORS

KANGA

CHMK
FORUM SPONSORS
KANGA

SOAS
University of London

About Us

CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM
KANGA

SOAS

CHMK
NATIONAL FORUM
FOR MEDIA REFORM
2026

CHMK
NATIONAL FORUM
FOR MEDIA REFORM
2026
MEDIA REFORM IN PO
NFLICT REGIONS:
An International Sc
ference for
Kurdistan's Strate
admap
: 08–09 July 2026
sity of London

CONFERENCE BOOKLET & ABSTRACT COMPENDIUM

THIRD CHMR NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM

Media Reform in Post-Conflict Regions:

An International Scientific Conference on Kurdistan's Strategic Policy Roadmap

PRESENTED JOINTLY BY

Kurdish Media Watchdog (CHMK),

In Collaboration with Kanga Educational Foundation (KEF), Vision Agency for International Development (VisionAID), the UK Media Reform Coalition (MRC), Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre, and the Journal of Digital Media & Policy (JDMP)

DATE

08–09 July 2026

Wednesday – Thursday

DAILY HOURS

09:00 – 18:00

All sessions in

Student Alumni Lecture Theatre (SALT), Paul Webley Wing, Senate House Building, SOAS & DLT, SOAS Main Building

VENUE

SOAS University of London

10 Thornhaugh Street Russell Square, London WC1H 0XG, United Kingdom

WWW.CHMK.ORG

FORUM.CHMK.ORG

CHMK@CHMK.ORG

+44 (0)7395 539211 · +964 (0)7725 451638

London, 2026

TABLE OF CONTENTS

- **FORUM AGENDA**
  - INTRODUCTION
  - DAY ONE & DAY TWO
  - SPEAKERS
  - ORGANISATIONS &INITIATIVES
  - ORGANISERS & SUPPORTERS
  - MAP

- **FORUM SECTIONS**
  1. FORUM FRAMEWORK & VENUE CONFIGURATION
  2. FORUM MISSION & CORE OBJECTIVES
  3. KEYNOTE SPEAKERS & EXPERT PANELIST DOSSIER
  4. SCIENTIFIC TIMELINE AGENDA
  5. HIGH-LEVEL STRATEGIC POLICY ROUNDTABLE
  6. FULL ABSTRACT COMPENDIUM & SCIENTIFIC DOSSIER
  7. FORUM THEMES
     - Theme I: Artificial Intelligence, Digital Paradigms, & Curriculum Reform
     - Theme Ii: Political Economy, Media Ownership, & Economic Independence
     - Theme Iii: Legal Frameworks, Policy Roadmaps, & Public Accountability
     - Theme Iv: Language, Culture, Anthropology, & Public Interest Campaigns
  8. THE LONDON DECLARATION & FINAL PROTOCOLS
  9. STEERING COMMITTEE & CONTACT DIRECTORY

- **FORUM ORGANISATIONS &INITIATIVES**
  - Kurdish Media Watchdog (CHMK)
  - Kanga Educational Foundation (KEF),
  - Vision Agency for International Development (VisionAID)
  - UK Media Reform Coalition (MRC),
  - Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre,
  - Journal of Digital Media & Policy (JDMP)

- **FORUM ORGANISERS & SUPPORTERS**
  - About The Organisers
  - Supporting Organisaions
  - Additional Recourses

Official Opening Address: Academic & Executive Version

CHMK FORUM ROADMAP ON MEDIA REFORM (2026–2036):

An Alternative Green Paper Policy Strategy

Delivered by: Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas

Venue: Student Alumni Lecture Theatre (SALT), Paul Webley Wing, Senate House, SOAS University of London

Date: 08 July 2026

General Coordinator of the CHMK National Forums

Excellencies, Distinguished Scholars, Senior Policymakers, and Honored Guests,

Good morning and a most cordial welcome.

Today marks a historic milestone as we officially convene the 3rd CHMK National Forum for Media Reform, recognized by the KRG Ministry of Higher Education and Scientific Research as our First International Scientific Conference.

As we gather, we do so with a profound sense of shared responsibility for the future of Kurdistan. Media is not a marginal issue; it shapes public opinion, influences political awareness, and defines the history of tomorrow. Because this conference matters deeply, we openly welcome the most serious, critical questions regarding its purpose, location, national benefit, and funding. Transparency is not just a theme we debate; it is the foundational principle of how we operate. This address serves as our direct, practical answer to those necessary questions.

Protocols, Welcomes, and Dignitaries

Before unpacking our strategic roadmap, it is my distinct honor to extend our warmest welcome to our esteemed VIPs, whose presence lends vital institutional and diplomatic weight to this assembly:

• The High Representatives and Delegations of the Republic of Iraq and the Kurdistan Region to the United Kingdom, whose diplomatic stewardship remains critical to cross-border institutional advancement.

• The Leadership and Representatives of the Governorate of Sulaimani, a region historically renowned as the beating heart of free expression and the cultural capital city of Kurdistan.

• Our distinguished Academic Leaders, University Presidents, Deans, lecturers, Researchers, and journalists representing the Kurdistan Region, Iraq, Egypt, Iran, Spain, Greece, Norway, and the United Kingdom, alongside local and international institutions, who anchor our policy discussions in scientific rigor.

Strategic Funding & Deep Institutional Gratitude

An international convergence of this magnitude requires absolute financial transparency. To answer the crucial question of accountability: this forum is not funded by public resources from the Kurdistan Region of Iraq. At a time when our homeland needs every resource invested locally to support journalists and build independent institutions, we have consciously looked outward.

Our operational continuity, logistics, and international staging have been made possible entirely through transparent international partnerships, academic collaboration, and the generous charity of the Kurdish diaspora corporate network. We extend our frankest gratitude to:

• The Kanga Educational Foundation (KEF) and the Vision Agency for International Development (VisionAID), along with our global academic partners, the UK Media Reform Coalition (MRC), the Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre (GLMRC), and the Intellect Books Journal of Digital Media & Policy (JDMP).

• Nawroz University, and the Azadbun Organization from the KRI, alongside with ShaPost and AlenPost companies in the UK, whose operational execution and media connectivity have seamlessly supported our mission.

• Sulaimani Restaurant in London, for their discount and warm hospitality and outstanding support of our delegates.

• Master Cash & Carry and Atlas Food Wholesale across the UK, whose community-driven corporate responsibility has been instrumental in backing this international scientific endeavor without utilizing public funds from back home.

To every individual organizer, donor, sponsor, collaborator, and institutional backer who quietly contributed their financial and intellectual wealth to turn this vision into an active reality: your investments are building the foundations of a free and democratic media commons, ensuring that global resources are funneled back to enrich Kurdish institutions on the ground.

The Poetics of Space: Transforming Infrastructure

Our presence here in the Student Alumni Lecture Theatre (SALT) within Senate House carries profound symbolic weight. During the Second World War, this iconic building served as the Ministry of Information, the epicenter of state censorship. Gathering in this exact venue to champion media democracy represents a profound act of academic and democratic reclamation.

Coinciding with the 128th anniversary of Kurdish Journalism Day, this forum bridges the historic legacy of the 1898 Kurdistan newspaper printed right here in London with a modern, internationalized scientific mission. As a UK alumnus who returned home in 2017, my enduring objective has been to cultivate a bidirectional intellectual bridge between British and Kurdish institutions. Today, that framework is live, synthesizing cross-border scholarship to construct a resilient democratic media roadmap.

Why London? Reclaiming the Historic Arc

Many people have rightly asked: Why the United Kingdom, instead of the Kurdistan Region of Iraq? Why are we discussing the future of Kurdish media far away from the local realities it is supposed to serve?

The answer lies in a profound historical arc, a strategic geopolitical reality, and the natural evolution of our institutional mission. Over a century ago, when the Kurdish voice was completely suppressed in its homeland, it was here in the United Kingdom, specifically in London and Folkestone, that the pioneering Bedirkhan family established the early foundations of our independent press, printing the historic Kurdistan newspaper.

Furthermore, this international move is the direct, structural continuation of our intensive work on the ground. The First CHMK National Forum in 2021 established a baseline diagnostic of our media ecosystem, mapping out the distinct challenges and opportunities of reform within a highly partisan media environment. Following that, the Second CHMK National Forum in 2025 delivered rigorous, local policy recommendations aimed at building legislative safeguards and institutional transparency within the Kurdistan Region.

Having firmly laid that foundational groundwork at home, our ongoing mission is to expand these strategic visions across the global stage.

Today, we return to this global capital not to distance ourselves from local realities, but to elevate them into an international policy framework. We must confront our modern condition with absolute clarity and shared empathy: the Kurdish people remain one of the largest stateless nations in the world, split across the four parts of Kurdistan. Because we lack unified, physical borders on the geopolitical map, our survival relies entirely on our intellectual, cultural, and digital sovereignty. If we cannot unite a physical territory on the ground today, we must work shoulder to shoulder to unite the Kurdish nation virtually across the globe.

By hosting this third edition at SOAS University in London, we are actively bridging our homeland›s efforts with the global diaspora. We bring the urgent, daily needs of journalists working in Halabja, Sulaimani, Erbil, Duhok, and all corners of our divided homeland into an international arena—engaging global policymakers, transnational tech platforms, copyright watchdogs, and international media networks to recognize our collective struggle for digital, intellectual, and structural independence.

Purpose, Outcomes, and National Benefit

Let us be completely candid: this assembly is not designed for mere speeches, superficial photography, or transient rhetoric. We fully recognize that our media landscape back home still faces deep systemic challenges in establishing a truly transparent, national press, one that consistently serves the public interest over narrow partisan or political patronages. This forum exists precisely to confront that reality, moving beyond discussion to deliver concrete, measurable, and independent outcomes that directly support local journalists and strengthen institutional accountability through four core objectives:

1. The CHMK Global Media Platform: To channel the immense wealth and talent of our diaspora

into local action, the CHMK Media Academy is officially launching a global broadcast media platform. This digital initiative is designed to serve, connect, and empower Kurds across the globe, overcoming physical borders through digital resilience.

2. Concrete Legislative Proposals: We are translating our research into an actionable, 10-year strategic roadmap anchored by our «Three Integrity Walls.» This framework aims to insulate newsrooms from corporate-political dependencies, mandate ultimate beneficial ownership transparency, and introduce an independent, Ofcom-inspired regulatory model: The National Council of Communications, Culture and Media Sectors (NCCMS).

3. Local Institutional Investment: We believe in investing directly where the need is immediate. To achieve this, we are deploying automated fact-checking networks through the newly established CHMK Media Research Center at the University of Sulaimani, reinforcing the frontlines of factual journalism on the ground.

4. The London Declaration (2026–2036): This formalized strategic blueprint will not sit on a shelf. It will be submitted directly to the KRG Council of Ministers, parliamentary bodies, judicial authorities, and key partner institutions, including civil society organizations and NGOs, as a unified, actionable vision for a resilient and ethical media commons.

Furthermore, we wish to send a vital diplomatic signal to our remote delegates and speakers who were prevented from joining us face-to-face due to administrative UK visa delays: Borders cannot contain the flow of scientific knowledge. Please be assured that your models, papers, and presentations are fully woven into our official agenda. Your expertise remains at the absolute center of this dialogue over the next two days, and your voices will be heard.

THE STRUCTURAL BLUEPRINT: The Three Integrity Walls

The scientific program of this forum is organized around the Three Integrity Walls framework, a conceptual model that divides holistic reform into three complementary, specialized pillars. Crucially, this year›s framework actively integrates the CHMK Policy Proposal into the UK Media Reform Coalition's (MRC) Alternative Green Paper for the BBC Charter Review. By embedding our cross-border realities into this pivotal review, we focus directly on decolonizing the media and bringing vital Global South perspectives into the heart of western and international regulatory architectures. Together, these pillars guide our collective inquiry from foundational law to digital engineering, and finally to ethical execution:

1. **The First Wall:** Statutory Reform Focus on reviewing, modernising, and updating the legislative and constitutional foundations that govern media operations, platform accountability, and regulatory independence. It is within this pillar that we ground our collaborative work with the MRC, advocating for structural adjustments to the upcoming BBC Charter Review by introducing decentralised, inclusive, and decolonised public service models that reflect a truly globalised society.

2. **The Second Wall:** Technical & Infrastructure Resilience Focus on addressing the core engineering, cybersecurity, and digital architectures, including algorithmic AI governance and data protection that underpin modern broadcasting and contemporary journalism. In an era of rapid AI deployment and transnational data flow, this wall ensures that technological frameworks protect digital sovereignty and withstand systemic manipulation, integrating diverse technical insights from both the Global North and Global South.

3. The Third Wall: Professional & Ethical Code Execution Focus on embedding robust, field-tested standards of journalistic conduct, editorial independence, automated fact-verification mechanisms, and transparent public accountability. This pillar challenges the historical monopolies of information by diversifying editorial perspectives, establishing ethical walls against political-corporate patronage, and elevating the voices of journalists across our divided homelands and the wider Global South.

Venue & Session Configuration Note

To ensure a seamless, high-impact experience over the next two days, our forum sessions will move dynamically across two of SOAS's most inspiring academic spaces:

Day 1 (08 July): The Student Alumni Lecture Theatre (SALT), located in the Paul Webley Wing of the iconic Senate House Building.

Day 2 (09 July): The David Lean Lecture Theatre (DLT), located in the SOAS Main Building.

This carefully coordinated venue arrangement has been chosen to provide a focused, distraction-free environment that maximizes interaction between our delegates, presenters, and observers.

Let us fully embrace these next two days as a unique opportunity to turn our field-tested insights into lasting, permanent progress. Working side by side, we have the power to construct a modern, democratic, and highly professional media landscape, one that is resilient enough to sustain, connect, and empower the global Kurdish community throughout the digital age.

Thank you for your dedication, your passion, and your vital contributions. Welcome to the 3rd CHMK National Forum for Media Reform at SOAS, University of London! Let›s make these two days count.

Assoc. Prof. Dr. SHWAN ADAM AIVAS
General Coordinator of the CHMK National Forums
UK, London
08 July 2026

CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM

SECTION I: FORUM FRAMEWORK & VENUE CONFIGURATION

To ensure the highest standards of technological integration, acoustic precision, and seamless engagement among our international participants, ***the 3rd CHMK National Forum for Media Reform*** will be hosted across two primary spaces at SOAS, University of London:

Day 1 (08 July): Student Alumni Lecture Theatre (SALT), Paul Webley Wing, Senate House Building.

Day 2 (09 July): David Lean Lecture Theatre (DLT), SOAS Main Building.

This coordinated venue arrangement reflects our commitment to delivering a focused, distraction-free environment for all delegates, presenters, and observers. This booklet serves as your definitive guide and reference for the duration of the event.

THE STRUCTURAL BLUEPRINT: The Three Integrity Walls

The scientific program of this forum is organized around the ***Three Integrity Walls*** framework, pioneered by Forum General Coordinator **Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas**. This conceptual model offers a clear, structured approach to media sector transformation by dividing holistic reform into three complementary, specialized pillars. Together, they form the intellectual architecture of our assembly, guiding our collective inquiry from foundational law to digital engineering, and finally to the ethical conduct that sustains a genuinely independent press.

The First Wall: Statutory Reform focus on: Reviewing, modernizing, and updating the legislative and constitutional foundations that govern media operation, platform accountability, and regulatory independence.

The Second Wall: Technical & Infrastructure Resilience focus on: Addressing the core engineering, cybersecurity, and digital architectures, including AI governance and data protection, that underpin modern broadcasting and contemporary journalism.

The Third Wall: Professional & Ethical Code Execution focus on: Embedding robust practical standards of journalistic conduct, editorial independence, fact-verification mechanisms, and transparent public accountability.

To ensure the highest standards of technological integration, acoustic precision, and coordinated engagement among our international participants, all scientific sessions, keynote addresses, and policy roundtables will be held exclusively within Student Alumni Lecture Theatre (SALT), Paul Webley Wing, Senate House Building, SOAS & DLT, and SOAS Main Building. This arrangement reflects the forum's commitment to delivering a seamless, immersive experience for delegates, presenters, and observers alike.

SECTION II: FORUM MISSION & CORE OBJECTIVES

The ***Third CHMK National Forum*** stands as a collaborative, high-level scholarly and policy platform. It brings together the shared wisdom of academics, practitioners, legislators, and civil society representatives from across Kurdistan, Iraq, Iran, Egypt, the United Kingdom, Norway, Spain, Greece, and beyond.

Our overarching purpose is to co-create a multi-sectoral ***Strategic Policy Roadmap for Media Reform in the Kurdistan Region of Iraq (KRI).*** In doing so, we aim to support the alignment of local governance frameworks with internationally recognized human rights, professional integrity, and media freedom benchmarks. To achieve this vision, our work over these two days is guided by four core objectives:

1. Compassionate Policy Analysis: To thoughtfully examine the structural and systemic challenges facing media reform in post-conflict and transitional societies, keeping the unique context of the Kurdistan Region at the center of our inquiry.

2. Collaborative Institutional Engagement: To constructively evaluate the responsibilities, capacities, and vital roles of the KRI's legislative, executive, and judicial institutions in fostering meaningful, long-term change.

3. Evidence-Based Legislative Recommendations: To develop concrete, research-driven proposals designed to help consolidate, refine, and modernize the region's fragmented legacy media laws into a supportive framework for journalists.

4. The London Declaration: To formalize and publish a comprehensive Media Reform Roadmap for 2026–2036. This shared blueprint will be submitted directly to the KRG Council of Ministers, parliamentary bodies, and partner institutions as a unified vision for a resilient and ethical media commons.

I. Global Perspectives & Media Governance Leaders

• Prof. Des Freedman

Bridging critical theory and structural change as Co-Director of the Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre

• Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas

Championing media integrity and accountability as the visionary Chair of Kurdish Media Watchdog (CHMK)

• Prof. Petros Iosifidis

Guiding global policy dialogue as Chair of the CHMK Roundtable and Principal Editor of the prestigious Journal of Digital Media & Policy

• Dr. Tom Mills

Empowering public interest journalism as a senior lecturer at Aston University and former Chair of the UK Media Reform Coalition (MRC)

• Dr. Marius Dragomir

Unlocking data-driven insights into independence and press freedom as Director of the Media and Journalism Research Center (MJRC)

II. Diplomacy, Policy & Jurisprudence Experts

• Dr. Haval Abubaker Hussein

Merging executive leadership with academic expertise as an Assistant Professor of Media Language, policy architect, and the Governor of Slemani.

• Judge Dr. Mohamed Hassan Mekkawi

Unraveling complex legal intersections as a distinguished Legal Expert at the International Federation of Neuro Legal Sciences (IFBLS)

• Azad Hamadamin

Protecting press freedom and professional standards at the frontline as the Chair of the Kurdistan Journalists Syndicate

• Mr. Soran Abdulla Hamakhan

Masters in Advinced Public and Cultural Diplomacy for International Relations

III. Digital Innovation, Political Economy & Investigative Journalism

- **Prof. Mohammed Hussein Ahmed**
Driving regional educational transformation and international growth as a senior academic leader and Founder of Vision Agency for International Development (VisionAID)

- **Dr. Abdulrahman Salih**
Safeguarding the digital future as an Assistant Professor of AI & Cybersecurity and Chair of the Kanga Educational Foundation (KEF)

- **Dr. Dara Salam**
Decoupling power from media infrastructure as a Political Economy Keynote and Teaching Fellow at SOAS University of London

- **Dr. Ali Moussa Al-Mousawi**
Mapping global communication shifts as an Expert in Modern International Media and Director of the Iraq International Center for Culture and Media

- **Dr. Bakhtiar Amen**
Spearheading next-generation tech analysis as an Assistant Professor of AI at City St George's, University of London

- **Dr. Zhala Saeed Khatat**
Experts in Law and the General Director in the Ministry of Higher Education and Scientific Research.

- **Jiyar Gol**
Bringing global truths to light as an acclaimed investigative journalist, documentary filmmaker, and BBC World Affairs Correspondent

- **Kameel Ahmady**
Redefining social landscapes as a celebrated researcher and winner of the 2025–2026 Best Anthropology Research award by the British Museum›s Hackney in London

IV. Transnational Partnerships & Policy Re-Engineering

• **Dr. Kamaran Qader Yaqub & Dr. Shwan Adam Aivas**
Sulaimani Polytechnic University

• **Dr. Sana Yasen Khudhur & Dr. Shelan Yasen Khudhur**
Arden University & Salahaddin University-Erbil

• **Dr. Hataw Hama Saleh, Prof. Banaz Hama Rashid & Dr. Radhwan Abubakr**
University of Halabja, University of Sulaimani & Human Development University

• **Dr. Muslih Irwani & Wlat Mohsin Mahmood**
Amrican University of Iraq-Baghdad & Soran University

V. Digital Ethics, Disinformation & AI Pedagogy

• **Prof. Aryan Ibrahim Muhammed** (Salahaddin University-Erbil)

• **Prof. Hakim Othman, Dr. Arkan Rauf Aziz & Dr. Harmn Sherko**
National Institute of Technology & Sulaimani Polytechnic University

• **Dr. Kawa Abdulridha, Dr. Harmn Sherko & Dr. Sara Qadir**
Sulaimani Polytechnic University & University of Sulaimani

VI. Media Literacy, Language Reform & Social Impact

• **Dr. Hataw Hama Salih, Dr. Bekhal Abubakir & Dr. Shwan Adam Aivas**
(University of Halabja, University of Sulaimani & Sulaimani Polytechnic University)

• **Eman Luqman Abdulla, Dr. Ismail O. Abdulrahman**
University of Sulaimani

• **Derin Mahmood** (Norway Ministry of Education and Development); bringing specialized international expertise in children›s coaching and education.

• **Chya Yassen Mohammed & Dr. Yohan Othman Hama**
(Ministry of Culture and Youth & University of Sulaimani)

• **Sherwan Taha Ameen, Jwan Hasan Hussein & Sipan Ibrahim Ahmed**
(University of Duhok, Charesteen Institute & Tishk Private Institute)

VII. Infrastructure, Newsroom Operations & Human Rights

• **Dr. Ibrahim Omer Sadiq**
Associate Professor & Soran University

• **Dr. Hawre M. Rasool & Dr. Karwan A. Mohammad** (University of Sulaimani)

• **Omar Karim Sharif, Dr. Hazhar Jalal & Dr. Arkan Rauf Aziz**
Sulaimani Polytechnic University

• **Karmand Mahmood Abdallah & Dler Abdalkhaliq Haji**
University College of Goizha & Sulaimani Polytechnic University

• **Jihan Yousif Ahmed** (Salahaddin University-Erbil)

• **Eman Luqman Abdulla, Dr. Ismail O. Abdulrahman**
University of Sulaimani

• **Jwan Hasan Hussein , Sherwan Taha Ameen & Sipan Ibrahim Ahmed**
University of Duhok, Charesteen Institute & Tishk Private Institute

SECTION VI: THE LONDON DECLARATION & FINAL PROTOCOLS

The research findings, policy recommendations, and scholarly insights brought together within this booklet form the verified scientific heart of the ***Third CHMK National Forum for Media Reform***. Following our shared discussions and formal ratification within the halls of SOAS, University of London, and these protocols will be officially indexed and shared with the Executive Council of Ministers of the Kurdistan Regional Government, our partner international universities, and communication accountability bodies across the globe.

The central achievement of our gathering, ***The London Declaration on Kurdish Media Reform***, outlines a thoughtful, structured policy roadmap for the decade spanning 2026–2036. This blueprint addresses the vital legislative, technical, and professional dimensions needed to cultivate sustainable media practices in post-conflict and transitional Kurdistan. More than a document, the London Declaration represents a deep, shared commitment among scholars, practitioners, legislators, and civil society to nurture a media environment in Kurdistan that is independent, pluralistic, and genuinely accountable to the citizens it serves.

This booklet is officially endorsed, authenticated, and presented by the three co-hosting institutions and the Forum Secretariat Council as the definitive record of our collective vision.

SECTION VII: STEERING COMMITTEE & CONTACT DIRECTORY

Forum General Coordinator	Dr. Shwan Adam Aivas (CHMK / SPU) · Shwan.adam@spu.edu.iq · shwanadam@chmk.org
General Enquiries	chmk@chmk.org · www.chmk.org · forum.chmk.org
Telephone (UK)	+44 (0)7961238471 & +44 (0)7395 539211
Telephone (Iraq)	+964 (0)7725 451638
Venue	Goldsmiths, University of London, Lewisham Way, New Cross, London SE14 6NW
Catering	Morning coffee and afternoon tea are provided in the Cinema Lobby. Lunch is served in the Senior Common Room.

Official booklet printed for global distribution · Joint Forum Secretariat Council · London, 2026
© 2026 Kurdish Media Watchdog (CHMK). All rights reserved.

ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی
Kurdish Media Watchdog Organization
منظمة مراقبة الاعلام الكوردي

KANGA Educational Foundation KEF | VisionAID | MRC MEDIA REFORM COALITION | Journal of Digital Media & Policy | Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre

The Kurdish Media Watchdog (CHMK)
In partnership with the Kanga Educational Foundation (KEF),
The Vision Agency for International Development (VisionAID),
The Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre,
The UK Media Reform Coalition (MRC), and
The Journal of Digital Media & Policy (JDMP)
Proudly presents

THE 3RD CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM

CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM
2026 کۆڕبەندی نیشتمانیی چمک بۆ ریفۆرمی میدیایی

MEDIA REFORM IN POST-CONFLICT REGIONS:
An International Scientific Conference for Kurdistan's Strategic Policy Roadmap

: 09:00 – 18:00
: 08–09 July 2026
: SOAS University of London, 10 Thornhaugh Street
Russell Square, London WC1H 0XG, United Kingdom

CHMK Media Reform Forum Recommendations (2026–2036):
A 10-Year Strategic Policy Roadmap for Democratic Governance, Cultural Sovereignty, and Structural Reform in Iraqi Kurdistan

Executive Summary & Transmittal Memorandum

This policy roadmap constitutes the official regulatory proposal submitted to the legislative, executive, and judicial authorities of the Kurdistan Region of Iraq (KRI) to serve as a practical, strategic framework for structural media reform over the decade spanning 2026–2036.

Originating directly from the peer-reviewed roundtable deliberations of the 3rd CHMK National Forum for Media Reform, hosted at SOAS University of London on July 8–9, 2026, this document connects years of empirical field research led by the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK) with leading international frameworks for media democracy.

Transitioning from a top-down regulatory proposal into an actionable masterplan, this policy paper balances newsroom accountability with community participation. It outlines legal and financial pathways for statutory independence, addresses digital harms, and establishes technical standards for content provenance and algorithmic accountability in the KRI.

Official Transmittal Directives
This document is formally transmitted to:

- ***The Presidency of the Kurdistan Region of Iraq (KRI)***
- ***The Parliament of the KRI*** *(Legislative, Legal, and Cultural Committees)*
- ***The High Judicial Council of the KRI*** *and its Specialized Tribunals*
- ***The KRG Council of Ministers*** *and Executive Portfolios*
- ***Academic, Public Service, and Cultural Institutions*** *across the KRI*
- ***The Kurdistan Journalists Syndicate (KJS)*** *and Associated Civil Society Organizations*

Summit Host & Strategic Co-Organizers

- ***Host Institution:*** *SOAS University of London (8–9 July 2026)*
- ***Convening Body:*** *Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK)*
- ***Development Partners:*** *Kanga Educational Foundation (KEF) & Vision Agency for International Development (VisionAID)*
- ***Academic & Affiliated Frameworks:*** The UK Media Reform Coalition (MRC), Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre (GLMRC), and the Journal of Digital Media & Policy (JDMP).

Authorship & International Review Assembly
Lead Author & General Coordinator

- Dr. Shwan Adam Aivas: *Associate Professor of Communication, Culture & Media Studies, Media Technique Department, Technical College of Administration, Sulaimani Polytechnic University (SPU); Chair, Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK); General Coordinator, CHMK National Forum Series (2021–2026).*

Contributing International Review Assembly & Advisory Acknowledgments

We extend our deep gratitude to our international advisory colleagues for their expert feedback, peer reviews, and valuable contributions to this policy framework:

1. Dr. Des Freedman: *Professor of Media and Communications, Department of Media, Communications and Cultural Studies, Goldsmiths, University of London; Co-Director, Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre (GLMRC).*
2. Dr. Lee Edwards: *Professor of Strategic Communications and Public Engagement, Department of Media and Communications, London School of Economics and Political Science (LSE); Chair, UK Media Reform Coalition (MRC).*
3. Dr. Marius Dragomir: *Director, Media and Journalism Research Center (MJRC).*
4. Dr. Michael Klontzas: *Associate Lecturer, Department of Media and Communications, Goldsmiths, University of London; Managing Editor, Intellect's Journal of Digital Media & Policy.*
5. Dr. Bakhtiar Amin: *Assistant Professor in Artificial Intelligence & Distributed Machine Learning, Department of Computer Science, City St George's, University of London.*
6. Dr. Dara Salam: *Teaching Fellow, Department of Politics and International Studies, SOAS University of London.*

Official Portals

Web: www.chmk.org | forum.chmk.org
Inquiries: chmk@chmk.org

I. Modernizing Kurdish Media Governance: The Role of CHMK

Table 01 shows that the Kurdish Media Watchdog (CHMK) is a non-governmental civil society organization dedicated to media ethics, structural reform, and media freedom in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Operating in an environment challenged by political fragmentation, financial opacity, and digital disinformation, CHMK serves as an independent watchdog and media policy institute.

Table 01: CHMK National Form Rounds between 2021-2026

Forum Milestone	Core Focus	Key Outcomes
1st CHMK National Forum (2021)	Digital Ethics & Safety	Frameworks for digital journalism ethics and boundaries for institutional vs. private speech.
2nd CHMK National Forum (2023)	Ownership Transparency	Policy models for a public Ultimate Beneficial Ownership (UBO) ledger to curb shadow funding.
3rd CHMK National Forum (2026)	Omnibus Consolidation	The *Omnibus Media Law* draft, establishing statutory independence and Anti-SLAPP protections.

II. Broadening the Scope: Beyond News to a Vibrant Media Commons

While journalism remains critical for political accountability, a public media ecosystem must serve broader democratic, cultural, and social functions. This roadmap expands its strategic scope beyond newsroom governance to encompass the Cultural, Participatory, and Self-Representational Media Ecosystem:

1. ***Community Media & Local Expression:*** *Enacting statutory spectrum reservations for non-profit local radio, television, and digital media to preserve regional arts, linguistic diversity, and community heritage.*
2. ***Public Service Media as Tech Forerunners:*** *Transitioning state-affiliated outlets into independent Public Service Media (PSM) capable of co-developing open-access civic tech, localized recommender systems, and public-interest AI tools.*
3. ***Participatory Civic Governance:*** *Direct involvement of civil society, regional communities, and audience councils in media programming boards, oversight committees, and public fund allocation.*

III. The Integrated Regulatory & Omnibus Consolidation Model

To resolve legal ambiguities and supersede conflicting executive decrees, Parliament must enact the Omnibus General Media Regulation Law.

A. Legislative Migration & Federal Competence Boundaries

- ***Specific Migration Scope:*** *Civil regulation, broadcast licensing, commercial advertising standards, copyright, and access-to-information laws are fully integrated into the Omnibus Law, explicitly replacing previous administrative decrees.*
- ***Federal vs. Regional Competence:*** *Criminal matters touching on federal communications infrastructure remain under joint regional-federal judicial review. All media disputes within the KRI are strictly redirected away from penal codes and adjudicated under specialized regional civil codes.*

B. Legacy Laws Harmonized Under the Omnibus Architecture

1. *Law No. (04) of 2019;* Commercial Advertising Regulation in KRI
2. *Law No. (11) of 2013*; The Right to Access Information in KRI
3. *Law No. (17) of 2012;* Copyright and Neighboring Rights in KRI
4. *Law No. (06) of 2008;* Prohibition of Misuse of Communication Devices (civil media provisions)
5. *Law No. (35) of 2007;* Journalism Regulation in KRI
6. *Law No. (03) of 2006;* Combating Terrorism in KRI (civil media provisions explicitly decoupled)
7. *Law No. (40) of 2004;* First Amendment to Kurdistan Journalists Syndicate Law No. 04 of 1998
8. *Law No. (13) of 2001;* Pension Fund of KRI Journalists
9. *Law No. (10) of 1993;* Press Law of the KRI

C. Six Refined Core Pillars of Democratic Media Reform

The Six Core Pillars of Democratic Media Reform establish a comprehensive, modern blueprint for transforming media governance in the Kurdistan Region of Iraq. By pairing statutory independence and mandatory Ultimate Beneficial Ownership (UBO) transparency with universal protections for press freedom and robust anti-surveillance safeguards, this framework shields journalists while fostering newsroom integrity. Furthermore, it addresses contemporary digital threats by holding

major platforms accountable, setting clear AI governance and content provenance standards, and investing in public technology infrastructure to ensure long-term cybersecurity resilience.

Pillar 1: Statutory Independence & Centralized UBO Registry

- ***National Council of Culture, Communications and Media Affairs (NCCMA):*** *Established as an independent statutory authority. Board members are nominated via a transparent, multi-stakeholder panel (Judiciary, Academia, and Civil Society Watchdogs), confirmed by a two-thirds supermajority in Parliament, and protected by fixed, staggered 5-year terms.*
- ***Ring-Fenced Funding:*** *Financed via spectrum fees and telecom revenues through multi-year statutory allocations that cannot be altered punitively.*
- ***Centralized UBO Registry:*** *Commercial media outlets must disclose beneficial owners holding greater than 1% equity on a public digital ledger. Undisclosed political or proxy funding results in license revocation.*

Pillar 2: Two-Tier Credentialing & Newsroom Integrity

- ***Un-gated Baseline Rights:*** *Universal protections cover all working journalists, freelancers, and diaspora reporters without requiring state licensing or university degrees, aligning with standard international press freedom protections.*
- ***Voluntary Professional Accreditation:*** *Optional higher accreditation, granting access to official state press pools and union benefits, is managed independently without government oversight.*
- ***Integrity Firewalls:*** *Enforces legal separation between commercial management and newsroom editorial decisions.*

Pillar 3: Privacy, Anti-Surveillance & Anti-SLAPP Protections

- *Prohibits state or partisan spyware deployment against media professionals and whistleblowers.*
- *Mandates statutory response timelines for public information requests.*
- *Establishes fast-track judicial mechanisms to dismiss Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP).*

Pillar 4: Tackling Digital Harms & Platform Polarization

- *Distinguishes between individual citizen speech and institutional/commercial digital operations.*
- *Holds commercial networks and political organizations liable for coordinated astroturfing, automated bot deployment, and targeted hate speech campaigns.*

Pillar 5: Technical AI Governance & Content Provenance

- *Establishes digital provenance requirements aligned with global standards such as the Coalition for Content Provenance and Authenticity (C2PA).*
- *Directs enforcement toward commercial media operations and deliberate synthetic deception rather than individual creators.*

Pillar 6: Public Technology Infrastructure & Cybersecurity

- *Provides cybersecurity architecture and protection for independent digital outlets against DDoS attacks and domain seizures.*
- *Funds open-source fact-checking infrastructure and public digital archives.*

IV. The Four-Tier Co-Regulation Framework & Institutional Matrix

This roadmap outlines a shared governance structure that distributes responsibilities across the state, statutory regulators, independent media organizations, and civil society. Detailed in Table 02, this matrix defines the distinct statutory mandates and ring-fenced funding mechanisms for each key institutional stakeholder, ensuring coordinated implementation, mutual accountability, and long-term sustainability across the KRI's media ecosystem.

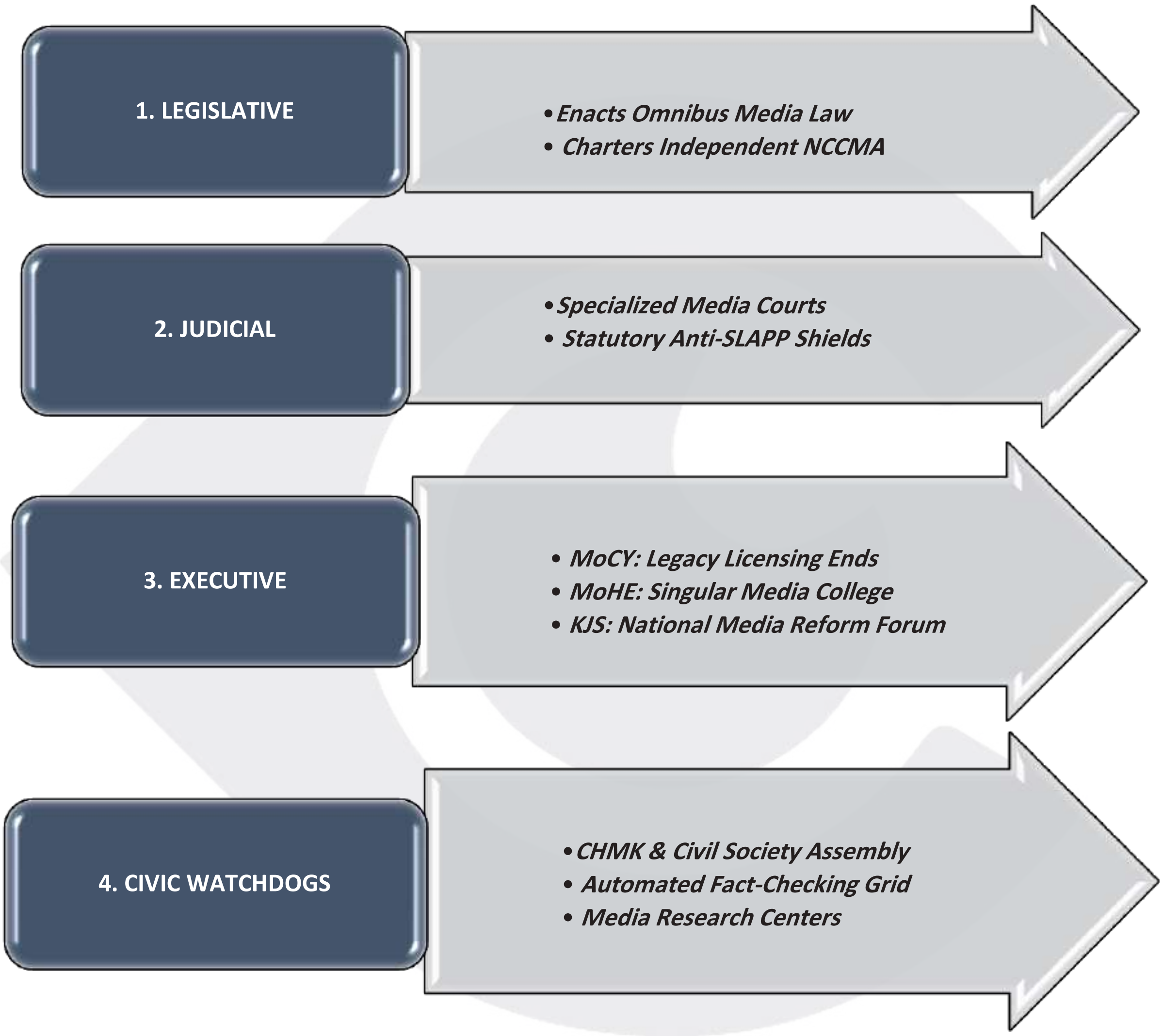

Table 02: Framework and Matrix of Institutional Media Reform		
Stakeholders and Bodies	Core Statutory Mandate	Dedicated Funding Mechanism
Kurdistan Parliament	Enact Omnibus Media Law; confirm NCCMA leadership via 2/3 supermajority.	Statutory Parliamentary Budget
National Judiciary	The establishment of specialized courts and the settlement of issues related to the rights and freedoms of expression and the press under special civil laws; Implementation of Targeted Anti-SLAPP Procedures	Ministry of Justice Budget Allocation
KRG Council of Ministers	Repeal conflicting executive decrees; coordinate cross-ministry implementation.	Executive Council Operations Budget
NCCMA (Statutory Regulator)	Administer UBO Registry, broadcast licensing, community spectrum, and digital oversight.	Ring-fenced Public Media Reform Fund (PMRF)
Ministry of Culture & Youth	Transfer licensing duties to NCCMA; reallocate funds toward independent cultural grants.	Reallocated MoCY Administrative Budget
Ministry of Higher Education	Consolidate media faculties into a unified College of Culture, Communication & Media Studies.	MoHE Academic & Research Budget
Ministry of Education	Embed K-12 Smart Lifelong Literacy across public and private school curricula.	MoE Curriculum & Operational Budget
Ministry of Planning	Integrate media reform indicators into national development metrics.	MoP National Strategic Budget
Ministry of Finance & Economy	Establish PMRF; manage ring-fenced revenue transfers from telecom fees.	National Spectrum & Revenue Infrastructure
Kurdistan Journalists Syndicate	Transition to voluntary accreditation; focus on employment rights and member welfare.	Member Contributions & PMRF Grants
CHMK Watchdog & Civil Society	External monitoring; manage automated fact-checking grids; publish compliance audits.	International Grants & PMRF Support

V. Bottom-Up Civic Capacity: Smart Lifelong Literacy Program

To build bottom-up civic resilience, the Smart Lifelong Literacy Program establishes a progressive educational continuum jointly managed by the Ministry of Education, the Ministry of Higher Education, and CHMK. As detailed in Table 03, producing and consuming media education programs across every learning stage is vital for cultivating critical thinking, combating digital disinformation, and empowering citizens to navigate an increasingly complex media landscape responsibly:

Table 03: K-12 Media Literacy Progression Pathway
• Primary (Ages 4–11) ▶ Digital Safety, Sponsored Content & Verification
• Secondary (Ages 12–15) ▶ Source Evaluation, Platform Economics & Bias Analysis
• Pre-University (16–18) ▶ Algorithmic Awareness, Deep-fake Detection & Security

1. **Primary Education (Ages 4–11):**
- Focuses on basic digital safety, identifying sponsored content, and recognizing emotional manipulation online.
- Targets on 100% module integration across primary schools by 2028.

2. **Secondary Education (Ages 12–15):**
- Focuses on source verification, platform business models, and active participation in community media.
- Targets on Mandatory unit in national Social Studies by 2030.

3. **Pre-University (Ages 16–18):**
- Focuses on algorithmic tracking, counter-disinformation strategies, cybersecurity defense, and deep-fake verification.
- Targets on Capstone fact-checking project required for graduation by 2032.

VI. Phased Action Plan & Indicative Fiscal Requirements

Table 04 shows that the phased action plan & indicative fiscal requirements lays out a 10-year roadmap (2026–2036) for implementing democratic media reform across the KRI in three distinct stages:

Table 04: Implementation Phasing of Media Reform Roadmap (2026–2036)
• Phase 01 (2026–2029) ▶ Statutory Stabilization & Legal Consolidation
• Phase 02 (2029–2032) ▶ System Integration & Institutional Deployment
• Phase 03 (2032–2036) ▶ Structural Realignment & Global Standards

Phase 01: Statutory Stabilization & Legal Consolidation (2026–2029)

- ***Key Actions:*** *Enactment of the overarching Omnibus Law, parliamentary confirmation of independent NCCMA leadership, establishment of the Public Media Reform Fund (PMRF), and the initial rollout of foundational K-12 media literacy modules.*
- ***Indicative Fiscal Requirement:*** *The estimated annual budget for this phase is 3.6 billion to 5.1 billion IQD ($2.5M – $3.5M USD). This requirement will be fully and sustainably financed through the Public Media Reform Fund (PMRF), drawing directly from legally ring-fenced telecommunications taxes and spectrum licensing fees.*

Phase 02: System Integration & Institutional Deployment (2029–2032)

- ***Key Actions:*** *Launch of the public, centralized Ultimate Beneficial Ownership (UBO) Registry, transition of the Kurdistan Journalists Syndicate (KJS) to voluntary accreditation, consolidation of university media faculties under the Ministry of Higher Education (MoHE), and deployment of CHMK's automated fact-checking grid.*
- ***Indicative Fiscal Requirement:*** *The estimated annual budget for this phase is 5.8 billion to 8.0 billion IQD ($4.0M – $5.5M USD). This requirement will be co-financed through reallocated telecommunications revenues, dedicated university academic budgets, and international development grants.*

Phase 03: Structural Realignment & Global Standards (2032–2036)

- **Key Actions:** Full integration of C2PA-aligned technical AI content provenance rules, 100% saturation of K-12 school media literacy programs, and annual publication of the independently audited *KRI Media Sovereignty Compliance Index*.
- **Indicative Fiscal Requirement:** The estimated annual budget for this phase is 4.3 billion to 5.8 billion IQD ($3.0M – $4.0M USD). This requirement will be sustained through long-term statutory PMRF allocations and domestic research grants

VII. Official Ratification & Sign-Off

Adopted as the definitive outcome of the 3rd CHMK National Forum for Media Reform at SOAS University of London (8–9 July 2026), this policy paper serves as the official blueprint for democ*ratic media reform in the Kurdistan Region of Iraq.*

DR. SHWAN ADAM AIVAS
Associate Professor, Sulaimani Polytechnic University (SPU)
General Coordinator of the CHMK National Forum for Media Reform
National Organization Chair of Kurdish Media Watchdog (CHMK)
shwanadam@chmk.org | www.chmk.org

ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی
Kurdish Media Watchdog Organization
منظمة مراقبة الاعلام الكوردي

KANGA Educational Foundation KEF

VisionAID دیدگا ئەید

CHMK NATIONA
FOR MEDI
2026 شتمانــیی چـمـك بۆ ریفۆرمـی میدیایـــی

MEDIA REFORM IN POST-CONFLICT F

An International Scientific Conferenc

Kurdistan's Strategic Policy Roadma

: 08–09 July 2026 : SOAS University of London

FORUM CONTRIBUTERS

زانکۆی پۆلیتەکنیکی هەولێر ERBIL POLYTECHNIC UNIVERSITY

SORAN UNIVERSITY

Charsteen Technical & Vocational Institute

MRC MEDIA REFORM COALITION

Journal of Digital Media & Policy

Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre

L FORUM
A REFORM
کـۆڕبەنـدی نی

REGIONS:
ce for
p

TISHK PRIVATE INSTITUTE
AUIB
SOAS University of London
Goldsmiths UNIVERSITY OF LONDON
CITY
Aston University BIRMINGHAM UK
Northumbria University NEWCASTLE
BBC

OFFICIAL FORUM PROGRAMME

THE 3rd CHMK NATIONAL FORUM FOR MEDIA REFORM

Venue: SOAS University of London, Student Alumni Lecture Theatre (SALT), Paul Webley Wing, Senate House Building

Date: 08 & 09 July 2026 **Time:** 09:00-18:00

DAY 01: WEDNESDAY, 8 JULY 2026

09:00-09:30 | Registration & Welcome Coffee

09:30-09:45 | Forum Welcome & Strategic Policy Blueprint
Speaker: Dr. Shwan Adam Aivas *(Associate Professor, Sulaimani Polytechnic University & Chair of the Kurdish Media Watchdog (CHMK)*
09:45-09:55 | Documentary Screening: Media Transitions in Kurdistan
Production: CHMK Media Academy's Production Hub

10:00-11:35 | Session 01: Opening Plenary on Setting the Reform Agenda

Session Moderator: **Prof. Mohammed Hussein Ahmed *(Chair of VisionAID)***
Core Theme Focus: **Power, Transnational Law, and the Social Responsibility of Media**

- **10:00-10:15 | Political Influence and the Media in Kurdistan: Decoupling Media Governance from Political Patronage**
  - **Speaker:** Dr. Dara Salam *(Teaching Fellow in the Department of Politics and International Studies, SOAS University of London)*
- **10:15-10:30 | Media and Democracy Are Not Natural Allies: Opportunities and Barriers Facing Media Reform**
  - **Speaker:** Dr. Des Freedman *(Professor of Media and Communications, Co-Director of Goldsmiths Leverhulme Media Research Centre, Goldsmith, University of London)*
- **10:35-10:50 | From Gatekeeper to Algorithms: Can AI Democratise or Disrupt Kurdish Media?**
  - **Speaker:** Dr. Abdulrahman Salih (Assistant Professor of AI & Cybersecurity, Northumbria University Newcastle, Chair of the Kanga Educational Foundation (KEF)
- **10:50-11:05 | Advancing Independent Media Reform: A Practitioner's Perspective on Challenges in Daily Journalistic Practice**
  - **Speaker:** Mr. Jiyar Gol (BBC World Affairs Correspondent, Investigative Journalist & Filmmaker)
- **11:05-11:20 | Legal Side: Reforming Media Regulation, Cybersecurity, and Data Privacy Laws**
  - **Speaker:** Judge Dr. Mohamed Hassan Mekkawi (International Federation of Neuro Legal Sciences)

INTERACTIVE DIALOGUE
*11:20 – 11:35 | **Plenary Discussions & Audience (Q&A)***

*11:35 – 11:50 | **Mid-Morning Refreshments Break***

11:50-13:20 | Session 02:
Transnational Policy & Comparative Regulatory Indexes

Session Moderator: **Mr. Sherwan Taha Ameen *(University of Duhok)***

- **11:50-12:05 | Global Reform Lessons: Rethinking Media Policy for an Age of Synthetic Content**
  - **Speaker:** Dr. Marius Dragomir *(Director of the Media and Journalism Research Center - MJRC)*
- **12:05-12:20 | A Roadmap for Change: Strategic Perspectives on Launching a Comprehensive Media Reform Policy in the Kurdistan Region**
  - **Speaker:** Mr. Soran Abdulla Hamakhan (Masters in Advanced Public and Cultural Diplomacy for International Relations)
- **12:20-12:35 | Media Power, Networks and Democratic Governance: Obstacles to and Opportunities for Media Reform**
  - **Speaker:** Dr. Tom Mills (Senior Lecturer, Aston University & Former Chair of the UK Media Reform Coalition (MRC)
- **12:35 - 12:50 | Global Media Reform: A Comparative Study of Eastern and Western Experiences**
  - **Speaker:** Dr. Ali Moussa Al-Mousawi *(Director of the Iraq International Center for Culture and Media)*
- **12:50-13:05 | Paper 01: Voices in Exile: Freedom of Expression and the Human Rights Implications of Return Risks for Kurdish Asylum Seekers in the UK**
  - **Authors:** Dr. Sana Yasen Khudhur *(Arden University)*

INTERACTIVE DIALOGUE

*13:05-13:20 | **Panel Discussions & Audience (Q&A)***

*13:20-14:20 | **Lunch Break***

14:20–16:05 | Session 03: Infrastructure, Reform Education & Media Literacy

Session Moderator: **Mr. Kameel Ahmedy** (Independent Social Anthropologist)

- **14:20-14:35 | Policy Review: Challenges and Opportunities of Kurdish Media Reform**
  - **Speaker:** Dr. Haval Abubakir Hussein *(Assistant Professor of Media Language, Policymaker & Governor of Sulaymani)*
- **14:35-14:50 | Paper 02: Ethical Frameworks in Digital Media Discourse: An Analysis of Facebook's Role in Iraq's 2025 Government Formation**
  - **Author:** Prof. Aryana Ibrahim Muhammed *(Salahaddin University-Erbil)*
- **14:50-15:05 | Paper 03: Media Reform in a Stateless Society: Moving Beyond the Post-Conflict Stage in Post-Genocide Kurdistan**

Author: Dr. Ibrahim Omer Sadiq (Soran University)

- **15:05-15:20 | Paper 04: Models of Media Literacy and Learning from Specialised Media for Children: A Comparative Study between the Kurdistan Region and Norway**
  - **Author:** Derin Mahmood *(Norway Ministry of Education and Development)*
- **15:20-15:35 | Paper 05: Media and the Making of Social Policy: Agenda-Setting, Deliberation, and the Trust Deficit in the Ninth Cabinet of the Kurdistan Regional Government**
  - **Authors:** Dr. Muslih Irwani & Wlat Mohsin Mahmood (American University of Iraq-Baghdad & Soran University)

15:35-15:50 | Media Networks Across Border Geopolitics: Steps of Media Reform in Iran and Kurdistan

- **Speaker**: Mr. Kameel Ahmady (Independent Social Anthropologist)

INTERACTIVE DIALOGUE

*15:50-16:05 | **Panel Discussions & Audience (Q&A)***

*16:05-16:15 | **Afternoon Coffee Break***

16:15-18:00 | Session 04: The Political Economy of Ethics & Editorial Transitions

Session Moderator: **Assist. Prof. Dr. Bakhtiar Amen *(City St George's, University of London)***

- **16:15-16:30 | Paper 06: Re-Engineering Media Ownership for Pluralism: Economic Strategies and the Future of Public Broadcasting Services in the Kurdistan Region**
  - **Authors:** Dr. Kamaran Qader Yaqub & Dr. Shwan Adam Aivas *(Sulaimani Polytechnic University)*
- **16:30-16:45 | Paper 07: The Political Economy of Kurdish Media: Economic Pressures on Editorial Autonomy**

Authors: Dr. Hataw Hama Saleh, Dr. Banaz Hama Rashid & Dr. Radhwan Abubakr *(University of Halabja, University of Sulaimani & Human Development University)*

- **16:45-17:00 | Paper 08: The Impact of Social Learning and Education on Misinformation and Disinformation in the Kurdistan Region of Iraq: Challenges, Opportunities, and Policy Directions**
  - **Authors:** Sherwan Taha Ameen, Jwan Hasan Hussein & Sipan Ibrahim Ahmed *(University of Duhok, Charesteen Institute & Tishk International University)*
- **17:00-17:15 | Paper 09: The Legislative Gap in the Kurdistan Region and its Impacts on the Regulation of Digital Media and Social Networks**
  - **Authors:** Karmand Mahmood Abdallah & Dler Abdalkhaliq Haji *(University College of Goizha & Sulaimani Polytechnic University)*
- **17:15-17:30 |Paper 10: The Impact of Social Media Disinformation on Societal Security: The Kurdistan Region as a Case Study**
  - **Authors**: Prof. Hakim Othman, Dr. Arkan Rauf Aziz & Dr. Harmn Sherko (National Institute of Technology & Sulaimani Polytechnic University)
- **17:30-17:45 | Paper 11: Media Awareness and Social Responsibility: Combatting Drug Abuse as a Pillar of Media Reform in the Kurdistan Region**

Authors: Chya Yassen Mohammed & Dr. Yohan Othman Hama *(Ministry of Culture and Youth & University of Sulaimani)*

INTERACTIVE DIALOGUE

17:45-18:00 | ***Panel Discussions & Audience (Q&A)***

DAY 02: THURSDAY, 9 JULY 2026

- **Core Theme:** Institutional Reform, Artificial Intelligence, Language, and Strategic Sustainability
- **Date:** Thursday, 09 July 2026
- **Time:** 09:00 – 18:00 BST
- **Venue:** DLT Lecture Theatre, Main Building, SOAS University of London

09:00 – 09:30 | Morning Check-In & Coffee

Delegates arrive, register, and gather for morning networking over refreshments.

09:30 – 12:00 | Session 05: High-Level Strategic Policy Roundtable

- **Focus:** *Towards a Strategic Roadmap: Statutory Pathways, Syndicate Alignment, Media Sovereignty, Audience Indices, and Technological Deployments*
- **Overall Chair: Dr. Petros Iosifidis** (Professor of Media & Communication Policy at City St George's University of London,Principle Editor, *Journal of Digital Media & Policy* - JDMP)

Keynotes & Strategic Presentations

- **Prof. Petros Iosifidis** | *Global Perspectives on Digital Media Policy and Structural Media Reform*
- **Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas** | **Paper 12:** *Three Integrity Walls from the Global South: A Strategic Policy Roadmap for the KRI*
- **Assist. Prof. Dr. Bakhtiar Amen** | *AI and the Digital Frontline: Technological Deployment of Automated Fact-Checking Networks*
- **Assist. Prof. Dr. Zhalla Saeed Khatat** | *KRG Ministry of Higher Education and Scientific Research: Adaptations and Technological Curricula Realignment*
- **Azad Hamadamin** | *Kurdistan Journalists Syndicate: Journalistic Protections, Union Protocols, and Legal Reform Safeguards*

INTERACTIVE DIALOGUE

11:15 – 11:30 | ***Roundtable Discussions & Audience (Q&A)***

11:30 – 11:45 | ***Mid-Morning Refreshments Break***

11:45 – 13:30 | Session 06: Newsroom Operations Management & Civic Auditing

- **Session Moderator: Assist. Prof. Dr. Bakhtiar Amen** (City St George's, University of London)

Research Paper Presentations

- **11:45 – 12:00** | **Paper 13:** ***The Absence of Digital Media Law and Its Impacts on Media Chaos in the Kurdistan Region***
  - **Authors:** Dr. Kawa Abdulridha, Dr. Harmn Sherko & Dr. Sara Qadir *(Sulaimani Polytechnic University & University of Sulaimani)*
- **12:00 – 12:15** | **Paper 14:** ***Navigating the Digital Shift: Strategic Approaches to Media Reform among Newsroom Managers in Sulaimani City***
  - **Authors:** Dr. Hawre Mahmood Rasool & Dr. Karwan A. Mohammad *(University of Sulaimani)*
- **12:15 – 12:30** | **Paper 15:** ***Reforming Media Language: A Discursive Analysis of Hate Speech on Social Media Platforms***
  - **Authors:** Dr. Hataw Hama Saleh, Dr. Bekhal Abubakir & Dr. Shwan Adam Aivas *(University of Halabja, University of Sulaimani & Sulaimani Polytechnic University)*
- **12:30 – 12:45** | **Paper 16:** ***Reforming Kurdish Media Language through Code-Mixing and Diglossia***
  - **Author:** Jihan Yousif Ahmed

- **12:45 – 13:00** | **Paper 17:** ***Media Reform and the Right to Private Life: Strengthening Ethical Principles in the Kurdistan Region***
    - **Authors:** Eman Luqman Abdulla & Dr. Ismail Othman Abdulrahman *(University of Sulaimani)*
- **13:00 – 13:15** | **Paper 18:** ***Digital Broadcasting Systems and Their Role in Technical Media Reform: Local Television Channels of the Kurdistan Region of Iraq as an Example***

Authors: Omar Karim Sharif & Dr. Hazhar Muhemmed Jalal *(Sulaimani Polytechnic University)*

INTERACTIVE DIALOGUE

13:15 – 13:30 | ***Panel Discussions & Audience (Q&A)***

13:30 – 14:30 | ***Lunch Break***

14:30 – 16:30 | Workshop Session 07: People's Assembly on the Future of Media Reform

- **Theme:** *Coming together in a demonstration of democratic defiance to explore the real, material changes we can make through collective action.*
- **Session Hosts:** Kurdish Media Watchdog (CHMK), Kanga Educational Foundation (KEF), and Vision Agency for International Development (VisionAID)
- **Led by:** CHMK Forum Executive Leadership & Secretariat Committee
- **Core Actions:** Formal policy presentations, floor readings, and the official community ratification of reform frameworks.

- 16:30 – 16:45 | **Afternoon Tea Break**

16:45 – 18:00 | Session 08: Closing Plenary & Awards Ceremony

Strategic Briefing & Open Floor Discussions

- **The Special Jurisprudential Review Briefing & The London CHMK Forum Declaration**
    - **Presenter:** Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas *(Chair of CHMK & Forum General Coordinator)*
- **Delegates' Open Floor Consultation:** Interactive review and closing discussion on the final Forum Recommendations.

Protocol & Presentation of Certificates of Excellence

- **Presenting Board:**
    - **Prof. Mohammed Hussein Ahmed** *(Chair of VisionAID)*
    - **Assist. Prof. Dr. Abdulrahman Salih** *(Chair of KEF)*
    - **Assoc. Prof. Dr. Shwan Adam Aivas** *(Chair of CHMK)*
    - **Dr. Dara Salam** *(SOAS University of London)*
- **Action:** Distribution of institutional Certificates of Excellence and Official Participation to all distinguished panelists, researchers, organizers, and keynote speakers.

18:00 | Official Forum Completion & Dismissal

SECTION V: FULL ABSTRACT COMPENDIUM & SCIENTIFIC DOSSIER

Organized by Strategic Alignment with Forum Core Themes:

1. *AI & Digital Shift*
2. *Political Economy & Ownership*
3. *Legal Frameworks*
4. *Language & Cultural Representation*

THEME I: Artificial Intelligence, Digital Paradigms, & Curriculum Reform

The Impact of Social Learning and Education on Misinformation and Disinformation in the Kurdistan Region of Iraq: Challenges, Opportunities, and Policy Directions

Authors: Sherwan Taha Ameen (Lecturer & Researcher), Jwan Hasan Hussein, Lecturer And Head Of The English Department & Sipan Ibrahim Ahmed (Lecturer and Researcher) | Institution: University Of Duhok, Charesteen Institute, and Tishk Private Institute | ***Contact:*** *Sherwan.Ameen@Uod.Ac | Jwan.Hussein@Uod.Ac | Sipan@Tishk.Edu.Krd*

Abstract: Due to the quick rise of digital media platforms, the way we exchange information and conduct ourselves socially and educationally has been transformed. Although these developments have enhanced our ability to access information and facilitated learning in non-conventional ways, they have also contributed to the spread of misinformation and disinformation, mainly via digitally connected individuals. This paper explores the impacts of social learning and education on the creation, dissemination, and interpretation of information in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Utilizing a mixed-methods design that involves surveying 150 students studying at KRI universities, analyzing 50 samples of social media posts, and reviewing policy documents and frameworks on social learning and education in the region, the paper identifies several important impacts of social learning and education. Firstly, it finds out that social media platforms are currently the dominant sources of information. Second, social learning networks greatly contribute to the spread of information. Third, academic and formal sources of information, although very trustworthy, remain underused by the population. Fourth, it finds out that most participants face misinformation daily. Fifth, media literacy has not been integrated into formal education sufficiently, thus lowering the critical evaluation skills of students. These findings are discussed with regard to KRI specifically.

Keywords: *Social learning; misinformation; media literacy; digital education; Kurdistan Region*

Navigating the Digital Shift: Strategic Approaches to Media Reform among Newsroom Managers in Sulaimani City

Author: *Dr. Hawre Mahmood Rasool (Assistant Professor) & Dr. Karwan Abdullah Mohammad (Assistant Professor) |* ***Institution:*** *Department of Media, College of Humanities, University of Sulaimani |* ***Contact:*** *hawre.rasool@univsul.edu.iq | karwan.muhammad@univsul.edu.iq*

Abstract: Digital media organizations face an urgent requirement for synchronized administrative and structural reform to preserve competitive viability amidst rapid shifts in informational technologies. This study clarifies the precise impact of contemporary management strategies on both the structural architecture and content production pipelines of digital media institutions within Sulaymaniyah, evaluated through an advanced organizational management matrix. The inquiry is organized around two primary analytical axes: first, Digital Media Structure, which evaluates how agile management frameworks reorganize traditional corporate hierarchies, optimize the division of labor, and modernize physical and cloud-based newsroom environments. Second, Digital Media Content, which traces how modern corporate management styles directly influence visual and text-based asset quality, factual verification loops, and the algorithmic alignment of content with the evolving consumption habits of digital audiences.

Keywords: *Media Management, Structural Reform, Newsroom Workflows, Digital Content Quality, Sulaymaniyah.*

THEME II: Political Economy, Media Ownership, & Economic Independence

Re-Engineering Media Ownership for Pluralism: Economic Strategies and the Future of Public Broadcasting Services in the Kurdistan Region

Authors: *Dr. Kamaran Qader Yaqub (Associate Professor) & Dr. Shwan Adam Aivas (Associate Professor) |* ***Institution:*** *Technical College of Administration, Sulaimani Polytechnic University |* ***Contact:*** *kamaran.qader@spu.edu.iq | shwan.adam@spu.edu.iq*

Abstract: An independent Public Broadcasting Service (PBS) requires total financial autonomy to secure editorial self-expression. Applying a political economy of media framework, this study examines how structural economic reforms can cultivate media pluralism by establishing defensive buffers against partisan 'elite capture.' In stark contrast to Western models, such as the BBC or public-commercial hybrids that operate within strict legislative and economic firewalls, media outlets in the Kurdistan Region of Iraq (KRI) remain constrained by deep political-business collusion. This paper explores financial viability and the institutional separation between ownership influence and the core Values, Decisions, and Budget (VDB) framework. Drawing on the 'Global Reciprocity' model and the Kurdish Media Watchdog (CHMK) proposals submitted to the UK's BBC Charter Review Framework, the authors argue that KRI media ownership must be re-engineered via 'Three Integrity Walls': 1) The Oversight Wall: Transitioning partisan boards into a civil-society-led Independent National Media Council. 2) The Anti-Collusion Firewall: Codifying legal barriers against the 'revolving door' between political office and media leadership. 3) The De-colonial Reciprocity Wall: Implementing international academic audits to enforce financial transparency. The study highlights how reliance on 'shadow' political subsidies destabilizes institutional coherence, and contributes a definitive strategic roadmap toward localized, decolonial, and democratically deepened media structures.

Keywords: *Media Ownership, Public Service Broadcasting (PSB), VDB Framework, Global Reciprocity, Three Integrity Walls, Kurdish Media Reform, Political Economy.*

Media Reform in the Kurdistan Region: The Impact of Economic Pressures on Media Independence

Authors: *Dr. Hataw Hama Saleh Hussein (Assistant Professor), Dr. Banaz Hama Rashid Hassan (Professor), & Dr. Razwan Abubakr Mohammed (Lecturer), |* ***Institution:*** *University of Human Development, University of Sulaimani, & Halabja University |* ***Contact:*** *hataw.salih@uoh.edu.iq | banaz.hassan@university.edu.iq | radhwan.mohammed@uhd.edu.iq*

Abstract: Economic autonomy stands as a foundational prerequisite for operational media independence within democratic societies. Financial instability directly corrupts journalistic integrity by creating systemic vulnerabilities that compromise professional autonomy. Over the past several decades, the primary systemic crisis undermining media networks in the Kurdistan Region has been chronic financial fragility and a total lack of sustainable self-management models. Consequently, the independent status of regional outlets has been deeply compromised. Utilizing a qualitative methodology built on in-depth interviews with the executive directors of five prominent, self-identified independent digital news platforms in Sulaymaniyah and Erbil (Sharpress, Politic Press, Hawlati, Kurdiu, and Xendan), this study maps the financial realities of contemporary Kurdish digital media. The empirical findings confirm a near-absolute economic determinism over newsroom outputs: when corporate or partisan entities provide hidden subsidies or advertising revenues, they bind the media outlet to implicit moral and editorial obligations. Lacking alternative monetization models, independent media structures face severe existential pressures, compelling them to accept compromised editorial autonomy as a condition for market survival.

Keywords: *Impact, Pressure, Economic Pressure, News Websites, Kurdistan Region, Media Independence.*

Three Integrity Walls from the Global South: A Strategic Policy Roadmap for Media Reform in the Kurdistan Region of Iraq

Author*: Dr. Shwan Adam Aivas (Associate Professor) l* ***Institution****: Sulaimani Polytechnic University, Technical College of Administration, Media Technique Department l* ***Contact****: Shwan.adam@spu.edu.iq*

Abstract

This research evaluates a strategic policy roadmap for media reform in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), directly addressing the systemic entrenchment of political-business collusion. Utilizing a «Global South» decolonial framework, the study introduces and tests the «Three Integrity Walls»—Structural Oversight, Anti-Collusion Economic Firewalls, and Decolonial Reciprocity—as robust institutional safeguards against elite capture. Drawing on empirical data from a stakeholder survey (N=171) conducted in coordination with the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK) , this study analyzes the operational feasibility of transitioning away from partisan-feudal patronage networks toward a meritocratic, public-centered «Media Commons». The findings provide a scientifically grounded, data-driven blueprint for legislative, executive, and judicial authorities to harmonize Kurdish media governance with international professional standards and contemporary Artificial Intelligence (AI) ethics. Ultimately, this paper argues that «Decolonial Reciprocity» serves as the essential mechanism for securing long-term editorial autonomy and technological sovereignty within polarized pluralist systems

Ethical Frameworks in Digital Media Discourse: An Analysis of Facebook's Role in Iraq's 2025 Government Formation

***Author**: Dr. Aryana Ibrahim Muhammed (Professor) | **Institution**: Salahaddin University-Erbil, College of Arts, Department of Media | **Contact**: aryana.mohmad@su.edu.krd*

Abstract: This study, entitled "Ethical Frameworks in Digital Media Discourse: An Analysis of Facebook's Role in Iraq's 2025 Government Formation" aims to reveal the levels of adherence to ethical discourse on social media. This is achieved by monitoring and analyzing ethical violations in media discourse on selected Facebook news pages. The study seeks to identify the controls and standards that align with ethical media discourse, including mechanisms of bias, adherence to accuracy, objectivity, credibility, and respect for opposing viewpoints. Furthermore, the study proposes a new perspective on social media discourse ethics, aiming to establish specific standards within this environment. These standards can be used to assess the extent to which media content published on social media pages respects professional ethics, thereby contributing to raising the professional standards of journalists working in this field. This study belongs to the field of descriptive studies, which seeks to describe and analyze the levels of adherence to discourse ethics in social media news pages within the framework of discourse ethics theory. The study's findings regarding the analysis of media discourse ethics in news pages, specifically on Facebook, revealed high levels of bias in the media discourse of these news pages. This reflects the dominance of political and ideological bias over objective professionalism, as the standards of professional bias varied among pages affiliated with political entities or parties. Some pages also demonstrated a degree of accuracy in their news coverage, particularly in certain areas more than others.

Keywords: *Ethical frameworks, media discourse, social media, Facebook, news pages.*

Voices in Exile: Freedom of Expression and the Human Rights Implications of Return Risks for Kurdish Asylum Seekers in the UK

***Authors**: Dr. Sana Yasen Khudhur (Senior Lecturer) | **Institution**: Arden University, Birmingham, UK | **Contact**: san_soul@yahoo.co.uk*

Abstract: Freedom of expression is a fundamental human right recognized under international law. It is a cornerstone of democratic governance, social participation, and human dignity. However, understanding this right is extremely complex, particularly for refugees and asylum seekers whose displacement, vulnerability, and structural constraints have hindered their ability to express their views in their countries of origin. This study aims to assess the scope and challenges of freedom of expression among Kurdish refugees and asylum seekers in the UK by placing their experiences within a broader context encompassing human rights law, immigration policy, and social integration. It explores how legal protections are applied in practice and how cultural, linguistic, and political factors influence the exercise of freedom of expression. The study also examines the intersection of refugee identity, ethnicity, and political history, considering how past persecution or ongoing threats to their lives upon return to their home can shape patterns of self-censorship, political participation, and engagement in public discourse. The research adopts a qualitative approach to a socio-legal issue, combining legal instruments; specifically Human Rights Act 1998, the 1951 the European Convention on Human Rights, and the Home Office CPIN, with showcasing cases of Kurdish asylum seekers residing in the UK and the threats they face for exercising their freedom of expression. Preliminary findings indicate that many Kurdish asylum seekers face real challenges and restrictions stemming from institutional, social, and political factors despite the robust formal framework for freedom of expression they can exercise in the UK. These challenges include limited access to social media platforms, fear of surveillance, and uncertainty regarding their asylum status. This study is expected to make a significant contribution to academic and political debates by bridging the gap between human rights law and the lived experiences of refugees regarding freedom. It also raises awareness by emphasizing the importance of understanding refugees as rights-bearers, not passive recipients of humanitarian protection. The study's findings also point to significant implications for media reform, particularly concerning how information related to political activism, surveillance, and repression is produced, disseminated, and used in asylum procedures. Given that country policy briefs and information often rely on media sources, reforms should ensure that these materials are critically evaluated for their reliability, independence, and potential bias, especially in countries where media freedom is restricted.

Keywords: *Freedom of Expression, Article 3 of ECHR, Surveillance Asylum Claim, Sur place activity, and Risk on Return*

Media Reform in a Stateless Society: Moving Beyond the Post-Conflict Stage in Post-Genocide Kurdistan

Ibrahim Omer Sadiq, PhD and Associate Professor, Soran University, Director for the Centre of Genocide, gender and social Research, Kurdistan Region of Iraq, Erbil, Ibrahim.sadiq@soran.edu.iq

Abstract: This study examines media reform in societies that are post-genocide but remain affected by ongoing conflict and unresolved political domination, using Kurdistan as a central case. The paper argues that despite a pluralistic media landscape, the Kurdistan Region lacks a free, independent media model capable of fostering a "nation-building" discourse grounded in the post-genocide reality. Instead, the media remains captured by political polarization and narrow partisan interests, which obstructs genuine reform. Challenging conventional post-conflict media frameworks, the paper argues that post-genocide contexts require a distinct media model oriented toward survival, memory, justice, and prevention, particularly in the absence of full statehood and amid continued denial and lack of reparations by the perpetrating state. The analysis is grounded in genocide studies and critical media theory, particularly Raphael Lemkin's conception of genocide as the destruction of a group's physical, cultural, and political existence, and theories of media as a site of memory and power in marginalized societies. Methodologically, the study employs a qualitative comparative approach, combining discourse analysis of Kurdish and state-controlled media, review of legal and policy documents, and comparative case analysis of post-genocide societies operating without full sovereignty. The paper identifies key media tasks in post-genocide societies, including documenting atrocities, preserving collective memory, countering denial, supporting survivors' voices, and functioning as an early-warning mechanism against renewed genocidal policies. It further examines the necessity of media independence from state structures that have historically enabled genocidal decisions, emphasizing media's role in international advocacy and long-term genocide prevention. The study concludes that media reform in post-genocide, stateless societies is not a transitional measure but a strategic necessity for justice, dignity, and collective survival.

Keywords: *Genocide Denial; Kurdistan; Media Reform; Post-Genocide Media; Stateless Societies*

Media Reform and the Right to Private Life: Strengthening Ethical Principles in the Kurdistan Region

Authors: Eman Luqman Abdulla (Assistant Lecter), Dr. Ismail Othman Abdulrahman (Lecturer) l Institutions: University of Sulaimani, College of Humanities, Department of Philosophy and Cultural Studies & University of Sulaimani, College of Administration and Economics l Contact: eman.abdulla@univsul.edu.iq & ismail.abdulrahman@univsul.edu.iq

Abstract: Media reform in the Kurdistan Region is an important and significant process to face the challenges of digital media. One of the most important ethical duties of the media in this era is to protect the right to the private life of individuals, especially in times of speed and resorting to digital sensationalism, which affects the private lives of individuals. Media reform will be a significant change in the field of journalistic work law, in order to be able to answer the new ethical challenges, because part of the ethical principles have a legal perspective, at the same time the media must provide assurance to its receivers that freedom of expression does not become an excuse for publishing false information or harming the lives of individuals and the general interest of society. The research community is Sulaymaniyah-Chamchamal, and the research sample is the collection of a significant part of the news published on the social media of the television channels and digital news websites of each of the (Ava and 8) channels that gave great importance to the event. The main goal of the research is the analysis and presentation of to what extent the media channels of the Kurdistan Region have been able to observe ethical laws and rules in the coverage of disasters, especially natural disasters. Research Method; films and clips were used as part of verbal data analysis, Research Theory is Digital Social Responsibility and the Semiotics of John Fiske (Media and Cultural Studies). The results of the research; in media coverage, more importance is given to collecting likes, comments, and the feelings of the receiver during the presence of crises, they have been less able to observe ethical principles and journalistic responsibility during the transmission of events and news, despite the use of technical symbols to arouse the feelings of the receiver.

Keywords: *Media Reform, Journalistic Ethics, Digital Privacy, Social Responsibility, John Fiske's Theory*

The Absence of Digital Media Law and Its Impacts on Media Chaos of the Kurdistan Region

Author: *Dr. Kawa Abdulridha Mohammed (Assistant Professor), Dr. Harmn Sherko Nasralddin (Lecturer), & Dr. Sara Qadir Mohammed (Lecturer) |* ***Institution:*** *Sulaimani Polytechnic University & University of Sulaimani |* ***Contact:*** *kawa.muhammad@spu.edu.iq | harmn.sherko@spu.edu.iq | sara.mohammed@univsul.edu.iq*

Abstract: This study isolates the root factors driving digital media disorder within the Kurdistan Region, analyzing the causal relationship between the total absence of a dedicated digital media legal framework and the proliferation of communication chaos. Utilizing a descriptive-analytical methodology powered by an SPSS-analyzed dataset drawn from 182 media lecturers and journalists across the Sulaymaniyah, Erbil, Duhok, and Halabja governorates, the research evaluates the regulatory limits of existing legislation. The empirical findings indicate that while established media institutions generally conform to legacy press laws, the complete lack of modern digital-specific legislation heavily accelerates the spread of fake profiles, coordinated misinformation, and malicious shadow accounts. This unchecked environment produces severe negative repercussions that directly threaten family structures and wider societal security. The study concludes that the codification of a specialized, modern digital media legal framework is an urgent, non-negotiable necessity for regional stability.

Keywords: *Digital Media Law, Misinformation, Information Chaos, Legislative Deficit, Societal Security.*

The Legislative Gap in the Kurdistan Region and its Impacts on the Regulation of Digital Media and Social Networks

Karmand Mahmood Abdalla (Assistant Lecturer) & Dler Abdalkhaliq Haji (Assistant Lecturer) I ***Institution****: University College of Goizha, Department of Law & Sulaimani Polytechnic University, Dukan Technical Institute, Department of Public Relations and Marketing I* ***Contact****: Karmand.abdullah@uog.edu.iq I dler.a.haji@spu.edu.iq*

Abstract: One of the main obstacles to media reform in the Kurdistan Region stems from the legal environment and the absence of a law to regulate digital media. This problem comes at a time when the work of the print media is regulated by Law No. 35 of 2007, but the visual, audio, and digital media are still in a legal vacuum. The consequences of this situation have led the courts to resort to the Iraqi Penal Code of 1969 and the Prohibition of Misuse of Communication Devices Law of 2008 to address media cases. Following the analytical method, this paper highlights and objectively discusses this problem; it also points to the impact of the development of digital media and social networks in the Kurdistan Region. One of the most important objectives of the study is to propose a theoretical and legal framework for drafting a contemporary law that includes the principles of human rights, freedom of expression, transparency, and the obligation to disseminate accurate information. One of the main conclusions is that the lack of specific laws has led to legal problems and a kind of chaos. This is due to the issuance of various guidelines and decisions issued by ministries, media and information offices, and other executive authority institutions during crises and emergency situations to oblige journalists to cover a certain method outside the framework of specific laws.

Keywords: *Legislative gap, legal regulation, digital media, social networks, Kurdistan Region.*

Digital Broadcasting Systems and Their Role in Technical Media Reform: Local Television Channels of the Kurdistan Region of Iraq as an Example

Authors: *Omar Karim Sharif (Assistant Lecturer), Dr. Hazhar Mohammed (Assistant Professor) | **Institution:** Media Technique Department, Technical College of Administration, Sulaimani Polytechnic University | Contact: omar.karim.s@spu.edu.iq | hazhar.jalal@spu.edu.iq | arkan.rauf@spu.edu.iq*

Abstract: This research investigates the technical evolution of local television broadcasting within the Kurdistan Region, focusing specifically on the structural transition from analog systems to digital terrestrial television (DTT) under the DVB-T/T2 standard. The principal objective is to analyze the capacity of this technological shift to modernize local media infrastructure, enhance spectral efficiency, and improve broadcasting quality. The study underscores that technical reform extends beyond mere equipment replacement; it represents a systematic overhaul impacting the production, distribution, and consumption of media content. Utilizing a descriptive-analytical methodology, the researchers examine the Falcon Channels Group as a foundational case study. The inquiry addresses the extent to which technical modernization has reshaped digital infrastructure and altered the underlying economic models of local networks. The findings demonstrate that the digital transition within the Falcon Channels Group successfully optimized audio-visual quality, restructured technical control and master editing suites, minimized transmission overheads, and streamlined content delivery to the end consumer.

Keywords: *Digital Terrestrial Television (DTT), Technical Media Reform, Media Economics, Local Media, Falcon Channels Group.*

The Impact of Social Media Disinformation on Societal Security: The Kurdistan Region as a Case Study

Authors: Dr. Hakim Osman Hamid (Professor), Dr. Arkan Rauf Aziz (Lecturer), Dr. Harmn Sherko Nasralddin (Lecturer) | **Institution:** Sulaimani Polytechnic University & National Institute of Technology, Sulaimani | **Contact:** hakim.othman@spu.edu.iq | arkan.rauf@spu.edu.iq | harmn.sherko@spu.edu.iq

Abstract: This study presents a multidimensional scientific analysis of digital disinformation and its direct threats to the foundations of societal security within the Kurdistan Region. Utilizing a descriptive-quantitative survey methodology, data was compiled from a sample of 231 academics and legal experts across the region's governorates. The empirical findings reveal that mainstream social platforms, predominantly Facebook, serve as primary vectors for the dissemination of destabilizing, misleading content. Furthermore, the data indicates that alongside anonymous shadow accounts, partisan political actors actively propagate targeted disinformation, which systematically erodes public trust in democratic and judicial institutions while fueling radical populism. The societal consequences of this phenomenon fracture family structures, challenge traditional cultural values, impair public mental health, and distort historical narratives. Crucially, the research identifies a severe legislative vacuum regarding digital accountability in the KRI. The authors recommend the immediate drafting of a specialized legal framework to combat digital disinformation, paired with a comprehensive national media literacy strategy to serve as a defensive shield for social stability.

Keywords: *Social Media, Disinformation, Societal Security, Digital Legislation, Radical Populism.*

Reforming Media Language: A Discursive Analysis of Hate Speech on Social Media Platforms

***Authors**: Dr. Hataw Hama Salih Hussein (Assisstant Professor, Dr. Bekhal Abubakir Hussein (Lecturer) & Dr. Shwan Adam Aivas (Associate Professor) l **Institution**: University of Halabja, College of Humanities, Department of Media, University of Sulaimani, College of Languages, English Language and Linguistics & Sulaimani Polytechnic University, Technical College of Administration, Media Technique Department l **Contact**: hataw.salih@uoh.edu.iq, bekhal.hussein@univsul.edu.iq & shwan.adam@spu.edu.iq*

Abstract: While the internet undoubtedly offers many benefits in our daily lives, it has also become a platform for spreading hate speech more frequently. The harmful words, images, and symbols shared on social media can have a profound impact on society. The use of hate speech, offensive language, and slurs online perpetuates stereotypes and causes emotional and psychological harm to individuals. Top of FormBottom of FormFueling negative language leads to (mis)perceptions; online hate speech has very real impacts on individuals and societies. Perhaps the worst impact these negative messages have is that people come to accept hate speech and will gradually be normalized. Critics have been concerned about the spread of assault, slang, and negative language leading to bias-motivated violence. The primary objective of this paper is to examine the extent of hate speech on social media platforms within the Kurdistan Region and to categorize the types of offensive and aggressive language used in user comments. To achieve this, a systematic random sampling method was applied, with data collected during the last week of March 2026, focusing on peak engagement on March 25 following a televised statement on salary distribution. The comments will undergo both quantitative and qualitative analysis. A total of 1,300 comments from Rudaw's Facebook page were analyzed quantitatively and coded as positive (+), neutral (0), or negative (–), while a separate sample of 60 comments was analyzed qualitatively to explore key themes. The findings reveal that 97.7% of comments contained abusive or hateful expressions, indicating a strong dominance of negative sentiment. This pattern extends beyond general criticism to include hostile and politically charged language, suggesting the normalization of harmful discourse and highlighting the need for greater awareness of the impact of online behavior.

Keywords: *Hate speech, Critical Discourse Analysis (CDA), Rudaw, Social media*.

Reforming Kurdish Media Language through Code-Mixing and Diglossia

***Author:** Jihan Yousif Ahmed (Assistant Lecturer) | **Institution:** Department of Kurdish Language, College of Education, Salahaddin University-Erbil | **Contact:** jihan.y.ahmed@su.edu.krd*

Abstract: This study evaluates the contemporary state of the Kurdish language within the broadcasting landscape from a sociolinguistic perspective. It posits that mass media functions as a double-edged sword: while capable of preserving and unifying language, it can also catalyze linguistic distortion via code-mixing and diglossia. The research highlights a state of 'linguistic anarchy' within Kurdish media, wherein the boundaries between standard and colloquial registers, as well as between native Kurdish and foreign languages (predominantly Arabic and English), have become severely blurred. The findings indicate that the absence of a robust linguistic policy across media outlets has induced a communicative chaos that erodes the cultural identity of the audience. Furthermore, the study reveals that while the frequency of Arabic loanwords remains remarkably high, English terminology is increasingly adopted as a superficial symbol of modernity. Regarding diglossia, media platforms have inadvertently prioritized localized dialects at the expense of a unified national standard. The study concludes with a strategic framework aimed at linguistic media reform to safeguard the national language.

Keywords: *Code-Mixing, Diglossia, Sociolinguistics, Kurdish Media, Linguistic Policy.*

Models of Media Literacy and Learning from Specialised Media for Children: A Comparative Study between the Kurdistan Region and Norway

Author: *Derin Mahmood (Children's Coaching and Education Consultant) |* ***Institution:*** *Ministry of Education and Development, Oslo, Norway |* ***Contact:*** *derin.mahmood@nordrefollo.commune.no*

Abstract: Over the past two decades, digital media has integrated into the fabric of childhood, with screen-based platforms emerging as primary agents of socialization and learning. This paper provides a comparative scientific evaluation of two distinct models of specialized children's media: Newton on Norway's NRK Super and Afarin in the Kurdistan Region of Iraq. Theoretically grounded in Albert Bandura's social learning theory and Alan Paivio's dual coding theory, the study also assesses these platforms against the legal and pedagogical frameworks of the Norwegian National Curriculum (LK20) and the UN Convention on the Rights of the Child. Utilizing qualitative content analysis, the study reveals that the Norwegian model, characterized by its integration with national curricula and emphasis on experiential learning, profoundly enhances critical media literacy and cognitive development. Conversely, while the Kurdish model (Afarin) successfully transmits core linguistic values and moral ethics, a significant gap remains regarding the cultivation of scientific inquiry and digital media awareness. The paper concludes by proposing a national strategic framework to reform educational media infrastructure for children in the Kurdistan Region.

Keywords: *Media Literacy, Learning Models, Specialist Children's Media, NRK Super, Afarin Channel.*

Media Awareness and Social Responsibility: Combatting Drug Abuse as a Pillar of Media Reform in the Kurdistan Region

Authors: *Chya Yassen Mohammed Amin (PhD Student) & Dr. Yohan Othman Hama (Assistant Professor) |* ***Institution:*** *Sulaimani Directorate of Culture and Arts (Ministry of Culture and Youth) & Department of Media, University of Sulaimani |* ***Contact:*** *chiayassen@hotmail.com | yohan.hama@univsul.edu.iq*

Abstract: This study examines the capacity of strategic media awareness campaigns to foster social responsibility, mitigate public health crises, and support broader media reform agendas within the Kurdistan Region. Employing qualitative content analysis and documentary descriptive tracking, the research evaluates seven public health awareness videos and two official media guidelines issued by the KRG Department of Media and Information. The findings demonstrate that while targeted media campaigns are vital to educating the public on the risks of narcotic abuse, their ultimate efficacy is strictly dependent on narrative format and channel diversification. The data indicates that strategic communication can indirectly catalyze wider media reform by elevating public standards across health, social, and psychological domains, particularly when utilizing high-engagement creative formats such as dramatized real-life case studies. However, existing campaigns suffer from deficits in long-term strategic planning, continuous funding, and precise audience segmentation. The study recommends integrating public interest campaigns directly into a unified national media reform framework.

Keywords: *Media Awareness Campaigns, Public Health Communication, Social Responsibility, KRG Media Policy.*

New technologies and their impact on media reform: Reporters of Kurdistan Region as an example

Author: Karzan Tariq Mahmood l **Instituion**: University of Sulaimani, Humaniterian College, Media Department, Kurdistan region of Iraq, Sulaimani l **Contact**: karzan.tariq@gmail.com)

Abstract: The subject of technology and its impact on media reform, particularly among journalists, is a highly significant and debated topic. This study explores the role of new communication and information technologies in transforming media practices and their impact on the process of media reform in the Kurdistan Region, with a specific focus on the experiences of journalists. Technological shifts—including social media, Mobile Journalism (MoJo), and Artificial Intelligence (AI)—have created a new environment for journalistic work that necessitates a re-evaluation of legal frameworks and professional ethics. The study reveals that while technology has provided greater opportunities for speed, transparency, and bypassing censorship, it has simultaneously presented journalists with several challenges. These include the blurring of boundaries between professional journalism and citizen-journalism, as well as the proliferation of misinformation. Furthermore, the research highlights that media reform in the region is not merely about updating equipment; it requires fundamental changes in the legal infrastructure and a reduction of political hegemony over the media. In conclusion, the study emphasizes that for a successful reform process, media institutions and journalists must align themselves with global standards of new media. This involves enhancing both technical and ethical skills to preserve professional identity in the digital age.

Keywords: New Technology, Media Reform, Journalists, Kurdistan Region, Digital Media

Freedom of Expression and Media Accountability in the Kurdistan Region of Iraq: Challenges Facing Independent Journalism

Author: Azeez Raouf Abdulazeez (PhD candidate and Lecturer) l Institution: Cihan University – Sulaimaniya, (Translation Department) Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani l Contact: aziz.raouf@sulicihan.edu.krd

Abstract: This study takes a closer look at the state of press freedom and media accountability in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), highlighting the real-life experiences of journalists working in a semi-autonomous and politically complex setting. While freedom of expression is guaranteed by both the Iraqi Constitution and the Kurdistan Journalists' Law, there are ongoing tensions between these legal protections and the day-to-day realities faced by journalists. The research uses a qualitative approach, conducting semi-structured interviews with ten journalists from television satellite channels and online news platforms. Through thematic content analysis, the study uncovers recurring themes such as the illusion of legal protection, political interference, security pressures, limited access to information, and the normalization of self-censorship. The findings indicate that press freedom in KRI often exists more as a legal and theoretical concept than as a fully functional professional reality. Media ownership, closely tied to political parties, significantly hampers editorial independence, especially when it comes to reporting on corruption, governance, and sensitive political matters. Journalists express feelings of vulnerability to legal harassment, intimidation, and institutional pressure, which leads to cautious reporting and a weakened ability to act as watchdogs. Additionally, bureaucratic opacity and inconsistent treatment by security forces further hinder investigative journalism. The study concludes that media diversity in the Kurdistan Region represents a managed freedom system, where an increase in media outlets doesn't necessarily lead to better democratic accountability. To truly enhance press freedom in KRI, there's a need for not just legal reforms but also for stronger institutional enforcement, judicial independence, protective measures for journalists, and a political culture that values independent journalism as a fundamental aspect of democratic governance.

Keywords: Freedom of expression; Independent journalism; Iraqi Kurdistan; Media accountability; Press freedom

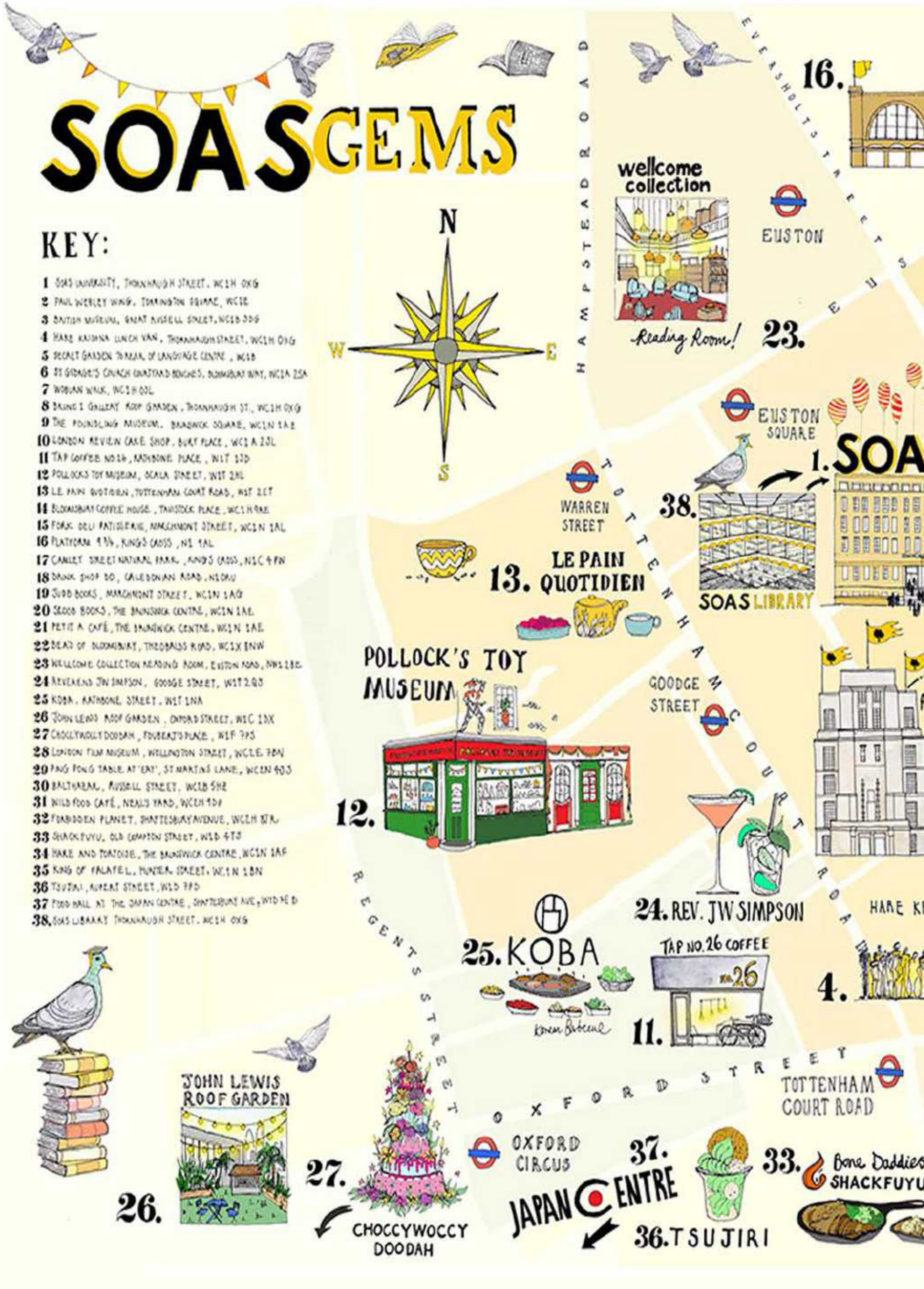
SOAS GEMS
KEY:
1 SOAS UNIVERSITY, THORNHAUGH STREET, WC1H 0XG
2 PAUL WEBLEY WING, TORRINGTON SQUARE, WC1E
3 BRITISH MUSEUM, GREAT RUSSELL STREET, WC1B 3DG
4 HARE KRISHNA LUNCH VAN, THORNHAUGH STREET, WC1H 0XG
5 SECRET GARDEN TO REAR OF LANGUAGE CENTRE, WC1B
6 ST GEORGE'S CHURCH COURTYARD BENCHES, BLOOMSBURY WAY, WC1A 2SA
7 WOBURN WALK, WC1H 0JL
8 BRUNEI GALLERY ROOF GARDEN, THORNHAUGH ST., WC1H 0XG
9 THE FOUNDLING MUSEUM, BRUNSWICK SQUARE, WC1N 1AZ
10 LONDON REVIEW CAKE SHOP, BURY PLACE, WC1A 2JL
11 TAP COFFEE NO 26, RATHBONE PLACE, W1T 1JD
12 POLLOCKS TOY MUSEUM, SCALA STREET, W1T 2HL
13 LE PAIN QUOTIDIEN, TOTTENHAM COURT ROAD, W1T 2ET
14 BLOOMSBURY COFFEE HOUSE, TAVISTOCK PLACE, WC1H 9RE
15 FORK DELI PATISSERIE, MARCHMONT STREET, WC1N 1AL
16 PLATFORM 9¾, KINGS CROSS, N1 9AL
17 CAMLEY STREET NATURAL PARK, KINGS CROSS, N1C 4PW
18 DRINK SHOP DO, CALEDONIAN ROAD, N1 9RU
19 JUDD BOOKS, MARCHMONT STREET, WC1N 1AQ
20 SKOOB BOOKS, THE BRUNSWICK CENTRE, WC1N 1AE
21 PETIT A CAFÉ, THE BRUNSWICK CENTRE, WC1N 1AE
22 BEAD OF BLOOMSBURY, THEOBALDS ROAD, WC1X 8NW
23 WELLCOME COLLECTION READING ROOM, EUSTON ROAD, NW1 2BE
24 REVEREND JW SIMPSON, GOODGE STREET, W1T 2QJ
25 KOBA, RATHBONE STREET, W1T 1NA
26 JOHN LEWIS ROOF GARDEN, OXFORD STREET, W1C 1DX
27 CHOCCYWOCCYDOODAH, FOUBERTS PLACE, W1F 7PS
28 LONDON FILM MUSEUM, WELLINGTON STREET, WC2E 7BN
29 PING PONG TABLE AT 'EAT', ST MARTINS LANE, WC2N 4JJ
30 BALTHAZAR, RUSSELL STREET, WC2B 5HZ
31 WILD FOOD CAFÉ, NEALS YARD, WC2H 9DP
32 FORBIDDEN PLANET, SHAFTESBURY AVENUE, WC2H 8JR
33 SHACKFUYU, OLD COMPTON STREET, W1D 4TJ
34 HARE AND TORTOISE, THE BRUNSWICK CENTRE, WC1N 1AF
35 KING OF FALAFEL, HUNTER STREET, WC1N 1BN
36 TSUJIRI, RUPERT STREET, W1D 7PD
37 FOOD HALL AT THE JAPAN CENTRE, SHAFTESBURY AVE, W1D 7EB
38. SOAS LIBRARY THORNHAUGH STREET, WC1H 0XG
N
W
E
S
HAMPSTEAD ROAD
EVERSHOLT STREET
EUSTON ROAD
16.
wellcome collection
Reading Room!
23.
EUSTON
EUSTON SQUARE
1. SOA
38.
SOAS LIBRARY
WARREN STREET
TOTTENHAM COURT ROAD
13. LE PAIN QUOTIDIEN
POLLOCK'S TOY MUSEUM
12.
GOODGE STREET
24. REV. JW SIMPSON
HARE K
25. KOBA
Korean Barbecue
TAP NO.26 COFFEE
No.26
11.
4.
REGENTS STREET
OXFORD STREET
TOTTENHAM COURT ROAD
JOHN LEWIS ROOF GARDEN
26.
27.
CHOCCYWOCCY DOODAH
OXFORD CIRCUS
37.
JAPAN CENTRE
36. TSUJIRI
33. Bone Daddies SHACKFUYU

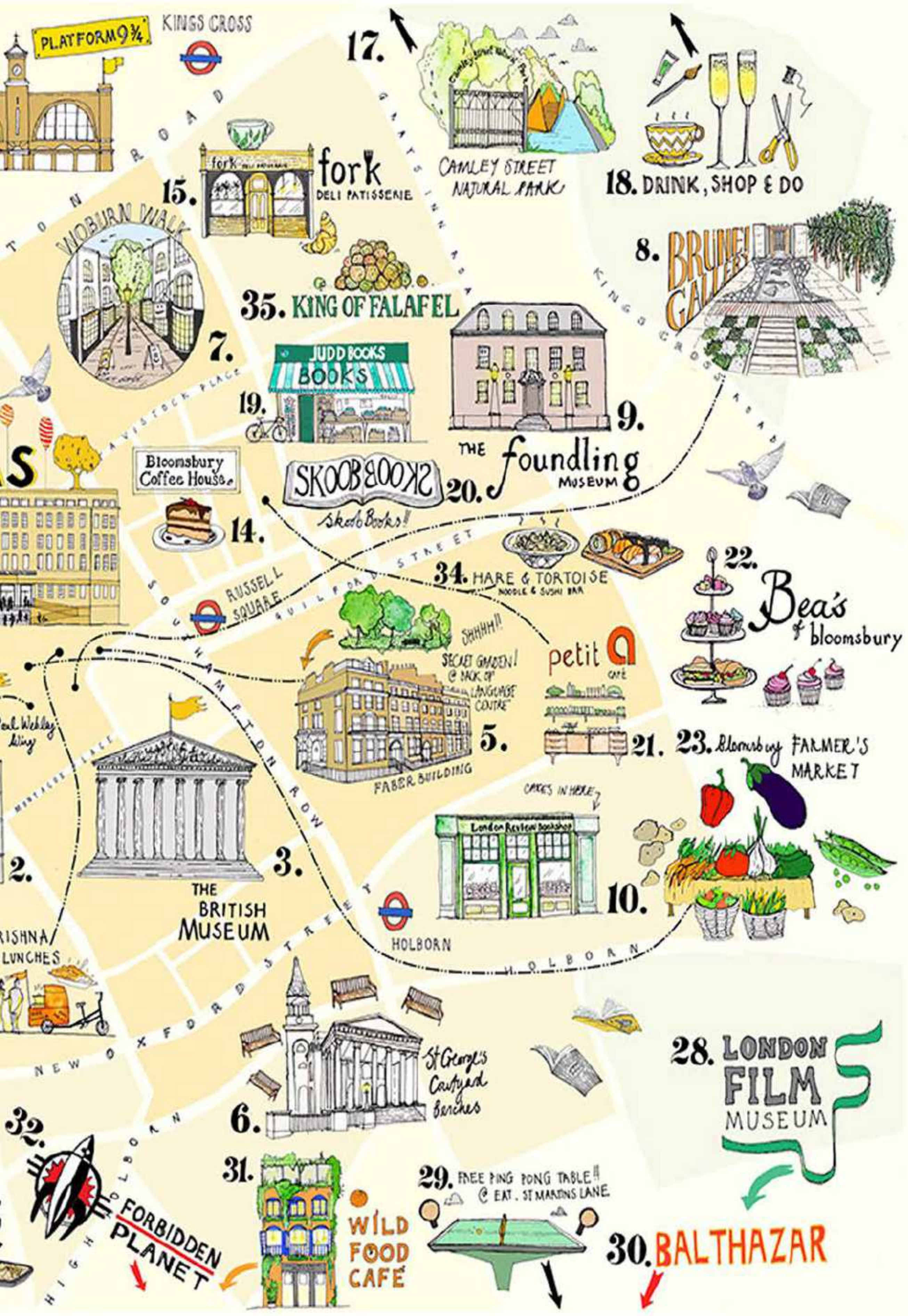
PLATFORM 9¾
KINGS CROSS
17.
CAMLEY STREET NATURAL PARK
18. DRINK, SHOP & DO
15.
fork
DELI PATISSERIE
WOBURN WALK
7.
35. KING OF FALAFEL
8.
19.
JUDD BOOKS
BOOKS
9.
THE foundling MUSEUM
Bloomsbury Coffee House
14.
SKOOB BOOKS
20.
Skoob Books!!
34. HARE & TORTOISE
NOODLE & SUSHI BAR
22.
Bea's of bloomsbury
RUSSELL SQUARE
petit a café
SHHHH!!
SECRET GARDEN! @ BACK OF LANGUAGE CENTRE
5.
FABER BUILDING
21.
23. Bloomsbury FARMER'S MARKET
CAKES IN HERE
London Review Bookshop
3.
THE BRITISH MUSEUM
2.
10.
HOLBORN
RISHNA LUNCHES
NEW OXFORD STREET
SOUTHAMPTON ROW
HIGH HOLBORN
St George's Courtyard Benches
6.
28. LONDON FILM MUSEUM
32.
FORBIDDEN PLANET
31.
WILD FOOD CAFE
29. FREE PING PONG TABLE!! @ EAT. ST MARTINS LANE
30. BALTHAZAR

International Call for Participation:

Third CHMK National Forum for Media Reform Announced for London

In a unique move to bridge the gap between academic research and actionable media policy, the Kurdish Media Watchdog Organisation (CHMK), Kanga Educational Foundation (KEF), and the Vision Agency for International Development (VisionAID) have officially announced the call for the Third CHMK National Forum for Media Reform.

Commemorating the 128th Anniversary of Kurdish Journalism Day, this high-level scientific conference, originally scheduled for April 21-22, has been rescheduled to July 8–9, 2026. This event provides a global stage to address the evolving geopolitical challenges of the Middle East and the structural barriers to media independence. Under the timely theme, "Media Reform in Post-Conflict Areas: Kurdistan's Strategic Policy Roadmap", the forum invites world-class scholars, policy experts, and international stakeholders to collaborate on a resilient framework for democratic growth. This round of the forum is dedicated to finalising a "Strategic Policy Roadmap" designed to: Safeguard journalistic ethics and elevate professional standards; Protect media integrity against political and commercial interference. Integrate the Kurdish media reform model into global dialogues on democratic resilience and de-colonial governance. This summit represents a collective commitment by local and international bodies to elevate the standards of Kurdish media through professional and scientific rigour, establishing an independent media landscape as a fundamental pillar of democracy.

Forum Abstract

The *Third CHMK National Forum for Media Reform* outlines a strategic framework for a two-day international scientific conference dedicated to examining the key challenges of media development in post-conflict settings, with a particular focus on the Iraqi Kurdistan Region. The conference aims to address the gap between legal commitments to freedom of expression and press freedom and the practical implementation of transparent, pluralistic, and accountable media systems within complex institutional environments. Bringing together government officials, legislative and judicial bodies, academic specialists, and civil society representatives, the conference seeks to collaboratively develop evidence-based policy recommendations that support sustainable reform and long-term resilience within the media sector.

Executive Summary and Strategic Rationale

This forum presents a strategic framework for a two-day international scientific conference aimed at examining the critical challenges of media development in post-conflict environments, with the Kurdistan Region of Iraq (KRI) serving as the principal case study. The conference seeks to bridge the gap between legislative commitments to media freedom and the practical realisation of transparent, pluralistic, and accountable media systems within contexts marked by institutional complexity. It will convene government representatives, legislative and judicial authorities, academic experts, and civil society actors to collaboratively formulate evidence-based policy recommendations that advance sustainable reform within the media sector.

1. **Core Challenge:** The conference addresses the structural disconnect between the Kurdistan Regional Government's (KRG) legislative frameworks for media freedom, which are often criticized as "laws on paper" [1], and the operational realities of journalists and media organizations working within environments marked by political constraints, economic sustainability challenges, and security concerns.

2. **Strategic Goal:** To produce a comprehensive Policy Roadmap that enhances media professionalism, protects freedom of expression, and establishes institutional mechanisms, such as a National Media Council [2], for long-term media sector sustainability in post-conflict contexts.

3. **Organizing Partners:** This initiative by the Kurdish Media Watchdog Organisation (CHMK) for the Third CHMK National Forum for Media Reform is organised in partnership with several local and international institutions, as the primary partner of the conference. This collaboration brings together the expertise of civil society, the analytical rigour of academia, and the institutional engagement of government stakeholders to establish a multidisciplinary platform aimed at developing comprehensive and politically sustainable policy solutions in a timely manner.

Key Organizer

- **The Kurdish Media Watchdog (CHMK)** is a leading civil society organisation dedicated to monitoring media content, protecting the rights of media producers and consumers, and promoting professional and legal standards within Kurdish media. Leveraging field expertise and academic networks, CHMK provides an evidence-based foundation for media development and reform. The organisation has successfully convened two editions of the CHMK National Forum for Media Reform (Sulaimani, KRI, 2021 and 2025), serving as a key platform for dialogue on media regulation and the advancement of convergent journalism practices.

Co-orgnasisers

- **Kanga Educational Foundation (KEF)** is an independent, non-governmental, and non-profit institution committed to the preservation and promotion of Kurdish language, culture, and identity among Kurdish children and youth in the diaspora. KEF's mission is to enhance cultural awareness and educational participation through the development of Kurdish language programmes, the organisation of cultural initiatives, and the facilitation of collaboration among Kurdish communities across the world. The organisation aspires to cultivate an informed, culturally grounded generation capable of contributing to the safeguarding and advancement of Kurdish heritage on a global scale. Furthermore, Kanga Educational Foundation, as an internationally recognised organisation registered in the United Kingdom, has established a Memorandum of Understanding (MoU) with the Kurdish Media Watchdog Organisation (CHMK) to promote and develop media literacy education among Kurdish communities abroad.
- **Vision Agency for International Development (VisionAID):** It is an independent non-governmental organisation that serves as a vital conduit between local and global communities. By delivering comprehensive programmes, VisionAID addresses critical challenges in education, justice, human development, and sustainability. The organisation is built upon a foundation of accountability and inclusivity, ensuring it remains responsive to the shifting demands of both global and local environments. Furthermore, VisionAID has entered into a formal Memorandum of Understanding (MoU) with CHMK.org to pioneer and expand media literacy education within academic circles.

Co-Academic & Affiliated Frameworks:

- **Goldsmiths' Leverhulme Media Research Centre** was established in 2007. It has evolved from exploring the creative potential of digital self-expression into a powerhouse of critical inquiry regarding the survival of independent journalism and democratic health. Their rigorous, multi-continental research exposes a sobering reality: as advertising shifts online, the resulting economic collapse of local and national newsrooms isn't just a business failure—it is a "moral decline" that actively hollows out local democracy. Far from being a purely academic "ivory tower", the Centre bridges theory and activism by housing the Media Reform Coalition (MRC), fighting directly for a more diverse and accountable UK media landscape.
- **The Media Reform Coalition's (MRC)** story starts back in 2011. This was when the Leveson Inquiry into the culture and ethics of the British newspaper industry was launched, following revelations that the News of the World had hacked the phones of victims of crime. A group of academics who were working on the Spaces of the News research project set up the Coordinating Committee for Media Reform, later renamed the Media Reform Coalition (MRC). This brought together academics with over 30 pressure groups to engage with the Inquiry and other areas of media policy.

- **The Journal of Digital Media & Policy (JDMP)**, published by the prestigious Intellect Books (United Kingdom) and indexed in top-tier global databases such as Scopus and the Web of Science (ESCI), serves as a leading international, double-blind peer-reviewed venue dedicated to analysing the critical intersection of media governance, political economy, and emergent technologies. Under the editorial leadership of Professor Petros Iosifidis, the journal acts as a vital nexus where pioneering academic scholarship, statutory regulatory design, and real-world media practice converge to address systemic questions ranging from platform regulation and market behaviors to the ethical implications of Big Data and Artificial Intelligence (AI). Formally cementing an international academic bridge with our assembly, the *Journal of Digital Media & Policy* is collaborating as our official Strategic Academic Partner for the high-level Roundtable Discussion, actively steering the conceptual design of the Forum's statutory and institutional policy frameworks. Beyond the immediate deliberations of the event, this high-impact partnership will culminate in a dedicated, globally distributed Special Issue (Volume 19.1, slated for publication in March 2028) titled *"Media Reform in Post-Conflict Regions: Structural Transformations, AI Interventions, and Digital Resilience",* which will fast-track selected peer-reviewed empirical papers, data models, and judicial insights from this conference to elevate localised fieldwork into globally indexed benchmarks of international media governance.

Forum Objectives

The forum pursues five interconnected objectives designed to generate actionable policy outcomes:

1. **Policy Analysis and Reform Identification:** Systematically explore the opportunities and challenges associated with media reform in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), with comparative reference to similar post-conflict contexts.
2. **Institutional Engagement:** Examine the specific roles and responsibilities of public authorities within the KRI, including legislative, executive, and judicial branches, in advancing comprehensive media reform.
3. **Legal and Regulatory Framework Assessment:** Evaluate existing legal, professional, administrative, and technical frameworks governing the Kurdish media sector, identifying gaps and inconsistencies.
4. **Legislative Recommendations:** Develop concrete proposals for amending existing laws related to freedom of expression and the protection of journalists, specifically targeting the consolidation of fragmented legislation.
5. **Implementation Strategies:** Identify practical, politically feasible solutions for addressing current issues facing Kurdish media practitioners, including safety concerns, economic sustainability, and professional development.

Key Thematic Framework:

The forum is organised around five critical dimensions of media reform, corresponding to essential societal actors:

1. **Theme 1: Media Reform and Legislative Authority:** Examination of the parliament's role in modernising media legislation, consolidating fragmented laws, and aligning national frameworks with international standards.
2. **Theme 2: Media Reform and Executive Authority:** Analysis of government implementation mechanisms, transparency requirements, and the operational mandates of bodies such as the Department of Media and Information and the Ministry of Culture and Youth.
3. **Theme 3: Media Reform and Judicial Authority:** Assessment of judicial independence in media-related cases, consistency in legal application, and the protection of journalists' rights within the legal system.
4. **Theme 4: Media Reform and Professional Journalism Bodies:** Evaluation of professional standards, ethical codes, training mechanisms, and the institutional capacity of journalist associations and press unions.
5. **Theme 5: Media Reform and Civil Society Organisations:** Exploration of civil society's role in advocacy, monitoring, and accountability, including the work of media freedom, NGOs and human rights organisations.

Sub-Themes of the Forum:

The detailed research framework covers the following key policy domains:

Sub-Theme Focus	Description and Policy Relevance
1. Digital Transformation and Impact	Explores the influence of digital platforms on media consumption, the proliferation of misinformation, and the implications for media credibility.
2. Legislative Needs in Digital Media and Data Privacy Protection	Examines the urgent need for a comprehensive legal framework governing digital media, personal data protection, and skill development for journalists.[2]
3. Freedom of Expression, Journalism, and Safety of Journalists	Investigates constraints on media freedom, including incidents of arrest and assault [3], seeking legal and institutional mechanisms to enhance journalists' safety.
4. Role of Law and the Constitution in Safeguarding Freedom	Critically assesses existing constitutional and legal frameworks to propose amendments consistent with international human rights standards; analyses political and economic influences.[4]
5. Legal and Regulatory Frameworks for Media Reform	Addresses the necessity of establishing a politically independent National Media Council in the KRI, exploring successful international models for independent regulation.[5]
6. Amending and Modernizing Media Legislation	Involves a comprehensive review of existing media laws (e.g., Law No. 35/2007) to recommend necessary amendments aligned with technological advancements and global standards.
7. The Judiciary's Role in Protecting Journalists' Rights	Evaluates judicial institutions in adjudicating media cases, advocating for judicial specialisation in media law and enhanced training.
8. Media Ownership and Pluralism	Explores the transformation of ownership structures toward diversified models and emphasises the development of public service media as a cornerstone of impartial communication.
9. Economic Challenges and Media Independence	Analyses financial constraints and investigates alternative funding mechanisms, institutional sponsorships, and sustainable government support models that safeguard editorial independence.
10. Role of Academic Institutions and Media Literacy Education	Examines the contribution of universities in fostering professionalism, reforming academic curricula, and adapting education to meet evolving digital labour market demands.
11. Enhancing Professional and Ethical Standards	Focuses on evaluating adherence to professional codes of conduct and proposing strategies for strengthening media professionalism and media literacy education.
12. Representation of Reality and Social Perception	Analyses how Kurdish media construct social reality and identity, exploring the influence of media narratives on public opinion and democratic culture.

Methodological Approach

The forum employs a multi-sectoral, evidence-based methodology designed to ensure policy recommendations are both technically sound and politically implementable:

1. **Structured Academic Panels:** Expert presentations drawing on comparative international research, empirical case studies, and theoretical frameworks.
2. **Multi-Stakeholder Dialogue:** Facilitated discussions bringing together key institutional leaders to negotiate consensus positions.
3. **Thematic Working Groups:** Focused sessions addressing specific policy domains (e.g., legislative reform and economic sustainability).
4. **Policy Documentation:** Systematic recording and synthesis of recommendations into a comprehensive Policy Roadmap and Joint Declaration endorsed by participating institutions.

Participant Matrix and Institutional Representation

The forum convenes approximately 100 high-level participants across four categories:

Categories	Target Participants	Contribution to Policy Development
1. Executive and Legislative Authority	KRG Department of Media and Information, Ministry of Culture and Youth, Kurdistan Parliament members	Political commitment, legislative negotiation, resource allocation
2. Judiciary and Rule of Law	Kurdistan Judicial Council representatives, legal experts in human rights and media law	Evaluation of judicial independence, legal consistency, protection mechanisms
3. Academic and Policy Experts	International scholars specializing in media systems, regulatory design, and transitional justice	Comparative models, evidence-based prescriptions, institutional design recommendations
4. Media and Civil Society	Independent journalists, editors, press freedom organizations, legal advocates	Ground-level assessment, reform feasibility analysis, oversight body composition

Forum Dates and Location

- **Dates:** July 08–09, 2026
- **Time:** 09:00 AM – 18:00 PM daily
- **Venue:** SOAS University of London, 10 Thornhaugh Street Russell Square, London WC1H 0XG, United Kingdom

Call for Research Papers

The forum welcomes original research contributions addressing media reform in post-conflict and transitional contexts.

Submission Requirements	Specification
1. Topic Alignment	Research must address forum workshop themes; original work not previously published.
2. Length	6000–8000 words maximum.
3. Abstract	200–250 words with 3–5 keywords.
4. Languages Accepted	Kurdish or English
5. Formatting	Title (16pt), Subtitles (15pt), Body text (14pt), Calibri Body font, standard margins.
6. Submitting to forum email:	korbend@chmk.org

Forum Important Deadlines

- **Abstract Submission:** 15 November 2025
- **Abstract Acceptance Deadline:** 15 January 2026
- **Full Paper Submission:** 06 April 2026
- **Forum Dates:** 08–09 July 2026

Forum Costs

The organising partners are committed to facilitating broad, inclusive participation:

1. Participation in the conference is free of charge for all researchers.
2. Visa expenses are the responsibility of participating researchers and invited guests.
3. Travel, accommodation, and meal costs during the conference shall be covered by the researchers and guests themselves.
4. Conference registration includes participation across both conference days, including attendance and paper presentations. All accepted and presented papers will be published in brief within the official conference proceedings available through www.CHMK.org. An early-bird registration and publication fee of 250,000 IQD (approximately £142) will apply to participating researchers who complete registration by 10 June 2026. Following this date, the standard registration fee will increase to approximately £180.

Forum Communications

For further information or enquiries, please contact:

- **General Organizer:** Associate Professor Dr Shwan Adam Aivas
- **Email:** korbend@chmk.org
- **Mobile:** +447961238471

THE ORGANIZATION OF
KURDISH MEDIA WATCHDOG
K . M . W

ڕێکخراوی
چاودێریی میدیای کوردی
ک . م . چ

Email: chmk@chmk.org
www.chmk.org
Phone: 07725451638

ژمارە: ٣
مێژوو: 2026/ 03/15

بۆ / وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستیی / فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان

بابەت/ یەکهەمین کۆنفرانسی زانستیی نێودەوڵەتیی سێهەمین کۆڕبەندی نیشتیمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی

وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
ژمارە / ٤٥٤٧
ڕێکەوت ١٥/٣/٢٠٢٦
وەرگیرا

سڵاو و ڕێز:

ئاماژە بە نووسراوتان ژمارە (٣٨١٥) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٢/٢٤).

داواکارین لە بەڕێزتان ڕەزامەندی بفەرموون لەسەر ناردنی زانیارییەکانی تایبەت بە یەکهەمین کۆنفرانسی زانستیی نێودەوڵەتیی سێهەمین کۆڕبەندی نیشتیمانیی چمك بۆ ڕیفۆرمی میدیایی کە لە ڕێکەوتی (06 و 07ی تەمووزی 2026)دا لە (شاری لەندەن) بەڕێوەدەچێت بۆ (گشت زانکۆ و پەیمانگە حکومی و تایبەتەکانی هەرێمی کوردستان) بە مەبەستی ئاگادارکردنەوەی مامۆستایان کە ئارەزوو دەکەن بە توێژینەوە لە کۆنفرانسەکە بەشداری بکەن.

کۆنفرانسەکە بە دەستپێشخەریی ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی (چمك) و بە هاوبەشیی دەزگای دیدگا بۆ گەشەپێدانی نێودەوڵەتیی (ڤیژن ئەید)، دامەزراوەی پەروەردەیی کانگا (کیف) و سپۆنسەریی و میوانداریی نوێنەرایەتیی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە شانشینی یەکگرتووی بەریتانیا، زانکۆی میدلسێکس و هاوپەیمانێتیی ڕیفۆرمی میدیایی لە سەنتەری توێژینەوەی میدیایی زانکۆی گۆلدسمس ڕێکدەخرێت.

هەڵبەت بۆ یەکهەمین جارە کۆنفرانسێکی زانستیی وا گەورە لە بیرەوەری 128ساڵڕۆژی ڕۆژنامەگەریی کوردیی لە بەریتانیا ڕێکدەخرێت. بەتایبەت لە ڕوونکردنەوەی دیدو تێڕوانینی دامەزراوە پەروەردەیی و زانستییەکان و هەوڵ و هەنگاوەکانیان لە پاراستن و پەرەپێدانی ماف و ئازادییە ئەکادیمییەکانی دەربڕین و ڕۆژنامەگەریی لە هەرێمی کوردستان-دا.

لەگەڵ ڕێزدا.....

پ.ی.د.شوان ئادەم ئەیفەس
سەرۆکی ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی (چمک) و
ڕێکخەری گشتیی کۆڕبەندی نیشتیمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی

هاوپێچ

- ✓ نووسراوی لاڕینەبوونی وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستیی/ فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان لەسەر ڕاگەیاندن بۆ پێشکەشکردن بۆ کۆنفرانسی ئاماژەپێکراو.
- ✓ وردەکاریی یەکهەمین کۆنفرانسی زانستیی نێودەوڵەتیی سێهەمین کۆڕبەندی نیشتیمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی

هەرێمی کوردستانی عێراق / سلێمانی -

حكومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق
ئەنجومەنی وەزیران
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان
بەڕێوەبەرایەتی کاروباری زانستی

حكومة اقليم كوردستان - العراق
مجلس الوزراء
وزارة التعليم العالي و البحث العلمي
دائرة البحث و التطوير
مديرية الشؤون العلمية

ژمارە: ٤٦٥٣
ڕێکەوت ١٩/٣/٢٠٢٦ی زایینی
٢٨/١٢/٢٧٢٥ی کوردی

العدد:
التاريخ: / / ٢٠٢٦

بۆ { گشت زانکۆ حکومی و تایبەتەکان/ نووسینگەی بەڕێز سەرۆکی زانکۆ
نووسینگەی بەڕێز یاریدەدەری سەرۆکی زانکۆ بۆ کاروباری زانستی و خوێندنی باڵا
دەستەی کوردستانی بۆ دراساتی ستراتیجی و توێژینەوەی زانستی/ نووسینگەی بەڕێز سەرۆکی دەستە
ئەنجومەنی کوردستانی بۆ پسپۆرییە پزیشکییەکان/ نووسینگەی بەڕێز سەرۆکی ئەنجومەن }

بابەت/ کۆنفرانسی زانستی

سڵاو و ڕێز ...

هاوپێچ نووسراوی ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی ژمارە (٣) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٥ و بەراییەکانی سەبارەت بە ئەنجامدانی (یەکەمین کۆنفرانسی زانستی نێودەوڵەتی سێیەمین کۆڕبەندی نیشتمانی جمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی) کە لە ڕێکەوتی (٦و ٧ تەمووزی ٢٠٢٦) لە شاری لەندەن بەڕێوەدەچێت بۆتان ڕەوانە دەکەین، بە مەبەستی ئاگادارکردنەوەی مامۆستایان و توێژەران کە ئارەزوو دەکەن بە توێژینەوە لە کۆنفراسەکە بەشداری بکەن، بۆ کاری پێویست .

لەگەڵ ڕێزدا...

هاوپێچ: نووسراوی ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی ژمارە (٣) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٥ و بەراییەکانی

پ. ی.د. ژاڵە سعید خطاط
بەڕێوەبەری گشتی فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان

<u>وێنەیەک بۆ</u>

- نووسینگەی بەڕێز جەنابی وەزیر/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- نووسینگەی بەڕێز بریکاری وەزارەت/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- دەزگای سەرپەرشتی و دڵنیایی جۆری/ نووسینگەی بەڕێز سەرۆکی دەزگا/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- نووسینگەی بەڕێز ب.گشتی فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- ب. کاروباری زانستی/ لەگەڵ بەراییەکان.
- دەرکردە

هەولێر، ڕێگای کەرکوک، شەقامی هادی چاوشلی -ئاونیشان
ئیمەیل: sa.directorate@mhe-krg.org
عنوان: أربيل، طريق كركوك، شارع هادي جاوشلي
ژ. تەلەفون: 07501446768
Address - Erbil, Kirkuk Road, Hadi Chawshli Street
www.gov.krd

حکومەتی هەرێمی کوردستان – عێراق
ئەنجومەنی وەزیران
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان
بەڕێوەبەرایەتی کاروباری زانستی

حكومة اقليم كوردستان - العراق
مجلس الوزراء
وزارة التعليم العالي و البحث العلمي
دائرة البحث و التطوير
مديرية الشؤون العلمية

ژمارە: ٩١٦٠
ڕێکەوت: ٧/ ٦/ ٢٠٢٦ی زایینی
١٧/ ٣/ ٢٧٢٦ی کوردی

العدد:
التاريخ: / / ٢٠٢٦

بۆ/ ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی

بابەت/ کۆنفرانسی زانستی

سڵاو و ڕێز...

نووسراوتان ژمارە (٧) لە ٢٠٢٦/٥/٥ دوابەدوای نوسراومان ژمارە (٣٨١٥) لە ٢٠٢٦/٢/٢٤، لاریمان نیە لەسەر ئەنجامدانی کۆنفرانسی زانستی نێودەوڵەتی بە ناونیشانی (سێهەمین کۆڕبەندی نیشتیمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی)، بۆ کاری پێویست.

لەگەڵ ڕێزدا...

د. ئارام محمد قادر
وەزیری خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی

وێنەیەک بۆ

- نووسینگەی بەڕێز جەنابی وەزیر/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- نووسینگەی بەڕێز بریکاری وەزارەت/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- دەزگای سەرپەرشتی و دڵنیایی جۆری/ بۆ زانین و کاری پێویست/ لەگەڵ ڕێزدا.
- نووسینگەی بەڕێز ب. گشتی فەرمانگەی توێژینەوە و پەرەپێدان/ ئاماژە بە پەراوێزی بەڕێزتان لە ٢٠٢٦/٥/١٤/ بۆ زانین/ لەگەڵ ڕێزدا.
- بەڕێوەبەرایەتی کاروباری زانستی/ لەگەڵ بەراییەکان.
- دەرکردە.

جیا

ناونیشان: ڕێگای کەرکوک، شەقامی هادی چاوشلی -ئاونیشان
ئیمەیل: ict.center@mhe-krg.org

عنوان- أربيل، طريق كركوك، شارع هادي جاوشلي
ژ. تەلەفۆن: ٠٦٦٢٥٦٧٦٠٣

Address - Erbil, Kirkuk Road, Hadi Chawshli Street
www.gov.krd

Kurdish Media Language Reform through Code-Mixing and Dialogue
Reforming Kurdish Media Language through Code-Mixing and Diglossia

Jihan Yousif Ahmed,
Assistant Lecturer at Salahaddin University-Erbil
Education College, Kurdish Language Department
Kurdistan Region of Iraq, Erbil
jihan.y.ahmed@su.edu.krd

Abstract

This study, titled "Reforming Kurdish Media Language through Code-Mixing and Diglossia," aims to evaluate the current state of the Kurdish language within the media landscape from a sociolinguistic perspective. It posits that media serves as a double-edged sword: while it has the potential to preserve and unify the language, it can also lead to linguistic distortion through phenomena such as Code-Mixing and Diglossia. The research highlights that Kurdish media is currently experiencing a state of "linguistic anarchy," where the boundaries between standard and colloquial language, as well as between Kurdish and foreign languages (namely Arabic and English), have become increasingly blurred. The findings indicate that the lack of a robust linguistic policy in media outlets has resulted in a communicative chaos that negatively impacts the cultural and linguistic identity of the Kurdish audience. Furthermore, the study reveals that the frequency of Arabic loanwords remains significantly high, while English terms are increasingly utilized as symbols of "modernity and technology." Regarding diglossia, the results show that media platforms have inadvertently prioritized regional dialects at the expense of a unified national standard. The study concludes with a set of strategic recommendations aimed at media reform to safeguard and sustain the national language.

Keywords:
Code-Mixing, Diglossia, Sociolinguistics, Kurdish Media.

چاکسازیی زمانی ڕاگەیاندنی کوردیی
لە ڕێگەی کۆد تێکەڵکردن و دایاگلۆسیا -وە

جیهان یوسف ئەحمەد
مامۆستای یاریدەدەر لە زانکۆی سەلاحەدین
کۆلێژی پەروەردە، بەشی زمانی کوردی
عێراق، هەرێمی کوردستان، هەولێر
jihan.y.ahmed@su.edu.krd

پوختە
ئەم توێژینەوەیە بەناونیشانی: چاکسازیی زمانی ڕاگەیاندنی کوردیی لە ڕێگەی کۆد تێکەڵکردن و دایاگلۆسیا -وە هەوڵێکە بۆ هەڵسەنگاندنی دۆخی زمانی کوردی لە ڕاگەیاندنە کوردییەکاندا، بەتایبەتی لە ڕوانگەی زمانەوانیی کۆمەڵایەتییەوە (Sociolinguistics). میدیا وەک ئامرازێکی کاریگەر، دەبینێت؛ لەلایەک دەتوانێت ببێتە هۆی پاراستن و یەکخستنی زمان، لەلایەکی دیکەشەوە دەکرێت ببێتە هۆی شێواندن لە ڕێگەی دیاردەکانی کۆدتێکەڵکردن (Code Mixing) و دایاگلۆسیا (Diglossia)وە، کە میدیای کوردی لەم قۆناغەدا بەدەست "پاشاگەردانیی زمانیی"ەوە دەناڵێنێت، کە تێیدا سنووری نێوان زمانی ستاندارد و زمانی شەقام، هەروەها زمانی کوردی و زمانە بیانییەکان (عەرەبی و ئینگلیزی) تێکەڵبووە. دەرەنجامەکان دەریدەخەن زۆرجار ڕاگەیاندنەکان بەبێ پلانێکی زمانیی تۆکمە، بوونەتە هۆی دروستبوونی پشێوییەک کە کاریگەریی نەرێنی لەسەر فەرهەنگی بیسەر و بینەری تاکی کورد دروستکردووە. هەروەها ڕێژەی بەکارهێنانی وشەی عەرەبی لە میدیای کوردیدا هێشتا لە بەرزترین ئاستدایە و لەکاتێکدا وشەی ئینگلیزی وەک هێمایەک بۆ "مۆدێرنیتە و تەکنەلۆژیا" بەکاردێت. سەبارەت بە دایاگلۆسیا، دەرکەوت کە میدیا بووەتە مینبەرێک بۆ بەهێزکردنی شێوەزارە ناوچەییەکان لەسەر هەژماری زمانی یەکگرتووی نەتەوەیی. توێژینەوەکە لە کۆتاییدا چەندین ڕاسپاردەی خستووەتەڕوو بە شێوەیەک کە خزمەت بە پرۆسەی چاکسازیی ڕاگەیاندن بکات، بەمەبەستی پاراستنی زمانی نەتەوەیی.

کلیلە وشەکان:
کۆدتێکەڵکردن (Code-Mixing)، دایاگلۆسیا (Diglossia) ، زمانەوانیی کۆمەڵایەتی، میدیای کوردی

١. بەشی یەکەم: چوارچێوەی گشتیی توێژینەوەکە

١/١) پێشەکی:

زمانی ڕاگەیاندن لە هەر وڵاتێکدا ئاوێنەی ئاستی ڕۆشنبیری و ناسنامەی نەتەوەیی ئەو گەلەیە. لەبەر ئەوەی میدیا ڕۆژانە بە قووڵی تێکەڵی ژیانی تاکەکان دەبێت، جۆری ئەو زمانەی کە پێشکەشکاران بەکاریدەهێنن، ڕاستەوخۆ کاریگەری دەکاتە سەر شێوازی بیرکردنەوە و ئاخاوتنی کۆمەڵگە، لە دوای شۆڕشی گەورەی تەکنەلۆژیا، زمانی کوردی لە ناو ڕاگەیاندندا ڕووبەڕووی کۆمەڵێک دیاردەی نوێ بووەتەوە، کە پێشتر بەم قەبارەیە ئەم دیاردانە نەبوون، ئەم توێژینەوەیە هەوڵدەدات لە ڕێگەی شیکارکردنی دوو دیاردەی سەرەکی وەک: (کۆدتێکەڵکردن و دایاگلۆسیا)، دەستنیشانی کێشە زمانییەکانی میدیای کوردی بکات و چوارچێوەیەک بۆ چاکسازیی زمانی پێشنیاز بکات.

٢/١) هۆی هەڵبژاردنی توێژینەوەکە:

هۆکاری سەرەکیی هەڵبژاردنی ئەم بابەتە، بۆ ئەو بێسەروبەرییە زمانییە دەگەڕێتەوە، کە ئێستا لە کەناڵە ئاسمانییە کوردییەکاندا بەدیدەکرێت. تێبینیدەکرێت، کە زمانی کوردی خەریکە لەژێر هەژموونی وشە بیانییەکان و سەپاندنی شێوەزاری ناوچەیی دەشێوێت. هەستکردن بەم مەترسییە وایکردووە کە پێویست بێت توێژینەوەیەک بکرێت بۆ ئەوەی بزانرێت چۆن دەکرێت زمانێکی میدیایی هاوچەرخ و پاراو بونیاد بنرێتەوە ،کە هەم لەگەڵ جیهانگیریدا بگونجێت و هەم زمانی کوردی بپارێزێت.

٣/١) سوود و گرنگیی توێژینەوەکە:

گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە، کە دەستدەخاتە سەر برینێکی هەستیاری زمانی کوردی. دەرەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە دەکرێت سوودبەخش بن:

لە ڕووی ئەکادیمییەوە :پڕکردنەوەی بۆشایی کتێبخانەی کوردییە، سەبارەت بە کاریگەریی میدیا لەسەر زمان.
لە ڕووی کارەکییەوە: دەستنیشانکردنی هەڵە زمانییەکان بۆ ئەوەی کەناڵەکان بتوانن ڕاستکردنەوەی بۆ بکەن و وەک ڕێبەرێک بەکاریبهێنن، هەروەها هۆشیارکردنەوەی بێژەر و پێشکەشکاران لەو هەڵە باوانەی کە ڕۆژانە دووبارەیدەکەنەوە.

٤/١) ڕێبازی توێژینەوەکە:

لەم توێژینەوەیەدا ڕێبازی (وەسفی – شیکاریی)پەیڕەوکراوە. سەرەتا دیاردەکان وەسفکراون، پاشان نموونەکان لە سێ کەناڵ (Rudaw، NRT، UTV) وەرگیراون و شیکردنەوەیان بۆ کراوە.

٥/١) سنووری توێژینەوەکە:

سنووری شوێن: توێژینەوەکە، نموونەی لە هەرێمی کوردستاندا لە دوو کەناڵی ئاسمانی (Rudaw، NRT) وەرگرتووە، هەروەها کەناڵیکی ناوخۆیی (UTV) وەرگرتووە، واتە لەو کەناڵانە تەنها ئەو دیاردانە وەرگیراون کە پەیوەستن بە : کۆدتێکەڵکردن (عەرەبی و ئینگلیزی) و دایاگلۆسیاوە.

٦/١) پێکهاتەی توێژینەوەکە:

توێژینەوەکە لە سێ بەشی سەرەکی پێکهاتووە، بەشی یەکەمی چوارچێوەی گشتیی توێژینەوەکەیە، بەشی دووەم: چوارچێوەی تیۆریی و شیکردنەوەی چەمکە بنەڕەتییەکان لەخۆ دەگرێت. هەروەها بەشی سێیەمی بەشێکی کارەکییە و خستنەڕوو و شیکردنەوەی داتاکانی هەرسێ کەناڵ (Rudaw، NRT، UTV) بەوردی باسکراون. لەکۆتایشدا؛ ئەنجام و پێشنیاز خراونەتەڕوو، پاشان لیستی ئەو سەرچاوانەی، کە بەکارهاتوون ڕیزکراون.

٢. بەشی دووەم: چوارچێوەی تیۆریی و چەمکە بنەڕەتییەکان

١/٢) زانستی زمانەوانیی کۆمەڵایەتی:

وەک لقێکی زیندووی زانستی زمان، لێکۆڵینەوە لە زمان دەکات وەک ڕەفتارێکی مرۆیی کە کاریگەریی فاکتەرە کۆمەڵایەتییەکانی وەک تەمەن، ڕەگەز و پێگەی ئابووریی لەسەرە، بە جۆرێک زمان ئاوێنەی ناسنامە و پەیوەندییەکانە و سنوورەکانیشی بە لێکۆڵینەوە لە نێوان نێرەر و وەرگر و ژینگەی ئاخاوتن دیاریدەکرێت (هیدسن، ١٩٨٧، ٢٠)، ئەم زانستە هەستی ئاخێوەرانی بەرانبەر زمانەکەیان و دۆخی فرەزمانی لە ئەنجامی بەرکەوتنی کولتوورەکاندا لێکدەداتەوە (فتاح، ٢٠١٠: ١٢٦). لە ڕووی پێناسەوە، ئەم زانستە لەسەر سێ بنەمای جیاواز دەستنیشانکراوە؛ یەکەمیان پەیوەندییە کە جەخت لەوە دەکاتەوە زمان بەستراوە بە کۆمەڵگەوە و جیاناکرێتەوە (Hudson, 1996: 1)؛ دووەمیان کارلێکە، کە تیشکدەخاتە سەر شێوازی بەکارهێنانی زمان لە کاتی گفتوگۆدا وەک کارلێکێکی کۆمەڵایەتی (Spolsky, 1998: 3)؛ سێیەم بنەما گۆڕانکارییە، کە باس لەو پەیوەندییە پارادۆکسارییە دەکات، کە تێیدا کۆمەڵگە زمان دروستدەکات و زمانیش ناسنامەی کۆمەڵگە دادەڕێژێتەوە (Wardhaugh, 2006: 1). لێرەدا زمان و کۆمەڵگە پەیوەندییەکی پارادۆکس – دژیەکییان هەیە. لە لایەکەوە، کۆمەڵگە زمان دروستدەکات و دەستکاریدەکات، بۆ نموونە گۆڕینی وشەکان بەپێی مۆدێل و کولتوور، لە لایەکی ترەوە، زمان خۆی کۆمەڵگە و بیرکردنەوەی مرۆڤەکان دادەڕێژێت. ئەمە وەک بازنەیەکە، کە ناتوانرێت سەرەتا و کۆتاییەکەی دیاریبکرێت.

٢/٢) دیاردەی کۆدتێکەڵکردن (Code-Mixing):

بریتییە لە تێکەڵکردنی دوو زمان یان زیاتر لە ناو یەک وتە یان یەک ڕستەدا. لەم حاڵەتەدا، ئاخێوەر بەبێ ئەوەی بابەتەکە یان کەشی قسەکردنەکە بگۆڕێت، وشە و دەربڕینی زمانێکی تر دەهێنێتە ناو ڕستەکەیەوە. ئەم دیاردەیە لەهەموو زمانەکاندا هەیە، لە زمانی عەرەبیدا، "التناوب اللغوي" بۆ بەکاردێت، کە لە ئەنجامی بەیەکگەیشتنی زمانەکان دروستدەبێت (الحجازي، ٢٠٠٤، ل. ٤٢) کە تیادا وشەی زمانێکی تر هاوشێوەی ڕێزمانیی زمانی دایک دادەڕێژرێتەوە. بۆ نموونە کاتێک دەڵێن (پۆستمان کرد)، وشە بیانییەکە (Post) چووەتە ناو قاڵبی کاری لێکدراوی کوردی و مۆرفۆلۆژیای کوردیی بەسەردا سەپێنراوە، زۆرجار لە ئاستی وشەدا دەبێت و دەبێتە هۆی دروستبوونی شێوازێکی نوێی ئاخاوتن، بەگشتی ئەم دیاردەیە زمان تێکەڵکردنە لە سیستەمی دوو زماندا، ئەمەش کاتێک ڕوودەدات، کە قسەکەر پابەندبوونی بەزمانێک لەدەستدەدات و بەردەوامدەبێت لە بەرکاهێنانی وشە و ڕستەی زمانێکی تر (شادان، ٢٠٠٨، ٦). ئەم دیاردەیە زۆرجار بەهۆی داگیرکاریی و ژێردەستەیی و پێکەوەژیانمان لەگەڵ نەتەوەکانی: فارس، تورک، عەرەب، ئازەر، ئەرمەن، کەمینە نەتەوەیی و ئایینە جیاوازەکانی کوردستانەوە، کۆدتێکەڵکردن لەنێوان زمانی کوردی زمانی ئەو نەتەوانەدا ڕوودەدات (عەبدوڵڵا، ٢٠١٦: ٧٧). چەندین هۆکار هەن بۆ ئەوەی دیاردەی کۆد تێکەڵکردن ڕوویدات؛ توێژان هۆکاری جیاوازیان باسکردووە، ئیمە لێرەدا لەچەند خاڵێکدا هۆکاری زمانی و نازمانی دیاریدەکەین:

١/٢/٢) هۆكاره زمانییه‌كان:

ئه‌م هۆكارانه‌ په‌یوه‌ندییان به‌ خودی پێكهاته‌ی زمان و وشه‌سازییه‌وه‌ هه‌یه‌:

١-هه‌ندێك جار له‌ زمانی دایك (كوردی)دا وشه‌یه‌كی دیاریكراو نییه‌، بۆ ده‌ربڕینی چه‌مكێكی نوێ، واته‌ بۆشایی فه‌رهه‌نگی (Lexical Gaps) هه‌یه‌، به‌تایبه‌ت له‌ بواره‌كانی ته‌كنه‌لۆژیا، زانست، یان هه‌ربوارێكی تردا، ئه‌مه‌ش وادەكات كه‌ ئاخێوه‌ر بۆ پڕكردنه‌وه‌ی ئه‌م بۆشاییه‌، په‌نا بۆ وشه‌ی بیانی ده‌بات بۆ ئه‌وه‌ی په‌یامه‌كه‌ی به‌ وردی بگه‌یه‌نێت (عه‌بدوڵڵا، ٢٠١٦: ٧٧).

٢-هه‌ندێك وشه‌ی بیانی مانایه‌كی وردتر ده‌به‌خشن كه‌ ره‌نگه‌ هاوواتا كوردییه‌كه‌ی هه‌مان قوڵایی نه‌بێت. بۆ نموونه‌ به‌كارهێنانی وشه‌ی "Update"له‌ جیاتی "نوێكردنه‌وه‌" له‌ ناو میدیادا، چونكه‌ لای بینه‌ر مانا ته‌كنیكییه‌كه‌ی ڕوونتره‌ (Gumperz, 1982 .

٣-له‌ كاتی قسه‌كردنی خێرادا، ئه‌و وشه‌یه‌ به‌كارده‌هێنێت، كه‌ زووتر دێته‌ سه‌ر زار، كه‌ زۆرجار وشه‌ بیانییه‌كه‌یه‌، چونكه‌ له‌ خوێندنا زۆر به‌كاریهێناوه‌ (muysken, 2000: 220) .

٢/٢/٢) هۆكاره نازمانییه‌كان:

ئه‌م هۆكارانه‌ په‌یوه‌ندییان به‌ ژینگه‌ی كۆمه‌ڵایه‌تی، ده‌روونناسی، و ناسنامه‌وه‌ هه‌یه‌:

١- زۆرجار گه‌نجان یان میدیاكاران كۆد تێكه‌ڵده‌كه‌ن تا نیشانی بده‌ن و واده‌ربكه‌وێت، كه‌ ئه‌و كه‌سێكی ڕۆشنبیرو سه‌رده‌میه‌ و دوو زمان ده‌زانێت (Abubakr et al., 2017: 58).

٢- زۆرجار زمان وه‌ك دراو مامه‌ڵه‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌كرێت، ده‌بێته‌ هۆكارێك بۆ په‌یداكردنی سه‌رمایه‌، به‌تایبه‌تی ئێستا به‌هۆی به‌جیهانیبوون (Globalization)و په‌ره‌سه‌ندنی ته‌كنه‌لۆژیاوه‌ زمانی ئینگلیزی باڵی به‌سه‌ر هه‌موو زمانه‌كانیتردا كێشاوه‌، ئه‌مه‌ش به‌ئاشكرا هه‌ستپێده‌كرێت، به‌تایبه‌تی له‌ میدیاكاندا، كاتێك بێژه‌رێك یان هه‌رتاكێك، وشه‌ی ئینگلیزی یان هه‌ر زمانێكی تر به‌كارده‌هێنێت، به‌ شێوه‌یه‌كی نائاگایانه‌ په‌یامێك ده‌دات به‌ ده‌وروبه‌ره‌كه‌ی من به‌شێكم له‌م جیهانه‌ گه‌وره‌یه‌ و له‌گه‌ڵ گۆڕانكارییه‌كاندا ده‌ڕۆم.

٣- هه‌ندێك جاریش هۆكاره‌كه‌ی لایه‌نی ده‌روونییه‌، بۆ ئه‌وه‌ی نیشانیبدات كه‌ ئه‌ویش وه‌ك كه‌سێكی سه‌رده‌می بیرده‌كاته‌وه‌، هه‌ندێكجاریش بۆ ئه‌وه‌ی بابه‌تێك ته‌نها "خاوه‌ن پسپۆڕییه‌كان" لێیتێبگه‌ن، زاراوه‌ی قورس و تێهه‌ڵكێش به‌كارده‌هێنرێت، ئه‌مه‌ش زیاتر به‌مه‌به‌ستی شانازیكردن و خۆده‌رخستن و نیشاندانی ئاستی ڕۆشنبیرییه‌.

٤- زۆرجار هۆكاری كۆمه‌ڵایه‌تی و كارلێكی نێوان زمانه‌كان و بۆ خۆلادان له‌ هه‌ڵه‌ تێگه‌یشتنی به‌رانبه‌ر و ڕوونكردنه‌وه‌ی زیاتری بۆچوونه‌كانیانه‌، هه‌روه‌ها بۆ ده‌ربڕینی هاوسۆزیی و دروستكردنی په‌یوه‌ندیی هاوسۆزیی له‌گه‌ڵ زمانه‌ جیاوازه‌كانی تردا و وروژاندنی هه‌ستی گوێگره‌. زۆرجاریش به‌هۆی گۆڕینی شوێنی نیشته‌جێ و به‌تایبه‌تی له‌لای كۆچه‌ران ئه‌مه‌ش واده‌كات پرۆسه‌ی كۆدگۆڕینه‌وه‌ ڕوودات به‌مه‌به‌ستی خۆگونجاندنیانه‌ له‌م شوێنه‌دا (عه‌بدوڵڵا، ٢٠١٦: ٧٨).

٣/٢/٢) جۆره‌كانی كۆدتێكه‌ڵكردن:

به‌پێی تیۆرییه‌ زمانه‌وانییه‌كان، ئه‌م دیارده‌یه‌ به‌سه‌ر سێ جۆری سه‌ره‌كیدا دابه‌شده‌كرێت: یه‌كه‌میان ئاستی مۆرفۆلۆژییه‌: كه‌ تێیدا وشه‌یه‌كی بیانی ده‌خرێته‌ ناو چوارچێوه‌ی ڕێزمانیی زمانی دایك، وه‌ك لكاندنی پاشگر و پێشگر (Muysken, 2000: 60) ، بۆنموونه‌: ئه‌مڕۆ به‌رنامه‌یه‌كی زۆر Specialمان بۆ ئاماده‌ كردوون، ئه‌م جۆره‌ ده‌بێته‌ هۆی شێواندنی بنه‌ما مۆرفۆلۆژییه‌كان و لاوازكردنی توانای به‌رهه‌مهێنانی وشه‌ی نوێ، زۆرجار به‌ "ژه‌هری زمانی" ناوده‌برێت (عبدولره‌حمان، شه‌عید، ٢٠١٩: ١١٨)، دووه‌میان ئاستی ڕسته‌ی: كه‌ تێیدا ئاخێوه‌ر ڕسته‌یه‌ك به‌ زمانێك و ڕسته‌یه‌كی تر به‌ زمانێكی جیاواز ده‌رده‌بڕێت، بۆنموونه‌: سوپاس كه‌ له‌گه‌ڵمان بوون؛ Good night everyone. ئه‌مه‌ش نیشانده‌ری هه‌ژموونی زمانه‌ جیهانییه‌كان و ئامرازێكه‌ بۆ جه‌ختكردنه‌وه‌ و گه‌یاندنی مه‌به‌سته‌ سۆزدارییه‌كان. سێیه‌م جۆریش پاشكۆییه‌: كه‌ بریتییه‌ له‌ به‌كارهێنانی ده‌سته‌واژه‌ی كورت له‌ كۆتایی ئاخاوتنه‌كانیدا بۆ نموونه‌: به‌رنامه‌كه‌ زۆر سه‌ركه‌وتوو بوو؛ You know، به‌بێ ئه‌وه‌ی كاریگه‌ریی ڕێزمانی له‌سه‌ر ڕسته‌كه‌ هه‌بێت، زۆرجار وه‌ك ئامرازێكی ده‌روونی بۆ ڕاكێشانی سه‌رنج یان جوانی به‌كاردێت (Poplack, 1980: 589). ئه‌م جۆره‌یان قسه‌كه‌ر ناچار ناكات به‌ قووڵی بچێته‌ ناو ئاڵۆزییه‌ ڕێزمانییه‌كانی زمانی دووه‌مه‌وه‌.

٤/٢/٢) زیانه‌كانی دیارده‌ی كۆدتێكه‌ڵكردن له‌كۆمه‌ڵگه‌دا:

دیارده‌ی كۆدتێكه‌ڵكردن له‌ میدیا و شوێنه‌ گشتییه‌كاندا مه‌ترسییه‌كی ڕاسته‌قینه‌یه‌ بۆ سه‌ر زمانی كوردی. یه‌كێك له‌ گه‌وره‌ترین مه‌ترسییه‌كان بریتییه‌ له‌ "فه‌رامۆشكردن" و پاشان "مردنی" وشه‌ ڕه‌سه‌نه‌كان له‌ ئه‌نجامی به‌كارهێنانی به‌رده‌وامی وشه‌ی بیانی (Crystal, 2000: 78). جگه‌له‌وه‌ش، ده‌بێته‌ هۆی تێكچوونی بنه‌ما ڕێزمانییه‌كان (Syntactic Interference) و سه‌پاندنی ڕێزمانی زمانی دووه‌م به‌سه‌ر زمانی یه‌كه‌مدا(Labov, 1972) . هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ئاستی كۆمه‌ڵایه‌تی و ده‌روونییدا، ئه‌م دیارده‌یه‌ به‌ربه‌ست له‌ نێوان چینه‌كانی كۆمه‌ڵگه‌ دروستده‌كات و ده‌بێته‌ هۆی هه‌ستكردن به‌ كه‌میی له‌ ئاستی زمانه‌كه‌یاندا (Linguistic

(Inadequacy و متمانە بەخۆنەبوون لە لای ئاخێوەرانی کورد. مەترسییەکە لێرەدا کۆتایی نایەت، بەڵکو دەبێتە هۆی تێکەڵبوونی ناسنامەی فەرهەنگی و دروستبوونی نەوەیەک، کە نە بە تەواوی زمانی دایک دەزانێت و نە زمانی دووەم، کە بە نیوەزمانی (Semilingualism) دەناسرێت (Skutnabb-Kangas, 1981: 249) . کەواتە ئەم پرۆسەیە تەنها گۆڕینی وشە نییە، بەڵکو داخورانی ناسنامە و دروستبوونی دابڕانی قووڵی فەرهەنگییە لە نێوان نەوەکاندا.

٣/٢) دیاردەی دایاگلۆسیا (Diglossia):

دایاگلۆسیا یەکێکە لە چەمکە بنەڕەتییەکانی زمانەوانیی کۆمەڵایەتی، کە یەکەمجار لە لایەن (چارلز فێرگسۆن، ١٩٥٩) پێشنیاز کرا بۆ وەسفکردنی بارودۆخێکی زمانیی جێگیر کە تێیدا دوو شێوەزاری جیاواز لە ناو یەک کۆمەڵگەدا بۆ مەبەستی جیاواز بەکاردێن. فێرگسۆن زمان بۆ دوو ئاستی سەرەکی دابەشدەکات:

١-ئاستی باڵا (High Variety – H) : زمانێکی فەرمی و ستانداردە، کە لە قوتابخانە، پەرلەمان، میدیا و ئەدەبیاتدا بەکاردێت. ئەم جۆرە خاوەن ڕێزمانێکی ورد و شکۆیەکی کۆمەڵایەتییە (شوانی،٢٠٠٩: ٢٠٩).

٢-ئاستی نزم (Low Variety – L) : زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانەیە کە لە ماڵ، بازاڕ و لەگەڵ هاوڕێیاندا بەکاردێت. ئەم شێوازە بە سروشتی فێر دەبین و ڕێزمانەکەی سادەترە (Ferguson, 1959: 325) .

دواتر (جۆشوا فیشمان، ١٩٦٧) ئەم چەمکەی فراوانتر کرد و جەختی لەسەر دابەشبوونی ئەرکەکان (Functional Distribution) کردەوە؛ واتە جیاوازییەکە تەنها لە فۆرمدا نییە، بەڵکو لە "شوێن و مەبەستی" بەکارهێنانیدایە. لەم ڕوانگەیەوە، زمانەکان کێبڕکێ ناکەن، بەڵکو تەواوکەری یەکترن(Fishman, 1967 30) . کێشە زمانییەکان کاتێک سەرهەڵدەدەن کە زمانی نزم (L) دزە دەکاتە ناو کایە فەرمییەکان (وەک کەناڵە ئاسمانییەکان)، کە ئەمەش دەبێتە هۆی لاوازکردنی ناسنامەی زمانی ستاندارد و دروستبوونی کاریگەریی دەروونی نەرێنی (سلێمان، سەعید، ٢٠٢١، ١٤٨)، کەواتە لێرەدا زمانەکان کێبڕکێی یەکتر ناکەن، بەڵکو تەواوکەری یەکتر، چونکە تۆ ناچیتە ناو نانەواخانەیەک بە زمانی زۆر فەرمی داوای نان بکەیت. لەهەمان کاتیشدا ناکرێت لەبەرنامەیەک تەلەڤیزیۆنی یان لێدوانێکی ڕەسمیدا زمانێکی بازاری و ناوچەیی یان نافەرمی بەکاربهێنرێت، کەواتە کۆمەڵگە بڕیار دەدات کام زمان بۆ کام مەبەست بێت، نەک ڕێزمانی زمانەکە.

٣/٣/٢) هۆکارە بنەڕەتییەکانی دیاردەی دایاگلۆسیا لە کۆمەڵگەدا:

دایاگلۆسیا لە دابەشبوونی ئەرکە کۆمەڵایەتییەکانی زمانەوە سەرچاوە دەگرێت؛ کۆمەڵگە بۆ گواستنەوەی زانیاریی ئاڵۆز، زانست و یاسا پێویستی بە زمانێکی ستاندارد و "کۆدکراو" هەیە، لە کاتێکدا بۆ پەیوەندییە سۆزداری و ڕۆژانەکان زمانێکی "نەرم و خێرا" بەکاردێنێت (Hudson, 1996: 49) . فێرگسۆن ئاماژە بەوە دەکات، کە ئەم دیاردەیە زیاتر لەو کۆمەڵگەیانەدا دەمێنێتەوە کە خاوەن میراتێکی ئەدەبیی دەوڵەمەندن و دەیانەوێت مێژووی خۆیان بپارێزن. (Schiffman, 1997: 40) . لەگەڵ ئەوەشدا، دایاگلۆسیا چەندین کێشەی مەترسیدار دروستدەکات، لەوانە: دروستبوونی دابڕان لە نێوان شێوەزارەکان وایکردووە زۆرجار پەنا بۆ زمانی بێگانە ببرێت بۆ گەیاندنی پەیامەکان. هەروەها ئەو "دابڕانە"ی لە نێوان زمانی ئاخاوتن و نووسیندا هەیە، ڕێگرە لەبەردەم گەشەی سروشتیی داهێناندا. جگەلەوەش لەبواری پەروەردەشدا کێشە دروستدەکات، بۆیە منداڵان لە قوتابخانەدا تووشی "شۆکی زمانی" دەبن، چونکە ئەو زمانەی دەیخوێنن جیاوازە لەوەی لە ماڵەوە پێیدەدوێن، ئەمەش دەبێتە هۆی دابەزینی ئاستی تێگەیشتن و هەستکردن بە کەموکوڕیی لە زمانی دایکدا (Maamouri, 1998:65-70)، هەروەها چینایەتیی کۆمەڵایەتیش دروستدەکات، کە ئاخێوەرانی شێوەزاری نزم (L) بەردەوام هەست بە کەمی و دڵەڕاوکێ دەکەن لە شوێنە فەرمییەکاندا، کە ئەمەش جۆرێک لە نایەکسانی بەرهەمدەهێنێت (Bourdieu, 1991:51) . کەواتە دایاگلۆسیا، وەک بەربەستێکی قووڵ لەبەردەم گەشەی سروشتیی زمان و یەکسانیی کۆمەڵایەتی دەردەکەوێت، کە تێیدا ئاخێوەر لە نێوان زمان و ناسنامەی خۆیدا تووشی دابڕان دەبێت. ئەم دۆخە لەبری یەکگرتوویی، جۆرێک لە "نامۆیی زمانی" بەرهەمدەهێنێت، کە کاریگەریی نەرێنیی ڕاستەوخۆی لەسەر داهێنان و پرۆسەی پەروەردە هەیە.

٣. بەشی سێیەم: خستنەڕوو و شیکردنەوەی داتاکان

ئەم بەشە تەرخانکراوە بۆ لایەنی مەیدانی (Fieldwork) و کارەکیی توێژینەوەکە، کە تێیدا هەوڵدراوە تیۆرەکانی زمانەوانیی کۆمەڵایەتی لەسەر دۆخی میدیای کوردی تاقیبکرێنەوە. بۆ گەیشتن بە ئەنجامی ورد و زانستی، پەنا براوەتە بەر شێوازی "شیکاریی ناوەڕۆک" بۆ ئەوەی نموونەکان گشتگیربن و ڕەنگدانەوەی دۆخی میدیای کوردی بن، بۆ ئەمەش سێ کەناڵی جیاواز وەک مەیدانی توێژینەوەکە هەڵبژێردراون، کە هەر یەکێکیان خاوەنی تایبەتمەندیی و جەماوەری تایبەت بە خۆیەتی:

(١/٣ کەناڵی ڕووداو (Rudaw): وەک نموونەیەک بۆ میدیای ئاسمانیی سەردەمی، لەم کەناڵەدا بەرنامەی (هۆکاری بەخێوکردنی ئاژەڵان لەنێو ماڵەکانیاندا) شیکاری بۆکراوە.

(٢/٣ کەناڵی ئێن ئارِ تی (NRT): وەک نموونەیەک بۆ میدیای ئاسمانیی سیاسی-ڕەخنەگر، لەم کەناڵەدا بەرنامەی (کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر هەڵسوکەوتی گەنجان) شیکاری بۆکراوە.

(٣/٣ کەناڵی یوتیڤی (UTV): وەک نموونەیەک بۆ میدیای ناوخۆیی، کە زیاتر نزیکە لە زمان و کولتووری میللی، بەرنامەی (Podcast) شیکاری بۆکراوە.

لەم بەشەدا، توێژەر بەوردیی گوێی لە بەرنامە دیاریکراوەکان گرتووە و سەرجەم ئەو وشە دەستەواژە و دەربڕینانەی دەرهێناوە کە دەچێتە چوارچێوەی هەردوو دیاردەی:

- کۆدتێکەڵکردن (Code Mixing): بە هەردوو جۆرەکەیەوە کۆدتێکەڵکردن لەگەڵ زمانی (عەرەبی و ئینگلیزی) هەر جۆرێکیان، بەتەنها دیاریکراوە، لە بەرانبەر ئەو وشە ڕەسەنە کوردییە دیاریکراوە، کە پێویستە لە بری ئەو بەکاربهێنرێت.
- دایاگلۆسیا (Diglossia): دەرکەوتنی شێوەزاری ناوچەیی و لادان لە زمانی ستاندارد.

داتاکان لەم بەشەدا بە شێوەی خشتە ڕێکخراون، پاشان ژمارە و ڕێژەکان دەرهێنراون و شرۆڤەی زانستییان بۆ کراوە، تاوەکو قەبارەی کاریگەریی هەر یەکێک لەم دیاردانە لەسەر شوناسی زمانیی میدیای کوردی دەربکەوێت.

(١/١/٣ بەرنامەی یەکەم: کەناڵی ئاسمانی Rudaw بەرنامەی: (هۆکاری بەخێوکردنی ئاژەڵان لەنێو ماڵەکانیاندا).**

خشتەی (١) دیاردەی کۆد تێکەڵکردن لە نێوان زمانی (عەرەبی – کوردی)دا لە کەناڵی (Rudaw)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دەستەواژەی عەرەبیی ڕەسەن (الأصل)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	ڕەفیق	رَفِيق	هاوڕێ / دۆست
٢	واقیع	وَاقِع	ڕاستی / دۆخ
٣	نەقد	نَقْد	ڕەخنە
٤	وجود	وُجُود	هەبوون / بوون
٥	ئەنانی	أَنَانِيّ	خۆپەرست
٦	تەقەبول	تَقَبُّل	پەسەندکردن
٧	دیراسە	دِرَاسَة	توێژینەوە / خوێندن/ لێکۆلینەوە
٨	توازن	تَوَازُن	هاوسەنگی
٩	ئینسانی	إِنْسَانِيّ	مرۆیی
١٠	جملە	جُمْلَة	ڕستە
١١	عەکس	عَكْس	پێچەوانە
١٢	زەواج	زَوَاج	هاوسەرگیری
١٣	عائیلە	عَائِلَة	خێزان
١٤	سوتفە	صُدْفَة	ڕێکەوت
١٥	ئینتاج	إِنْتَاج	بەرهەمهێنان
١٦	موزیع	مُذِيع	بێژەر
١٧	عادەتەن	عَادَة	بەزۆری / بەگشتی
١٨	میللەت	مِلَّة	گەل / نەتەوە
١٩	ڕەفاقەت	رَفَاقَة	هاوڕێیەتی
٢٠	مورتاح	مُرْتَاح	ئاسوودە
٢١	طەبعەن	طَبْعاً	بێگومان
٢٢	طەبیعەت	طَبِيعَة	سروشت
٢٣	حەیوان	حَيَوَان	ئاژەڵ
٢٤	ئیعتیادی	إِعْتِيَادِيّ	ئاسایی
٢٥	سراحەتەن	صَرَاحَةً	بەڕاشکاوی

٢٦	تەعامول	تَعَامُل	هەڵسوکەوت —مامەڵە
٢٧	ئەساس	أَسَاس	بنەما / بنچینە
٢٨	کامل	كَامِل	تەواو / پڕاوپڕ
٢٩	مەشاکیل	مَشَاكِل	کێشەکان
٣٠	ئەبەدەن	أَبَداً	هەرگیز
٣١	فەراغ	فَرَاغ	بۆشایی
٣٢	حالەت	حَالَة	دۆخ / بار
٣٣	عەفەوی	عَفَوِيّ	خۆرسک/ لەخۆوەیی
٣٤	عیلاقە	عَلَاقَة	پەیوەندی
٣٥	ئیطاعە	طَاعَة	گوێڕایەڵی
٣٦	شەرت	شَرْط	مەرج
٣٧	شروت	شُرُوط	مەرجەکان
٣٨	فەزیلە	فَضِيلَة	چاکە / ڕەوشت
٣٩	مەثلان	مَثَلاً	بۆ نموونە
٤٠	فعلەن	فِعْلاً	بەڕاستی
٤١	ئیهتمام	إِهْتِمَام	گرنگیپێدان
٤٢	تەوەتور	تَوَتُّر	گرژی
٤٣	ئیدمان	إِدْمَان	ئالوودەبوون
٤٤	کەئابە	كَآبَة	خەمۆکی
٤٥	ئینتیحار	إِنْتِحَار	خۆکوشتن
٤٦	حالات	حَالَات	دۆخەکان
٤٧	فلان	فُلَان	ئەم و ئەو / کابرا
٤٨	مستەحیل	مُسْتَحِيل	ئەستەم / مەحاڵ
٤٩	مخالف	مُخَالِف	دژ / نەیار
٥٠	واقیعیەت	وَاقِعِيَّة	ڕاستی
٥١	خەلەل	خَلَل	کەمکوری/ گرفت
٥٢	مەشغول	مَشْغُول	سەرقاڵ
٥٣	دائیرە	دَائِرَة	فەرمانگە
٥٤	دەلیل	دَلِيل	بەڵگە
٥٥	میثال	مِثَال	نموونە
٥٦	تەیر	طَيْر	باڵندە
٥٧	وەزعی	وَضْعِيّ	دۆخ
٥٨	عیلاج	عِلَاج	چارەسەر
٥٩	راقی	رَاقِي	پێشکەوتوو / نایاب
٦٠	ئەخلاق	أَخْلَاق	ڕەوشت
٦١	مفروزە	مَفْرُوض	پێویستە
٦٢	ئیلتیزامات	إِلْتِزَامَات	پابەندییەکان
٦٣	جیهەت	جِهَة	لایەن
٦٤	معەوق	مُعَوَّق	کەمئەندام
٦٥	تەتەور	تَطَوُّر	پێشکەوتن
٦٦	ئیعلام	إِعْلَام	ڕاگەیاندن

٦٧	لەبابی	مِنْ بَاب	لە ڕووی / وەک
٦٨	سەقافی	ثَقَافِيّ	ڕۆشنبیری
٦٩	حەتمەن	حَتْماً	بە دڵنیاییەوە
٧٠	بەحس	بَحْث	باس / توێژینەوە
٧١	سەبەب	سَبَب	هۆکار
٧٢	سیلە	صِلَة	پەیوەندی
٧٣	قیمەت	قِيمَة	بەها / نرخ
٧٤	دەرس	دَرْس	وانە
٧٥	طبەقە	طَبَقَة	چین / توێژ
٧٧	حەدد	حَدّ	سنوور / ئەندازە
٧٨	عەجایب	عَجَائِب	سەیر / سەرسوڕهێنەر
٧٩	زائیدەن	زَائِداً	سەرەڕای / زیاتر
٨٠	ڕیبا	رِبَا	سوو
٨١	تەزیلکردن	تَنْزِيل	دابەزاندن
٨٢	جورئەت	جُرْأَة	وێران / بوێری
٨٣	قیرائە	قِرَاءَة	خوێندنەوە
٨٤	ئیبتیدائی	إِبْتِدَائِيّ	سەرەتایی
٨٥	تەحفیز	تَحْفِيز	هاندان
٨٦	حافیز	حَافِيز	پارێزکار

بە پێی ئەم خشتەیە؛ (٨٦) دیاردەی کۆدتیکەڵکردن لە نێوان زمانی (عەرەبی – کوردی)دا بەکارهاتووە، سەرەڕای ئەوەی توێژینەوەکە تەنها جەختی لەسەر ئەو وشە عەرەبیانە کردووەتەوە کە هاوواتای کوردییان هەیە، بەڵام بەکارهێنانیان بەو قەبارەیەوە دەیسەلمێنێت، کە میدیای کوردی نەیتوانیوە ستراتیژییەکی پارێزگار بۆ شوناسی زمانی نەتەوەیی پەیڕەو بکات. ئەمەش دەبێتە هۆی گواستنەوەی جۆرێك لە پاشاگەردانیی زمانی بۆ ناو کایەی گشتی و لاوازکردنی پێگەی زمانی دایك.

خشتەی (٢) دیاردەی کۆد تێکەڵکردن لە نێوان زمانی (ئینگلیزی – کوردی) لەکەناڵی (Rudaw)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی ئینگلیزی (Original)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	باڵانس	١	Balance	هاوسەنگی
٢	ئەدەڵت	١	Adult	پێگەیشتوو / گەورە
٣	ئۆفیس	١	Office	نووسینگە / ژوور
٤	مێنتالیەت	١	Mentality	ئاوەزمەندیی
٥	موڤی	١	Movie	بزواویی/ فیلم
٦	کەیس	٢	Case	بابەت
٧	کەتەگۆری	١	Category	پۆل / جۆر
٨	کۆنتاکت	١	Contact	پەیوەندی
٩	کلینیک	٢	Clinic	نۆرینگە
١٠	فاکتەر	١	Factor	هۆکار
١١	شەلتەر	١	Shelter	پەناگە
١٢	شۆک	١	Shock	ڕاچڵەکین / هەژەند
١٣	سێکتەر	١	Sector	کەرت
١٤	سێرچ	١	Search	گەڕان

١٥	سۆ	١	So	کەواتە / ئیتر
١٦	ستۆری	٢	Story	چیرۆک / بڵاوکراوە
١٧	ریسێرچ	١	Research	توێژینەوە
١٨	ریجستەر	١	Register	تۆمارکردن
١٩	رسێرچ	١	Research	توێژینەوە
٢٠	تایتڵ	١	Title	ناونیشان / پلە
٢١	پۆزیشن	١	Position	پێگە / جێگەوتە
٢٢	پلەس	١	Plus	کۆ / زیاد
٢٣	پلیس	١	Please	تکایە
٢٤	پرۆدیوسەر	١	Producer	بەرهەمهێنەر
٢٥	بزنس	١	Business	بازرگانی / کار
٢٦	براند	١	Brand	مۆرک
٢٧	ئیسترۆقرات	١	Aristocrat	خانەدان

بەهەمان شێوە لە هەمان کەناڵ و بەرنامەدا، کۆدتێکەڵکردن لە نێوان زمانی (ئینگلیزی – کوردی) (٣١)جار بەکارهاتووە، لەگەڵ ئەوەشدا وەک لە خشتەکەدا ئاماژەی بۆکراوە، دەستەواژەی ڕەسەنی کوردی بۆ هەریەک لەم دەستەواژە ئینگلیزیانە هەیە، بەڵام ئەم کەناڵە نەیتوانییوە خۆی بەدووربگرێت. لە کۆتاییدا بینەران و بیسەران بە زمانێکی تێکەڵی دوور لە زمانێکی یەکگرتووی کوردی ئاشنا دەبن.

خشتەی (٣) دیاردەی دایاگلۆسیا لە کەناڵی (Rudaw)دا

ژ	دەستەواژەی نافەرمی بەکارهاتوو (L)	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی فەرمی پێشنیازکراو(H)	شیکردنەوەی زمانی و گۆڕانکارییەکان
١	خوێنی لێ ئەهاو	١	خوێنی لێدەهات	لابردنی پیتی (ت) لە کۆتایی فرمان و گۆڕینی (د)ی ڕابردوو بۆ (ئـ).
٢	برینار	١	بریندار	لابردنی پیتی (د) لە نێوان دوو بزوێن یان دوای نەبزوێن (Syncope).
٣	پەنجەی لێنەیا	١	پەنجەی لێنەدا	گۆڕینی پیتی (د) بۆ (ی) لە نێوان دوو بزوێندا (Lenition).
٤	چەنە	١	چەندە	لابردنی پیتی (د) لە وشەکەدا (چەندە > چەنە).
٥	تێکئەیا	١	تێکدەدات	گۆڕینی (دە)ی ڕانەبردوو بۆ (ئـ) و گۆڕینی (د)ی کۆتایی بۆ (ی).
٦	تێکیاوە	١	تێکیداوە	قوتدانی دەنگەکان بۆ ئاسانکاری لە گۆکردندا.
٧	زیایی کردووە	١	زیادی کردووە	گۆڕینی پیتی (د) بۆ (ی) (زیاد > زیای).
٨	ئاگاولێی بێ	١	ئاگات لێی بێت	گۆڕینی جێناوی لکاوی (ت) بۆ (و) (ئاگات > ئاگاو).
٩	ئەوەنە	١	ئەوەندە	لابردنی پیتی (د) لە وشەی (ئەوەندە).
١٠	لەگەر	١	لەگەڵ	دیاردەی گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر) کە تایبەتە بە شێوەزاری هەولێر.
١١	هین	٢	(وشەی پڕکەرەوە)	وشەیەکی بێ واتایە، کاتێک بەکاردێت کە قسەکەر وشەی بیرنامێنێت (Filler).زیاتر شێوەزاری سلێمانی و کەرکوکی بەکاریدەهێنن.
١٢	مجال بە	١	مەجال بدە	کورتکردنەوەی فرمان لابردنی پیتی (د)
١٣	حەقە	٣	حەقدە	لابردنی پیتی (د)

١٤	تێکەو	١	تێکـــــــدەچێت / تێدەکەوێت	کورتکردنەوەی گۆڕینی دەنگەکان.
١٥	عەز	١	حەز	گۆڕینی پیتی (ح) بۆ (ع) یان بەپێچەوانەوە، شێوازی دەربڕینی شەقامییە.
١٦	مندارەکان	١	منداڵەکان	گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر) (تایبەتمەندی شێوەزاری هەولێر).
١٧	چوزانم	١	نازانم	لێکدانی (چۆن + دەزانم)، دەربڕینێکی زۆر بازارییە.
١٨	هاورێکەو	١	هاورێکەت	گۆڕینی جێناوی (ت) بۆ (و) (تایبەتمەندی شێوەزاری سلێمانی).
١٩	براکەو	١	براکەت	هەمان دیاردەی سەرەوە (Pronoun Shift).
٢٠	مێردەکەو	١	مێردەکەت	هەمان دیاردە (ت > و).
٢١	هەولمەیە	١	هەولمەدە	گـۆڕینی (د) بـۆ (ی) لە فەرمـانی نەرێـدا (مەدە > مەیە).
٢٢	خەرک	١	خەڵک	گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر).
٢٣	یاوە	١	داوە	لابردنی پیتی (د) لە سەرەتای فرمان (داوە > یاوە).
٢٤	تێکی بەیتەوە	١	تێکی بدەیتەوە	گۆڕینی (د) بۆ (ی).
٢٥	ئەوەنە	١	ئەوەندە	(دووبارە) – لابردنی (د).
٢٦	قـــوری کـــێ کەم بەسەرم	١	قـــوری کـــێ بەسەرمدا بکەم	لابردنی پیتی (ب) لە فرمانی (بکەم > کەم).
٢٧	استاکە	١	ئێستا	زیاد کرد (کە) لە کۆتایی وشە
٢٨	زیایی کردووە	١	زیادی کردووە	(دووبارە) – گۆڕینی (د) بۆ (ی).
٢٩	پۆزلێییان	١	خۆهەڵکێشان	گۆڕینی (د) بۆ (ی).
٣٠	شکانووی	١	شکاندوویەتی	کورتکردنەوە لابردنی (د) و (یەتی)ی کۆتایی.
٣١	بم بەرێ	١	بمدەرێ	گۆڕینی (ب) بۆ (د) شێوازی دەربڕینی ناوچەیی.
٣٢	درم	١	دڵم	گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر).
٣٣	ئەمەنە	١	ئەمەندە	لابردنی (د).
٣٤	هاو	١	هات / دەهات	کـورتکردنەوەی (کار)فرمـان. شـێوازی دەربڕینـی ناوچەیی
٣٥	شکانووی	١	شکاندوویەتی	کـورتکردنەوەی (کار)فرمـان. شـێوازی دەربڕینـی ناوچەیی
٣٦	بەرێ	١	بەڵێ	گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر) لە وشەی (بەڵێ > بەرێ).
٣٧	برێین	٣	بڵێین	گۆڕینی (ڵ) بۆ (ر).

دایاگلۆسیا وەک دیاردەیەک لەم کەناڵەدا (٤٢)جار بەکارهاتووە، ئەم دیاردەیە بەروونی دەرکەتووە هەم شێوەزاری (هەولێریی) هەم (سلێمانی)زۆرترین ڕێژەش پەیوەستە بەلایەنی فۆنەتیکی گۆڕینی دەنگێک بەدەنگێکی تر وەک لە خشتەکە ڕوونکراوەتەوە، دیاردەی دایاگلۆسیا (Diglossia) یان جووتزمانی یان دوو شێوەزاری لە ڕووی زانستی زمانەوانیی کۆمەڵایەتییەوە چەندین زیان و لێکەوتەی نەرێنی هەیە، جگە لەوەش گەورەترین زیانی دایاگلۆسیا ئەوەیە کە پرۆسەی یەکخستنی زمان سست دەکاتەوە. کاتێک میدیاکان بەردەوام شێوەزاری ناوچەیی بەکاردەهێنن، زمانی یەکگرتووی نووسین هێزی خۆی لەدەست دەدات و لەلای خەڵک وەک نامۆ دەبینرێت.

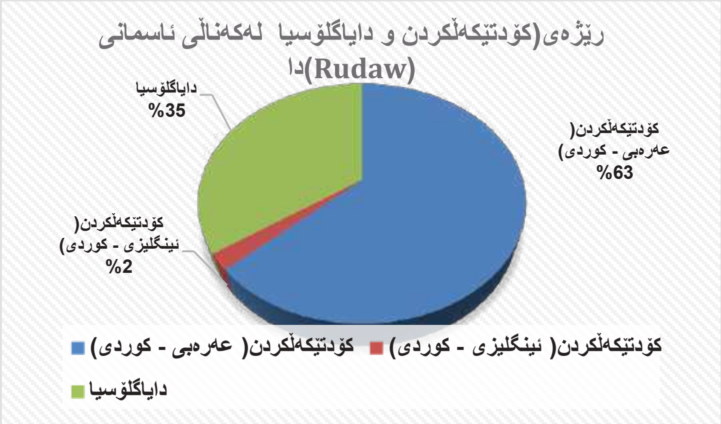

هێڵکاری(١) ڕێژەی هەردوو دیاردەی (کۆد تێکەڵ کردن – دایاگلۆسیا) لە کەناڵی ئاسمانی (Rudaw)دا

(١/٢/٣) بەرنامەی دووەم: کەناڵی ئاسمانی NRT بەرنامەی: (کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر هەڵسوکەوتی گەنجان).

خشتەی (٤) دیاردەی کۆدتێکەڵکردن لە نێوان زمانی (عەرەبی – کوردی) لە کەناڵی (NRT)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی عەرەبیی ڕەسەن (الأصل)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	محتەوا	١	مُحْتَوَى	ناوەڕۆک
٢	ئەوەلی	١	أَوَّلِيّ	سەرەتایی
٣	ئەمنیە ت	١	أَمْنِيَّة	ئەمنی / ئاسایش
٤	ئەجهیزە	١	أَجْهِزَة	ئامێرەکان
٥	ئیهانە	٢	إِهَانَة	سووکایەتی
٦	ئینعیکاس	١	إِنْعِكَاس	ڕەنگدانەوە
٧	ئینسان	٢	إِنْسَان	مرۆڤ
٨	ئینتیقاد	١	إِنْتِقَاد	ڕەخنە
٩	ئیلتیزام	١	إِلْتِزَام	پابەندبوون
١٠	ئیستیغلالی	١	إِسْتِغْلَال	قۆستنەوە
١١	ئیستفادە	١	إِسْتِفَادَة	سوود
١٢	ئیزعاج	٢	إِزْعَاج	بێزارکردن
١٣	ئیدراک	١	إِدْرَاك	درکپێکردن
١٤	ئیحساس	١	إِحْسَاس	هەست
١٥	ئیجرائات	٢	إِجْرَاءَات	ڕێکارەکان
١٦	ئیجتماعی	٢	إِجْتِمَاعِيّ	کۆمەڵایەتی
١٧	ئیجازە	١	إِجَازَة	مۆڵەت
١٨	ئیتیفاق	٢	إِتِّفَاق	ڕێککەوتن
١٩	وەقت	٢	وَقْت	کات
٢٠	وەزع	٢	وَضْع	دۆخ
٢١	واقع	١	وَاقِع	کەتوار
٢٢	هەیبەت	١	هَيْبَة	شکۆ
٢٣	نەفسی	١	نَفْسِيّ	دەروونی
٢٤	نەزەری	١	نَظَرِيّ	بیردۆزی
٢٥	نوخبە	١	نُخْبَة	دەستەبژێر

٢٦	نسبه	١	نِسْبَة	ڕێژه
٢٧	ناقس	١	نَاقِص	کەم / ناتەواو
٢٨	مەوقیف	١	مَوْقِف	هەڵوێست
٢٩	مەوزوع	١	مَوْضُوع	بابەت
٣٠	مەنەسە	١	مِنَصَّة	سەکۆ
٣١	مەنع	١	مَنْع	قەدەغە
٣٢	مەعنەوی	١	مَعْنَوِيّ	واتایی
٣٣	مەرکەز	١	مَرْكَز	ناوەند
٣٤	مەحکەمە	١	مَحْكَمَة	دادگا
٣٥	مەجال	٢	مَجَال	دەرفەت / بوار
٣٦	موناقەشە	١	مُنَاقَشَة	گفتوگۆ / گەنگەشە
٣٧	موقەصیر	١	مُقَصِّر	کەمتەرخەم
٣٨	موشکیلە	٢	مُشْكِلَة	کێشە
٣٩	موددە	٢	مُدَّة	ماوە
٤٠	موبالەغە	١	مُبَالَغَة	زیادەڕۆیی
٤١	محتەوا	١	مُحْتَوَى	ناوەڕۆک
٤٢	قودرەت	١	قُدْرَة	توانایی
٤٣	قانوونی	١	قَانُونِيّ	یاسایی
٤٤	فەقەرە	١	فَقَرَة	بڕگە
٤٥	فەرعی	١	فَرْعِيّ	لاوەکی
٤٦	فیکرە	١	فِكْرَة	بیرۆکە
٤٧	غەرامە	١	غَرَامَة	پێبژاردن
٤٨	عەمەلی	١	عَمَلِيّ	کردەیی
٤٩	عەلاقی	١	عَلَاقَة	پەیوەندیی
٥٠	عەکس	١	عَكْس	پێچەوانە
٥١	عەقلی	٢	عَقْلِيّ	ئاوەزیی
٥٢	عەفوو	١	عَفْو	ببورە
٥٣	عیلمی	١	عِلْمِيّ	زانستی
٥٤	عقوبە	٢	عُقُوبَة	سزا
٥٥	عائلی	١	عَائِلِيّ	خێزانی
٥٦	عام	١	عَامّ	گشتی
٥٧	عالەمی	١	عَالَمِيّ	جیهانی
٥٨	شەخسی	٢	شَخْصِيّ	کەسی
٥٩	سەمعی	١	سَمْعِيّ	بیستراو
٦٠	سلبی	٣	سَلْبِيّ	نەرێنی
٦١	سابیقە	١	سَابِقَة	پێشینە
٦٢	زرووف	١	ظُرُوف	بارودۆخ
٦٣	زاتی	١	ذَاتِيّ	خودیی
٦٤	ڕەئی	١	رَأْي	بۆچوون / ڕا
٦٥	ڕسم	١	رَسْم	وێنە
٦٦	دەعوا	١	دَعْوَى	سکاڵا / داوا

٦٧	دیراسە	١	دِرَاسَة	توێژینەوە / خوێندن
٦٨	دوەلی	١	دُوَلِيّ	نێودەوڵەتی
٦٩	دراسات	٢	دِرَاسَات	توێژینەوەکان
٧٠	دائیمەن	١	دَائِماً	هەمیشە
٧١	داخیل	١	دَاخِل	ناوەوە / تێوەگلان
٧٢	خەتریات	١	(خَطَر)	مەترسییەکان
٧٣	حەق	١	حَقّ	ماف
٧٤	(عەفەوی)	١	عَفْوِيّ	خۆرسک
٧٥	حەدەس	١	حَدَس	ڕووداو
٧٦	حەد	١	حَدّ	سنوور
٧٧	حقیقی	١	حَقِيقِيّ	ڕاستەقینە
٧٨	حاجەت	٢	حَاجَة	پێویستی
٧٩	جەریمە	١	جَرِيمَة	تاوان
٨٠	تەئسیر	١	تَأْثِير	کاریگەری
٨١	تەنازول	١	تَنَازُل	سازش / لێخۆشبوون
٨٢	تەکلیف	١	تَكْلِيف	داواکردن
٨٣	تەفاهوم	١	تَفَاهُم	لێکتێگەیشتن
٨٤	تەعەدا	١	تَعَدِّي	دەستدرێژی
٨٥	تەعویز	٢	تَعْوِيض	قەرەبوو
٨٦	تەشهیر	٣	تَشْهِير	ناوزڕاندن
٨٧	تەسەور	١	تَصَوُّر	وێناکردن
٨٨	تەرکیز	١	تَرْكِيز	سەرنج / چڕبوونەوە
٨٩	تەربیە	١	تَرْبِيَة	پەروەردە
٩٠	تەدەخول	١	تَدَخُّل	دەستێوەردان
٩١	تەحقیق	١	تَحْقِيق	توێژینەوە
٩٢	تەحفیز	١	تَحْفِيز	هاندان
٩٣	تەجاوەز	١	تَجَاوُز	سنووربەزاندن
٩٤	بەشەریەت	١	بَشَرِيَّة	مرۆڤایەتی
٩٥	بونییە	٢	بِنْيَة	پێکهاتە
٩٦	ئیکیتفا	١	إِكْتِفَاء	بەسندەکردن
٩٧	ئیجابی	٢	إِيجَابِيّ	ئەرێنی

بەپێی ئەم خشتەیە؛ (١١٩)جار دیاردەی کۆدتێکەڵکردن لەنیوان هەردوو زمانی (عەرەبی – کوردی) بەکارهاتووە. بەکارهێنانی ئەو ڕێژەیە، ئەوە دەگەیەنێت، کە پێشکەشکار یان میوانانی بەرنامەکە وا هەست دەکەن، وشە کوردییەکە توانای گەیاندنی قورسایی و هێزی واتایان نییە، بەڵام ئەمە زیانێکی زۆر، بە فەرهەنگی زمانەکەمان دەگەیەنێت، چونکە کاتێک لە بەرنامەیەکدا (١١٩)جار وشەی عەرەبی بەکاردبێت، واتە هەمان ڕێژەی لە وشەی کوردی پشتگوێ خراوە، چونکە وشە وەک ماسولکەیە؛ ئەگەر بەکارنەیەت، دەمرێت و دەبێتە هۆی سڕینەوەی وشە کوردییەکان لە یادگەی نەوەی داهاتوودا.

خشتەی (٥) دیاردەی کۆد تێکەڵکردنی لە نێوان زمانی (ئینگلیزی – کوردی) لە کەناڵی (NRT)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی ئینگلیزی (Original)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	ستایل	١	Style	شێواز
٢	ئەلیکترۆنیات	٢	Electronics	ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان
٣	ئەلیکترۆنی	١	Electronic	ئەلیکترۆنی / کارەبایی
٤	ستایل	١	Style	شێواز
٥	نۆرماڵ	١	Normal	ئاسایی
٦	فۆتۆ	١	Photo	وێنە
٧	ریکویست	١	Request	داواکاری
٨	لینک	١	Link	بەستەر
٩	گەیم	٢	Game	یاری
١٠	سمارت	١	Smart	زیرەک
١١	کەیس	٢	Case	ڕووداو
١٢	مۆدێل	١	Model	شێواز / نموونە

بەپێی ئەم خشتەیە لەکەناڵی ئێن ئارتی؛ (١٥) دیاردەی کۆدتێکەڵکردن لە نێوان زمانی (ئینگلیزی -کوردی) بەکارهاتووە، بەمەش کەناڵەکە لەبری ئەوەی هۆکارێک بێت بۆ پاراستنی زمان، دەبێتە هۆکار بۆ داخورانی زمان (Language Attrition) و دوورخستنەوەی نەوەی داهاتوو لە وشەی ڕەسەنی زمانەکەی.

خشتەی (٦) دیاردەی دایاگلۆسیا لە کەناڵی (NRT)دا

ژ	دەستەواژەی نافەرمی بەکارهاتوو (L)	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی فەرمی پێشنیازکراو(H)	شیکردنەوەی زمانەوانی و گۆڕانکارییەکان
١	ئێستاکە	٣	ئێستا / لە ئێستادا	وشەی (ئێستاکە) پڕکەرەوەیەکی (Filler) زۆر باوی شێوەزاری سلێمانییە.
٢	لەمەترسیایە	١	لە مەترسیدایە	دیاردەی داخورانی دەنگی (Elision). پیتی (د) لە نێوان دوو بزوێن (یـ + ا) کەوتووە و بۆ ئاسانکاری لابراوە.
٣	مافم ئەسەنێ	١	مافم دەسێنێت	دوو گۆڕانکاریی گەورەگۆڕینی (دە)ی ڕانەبردوو بۆ (ئە): (دەسێنێت > ئەسێنێت) قوتدانی پیتی (ت) لە کۆتایی کارەکە.
٤	ئەوها	١	ئاوا / بەم شێوەیە	(ئەوها) شێوەی قسەکردنی ناوچەییە.
٥	هەنێکیان	١	هەندێکیان	دیاردەی تێکەڵبوون (Assimilation). دەنگی (نـد) قورسە، لە قسەکردندا دەبێتە (ن). (هەندێک > هەنێ).
٦	هەنێ جار	١	هەندێک جار	هەمان دیاردەی سەرەوە (نـد > ن). ئەمە تایبەتمەندییەکی سەرەکیی زمانی زارەکیی کوردییە.
٧	ئەوەنە	١	ئەوەندە	هەمان یاسا (نـد > ن). (ئەوەندە > ئەوەنە). ئەمە بەڵگەی زاڵبوونی شێوەزاری "سلێمانی"ە بەسەر زمانی ستانداردا لەم بەرنامەیەدا.
٨	ئێگجار	١	یەکجار	قوتدانی پیتی (ی) لە سەرەتای وشەکە. (یەکجار > ئەگجار/اگجار).
٩	هەچ کەسێک	١	هیچ کەسێک / هەر کەسێک	گۆڕینی بزوێنی (یـ - i) بۆ (ە - a) بۆ خێرایی لە قسەکردندا.

بەپێی ئەم خشتەیە لە کەناڵی ئاسمانی ئێن ئارتی؛ (١١) دیاردەی دایاگلۆسیا دووبارە بۆتەوە، بۆیە پێویست دەکات، هەم پێشکەشکار هەم میوانانی بەرنامە لەسەر ئەوە ڕابهێنرێن، کە دوور بکەونەوە لە زمانی ناوچەیی، چونکە وەک ڕوونە ئەم دیاردەیە هۆکارێکە بۆ دروستبوونی چینایەتی زمانی، ئەمەش لە کۆتاییدا جۆرێک لە جیاکاریی کۆمەڵایەتی دروست دەکات.

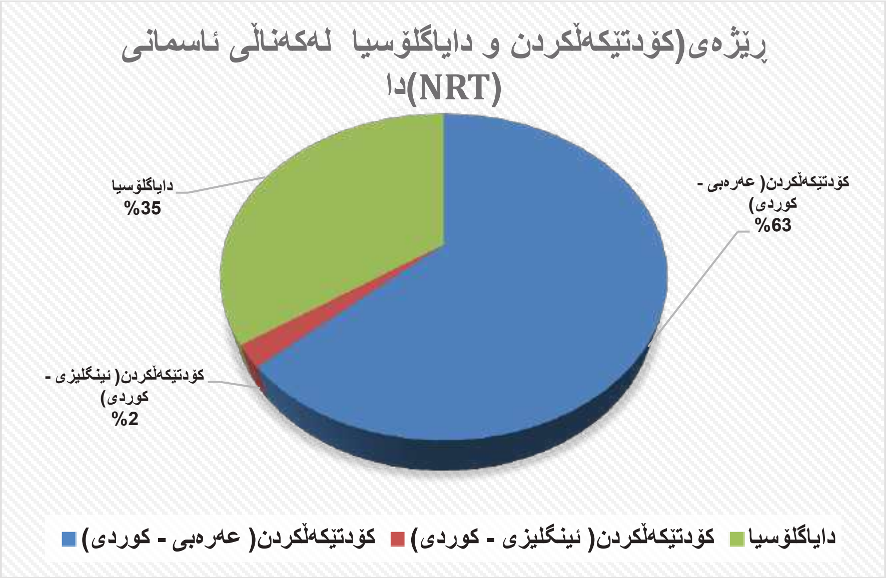

هێڵکاری (٢) ڕێژەی هەردوو دیاردەی (کۆدتێکەڵکردن و دایاگلۆسیا) لە کەناڵی (NRT)دا

(١/٣/٣) بەرنامەی سێیەم: کەناڵی ناوخۆیی UTV بەرنامەی (Podcast):

خشتەی (٧) دیاردەی کۆد تێکەڵکردنی لە نێوان زمانی (عەرەبی – کوردی) لە کەناڵی (UTV)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دووبارە بوونەوەی وشە	دەستەواژەی عەرەبیی ڕەسەن (الأصل)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	متابەعە	١	مُتَابَعَة	بەدواداچوون
٢	ئیبتیدائی	٢	إِبْتِدَائِيّ	سەرەتایی
٣	ئیجازە	٢	إِجَازَة	مۆڵەت
٤	ئیدراە	١	إِدَارَة	بەڕێوەبەرایەتی
٥	ئیستعداد	١	إِسْتِعْدَاد	ئامادەیی
٦	ئیستیفادە	١	إِسْتِفَادَة	سوود
٧	ئیعلام	١	إِعْلَام	ڕاگەیاندن
٨	ئیعلان	٢	إِعْلَان	ڕیکلام / ئاگاداری
٩	ئینتیفازە	٢	إِ نْتِفَاضَة	ڕاپەڕین
١٠	ئیهتمام	١	إِهْتِمَام	گرنگیپێدان
١١	بزەبت	١	بِالضَّبْط	بەتەواوی / ڕێک
١٢	بەقابیلەیەت	١	قَابِلِيَّة	بەتوانا
١٣	تەحفیز	٢	تَحْفِيز	هاندان
١٤	تەزیل (تەزلیل)	٢	تَضْلِيل	چەواشەکردن
١٥	تەزیلکردن	٢	تزيل	تۆمارکردن
١٦	تەعقیق (تەحقیق)	٢	تَحْقِيق	لێکۆڵینەوە
١٧	تەقریبەن	٢	تَقْرِيباً	نزیکەی
١٨	تەقلید	٢	تَقْلِيد	لاساییکردنەوە

١٩	تەمسيل	٣	تَمْثِيل	نواندن
٢٠	تەمهيدى	٢	تَمْهِيدِيّ	بەرايى
٢١	تەئسير	٢	تَأْثِير	کاریگەری
٢٢	جمال	٢	جَمَال	جوانی
٢٣	جورئەت	٢	جُرْأَة	بوێری
٢٤	جەريدە	٢	جَرِيدَة	ڕۆژنامە
٢٥	جەيجدەن	٢	جيدجداً	زۆرباشە
٢٦	حيزب	٢	حِزْب	پارت
٢٧	حەدد	٢	حَدّ	سنوور / ڕاددە
٢٨	حەروک	١	حَرَكَة	بەجووڵە / بزۆز
٢٩	حەزەر	١	حَذَر	وریایی
٣٠	خاسەتەن	٣	خَاصَّةً	بەتایبەتی
٣١	خطاط	٢	خَطَّاط	خۆشنووس
٣٢	خطيب	٢	خَطِيب	وتاربێژ
٣٣	خەريج	١	خِرِّيج	دەرچوو
٣٤	خەسلەت	١	خَصْلَة	خاسیەت
٣٥	ديراسە	١	دِرَاسَة	توێژینەوە
٣٦	دەرەجە	١	دَرَجَة	نمرە / پلە
٣٧	دەعوەت	٢	دَعْوَة	بانگهێشت
٣٨	دەورە	١	دَوْرَة	خول
٣٩	رحلە	١	رِحْلَة	گەشت / میَز
٤٠	رسم	٣	رَسْم	وێنەکێشان
٤١	ريازە	١	رِيَاضَة	وەرزش
٤٢	ريبا	١	رِبَا	سوو (سوود)
٤٣	رئيس	١	رَئِيس	سەرۆک
٤٤	رەسسام	١	رَسَّام	وێنەکێش
٤٥	زائيدەن	٣	زَائِدَة	سەرباری / زیادە
٤٦	سورە	١	صُورَة	وێنە
٤٧	سەبوورە	١	صَبُّورَة	تەختەڕەش
٤٨	سەدا	١	صَدَى	دەنگدانەوە
٤٩	شاريع	١	شَارِع	شەقام
٥٠	شاشە	١	شَاشَة	شاشە
٥١	شيمال	١	شِمَال	باکوور
٥٢	شەرح	١	شَرْح	ڕوونکردنەوە
٥٣	طبەقە	١	طَبَقَة	چین / توێژ
٥٤	طەبيعى	١	طَبِيعِيّ	سروشتی / ئاسایی
٥٥	طەلەبە	١	طَلَبَة	قوتابیان / خوێندکاران
٥٦	عجيب	١	عَجِيب	سەیر
٥٧	عەجايب	٢	عَجَائِب	سەیروسەمەرە
٥٨	عەرز	١	عَرْض	نمایش / پێشکەش
٥٩	عەينەن	١	عَيْناً	هەمان شت / وەک یەک

٦٠	فترەک	١	فَتْرَة	ماوەیەک
٦١	فلیم	١	فِيلْم	فیلم
٦٢	فنون جەمیله	١	فُنُون جَمِيلَة	هونەرە جوانەکان
٦٣	فیکره	٢	فِكْرَة	بیرۆکە
٦٤	فەترەک	٢	فَتْرَة	ماوەیەک
٦٥	فەرع	١	فَرْع	لق / بەش
٦٦	فەرعی	٢	فَرْعِيّ	لاوەکی
٦٧	فەرق	١	فَرْق	جیاوازی
٦٨	قابیلیەت	٢	قَابِلِيَّة	توانایی
٦٩	قاعیده	١	قَاعِدَة	بنەما / یاسا
٧٠	قبوول	١	قَبُول	وەرگرتن / ڕازیبوون
٧١	قیرائه	١	قِرَاءَة	خوێندنەوە
٧٢	قەدیم	٣	قَدِيم	کۆن
٧٣	قەرار	١	قَرَار	بریار
٧٤	کەلیمه	١	كَلِمَة	وشە
٧٥	مجەله	١	مَجَلَّة	گۆڤار
٧٦	محازەره	٢	مُحَاضَرَة	وانە / سیمینار
٧٧	مرکز	٢	مَرْكَز	ناوەند
٧٨	متەوەسته	١	مُتَوَسِّطَة	ناوەندی
٧٩	مطابەعه	١	مُتَابَعَة	بەدواداچوون
٨٠	معلومات	٢	مَعْلُومَات	زانیاری
٨١	ملەوەن	١	مُلَوَّن	ڕەنگاوڕەنگ
٨٢	مهیم	١	مُهِمّ	گرنگ
٨٣	موزوع	٢	مَوْضُوع	بابەت
٨٤	موزیع	١	مُذِيع	بێژەر
٨٥	موقەصیر	٢	مُقَصِّر	کەمتەرخەم
٨٦	مەجموعه	٤	مَجْمُوعَة	کۆمەڵە
٨٧	مەسەلەن	١	مَثَلاً	بۆ نموونە
٨٨	مەنازیر	١	مَنَاظِر	دیمەنەکان
٨٩	نەجاحەت	١	نَجَاح	سەرکەوتن
٩٠	نەحریر (تەحریر)	١	تَحْرِير	نووسین / ئازادکردن
٩١	نەص	١	نَصّ	دەق
٩٢	نەقل	١	نَقْل	گواستنەوە
٩٣	نەقلیات	١	نَقْلِيَّات	گواستنەوەکان
٩٤	واسطه	١	وَاسِطَة	نێوەندگیری (واستە)
٩٥	وزەرا	١	وُزَرَاء	وەزیران
٩٦	وەتەن	١	وَطَن	نیشتمان
٩٧	یەعنی	٥	يَعْنِي	واتە
٩٨	ئیبتیدائی	٣	إِبْتِدَائِيّ	سەرەتایی
٩٩	ئیخبار	٢	إِخْبَار	هەواڵدان
١٠٠	ئیداره	١	إِدَارَة	بەڕێوەبەرایەتی

١٠١	ئیعدام	١	إِعْدَام	لەسێدارەدان
١٠٢	ئیعلامی	١	إِعْلَامِيّ	ڕاگەیاندنکار
١٠٣	ئیمتیاز	١	إِمْتِيَاز	نایاب / تایبەتمەندی
١٠٤	ئیمتیحان	١	إِمْتِحَان	تاقیکردنەوە
١٠٥	ئیهتیمام	٣	إِهْتِمَام	گرنگیپێدان
١٠٦	ئەدا	٢	أَدَاء	ئەدا / جێبەجێکردن
١٠٧	ئەطیباء	١	أَطِبَّاء	پزیشکان

لەم کەناڵەدا کۆد تێکەڵکردن لە نێوان زمانی (عەرەبی – کوردی) هەیە، کە (١٤٦)جارە. ئەمەش ئەو پرسیارە دەوروژێنێت، ئایە بۆچی زمانی عەرەبی باڵادەست و زاڵە؟ بۆچی دەستەواژەی کوردی ڕەسەن پشتگوێ خراوە؟ بەدڵنیاییەوە چەندین هۆکار هەیە، کە هەم پێشکەشکارەکان، هەم میوانانی بەرنامە، ناتوانن خۆیان لە بەکارهێنانی بەدوور بگرن، بگرە زۆرجار بۆ ئەم مەبەستەیە، کە خۆیان وەک کەسێکی زمانزان یان پێشکەوتوو و ئاست بەرز دەربخەن زۆرجاریش لەوانە هۆکارەکەی کاریگەریی مێژوویی و ئایینی بێت، کە زمانی عەرەبی بەهۆی ئایینی پیرۆزی ئیسلامەوە تێکەڵاوییەکی ڕۆحی و فەرهەنگیی قوڵی لەگەڵ زمانی کوردیدا هەیە. زۆرێک لە دەستەواژەکانی وەک (ان شاء الله، الحمدلله، فعلا، تەقریبا...... هیتر) بوونەتە بەشێک لە قسەکردنی ڕۆژانە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە ناکرێت پشت لە وشەی ڕەسەنی زمانەکەمان بکەین، تا ئەو شوێنەی وشەو دەستەواژەی کوردی هەبێت، پێویستە ڕوو لە وشەی زمانی دیکە نەکەین، بەتایبەتی لە میدیاکاندا، چونکە میدیا وەک مینبەرێکە، پێوستە نەوەکانی داهاتوو بە وشەی ڕەسەنی زمانەکەیان ئاشنابن و بیزانن، نەک فێری زمانیکی تێکەڵ و شێواوبن.

خشتەی (٧) دیاردەی کۆد تێکەڵکردنی لە نێوان زمانی (ئینگلیزی – کوردی) لە کەناڵی (UTV)دا

ژ	دەستەواژەی بەکارهاتوو	دەستەواژەی ئینگلیزی (Original)	دەستەواژەی کوردیی ڕەسەن (پێشنیازکراو)
١	پۆدکاست	Podcast	بەرنامەی دەنگی / پۆدکاست
٢	دۆبلێر	Dubber / *Doublure*	ڕۆڵگێڕی دەنگی / دۆبلاژکار
٣	ئەکتەر	Actor	نواندنکار / ئەکتەر
٤	کاسێت	Cassette	شریت / کاسێت
٥	سمارت	Smart	زیرەک

بەپێی ئەم خشتەیە کۆد تێکەڵکردن لە نێوان زمانی (ئینگلیزی -کوردی) تەنها (٥) جار بەکارهاتووە.

ژ	دەستەواژەی نافەرمی بەکارهاتوو (L)		دەستەواژەی فەرمی پێشنیارکراو(H)	شیکردنەوەی زمانەوانی و گۆڕانکارییەکان
١	بابم	٤	باوکم	شێوەزاری ناوچەی هەولێر
٣	براوی کردەوە	١	بڵاوی کردەوە	(ڵ > ر).
٤	براویان کردەوە	٢	بڵاویان کردەوە	(ڵ > ر).
٥	بریا	٤	خۆزگە	"بریا" لە هەولێر باوە، "خۆزگە" ستانداردترە.
٦	بەخێربێی	١	بەخێربێیت	لابردنی پیتی (ت) لە کۆتایی (کار)فرمان
٧	بەران	٣	بەڵام	(ڵ > ر).
٨	بەرانەکینێ	٣	بەڵا کینێ (بەڵام)	وشەی (کینێ) زیادکراوە بۆ جەختکردنەوە (تایبەت بە هەولێر).
٩	پێشەنگو	٣	پێ ئێوە	گۆڕینی (ئێوە) بۆ (نگو) کە تایبەتمەندییەکی دەنگیی شێوەزاری هەولێرییە.
١٠	تێکەر	١	تێکەڵ	(ڵ > ر).
١١	چارمانگ	١	چوار مانگ	قوتدانی پیتی (و) لە وشەی چوار

١٢	خەرک	٥	خەڵک	(ڵ < ر).
١٣	دوایی	٢	دوایی / پاشان	گۆڕینی بزوێنی کۆتایی.
١٤	دوسێ سار	٧	دوو سێ ساڵ	(ڵ < ر).
١٥	رادیۆن	١	رادیۆ	زیادکردنی (ن) بۆ کۆتایی وشە لە هەندێک دۆخدا.
١٦	رۆژەکی	٢	رۆژێک	گۆڕینی (ێک < ئەکی) تایبەتمەندییەکی دەنگیی شێوەزاری هەولێرییە.
١٧	سارانی دووهەزارەکان	١	ساڵانی دوو هەزارەکان	(ڵ < ر).
١٨	عاقردەبێ	١	عاقڵ دەبێت	(ڵ < ر).
١٩	غەرەت	٢	هەڵە (غەڵەت)	(ڵ < ر) تەنانەت لە وشەی عەرەبی (غلط < غەرەت).
٢٠	فلچە	٢	فڵچە	گۆڕینی (ڵ)ی قەڵەو بۆ (ل)ی سادە
٢١	فەترەک	١	ماوەیەک	تێکەڵ (فترة + ەک).
٢٢	کابرا	١	پیاوەکە / کەسەکە	وشەی بازاڕی بۆ ئاماژەدان بە کەسی سێیەم.
٢٣	کچکەبووم	١	منداڵ بووم / کچۆڵە بووم	بەکارهێنانی پاشگری (کە) بۆ بچووککردنەوە.
٢٤	کورە	١	کوڕە / ئەری	گۆڕینی پیتی (ڕ) بۆ(ر)لێرەدا وەک ئامرازی بانگکردن یان سەرسوڕمانە، نەک ڕەگەزی نێر.
٢٥	کورە خارم	١	کوڕە خاڵم	(ڵ < ر) لە وشەی خاڵ.
٢٦	کوو	١	چۆن	(کوو) واتە (چۆن) لە شێوەزاری هەولێر.
٢٧	کۆران	١	کۆڵان	(کۆڵان) بێت ئەوا (ڵ <ر)
٢٨	کۆمەرەک	٢	کۆمەڵێک	(ڵ < ر) + (ێک < ئەک).
٢٩	کەتنکەر	١	شەڕانی / هاروهاج	وشەی (کەتن) لە هەولێر بۆ منداڵی هار بەکاردێت.
٣٠	گچکە	١	بچووک	وشەی (گچکە) تایبەتە بە شێوەزاری هەولێر و دەوروبەری.
٣١	گۆتم	١	گوتم / وتم	گۆڕینی (و < ئۆ) (Got < Gut).
٣٢	لۆ نموونە	١	بۆ نموونە	گۆڕینی پیتی (ب) بۆ (ل) (بۆ < لۆ).
٣٣	لەکێ خێندیتت	١	لە کوێ خوێندووتە؟	گۆڕینی (وێ < ێ) و (خوێند < خێند).
٣٤	لەکێ هاتییە دنیایێ	١	لە کوێ لەدایک بوویت؟	شێوەی پرسیارکردنی تایبەت بە شاری هەولێر (لەکێ = لە کوێ).
٣٥	مارمان	٦	ماڵمان	(ڵ < ر).
٣٦	هەربژێری	١	هەڵبژاردن	(ڵ < ر) لە وشەی هەڵبژاردن.
٣٧	هەرگرتییە	١	هەڵگرتییە	(ڵ < ر)
٣٨	هەرلێگەڕێ	١	هەر لێی گەڕێ	ئیدیۆم، لابردنی (ی).
٣٩	واللە دووبارە دەکەمەوە	١	بەخوا دووبارەی دەکەمەوە	جەختکردنەوە. دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٠	واللە کاکە	١	سوێند بە خوا کاکە	دەستەواژەی گفتوگۆی پیاوانە. دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤١	واللەهی چووم	١	سوێند بە خوا ڕۆیشتم	سوێندخواردن. دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٢	ئاوەدانتکردەوە یاخوە	١	خۆشحاڵبووم بە ئامادەبوونت	وتەیەکی باوی نێو کۆمەڵگەی کوردییە بۆ میوان و دۆست بەکاردێت نەک لە شوێنی فەرمی
٤٣	ئائا	١	بەڵێ / ڕاستە	دەربڕینی ڕازیبوون لە زمانی زارەکیدا. دەستەواژەیەکی نافەرمییە

٤٤	ئێ	١	ئا / کەواتە	هاندانی بەرامبەر بۆ بەردەوامبوون لە قسە، دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٥	ئێ تەواو	١	باشە ئیتر / تەواو	کۆتایی هێنان بە گفتوگۆ، دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٦	ئێ ئێ	١	بەڵێ / دواتر؟	هاندانی بەرامبەر بۆ بەردەوامبوون لە قسە، دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٧	ئەری واللە	١	بەڵێ سوێند بە خوا	وشەی جەختکردنەوەی زۆر باو دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٨	ئەها	١	ئا / دەبینیت	وشەی پڕکەرەوە (Filler) بۆ ڕاکێشانی سەرنج، دەستەواژەیەکی نافەرمییە
٤٩	ئەوێ شەوێ	١	ئەو شەوە / شەوی ڕابردوو	دەستەواژەی دیاریکردنی کات (Deixis)، دەستەواژەیەکی نافەرمییە

خشتەی (٨) دیاردەی دایاگلۆسیا لەکەناڵی (UTV)دا

بەپێی ئەم خشتەیە لە کەناڵی UTV ؛ (٨٠)جار دیاردەی دایاگلۆسیا هەیە، هۆکارەکەی بۆ نەبوونی هۆشیاری زمانی دەگەڕێتەوە. هەرچەندە ئەمە ڕەنگە وەک ستراتیژییەک بۆ نزیکبوونەوە لە جەماوەری ناوچەکە بەکاربێت، بەڵام لەڕووی ئەکادیمییەوە زیانی گەورەی هەیە؛ بەتایبەتی لە ڕووی پەراوێزخستنی بینەرانی ناوچەکانی دیکە و لاوازکردنی پێگەی زمانی فەرمی لای نەوەی داهاتوو، بۆیە ئەم شێوازی ڕەوایەتی دەدات بەوەی هەر کەسەو بە زمانی ماڵەوەی خۆی بنووسێت و قسە بکات، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی زمانەکە هەرگیز نەبێتە زمانێکی یەکگرتووی بەهێز.

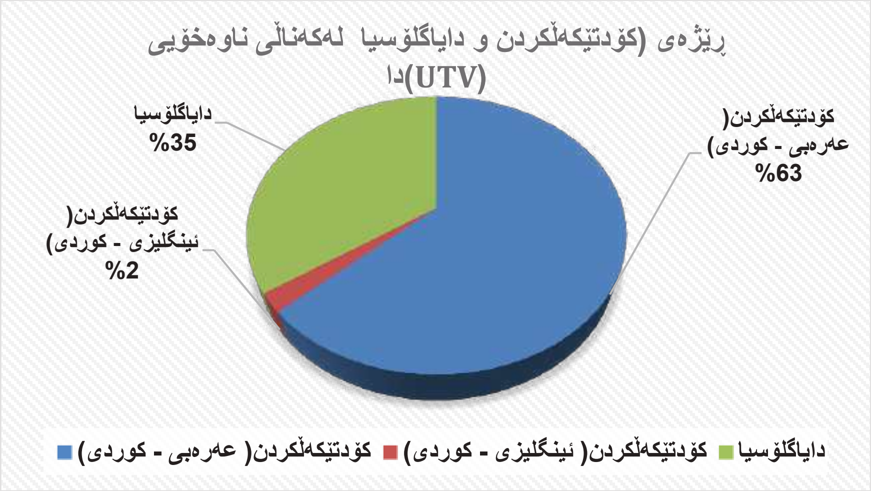

هێلکاری (٣) ڕێژەی هەردوو دیاردەی (کۆد تێکەڵکردن و دایاگلۆسیا لەکەناڵی (UTV)دا

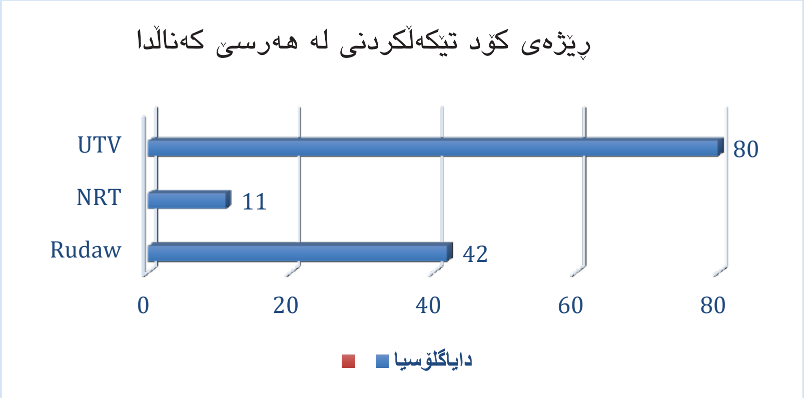

هێڵکاری (٤) ڕێژەی کۆد تیکەڵکردن (عەرەبی –کوردی) و (ئینگلیزی – کوردی) لەهەرسی کەناڵدا

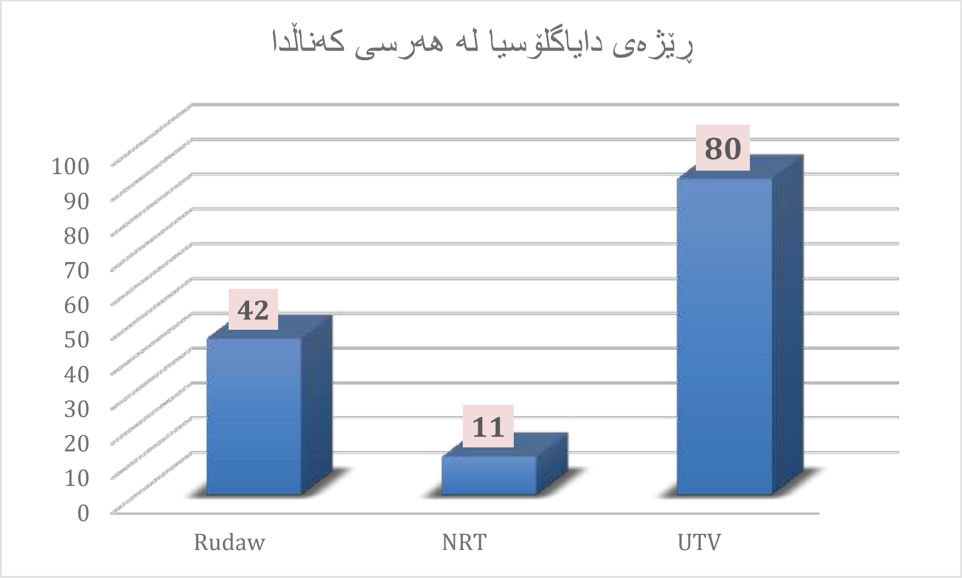

هێڵکاری (٥) ڕێژەی دیاردەی دایاگلۆسیا لەهەرسێ کەناڵدا

ئەنجام

ئەنجامە گشتییەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

١ . توێژینەوەکە دەریخستووە، کە ڕێژەی بەکارهێنانی وشەی عەرەبی لە میدیای کوردیدا لە ئاستێکی زۆر بەرزدایە ، بۆ نموونە لە یەک بەرنامەدا ١٤٦جار دووبارە بووەتەوە، ئەمەش نیشانەی پشتگوێخستنی فەرهەنگی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە.

٢ . دیاردەی کۆدتێکەڵکردنی بەردەوام (بە تایبەت لەگەڵ ئینگلیزی) بۆتە هۆی دروستبوونی شێوازێکی ئاخاوتن، کە نە کوردییەکی پەتییە و نە زمانە بیانییەکەیە، ئەمەش مەترسی "مردنی وشە ڕەسەنەکان" و لاوازکردنی ناسنامەی نەتەوەیی لێدەکەوێتەوە.

٣ . زاڵبوونی شێوەزارە ناوچەییەکان (دایاگلۆسیا). میدیاکان لەبری بەهێزکردنی "زمانی ستاندارد"، بوونەتە مینبەر بۆ سەپاندنی شێوەزارە ناوچەییەکان، ئەمەش پرۆسەی یەکگرتنی زمانی نەتەوەیی سست کردووە.

٤. توێژینەوەکە دەریخستووە، کە دایاگلۆسیا بووەتە هۆی شێواندنی دەنگی و ڕێزمانی، وەک گۆڕینی (ڵ بۆ ر) یان لابردنی پیتی (د ، ت) لە کۆتایی کارەکاندا، کە ئەمە هێزی ڕێزمانی زمانەکە لاواز دەکات.

٥ . وشەی ئینگلیزی زۆرجار وەک هێمایەک بۆ "ڕۆشنبیری و مۆدێرن بوون" بەکاردێت، لە کاتێکدا وشە عەرەبییەکان بەهۆی کاریگەری مێژوویی و ئایینییەوە بە نائاگایی دزەیان کردووەتە ناو زمانی ڕاگەیاندن.

٦ . کەناڵە کوردییەکان بە هەردوو جۆرەکەیەوە: ئاسمانی، و ناوخۆیی، خاوەنی ستراتیژێکی ڕوونی زمانی نین و ڕێگری لە پاشاگەردانیی زمانی پێشکەشکار و میوانەکانیان ناکەن.

٧ . ئەم دوو دیاردەیە لە میدیاکاندا، دەبێتە هۆی دروستبوونی "نامۆیی زمانی" لای نەوەی داهاتوو، بە جۆرێک، کە ناتوانن لە ناوەندە فەرمییەکاندا بە زمانێکی پاراو و ستاندارد گوزارشت لە خۆیان بکەن.

پێشنیازەکان

لەسەر بنەمای دەرەنجامی ئەم توێژینەوەیە، ئەم پێشنیازانە دەخەینەڕوو:

١. کردنەوەی خولی بەردەوام بۆ بێژەر و پێشکەشکاران لەسەر چۆنییەتیی دەربڕینی ڕاستی دەنگەکان (Phonetics) و دوورکەوتنەوە لە شێوەزاری ناوچەیی لە کاتی پەخشی فەرمیدا.

٢. پێویستە هەر دامەزراوەیەکی میدیایی فەرهەنگۆکێکی (Glossary) تایبەتی هەبێت، کە تێیدا وشە کوردییە ڕەسەنەکان بخاتە بەردەستی پێشکەشکاران تا لەبری وشە بیانییەکان بەکاریبهێنن.

٣. دەزگاکانی ڕاگەیاندن لێپرسینەوە لەگەڵ ئەو کارمەندانە بکەن کە بە ئەنقەست و بەبێ پاساو کۆدتێکەڵ دەکەن، بەتایبەت لە وشە ئینگلیزی و عەرەبییە ناپێویستەکاندا، کە وشەو دەستەواژەیان هەیە لە زمانی کوردیدا.

٤. بۆ بەرنامە ڕاستەخۆکان بە تایبەتی ئەو بەرنامانەی کە میوان-ی تێدا بانگکراوە، بۆ ئەوەی بتوانێت ڕێگری لەم دوو دیاردەیە بکرێت، ئەوە پێویستە بێژەر یان پێشکەشکار ڕۆڵی پرد ببینێت و دەستبەجێ وشە بیانی یان شێوەزارەکان دابڕێژێتەوە بۆ بینەر. ئەمە کاریگەرترین چەکە لە دەستی بێژەردا. کاتێک میوانەکە وشەیەکی عەرەبی یان ئینگلیزی، یان شێوەزارێکی زۆر بەکاردەهێنێت، بێژەریان پێشکەشکار دەبێت راستەوخۆ چاکی بکاتەوە یان وەریبگرێت بۆ زمانی ستاندارد، بەڵام بە شێوازێکی دیبلۆماسی لەگەڵ ئەوەش گرنگە ئامادەسازیی دەروونی (Priming) بۆ میوان بکرێت، پێش بەرنامەکە، تاوەکو هانبدرێت بە زمانی ستاندارد بدوێت، ئەمەش دوور لە ڕێکاری بەخورتی، بەڵکو وەک بەرپرسیارێتییەکی نیشتمانییە.

سەرچاوەکان

١) سلێمان، ئازاد عەزیز، شەعید، یوسف شەریف، (٢٠٢١)، زمانی ڕاگەیاندن لەنیوان گەشەی زمان و ناسنامەی نەتەوەییدا(کەناڵە ئاسمانییەکان بەنموونە)، گ. پۆلیتەکنیکە هەولێر. ب٢، ژ١.

٢) شادان شوکر (٢٠٠٨) زمان تێکەڵکردن لە قسەکردندا، ماستەر، کۆلێژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین.

٣) شوانی، د. رفیق، زمانەوانی،(٢٠٠٩)چاپی یەکەم، چاپخانەی خانی دهۆک.

٤) عەبدوڵڵا، هیوا مولود، ٢٠١٦، نامەی ماستەر، سکوڵی زمان، زانکۆی سلێمانی.

٥) عبدولڕەحمان، باخان سەرحەد، سەعید، محەمەد مجید،(٢٠١٩) ژەهری زمانی و کتریگەری لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی(زمانی کوردی بەنموونە) گ. زانکۆی گەرمیان٦(٣)https://doi.org/10.24271/garmian.19637 .

٦) فتاح، محمد معروف(٢٠١٠) لیکۆلینەوە زمانەوانییەکان، چاپخانەی موکریانی، هەولێر.

٧) هدسن(١٩٨٧) غلم اللغه الاجتماعی، محمود عبدالغنی عیاد، الطبعة الاولی،دار الشون الثقافة العامیه.

8) Crystal, D. (2000). Language Death. Cambridge: Cambridge University Press.

9) Labov, W. (1972). Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

10) Skutnabb-Kangas, T. (1981). Bilingualism or Not: The Education of Minorities. Clevedon:

11) Abubakr, S. N., Hassan, Z. M., & Muhedeen, B. L. (2017). Code-switching as Identity Marker: A Sociolinguistic Study of Kurdish EFL University Students. Journal of University of Human Development.

12) Britto, F. (1986). Diglossia: A Study of the Theory with Application to Tamil. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

13) Ferguson, C. (1959). Diglossia. Word.

14) Fishman, J. A. (1967). Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. Journal of Social Issues.

15) Gumperz, (1982) - The gum is one of the scientists that says some code "more accurate meaning" or "more specific" to the message that is not found so carefully in the mother tongue.

16) Hudson, R. A. (1996). Sociolinguistics. Cambridge University Press.

17) Maamouri, M. (1998). Language Education and Human Development: Arabic Diglossia and its Impact on the Quality of Education in the Arab Region. Washington, D.C.: The World Bank

18) Muysken, (2000). Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing. Cambridge: Cambridge University Press.

19) muysken, (2000,) - He believes "literal needs" (lexal negative) is one of the most common causes of insertion.

20) Myers-scotton, (1993) Or to say I'm with you (solidarity) or so that others do not understand (Exclusion

21) Poplack, S. (1980). "Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL: toward a typology of code-switching". Linguistics.

22) Schiffman, H. F. (1997). Linguistic Culture and Language Policy. London: Routledge.

23) Spolsky, B. (1998). Sociolinguistics. Oxford University Press.

24) Wardhaugh, R. (2006). An Introduction to Sociolinguistics. Blackwell Publishing.

25) Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.

Models of media literacy and learning from specialised media for children: A comparative study between the Kurdistan Region and Norway

Derin Mahmood
Children's Coaching and Education,
Ministry of Education and Development
Norway, Oslo
Derin.mahmood@nordrefollo.commune.no

Abstract
Over the past two decades, digital media has become an integral element of children's daily lives, with screen platforms emerging as primary sources for learning and socializing. This paper provides a scientific analysis and comparative evaluation of two different models of specialized media for children: Newton on Norwegian NRK Super and Afrin in the Iraqi Kurdistan Region. Theoretically, the study draws on Albert Bandura's social learning theory and Alan Paivio's dual coding theory. In addition, it examines the legal and pedagogical framework of the Norwegian National Curriculum (LK20) alongside the UN Convention on the Rights of the Child. Utilizing qualitative methodology and content analysis tools, the study assesses how these platforms function as educational agents. The findings reveal that the Norwegian model, characterized by its systematic integration with the national curriculum and emphasis on experiential learning and critical media literacy, has a profound impact on children's cognitive development. Conversely, while the Kurdish (Afarin) model demonstrates success in transmitting linguistic values and moral ethics, it reveals a significant gap in fostering scientific research and media awareness. The paper concludes by proposing a national strategic framework for the reform and development of educational media for children in the Kurdistan Region.

Keywords:
Media Literacy, Learning Models, Specialist Children's Media, NRK Super, Afarin Channel

پەروەردەی میدیایی و مۆدێلەکانی فێربوون لە میدیای تایبەتمەندی منداڵان-دا:
توێژینەوەیەکی بەراوردکاریی لە نێوان هەرێمی کوردستان و نەرویژ دا

دێرین مەحموود
ڕاهێنەر و پسپۆڕی پەروەردەی منداڵان،
وەزارەتی پەروەردە و گەشەپێدان
ئۆسلۆ، نەرویژ
Derin.mahmood@nordrefollo.kommune.no

پوختە
لە دوو دەیەی ڕابردوودا، میدیای دیجیتاڵی وەک ڕەگەزێکی دانەبڕاو چووەتە نێو ژیانی ڕۆژانەی منداڵان و سەکۆ شاشەییەکان بوونەتە سەرچاوەیەکی سەرەکی بۆ فێربوون و بەکۆمەڵایەتیبوون. ئەم توێژینەوەیە هەوڵێکی زانستییە بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆک و بەراوردکردنی دوو مۆدێلی جیاواز لە میدیای تایبەت بە منداڵان: بەرنامەی (Newton) لە چەناڵی (NRK Super)ی نەرویژی و چەناڵی (ئافەرین) لە هەرێمی کوردستانی عێراق. توێژینەوەکە لە ڕووی تیۆرییەوە پشت بە "تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی"ی ئەلبێرت باندورا و "تیۆری کۆدکردنی دووانەیی"ی ئالان پەیڤیۆ دەبەستێت. هەروەها لە ڕووی یاسایی و پەروەردەییەوە پشت بە پلانی فێرکاری نیشتمانیی نەرویژ (LK20) و ڕێککەوتننامەی جیهانی مافەکانی منداڵان دەبەستێت. بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەکانی توێژینەوەکە، ڕێبازی چۆنێتی و ئامرازی شیکردنەوەی ناوەڕۆک بەکارهێنراوە. ئەنجامەکان دەریانخست، کە مۆدێلی نەرویژی بەهۆی گرێدانی سیستماتیکانە بە پرۆگرامی خوێندن و جەختکردنەوە لەسەر فێربوونی ئەزموونی و پەروەردەی میدیایی ڕەخنەگرانە، کاریگەرییەکی قووڵتر لەسەر گەشەی مەعریفیی منداڵان هەیە. لە بەرامبەردا، مۆدێلی کوردی لە چەناڵی ئافەرین سەرەڕای سەرکەوتنی لە گواستنەوەی بەها زمانەوانی و ئاکارییەکان، بەڵام بۆشاییەکی بەرچاوی لە پەرەپێدانی هزری زانستی و هۆشیاریی میدیاییدا هەیە. لە کۆتاییدا، توێژینەوەکە بە ڕاسپاردەی دارشتنی ستراتیژییەکی نیشتمانی بۆ پەرەپێدانی میدیای فێرکاریی بۆ منداڵان لە کوردستان کۆتایی دێت.

کلیلەوشەکان:
پەروەردەی میدیایی، مۆدێلەکانی فێربوون، میدیای تایبەتمەندی منداڵان، (NRK Super)، چەناڵی ئافەرین

پێشەکی
لە سەردەمی ئەمڕۆدا، پەرەسەندنی خێرای تەکنەلۆژیا و میدیای دیجیتاڵی کاریگەرییەکی گەورەیان لەسەر شێوازی ژیان و فێربوونی منداڵان دروستکردووە. میدیای دیداری و شاشەییەکان بوونەتە بەشێکی گرنگ لە ژیانی ڕۆژانەی منداڵان و زۆرجار وەک سەرچاوەیەکی سەرەکی بۆ بەدەستهێنانی زانیاری، فێربوون و بەشداری کۆمەڵایەتی بەکاردێن. لەبەر ئەوە، میدیای تایبەت بە منداڵان دەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگ لە پەروەردە و گەشەی هزری و مەعریفیی منداڵاندا ببینێت. لەهەمان کاتدا، جیاوازییەکی گەورە لە نێوان سیستەمە میدیاییەکانی جیهاندا هەیە، بە تایبەت لە ڕووی پەیوەندییان بە سیستەمی پەروەردەیی و پلانی فێرکاریی نیشتمانی. هەندێک وڵات، وەک نەرویژ، میدیای منداڵان بە شێوەیەکی سیستماتیک بە فێرکاریی و گەشەپێدانی هزری زانستی گرێ دەدەن، لەکاتێکدا هەندێک ناوچەی تر هێشتا ئەم پەیوەندییە بە شێوەیەکی تەواو دروست نەکراوە. لەبەر ئەم هۆکارانە، ئەم توێژینەوەیە هەوڵێکە بۆ شیکردنەوە و بەراوردکردنی دوو ئەزموونی جیاواز لە میدیای تایبەت بە منداڵان، کە بریتین لە بەرنامەی (Newton) لە چەناڵی (NRK Super)ی نەرویژی و چەناڵی (ئافەرین) لە هەرێمی کوردستانی عێراق. ئامانجی سەرەکی توێژینەوەکە بریتییە لە دەرخستنی شێوازی دروستکردن و پێشکەشکردنی ناوەڕۆکی فێرکاریی بۆ منداڵان، هەروەها هەڵسەنگاندنی کاریگەریی ئەم بەرنامانە لەسەر پەرەپێدانی هزری زانستی و هۆشیاریی میدیاییان. هەروەها ئەم لێکۆڵینەوەیە هەوڵدەدات بە ڕوانگەیەکی زانستی بزانێت، تا چ ڕادەیەک میدیا دەتوانێت وەک ژینگەیەکی فێربوونی چالاک کار بکات و چۆن دەتوانرێت ببێتە تەواوکەری پرۆسەی فێربوونی قوتابخانە. لە کۆتاییدا، ئەم توێژینەوەیە بە پێشکەشکردنی ئەنجام و ڕاسپاردە زانستییەکان، هەوڵدەدات بەشداری بکات لە پەرەپێدانی میدیای فێرکاریی بۆ منداڵان لە کوردستان. ئەم توێژینەوەیە بەسەر پێنج بەشی سەرەکی و تەواوکاری یەکتردا دابەش دەبێت. لە بەشی یەکەمدا؛ ڕێبازنامەی توێژینەوە و چوارچێوەی میتۆدی کارەکە دەخرێتەڕوو. بەشی دووەم تەرخانکراوە بۆ تیۆرینامەی توێژینەوەکە و تێیدا پشتبەست بە تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتیی ئەلبێرت باندورا (١٩٧٧)، تیۆری کۆدکردنی دووانەیی ئالان پەیڤیۆ (١٩٨٦)، پلانی فێرکاریی نیشتمانی نەرویژ (LK20) و ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵ (Barnekonvensjonen) بەستراوە و گۆڕاوە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پەیوەندی نێوانیان ڕوون دەکرێتەوە. لە بەشی سێیەمدا، کردەنینامەی توێژینەوەکە و ڕێکارەکانی کۆکردنەوەی داتا و زانیارییەکان باس دەکرێن. بەشی چوارەم تایبەتە بە شیکارینامەی توێژینەوەکە و تێیدا شیکردنەوەیەکی بەراوردکارییانە بۆ ناوەڕۆکی پرۆگرامەکانی دوو میدیای تایبەتمەندی منداڵان دەکات، کە ئەوانیش چەناڵی یوتیووبی "ئافەرین" لە هەرێمی کوردستان و چەناڵی "NRK Super" لە نەرویژ-ن. لە بەشی پێنجەم و کۆتاییدا، ئەنجامگیریی گشتی، ڕاسپاردە و پێشنیازەکانی توێژینەوەکە دەخرێنەڕوو.

١. بەشی یەکەم: ڕێبازنامەی توێژینەوە

١.١: دەروازەی بەش

سەدەی بیستویەک سەدەی شاشەکانە. منداڵان پێش ئەوەی بخوێننەوە و بنووسن، دەتوانن بە ئاسانی شاشە بەکاربهێنن. ئەم گۆڕانکارییە گەورەیە وای کردووە میدیای دیجیتاڵی تەنها ئامرازێکی کاتبەسەربردن نەبێت؛ بەڵکو ببێتە فەزایەکی فێربوونی نافەرمی. لە نەرویژ، میدیای منداڵان وەک (NRK Super)، بەشێکە لە سیستمی گشتیی پەروەردە و گرێدراوی پلانی (LK20)ە. لە بەرامبەردا، لە کوردستان زۆربەی ناوەڕۆکەکان لە یوتیووب (وەک چەناڵی ئافەرین) پەخش دەکرێن، کە زۆرجار چوارچێوەیەکی فەرمی، یان پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیان بە پرۆگرامی قوتابخانەوە نییە.

١. ٢: ناونیشانی توێژینەوەکە و هۆکارەکانی هەڵبژاردنی

"پەروەردەی میدیایی و مۆدێلەکانی فێربوون لە میدیای تایبەتمەندی منداڵان-دا: توێژینەوەیەکی بەراوردکاریی لە نێوان هەرێمی کوردستان و نەرویژدا"، ناونیشانی سەرەکیی ئەم توێژینەوەیەیە، کە بابەتێکی نوێ و هاوچەرخە و پێشتر کاری لەسەر نەکراوە، هەر بۆیە گرنگی ئەم توێژینەوەیە لە چەند ڕوویەکەوە دەردەکەوێت، لەوانە: لە ڕووی زانستییەوە؛ دەبێتە هۆی پڕکردنەوەی کەلێنی توێژینەوە زانستییەکان لە بواری پەیوەندی نێوان پەروەردەی میدیایی و پرۆگرامەکانی منداڵان. لە ڕووی پەروەردەییەوە؛ دەبێتە هۆی پێشکەشکردنی ڕێنمایی هاوچارخی پەروەردەیی بۆ دروستکەرانی ناوەڕۆک بە مەبەستی پەیڕەوکردنی بنەمای زانستی. لە ڕووی سیاسەتی میدیایی-ەوە؛ یارمەتی دامەزراوە پەروەردەیی و میدیاییەکان دەدات بە مەبەستی دروستکردنی چوارچێوەیەکی سیستماتیک بۆ پاراستن و پەروەردەکردنی منداڵ.

١. ٣: کێشەی توێژینەوە

لە سەردەمی دیجیتاڵیی ئەمڕۆدا، میدیا بووەتە یەکێک لە گرنگترین سەرچاوەکانی فێربوون و گەشەپێدانی منداڵان. منداڵان بە شێوەیەکی بەردەوام سەیری پرۆگرامەکانی تەلەفزیۆن و ناوەڕۆکی میدیایی دەکەن، کە ئەمەش دەتوانێت کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر فێربوون و بیرکردنەوەی ئەوان هەبێت. لە هەندێک وڵات، وەک نەرویژ، پرۆگرامەکانی منداڵان بە شێوەیەکی پلاندار و بە پشتبەستن بە بنەماکانی پەروەردەی میدیایی دروست دەکرێن، بۆئەوەی یارمەتیدەر بن لە پرۆسەی فێربوونی منداڵان، بەڵام لە کوردستان، زۆربەی پرۆگرامەکانی منداڵان زیاتر لەسەر بابەتی سەرگەرمی و گۆرانی و چیرۆک دامەزراون و کەمتر گرنگی بە ناوەڕۆکی فێرکاریی و زانستی دەدرێت. لەبەر ئەمە، کێشەی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە شیکردنەوەی جیاوازی نێوان شێوازی دیزاین و ناوەڕۆکی پرۆگرامەکانی منداڵان لە چەناڵی (NRK Super) لە نەرویژ و چەناڵی ئافەرین لە کوردستان، هەروەها هەڵسەنگاندنی کاریگەری ئەم پرۆگرامانە لەسەر فێربوونی منداڵان.

١. ٤: گریمانەکانی توێژینەوە

توێژینەوەکە لەسەر ئەم گریمانانە دەوەستێت:

١.پرۆگرامەکانی منداڵان لە چەناڵی (NRK Super) زیاتر پشت بە بنەماکانی پەروەردەی میدیایی دەبەستن بە بەراورد لەگەڵ چەناڵی ئافەرین.

٢.ناوەڕۆکی فێرکاریی و زانستی لە پرۆگرامەکانی (NRK Super)، زیاترە لە پرۆگرامەکانی ئافەرین.

٣.پرۆگرامە پلاندار و فێرکارییەکان کاریگەرییەکی زیاتریان لەسەر فێربوونی منداڵان هەیە بە بەراورد لەگەڵ پرۆگرامە سەرگەرمییەکان.

١. ٥: ڕێباز و ڕێکارەکانی توێژینەوەکە

ئەم توێژینەوەیە پشت بە ڕێبازی وەسفی- شیکاری بەراوردییەکان دەبەستێت، کە گونجاوە بۆ: وەسفکردنی تایبەتمەندییەکانی ناوەڕۆکی میدیایی؛ شیکردنەوەی بنەما پەروەردەییەکان و هەڵسەنگاندنی مۆدێلەکانی فێربوون. هەروەها شیکاری ناوەڕۆک (Content Analysis) بەکاردەهێنرێت وەک ئامرازێکی سەرەکی بۆ پێوانەکردنی ئاستی ئامادەبوونی ڕەهەندە پەروەردەییەکان.

١. ٦: کۆمەڵ و مشتی توێژینەوەکە:

سەرجەم پرۆگرامەکانی چەناڵی یوتیوبی منداڵان؛ کۆمەڵی توێژینەوەکە پێکدەهێنن و مشتی توێژینەوەکەیش بە شێوەی هەڵبژاردنی مەبەستدار (Purposive Sampling) دیاریکراوە، چونکە ئەم جۆرە هەڵبژاردنە گونجاوترە بۆ توێژینەوە ناوەڕۆکییەکان، کە ئامانجیان شیکردنەوەی قووڵی تایبەتمەندییە پەروەردەییەکانە، نەک تەنها پێوانەکردنی ئاماری گشتی. مەبەست لەم هەڵبژاردنە ئەوەیە، نموونەکە نوێنەرایەتی جۆراوجۆریی ناوەڕۆک، جیاوازیی تەمەنی ئامانج و ئاراستەی فێرکاریی- سەرگەرمی بکات. بەم بنەمایە، ژمارەیەک لە پرۆگرامە بەناوبانگەکانی منداڵان لە چەناڵی (NRK Super) و چەناڵی ئافەرین هەڵبژێردران. لە چەناڵی (NRK Super) نموونەکە بەرنامە زانستی و ئاگادارییەکان لەخۆدەگرێت، وەک (Newton) و (Supernytt)، چونکە ئەم جۆرە ناوەڕۆکانە بە ڕوونی ڕەهەندی فێرکاریی و خوێندەواریی میدیایی نیشان دەدەن، هەروەها کارتۆنێکی (Edutainment)یش لەبەرچاو گیرا بۆ هەڵسەنگاندنی تێکەڵبوونی سەرگەرمی و فێرکاریی. لە چەناڵی ئافەرین-یش، بۆ دڵنیابوون لە هاوسەنگیی بەراورد، بەرنامەیەکی گۆرانی منداڵان، وەک نموونەی ناوەڕۆکی سەرگەرمی، بەرنامەیەکی فێرکاریی دینی/ ئەخلاقی، وەک نوێنەری ئاراستەی بەهای پەروەردەیی، وەک فێرکردنی پیت و ژمارە.

١. ٧: چەمکە بەکارهاتووەکانی توێژینەوەکە

١. ٧. ١: پەروەردەی میدیایی (Media Education)؛ بریتییە لە پرۆسەیەکی پەروەردەیی سیستماتیک، کە ئامانجی پەرەپێدانی توانای تاکەکانە بۆ: تێگەیشتنی ڕەخنەیی لە ناوەڕۆکی پەیامی میدیایی؛ شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی پەیامەکان؛ بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکی میدیایی بە شێوەیەکی بەرپرسانە. هەروەها ئەم چەمکە لە بنەڕەتدا پەیوەستە بە پەرەپێدانی خوێندەواریی میدیایی (Media Literacy).

١. ٧. ٢: مۆدێلەکانی فێربوون؛ مەبەست لێ ئەو چوارچێوە تیۆرییانەن، کە ڕێنمایی پرۆسەی وەرگرتنی زانیاری و پەرەپێدانی لێهاتووییەکان دەکەن. لە چوارچێوەی ئەم توێژینەوەیەدا گرنگترین مۆدێلەکان بریتین لە: مۆدێلی فێربوونی ڕەفتاریی؛ مۆدێلی فێربوونی مەعریفی؛ مۆدێلی فێربوونی کۆمەڵایەتیی و مۆدێلی فێربوونی بەشدارییکردن.

١. ٧. ٣: میدیای تایبەتمەندی منداڵان؛ بریتییە لەو دامەزراوە و ناوەڕۆکانەی، کە بە شێوەی تایبەت بۆ تایبەتمەندییە گەشەیی، دەروونی و زمانەوانییەکانی منداڵان دیزاین کراون. تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی بریتین لە: گونجاندن لەگەڵ قۆناغەکانی تەمەن؛ بەکارهێنانی زمان و وێنەی سادە؛ تێکەڵکردنی فێرکاریی و سەرگەرمی (Edutainment)؛ پاراستنی ئاسایشی دەروونیی منداڵ.

١. ٧. ٤: پرۆگرامەکانی منداڵان؛ ئەو ناوەڕۆکە تەلەفزیۆنیی و میدیاییانەن، کە بە مەبەستی فێرکردن، سەرگەرمی، یان هەردووکیان، بۆ منداڵان دروستکراون. ئەم پرۆگرامانەدا دەبێت پشت بە بنەماکانی پەروەردەیی و دەروونناسی گەشەی منداڵ ببەسترێت.

١. ٧. ٥: چەناڵی NRK Super؛ بە شێوەیەکی سیستماتیک بەشێکە لە سیستمی ڕاگەیاندنی گشتی نەرویژ و بە بنەمای ستراتیژی پەروەردەی میدیا کار دەکات. تایبەتمەندیی سەرەکی ئەم چەناڵە ئەوەیە، کە ناوەڕۆکەکانی تەنها بۆ سەرگەرمی نین، بەڵکو بە شێوەیەکی زانستی و پەروەردەیی دیزاین دەکرێن. لە ڕووی ئەکادیمییەوە، چەناڵەکە: پشت بە توێژینەوە دەروونناسییەکانی گەشەی منداڵ دەبەستێت؛ ناوەڕۆکی فێرکاریی هاوکاریکرن لەگەڵ سیستمی خوێندنی فەرمی پێشکەش دەکات؛ بایەخ بە خوێندەواری میدیایی دەدات؛ بەشێوەیەکی بەرفراوان بابەتە زانستییەکان، وەک: زانست، ژینگە و کۆمەڵناسیی دەخاتە ناو پرۆگرامەکان. هەروەها، هەندێک لە بەرهەمەکانی NRK Super وەک سەرچاوەی یارمەتیدەر بەکاردەهێنرێن بۆ وانە لە قوتابخانەکان، تەنانەت لە هەندێک قۆناغی خوێندنی باڵاتر، چونکە ناوەڕۆکەکان بە شێوەیەکی پەروەردەیی- زانستی ئامادە کراون و گونجاون بۆ پەرەپێدانی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی.

١. ٧. ٦: چەناڵی ئافەرین؛ وەک میدیایەکی کوردیی تایبەت بە منداڵان، ڕۆڵێکی گرنگ لە پێشکەشکردنی ناوەڕۆکی زمان و کولتووری کوردی دەبینێت، بەڵام لە شیکاری ئەکادیمیدا دەبینرێت، کە ئاراستەی ناوەڕۆکی ئەم چەناڵە زیاتر بەرەو: گۆرانی و پرۆگرامە سەرگەرمییەکان؛ فێرکاریی بنەمای ئاینیی و ئاکاریی؛ چالاکییە هەستیی و ڕووحییەکان دەچێت. ئەگەرچی ئەمانە گرنگن بۆ پاراستنی ناسنامە و بەها کۆمەڵایەتییەکان، بەڵام بەراورد بە NRK Super؛ ئاستی بەکارهێنانی ناوەڕۆکی زانستیی- سیستماتیک کەمترە؛ پەیوەندیی ڕاستەوخۆ لەگەڵ پرۆگرامی خوێندنی فەرمی سنووردارترە و کەمتر گرنگی بە خوێندەواری میدیایی و بیرکردنەوەی ڕەخنەیی دەدرێت.

٢. بەشی دووەم: تیۆرنامەی توێژینەوە

٢. ١: دەروازەی بەش

لەم بەشەدا، گۆڕاوە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە دەخرێنەڕوو و بەوردیی شیدەکرێنەوە و پەیوەندی نێوانیان لە ڕوانگەی تیۆرەکانی فێربوونی منداڵان دەخرێنەڕوو. بەتایبەت کە ئەم توێژینەوەیەدا پشت بە دوو تیۆری سەرەکی دەبەستێت، لەوانە: تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی (Bandura, 1977)، کە جەخت لەوە دەکاتەوە منداڵان زۆربەی لایەنی فێربوونیان لە ڕێگەی سەیرکردنی ڕەفتاری ئەوانی تر و نموونە میدیاییەکانەوە بەدەست دەهێنن. هەروەها تیۆری کۆد-کردنی دووانە (Paivio, 1986)، کە دووپاتی دەکاتەوە زانیارییەکان لە هەردوو شێوەی وێنە و وشە پێشکەش دەکرێن و بەرزترین کاریگەریی لەسەر یادگرتن و تێگەیشتن هەیە.

٢. ٢: پەروەردەی میدیایی و ئاڕاستەکانی

لە ئەدەبیاتی پەروەردەیی نەرویژدا؛ پەروەردەی میدیایی بەشێکی بنەڕەتییە لە گەشەپێدانی مەعریفی و کۆمەڵایەتی منداڵان. توێژینەوەکان نیشانی دەدەن، کە میدیا ژینگەیەکی فێربوونی هاوشانە (Erstad, ٢٠١٠). پەروەردەی میدیایی تەنها بە فێرکردنی بەکارهێنانی ئامرازە دیجیتاڵییەکان سنووردار نییە، بەڵکو پەرەپێدانی توانای تێگەیشتن و هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆک لەخۆ دەگرێت. گرنگترین ئاڕاستەکانی پەروەردەی میدیایی لە وڵاتێکی سکەندناڤی وەک نەرویژ، بریتیین لە: پەرەپێدانی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی، فێرکردنی تێگەیشتن لە پەیامی میدیایی، پێشکەشکردنی نموونەی ڕەفتاری باش و پاراستنی منداڵان لە مەترسییە دیجیتاڵییەکان. بە پێچەوانەوە، لە هەرێمی کوردستانی عێراق-دا کەمتر ئاشنا و ئاگاداری پەروەردەی خوێندەواریی میدیایی و ڕەهەندەکانین، بگرە زۆرتر پشت بە سەلیقەی کارکردن دەبەستن، نەک یاسا و ڕێسایەکی تایبەت بە پەروەردەی منداڵان، بەتایبەت لە پرۆگرامەکانی میدیای تایبەتمەندی منداڵان (Abdulla &Aivas, 2025). لەو نێوەندەشدا؛ پرۆگرامەکانی منداڵان لە ئەدەبیاتی میدیای تایبەتمەنددا زۆرجار بۆ سێ جۆری سەرەکی دابەش دەکرێن، کە هەریەکەیان کاریگەری جیاوازیان لەسەر فێربوونی منداڵان هەیە، لەوانە: پرۆگرامە فێرکارییەکان، کە ئامانجیان فێرکردنی ڕاستەوخۆیە و زۆرجار چەمکەکان بە شێوەی هەنگاو بە هەنگاو و ڕوون پێشکەش دەکرێن. توێژینەوەکان پیشانی دەدەن، کە ئەم شێوازە ئاستی یادگرتن و تێگەیشتن زیاد دەکات (Krumsvik, 2016). نموونەیەکی دیار لەم بوارەدا بەرنامەی (Newton)ە، کە چەمکە زانستییەکان بە شێوەی تاقیکردنەوەیی ڕوون دەکاتەوە. پرۆگرامە خەیاڵییەکان، کە زۆرتر جەخت لەسەر ئەنیمەیشن و ڕەنگ، جوڵە و چیرۆکی خەیاڵی بەکاردەهێنن بۆ سەرنجڕاکێشانی منداڵان. ئەگەرچی کاریگەرییان زیاترە، بەڵام ئەگەر ناوەڕۆکەکە پلاندار و پەروەردەیی نەبێت، کاریگەریی فێربوونیان سنووردار دەبێت. پرۆگرامە تەرفیهییەکان (کاتبەسەربردن)، کە ئامانجی سەرەکییان دروستکردنی کاتێکی خۆشە بۆ منداڵان، بەڵام ئەگەر پەیامی ڕەفتاریی و پەروەردەیی تێیدا ڕوون نەبێت، مەترسی تێگەیشتنی هەڵە، یان وەرگرتنی نموونەی ڕەفتاری ناگونجاو زیاد دەبێت. کەواتە پەروەردەی میدیایی دەتوانێت ڕۆڵێکی سەرەکی بگێڕێت؛ ئەگەر بەرنامەکان بە پشتبەستن بە بنەمای زانستی و پلانی نیشتمانیی دروست بکرێن، چونکە هۆکارە سەرەکییەکانی بەهێزکردنی کاریگەریی بریتین لە: پلاندانانی پەروەردەیی و هاوتاکردنی وێنە و وشە؛ پێشکەشکردنی نموونەی ڕەفتاری باش؛ چاودێریی و هۆشیاریی دایک و باوک لە هەڵبژاردنی ناوەڕۆک-دا؛ پشتگیریی یاسایی و دامەزراوەیی.

٢. ٣: مۆدێلەکانی فێربوون لە میدیای تایبەتمەندی منداڵان-دا
پەروەردەی میدیایی ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە پەرەپێدانی تواناکانی مەعریفی و کۆمەڵایەتی منداڵان. توێژینەوەکان نیشانی دەدەن، کە میدیا دەتوانێت ژینگەیەکی کاریگەر بۆ فێربوون دروست بکات، بەتایبەتی کاتێک ناوەڕۆکەکان بە شێوەیەکی پلاندار و پەروەردەیی ئامادە دەکرێن (Erstad, 2010). پەروەردەی میدیایی تەنها بە فێرکردنی بەکارهێنانی ئامرازە دیجیتاڵییەکان سنووردار نییە، بەڵکو پەرەپێدانی توانای تێگەیشتن، هەڵسەنگاندن و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە لەخۆ دەگرێت. لە وڵاتانی سکەندناڤی، وەک نەرویژ، زۆر جەخت دەکرێت لەسەر: پەرەپێدانی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە؛ فێرکردنی تێگەیشتن لە پەیامە میدیاییەکان؛ پێشکەشکردنی نموونەی ڕەفتاری باش و پاراستنی منداڵان لە مەترسییە دیجیتاڵییەکان. بە پێچەوانەوە، لە هەرێمی کوردستان هێشتا سیستمێکی یاسایی و پلانی نیشتمانی ڕوون و بەهێز بۆ پەروەردەی میدیایی منداڵان نییە، بگرە زۆرجار کارکردن لەم بوارەدا پشت بە سەلیقەی دامەزراوە میدیاییەکان دەبەستێت (Abdulla & Aivas, 2025). لە ئەدەبیاتی میدیای منداڵان-دا، پرۆگرامەکان زۆرجار بۆ سێ جۆری سەرەکی دابەشدەکرێن، کە هەریەکەیان کاریگەری جیاوازیان لەسەر فێربوونی منداڵان هەیە:

1. پرۆگرامە فێرکارییەکان؛ ئەم جۆرە بەرنامانە ئامانجی ڕاستەوخۆی فێرکردنە و چەمکەکان بە شێوەی هەنگاو بە هەنگاو و ڕوون پێشکەش دەکرێن. توێژینەوەکان نیشانی دەدەن، کە ئەم شێوازە ئاستی یادگرتن و تێگەیشتن زیاد دەکات (Krumsvik, 2016). نموونەیەکی دیار لەم بوارەدا بەرنامەی (Newton) لە (NRK Super)ە، کە چەمکە زانستییەکان بە شێوەی تاقیکردنەوە پێشکەش دەکات.

2. پرۆگرامە خەیاڵییەکان (ئەنیمەیشن- وێنە جوڵاوەکان)؛ ئەم بەرنامانە پشت بە ڕەنگ، جوڵە و چیرۆکی خەیاڵی دەبەستن بۆ سەرنجڕاکێشانی منداڵان، بەڵام ئەگەر ناوەڕۆکەکە پلاندار و پەروەردەیی نەبێت، کاریگەری فێرکارییەکەیان سنووردار دەبێت. توێژینەوەکانی بواری پەروەردەی میدیایی لە نەرویج نیشانی دەدەن، کە بەرنامە ئەنیمەیشنییەکان ئەگەر ناوەڕۆکی فێرکارییان هەبێت، دەتوانن هاوکاری گەشەپێدانی زمان و بیرکردنەوەی منداڵان بکەن (Erstad, 2010).

3. پرۆگرامەکانی خۆشباری و کاتبەسەربردن؛ ئامانجی سەرەکییان دروستکردنی کاتێکی خۆشە بۆ منداڵانە. ئەم جۆرە بەرنامانە دەتوانن سەرگەری بۆ منداڵان دروست بکەن، بەڵام ئەگەر پەیامی پەروەردەیی و ڕەفتاری ڕوون نەبێت، مەترسی تێگەیشتی هەڵە، یان وەرگرتنی ڕەفتاری نەگونجاو زیاد دەبێت. توێژینەوەکان نیشانی دەدەن، کە دەبێت ناوەڕۆکی میدیایی بۆ منداڵان بە وردی هەڵبژێردرێت (Krumsvik, 2016).

٢. ٤ پەیوەندی نێوان پەروەردەی میدیایی و مۆدێلەکانی فێربوون
کاریگەریی میدیای تایبەت بە منداڵان، بە ئاستێکی زۆر پەیوەستە بە شێوازی دیزاین و پلاندانی ناوەڕۆک. لە سیستمی پەروەردەی نەرویجدا پەروەردەی میدیایی بەشێکی گرنگە لە فێربوونی منداڵان، چونکە یارمەتییان دەدات تێبگەن لە پەیامەکانی میدیا و بیرکردنەوەی ڕەخنەیی پەرە پێ بدەن (Erstad & Amdam, 2013). لە گرنگترین هۆکارەکانی بەهێزکردنی کاریگەری بەرنامەکان ئەمانەن: پلاندانی پەروەردەیی و هاوتاکردنی وێنە و وشە؛ پێشکەشکردنی نموونەی ڕەفتاری باش؛ چاودێری و هەڵبژاردنی وردی ناوەڕۆک لەلایەن دایک و باوک؛ هۆشیارکردنەوەی خێزان لەسەر بەکارهێنانی میدیا و پشتگیری یاسایی و دامەزراوەیی بۆ پاراستنی منداڵان لە میدیا (Krumsvik, 2016). بەپێی ئەم بنەمایانە، میدیای تایبەتمەندی منداڵان دەتوانێت لە کاتبەسەربردنەوە بۆ ئامرازێکی کاریگەری فێرکردن و پەروەردە بگوازرێتەوە.

٢. ٥: پوختەی بەش
ئەم بەشە پیشانی دا، کە پەروەردەی میدیایی بنەمایەکی سەرەکییە بۆ بەهێزکردنی کاریگەریی میدیای منداڵان. توێژینەوەکان جەخت لەوە دەکەنەوە، کە بەرنامە فێرکارییە پلاندارەکان، وەک Newton، کاریگەری زۆرتر لەسەر پەرەپێدانی تواناکانی مەعریفی و تێگەیشتن هەیە، بەراورد بە بەرنامە تەرفیهییە تەنهاکان، هەروەها دەرکەوت کە لە نەرویژ سیستمێکی ڕێکخراو بۆ پەروەردەی میدیایی هەیە، بەڵام لە هەرێمی کوردستان پێویستی بە پلاندانان و ڕێسای ڕوون، هێشتا هەست پێدەکرێت، بەتایبەت لە چەناڵەکانی وەک ئافەرین.

٣. بەشی سێیەم: کردەنینامەی توێژینەوە

٣. ١: ڕێبازی چۆنێتی و ڕێکارەکانی
لەم بەشەدا؛ ڕێباز و ڕێکارەکانی کۆکردنەوەی داتای توێژینەوەکە شی دەکرێنەوە، لەوانە ڕێبازی چۆنێتی (Qualitative Approach) و ڕێکاری شیکردنەوەی ناوەڕۆک (Content Analysis). ئەم توێژینەوەیە پشت بە ڕێبازی چۆنێتی دەبەستێت، کە یەکێکە لە ڕێبازە باوەکان بۆ هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆکی میدیایی و دۆزینەوەی واتا و پەیامە ناوخۆییەکان (Buckingham, ٢٠١٥)، ئەم ڕێبازە ڕێگا دەدات بە توێژەر بۆ تێگەیشتنی قووڵتر لە ساختە و ئامانجی پەروەردەیی ناوەڕۆکەکان، بەتایبەتی لە بوارەکانی میدیای تایبەتمەندی منداڵان-دا.

٣. ٢: شیکردنەوەی ناوەڕۆک
لەم توێژینەوەیەدا کار لەسەر کۆمەڵێک بەرنامەی منداڵان کراوە، کە لە چەناڵی یوتیووبی منداڵان لە نەرویج و هەرێمی کوردستان پێکهاتوون. مشتی توێژینەوەکە بە شێوەی هەڵبژاردنی مەبەستدار (Purposive Sampling) دیاریکراوە، بۆئەوەی نوێنەرایەتی دروست بۆ ناوەڕۆکی چەناڵە هەڵبژێردراوەکان بکەن. لە چوارچێوەی ئەم توێژینەوەیەدا، توێژەر بەرنامەی (Newton) لە چەناڵی (NRK Super) لە نەرویج، وەک نموونەی مۆدێلێکی زانستی و تاقیکردنەوەیی هەڵبژاردووە، هەروەها ناوەڕۆکی پەروەردەیی منداڵان لە چەناڵی یوتیووبی ئافەرین

له هەرێمی کوردستانی عێراق، وەک نموونەی مۆدێلێکی گۆرانی و چیرۆک و زمانەوانی وەرگیراوە. هەریەک لەم بەرنامانە نوێنەری شێوازێکی جیاوازی ناوەڕۆکی میدیای منداڵانن. هەڵبەت هەڵبژاردنی بەرنامەی (Newton) بەهۆی ئەوەوە بوو، کە ناوەڕۆکی زانستی سروشتی بە شێوەیەکی تاقیکردنەوەیی و شیکاری پێشکەش دەکات، کە سەرنجڕاکێشە بۆ منداڵان لە تەمەنی (٢–١٢) ساڵ، هەروەها ئەم جۆرە ناوەڕۆکە دڵنیایی زیاتر بە دایک و باوک دەبەخشێت لە ڕووی فێرکارییەوە. لە بەرامبەردا، ناوەڕۆکی بەرنامەکانی ئافەرین زیاتر پشت بە گۆرانی و چیرۆک دەبەستێت، کە گونجاوترە بۆ منداڵانی تەمەنی (٢–٥) ساڵ، بەڵام لە هەندێک حاڵەتدا قووڵایی زانستی و ناوەڕۆکی مەعریفی پتەوی کەمترە.
هەروەک لە خشتەی ژمارە: ٠١ دا ڕوونکراوەتەوە، بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکی بەرنامەکان، توێژەر فۆرمێکی تایبەتی شیکردنەوەی ناوەڕۆک دروستکردووە، کە پشت بە بنەماکانی شیکردنەوەی ناوەڕۆکی میدیایی دەبەستێت. ئەم فۆرمە بە مەبەستی هەڵسەنگاندنی تایبەتمەندییە پەروەردەیی و فێرکارییەکانی ناوەڕۆک دروستکراوە. فۆرمی شیکردنەوەکە لەسەر چەند پێوەرێکی سەرەکیی بنیاتنراوە، لەوانە: جۆری ناوەڕۆک: زانستی، گۆرانی، چیرۆک و سەرگەرمی؛ شێوازی پێشکەشکردنی ناوەڕۆک: تاقیکردنەوە، گفتوگۆ، گۆرانیی و چیرۆک؛ ئاستی ناوەڕۆکی فێرکاریی: بەرز، ناوەند و نزم؛ بەکارهێنانی ڕەنگ و جوڵە بۆ سەرنجڕاکێشانی منداڵان؛ بوونی پەیامی پەروەردەیی و ڕەفتاری باش لە ناوەڕۆک و گونجاویی ناوەڕۆک بۆ تەمەنی جیاوازی منداڵان. بەپێی ئەم پێوەرانە، ناوەڕۆکی بەرنامە هەڵبژێردراوەکان شیکراونەتەوە، بۆئەوەی جیاوازی نێوان شێوازی پێشکەشکردنی ناوەڕۆکی زانستی و ناوەڕۆکی گۆرانی و چیرۆک بۆ منداڵان ڕوون بکرێتەوە.

خشتەی ژمارە: ٠١

پێوەرەکانی شیکردنەوەی ناوەرۆکی چەناڵی یوتیووبی منداڵان

پێوەری شیکردنەوە	ئافەرین	Newton (NRK Super)
جۆری ناوەڕۆک	گۆرانی و چیرۆک	زانستی/ فێرکاریی
شێوازی پێشکەشکردن	گۆرانی، چیرۆک، سەرگەرمی	تاقیکردنەوە، ڕوونکردنەوەی زانستی
ئاستی ناوەڕۆکی فێرکاریی	ناوەند	بەرز
بەکارهێنانی ڕەنگ و جوڵە	زۆر بۆ سەرنجڕاکێشان	مامناوەند بۆ ڕوونکردنەوە
پەیامی پەروەردەیی	بە شێوەی ناڕاستەوخۆ لە گۆرانی و چیرۆک	بە شێوەی ڕاستەوخۆ و فێرکاریی
گونجاویی تەمەن	(٢–٥) ساڵ	(٢–١٢) ساڵ
ئامانجی سەرەکی	فێربوونی زمان و سەرگەرمییەکان	فێرکردنی زانستی و تێگەیشتن و زمان

٣. ٣: پوختەی بەش

ئەم بەشە نیشانی دا، کە بەکارهێنانی ڕێبازی چۆنێتی و شیکردنەوەی ناوەڕۆک ڕێگەیەکی گونجاوە بۆ هەڵسەنگاندنی میدیای تایبەتمەندی منداڵان. مشتی توێژینەوەکە بە شێوەی هەڵبژاردنی مەبەستدار دیاریکرا، بۆئەوەی نوێنەرایەتی دروست بۆ ناوەڕۆکی چەناڵە هەڵبژێردراوەکان بکات. لەم چوارچێوەیەدا، بەرنامەی (Newton) لە (NRK Super) وەک نموونەی مۆدێلی زانستی/ ئەزموونی هەڵبژێردرا، لەکاتێکدا ناوەڕۆکی پەروەردەیی منداڵان لە کەناڵی (ئافەرین) وەک نموونەی مۆدێلی گۆرانی و چیرۆکی/ زمانەوانی وەرگیرا. دەرکەوت کە هەریەک لەم بەرنامانە نوێنەری شێوازێکی جیاوازی ناوەڕۆکی منداڵانە. (Newton) چەمکە زانستییە سرووشتییەکان بە شێوەی تاقیکردنەوە و شیکاریی پێشکەش دەکات و بۆ تەمەنی (٢-١٢) ساڵ گونجاوە، بەمەش زیاتر دڵنیایی فێرکاریی بە دایک و باوک دەبەخشێت. لە بەرامبەردا، بەرنامەکانی (ئافەرین) زیاتر پشت بە گۆرانی، چیرۆک و زمانەوانی دەبەستن و زۆرجار بۆ تەمەنی (٢-٥) ساڵ گونجاوترن، بەڵام لە هەندێک حاڵەتدا قوڵیی زانستی و ناوەڕۆکی مەعریفییان سنووردارترە. بەپێی ئەنجامەکان، جیاوازییە سەرەکییەکە لە ئاراستە و پلاندانی پەروەردەیی ناوەڕۆکدا دەردەکەوێت، کە ئەمەش گرنگی بەهێزکردنی مۆدێلی فێرکاریی زانستی میدیای منداڵان لە هەرێمی کوردستان زیاتر دەخاتەڕوو.

٤. بەشی چوارەم: شیکارینامەی توێژینەوە

٤. ١: دەروازەی بەش

ئەم بەشە تەرخانکراوە بۆ شیکارینامەی توێژینەوەکە، کە تیایدا داتا کۆکراوەکان بە شێوەیەکی زانستی و ڕێکخراو شیکراونەتەوە، بۆئەوەی ئەنجامەکان بە ڕوونی پێشکەش بکرێن و پەیوەندییان بە ئامانج و پرسیارەکانی توێژینەوەکەوە دیاری بکرێت. هەروەها لەم بەشەدا جەخت لەسەر هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆکی پرۆگرامەکانی منداڵان دەکرێتەوە، بە پشتبەستن بە پێوەرە دیاریکراوەکان، بۆئەوەی جیاوازی و هاوبەشیی نێوان نموونەکان بە شێوەیەکی ڕوون دەربکەوێت.

٤. ٢: پێوەرەکانی شیکردنەوەی ناوەرۆک

هەروەک لە خشتەی ژمارە: ٠٢ دا خراوەتەڕوو؛ لەم توێژینەوەیەدا و بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکی بابەتەکانی پرۆگرامی منداڵان پشت بە چەند پێوەرێک بەستراوە، لەوانە:

- ئامانجی پەروەردەیی: هەڵسەنگاندنی چۆنێتی فێرکاریی و پلانداریی بەرنامەکان.
- ناوەڕۆکی واقیعی/ خەیاڵی: شیکردنەوەی شێوازی پێشکەشکردن و کاریگەریی ناوەڕۆک لەسەر تێگەیشتن و یادگرتنی منداڵان.
- پەیامی کۆمەڵایەتی: هەڵسەنگاندنی ڕەفتارەکان بە پشتبەست بە تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی (Bandura, 1977).
- پەیوەندی بە پرۆگرامی فێرکاریی: هاوتەریی ناوەڕۆک لەگەڵ پلانی خوێندن و پەروەردە بۆ سنووردارکردنی فێربوون.
- پاراستنی دیجیتاڵ: پشکنینی میکانیزمەکانی سنووردارکردنی ناوەڕۆک، تەمەنی گونجاو و ڕێنمایی دایکان و باوکان.

خشتەی ژمارە: ٠٢

شیکردنەوەی پرۆگرامەکانی چەناڵی یوتیووبی منداڵان

پرۆگرامەکان	Newton (NRK Super, Norway)	Afarin (YouTube, Kurdistan)	Super Simple Songs (Norway / Global)	Sesame Street (International, Including Norway)	BarneTV / KidzTime (Norway)
تەمەن	(٢–١٢) ساڵ	(٢–٥) ساڵ	(٣–٧) ساڵ	(٣–٨) ساڵ	(٤–١٠) ساڵ
جۆر/ شێواز	زانستی/ فێرکاریی	گۆرانی و چیرۆک	گۆرانی/ وەرزش	فێرکاریی/ سەرگەرمی	ئەنیمەیشن/ خەیاڵ
مەبەستی فێرکارییەکان	فێرکردنی زانستی سروشتی و تاقیکردنەوەیی	فێرکردنی زمان و سەرگەرمی	فێرکردنی زمان و وەرزش سادە	فێرکردنی توانا کۆمەڵایەتی و ڕەفتاری	فێرکردنی زانستی و توانا کۆمەڵایەتییەکان
پشتبەست بە تیۆرییەکان	Bandura / Paivio	Bandura	Paivio	Bandura	Bandura / Paivio
شێوازی پێشکەشکردن	تاقیکردنەوە، شیکاری، ڕوون	چیرۆک و گۆرانی، خەیاڵی	گۆرانی و ئەزموون، وێنە + وشە	ئەنیمەیشن+ پەیوەندیدان	خەیاڵی، ئەنیمەیشن
کاریگەری تایبەت	سەرنجڕاکێشان، فێرکاری لە ڕووی تێگەیشتن، پاراستنی دیجیتاڵ	زیاتر سەرنجڕاکێشان، یادگرتنی زمان، فێربوونی سەرەتایی	زیادکردنی پاراستن و تێگەیشتن بە شێوەی وێنە + وشە	فێرکاری کۆمەڵایەتی، چارەسەری کێشە	سەرنجڕاکێشان، یادگرتنی چەمکەکانی زانستی

٥. بەشی پێنجەم: ئەنجامگیریی توێژینەوە

٥. ١: ئەنجامەکانی توێژینەوە

لەژێر ڕۆشنایی شیکردنەوەی ناوەڕۆکی هەردوو نموونەی دەستنیشانکراو (NRK Super و ئافەرین)، ئەم ئەنجامانەی خوارەوە بەدەستهاتن:

1. لە ڕووی تایبەتمەندییە پەروەردەییەکانەوە؛ توێژینەوەکە دەریخست کە پرۆگرامی (Newton) لە کەناڵی (NRK Super)، مۆدێلی فێربوونی ئەزموونی (Empirical Learning) پەیڕەو دەکات. لێرەدا میدیا تەنها زانیاری نابەخشێت، بەڵکو منداڵ وەک "هاوبەش" لە پرۆسەی دۆزینەوەی ڕاستییە زانستییەکاندا دەبینێت. بە پێچەوانەوە، چەناڵی (ئافەرین) جەخت لەسەر فێربوونی بەهایی و زمانەوانی (Linguistic and Values) دەکاتەوە. ئەم مۆدێلە لە ڕێگەی دووبارەکردنەوەی ڕیتمی میوزیکیی (Rhythmic Repetition)، هەوڵی جێگیرکردنی نۆرمە کۆمەڵایەتی و ئایینییەکان دەدات. لێرەوە دەردەکەوێت، کە میدیای نەرویژیی ئامانجی "دروستکردنی عەقڵی گەڕیدە"یە، لەکاتێکدا میدیای کوردی ئامانجی "پاراستنی ناسنامە و کولتوور"ە.
2. لە ڕووی ئاستی پەروەردەی میدیایی-ەوە؛ لە (NRK Super) لە پلەی "باڵا"دایە؛ چونکە ناوەڕۆکەکان هانی "بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە" دەدەن، بەڵام لە چەناڵی ئافەرین-دا، پەروەردەی میدیایی لە ئاستێکی "سەرەتایی"دایە و زیاتر لە چوارچێوەی پاراستنی منداڵ (Protectionism) کار دەکات. ئەمەش ئاماژەیە بۆئەوەی کە ڕیفۆرمی میدیایی لە کوردستان پێویستی بە گۆڕینی دیدگای کارکردن هەیە لە "میدیای پارێزەر"ەوە بۆ "میدیای هۆشیارکەرەوە"، کە منداڵ فێری شیکردنەوەی پەیامەکان بکات.
3. لە ڕووی لێکچوون و جیاوازیی مۆدێلەکان و پەیوەندی بە سیستمی نیشتمانییەوە؛ گەورەترین جیاکەرەوەی مۆدێلی نەرویژیی، "گرێدانی سیستماتیک"ە بە پلانی فێربوونی نیشتمانی (LK20). میدیا لێرەدا تەواوکەری قوتابخانەیە، بەڵام لە کوردستان، چەناڵی (ئافەرین) وەک دەستپێشخەرییەکی کەرتی تایبەت، لە پرۆگرامەکانی وەزارەتی پەروەردە دابڕاوە. لەگەڵ ئەوەشدا، هەردوو مۆدێلەکە لە بەکارهێنانی "مۆزیک و وێنە" بۆ سەرنجڕاکێشان و دروستکردنی ژینگەیەکی ئارام بۆ منداڵان (SafeEnvironment) هاوبەشن.

لە ڕوانگەی تیۆرەکانی فێربوون و ڕیفۆرمی میدیایی-ەوە؛ دەکرێت گفتوگۆی ئەنجامەکان بکرێت، چونکە بەراوردکاریی نێوان ئەم دوو مۆدێلە، چەند ڕەهەندێکی گرنگی "تیۆری و پراکتیکی"مان بۆ دەردەخات، کە پێویستە لە پرۆسەی ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان ڕەچاو بکرێن، لەوانە: تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی؛ بەتایبەت مۆدێلی نەرویژی لە ڕێگەی نموونەی ڕەفتاریی بۆ چارەسەری کێشە (Problem Solving)، منداڵ فێری کارلێکی چالاک دەکات. لە بەرامبەردا، ناوەڕۆکە کوردییەکان زۆرتر خەیاڵین، ئەمەش وا دەکات فێربوونی ڕەفتاری سیستماتیک لای منداڵی کورد کەمتر بێت. ڕیفۆرمی میدیایی دەبێت هانی بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکی "واقیعی و زانستی" بدات. لە ڕووی تیۆری کۆدکردنی دووانەیی (Dual Coding Theory)ەوە؛ هەرچەندە چەناڵی ئافەرین لە بەکارهێنانی میوزیک و گۆرانی بۆ فێربوونی وشە سەرکەوتووە، بەڵام مۆدێلی نەرویژی هاوسەنگییەکی زانستی لە نێوان "وێنە و چەمک"دا دروست دەکات، کە یادگەی درێژخایەن چالاک دەکات. لە کوردستان زۆرتر جەخت لە "سەرنجڕاکێشی وێنە" دەکرێتەوە، نەک ناوەڕۆکە مەعریفییەکە. بەدەر لەوە ئەنجامەکان دووپاتی دەکەنەوە، کە کێشەی میدیای تایبەتمەندی منداڵان لە کوردستان؛ تەنها لە "ناوەڕۆک"دا نییە، بەڵکو لە "نەبوونی چوارچێوەی یاسایی و پەروەردەیی"دایە. بۆئەوەی فێربوون لە میدیادا درێژخایەن بێت، دەبێت وەزارەتی پەروەردە و دەزگا میدیاییەکان لە ڕێگەی چوارچێوەیەکی یاسایی وەک (LK20)ی نەرویژی، پەیوەندییەکی ئۆرگانی دروست بکەن. کەواتە ئێستا دەرکەوت کە مۆدێلی نەرویژیی؛ منداڵ بۆ "هاوڵاتییەکی دیجیتاڵی ڕەخنەگر" ئامادە دەکات، لەکاتێکدا مۆدێلی کوردی؛ منداڵ وەک "وەرگرێکی بەهای کولتوورییەکان" دەبینێت. پەرەپێدانی "هزری زانستی" و "هۆشیاریی میدیایی"، گەورەترین بۆشایین لە میدیای منداڵانی کوردستان-دا، چونکە سەرکەوتنی میدیای تایبەتمەندی منداڵان، بەندە بە بوونی "ستراتیژییەتی نیشتمانی"، کە میدیا و پەروەردە پێکەوە گرێ بدات.

٥ .٢: ڕاسپاردەکانی توێژینەوەکە

لەسەر بنەمای ئەو ئەنجامانەی توێژینەوەکە پێیان گەیشتووە و بە مەبەستی بەرەوپێشبردنی کایەی میدیای منداڵان لە هەرێمی کوردستان، توێژەر ئەم ڕاسپاردانەی خوارەوە پێشکەش دەکات:

1 . دارشتنی چوارچێوەیەکی نیشتمانی بۆ پەروەردەی میدیایی: پێویستە وەزارەتی پەروەردەی هەرێمی کوردستان بە هاوکاری وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان، چوارچێوەیەکی یاسایی و پەروەردەیی هاوشێوەی مۆدێلی (LK20)ی نەرویژی دابڕێژن، تاوەکو ناوەڕۆکی میدیایی منداڵان لەگەڵ ئامانجە پەروەردەییەکانی قوتابخانەدا هاوتەریب بکرێت.

2 . گۆڕینی ستراتیژی میدیایی لە "پاراستن"ەوە بۆ "هۆشیارکردنەوە": دەزگە میدیاییەکانی منداڵان (وەک چەناڵی ئافەرین و هاوشێوەکانی) ڕابسپێردرێن کە تەنها جەخت لەسەر مۆدێلی پاراستن (Protectionism) نەکەنەوە، بەڵکو کار لەسەر بەهێزکردنی "بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە" بکەن لای منداڵان، بۆئەوەی بتوانن بە شێوەیەکی تەندروست مامەڵە لەگەڵ جیهانی دیجیتاڵیدا بکەن.

3 . بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکی زانستی- ئەزموونی: پێویستە دروستکەرانی ناوەڕۆک لە کوردستان، لە مۆدێلی گۆرانی و چیرۆکی خەیاڵی تێپەڕێنن بەرەو بەرهەمهێنانی بەرنامەی واقیعی و زانستی هاوشێوەی بەرنامەی (Newton)، کە تێیدا منداڵ لە وەرگرێکی بێدەنگەوە بگۆڕێت بۆ گەڕیدەیەکی چالاک لە دوای زانیارییەکان.

4 . پەیڕەوکردنی تیۆری کۆدکردنی دووانەیی بە شێوازێکی زانستی: جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی کە وێنە و میوزیک تەنها بۆ سەرنجڕاکێشان بەکارنەهێنرێن، بەڵکو بەپێی بنەماکانی تیۆری کۆدکردنی دووانەیی (Dual Coding Theory)، وێنەکان وەک ئامرازێکی ڕاستەوخۆ بۆ چەسپاندنی چەمکە مەعریفییەکان لە یادگەی منداڵدا بەکاربهێنرێن.

5 . دابینکردنی چاودێری و هۆشیاری بۆ خێزانەکان: پێویستە میدیا تایبەتمەندەکان بەشێکی تایبەت تەرخان بکەن بۆ ڕێنمایی دایک و باوکان سەبارەت بە "مافی منداڵ لە ژینگەی دیجیتاڵی-دا" بەپێی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان (Barnekonvensjonen)، بۆئەوەی خێزان ببێتە بەشێک لە پرۆسەی ریفۆرمی میدیایی.

6 . هاندانی توێژینەوەی مەیدانی و درێژخایەن: پێویستە دامەزراوە ئەکادیمییەکان و ناوەندەکانی توێژینەوە پشتگیری لە توێژینەوەی مەیدانی بکەن بۆ پێوانەکردنی کاریگەرییە ڕەفتارییەکانی میدیا لەسەر منداڵی کورد، تاوەکو بڕیارە پەروەردەییەکان لەسەر بنەمای داتای زانستی بدرێن.

٥ .٣: پێشنیازەکانی توێژینەوەکە

دەکرێت سوود لەم توێژینەوەیە وەربگیرێت، بۆئەوەی توێژەران لە داهاتوودا کاری زیاتر بکەن لەسەر چەند بابەتێکی دیکە، لەوانە:

1 . ئەنجامدانی توێژینەوەی مەیدانی (field study)، بۆ پێوانەکردنی کاریگەری ڕاستەوخۆ.
2 . ئەنجامدانی توێژینەوەی درێژخایەن (longitudinal)، بۆ دیاریکردنی گۆڕانکارییە ڕەفتارییەکان.
3 . ڕەچاوکردنی جیاوازی تەمەنی منداڵان لە توێژینەوەکاندا.
4 . گرنگی زیاتر بە پاراستنی تەمەنی منداڵان و هاوکاریی میدیا لەگەڵ خێزان.

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

1. سدیق، ڕ، و ئەیڤەس، ش. ئا، (٢٠٢٥). کاریگەری خوێندەواریی میدیایی لەسەر پەروەردەی منداڵان لە پارێزگای سلێمانی: چەناڵی یوتیووب وەک نموونە، گۆڤاری میتانی بۆ زانستە مرۆییەکان، ٦ (١)، ١-٣٠، (https://doi.org/10.25156/ptjhss.v6n1y2026.pp1-30).
2. چەناڵی ئافەرین یوتیووب: (Afarin Kids Tv).
3. ڕێککەوتنامەی مافەکانی منداڵ، (ڕێککەوتنامەی نەتەوەیەکگرتووەکان بۤ مافەکانی منداڵ).

سەرچاوە نەرویژییەکان:

4. Imsen, Gunn. (2014). Læring. Oslo: Universitetsforlaget.
5. Lunde, Maja. (2018). Skjerm barna. Oslo: Universitetsforlaget.
6. Røe, Aase. 2008. Mellom linjene. Oslo: Universitetsforlaget.
7. NRK Super. Hentet fra: https://nrksuper.no
Store norske leksikon. Mediepedagogikk. Hentet fra: ttps://snl.no/mediepedagogikk
8. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
9. Paivio, A. (1986). Mental Representations: A Dual Coding Approach. Oxford University Press.
10. Buckingham, D. (2015). The Media Education Manifesto. Cambridge, UK: Polity Press.
11. Erstad, O. (2010). Digital Competence in Schools. Oslo: Universitetsforlaget.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان:

12. Abdollah, R., & Aivas, S. A., 2025. The Impact of Media Literacy on Child Education in Sulaimani Governorate: YouTube Channel as a Case Study. Mitanni Journal of Humanitarian Sciences, 6(1), 1–30. https://doi.org/10.25156/ptjhss.v6n1y2026. pp1-30
13. Aivas, S.A., 2025. Toward Media Reform in Post-Conflict Region of Kurdistan: An Analytical Case Study of the CHMK National Forums. ISRG Journal of Arts Humanities & Social Sciences (ISRGJAHSS), vol. 3, no. 4, pp. 435–442.
14. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
15. Buckingham, D. (2015). The media education manifesto. Cambridge, UK: Polity Press.
16. Erstad, O. (2010). Digital kompetanseiskolen. Oslo: Universitetsforlaget.
17. Hagen, I., &Wold, T. (2009). Mediebarn. Oslo: Universitetsforlaget.
18. NRK Super (2024).Om NRK Super. [Online] Available at: https://nrksuper.no/ [Accessed 20 Feb 2026].

The Impact of Social Media Disinformation on Societal Security: The Kurdistan Region as a Case Study

Dr. Hakim Osman Hamid
Professor
Technique Media Department
Technical College of Administration
Sulaimani Polytechnic University

Digital Media Department,
National Institute of Technology
Iraqi Kurdistan Region, Sulaimani
Hakim.othman@spu.edu.iq
hakimhamed@nit.edu.krd

Dr. ArKan Rauf Aziz
lecturer
Technique Media Department
Technical College of Administration
Sulaimani Polytechnic University
arkan.rauf@spu.edu.iq

Dr. Harmn Sherko Nasralddin
Lecturur
Public relations & Marketing Department
Dukan Technical Institute
Sulaimani Polytechnic University
harmn.sherko@spu.edu.iq

Abstract

This research attempts to conduct a scientific analysis of the multidimensional implications of the fake news phenomenon within the digital sphere, specifically focusing on the negative repercussions that threaten the stability and foundations of social security in the Kurdistan Region through social media platforms. The study adopts a descriptive-quantitative methodology, utilizing a survey as the primary tool for data collection from 231 academics and legal experts across the region's governorates. The most significant findings reveal that Facebook is the primary source for disseminating misleading information and destabilizing social security. Furthermore, the study indicates that alongside shadow accounts, political parties in the Kurdistan Region play a detrimental role in spreading fake news, which has undermined public trust in the democratic system and judicial institutions, while fostering a climate for radical populism. The consequences of this phenomenon are not confined to the political arena; rather, its destructive effects extend to the family fabric, religious values, mental health, and national history. In conclusion, the research emphasizes a significant legal vacuum in the Kurdistan Region regarding the confrontation of this phenomenon. It recommends that relevant institutions expedite the drafting of a specialized legal framework to combat digital disinformation, alongside adopting a comprehensive national strategy to consolidate media literacy as a defensive shield for safeguarding social security.

Keywords:

Social Media, Disinformation, Social Security.

کاریگەریی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا لەسەر ئاسایشی کۆمەڵگە: هەرێمی کوردستان وەک توێژینەوەیەکی کەیس

د. حەکیم عوسمان حەمید
پرۆفیسۆر
لە بەشی تەکنیکی میدیا، کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕیی زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی، سلێمانی
بەشی دیجیتاڵ میدیا،
پەیمانگەی ناشناڵ بۆ تەکنۆلۆجیا
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
hakimhameed@nit.edu.krd

د. ئەرکان ڕەئوف عەزیز
مامۆستا
لە بەشی تەکنیکی میدیا، کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی،
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی،
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
arkan.rauf@spu.edu.iq

د. هەرمن شێرکۆ نەسرەدین
مامۆستا
لە بەشی پەیوەندییەگشتییەکان و بازارگەریی،
پەیمانگای تەکنیکی دوکان، زانکۆی
پۆلیتەکنیکی سلێمانی
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
harmn.sherko@spu.edu.iq

پوختە:
ئەم توێژینەوەیە هەوڵدەدات شیکردنەوەیەکی زانستی بۆ لێکەوتە فرەڕەهەندەکانی دیاردەی زانیاری ناڕاست لە کایەی دیجیتاڵیدا بکات، بەتایبەت ئەو دەرهاوێشتە نەرێنیانەی کە لە ڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە هەڕەشە لە سەقامگیریی و بنەماکانی ئاسایشی.کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان دەکەن. توێژینەوەکە میتۆدی وەسفی-چەندایەتی پەیڕەوکردووە و فۆرمی ڕاپرسی وەک ئامرازی سەرەکی بۆ کۆکردنەوەی داتا لە (٢٣١) ئەکادیمی و یاساناس لە پارێزگاکانی هەرێم بەکارهێناوە. گرنگترین دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەریانخستووە کە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک سەرچاوەی سەرەکی بڵاوکردنەوەی زانیاریی چەواشەکار و ناسەقامگیریی ئاسایشی.کۆمەڵایەتییە، توێژینەوەکە ئاماژە بەوە دەکات کە جگە لە ئەکاونتە سێبەرەکان، پارتە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان ڕۆڵێکی نەرێنیان لە بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستدا هەیە، کە ئەمەش متمانەی گشتی بە سیستەمی دیموکراسی و دامەزراوە دادوەرییەکان لەرزۆک کردووە و زەمینەی بۆ سەرهەڵدانی پۆپۆلیزمی توندڕەو خۆش کردووە. کاریگەریی ئەم دیاردەیە تەنها لە بواری سیاسیدا قەتیس نەماون، بەڵکو کاریگەرییە تێکدەرەکانی گەیشتوونەتە سەر شیرازەی خێزان، بەها ئاینییەکان، تەندروستی دەروونی و مێژووی نەتەوەیی. لە کۆتاییدا؛ توێژینەوەکە جەخت لە بوونی بۆشاییەکی یاسایی گەورە دەکاتەوە لە هەرێمی کوردستان بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم دیاردەیە، ڕاسپاردەی دامەزراوە پەیوەندیدارەکان دەکات بۆ پەلەکردن لە دارشتنی چوارچێوەیەکی یاسایی تایبەت بە بەرەنگاربوونەوەی چەواشەکاریی دیجیتاڵی، هاوشان لەگەڵ پەسەندکردنی ستراتیجییەکی نیشتمانی گشتگیر بۆ چەسپاندنی خوێندەواری میدیایی وەک قەڵغانێکی بەرگری بۆ پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵایەتی.

کلیلەوشەکان:
زانیاری ناراست، سۆشیال میدیا ، ئاسایشی کۆمەڵایەتی

پێشەکی:
لە سایەی شۆڕشی دیجیتاڵیدا، سۆشیالمیدیا تەنها وەک ئامرازێکی پەیوەندی نەماونەتەوە، بەڵکو بوونەتە ژێرخانێکی سەرەکی بۆ بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕی زانیاری لەسەر ئاستی جیهانی. ئەم وەرچەرخانە، دەسەڵاتێکی بێوێنەی بە وەرگر بەخشیوە تاوەکو لە هەمان کاتدا ڕۆڵی نێرەر و بەرهەمهێنەر بگێڕێت؛ ئەمەش ئەگەرچی دەرگای بۆ دیموکراتیزە کردنی زانیاری واڵا کردووە، بەڵام هاوکات ژینگەیەکی لەباری بۆ خراپ بەکارهێنانی دەسەڵاتی زانیاری ڕەخساندووە. بەم پێیە، بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست و دەستکاریکردنی ڕاستییەکان لە ڕێگەی وێنە، ڤیدیۆ و دۆکیۆمێنتە چەواشەکارەکانەوە، چیتر بەتەنها وەک کێشەیەکی تەکنیکی یان پیشەیی سەیر ناکرێت، بەڵکو گۆڕاوە بۆ ئاڵنگارییەکی ئاڵۆزی سەردەم. ئەم جۆرە هەواڵانە بەهۆی خێرایی بڵاوبوونەوە و کەمی تێچوونیان، نیگەرانییەکی جیدییان لای پسپۆڕان دروست کردووە سەبارەت بە لێکەوتە ئەگەرییەکانیان بۆ سەر پێکهاتەی دەروونی و متمانەی گشتی کۆمەڵگە. لەم سۆنگەیەوە، گریمانەی ئەوە دەکرێت کە ئاسایشی.کۆمەڵایەتی ڕووبەڕووی جۆرێک لە جەنگی زانیاریی نارێکخراو بوویێتەوە، کە تێیدا شێواندنی ڕاستییەکان دەکرێت ببێتە هۆکارێک بۆ درزخستنە ناو شیرازەی خێزان و نەمانی متمانە بە دامەزراوە نیشتمانییەکان. ئەم توێژینەوەیە وەک هەوڵێکی ئەکادیمی، پشکنین بۆ ئەو گریمانانە دەکات و ورد دەبێتەوە لە قەبارەی کاریگەرییە فرەڕەهەندەکانی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا لەسەر ئاسایشی.کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستاندا.

١. میتۆدنامە

یەکەم/ کێشە و پرسیارەکانی توێژینەوەکە:
سەرهەڵدانی دیاردەی زانیاری ناڕاست لە کایەی دیجیتاڵیدا، جۆرێک لە شڵەژانی زانیاریی بەرهەمهێناوە کە هەڕەشەی راستەقینە لە متمانەی گشتی و بنەماکانی "ئاسایشی.کۆمەڵایەتی" دەکات. کێشەی ئەم توێژینەوەیە لەو مەترسییە ئەگەرییانەدا چڕدەبێتەوە کە لێشاوی زانیارییە چەواشەکارەکان بۆ سەر پەیوەندیی نێوان هاووڵاتی و دامەزراوە نیشتمانییەکان (سیاسیی، دادوەریی و ئەمنی) دروستی دەکەن، شانبەشانی ئەو لێکەوتە نەرێنیانەی کە دەبنە هۆی شێواندنی توانای وەرگر بۆ جیاکردنەوەی ڕاستی لە ساختە. لە سایەی جەمسەرگیریی سیاسی و ناڕوونی میکانیزمە یاساییەکان لە هەرێمی کوردستاندا، ئەم دیاردەیە لە کێشەیەکی تەکنیکیەوە گۆڕاوە بۆ ئالنگارییەکی ئاسایشی.و کۆمەڵایەتی ئاڵۆز کە ڕاستەوخۆ دەست دەخاتە سەر شیرازەی کۆمەڵگە و سەقامگیریی دامەزراوەکان .بۆ ئەوەی زیاتر لە سروشتی کێشەکە تێبگەین هەوڵمانداوە لەم پرسیارە سەرەکیەدا چڕی بکەینەوە: لێکەوتە فرەڕەهەندەکانی بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیادا چین و ئەم لێکەوتانە تا چ ڕادەیەک کار دەکەنە سەر ڕەهەندەکانی ئاسایشی کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان؟

سەرەڕایی پرسیاری سەرەکیی؛ توێژینەوەکە هەوڵی دەستخستنی وەڵامی ئەم پرسیارە لاوەکییانەش دەدات:
1. قەبارە و جۆری لێکەوتە نەرێنییەکانی زانیاری ناڕاست لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان چین؟
2. کامانەن ئەو بوارانەی زۆرترین زانیاری ناڕاستیان تێدا بڵاودەبێتەوە و چ جیاوازیەک نێوان پلاتفۆرمەکاندا بەدی دەکرێت لەم بوارەدا؟
3. پەیوەندی نێوان جۆری ئەژمارەکان (سێبەر، حیزبی) و ئاراستەکردنی زانیاری ناڕاست چۆنە؟
4. زانیاری ناڕاست تا چ ئاستێک کاریگەری کردووەتە سەر متمانەی هاوولاتی بە دامەزراوە نیشتمانییەکان؟
5. ئاستی شیاویی یاسا بەرکارەکان و ستراتیجییە میدیاییەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دیاردەیە لە دیدی پسپۆڕانەوە چۆنە؟

دووەم/ ئامانجەکانی توێژینەوەکە:
1. دەستنیشانکردنی قەبارە و جۆری ئەو لێکەوتە نەرێنیانەی کە بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیادا لەسەر "ئاسایشی-کۆمەڵایەتی" لە هەرێمی کوردستان دروستیان کردووە.
2. ناسینەوەی ئەو بوارە جیاوازانەی (سیاسی، ئابووری، ئەمنی و نەتەوەیی) کە زۆرترین زانیاری ناڕاستیان تێدا چڕبووەتەوە.
3. بەراوردکردنی ڕۆڵی پلاتفۆرمە دیجیتاڵییە جیاوازەکان لە شڵەژانی وناسەقامگیریی کۆمەڵایەتیدا.
4. لێکۆڵینەوە لە پەیوەندی نێوان خاوەندارێتی و جۆری ئەژمارەکان (ئەژمارە فەرمییەکان، سێبەرەکان، و پارتە سیاسییەکان) و ڕۆڵیان لە ئاراستەکردنی زانیاری ناڕاستدا وەک مەترسییەک بۆ سەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی.
5. پێوانەکردنی کاریگەری زانیاری ناڕاست لەسەر دروستبوونی بێمتمانەیی بەرامبەر بە دامەزراوە نیشتمانییەکان (حکومی و ناحکومی) و شێواندنی بەها نیشتمانی و مافە کولتورییەکانی کۆمەڵگەی کوردستانی.
6. هەڵسەنگاندنی ئاستی شیاویی یاساکان لە دیدی ئەکادیمی و یاساییەوە، وزانینی ستراتیجییە پەیرەوکراوەکان بۆ بەرەنگاربوونەوەی جەنگی زانیاری و پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵایەتی لە فەزای دیجیتاڵیدا.

سێیەم/ گرنگیی توێژینەوەکە:
گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا دەردەکەوێت:
1. **لە ڕووی زانستی و ئەکادیمیەوە:** ئەم توێژینەوەیە یەکێکە لەو کارە دەگمەنانەی کە بە شێوەیەکی مەیدانی و لە ڕێگەی ڕای پسپۆڕانەوە -ئەکادیمیان و یاساناسان- پەیوەندی نێوان زانیاری ناڕاست و ئاسایشی-کۆمەڵایەتی دەپێوێت، ئەمەش دەبێتە سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ توێژەرانی داهاتوو لە بواری میدیای دیجیتاڵ و ئاسایشی نیشتمانی لە هەرێمی کوردستان.
2. **لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە:** توێژینەوەکە بە دەستنیشانکردنی مەترسییەکانی زانیاری ناڕاست لەسەر شیرازەی خێزان و بەها ئاینییەکان، خزمەت بە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و ناوەندە پەروەردەییەکان دەکات بۆ داڕشتنی بەرنامەی خوێندەواری میدیایی.
3. **لە ڕووی پیشەیی و میدیاییەوە:** دەرەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە هاوکاری دەزگا میدیاییەکان و ڕۆژنامەنووسان دەکات بۆ تێگەیشتن لە مەترسی ئەژمارە سێبەرەکان و چۆنێتی پاراستنی متمانەی جەماوەر لە فەزای دیجیتاڵیدا.
4. **لە ڕووی دامەزراوەیی و یاساییەوە:** بەهۆی ئەوەی توێژینەوەکە ئاماژە بە بۆشایی یاسایی دەکات، گرنگییەکی زۆری هەیە بۆ یاسادانەران و دامەزراوە دادوەرییەکانی هەرێمی کوردستان بۆ ئەوەی سوود لە پێشنیازەکان وەربگرن بۆ داڕشتنی یاسایەکی سەردەمیانە.

چوارەم/جۆر و میتۆدی توێژینەوەکە:
توێژینەوەکە لە جۆری توێژینەوەی وەسفیە، و مۆدێلەکەی چەندێتیە و پەیرەوی ڕێبازی ڕوپێوی کردوە بۆ گەنگەشەکردنی لایەنی مەیدانی.

پێنجەم/ ئامرازی توێژینەوەکە
بۆکۆکردنەوەی داتاو زانیاریی وردو پێویست لەسەر بابەتی توێژینەوەکە و هێنانەدی ئامانجەکانی توێژینەوە، توێژەران ئامرازی "فۆرمی ڕاپرسی"یان بەکارهێناوە بە شێوەی دەستی و ئۆنلاین، بە پشتبەستن بەگرووپە ئەلکترۆنییەکانی زانکۆکان دۆزراونەتەوە و فۆرمەکانیان ئاڕاستەکراوە.

شەشەم/ کۆمەڵگە و سامپڵی توێژینەوەکە:
کۆمەڵگەی توێژینەوە: کۆمەڵگەی ئەم توێژینەوەیە پێکهاتووە لە کۆی ئەکادیمیان (مامۆستایانی زانکۆ و توێژەران لە پسپۆرییە مرۆییەکان) و یاساناسان (دادوەر، پارێزەر و لێکۆڵەران) لە هەرێمی کوردستان .
سامپڵی توێژینەوە: توێژەران پشتیان بە شێوازی سامپڵی چینایەتی مەبەستدار بەستووە. ئەم شێوازە بە گونجاوترین ڕێگە دادەنرێت بۆ ئەو توێژینەوانەی کە ئامانجیان وەرگرتنی زانیاری وردە لە نوخبەیەکی دیاریکراو. (٢٣١) کەس وەرگیراوە وەک سامپڵی توێژینەوەکە، کە بەسەر دوو چینی سەرەکیدا دابەش بوون؛ ئەکادیمییەکان: مامۆستا و توێژەر لە پسپۆڕییەکانی (میدیا، کۆمەڵناسی، زانستە سیاسییەکان)، یاساناسان: پارێزەر، دادوەر و یاساناس.

حەوتەم/ سنووری توێژینەوەکە:
١/ **سنوری بابەت:** پەیوەستە بە زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا کە بابەتی توێژینەوەکەیە.
٢/ **بواری کات:** مەبەست لە بواری کات ئەو ماوەیە کە فۆرمی ڕاپرسییەکەی تێدا بڵاوکراوەتەوە ماوەکەش بریتیەلە (٢٠٢٥/٩/٧-٢٠٢٥/١٠/٢٥).
٣/ **سنوری مرۆیی:** بژاردەیەک لە مامۆستایانی زانکۆ و کەسایەتییە ئەکادیمییەکان و یاساناسانی بواری مرۆیی ئەم توێژینەوەیە.

٤/ سنوری شوێن: هەرێمی کوردستان/ پارێزگاکانی سلێمانی، هەولێر، دهۆک، هەڵەبجە، هەردوو ئیدارەی سەربەخۆی گەرمیان و ڕاپەڕین کە شوێنی ئەنجامدانی لایەنی مەیدانی توێژینەوەکەیە.

هەشتەم/ توێژینەوەکانی پێشوو

یەکەم: توێژینەوەی (عمر جياد علي)، لە ساڵی ٢٠٢٣ (نشر-الاخبار الكاذبة عبر مواقع التواصل الاجتماعي وأثرها على التماسك المجتمعي من وجهة نظر اساتذة الجامعة).

کورتەی توێژینەوە: ئەم توێژینەوەیە باس لە زانیاری ناڕاست لە سۆشیال میدیا و کاریگەری لەسەر یەکڕیزی کۆمەڵگەی عێراق دەکات. توێژەر ڕێبازی ڕووپێوی و میتۆدی تێکەڵاوی (چەندایەتی و چۆنایەتی) بەکارهێناوە، فۆرمی ڕاپرسی بۆ (١٠٠) مامۆستای زانکۆی ئەنبار دابەشکردووە. ئەنجامەکان دەریانخستووە کە فەیسبووک گەورەترین پشکی هەیە لە بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست و ئەمەش کاریگەری نەرێنی لەسەر یەکگرتووی کۆمەڵگە هەبووە.

تاوتوێکردن و ئاستی سوودلێوەرگرتن: ئەم توێژینەوەیە لەگەڵ توێژینەوەکەمان لە ڕووی میتۆد هاوشێوەیە، بەڵام جیاوازە لەوەی سامپڵی ئەو (مامۆستایانە) لە کاتێکدا سامپڵی توێژینەوەکەمانە چینایەتی مەبەستدارە. سوودمان لەم توێژینەوەیە بینیوە لە دیاریکردنی جۆرەکانی زانیاری ناڕاست و داڕشتنی بەشێک لە فۆرمی ڕاپرسییەکە.

دووەم: توێژینەوەی (نەوزاد سدیق محەمەد، کامل عمر سلیمان)، لە ساڵی ٢٠٢١ (زانیاری ناڕاست لە سۆشیال میدیا کوردی لە هەرێمی کوردستان).

کورتەی توێژینەوە: لێکۆڵینەوەیەکی ئاشکراکارە دەربارەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیال میدیای کوردی. توێژەران ئامرازی (فۆکس گروپ)یان بەکارهێناوە و داتاکانیان بە شێوازی (Thematic Analysis) شیکردووەتەوە. ئەنجامەکان دەریانخستووە کە زانیاری ناڕاست لە هەرێم بووەتە دیاردە و زۆربەی بە مەرامی سیاسی و بە بەرنامە بڵاودەکرێنەوە.

تاوتوێکردن و ئاستی سوودلێوەرگرتن: خاڵی هاوبەشی ئەم توێژینەوەیە لەگەڵ توێژینەوەکەمان لە ژینگەی توێژینەوەکە (سۆشیال میدیای کوردی)دایە، بەڵام جیاوازییەکەیان لەوەدایە کە ئەمە توێژینەوەیەکی چۆنایەتییە، بەڵام توێژینەوەکەی ئێمە چەندایەتییە. سوودی ئەم توێژینەوەیە بۆ ئێمە لەوەدابوو کە تێگەیشتین مەرامی سیاسی چۆن کار دەکاتە سەر بڵاوبوونەوەی چەواشەکاری.

سێیەم: توێژینەوەی (هێرش ڕەسوڵ، هەرێم کەریم، دانا جەمیل)، لە ساڵی ٢٠٢١ (بڵاوکردنەوەی زانیاریی هەڵە و زانیاریی هەڵبەستراو لە ڕاگەیاندنەکان و کاریگەریی لەسەر ژینگەی هەواڵ و زانیاریی لە هەرێمی کوردستاندا).

کورتەی توێژینەوە: ئەم توێژینەوەیە وەسفییە و ڕێبازی ڕووپێوی بەکارهێناوە بۆ زانینی ئاستی بڵاوبوونەوەی زانیاری هەڵبەستراو لە هەرێمی کوردستان. سامپڵەکەی (١٠٠١) هاووڵاتی بووە لە هەموو پارێزگاکان. ئەنجامەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە زانیاری هەڵە لە هەڵکشاندایە و بۆشاییەکی یاسایی گەورە هەیە لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دیاردەیە کە ئاشتی کۆمەڵایەتی خستووەتە مەترسییەوە.

تاوتوێکردن و ئاستی سوودلێوەرگرتن: ئەم توێژینەوەیە لە ڕووی قەبارەی سامپڵ و گشتگیرییەوە زۆر فراوانە و لەگەڵ توێژینەوەکەمان لە بەکارهێنانی ڕێبازی ڕووپێوی هاوشێوەیە. جیاوازییەکەی لەوەدایە کە توێژینەوەی ئێمە تیشک دەخاتە سەر لایەنێکی دیاریکراو وەک ئاسایشی کۆمەڵایەتی. سوودی زۆرمان لە لایەنە تیۆرییەکەی و ناساندنی بۆشاییە یاساییەکان بینیوە.

چوارەم: توێژینەوەی (کاروان عبدالله محمد و هەرمن شیرکۆ نصرالدين)، لە ساڵی (٢٠١٩)، (ڕۆڵی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان لە هەستکردن بە بەرقەراری ئاسایشی کۆمەڵایەتی لەلای هاوڵاتیانی شاری سلێمانی)

کورتەی توێژینەوە: ئەم توێژینەوەیە کار لەسەر ڕۆڵی سۆشیال میدیا دەکات لە هەستکردن بە ئاسایشی-کۆمەڵایەتی لە شاری سلێمانی. بە میتۆدی وەسفی و سامپڵی مەبەستدار بۆ (٣٠٠) کەس ئەنجامدراوە. دەرەنجامەکان دەڵێن فەیسبووک کاریگەری زۆری هەیە لەسەر دروستکردنی هەستی دڵەڕاوکێ و ناسەقامگیری و ترس لای هاووڵاتیان بەرامبەر بە سەروەت و سامانیان.

تاوتوێکردن و ئاستی سوودلێوەرگرتن: ئەم توێژینەوەیە لە ڕووی بابەتییەوە (ئاسایشی-کۆمەڵایەتی) زۆرترین نزیکی لەگەڵ توێژینەوەکەمان هەیە. جیاوازییەکە لە کات و شوێنی توێژینەوەکەیە. سوودێکی زۆرمان لەلایەنە تیۆرییەکەی ئەم توێژینەوەیە بینیوە.

پێنجەم: توێژینەوەی (سەیر صالح إبراهيم)، لە ساڵی ٢٠١٩ (أثر الاخبار الكاذبة على مواقع التواصل الاجتماعى فى نشر القلق السياسى لدى الشباب).

کورتەی توێژینەوە: توێژینەوەیەکی ئەزموونییە لەسەر خوێندکارانی زانکۆ دەربارەی کاریگەری زانیاری ناڕاست لەسەر دڵەڕاوکێی سیاسی. میتۆدی تێکەڵاوی بەکارهێناوە و سامپڵەکەی (٩٠) خوێندکار بووە. گەیشتووەتە ئەو ئەنجامەی کە واتسئەپ و فەیسبووک سەرچاوەی سەرەکین و زۆربەی هەواڵە ساختەکان لەلایەن هێزە ئۆپۆزسیۆنەکانەوە بۆ مەبەستی سەرلێشێواندن بڵاودەکرێنەوە .تاوتوێکردن و ئاستی سوودلێوەرگرتن: ئەم کارە لە ڕووی جۆری سامپڵ (خوێندکاران) لەگەڵ توێژینەوەکەمان جیاوازە. جیاوازی سەرەکی ئەوەیە کە ئەم توێژینەوەیە زیاتر ڕەهەندی دڵەڕاوکێی سیاسی باسکردووە، بەڵام توێژینەوەکەی ئێمە ڕەهەندە جیاوازەکانی ئاسایشی-کۆمەڵایەتی باسکردووە. سوودمان لەم توێژینەوەیە بینیوە بۆ تێگەیشتن لە کاریگەرییە دەروونییەکانی زانیاری ناڕاست لەسەر چینی گەنجان.

کۆبەند و هەڵسەنگاندنی گشتی بۆ توێژینەوەکانی پێشوو:

لە ڕێگەی تاوتوێکردنی ئەم توێژینەوانەی پێشوو؛ توێژەران گەیشتنە ئەو بڕوایەی کە زۆربەی لێکۆڵینەوەکان جەخت لەسەر کاریگەرییە نەرێنیەکانی سۆشیال میدیا دەکەنەوە. توێژینەوەی ئێستامان لەوەدا لەوان جیا دەبێتەوە کە تیشک دەخاتە سەر سەردەمێکی نوێتر و لێکەوتەکانی زانیاری ناڕاست لە سەر ڕەهەندە جیاوازەکانی ئاسایشی-کۆمەڵایەتی، هەروەها ئەم توێژینەوانە بنەمایەکی باشبوو بۆ لایەنی تیۆریی ئەم کارەی ئێمە.

٢. تیۆرینامەی توێژینەوەکە:

زانیاری ناڕاست

کۆمەڵێک زانیاری ناڕاست یان چەواشەکارانە لەخۆدەگرێت کە لە ڕێگەی کەناڵە دیجیتاڵییە جیاوازەکانەوە بڵاودەکرێنەوە، زۆرجار هەستیاریی و لایەنگری و زانیاری هەڵە دەقۆزێتەوە بۆ دروستکردنی کاریگەرێتی لەسەر ئاراستەکانی ڕای گشتی (Allcott & Gentzkow, 2017)، یان دەتوانین بڵێین، زانیاری ناڕاست کۆمەڵێک ناوەڕۆکی فریودەری ناراست لەخۆدەگرێت کە بەمەبەستی چەواشەکردن یان گۆڕینی باوەڕ و ئاراستەی وەرگران دروستدەکرێن، ئەم جۆرە هەواڵە لە شکڵ و شێوەی جۆراوجۆردا دادەنرێت، لەوانە چیرۆکی هەڵبەستراو، ڕاستیی شێوێنراو، یان مانشێتی ساختە کە بە مەبەستی وروژاندنی و ڕاکێشانی سەرنجی وەرگران بڵاودەکرێتەوە. زۆرجار زانیاری ناڕاست سوود لە ئاراستە باوە گشتیەکانی ئەو ناوچەیە وەردەگرێت بۆ ئەوەی بە خێرایی لە نێوان کۆمەڵگە ئۆنلاینەکاندا بڵاوبێتەوە (Allcott & Gentzkow, 2017)، خێرایی بڵاوکردنەوە و ئاسان گەیشتن بە سۆشیالمیدیا کێشەکە گەورەتر دەکات، پێشکەوتنە تەکنەلۆجیەکان ڕێگە بە بڵاوکردنەوەی خێرای ناوەڕۆکی پشتڕاستنەکراوە یان دروستکراو دەدات بۆ بەکاربەرێکی جیهانی (Vosoughi et al., 2018)، کە بێگومان ئاسەوارە نەرێنیەکانی چەند هێندە دەکات، هەروەها زانیاری ناڕاست ئاماژەیە بۆ ئەو زانیارییە ناڕاستە یان چەواشەکارانەی کە وەک هەواڵی دروست پێشکەش بە وەرگرانی دەکرێن، لە سەردەمی دیجیتاڵیدا، بەتایبەتی لەگەڵ پەرەسەندنی سۆشیال میدیا و پلاتفۆرمە ئۆنلاینەکان، زانیاری ناڕاست زیاتر بڵاوبووەتەوە و کاریگەرتر بووە. بۆ ناسینەوە و بەرەنگاربوونەوەی بڵاوبوونەوەی بە شێوەیەکی کاریگەر، زۆر گرنگە لە تایبەتمەندییەکانی زانیاری ناڕاست تێبگەین، لێرەدا هەوڵدەدەین ژمارەیەک لە گرنگترین تایبەتمەندییەکانی باسبکەین:

تایبەتمەندییەکانی زانیاری ناڕاست:

یەکەم/ نەمانی متمانە:

ئەو زانیارییە ناڕاستانەی لە سۆشیالمیدیا بڵاودەکرێنەوە، متمانە بە دامەزراوە نەریتییەکان (حکومی و ناحکومی) و ڕێکخراوە میدیاییەکان وسەرجەم ئەو ڕێوشوێنانەی کە دەگیرێنەبەر لە چوارچێوەی پرۆسەی دیموکراسی تێکدەدەن، کاتێک بەکارهێنەران ڕووبەڕووی ناوەڕۆکی چەواشەکارانە یان دروستکراو دەبنەوە، لەوانەیە گومانیان هەبێت لە سەرچاوە دەسەڵاتدارەکان و متمانەیان بە متمانەپێکراویی زانیارییەکان لەدەست بدەن، ئەمەش لە ئاکامدا دەبێتە هۆی تێکچوونی متمانە لەناو کۆمەڵگەدا (Lewandowsky et al., 2012) .

دووەم/ بڵاوبوونەوەی زانیاری هەڵە:

سروشتی کۆمەڵگەکان وایە کە زانیاری ناراست و درۆ زیاتر جێگەی سەرنجە و لە سۆشیالمیدیا و زۆر خێراتر لە هەواڵی راست بڵاودەبێتەوە و دەگاتە وەرگرانێکی بەرفراوان، هاوکات زۆرجار هەوڵەکانی زیاتر تەشەنەپێکردنی ئەو جۆرە هەواڵانە، بەهۆکاری جۆراوجۆر لە هەوڵەکانی پووچەڵکردنەوە یان ڕاستکردنەوەیان زیاترە، ئەوەی بارودۆخەکە خراپتردەکات، سروشتی ڤایرۆسی سۆشیال میدیایە بۆ بڵاوبوونەوەی زانیاری کە هاوشێوەی پەتای ڤایرۆسی هەواڵە هەڵەکان لەیەک وەردەگرن و بڵاویدەکەنەوە و لە کاریگەری خستنەسەر ڕای گشتی بەردەوامدەبن (Vosoughi et al., 2018).

سێیەم/ جەمسەرگیریی و دابەشبوون:

هەواڵ و زانیاری ساختە سووتەمەنی دابەشبوون و جەمسەرگیریی کۆمەڵایەتی و سیاسییە، کە کاردەکات بۆ بەهێزکردنی لایەنگرییە باوەکان، جەماوەری بەکارهێنەر زیاتر لە هەوڵی ئەوەدان پاڵپشتی ناوەڕۆکێک بکەن کە لەگەڵ بیروباوەڕەکانیاندا هاوتەریبن، ئەمەش دەبێتە هۆی بەهێزکردنی دابەشکارییە ئایدیۆلۆژییەکان و شێواندنی ئەو ڕاستیانەی کە پێشتر هەمووان لەسەری کۆک بوون (Del Vicario et al., 2016)

چوارەم/ دەستکاریکردنی تێڕوانینی گشتی:

زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا بەکاردەهێنرێت بۆ گۆڕین و دەستکاریکردنی تێڕوانینی گشتی سەبارەت بە پرسە گرنگەکانی کۆمەڵگە وەک هەڵبژاردن، تەندروستی گشتی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی، ...تاد، کارەکتەرە نێگێتیڤەکانی کۆمەڵگە کەلێنەکان دەقۆزنەوە بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو جۆرە زانیاریانە لە ڕێگەی سۆشیال میدیا بۆ چاندنی ناتەبایی و دارشتنی ڕای گشتی بەپێی ئەجێنداکانیان.(Guess et al., 2019)

پێنجەم/ زیانگەیاندن بە ناوبانگ و پیشە:

زانیاری ناڕاست یان زانیاری ناڕاست، وەک دەنگۆ یان قسەی خراپ، دەتوانێت زیان بە ناوبانگ و پیشەی تاکەکان بگەیەنێت کاتێک لە سۆشیالمیدیا بڵاودەبێتەوە، تۆمەتی درۆ و ناوزڕاندن و تیرۆرکردنی کەسایەتیەکان دەتوانێت لێکەوتەی توندی لەسەر ژیانی کەسی و پیشەیی تاکەکان هەبێت و ببێتە هۆی چەواشەکاریی و لەدەستدانی پێگەی کۆمەڵایەتی (٢٠٢٣،عبدالله).

شەشەم/ کاریگەری دەروونی و سۆزداری:

بەرکەوتن بە زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا دەتوانێت کاریگەری زیانبەخشی لەسەر تەندروستی دەروونی و سۆزداری تاکەکان هەبێت، ناوەڕۆکی چەواشەکارانە یان هەستیار ڕەنگە ببێتە هۆی دڵەڕاوکێ یان فشار و ترس، بەتایبەتی کاتێک پەیوەندی بە قەیرانی تەندروستی، کارەساتی سروشتی، یان نائارامی سیاسییەوە هەیە (Pennycook & Rand, 2019).

حەوتەم/ بەربەستەکانی بەردەم گوتاری دیموکراتی:

زانیاری ناڕاست یان زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا مەترسیە لەسەر شێواندنی گفتوگۆی گشتی و بەهۆکاری ڕێگریکردن لە بڕیاردانی گشتی دادەنرێت، کە بەرئەنجام دەبێتە مەترسی لەسەر گوتاری دیموکراسی، کاتێک زانیاری هەڵە بەبێ کۆنترۆڵ بڵاودەبێتەوە، توانای هاوڵاتیان بۆ

بەشداریکردن لە گفتوگۆی بونیادنەر، هەڵسەنگاندنی پێشنیازەکانی سیاسەت و لێپرسینەوە لە بەرپرسانی هەڵبژێردراو، سنووردار دەکات (Lazer et al., 2018).

لە کۆتاییدا، زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا زیان و کێشەی بێشومار دەخاتەڕوو کە هەڕەشە لە پەیکەری کۆمەڵگە دەکەن و دەبنە هۆی بێمتمانەیی بە بنەماکانی سیستەمی دیموکراتی، چارەسەرکردنی ئەم ئالانگاریانە پێویستی بە ڕێبازێکی تۆکمەی فرەلایەن هەیە کە داهێنانە تەکنەلۆجییەکان، هەوڵەکان بۆ پەرەپێدان بە خوێندەواریی میدیایی، ڕێکارە یاسایی و هەوڵە هاوبەشەکان لە نێوان لایەنە پەیوەندیدارەکاندا لەخۆبگرێت، بە هۆشیاری و پێشخستنی تواناکانی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە و پەروەردەکردنی کولتوری بەرپرسیارێتی دیجیتاڵی، دەتوانین کاریگەرییە نەرێنییەکانی زانیاریی ناراست کەم بکەینەوە و گوتاری یەکگرتوو و گشتی بپارێزین.

دووەم/ ئاسایشی کۆمەڵایەتیی

ئاسایشی کۆمەڵایەتی (Social Security)؛ چەمکێکە بەمانای زامنکردنی دڵنیایی و دابینکردنی سەقامگیریی (تاک، خێزان، کۆمەڵگە) دێت، لەڕووی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی وسایکۆلۆجی و زامنکردنی داهات و بەگەڕخستنی تواناکانی تاک لێکدانەوەی بۆ کراوە، بەمانایەکی دیکە ئەم چەمکە والێکدراوەتەوە کە بریتییە ''لە پارێزگاری کردنی ئاسایشی۔ کۆمەڵگە لە "هەڕەشەو مەترسیە ناوخۆییەکان" بەلەبەرچاوگرتنی ئەو رەهەندانەی کە خودی ناوەرۆکی ئەم چەمکە بەدووروردرێژی لەخۆیدا کۆیکردونەتەوە'' (ئاری، ٢٠٢٠). کەواتە ئاسایشی۔ کۆمەڵایەتی؛ پێکهاتەیەکی گرنگە لە چەمکی ئاسایش بەشێکی گەورەیە لە ژیانی تاک و کۆمەڵگە، ئاسایش بەگشتی کەرەستەیەکی سەرەکیشە بۆ دابینکردنی بەختەوەریی و ئارامی بۆ هاوڵاتیان و ئاسایشی کۆمەڵایەتی بریتییە لە "پاراستنی تاک و کۆمەڵ لە مەترسی و هەڕەشە ناوخۆیی و دەرەکییەکان، هەڕەشە ناوخۆییەکان واتە ئەو گرفت و ئاریشە و کێشە کۆمەڵایەتییانەی کە لەناوخۆی کۆمەڵگەیەکدا هەیە و هەستی پێدەکرێت هەر لە توندوتیژی خێزانی و ململانێ و زەبرو زەنگەوە تا دەگاتە ئالوودەبوون بە ماددەی هۆشبەر و یارییە ئەلکترۆنییەکان و سۆشیالمیدیا و لادانە کۆمەڵایەتییەکان و ململانێی نێوان گرووپە جیاوازەکانی کۆمەڵگە'' (پەیڕەو، ٢٠٢٠). هەروەها ئاسایشی۔ کۆمەڵایەتی ''بریتییە لە پاراستنی هاوڵاتی و کۆمەڵگە لە کێشەو گرفتەکانی ناوەوەو دەرەوە، واتا دڵنیایی ژیانی هاووڵاتیان لە نەبوونی هیچ ترس و گرفتێك کە دەبێتە مەترسی لەسەر ژیانی تاك و کۆمەڵ'' (جوتیار، ٢٠٢١) .

سێیەم/ رەهەندەکانی ئاسایشی کۆمەڵایەتی:

ئاسایشی۔ کۆمەڵایەتی لەرێگەی دەزگا و دامەزراوەی کۆمەڵایەتی تایبەت و پسپۆڕەوە بە میکانیزم و یاسا و رێسا و رێنمایی تایبەت لەلایەن دەوڵەتەوە کاری لەسەر دەکرێت، بەجۆرێک کە سەرجەم چین و توێژ و پێکهاتەکانی کۆمەڵگە و نەتەوە و ئاین و مەزهەبە جیاوازەکان بە ئاشتی و پارێزراویی بژین و رووبەڕووی هیچ جۆرە توندوتیژییەک و نائارامیەک نەبنەوە، هەروەها ئاسایشی.کۆمەڵایەتی دەبێت بە بنەمایەکی گرنگ بۆ سەقامگیربوونی تاکەکانی کۆمەڵگە و تاک لە نیگەرانی و دڵەڕاوکێ و ترس دووردەخاتەوە و دڵنیایی و ئارامی بە کۆمەڵگە دەبەخشێت و هۆکارێکیشە بۆ بەردەوامبوونی ژیان و ئاشتەوایی نێو خێزانەکان (پەیڕەو، ٢٠٢٠).

ئاسایشی کۆمەڵایەتیی و ڕەهەندەکانی:

١/ ڕەهەندی سیاسی (ئاسایشی سیاسیی): لێرەدا مەبەست لێی ئاسایش و سەقامگیریی سیاسی و دەستەبەرکردنی ئارامی و دڵنیایی هاوڵاتیانە لەلایەن دەسەڵاتدارانی وڵاتەوە، لە ڕێگەی بەگژداچوونەوەی هەڕەشە جۆراوجۆرە دەرەکییەکان و دابینکردنی مافە سیاسییەکانیان لە بەڕێوەبردنی وڵات و بوونی دامەزراوەیەکی سیاسی دروست تاکو یەکسانی و دادپەروەری بۆ هاوڵاتیان فەراهەم بکات (د.کارزان، ٢٠٢٢)، یان بەشداریکردن و ڕەخساندنی دەرفەتی ڕادەربڕینی تاکەکانی کۆمەڵگەیە لەم جۆرە کاروبارانەدا بەبێ هەستکردن بە ترس و دڵەڕاوکێ و مەترسی و هەڕەشە لەسەر ژیانیان (شەهلا، ٢٠٢١). لەلایەکی ترەوە ئاسایشی۔ کۆمەڵایەتی بەتەواوی پەیوەستە بە ئاسایشی۔ سیاسییەوە، ئاسایشی۔ سیاسی پەیوەندیدارە بە گروپ و دامەزراوە سیاسییەکان و سیستمی دەوڵەتداری کە دەسەڵات پشتیوانی دەکات، بەڵام ئاسایشی.کۆمەڵایەتی پەیوەستە بە مانەوەی گروپ و ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان و ڕۆڵ و بەشداریان لە پاراستنی کولتوور و زمان و یەکپارچەیی و پێکەوەژیان (کاروان و هەرمن، ٢٠١٩). بۆیە بوونی ململانێی سیاسی تەسک و ململانێی نێوخۆیی پارت و حزبە سیاسییەکان و ناسەقامگیری سیاسی کاریگەری لەسەر ئاسایشی۔ کۆمەڵایەتی هەیە و ناسەقامگیری کۆمەڵایەتی دروست دەکات و متمانەی نێوان دەسەڵات و هاوڵاتیان کەمدەکاتەوە، کە لەئەنجامدا دەبێتە هۆی ناجێگیری پرۆسەی سیاسی و بڕیاری سیاسی و شکستی بەردەوامی سیاسی و ئاسایشی.کۆمەڵایەتی دەخاتە مەترسییەوە.

٢/ ڕەهەندی ئابووری (ئاسایشی۔ ئابووری): ئاسایشی۔ ئابووری لە ئاستی تاکدا سیمایەکی کۆمەڵایەتی هەیە، زانایان پێیانوایە ئاسایشی۔ ئابووریی ''بریتییە لەکۆمەڵێك ڕێوشوێن و گەرەنتی و پاراستن، کە تاك شایستە دەکات بۆ بەدەستهێنانی پێداویستییە سەرەتاییەکانی، کە بریتین لە خۆراك و جلوبەرگ و نیشتەجێبوون و چارەسەرکردن، واتە کە کەسێك خاوەنی ئامرازی داراییە توانای ئەوەی پێدەدات ژیانێکی سەقامگیر و ئاسایش بژی''. بۆیە فرێدریك هێرزبێرگ پێیوایە نەبوونی پێویستییە سەرەتاییەکانی مرۆڤ کە بریتین لە ئاو و هەوا و خۆراك، دەبێتە هۆی ناسەقامگیریی ئابووری و کۆمەڵایەتی بۆ تاکەکانی کۆمەڵگە جگە لەوەش، کاریگەرییەکانی ڕەخساندنی دەرفەتی خوێندن، چاودێری تەندروستی، ژینگەی گونجاوی کارکردن و سیاسەتی گونجاوی چاودێری کۆمەڵایەتی هەموویان یارمەتیدەرن بۆ دابینکردنی ئاسایشی.ئابووریی و بەرقەراربوونی ئاشتی کۆمەڵایەتی (سەرکۆ، ٢٠٢٣). هەربۆیە دابینکردنی ئاسایشی۔ ئابووریی؛ پەیوەستە بە کۆمەڵێك بنەمای گرنگی وەك: ''سەرمایەگوزاری، دابەشکردنی دادپەروەرانەی سامان، سودوەرگرتن لە دەرفەت و ئیمتیازاتەکان بەشێوەیەکی یەکسان، بەگژداچوونەوەی گەندەڵی ئابووری و دارایی، بنەبڕکردنی دیاردەی دزی و بەرتیل و هاوشێوەکانی کە دەبنەمایەی سەقامگیریی ئاسایشی۔ ئابوری کۆمەڵگە.'' (د.کارزان، ٢٠٢٢). کەواتە ئاسایشی۔ ئابووری کاریگەری بەرچاوی هەیە لەچەسپاندنی ئاشتی کۆمەڵایەتی و بەرزکردنەوەی بەختەوەری و خۆشگوزەرانی کەسی، هەروەها پاڵپشتی سەقامگیری کۆمەڵایەتی دەکات، بە پێچەوانەشەوە نەبوون و نەڕەخساندنی کار و پیشە و

نادادپەروەری لە داهات و دەرامەتی نێوان تاکەکانی کۆمەڵگە ناسەقامگیری و نادادپەروەری ئابوری دروست دەبێت و کاریگەری لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی دەبێت. بۆیە پێویستە دەوڵەت هەستێت بە دابینکردنی ژێرخانێکی ئابووری بەهێز و پەرەپێدان و پاراستنی سەرچاوە سەرەکییەکانی ئابووری و فەراهەمکردنی خۆشگوزەرانی و خزمەتگەیاندن بە تاکەکانی کۆمەڵگە.

٣/ ڕەهەندی نەتەوەیی و نیشتیمانی(ئاسایشی- نەتەوەیی و نیشتیمانی): دەتوانین پێناسەی ئاسایشی- نەتەوەیی و نیشتیمانیی بکەین بە پارێزگاریکردن و بەهێزکردنی ستراتیجی نەتەوەیی و نیشتیمانی، هەروەها پاراستنی نەتەوە لە هەڕەشەی دەرەکی و ناوەکی بە هەموو جۆرەکانی مەترسییەوە (پەرویز، ٢٠٢١). واتە **دڵنیایی خەڵک (هاوڵاتی و نەتەوە و دەوڵەت) بەرامبەر ترس و هەڕەشەی دەرەکی و ناوەکی،** ئیتر ئاسایشی تاک و کۆمەڵ و خێزان و کۆمەڵگە و جیهان و بوارەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و سەربازی و نەژادی دەگرێتەوە، هەروەها بریتییە لە بەرچاوگرتنی بەرژەوەندی گشتی و دادپەروەری و سەروەری و ئایندەی نەتەوەیی و نیشتیمانی. بۆیە هەر کاتێک بینیمان نادادپەروەری لەماف و ئەرکی تاکدا شوێنیێی دادپەروەری گرتەوە ئەوە دەبێتە هۆکارێک بۆ تێکدانی ئاسایشی. نەتەوەیی و نیشتیمانی. کەواتە ئەگەر بمانەوێت ئاسایشی- نەتەوەیی و نیشتیمانی پارێزراو بێت، پێویستە کۆتایی بەو نادادپەروەرییە بهێنین کە تاکەکانی کۆمەڵگە داوای دەکەن بۆ بەرقەرارکردن و سەقامگیری نەتەوەیی و نیشتیمانی، کە ئەمەش یەکێکی ترە لە هۆکارەکانی تێکدانی ئاشتی کۆمەڵایەتی و هێنانەکایەی ناسەقامگیری ئاسایشی. کۆمەڵایەتی. واتە بەرقەرارکردنی ئاسایشی. نەتەوەیی و نیشتیمانی لەو کاتەدا دێتەئاراوە کە بتوانرێت بەبێ جیاوازی ژیان بۆ تاکەکان فەراهەم بکرێت.

چوارەم/ زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا و کاریگەرییان لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی:
ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن بەگشتی و لەنێویشیاندا سۆشیالمیدیا لە دنیای ئەمڕۆدا دەتوانن کاریگەری باشیان هەبێت و لەهەمانکاتیشدا کاریگەری خراپیان هەبێت، لەمبارەیەوە ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن دەتوانن بونیاد و گوزەری چەسپاندنی ئارامی و ئاسایشی. کۆمەڵایەتی و بەشداری پێکەوەیی تاکەکان و بابەتە جیاوازەکانی کۆمەڵگە بە رووی باشەدا ببەن و بەپێچەوانەشەوە، بە جۆرێك دەتوانین بڵێین میدیا لە بونیادی کولتور و پاراستنی بەها کۆمەڵایەتی و مرۆییەکان و پێکەوەژیان و ئارامی کۆمەڵگەدا دەتوانن کاریگەری باش و خراپیان هەبێت لەسەر تاکەکانی کۆمەڵگە (کاروان و هەرمن، ٢٠١٩). ئێستا زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا ڕۆڵێکی خراپ دەبینێت لەو بوارانەی کە ئاسایشی. کۆمەڵایەتی دەخەنە مەترسییەوە، کە زۆرن و بە نابەرپرسیارێتیەوە مامەڵە لەگەڵ بارودۆخەکان دەکەن، بە ئاگا یان بێئاگا ڕۆڵیان هەیە لە بڵاوکردنەوەی بابەتی نەرێنی و باسکردن لەدارمانی کۆمەڵایەتی و بڵاوکردنەوەی هەواڵی کوشتن و بابەتی تاوانکاری و بڵاوکردنەوەی قسەی نەشیاو و دور لەبەها کۆمەڵایەتییەکان، هەواڵی دزی و رفاندن و بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان، لاقەکردن، پەلامار و هەڕەشە و کۆچی نایاسایی و چەندین بابەتی تر ڕۆژ بە ڕۆژ لە زیادبووندایە، بە ئامادەکردنی جۆرەها ڕاپۆرت و لێدوان و گەورەکردنی لە ڕادەبەدەری بابەتەکە و تەنانەت چوونە ناو وردەکاری چۆنێتی ڕوداوەکە، کە ئەمە کاریگەری زۆر خراپی هەیە لەسەر تێکدانی ئاسایشی. کۆمەڵایەتی، چونکە سۆشیالمیدیا بەبێ فلتەر و سانسۆر دێتە بەردەستی تاکەکان، بۆیە پێویستە پێش هەموو شتێک ڕەچاوی بەرژەوەندی کۆمەڵگە و سایکۆلۆجیای تاك بکرێت، چونکە تێکچونی ئاسایشی کۆمەڵایەتی دەبێتە هۆی دروست بونی چەندین کێشەی خێزانی و کۆمەڵایەتی، لە کۆتایشدا تێکچونی ئاسایشی. کۆمەڵایەتی ئاسایشی. گشتی دەخاتە مەترسییەوە بە خودی دەسەڵاتیشەوە. بۆیە پێویستە لەوە تێبگەین لاوازی ئاسایشی. کۆمەڵایەتیی لاوازی تەواوی ئاسایشەکانی ترە وەك: ئاسایشی سیاسی، ئابوری، خۆراك، ژینگە...هتد. بۆیە ناکرێت تەنها پشت بە دامەزراوە فەرمیەکان ببەسترێت، بەڵکو دەبێت ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، ئامرازەکانی ڕاگەیاندن و دامەزراوە نافەرمیەکانیش دەبێ هەمان هەستی بەرپرسیارێتیان هەبێت، چونکە نەمانی ئاسایشی- کۆمەڵایەتیی نەمانی خۆشگوزەرانی و ئارامی کۆمەڵایەتییە. لێرەوە دەتوانین بە گشتی بڵێین نەمانی ئاسایشی- کۆمەڵایەتیی ئەم کاریگەریانەی هەیە: (جوتیار، ٢٠٢١)

١/ نەمانی دڵنیایی هاوڵاتیان لە ژیان و بوونی مەترسی لەسەریان.
٢/ لاوازبوونی ئاسایشی سیاسی و ئابوری و نەتەوەیی و تاکەکەسی و ژینگەیی.
٣/ زیادبوونی دیاردە دزێوە کۆمەڵایەتییەکان.
٤/ هەڵوەشانەوەی خێزان و خراپ بوونی زیاتری سیستمی پەروەردە و تەندروستی.
٥/ دروست بوونی هەستی نائارامی و ململانێ نا تەندروستەکان.

٣. لایەنی پراکتیکی توێژینەوەکە:
ئەم باسە تەرخانکراوە بۆ شرۆڤەکردن و خستنەڕووی ئەنجامەکانی لایەنی مەیدانی توێژینەوەکە کە لەڕێگەی فۆرمی ڕاپێویی-ەوە زانیاریەکانی کۆکراونەتەوە لە سامپڵی توێژینەوەکە، هەروەها لەم باسەدا دەرئەنجامەکان ئاشکرا دەکرێن و ڕاسپاردە و پێشنیازەکان پێشکەشدەکرێن.

تەوەری یەکەم: زانیارییە دیمۆگرافیەکان

خشتەی (1): دابەشبوونی بەشداربووانی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوە دیمۆگرافییەکان

زانیاریە دیمۆگرافیەکان		Fr.(%)	پلە بەندی
رەگەز	نێر	167(72.3)	1
	مێ	64(27.7)	2
بڕوانامە- نازناووی زانستی	دیبلۆمی باڵا	5(2.2)	5
	ماستەر	121(52.4)	1
	دکتۆرا	55(23.8)	2
	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	34(14.7)	3
	پرۆفیسۆر	16(6.9)	4
تەمەن (ساڵ)	34 – 25	27(11.7)	3
	44 – 35	128(55.4)	1
	54 – 45	55(23.8)	2
	55 ساڵ و زیاتر	21(9.1)	4
کۆی گشتی		270(100)	

خشتەی (١)؛ زانیاریە دیمۆگرافیەکان ڕووندەکاتەوە : زانیاریەکانی خشتەی سەرەوە ئەوە ڕووندەکاتەوە زۆرترین بەشداربووانی ڕاپرسیەکە لەڕەگەزی (نێر)ە، بە ڕێژەی (72.3%) لە کاتێکدا ڕێژەی ڕەگەزی مێ (27.7%)ە. **سەبارەت بە ئاستی خوێندنی بەشداربووانی ڕاپرسیەکە** بەپێی زانیاریەکانی خشتەی سەرەوە: بەشداربووانی توێژینەوەکە زۆرینەیان هەڵگری بڕوانامەی (ماستەر)ن، کە بە ئاستی یەکەم دادەنرێت، بە ڕێژەی (52.4%) هەروەها ئاستی دووەم بریتییە لە هەڵگرانی بڕوانامەی (دکتۆرا) بە ڕێژەی (23.8%) لە کاتێکدا نزمترین ئاستی بڕوانامەی بەشداربوان بریتییە لە بڕوانامەی (دیبلۆمی باڵا) بە ڕێژەی (2.2%) . **سەبارەت بە تەمەنی بەشداربوانی توێژینەوەکە:** بەرزترین ئاستی تەمەن بریتییە لە تەمەنی (35 – 44) ساڵ کە بە ئاستی یەکەم دادەنرێت کە بە ریژەی (55.4%) هەروەها ئاستی دووەم لە تەمەن بریتییە لە تەمەنی (45-54) بە ڕێژەی (23.8%) لە کاتێکدا نزمترین ئاستی تەمەن بریتییە لە تەمەنی (55 ساڵ و زیاتر) ساڵ بە ڕێژەی (9.1%).

تەوەری دووەم: پەیوەندیی وەرگر و ئامرازەکانی تۆڕی کۆمەڵایەتی

خشتەی (2): کام لە پلاتفۆرمانە لەڕێی زانیاری ناڕاستەوە هەستی ناسەقامگیری ئاسایشی کۆمەڵایەتی زیاتر بەخەڵک دەبەخشێت؟

پلاتفۆرمی سۆشیالمیدیا	دووبارە بوونەوەکان	%	ڕیزبەندی
فەیسبوک	213	44	1
ئینستاگرام	60	12.4	3
تیکتۆک	117	24.3	2
گروپەکانی چاتکردن	34	7.2	4
سناپچات	30	6.3	5
تۆڕی کۆمەڵایەتیی (X) تویتەر	28	5.8	6
کۆ	482	100	

بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (2) زۆرینەی بەشداربوان بەرێژەی (44.2%) پێیانوایە بە پلەی یەکەم زانیاری ناڕاست لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک هەستی ناسەقامگیری ئاسایشی.کۆمەڵایەتی بە خەڵک دەبەخشێت. هەر بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (2) تۆڕی کۆمەڵایەتیی (X) تویتەر کەمترین هەستی ناسەقامگیری ئاسایشی کۆمەڵایەتی بەخەڵک دەبەخشێت کە ڕێژەکەی (0.06%)، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە ئەم پلاتفۆرمە بەکارهێنەری کەمی هەیە لە هەرێمی کوردستان. ئەنجامەکانی خشتەکە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە زۆرینەی ڕەها نموونەی توێژینەوەکە فەیسبووک بەسەرچاوەیەکی سەرەکی ناسەقامگیری ئاسایشی.کۆمەلامەیتی دەبینن، ئەمەش بۆئەوە دەگەڕێتەوە بە ڕێژەیەکی زیاتر بەکارهێنەرانی سۆشیالمیدیا لە هەرێمی کوردستان؛ فەیسبوک بەکاردەهێنن و ئەمەش بووەتە هۆکاری ئەوەی کە بەکارهێنەران بەرکەوتەی زانیاری ناڕاست ببنەوە لەم پلاتفۆرمە.

تەوەری سێیەم: سەرچاوەی هەواڵە ساختەکان وبوارەکانی بڵاوکردنەوە لە سۆشیالمیدیا:

خشتەی (3): سەرچاوەکانی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا

بڕگە	دووبارەبوونەوەکان	%	ڕیزبەندی
پەیجی میدیا فەرمییەکان	43	7.1	6
ئەکاونت و پەیجە کەسییەکان	101	16.7	3
ئەکاونت و ئەو پەیجانەی خاوەندارێتیان دیار نیە	199	32.8	1
پەیجی حکومەت و دامەزراوە فەرمییەکان	14	2.3	7
ئەکاونت و پەیجی هاوڵاتی ڕۆژنامەوان	65	10.7	4

برگە	دووبارەبوونەوەکان	%	ڕیزبەندی
ئەکاونت و پەیجی پارتە سیاسییەکان	117	19.3	2
ئەکاونت و پەیجی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی	14	2.3	7
ئەکاونت و پەیجی کۆمپانیا بازرگانییەکان	53	8.8	5
کۆ	606	100	

بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (3) دەردەکەوێت کە نموونەی توێژینەوەکە زیاتر لە سەرچاوەیەکیان دیاریکردووە بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست، بەڵام زۆرینەی بەشداربوان بەڕێژەی (32.8%) پێیانوایەکە ئەکاونت و ئەو پەیجانەی خاوەندارێتیان دیار نیە، سەرچاوەیەی یەکەمن لە بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا. ئەم برگەیە ڕیزبەندی یەکەمی گرتووە لە ناو سەرچاوەکانی تر. پاشان لە ڕیزبەندی دووەم بەڕێژەی (19.3%) ئەکاونت و پەیجی پارتە سیاسییەکان هەڵبژاردووە لەسەرچاوەکانی زانیاری ناڕاست، بەڵام هەریەکە لە پەیجی حکومەت و دامەزراوە فەرمییەکان و ئەکاونت و پەیجی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ڕیزبەندی کۆتاییان وەرگرتووە تەنها (14) بەشداربووان بەڕێژەی (2.3%) پەیجی حکومەت و دامەزراوە فەرمییەکان وەک سەرچاوەی زانیاری ناڕاست دیاریکردوە. ئەنجامەکانی خشتەکە لە دوو ئاستدا مەترسی گەورە دەخەنەڕوو، یەکەمیان ئەوەیە کە ئەکاونت و ئەو پەیجانەی خاوەندارێتیان دیار نیە سەرچاوەی بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستن، ئەم جۆرەی پەیجەکان بەهۆی نەبوونی چاودێرییەوە هەموو کەسێک دەتوانێت بە ئاسانی دروستیان بکات و کاریگەری لەسەر ڕای گشتی و ئاسایشی.کۆمەڵایەتی دروست بکات، مەترسی دووەم ئەوەیە کە پارتە سیاسییەکان کە پێکهاتەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی هەموو کۆمەڵگەیەکی دیموکراسین و ڕۆڵی کاریگەریان هەیە لەسەر سیستەمی سیاسی و پرۆسەی دیموکراسی کەچی سەرچاوەیەکی بەهێزن لە بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست، ئەمەش مەترسیدارە لەسەر شێواندنی ڕای گشتی و سیستەمی دیموکراسی. هەر بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (3) لە ڕیزبەندیی حەوتەمدا، کە کۆتا ڕیزبەندی خشتەکەیە پەیجەکانی حکومەت و دامەزراوە فەرمییەکان و ئەکاونت و پەیجی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، کەمترین سەرچاوەی زانیاری ناڕاستن ئەمەش ئاماژەیەکی ئەرێنیە لەلایەن نموونەی توێژینەوەکەوە، ئەوە دەخاتەڕوو، کە حکومەت و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی کەمترین زانیاری ناڕاست بڵاودەکەنەوە.

خشتەی(4): بوارەکانی بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا

برگە	دووبارەبوونەوەکان	%	ڕیزبەندی
بواری سیاسی	218	34	1
بواری کۆمەڵایەتی	114	17.8	2
بواری ئاینی	58	9	5
بواری ئاسایش- ئەمنی	69	10.7	3
بواری تەندروستی	66	10.3	4
بواری ئابووری و بازرگانی	95	14.8	6
بواری پەروەردەی	22	3.4	7
کۆ	642	100	

بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (4) دەردەکەوێت کە نموونەی توێژینەوەکە زیاتر لە بوارێکیان دیاریکردوە کە زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیای لەبارەوە بڵاودەکرێتەوە، بەڵام زۆرینەی ڕەهای بەشداربوان بە ڕێژەی (34%) پێیانوایەکە ئەوهەواڵە ساختانەی لە سۆشیالمیدیا بڵاودەکرێنەوە لە بواری سیاسیدایە کە ڕیزبەندی یەکەمی گرتووە لە چاو بوارەکانی تردا. هەروەها لە ڕیزبەندی دووەمدا بەڕێژەی (17.8%) بواری کۆمەڵایەتی هاتووە، ئەمە لەکاتێکدایە کەمترین ڕێژەی بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست لەبواری پەروەردەیدا بە ڕێژەی (3.4%). ئەنجامەکانی خشتەی(4) لە دوو ئاستدا جێی بایەخ و هەڵوەستەلەسەرکردنن کە ئاستێکیان مەترسیدار و ئەوتریان ئەرێنیە. لە ئاستی یەکەمدا ئەوەیە زۆرترین زانیاری ناڕاست لەبواری سیاسیدا بڵاو دەکرێتەوە ئەم ئەنجامە پشتڕاستی ئەنجامی خشتەی (3)ی ئەم توێژینەوە دەکاتەوە کە (19.3%) بەشداربوان پێیانوایە ئەکاونت و پەیجی پارتە سیاسییەکان سەرچاوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیان، کە ئەمەش مەترسیدارە لە سەر شێوازەکانی حوکمڕانی و پرۆسەی دیموکراسی. توێژینەوەکان ئەوەیان ئاشکراکردوە کە زانیاری ناڕاستی بەشداری دەکات لە سەرهەڵدانی بزوتنەوە پۆپۆلیستییە توندڕەوەکان (Baptista, J.P. and Gradim, A., 2022). ڕەهەندە ئەرێنیەکەی ئەنجامەکانی خشتەی (4) ئەوەیە کە بەشداربوان پێیانوایە کەمترین زانیاری ناڕاست لەبواری پەروەردەییدا لە سۆشیالمیدیا بڵاودەکرێتەوە.

تەوەری چوارەم: کاریگەریی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست و ڕووبەڕووبوونەوەی لە سۆشیالمیدیا

خشتەی (5) : کاریگەریی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا

بڕگەکان	لەگەڵیدام	بێلایەنم	لەگەڵید انیم	ئەنجام Result
	ژ	ژ	ژ	
	%	%	%	
خوێندنەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا هۆکاری هەستکردنە بە دڵەڕاوکێ و فشاری دەروونی.	207	16	8	لەگەڵیدام
	89.6%	6.9%	3.5%	
زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا مەترسییە لەسەر متمانەیی خەڵک بە ئازادی ڕادەربڕین و ئازادی ڕۆژنامەوانی.	196	27	8	لەگەڵیدام
	84.8%	11.7%	3.5%	
زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا مەترسییە لەسەر شێواندنی مێژووی نەتەوەی کورد و پێکهاتەکانی تری هەرێمی کوردستان.	173	40	18	لەگەڵیدام
	74.9%	17.3%	7.8%	
زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا مەترسییە لە سەر ئاشتی نێوان ئاین و مەزهەب و تەریقەتە ئاینییەکانی هەرێمی کوردستان.	168	52	11	لەگەڵیدام
	72.7%	22.5%	4.8%	
زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا هۆکاری زیاتری بڵاوبونەوەی توندوتیژی خێزانییە.	158	57	16	لەگەڵیدام
	68.4%	24.7%	6.9%	
کاریگەریی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا؛ دابەشبوونی کۆمەڵایەتییە یان سیاسییە	166	48	17	لەگەڵیدام
	71.9%	20.8%	7.4%	
بڵاوبوونەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا کاریگەری لەسەر گفتوگۆی سیاسی هەیە	151	55	25	لەگەڵیدام
	65.4%	23.8%	10.8%	
زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا هۆکارێکە بۆ کاڵکردنەوەی هەستی نیشتیمانی و نەتەوەیی و بێ متمانەیی خەڵک بە کیانی هەرێمی کوردستان.	184	32	15	لەگەڵیدام
	79.7%	13.9%	6.5%	
زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا هۆکارێکە بۆ بێ متمانەیی خەڵک بە دامەزراوە دادوەرییەکان.	155	46	30	لەگەڵیدام
	67.1%	19.9%	13.0%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا کاریگەری لەسەر ناوبانگی کەسەکان یان دامەزراوە پەیوەندیدارەکان هەیە.	183	34	14	لەگەڵیدام
	79.2%	14.7%	6.1%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا لەبوارەکانی پزیشکی و جوانکاری مەترسییەکە لەسەر تەندروستی گشتی.	175	45	11	لەگەڵیدام
	75.8%	19.5%	4.8%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا دەبێتە هۆی بایکۆتکردنی پرۆسەی هەڵبژاردن.	96	80	55	لەگەڵیدام
	41.6%	34.6%	23.8%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا سەرچاوەیەکی مەترسیدارە لەسەر کایەی گشتی و تێکدانی ئاشتی کۆمەڵایەتی.	174	46	11	لەگەڵیدام
	75.3%	19.9%	4.8%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناراست لە سۆشیالمیدیا لەبواری ئاینی و مەزهەبی دەبێتە هۆی بڵاوبونەوەی بیری توندڕەوی.	149	59	23	لەگەڵیدام
	64.5%	25.5%	10.0%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا هۆکارێکە بۆ دارمانی بەهاکۆمەڵایەتییەکان	178	40	13	لەگەڵیدام
	77.1%	17.3%	5.6%	
بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا هاندەرێکە بۆ زیاتر بڵاوبونەوەی قسەی نەشیاو نوسینی کۆمێنتی هەڕەشە ئامێز	194	24	13	لەگەڵیدام
	84.0%	10.4%	5.6%	

بە پێی ئەنجامەکان خشتەی (5)دەرکەوتووە کە بەشێوەیەکی گشتی لە کۆی وەڵامدانەوەی سامپڵی توێژینەوەکە بۆ (16) پرسیار لەسەر (کاریگەریی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا) سەرجەمیان لە بەرژەوەندنی بژاردەی لیکەرتی سیانی (لەگەڵیدام) بوە، بەڵام بە ڕێژەی جیاواز: بڕگەی (خوێندنەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا هۆکاری هەستکردنە بە دڵەڕاوکێ و فشاری دەروونی) ڕیزبەندی یەکەمی گرتووە و بەڕێژەی (89.6%)، لە ریزبەندی دووەمدا بڕگەی (زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا مەترسییە لەسەر متمانەی خەڵک بە ئازادی ڕادەربڕین و ئازادی ڕۆژنامەوانی) هاتووە، بەڕێژەی (84.8%)، هەر بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی (5) لە ڕیزبەندیی شانزەیەمدا، کە کۆتا ڕیزبەندییە، بڕگەی (بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا دەبێتە هۆی بایکۆتکردنی پرۆسەی هەڵبژاردن) هاتووە بە ڕێژەی (41.6%). ئەنجامەکانی خشتەی (5) ئەوە دەخەنەڕوو، بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست زیاتر لە لێکەوتەیەکی هەیە و گشتگیرە لە تەنها بوارێکدا کاریگەری نابێت، بەڵکو زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا لێکەوتەی هەیە لەسەر بوارەکانی: "سیاسی و ئازادی ڕادەربڕین و شێواندنی ڕای گشتی، ئابووری، کۆمەڵایەتی، تەندروستی دەرونی و تەندروستی گشتی، ڕەفتاری کۆمەڵایەتی، ئاینی، بەها کۆمەڵایەتییەکان، بیری توندڕەوی، شیرازەی خێزان، مێژووی کورد، پێکەوەژیانی نەتەوەکان، بێمتمانەیی خەڵک بەدامەزراوە دادوەرییەکان" کە ئەمەش ئاماژەیەکی نەرێنییە لەسەر کاریگەری بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا، ئەمە لە کاتێکدایە هیچ یاسا و ڕێنمایی و هەنگاوێک نیە بۆ ڕووبەڕووبونەوەی ئەم دیاردە کاریگەرە مەترسیدارە، کە ڕۆژانە بەکارهێنەرەکانی تۆرەکۆمەڵایەتییەکان زیاتر لەچەند جارێک بەرکەوتنیان ئەبێت لە گەڵیدا.

خشتەی (6) : ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا

بڕگەکان	بەڵێ	نەخێر	کۆی گشتی	باو
	ژ	ژ	ژ	Mode
	%	%	%	
پێتوایە یاساکانی هەرێمی کوردستان توانای ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاستیان هەیە؟	39	192	231	نەخێر
	17%	83%	100.0	
بە پێویستی دەزانی یاسایەکی تایبەت دەربکرێت بۆ ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست بە شێوەیەکی گشتی وبە تایبەتتر لە سۆشیالمیدیا؟	201	30	231	بەڵێ
	87%	13%	100.0	
ئایا ڕێکخراوەکانی NGO ڕۆڵیان هەبووە لە ئاشناکردنی ڕۆژنامەنوسان بە ڕێگەکانی ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا؟	66	165	231	نەخێر
	29%	71%	100.0	
ئایا هۆشیارکردنەوەی خەڵک بە پێویست دەزانیت سەبارەت بە مەترسییەکانی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا ؟	223	8	231	بەڵێ
	97%	3%	100.0	
پێتوایە نابابەتی بوون لە خستنەڕووی زانیارییەکانی ڕوداوێک، هاوشێوەی زانیاری ناڕاست مەترسیدارییێت؟	211	20	231	بەڵێ
	91%	9%	100.0	

بەپێی ئەنجامەکان خشتەی (6) کەتایبەتە بە ڕێکارەکانی ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاستی سۆشیالمیدیا دەرکەوتووە کە:

١.	زۆرینەی بەرتوێژانی توێژینەوەکە بە ڕێژەی (83%) بڕوایانوایە یاساکانی هەرێمی کوردستان توانای ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاستیان نیە، کە ئەمەش ئاماژەیەکی مەترسیدارە لەو ڕوانگەوەی کە دامەزراوەی یاسادانان لە هەرێمی کوردستان ئەم دیاردە مەترسیدارەی پشتگوێخستووە.

٢.	زۆرینەی بەرتوێژانی توێژینەوەکە بە ڕێژەی (87%)، یاسایەکی تایبەت بە پێویست دەزانرێت بۆ ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست بە شێوەیەکی گشتیی و بە تایبەتتر لە سۆشیالمیدیا، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە تاوەکو ئێستا لەهەرێمی کوردستان یاسایەکی تایبەت نییە بۆ ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست، ئەگەرچی لەوڵاتە دیموکراسییەکان بۆ ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست جگە لە ناچارکردنی کۆمپانیا گەورەکانی ئینتەرنێت وەکو گۆگڵ و میتا...تد، بە ڕێکاری تایبەت بە ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست یاسای تایبەتیش دەرکراون بۆهەمان مەبەست.

٣.	زۆرینەی بەرتوێژانی توێژینەوەکە بە ڕێژەی (71%) بڕوایانوایە ڕێکخراوەکانی NGO ڕۆڵیان نیە لە ئاشناکردنی ڕۆژنامەنوسان بە ڕێگەکانی ڕووبەڕووبونەوەی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا، ئەمەش ئەوە دەردەخات بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست نەبووە بە بابەتێک جێی بایەخی ڕێکخراوەکان بێت، بەرپرسانە مامەڵەیان نەکردوە بۆ ڕووبەڕوبوونەوەی ئەم دیاردەیە.

٤. زۆرینەی رەهای بەرتوێژانی توێژینەوەکە بە رێژەی (97%) هۆشیارکردنەوەی خەڵک بە پێویست دەزانن لەسەر مەترسییەکانی زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا، ئەم ئەنجامەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە بەشداربوانی ئەم توێژینەوەیە دەستەبژێرێکی بە ئاگاو بەرپرسن و تێدەگەن لە مەترسی و لێکەوتە نەرێنیەکانی زانیاری ناڕاست لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی.

٥. زۆرینەی بەرتوێژانی توێژینەوەکە بە رێژەی (91%)، ناباەتیبوون لە خستنەڕووی زانیارییەکانی رووداوێک، هاوشێوەی زانیاری ناڕاست بەمەترسیدار دەزانن، ئەم ئەنجامەش ئاماژەیەکی نەرێنیە، لەو روانگەوەی خستنەڕووی رووداوەکان لە سۆشیالمیدیا بە شێوەی بابەتیانە نیە، کە ئەمە لەکاتێکدا بابەتیبوون لە خستەڕووی رووداوەکان مەرجێکی بنەڕەتی میدیای پرۆفیشناڵە، جا ئەو میدیاییە دیجیتاڵی بێت یان میدیای تەقلیدی.

دەرەنجام و راسپاردە و پێشنیازەکان

یەکەم / دەرئەنجام

١. توێژینەوەکە دەریخستووە کە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک چەقی سەرەکیی بڵاوبوونەوەی زانیاری ناڕاستیە لە هەرێمی کوردستان، کە ڕاستەوخۆ دەبێتە هۆی ناسەقامگیریی ئاسایشی-کۆمەڵایەتی. هاوکات، کایەی سیاسی وەک چالاکترین بوار بۆ بەرهەمهێنانی چەواشەکاری میدیایی دەستنیشانکراوە، کە ئەمەش مەترسییەکی جیدی لەسەر شێوازەکانی حوکمڕانی دروست کردووە و زەمینەسازی بۆ سەرهەڵدانی بزووتنەوە پۆپۆلیستییە توندڕەوەکان کردووە.

٢. پارتە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان، لە ڕێگەی پەیجە فەرمی و سێبەرەکانیانەوە، وەک سەرچاوەیەکی سەرەکیی بەرهەمهێنانی زانیاری ناڕاست دەردەکەون. ئەم ڕەفتارە سیاسییە پاکپارێزیی زانیاری "Information Integrity" تێکداوە و بووەتە هۆی شێواندنی ڕای گشتی و پەکخستنی پرۆسەی دیموکراسی، کە لە ئەنجامدا متمانەی هاووڵاتی بە گرێبەستی کۆمەڵایەتی و دامەزراوە نیشتمانییەکان لاواز کردووە.

٣. دەرکەوتووە کە زانیاری ناڕاست کاریگەریی تێکدەرانەی لەسەر چەندین ڕەهەندی جیاواز جێهێشتووە؛ لەوانە: شێواندنی مێژووی نەتەوەیی، تێکدانی شیرازەی خێزان، لاوازکردنی بەها کۆمەڵایەتییەکان ودروستکردنی بێمتمانەیی قووڵ بەرامبەر دامەزراوە دادوەری و تەندروستییەکان. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە زانیاری ناڕاست لە هەرێمی کوردستاندا لە دیاردەیەکی میدیاییەوە گۆڕاوە بۆ هەڕەشەی ئاسایشی کۆمەڵایەتی گشتگیر.

٤. توێژینەوەکە گەیشتە ئەو دەرئەنجامەی کە نابابەتیبوون لە خستنەڕووی زانیارییەکاندا، لە لایەن وەرگری کوردەوە وەک جۆرێکی مەترسیداری زانیاری ناڕاست پۆلێن دەکرێت. ئەمە دەریدەخات کە شێواندنی ڕاستییەکان تەنها لە ڕێگەی "درۆ"وە نییە، بەڵکو لە ڕێگەی "ئاراستەکردنی نادروست" یشەوەیە کە هەمان ئاسەواری خراپ لەسەر وەرگر جێدەهێڵێت.

٥. دەرئەنجامەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە دەسەڵاتی یاسادانان لە هەرێمی کوردستان لە ئاستی بەرپرسیارێتی بەرەنگاربوونەوەی چەواشەکاریی دیجیتاڵیدا نەبووە. یاسا بەرکارەکان توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم "تیرۆری زانیاری"یەیان نییە. هەروەها دەرکەوتووە کە بەرزکردنەوەی ئاستی "خوێندەواری دیجیتاڵی" لە نێوان هاووڵاتیاندا، بە تەنیا ڕێگەی کاریگەر بۆ کەمکردنەوەی ئاسەوارە خراپەکان و پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵایەتی دادەنرێت.

دووەم / راسپاردە:

١. پێویستە پەرلەمانی کوردستان کار بکات بۆ دارشتنی یاسای پاراستنی پاکپارێزیی زانیاری و ئاسایشی- دیجیتاڵی، بە جۆرێک کە هاوسەنگییەک لە نێوان پاراستنی ئازادیی ڕادەربڕین و سزادانی ئەو لایەنانە دروست بکات کە بە ئەنقەست زانیاری ناڕاست بۆ تێکدانی ئاسایشی کۆمەڵایەتی بڵاودەکەنەوە.

٢. ڕاسپاردنی سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان و لایەنە پەیوەندیدارەکان بۆ واژۆکردنی "پابەندبونی ڕەفتاری میدیایی" لە نێوان پارتە سیاسییەکاندا، بۆ پابەندبوونیان بە دوورکەوتنەوە لە بەکارهێنانی ئەکاونتی سێبەر و بڵاوکردنەوەی زانیاری چەواشەکار وەک ئامرازێکی ململانێی سیاسی.

٣. حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕێگەی فەرمانگەی پەیوەندییەکانی دەرەوە، فشار بخاتە سەر کۆمپانیاکانی (Meta, X, TikTok) بۆ کاراکردنی سیستەمی (Fact-checking) بە زمانی کوردیی و ناساندنی هەرێمی کوردستان وەک قەوارەیەکی تایبەت بۆ ڕێگری لەو پەیجانەی هەڕەشە لە سەقامگیریی ناوخۆیی دەکەن.

٤. ڕاسپاردنی وەزارەتەکانی پەروەردە و خوێندنی باڵا بۆ دارشتنی پرۆژەیەکی نیشتمانیی بە مەبەستی بەرزکردنەوەی خوێندەواریی میدیایی و زانیاری (Media and Information Literacy) لە ناوەندەکانی خوێندن، بۆ پاراستنی نەوەی ئێستا لە کاریگەرییەکانی جەنگی دەروونی و زانیاریی ساختە.

٥. بابەتەکانی "ئیتیکی دیجیتاڵی، شیکردنەوەی گوتاری چەواشەکار و ئاسایشی- زانیاری" وەک وانەی بنەڕەتی لە بەشەکانی ڕاگەیاندن، زانستە سیاسییەکان و کۆمەڵناسی لە زانکۆکاندا جێگیر بکرێن.

٦. دامەزراندنی سەنتەرێکی سەربەخۆی ئەکادیمی (Fact-Checking Center) بە هاوبەشی لە نێوان زانکۆکان و سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، کە ئەرکی ڕاستکردنەوەی ئەو زانیارییە گشتییانە بێت کە دەبنە هەڕەشە لەسەر تەندروستی، ئابووری و ئاسایشی گشتی.

سێیەم / پێشنیازەکان:

١. ئاڕاستەکردنی خوێندکارانی خوێندنی باڵا (ماستەر و دکتۆرا) بۆ ئەنجامدانی توێژینەوەی فرەپسپۆڕیی (Interdisciplinary) کە لە نێوان زانستە سیاسییەکان، دەروونناسی و ڕاگەیاندندا لێکەوتە قووڵەکانی "تیرۆری زانیاری" لەسەر تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردستانی بکۆڵنەوە.

٢. پێشنیاز دەکەین توێژینەوەی ورد بکرێت لەسەر؛ ڕۆڵی ژیریی دەستکرد لە بەرهەمهێنان و بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا.

لیستی سەرچاوەکان:

1. إبراهيم، سـهير صالح، (٢٠١٩)، أثر الاخبار الكاذبة على مواقع التواصل الاجتماعى فى نشر القلق السياسى لدى الشباب، المجلة المصرية لبحوث الرأى العام، المجلد ١٨، العدد ٤.
2. عبدالله، جمعة محمد،(2023)، الأخبار الزائفة في مواقع التواصل الاجتماعي وأثرها على الوعي الصحي للجمهور العراقي تجاه جائحة كوفيد-19: دراسة ميدانية، مجلة دراسات وبحوث إعلامية، 5(2)، 120–145.
3. علي ،عمر جياد، (٢٠٢٣)، نشر الاخبار الكاذبة عبر مواقع التواصل الاجتماعي وأثرها على التماسك المجتمعي من وجهة نظر اساتذة الجامعة، مجلة آداب الفراهيدي، المجلد ١٥، العدد ٥٣.
٤. کارزان محەمەد، (٢٠٢٢)، مەترسییەکانی سۆشیالمیدیا لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی لە هەرێمی کوردستان، گۆڤاری ئایندەناسی، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ئایندەیی دەربەدکات، ژمارە (١٥).
٥. شەهلا رەعنایی، وەرگێڕانی: لوقمان سەیفور، (٢٠٢١)، ئالوودەبوون بە ماددە هۆشبەرەکان وئاسایشی کۆمەڵایەتی، گۆڤاری ئایندەناسی، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ئایندەیی دەربەدکات، ژمارە (١٠).
٦. کاروان عبدالله محمد و هەرمن شێرکۆ نصرالدين، (٢٠١٩)، ڕۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە هەستکردن بە بەرقەراری ئاسایشی کۆمەڵایەتی لەلای هاوڵاتیانی شاری سلێمانی، مجلة الفنون و الادب و علوم الانسانيات و الاجتماع، عدد خاص بالمؤتمر العلمى الاول لقسم التقنية الاعلامية، كلية التقنية الادارية، جامعة السليمانية التقنية، (الاعلام و القضية القومية)، العدد (٣٨).
7. نەوزاد سديق محەمەد، كامل عمر سليمان،(٢٠٢١) زانیاری ناڕاست لە سۆشیالمیدیا کوردی لە هەرێمی کوردستان.، گۆڤاری ڕاپەڕین، زانکۆی ڕاپەڕین، بەرگی (٨)، ژمارە (٣).
8. هێرش ڕەسوڵ، هەرێم کەریم، دانا جەمیل، (٢٠٢١)، بڵاوکردنەوەی زانیاریی هەڵە و زانیاریی هەڵبەستراو لە ڕاگەیاندنەکان و کاریگەریی لەسەر ژینگەی هەواڵ و زانیاریی لە هەرێمی کوردستاندا، بەردەستە لە: https://www.researchgate.net/publication /
٩. ئاری ڕەفیق، (٢٠٢٠)، ئاسایشی کۆمەڵایەتی چیەو؟ کێ لە خەمی گەڕاندنەوەیدایە؟، بەردەستە لە: https://socialsuli.com/ArticleDetail_22_20
١٠. پەروێز محەمود، (٢٠٢١)، ئاسایشی نەتەوەیی هەرێمی کوردستان لە چ ئاستێکدایە؟، بەردەستە لە: https://diplomaticmagazine.net/detail/3919
١١. پەیڕەو ئەنوەر (سیمیناریستی بواری GBV)، (٢٠٢٠)، ئاسایشی کۆمەڵایەتی چییە؟ بەردەستە لە: https://www.facebook.com/100050588704934/posts/1466905533498966/
١٢. جوتیار فەتاح، (٢٠٢١)، ئاسایشی کۆمەڵایەتی تاك لە نێوان دوو سەردەمی جیاوازدا، بەردەستە لە: https://www.rachlaken.com/article/27581
١٣. سەرکۆ یونس، (٢٠٢٣)، ئاسایشی ئابووری و ڕۆڵی لە ئاراستەکردنی سیاسەت و دادپەروەری کۆمەڵگە، بەردەستە لە: https://chawykurd.com/2023/02/16/%D8%

14. Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. Journal of Economic Perspectives, 31(2), 211-236.
15. Baptista, J.P. and Gradim, A., 2022. Who believes in fake news? Identification of political (a) symmetries. Social Sciences, 11(10), p.460.
16. Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli & Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. Proceedings of the National Academy of Sciences, 113(3), 554-559.
17. Guess, A., Nagler, J., & Tucker, J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. Science Advances, 5(1), eaau4586.
18. Lazer, D. M., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. Science, 359(6380), 1094-1096.
19. Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2012). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the “Post-Truth” Era. Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6(4), 353–369.
20. Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Fighting misinformation on social media using crowdsourced judgments of news source quality. Proceedings of the National Academy of Sciences, 116(7), 2521-2526.
21. Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146-1151.

New technologies and their impact on media reform: Reporters of Kurdistan Region as an example

Karzan Tariq Mahmood
University of Sulaimani, Humaniterian College, Media Department
Kurdistan region of Iraq, Sulaimani
karzan.tariq@gmail.com

Abstract:

The subject of technology and its impact on media reform, particularly among journalists, is a highly significant and debated topic. This study explores the role of new communication and information technologies in transforming media practices and their impact on the process of media reform in the Kurdistan Region, with a specific focus on the experiences of journalists. Technological shifts—including social media, Mobile Journalism (MoJo), and Artificial Intelligence (AI)—have created a new environment for journalistic work that necessitates a re-evaluation of legal frameworks and professional ethics. The study reveals that while technology has provided greater opportunities for speed, transparency, and bypassing censorship, it has simultaneously presented journalists with several challenges. These include the blurring of boundaries between professional journalism and citizen-journalism, as well as the proliferation of misinformation. Furthermore, the research highlights that media reform in the region is not merely about updating equipment; it requires fundamental changes in the legal infrastructure and a reduction of political hegemony over the media. In conclusion, the study emphasizes that for a successful reform process, media institutions and journalists must align themselves with global standards of new media. This involves enhancing both technical and ethical skills to preserve professional identity in the digital age.

Keywords:
New Technology, Media Reform, Journalists, Kurdistan Region, Digital Media

تەکنەلۆژیای نوێ و کاریگەرییەکانی لەسەر ڕیفۆرمی میدیایی: پەیامنێرانی هەرێمی کوردستان وەک نموونە

کارزان تاریق مەحموود
زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی ڕاگەیاندن
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
karzan.tariq@gmail.com

پوختە
بابەتی تەکنەلۆژیا و کاریگەریی لەسەر ریفۆرمی میدیایی بەتایبەتی لای پەیامنێران؛ بابەتێکی زۆر گرنگ و مشتومڕسازە. ئەم توێژینەوەیە باس لە کاریگەریی تەکنەلۆژیا نوێیەکانی پەیوەندیی و زانیاریی دەکات لە گۆڕینی شێوازی کارکردنی میدیایی و کاریگەرییان لەسەر پرۆسەی ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان-دا؛ بەتایبەت بە جەختکردنەوە لەسەر ئەزموونی پەیامنێران. گۆڕانکارییە تەکنەلۆژییەکان، لەوانە سۆشیاڵ میدیا، ڕۆژنامەگەریی مۆبایل و زیرەکیی دەستکرد ژینگەیەکی نوێیان بۆ کاری پەیامنێریی خوڵقاندووە کە پێویستی بە دووبارە داڕشتنەوەی یاسا و ئیتیکی کارکردن هەیە. کێشەی سەرەکی لێرەدا ئەوەیە کە ئایا تەکنەلۆژیا دەبێتە هۆکارێک بۆ سەربەخۆیی زیاتری میدیا یان دەبێتە ئامرازێکی نوێ بۆ هەژموونی سیاسی. کۆمەڵی توێژینەوەکە؛ پەیامنێرانی هەرێمی کوردستان-ن و سامپڵی توێژینەوەکەیش (٢٠٠)پەیامنێری مەیدانیی دامەزراوە میدیاییەکانن. توێژینەوەکە ئەوەی دەرخستووە، هەرچەندە تەکنەلۆژیا دەرفەتی زیاتری بۆ خێرایی، شەفافیەت و تێپەڕاندنی سانسۆر ڕەخساندووە، بەڵام لە هەمان کاتدا پەیامنێرانی ڕووبەڕووی کۆمەڵێک ئاستەنگ کردووەتەوە، لەوانە: کاڵبوونەوەی سنووری نێوان کاری پیشەیی و هاووڵاتی ڕۆژنامەنووس و کێشەی بڵاوبوونەوەی زانیاریی چەواشەکار. لایەنێکی تری توێژینەوەکە تیشک دەخاتە سەر ئەوەی کە ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان-دا تەنها پەیوەست نییە بە گۆڕینی ئامێرەکان، بەڵکو پێویستی بە گۆڕانکاری بنەڕەتی هەیە لە ژێرخانی یاسایی و کەمکردنەوەی هەژموونی سیاسیی بەسەر میدیاوە. لە کۆتاییدا؛ توێژینەوەکە جەخت لەوە دەکاتەوە کە بۆ سەرکەوتنی پرۆسەی ڕیفۆرمی میدیایی، دەبێت دامەزراوە میدیاییەکان و پەیامنێران خۆیان لەگەڵ پێوەرە جیهانییەکانی میدیای نوێ-دا بگونجێنن و کارامەیی تەکنیکی و ئیتیکی خۆیان بۆ پاراستنی شووناسی پیشەیی لە سەردەمی دیجیتاڵیی-دا پەرە پێبدەن.

کلیلەوشەکان:
تەکنەلۆژیای نوێ، میدیای دیجیتاڵی، ڕیفۆرمی میدیایی، پەیامنێران، هەرێمی کوردستان

پێشەکی
ئێستا؛ ئەو سەکۆ میدیاییانەی هۆکاری چاکسازیین لە بواری میدیادا لە جیهاندا زۆر جەختیان لێدەکرێتەوە، بەتایبەتی تەکنەلۆژیاکانی زانیاریی و پەیوەندیکردن بوونەتە هۆکاری گۆڕانکاریی لە هەموو کایەکانی ژیاندا. لە هەرێمی کوردستاندا؛ وەک هەر شوێنێکی تری جیهان، دەرکەوتنی میدیای دیجیتاڵی، سۆشیاڵ میدیا و ئامرازە نوێیەکانی وەک "ڕۆژنامەگەریی مۆبایل" و "زیرەکیی دەستکرد"، شۆڕشێکی گەورەی لە شێوازی کۆکردنەوە، ئامادەکردن و بڵاوکردنەوەی هەواڵدا بەرپا کردووە. ئەم گۆڕانکارییە خێرایە تەنها گۆڕینی ئامێرەکان نییە، بەڵکو گۆڕینی بنەماکانی کاری پەیامنێریی و پەیوەندییەکانی نێوان میدیا و دەسەڵاتە. ئەم توێژینەوەیە لەو پێویستییەوە سەرچاوە دەگرێت کە پرۆسەی "ڕیفۆرمی میدیایی" لە هەرێمی کوردستان ئێستا لە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی گەورەدایە. لە کاتێکدا تەکنەلۆژیا دەرفەتی زۆری بۆ تێپەڕاندنی سانسۆر و گەیاندنی خێرای زانیارییەکان ڕەخساندووە، بەڵام لەلایەکی ترەوە تەحەددیەکی جدی بۆ پەیامنێران لە ڕووی پاراستنی شوناسی پیشەیی و ڕووبەڕووبوونەوەی زانیاریی چەواشەکار دروست کردووە. هەربۆیە توێژینەوەکە هەوڵ دەدات شیکردنەوە بۆ ئەزموونی مەیدانیی پەیامنێرانی هەرێمی کوردستان بکات و بزانێت تا چەند توانیویانە ئەم ئامرازە نوێیانە بۆ بەرژەوەندیی ڕیفۆرم و پیشەییبوون بەکاربهێنن. هەروەها تیشک دەخاتە سەر ئەو بەربەستە یاسایی و سیاسییانەی کە ڕێگرن لەوەی تەکنەلۆژیا ببێتە هۆی گۆڕانکارییەکی بنەڕەتیی لە ژێرخانی میدیای کوردییدا.

پاری یەکەم: ڕێبازنامەی توێژینەوە
١. **کێشەی توێژینەوەکە:**

کێشەی سەرەکی توێژینەوەکە ئەوەیە کە تا چ ڕادەیەک تەکنەلۆژیای نوێ کاریگەریی لەسەر ڕیفۆرمی میدیایی و ئەدای پیشەیی پەیامنێرانی هەرێمی کوردستان کردووە. بۆ ئەو مەبەستە توێژینەوەکە چەند پرسیارێکی سەرەکی و لاوەکی لە چوارچێوەی کێشەکەدا خستوەتەڕوو کە ئایا تەکنەلۆژیای نوی کاریگەری لەسەر ڕیفۆرمی میدیایی لای پەیامنێرانی هەریمی کوردستان هەیە؟

٢. **بایەخی توێژینەوەکە**

أ- ئەم توێژینەوەیە لە ڕووی تیۆریی و پراکتیکییەوە دەبێتە سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ ئاشنابوونی خوێندکاران و مامۆستایان بە لایەنە تەکنیکییەکانی بەرهەمهێنانی میدیایی و چۆنییەتی سوودوەرگرتن لێیان.

ب- بۆ دامەزراوەکانی میدیا؛ یارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لە کاریگەریی تەکنەلۆژیای نوێ لەسەر پرۆسەی گواستنەوە و گەیاندنی زانیاریی و چۆنیەتی داڕشتنەوەی پەیامە میدیاییەکان بە شێوازێکی سەردەمیانە.

ت- بایەخی بۆ پەیامنێران هەیە، چوونکە دەبێتەهۆی ئاشناکردنیان بە ڕێگاکانی بەدەستهێنانی زانیاریی بە خێرایی و گەیاندنی پەیامەکان لە چوارچێوەی ژانرە جیاوازەکانی میدیادا.

ث- بۆ ناوەندە پیشەییەکانی وەک سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان یارمەتیدەر دەبێت لە زانینی ڕۆڵی تەکنەلۆژیا لە ڕووماڵی ڕاستەوخۆدا بە مەبەستی گەیاندنی زانیارییەکان بە شێوەیەکی پیشەیی.

٣. ئامانجی توێژینەوەکە

ئامانجی سەرەکی بریتییە لە زانین و دەستنیشانکردنی جۆری کاریگەریی تەکنەلۆژیای نوێ لەسەر گەشەپێدانی کاری میدیایی لای پەیامنێران.

٤. جۆر و ڕێباز و ئامرازی توێژینەوەکە

ئەم توێژینەوەیە لە جۆری وەسفی - ڕوپێوی (Descriptive-Analytical) وە بۆ کۆکردنەوەی داتای توێژینەوەکە لە پەیامنێران؛ ئامرازی ڕووپێوی (Survey) بەکارهاتووە. واتە فۆڕمی ڕاپرسی (Questionnaire) بەکارهاتووە و داتاکان لە ڕێگەی بەرنامەی ئاماری (GNT-PSPP version 2.2.1) شیکردنەوەیان بۆ کراوە.

٥. کۆمەڵ و مشتی توێژینەوەکە

-کۆمەڵی توێژینەوەکە؛ سەرجەم پەیامنێرانی مەیدانیی هەرێمی کوردستان دەگرێتەوە و مشتی توێژینەوەکەیش لە نموونەی ناهەڕەمەکیی مەبەستدار(Purposive Sample) ە کە 200 پەیامنێری دەزگا میدیاییە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان لەخۆدەگرێت.

٦. ڕواڵەتە دروستیی توێژینەوەکە

توێژەر ڕاستیی ڕواڵەتی لە ڕێگەی فۆرمەی ڕاپرسییەوە ئەنجامداوە کە ڕاستی ناوەڕۆکی فۆرمەکە 90٪ بووە، کە ئەمەش بەپێی پێوەرە زانستییەکان ڕێژەیەکی گونجاوە .

٧. جێگیریی تویژینەوەکە

بۆ پێوانەکردنی ئاستی جێگیریی توێژینەوەکە، هاوکێشەی ئەلفا کرۆنباخ بەکارهاتووە، ئەنجامەکە بەشێوەیەک بووە کە بەهای گشتی جێگیریی بۆ کۆی گشتی پرسیارەکان گەیشتۆتە ٨٩٪ . و ئەم ئەنجامەیش ئاستێکی بەرزی جێگیریی نیشان دەدات و دوو‌پاتی دەکاتەوە کە ئامرازەکە بۆ جێبەجێکردن گونجاوە.

٨. بوارەکانی توێژینەوە

توێژینەوەکە چوار بواری سەرەکی گرتۆتەوە:

- **بواری کات:** قۆناغی مەیدانیی و کۆکردنەوەی زانیارییەکان لە ماوەی سێ مانگدا بووە، کە لە ١-٣-٢٠٢٥ بۆ ١-٦-٢٠٢٥.
- **بواری شوێن:** پەیامنێران لە پارێزگاکانی سلێمانی، هەولێر، دهۆک، هەڵەبجە، هەڵبژێردراون.
- **بواری مرۆیی:** پەیامنێرانی دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە هەموو جۆرەکانی (بینراو، بیستراو، و خوێنراو) دەگرێتەوە.

٩. ناساندنی چەمک و زاراوەکانی توێژینەوەکە

لە توێژینەوەکەدا توێژەر هەوڵیداوە هەموو ئەو چەمک و زاراوانەی لە چوارچێوەی گشتی توێژینەوەکەدا ڕەنگدانەوەیان هەیە، ناساندنیان بۆ بکات و پێناسەیەکی ڕێکاریی بۆ چەمکەکانیان بەمشێوەیەی خوارەوە بخاتەڕوو:

یەکەم؛ کاریگەری: مەبەست لە بەکارهێنانی ئەم چەمکە، ئەو کاریگەرییەیە، کە بگۆڕی سەربەخۆ دەیکاتە سەر بگۆڕی پاشکەوتە، لەم چوارچێوەیەشدا مەبەست لەو کاریگەرییەیە کە تەکنەلۆژیای نوێ لەسەر کاری میدیایی پەیامنێران دروستیکردووە لە کاتی بەرهەمهێنانی کارە میدیاییەکانیاندا.

دووەم؛ تەکنەلۆژیـــای نـــوێ: مەبەســـت لەو تەکنەلۆژیـانەیە کە پەیـامنێر لە بەرهەمهێنـانی کـاری میـدیایی لە دامەزراوە میدیاییەکانـدا بەکاریاندەهێنێت، بە شێوەیەک ئێستا بووەتە پێکهێنەرێکی سەرەکی کە ڕۆڵی لە درووستکردن و خێرا گەیاندن و پەخشکردنی هەواڵ و زانیاری و بابەتە ڕۆژنامەوانییەکاندا هەیە.

سێیەم؛ کاری میدیایی: مەبەست لەو کارەیە کە پەیامنێران لەناو دامەزراوە میدیاییەکاندا ئەنجامی دەدەن و بەوهۆیەوە میدیا بتوانێت تەواوی ئەو پەیامەی دەیەوێت، بیگەیەنێت و ئاراستەی بکات، کە بەشێکی گرنگی پێکهێنەری کاری میدیایی، پەیامنێرانن.

چوارەم؛ پەیامنێر: ئەو ڕۆژنامەنووسەیە، بە ئامێرە تەکنەلۆژیەکانی بەردەستی کاری بەرهەمهێنان و کۆکردنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان دەکات و ژانرە جیاوازەکانی کاریی میدیایی ئامادە دەکات بۆ ئەو دەزگا میدیاییەی کاری تێدا دەکات (بینراو- دیجیتاڵی – بینراو)

پێنجەم؛ ڕیفۆرمی میدیایی: ئەو چالاکییانەی پەیامنێران لەناو دەزگا میدیاییەکاندا ئەنجامی دەدەن بۆ بەرهەمهێنان و ئاراستەکردنی پەیامەکان بە شێوەیەکی جیاوازتر لە ڕابردوو.

شەشەم؛ هەرێمی کوردستان: مەبەست لە کۆمەڵگەی توێژینەوەکەیە کە تەواوی پەیامنێرانی دامەزراوە میدیاییەکان کاری تێدا دەکەن.

پاری دووەم: زانیاری نامەی توێژینەوەکە

باسی یەکەم: چەمک و پێناسەی تەکنەلۆژیای نوێ

یەکەم؛ پێناسەی تەکنەلۆژیا:

تەکنەلۆژیا کە بە سەرچاوەی پێشکەوتنەکانی سەردەم دادەنرێت، بووەتەهۆی گەشەسەندنی تەواوی بوارەکانی ژیان، بەتایبەتی ڕاگەیاندن بەدەرنییە لەو پەرەسەندنە بەربڵاوەی بەهۆی هۆکارە جیاوازەکانی تەکنەلۆژیاوە بەرجەستەبووە، هەربۆیە بۆ خستنەڕووی ئەو قۆناغانەی، کە بە شێوەی بنچینەو سەرەتا تەکنەلۆژیا تێیدا سەرهەڵداوە گەشەیکردووە. زۆر کەس وابیردەکەنەوە، کە چەمکی تەکنەلۆژیا بە شێوەیەکی سەرەکی، پەیوەندی بەو کەرەستەو ئامێرانەوە هەیە، کە دروستدەکرێن، ئەمەش لە ڕووی زانستەوە چەمکێکی هەڵەیە، تەکنەلۆژیا لە ڕاستیدا ئەقڵی مرۆڤە، بیر لە چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی ژیاندەکاتەوە بۆ باشترکردن و دابینکردنی ئەو کەرەستەو ئامێرانەی، کە بەهۆیانەوە ئەو ئەقڵە باشتر لە پێشووتر خزمەتدەکات (أدعیس، 2012، ص23). هەڵبەت وشەی تەکنەلۆژیا، ئاماژەیە بۆ هەموو زانینێکی هونەری، کە لۆژیکی تێدایەو مشتومڕی لەبارەوە دەکرێت، زانینە هونەرییەکان بریتین لە سیستمێکی تەواو، کە زانینە زانستییەکان لەگەڵ پەیڕەوکارییە کردارییەکاندا لە چوارچێوەی هەماهەنگییەکی لۆژیکیی تەواودا کارلێک دەکەن. یەکەمجار زاراوەی تەکنەلۆژیا لەزمانی ئینگلیزیدا لە سەدەی حەقدەیەمدا بەکارهێنرا، بەکارهێنانیشی۔ پەیوەندی هەبوو بە هونەرە پەیڕەوکارییەکانەوەو لە سەرەتای سەدەی ڕابردووشدا بەکارهێنانی بڵاوبووەو واتاکەی پەرەیسەند بۆئەوەی چارەسەرکردنی ئەو کاروبارانە لەخۆبگرێت، کە پەیوەندییان بە ئامێرەکان و شێوازی بەرهەمهێنانەوە

هەیە (کەلاری، 2009، ل75). لە بنچینەشدا وشەی (TECHNOLOGY) لە دوو زاراوەی سەرەکی پێکهاتووە؛ یەکەمیان (TECHNE) بە واتای تەکنیک و ئامێر، یان پیشەسازی دێت، هەروەها (LOGY) کە لە (LOGOS) وەرگیراوە و بە مانای زانین دێت، تێکەڵکردنی ئەو دوو وشەیە دەبێتە زاراوەی "زانستی زانین" (جوردیف، 2015، ص41). هەروەها لە فەرهەنگی وێبستەر (Webster)دا تەکنەلۆژیا بە زمانی تەکنیک و زانستی کارپێکراو پێناسەکراوە، ئەمەش بە مانای شێوازێکی بەرهەمهێنانی تەکنیکی و کارئاسانییە لە جێبەجێکردنی کارەکاندا بە شێوەی پراکتیکی، سەرەڕای ئەوەی، تەکنەلۆژیا کۆمەڵێک ئامرازە، بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیان و گوزەرانی مرۆڤەکان بەکاردەهێنرێت (حدة، 2013، ص7). بەکارهێنانی زانست بۆ دۆزینەوەی داهێنانی زانستی، بەتایبەتی لە بواری ڕاگەیاندندا، ئەویش لە ڕێگەی کۆمەڵە ئامرازێکەوە، کە هۆکارن بۆ گەیاندنت بە هەر بابەتێک، کە دەتەوێت تێیدا بگەیتەئەنجام (السيد،2022، ص4) . بەدەر لەوە؛ تەکنەلۆژیا ئاماژەیە بەو ئامێر و ئامرازانەی، کە مرۆڤ دەتوانێت سوودیان لێوەربگرێت بۆ چارەسەکردنی ئەو کێشانەی، کە لە ژیاندا ڕووبەڕووی دەبنەوە (یوسف، ٢٠٢١، ص ١٦). پاشانیش وردە وردە ماناکەی گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە، هەربۆیە لە سەدەی بیستەمدا واتای تەکنەلۆژیا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، بەو مانایە پێناسەکراوە، کە تەکنەلۆژیا ئامرازێکە دەتوانێت پەرە بە بیرۆکەی مرۆڤەکان بدات، "ئەو ئامرازەیە کە مرۆڤ بە دوایدا دەگەڕێت بۆ گۆڕینی ژینگەکەی، یان گەشەکردن و دەستکاریکردنی، ئەمەش لەپێناو فەراهەمکردنی ژینگەیەکی نوێ کە بتوانێت کارەکانی ڕۆژانەی تێدا ئەنجامبدات" (Buchanan, 2025)، لە پێناسەیکی تردا کە بۆ تەکنەلۆژیا کراوە، بریتییە لەوەی، تەکنەلۆژیا سیستەمێکە، کە مرۆڤ دروستیکردووە بە بەکارهێنانی زانیاری و ڕێکخستن بۆ بەرهەمهێنانی ئامراز و تەکنیک بۆ گەیشتن بە ئامانجە تایبەتەکان.(Volti, 2009, p 10) لەو چوارچێوەیەشدا؛ تایبەتمەندی سەرەکیی تەکنەلۆژیای نوێ، دامەزراندنی پەیوەندییە بەپێی کارو کاردانەوە لەنێوان نێرەرو وەرگری پەیامەکاندا، هاوکات گەڕاندنەوەی کاتێکی بەرچاو و کەمیی تێچونیەتی. بەکورتی؛ ڕۆژنامەنووسانی هاوچەرخ، ناچاربوون زمانی نوێ (دەق، دەنگ و وێنە) لە چوارچێوەی ناوەڕۆکی میدیای نوێدا بناسن، سەرەڕای ئەوەش دەبێت لەگەڵ کێشەی بەربڵاوی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەلیکترۆنی و ئەو ئەرکە نوێیانەی بەڕێوەن لە پانتایی ڕۆژنامەنووسیی ئەلیکترۆنیشدا سەرهەڵدەدەن شارەزابن (شكرخواه، 1381، ص55-56) .

باسی دووەم: ڕیفۆرمی میدیایی و کاریگەرییەکانی لەسەر کاری پەیامنێریی

ڕیفۆرمی میدیایی (Media Reform) بە پرۆسەی گۆڕینی سیستماتیکی دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن دادەنرێت بە ئامانجی دوورخستنەوەیان لە هەژموونی سیاسی و بازرگانی و نزیککردنەوەیان لە بەرژەوەندیی گشتی. ئەم پرۆسەیە تەنیا گۆڕینی یاساکان نییە، بەڵکو داڕشتنەوەی ژینگەیەکە کە تێیدا زانیاری بە شێوەیەکی شەفاف و بێلایەن دەگاتە هاوڵاتیان (McChesney, 2008, p45) . لەو سۆنگەیەوە؛ یەکەمین و گرنگترین کاریگەریی ڕیفۆرمی میدیایی لەسەر کاری پەیامنێر، دابینکردنی سەربەخۆیی پیشەییە لە سیستەمێکی ڕیفۆرمکراودا کە پەیامنێر لە ژێر گوشاری خاوەن سەرمایە و لایەنە سیاسییەکان ڕزگاری دەبێت. ئەمەش ڕێگەی بۆ خۆش دەکات کە پەنا بۆ "ڕۆژنامەگەریی بنکۆڵکاری" ببات بەبێ ترس لە دەستلەکارکێشانەوە یان سزادان. لێرەدا پەیامنێر لە "گوێزەرەوەی دەنگ"ەوە دەبێتە "چاودێر بەسەر دەسەڵاتەوە" (Bennett, 2016, p9) . هاوکات ڕیفۆرمی میدیایی کار دەکات بۆ پاراستنی یاسایی و جەستەیی پەیامنێران. کاتێک یاساکانی چاپ و بڵاوکردنەوە هەموار دەکرێنەوە، زاراوە لاستیکییەکانی وەک "تێکدانی ئاسایشی- نەتەوەیی" سنووردار دەکرێن، ئەمەش وادەکات پەیامنێر لە کاتی ڕووماڵکردنی قەیرانەکاندا هەست بە پارێزراویی بکات. هەروەها، ڕیفۆرم جەخت لەسەر باشکردنی باری گوزەرانی پەیامنێران دەکات، چونکە سەربەخۆیی دارایی پەیامنێر ڕێگرە لەبەردەم گەندەڵی و وەرگرتنی بەرتیل .(Puppis, 2010, p30) . لە ڕووی ئیتیکی و کوالێتییەوە؛ ڕیفۆرمی میدیایی پەیامنێر پابەند دەکات بە پێوەرە نێودەوڵەتییەکانی ڕاستگۆیی و هاوسەنگی. لەبری ڕاکردن بەدوای "دەسپێشخەری ڕۆژنامەوانی" بێبنەما، پەیامنێر فێری بەکارهێنانی داتاکان و پشتڕاستکردنەوەی سەرچاوەکان دەبێت. ئەم گۆڕانکارییە دەبێتە هۆی گەڕانەوەی متمانە لە نێوان جەماوەر و میدیاکاردا کە لە ساڵانی دواییدا بەهۆی بڵاوبوونەوەی فەیک نیوزەوە درزی تێکەوتبوو.(Freedman, 2008, p11) . کەواتە ڕیفۆرمی میدیایی پرۆسەیەکی بەردەوامە و پێویستی بە هەماهەنگی نێوان حکومەت، سەندیکاکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی هەیە. بۆ پەیامنێر، ئەمە بە واتای گۆڕینی پیشەکەی دێت لە ئامرازێکی پڕوپاگەندەوە بۆ پیشەیەکی پیرۆز کە خزمەتی ڕاستی دەکات.

باسی سێیەم: پەیامنێران و تەکنەلۆژیای نوێ

یەکەم: ناساندنی پەیامنێران: پەیامنێر ئەو کەسە دەگرێتەوە، کە نوێنەرایەتی دەزگایەکی ڕاگەیاندن دەکات بۆ گەیشتن بە زانیاری و ڕووداو و گێڕانەوەی بۆ هاوڵاتییان بە شێوەی پیشەیی و وردو هاوسەنگ. پەیامنێر وەکو ڕۆژنامەنووسێک پێناسەدەکرێت، کە کارو چالاکییەکانی لە دەرەوەی ئەو دەزگایەی، کە کاری بۆ دەکات و کاردەکات بۆ گواستنەوەی زانیاری و داتای تایبەت بەو ڕووداوانەی، کە ڕوودەدەن لە شوێنێک و کاری پێسپێردراوە و هەوڵدەدات بە بەردەوامی لە جوڵەو گەیاندنی ئەو زانیاریانەدا هەبێت (جەعفەر، 2012، ل47) پەیامنێر، نەک تەنها لەنێو تیمی تەلەڤزیۆندا، بەڵکو لەنێو هاوکێشە بەرفراوان و ئاڵۆزەکانی میدیای تەلەڤزیۆنیشدا، ڕۆڵ و پێگەیەکی جەوهەری هەیە، هەروەک بە چاوی کەناڵە هەواڵییەکەش دەناسرێت، بوونی چەندین پەیامنێری چالاک و فرەپەیوەندی و بەهرەمەند لە چاودێریکردنی ڕووداوەکان و بەهرەمەند لە دۆزینەوەی چیرۆکە مرۆییە سەرنجڕاکێشەکان، هۆکارێکی بەهێزە بۆ هەموو کەناڵێکی هەواڵی، کە بەرهەمێکی تەلەڤزیۆنیی باش و بەپێز پێشکەشی بینەرەکانی بکات. بۆ بەرجەستەکردنی ئەو ئامانجەش، هەنگاوی یەکەم بۆ پەیامنێر، گرنگیدانیەتی بە ستانداردە پیشەیی و نێودەوڵەتییەکانی میدیای تەلەڤزیۆنی (عەبدولڕەحمان، 2019، ل60) بە واتایەکی دیکە، پەیامنێر بڕبڕەی پشتی پرۆسەی کۆکردنەوەی هەواڵ و بڵاوکردنەوەو گەیاندنی زانیارییەکانە، لە ڕاستیدا هەموو پەیامنێرێک نووسەرە، بەپێچەوانەوە، نووسەرە باشەکان بە درێژایی ژیانی ڕۆژنامەوانییان ڕەچاوی ئەوە دەکەن، ببن بە پەیامنێری باش، ئەو ڕۆژنامەنووسەی خۆی بۆ کاری پەیامنێری ئامادەدەکات، پێویستە گرنگی و بایەخی پیشەکەی لەبەرچاوبگرێت و ئامادەبێت بۆ هەلومەرج و دژوارییەکانی پەیامنێری، ئەوەشی لەبەرچاوبێت تێکەڵەیەکە لە تایبەتمەندییە پیشەییەکانی بواری ڕۆژنامەنووسی و ڕاگەیاندن (ڕۆستی، 2022، ل49)

دووەم: پەیامنێران و تەکنەلۆژیای نوێ

پەیـامنێران رۆژانە بـۆ راپەڕانـدنی کارە رۆژنامەوانییەکانیـان چەنـدین ئـامرازی دەستخسـتنی هەواڵ و بەرهەمهێنـان و گواسـتنەی زانیارییەکان بەکاردەهێنن، کە بەهۆیـانەوە، توانیویـانە پیشـەکەیان لەچوارچێوەی پێشـکەوتنە تەکنەلۆژییەکان پەرەپێبـدەن لێرەدا بـاس لە گـرنگترین ئەو ئامێرانە دەکەین، لەوانە:

1. ئامێری گواسـتنەوەی پەخشی- ڕاستەوخۆ (LIVE STRREAM BOX): ئەم ئـامێرە لە ڕێگەی تـۆڕی ئەنتەرنێتەوە کاردەکات، خـێرایی ئەنتەرنێت کاریگەری هەیە لەسەر کوالێتی وێنەکەی و لە ڕێگەی کامێراوە کاردەکات، پەیامنێران دەتوانن لەسـەر هەر ڕووداو و زانیارییەک، دیمەنیان بچێتە ناو سیستمی پاخشی کەناڵەکانیانەوە و ڕاستەوخۆ بچنەسەر شاشەی تەلەڤزیۆنەکان) ڕۆستی، 2022، ل49) .
2. ڕۆژنـامەگەری مۆبایـل (MOJO): گەشـەی تەکنەلۆژیا، بەتـایبەتی تەکنەلۆژیـای کەمیونیکەیشـن و زانیـاری (ICT) چەنـدین چەمـک و زاراوەی بەدوای خۆیدا هێناوە. چەمکی (MOBAIL MEDIA)، کە واتای ڕاگەیاندنی مۆبایل دێت، ئەو مشتومڕەی دروستی کردووە، کە ئایا ئەم ئامرازە دەکرێت وەک ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەڤزیۆن و ئەنتەرنێت لە ڕیزی ڕاگەیاندن، یان وەکو یەکێک لە ئامرازەکانی تری ڕاگەیاندن دابنێین، یان چ جیاوازییەکی لەگەڵ ئەمانەدا هەیە؟ هەندێک لە شارەزایان پێیانوایە ئەگەر وەکو یەکێک لە ئامرازەکانی باسیبکەین، ئەوا دەبینین ئامرازەکانی تری ڕاگەیاندن وەکو ناو تایبەتمانندی ئەو شێوازەیان وەرگرتووە (حەمەسەعید، 2022، ل.48) .
3. کۆمپیوتەر: یەکێکە لەو ئامێرە تەکنەلۆژیانەی کە پەیامنێران بە شێوەیەکی بەرچاو بەکاریدەهێنن، بەبوونی کۆمپیوتەر و هێڵی ئەنتەرنێت، جیهان لێکگرێدرا و بچووک کرایەوە، ئەو دەوڵەتانەی کە سنووری خۆیان بە فیلتێر و سانسۆر دەپارێزن تا زانیاری ڕووی تێنەکات، هەروەها لە ناوخۆش سنوور بۆ بیرکردنەوەی هاوڵاتیان دادەنێن، کۆمپیوتەر و ئەنتەرنێت سنورەکانی بەزاند و شەپۆلی زانیاری لە شێوەی وێنە و دەنگ و تێکست ڕووی تێکردن (قادری، 2009، ل50) .

پاری سێیەم: لایەنی مەیدانیی توێژینەوە

یەکەم: خستنەڕووی ئەنجامی گشتیی ڕاپێوی توێژینەوەکە

تەوەری یەکەم: خستنەڕووی زانیارییە دیموگرافییەکانی بەرتوێژان:

١ . **ڕەگـەزی بـەرتوێژان**: لـێرەدا بـاسی بەشـداریی هەردوو ڕەگەزی (نـێر و مێ)ی بەشـدار لە تـوێژینەوەکەدا دەکەیـن، ئەنجامـەکان ئاماژە بەوە دەکەن، ڕەگەزی بەرتوێژان کە ژمارەیان (182) پەیامنێرە، بە پلەی یەکەم (مێ)یە بە ڕێژەی (64.8%) و چەندبارەبوونەوەی (118) جار، هەرچەندە کاری پەیامنێری بۆ ڕەگەزی مێ ئاسان نییە، بەڵام زۆر گرنگیدانی دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن بە ڕەگەزی مێ لە کاتی ڕاگەیاندنی هەلی کار بۆ کاری پەیامنێری وایکردووە ژمارەی ڕەگەزی مێ لە نێر زیاتر بێت. هاوکات بەشـێکی تری هۆکارەکە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە دامەزراوە میـدیاییەکان گـرنگی بە زیـادکردنی بینەرەکانیـان دەدەن، بـۆ ئەوەش زیـاتر ڕەگەزی مێ وەردەگـرن، بە پلـەی دووەم ڕەگەزی (نـێر)ە بـە ڕێـژەی (35.2%)و چەندبارەبوونەوەی (64) دا جار وەک لە خشتەی (1) خراوەتەڕوو.

خشتەی (1) :ڕەگەزی بەشداربووان

ڕەگەز	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
مێ	118	%64.8
نێر	64	%35.2
کۆی گشتی	182	%100

تـوێژەر بـۆ زانینـی ئەوەی، کە جیـاوازیی ڕەگەز لە بەکارهێنـانی تەکنەلۆژیـا و کاریگەری لەسـەر ریفـۆرمی میـدیایی بە پشتبەسـتن بە بەرنـامەی (GNT-PSPP version 2.2.1) وەک لە خشتەو وێنەکانی خوارەوەدا ڕوونکراوەتەوە، ڕەگەزی مێ زۆرتر تەکنەلۆژیا بەکاردەهێنن بە شێوازێکی زۆرجار و هەمیشـەیی لە کاری پەیامنێرییاندا بە بەراورد بە ڕەگەزی نێر، هەردوو ڕەگەز بە ڕەچـاوکردنی ژمارەکانیـان هاوشـێوەن لە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بۆ کارەکانیاندا.

خشتەی (2): ئاستی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا لای هەردو ڕەگەز

ڕەگەز		هەرگیز	دەگمەن	هەندێکجار	زۆرجار	هەمیشە	کـــۆی گشـــتی ئاسۆیی
مێ	ژماردن	2	1	21	46	47	117
	ئاسۆیی	%1.70	%0.90	%17.90	%39.30	%40.20	%100.00
	ستوونی	%100.00	%25.00	%63.60	%67.60	%64.40	%65.00
	کۆی گشتی	%1.10	%0.60	%11.70	%25.60	%26.10	%65.00
نێر	ژماردن	0	3	12	22	26	63
	ئاسۆیی	%0.00	%4.50	%19.00	%34.90	%41.30	%100.00
	ستوونی	%0.00	%75.00	%36.40	%32.40	%35.60	%35.00
	کۆی گشتی	%0.00	%1.70	%6.70	%12.20	%14.40	%35.00
	ژماردن	2	4	33	68	73	180
	ئاسۆیی	%1.10	%2.20	%18.30	%37.80	%40.60	%100.00
	ستوونی	%100.00	%100.00	%100.00	%100.00	%100.00	%100.00
	کۆی گشتی	%1.10	%2.20	%18.30	%37.80	%40.60	%100.00

٢. **تەمەنی بەرتوێژان**: لێرەدا بە ساڵ، باسی تەمەنی بەرتوێژان دەکەین کە کەمترین تەمەن لە (18) ساڵەوە دەستپێدەکات تاوەکو سەروو (38) ساڵ. بەگوێرەی ئەنجامەکان، کە بەرتوێژان لەنێوان پێنج تەمەنی جیاوازدا دابەشکراون، زۆرترین پەیامنیران تەمەنیان لەنێوان (23-27) ساڵیدایە، ئەوەش بە بڕوای توێژەر هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە لەو تەمەنەدا هەم تاکەکان توانایەکی جەستەیی زیاتریان هەیەو زیاتریش بەرگەی بەرەنگاری و هەرجۆرە پێشهات و فشارو ئاستەنگ و کێشەیەک دەگرن، کە لە کاتی کارکردندا ڕووبەڕوویاندەبیتەوە. دوای ئەو تەمەنەش، لەنێوان تەمەنەکانی (28_32) ساڵی بە پلەی دووەم، (33-37) ساڵی بە پلەی سێیەم، (18-22) بە پلەی چوارەم، سەروو تەمەنی (38) ساڵی بە پلەی پێنجەم دێت، ئەمەش ئەوە دەردەخات، زۆربەی پەیامنێرانی هەرێمی کوردستان، کە لە دامەزراوە میدیاییەکاندا کاردەکەن گەنجن، زۆربەشیان سەرەتای ئەزموونی کارکردن و دەستپێکی کارکردنیانە لە کاری پەیامنێریدا، ئەو پەیامنێرانەشی ئەزموونی زیاتریان هەیە، کەمتر لە کارەکە دەمێننەوەو دەبنە بەرپرسی پەیامنێران، بەوەش تەمەن کاریگەری لەسەر ریفۆرمی میدیایی لای پەیامنیران هەیەو بوەتە هۆی زیاتر پێشکەوتنی پیشەکە.

خشتەی (3) : تەمەنی بەرتوێژان

تەمەن	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
22-18	26	%14.3
27-23	62	%34.1
32-28	48	%26.4
37-33	27	%14.8
38 زیاتر	19	%10.4
کۆی گشتی	182	%100

٣. **جۆری بروانامەی بەرتوێژان**: بۆ زانینی ئاستی خوێندن و بروانامەی پەیامنێران، تاوەکو بزانین چەن کاریگەری لەسەر ریفۆرمی میدیایی هەیە لە چوارچێوەی کارەکەیاندا پرسیارەکان ئاراستەی بەرتوێژان کراوە بەگشتی کە (48.3%)ی پەیامنیرانی مەیدانی، چەندبارەبوونەوەی (88) خاوەن بروانامەی بەکالۆریۆسن، ئەمەش دەرخەری ئەوەیە، کە پەیامنێران لە ئاستێکی خوێندەواریی باشدان و دەرچووی زانکۆکانن، بەوەش دەردەکەویت تا پەیامنیران ئاستی بروانامەکانیان بەرز بێت ئاستی ریفۆرمی میدیاییش لە کارە ڕۆژنامەوانیەکانیان زیاتر دەبێت، کە بەم شێوازەییە بروانامەی دبلۆم لە پلەی دووەمدایە بە ڕێژەی (33.0%)و بە چەندبارەبوونەوەی (60)، بە پلەی سێیەم پەیامنێران خاوەن بروانامەی ئامادەیین بە ڕێژەی (.10.4%) بە چەندبارەبوونەوەی (19)، بە پلەی چوارەمیش، پەیامنێرانی خاوەن بروانامەی بنەڕەتی دێن بەرێژەی (4.9%) بە چەندبارەبوونەوەی (9)، ئەم دوو ئاستەی دواتر زۆربەی کات ئەوە هێناویەتەکایەوە، کە دامەزراوە میدیاییەکان لە وەرگرتنی پەیامنێراندا ڕەچاوی بروانامە ناکەن و زۆربەی کات لەسەر بنەمای خزمایەتی و هاوڕێیەتی، یاخود دۆزینەوەی کار بۆ کەسێک، پیشەکە بەکاردەهێنن. لە پلەی پێنجەمیشدا خاوەن بروانامەی ماستەرە، کە تەنها (5) پەیامنێرن و لە بروانامەی دبلۆمی باڵاش یەک پەیامنێر هەبوو، بەوەش سەرەڕای گرنگیی پیشەی پەیامنێری، کەمترین ئەوکەسانەی بروانامەی باڵایان هەیە دەبنە پەیامنێری مەیدانی لە کەناڵەکان، کە بە ڕای توێژەر گرنگە دامەزراوە میدیاییەکان مەرجەکانی بوونە پەیامنێر بگۆڕن و زیاتر کەسانی خاوەن بروانامەی زانستی و لێهاتوو لە بواری ڕاگەیاندندا بکەنە پەیامنێر، تاوەکو پیشەکە بەو گرنگییەی هەیەتی لەناو کاری میدیاییدا بمێنێتەوە.

خشتەی (٤): ئاستی بروانامەی بەرتوێژان

ئاستی خوێندن	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
بنەڕەتی	9	%4.9
ئامادەیی	19	%10.4
دبلۆم	60	%33.0
بەکالۆریۆس	88	%48.3
دبلۆمی باڵا	1	%0.5
ماستەر	5	%2.7
کۆی گشتی	182	%100

٤- **جۆری ئەو میدیایەی بەرتوێژان کاری بۆ دەکەن**: لێرەدا باسی جۆری دامەزراوە میدیاییەکان دەکەین، هەر لە چاپکراوەوە تاوەکو بینراوو دیجیتاڵی. وەک لە خشتەکەی ژمارە (08) ئاماژەی بۆ کراوە، زۆرترین پەیامنێران لە دامەزراوە میدیاییە پەخشکراوەکانیدا وەک تەلەڤزیۆن و ڕادیۆدا کاردەکەن، ئەویش بە ڕێژەی (61.5%) بە چەندبارەبوونەوەی (112)، ئەمەش دەرخەری ئەو ڕاستییەیە، تاوەکو ئێستا کەناڵە بینراو و بیستراوەکان پێگەی خۆیان لەدەستنەداوەو زۆرترین گرنگی بە پەیامنێران دەدەن لە ڕوومالّ و بەرهەمهێنانی هەواڵ و ژانرە جیاوازەکانی میدیادا. میدیای دیجیتاڵیش، کە لە ماڵپەڕو پەیج و جۆرەکانی تر پێکدێت، بە پلەی دووەم دێت، کە پەیامنێران کاری بۆ دەکەن، ئەویش بەڕێژەی (33.0%) بە چەندبارەبوونەوەی (60) بە ڕای توێژەر میدیای دیجیتاڵی، پێشکەوتنی زۆری بە خۆیەوە بینیوەو توانیویەتی بە شێوەیەکی بەرچاو بە تەکنەلۆژیا نوێکان بەتایبەتی مۆبایل لەپاڵ کەناڵە پەخشکراوەکاندا کاری مەیدانی بکەن و کێبڕکێبکەن. بۆ میدیای چاپکراویش، کە لە ڕۆژنامەو گۆڤارو جۆرەکانی تری چاپکراو پێکدێت، لە پلەی سێیەمدایە بە ڕێژەی (5.5%)، چەندبارەبوونەوەی (10)، بە ڕای توێژەر میدیای چاپکراو زۆر لاواز بووە، ئەوەش بەهۆی کەمبونەوەی ژمارەیان، کە پەیامنێریان نەماوە، بەوەش دەردەکەوێت پەیامنێران بۆ ریفۆرم لە میدیادا تەواوی پلاتفۆرمە پێشکەوتوەکان بەکار دەهێنن و بەپێویستی دەزانن لە قالبە کلاسیکەکە نەمێننەوە.

خشتەی (٥) : جۆری ئەو میدیایەی بەرتوێژان کاری بۆ دەکەن

جۆری میدیا	چەندبارەبوونەوەی	ڕێژەی سەدی
پەخشکراو	112	%61.5
دیجیتاڵی	60	%33.0
چاپکراو	10	%5.5
کۆی گشتی	182	%100

○ **جۆری پسپۆڕی بەرتوێژان:** بەپێی ئەنجامەکانی خشتەی خوارەوە، ژمارەی ئەو پەیامنێرانەی کە بڕوانامەی ڕاگەیاندنیان هەیە، کەمترە لەو پەیامنێرانەی کە بڕوانامەی بە شەجیاوازەکانی تریان هەیەو دەرچووی پسپۆڕییە جیاوازەکانی ترن، بە جۆرێک ڕێژەی (53.2%) بە چەندبارەبوونەوەی (97) دەرچووی بەشە جیاوازەکانی تری زانکۆ و پەیمانگاکانن. بە ڕای توێژەر کاریگەری لەسەر ئاستی شارەزایی و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووماڵ و ئامادەکردنی بابەتە ڕۆژنامەوانییەکان هەیە، زۆرجاریش ڕەخنە لە پەیامنێران دەگیرێت لە جێبەجێکردنی کارە ڕۆژنامەوانییەکانیاندا، کە لە دەرەوەی ئاکارو یاسای کاری ڕۆژنامەوانی مامەڵەدەکەن. هاوکات بە ڕێژەی (46.7%)ی بەرتوێژان دەرچووی بەشەکانی ڕاگەیاندنن، کە گرنگیدان بە بەبڕوانامەی زانستی ئاستی میدیای دەباتە قۆناغێکی پێشکەوتوتر و گرنگی زیاتریش بە پێشختنی کاری میدیایی دەدرێت لای ئەو کەسانەی کە میدیا دەکەنە پیشەی سەرەکیان.

خشتەی ژمارە (٦): جۆری پسپۆڕی بەرتوێژان

دەرچووی کام بەش	چەندبارەبوونەوەی	ڕێژەی سەدی
ڕاگەیاندن	85	%46.7
بەشی دیکە	97	%53.2
کۆی گشتی	182	%100

○ **پەیامنێران و جۆری ئەو ئامێرە تەکنەلۆژییەی بەکاریدەهێنن:** لێرەدا باس لە جۆرەکانی تەکنەلۆژیا دەکەین، لەوانە: مۆبایل، کۆمپیوتەر، ئامێری گواستنەوەی ڕاستەوخۆ box stream live ، ئامێری پەخش (sng) . بەپێی زانیاریەکانی ناو خشتەکە، زۆرترین پەیامنێران بەکارهێنەری ئامێری گواستنەوەی پەخشی.ڕاستەوخۆ (live stream box)ن، بە چەندبارەبوونەوەی (122)، بەپێی ئەم داتایە تائێستاش لەناو ئامێرە کۆن و نوێکانی تەکنەلۆژیا ئامێری گواستنەوەی پەخشی.ڕاستەوخۆدا، زۆرترین بەکارهێنەری هەیە. موبایل بە پلەی دووەم دێت، کە زۆرترین چەندبارەبوونەوەی (56) ە، بەوەش دەتوانین بڵێین، موبایل بە ڕێگەی ئەپەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانەوە، زۆرترین دیمەنی ڕاستەوخۆ بۆ دیجیتاڵ میدیاکان دەگوازێتەوە، کە پەیامنێران بەکاریدەهێنن، کەمترین بەکارهینەری کۆمپیوتەرو ئامێری پەخش (sng) هۆکاری ئەوەش دەگەرێتەوە، بۆ پێشکەوتنی ئامێرە تەکنەلۆژییە نوێکان.

خشتەی (٧): جۆرە بەکارهاتووەکانی تەکنەلۆژیا لای بەرتوێژان

ئامێری تەکنەلۆژیا	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
ئامێری گواستنەوەی پەخشی ڕاستەوخۆ (live stream box)،	122	%66.3
مۆبایل	56	%30.6
کۆمپیوتەر	2	%1.1
ئامێری پەخشSNG	4	%2.2

هەڵسەنگاندنی وردەکاری پرسیارەکان و بەشداری پێکردنیان لە جێگیری توێژینەوە بۆ تەوەرەی یەکەم لەم خشتەیەی خوارەوەدا خراونەتە ڕوو.

خشتەی (٨): جێگیری پرسیارەکان بۆ تەوەری یەکەم

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Q2C	43.63	19.95	0.3	0.58
Q3C	44.12	19.97	0.25	0.59
Q4C	44.86	23.17	0.03	0.63
Q5C	42.96	24.06	-0.06	0.64
Q7C	44.96	25.15	-0.19	0.64
Q8C	44.83	23.77	0.07	0.61
Q2	42.22	21.59	0.31	0.58
Q3	42.4	21.04	0.34	0.57

Q4	42.29	21.83	0.26	0.58
Q5	42.06	20.47	0.48	0.55
Q6	42.24	19.56	0.48	0.54
Q7	42.13	20.28	0.42	0.55
Q8	42.16	20.66	0.41	0.56
Q1	42.11	21.73	0.31	

تەوەری دووەم: ئاشنایی پەیامنێران لە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنان و گەیاندنی پەیامی میدیاییدا:

٨ **. تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن و کاریگەرییەکانی لەسەر کوالێتیی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێران:** بەپێی ئەنجامەکانی ناو خشتەکە، تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن کاریگەری لەسەر کوالێتیی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێران کردووە، بە جۆرێک ڕێژەی (42.8%) بە چەندبارەبوونەوەی (78) (هەمیشەیان) هەڵبژاردووە، بەمەش دەردەکەوێت پەیامنێران بە تەکنەلۆژیای بەکارهاتووی بەردەستیان، کاریگەرییان هەبووە لەسەر ئەوەی بە باشترین کوالێتی، بەرهەمهێنان لە پەیامە میدیاییەکانیاندا بکەن، بەوپێیەی ئامێرەکانیش بەردەوام بە شێوەی باشتر و پێشکەوتووتر بەردەستدەبن. بە پلەی دووەمیش (زۆرجار) بە ڕێژەی (39.6%) بە چەندبارەبوونەوەی (72)، لە پلەی سێیەمیشدا (هەندێکجار) بە ڕێژەی (16.5%) بە چەندبارەبوونەوەی (30)، لە پلەی چوارەمیش (دەگمەن)ە بە ڕێژەی (1.1%) بە چەندبارەبوونەوەی (2)، ئەمەش ڕۆڵی تەکنەلۆژیا لەسەر کوالێتیی بەرهەمهێنان دەردەخات.

خشتەی (٩): تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن و کاریگەرییەکانی لەسەر کوالێتیی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێران

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
دەگمەن	2	%1.1
هەندێکجار	30	%16.5
زۆرجار	72	%39.6
هەمیشە	78	%42.8
کۆی گشتی	182	%100

بەراووردی نێوان ڕەگەزی پەیامنێر بۆ پرسیاری یەکەمی تەوەرەی یەکەم، وەك لە وێنەکەدا دیارە پەیامنێرانی ڕەگەزی مێ باوەڕیان زیاتر بەوەیە کە تەکنەلۆژیای نوێ کاریگەری لەسەر کوالیتی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکان. ڕێژەیەک لە پەیامنێرانی بەرەگەز نێر باوەڕیان وایە کە تەکنەلۆژیای نوێ هەرگیز کاریگەری نییە لەسەر بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێر

هەڵسەنگاندنی پرسیارەکانی تەوەری یەکەم لەم پرسیارەی تەوەری دووەمەوە

پلەبەندی پرسیار	پرسیار	ڕێژەی گینی	ژمارەی گینی	کای دووجا χ^2
• 1	• **Q2**	• 0.038	• 0.035	• **7.469**
2	Q6	0.015	0.015	4.343
3	Q4	0.015	0.015	3.18
4	Q5	0.004	0.004	1.42
5	Q7	0.003	0.002	0.769
6	Q1	0.017	0.015	0.363
7	Q3	0.01	NA	0.268
8	Q8	0.001	0.001	0.002

٩ **تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن کاریگەرییەکانی لەسەر شێوازی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێر:** لای ئەو پەیامنێرانەی، کە وەڵامی پرسیارەکەیان داوەتەوە، بە ڕێژەی (50.5%)و بە چەندبارەبوونەوەی (92)، زۆربەی پەیامنێران پێیانوایە تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن، کاریگەریی لەسەر شێوازی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێر کردووە و بەشێکیشیان پێیانوایە هەمیشە ئەو کاریگەرییە لەسەر بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکان هەیە، ئەویش بە ڕێژەی (24.7%)و بە چەندبارەبوونەوەی (45) لە پلەی سێهەمیشدا هەندێکجار دێت بە ڕێژەی (21.4%)و بە چەندبارەبوونەوەی (39) ئەمەش، دەرخەری ئەوەیە، کە تەکنەلۆژیا کاریگەریی تەواوی لەسەر شێوازی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێران هەیە.

خشتەی (١٠): کاریگەریی تەکنەلۆژیای نوێ لە شێوازی بەرهەمهێنانی پەیامە میدیاییەکانی پەیامنێر

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	2	%1.1
دەگمەن	4	%2.2
هەندێکجار	39	%21.4
زۆرجار	92	%50.5
هەمیشە	45	%24.7
کۆی گشتی	182	%100

١٠ **هەبوونی ئاشنایی تەواو لە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن لە کاری پەیامنێریدا:** لەبەرئەوەی ئێستا زۆرینەی پەیامنێران ئامێرە تەکنەلۆژییەکان لە ڕاپەڕاندنی کارەکانی ڕۆژانەیاندا بەکاردەهێنن و بەرکەوتەیان بەو ئامێرە تەکنەلۆژیانە هەیە، بە ڕێژەی (41.8%)و بە چەندبارەبوونەوەی (76)، (زۆرجار)یان بۆ شارەزابوون لە ئامێرە تەکنەلۆژییەکان هەڵبژاردووە. بەشێکی تریان بە ڕێژەی (35.1%)و بە چەندبارەبوونەوەی (64)، (هەمیشەیان) وەک شارەزایی تەواو لە ئامێرە تەکنەلۆژییەکان هەڵبژاردووە. لە پلەی سێهەمیشدا (هەندێکجار) بە ڕێژەی (20.9%)و بە چەندبارەبوونەوەی (38)، ئەمەش دەرخەری ئەوەیە، پەیامنێران شارەزای بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای گەیاندنن لە کارە مەیدانییەکانیاندا بەوپێیەی تەنها یەک پەیامنێر (هەرگیز)ی بۆ شارەزایی لە تەکنەلۆژیا هەڵبژاردووە.

خشتەی (١١): بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای نوێی گەیاندن لە کاری پەیامنێریدا

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	1	%0.5
دەگمەن	3	%1.6
هەندێکجار	38	%20.9
زۆرجار	76	%41.8
هەمیشە	64	%35.1
کۆی گشتی	182	%100

١١ **هەبوونی ئامادەیی تەواوم بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای گەیاندن لە کاری بەرهەمهێناندا:** بەرزترین ڕێژەی پەیامنێران (هەمیشە)یان هەڵبژاردووە، کە ئامادەیی تەواویان هەیە بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای گەیاندن لە کاری بەرهەمهێناندا، ئەویش بە ڕێژەی (46.1%) بە چەندبارەبونەوەی (84)، لەبەرئەوەی بە بەردەوامی ئامێری نوێی تەکنەلۆژیا دێنەناو بواری ڕاگەیاندنەوە و پێویستە کەناڵە میدیاییەکان بۆ پێشخستنی کارە ڕۆژنامەوانییەکان بەدەستیبخەن، بەوپێیەی پەیامنێران بەکارهێنەری سەرەکیی ئەو ئامێرانەن، گرنگە توانای خۆگونجاندنیان لەگەڵ ئامێرە نوێکاندا هەبێت. لە پلەی دووەمیشدا (زۆرجار) دێت بە ڕێژەی (37.5%)و بە چەندبارەبوونەوەی (65). لە پلەی سێیەمیشدا (هەندێکجاریان) هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (15.9%)و بە چەندبارەبوونەوەی (29)، کەمترین ڕێژەش (هەرگیزو دەگمەن)ە، کە کەمترین هەڵبژاردنیان هەیە.

خشتەی (١٢): پەیامنێران و کارکردن بە تەکنەلۆژیای گەیاندن لە کاری بەرهەمهێناندا

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	3	%1.6
دەگمەن	1	%0.5
هەندێکجار	29	%15.9
زۆرجار	65	%35.7
هەمیشە	84	%46.1
کۆی گشتی	182	%100.0

١٢ **هەبوونی ئامادەیی تەواو بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنانی هەواڵ:** زۆربەی کارە ڕۆژنامەوانییەکانی پەیامنێران، ڕۆژانە ئامادەکردن و گواستنەوەی هەواڵە بۆ دەزگا ڕۆژنامەوانییەکانیان. هەربۆیە زۆربەی پەیامنێران ئامادەیی تەواویان هەڵبژاردوە بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنانی هەواڵ بە ڕێژەی (43.9%)و بە چەندبارەبوونەوەی (80) (هەمیشە) یان هەڵبژاردوە بە پلەی دووەم (زۆرجار)یان بە ڕێژەی (32.4%) بە چەندبارەبوونەوەی(59) ، لە پلەی سێیەمیشدا (هەنێکجار)یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (16.5%) بە چەندبارەبوونەوەی (30)، لەپلەی چوارەمیشدا (دەگمەن) یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (5.5%) بە چەندبارەبوونەوەی (10)، کەمترین ڕێژەش (هەرگیز)ە بە ڕێژەی (1.6%) بە چەندبارەبوونەوەی (3)، بەووش کەمترین ڕێژەیە بۆ ئامادەیی پەیامنێران بۆ بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بۆ بەرهەمهێنانی هەواڵ.

خشتەی (١٣) پەیامنێران و کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنانی هەواڵ

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	3	%1.6
دەگمەن	10	%5.5
هەندێکجار	30	%16.5
زۆرجار	59	%32.4
هەمیشە	80	%43.9
کۆی گشتی	182	%100.0

١٣ **هەبوونی ئامادەیی تەواو بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای ڕومالی ڕوداوەکان:** بەوپێیەی ئامێری گواستنەوەی پەخشی ڕاستەوخۆ (stream box) زۆرترین بەکارهێنەری هەبوو لای پەیامنێرانی مەیدانی. هەربۆیە زۆربەی پەیامنێران ئامادەیی تەواویان هەڵبژاردووە بۆ کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای ڕووماڵی ڕووداوەکان، بە ڕێژەی (%45.0) بە چەندبارەبوونەوەی (82) (هەمیشە)یان هەڵبژاردووە. ئەمەش دەرخەری ئەوەیە، پەیامنێران بەردەوام لەگەڵ داهێنراوە تەکنەلۆژییەکاندا خۆیان دەگونجێنن و بۆ پێشخستنی کارەکانیان خۆیان بەکارکردنیان ڕادەهێنن و کارەکانیانی پێ پێشدەخەن. بە پلەی دووەمیش (زۆرجار) یان بە ڕێژەی (%37.9) بە چەندبارەبونەوەی (69)، لە پلەی سێیەمیشدا (هەنێکجار)یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (%12.1) بە چەندبارەبوونەوەی (29)، لە پلەی چوارەمیشدا (دەگمەن) یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (%2.7) بە چەندبارەبوونەوەی (5)، کەمترین ڕێژەش (هەرگیز)ە بەڕێژەی (%2.2) بە چەندبارەبوونەوەی (4)ە.

خشتەی (١٤): پەیامنێران و کارکردن بە نوێترین تەکنەلۆژیای ڕووماڵی ڕووداوەکان

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	4	%2.2
دەگمەن	5	%2.7
هەندێکجار	22	%12.1
زۆرجار	69	%37.9
هەمیشە	82	%45.0
کۆی گشتی	182	%100.0

١٤ **پشتبەستن بە تەکنەلۆژیای گەیاندن لە کاری پەیامنێریدا:** لەناو خشتەکەدا ئەوە ڕوونبووەتەوە، کە زۆربەی پەیامنێران بە شێوەی هەمیشەیی لە کارەکانیاندا پشت بە تەکنەلۆژیای گەیاندن دەبەستن، بە جۆرێک بە ڕێژەی (%41.2) بە چەندبارەبوونەوەی (75)، (هەمیشە)یان هەڵبژاردوە. بە پلەی دووەمیش (زۆرجار)یان بە ڕێژەی (%37.4) بە چەندبارەبوونەوەی (67) لە پلەی سێیەمیشدا (هەندێکجار)یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (%18.1) بە چەندبارەبوونەوەی (33) لە پلەی چوارەمیش (دەگمەن)یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (%2.2) بە چەندبارەبوونەوەی (4)، کەمترین ڕێژەش (هەرگیز)ە بە ڕێژەی (%1.1) بە چەندبارەبوونەوەی (2)، لەخشتەی ژمارە (31)دا ڕوونکراوەتەوە.

خشتەی (١٥): پشتبەستنی پەیامنێران بە تەکنەلۆژیای گەیاندن

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	2	%1.1
دەگمەن	4	%2.2
هەندێکجار	33	%18.1
زۆرجار	68	%37.4
هەمیشە	75	%41.2
کۆی گشتی	182	%100.0

١٥ **پەیامنێر و پێویستی هەڵگرتنی تەکنەلۆژیای زیرەك لە کاری بەرهەمهێنانی هەواڵدا:** بەپێی وەڵامەکانی ناو خشتەکە، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی (%44.5) بە چەندبارەبوونەوەی (81) (هەمیشە)یان هەڵبژاردووە. بە پلەی دووەم (زۆرجار)ە بە ڕێژەی (%37.4) بە چەندبارەبوونەوەی (68)، لە پلەی سێیەمیشدا (هەنێکجار)یان هەڵبژاردووە بە ڕێژەی (%13.2)بە چەندبارەبوونەوەی (24)، لە پلەی چوارەمیشدا (هەرگیز)ە بە ڕێژەی (%2.7) بە چەندبارەبوونەوەی (5)، لە پلەی پێنجەمیشدا (دەگمەن) هاتووە بە ڕێژەی (%2.2) بە چەندبارەبوونەوەی (4) هەڵبژاردووە، بەپێی ئەنجامەکانی ئەم خشتەیە، زۆربەی پەیامنێران پێیانوایە پێویستە پەیامنێرانی مەیدانی، هەڵگری تەکنەلۆژیای زیرەک بن لە کاتی بەرهەمهێنانی هەواڵدا، وەک لە خشتەی (51)دا دەرکەوتووە، لە ئێستادا پێشکەوتن لە ڕیفۆرمە میدیاییەکان

وایکردووە کە پەیامنێر ئاسانتر لە پێشتر دەستی بە هەواڵ و زانیارییەکان بگات و بتوانێت وەبەرهێنان لە کارەکەی بکات وەک ئەو دەر ئەنجامانەی بەدەست هاتوون.

خشتەی(١٦): پەیامنێر و تەکنەلۆژیای زیرەك لە کاری بەرهەمهێنانی هەواڵدا

گۆڕاو	چەندبارەبوونەوە	ڕێژەی سەدی
هەرگیز	5	%2.7
دەگمەن	4	%2.2
هەندێکجار	24	%13.2
زۆرجار	68	%37.4
هەمیشە	81	%44.5
کۆی گشتی	182	%100.0

دەرئەنجامەکانی توێژینەوە

١. تەکنەلۆژیای نوێ تەنها ئامێر نییە، بەڵکو شۆڕشێکی لە ریفۆرمی میدیایی دروستکردووە.
٢. تەکنەلۆژیا لە چوارچێوەی ریفۆرمی میدیاییدا بووەتە هۆی خێراکردنی گەیاندنی زانیاری و تێپەڕاندنی ڕێگرییەکانی سانسۆر و سنوورە جوگرافییەکان.
٣. لە ناو کاییەی ریفۆرمی میدیایدا تەکنەلۆژیای ڕۆژنامەگەریی مۆبایل (Mobile Journalism) ژینگەیەکی نوێی بۆ کارکردنی ڕۆژنامەوانی دروستکردووە کە پێویستی بە لێهاتوویی نوێ هەیە.
٤. ریفۆرمی میدیایی تەنها گۆڕینی ئامێر نییە، بەڵکو پێویستی بە گۆڕانکاری بنەڕەتی لە ژێرخانی یاسایی و کەمکردنەوەی هەژموونی سیاسی هەیە.
٥. بەکارهێنانی زیرەکیی دەستکرد لە ژووری هەواڵدا ڕۆڵێکی بەرچاوی لە ریفۆرمی میدیایی هەبوە لە چوارچێوەی پرنسیپە پیشەییەکان.
٦. بۆ سەرکەوتنی پرۆسەی چاکسازی، پێویستە ڕۆژنامەنووسان بەردەوام لێهاتوویی تەکنیکی و ئەخلاقی خۆیان لەگەڵ ستانداردە جیهانییەکان بگونجێنن.
٧. تەکنەلۆژیا دەتوانێت ببێتە ئامرازێک بۆ شەفافیەت، بەڵام ئەگەر بە دروستی بەکارنەیەت، دەکرێت ببێتە ئامرازێکی نوێ بۆ هەژموونی سیاسی.

ڕاسپاردەکانی توێژینەوەکە

١. پێویستە دامەزراوەکان بەردەوام بن لە نوێکردنەوە و دابینکردنی نوێترین ئامێر و تەکنەلۆژیای پێویست وەک: (کامێرای کوالیتی بەرز، ئامێری پەخشی- ڕاستەوخۆ، نەرمەکاڵای مۆنتاژی پێشکەوتوو) بۆ ئەوەی ڕۆژنامەنووسان بتوانن بە کوالێتییەکی بەرزتر کارەکانیان ئەنجام بدەن.
٢. دامەزراندنی پرۆگرامی ڕاهێنانی بەردەوام و تایبەتمەند لەسەر بەکارهێنانی نوێترین تەکنەلۆژیاکان وەک (ڕۆژنامەنووسی مۆبایل - MoJo، دروستکردنی ڤیدیۆی ٣٦٠ پلە، بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد لە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا بۆ هەمووکارمەندان).
٣. پێکهێنانی یەکەیەکی تایبەت لەناو دامەزراوەکەدا کە ئەرکی چاودێریکردنی نوێترین گۆڕانکارییە تەکنەلۆژییەکان و تاقیکردنەوەی ئامرازە نوێیەکان بێت بۆ بەکارهێنانیان لە کاری ڕۆژنامەنووسیدا.
٤. دابینکردنی سەرچاوە و ڕاهێنان بۆ ڕۆژنامەنووسان بۆ ئەوەی بتوانن داتا گەورەکان بەکاربهێنن و شیکاری بکەن بۆ بەرهەمهێنانی ڕاپۆرتی قووڵ و بابەتی شیکاری.

پێشنیازەکانی توێژینەوەکە

١. پێویستە ڕۆژنامەنووسان تەنها بە نووسینەوە نەوەستن، بەڵکو توانای بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکی فرە میدیایی (دەنگ، وێنە، ڤیدیۆ، ئینفۆگرافیک) بە کوالیتی بەرز پەرە پێبدەن.
٢. لەگەڵ بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای نوێ، پێویستە ڕۆژنامەنووسان پابەندبوونی خۆیان بە بنەما ئەخلاقییەکان وەک (وردبینی، بێلایەنی، پاراستنی تایبەتمەندی) بەهێزتر بکەن، بەتایبەت لە کاتی بەکارهێنانی ئامرازەکانی وێنەگرتنی ڕاستەوخۆ و بڵاوکردنەوەی خێرا.
٣. پێویستە توێژینەوەی داهاتوو تیشک بخاتە سەر کاریگەرییەکانی تەکنەلۆژیای نوێ لەسەر پەیوەندی نێوان ڕۆژنامەنووس و سەرچاوەکان، هەروەها کاریگەرییەکانی لەسەر متمانەی گشتی بە میدیا.
٤. ئەنجامدانی توێژینەوەی بەراوردکاری لەگەڵ وڵاتانی دیکە بۆ زانینی ئەوەی کە چۆن دامەزراوە ڕاگەیاندنەکان لە ئاستی جیهانیدا سوود لە تەکنەلۆژیای نوێ وەردەگرن و چۆن دەتوانرێت ئەو ئەزموونانە لە هەرێمی کوردستان جێبەجێ بکرێن

لیستی سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردیەکان:

یەکەم: کتێبەکان

١. ئەسعەد، چۆلی، ٢٠٢٠، تەلەڤزیۆن (هەواڵ و پرۆگرامی هەواڵی)، چاپی دووەم، سلێمانی، ناوەندی سارا بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە..

٢. ئەلشەریف، سامی، ندا، ئەیمەن مەنسور، ٢٠١٩، زمانی میدیا (چەمکەکان – بنەماکان – پراکتیزەکردن)، وەرگێڕان. کامەران تاهیر، هەولێر، چاپخانەی ڕۆشنبیری.

٣. جەعفەر، شاڵاو، ٢٠١٢، میدیاناسی دیمانەی ڕۆژنامەنووسی، سلێمانی، چاپخانەی لەریا.

٤. حەمەسەعید، نەزاکەت حسێن، ٢٠٢٢، میدیا و سۆشیال میدیا کاریگەری و چارەسەر، سلێمانی، چاپخانەی پاندا،

٥. حسین، لەتیف، ٢٠٢٠، میدیاو بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی، سلێمانی، چاپخانەی کارۆ.

٦. ڕۆستی، نەجات، ٢٠٢٢، دەروازەیەک بۆ هونەری نووسینی میدیایی، سلێمانی چاپخانەی بینایی.

٧. ساڵح، مجید، ٢٠٠٦، بنەما تیۆریەکانی ڕاپگشتی و ڕاگەیاندن، ڕۆڵی میدیکان لە دروستکردنی ڕایگشتیدا، هەولێر، چاپخانەی موکریان.

٨. عەبدولڕەحمان، فەرمان، ٢٠١٩، ڕۆژنامەگەری تەلەڤزیۆنی، بەرهەمهێنانی ڤی تی و دۆکیۆمێنتاری، سلێمانی، چاپخانەی کارۆ.

٩. قانع، مەم بورهان، ٢٠١٦، مێدیا و پێشێلکاری پیشەیی، لێکۆڵینەوەی شیکاری و بەراوردکاری، (بەبێ شوێنی چاپ).

١٠. قادر، زیاد ڕەشاد، ٢٠١٣، زمان و میدیا، چەند سەرنجێک لەسەر لایەنی ڕێنووس و زمان لە میدیاکانی هەرێمی کوردستان، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی ڕۆژهەڵات.

١١. قادری، قەرەنی، ٢٠٠٩، کۆمەڵگە و ئامرازی ڕاگەیاندنی گشتی، دهۆک، چاپخانەی خانی.

١٢. کەلاری، محەمەد عەبدوڵا، ٢٠٠٩، جیهانگیری میدیا، دهۆک، چاپخانەی خانی.

دووەم: دکتۆرا نامەکان

١. عبدولرەحمان، ئیسماعیل عوسمان، ٢٠٢٣، ڕۆڵی ڕۆژنامەوانیی مۆبایل لەبەرهەمهێنانی کاری میدیایدا لە دامەزراوە میدیاییەکانی هەرێمی کوردستان، تێزی دکتۆرای بڵاو نەکراوە، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەکان، بەشی ڕاگەیاندن.

٢. مستەفا، عبدالخالق ئیبراهیم، ٢٠٢٢، میدیای نوێ و ئاسایشی نەتەوەی لەهەرێمی کوردستان، تێزی دکتۆرای بڵاونەکراوە.

سێیەم: ماستەرنامەکان

١. شەریف، عومەر کەریم، ٢٠٢٣، ڕۆڵی تەکنەلۆژیای نوێی میدیا لەبەرهەمهێنانی هەواڵ لە کەناڵە ئاسمانیە کوردیەکان دا، نامەی ماستەری بڵاونەکراوە، زانکۆی پۆلەتەکنیکی سلێمانی، کۆلێژی تەکنیکی کارگێری، بەشی تەکنیکی میدیا.

٢. عابد، سومەییە فاضل، ٢٠١٧، کاریگەری تەکنەلۆژیای گەیاندنی نوێ لەسەر سازاندنی ڕۆژنامەوانی، نامەی ماستەری بڵاونەکراوە، زانکۆی سلێمانی، بەشی ڕاگەیاندن.

سەرچاوە عەرەبییەکان:

یەکەم: کتێبەکان

١. جوردیف، مليكة عبدالقادر، ٢٠١٥، تكنلوجيا التباعة الصحفية، دار، عمان، دار اسامة للنشر و التوزية..

٢. السيد، محمد عبد البديع، ٢٠٢٢، تكنلوجيا الاعلام في العصر الرقمى، القاهرة، رقم الايداع بدار الكتب المصرية.

٣. يوسف، ايمان احمد، ٢٠٢١، تقنيات التكنلوجيا الحديثة، وسائل التوصل الأجتماعي والذكاء الاصطناعى، عمان، دار ابن النفيس للنشر والتوضيع.

دووەم: دکتۆرانامەکان

١. حميد، حكيم عثمان، دور تكنولوجيا الاتصال في تطور العمل الاعلامى في وسائل الاعلام الكوردستانية، رسالة دكتورا منشوره، جامعة السوليمانية، سكول العلوم الانسانية، قسم الاعلام/التلفزيون.

سێهەم: ماستەرنامەکان

١. ادعيس، الاء حمدى، ٢٠١٢، العلاقة بين تطبيق تكنلوجيا المعلومات والاحتراق الوظيفي في شركة الاتصالات الفلسطينية من وجهة نظر العالمين فيها، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الخليل، كلية دراسات عليا.

٢. أمينة، بومالي، ٢٠١٠، أزمة الاتصال الشخصى .في ظل التكنولوجيةالحديثة في الجزائر، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الجزائر، كلية العلوم السياسية والاعلام.

٣. البريزات، محمد عمر، ٢٠٢٣، استخدام المراسلين الميدانيين لسحافة الموبايل والاشباعات المتحققة، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الشرق الاوسط، كلية الاعلام، قسم السحافة والاعلام.

٤. بن زايد، فريد، ٢٠١٠، واقع استخدام التكنولوجيات الحديثة للاعلام و الاتصال في الصحافة المكتوبة بالجزائر، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة منتورى-قسنطينية، كلية العلوم الانسانية و الاجتماعية، قسم علوم الاعلام والاتصال.

٥. بولعويدات، حورية، ٢٠٠٨، استخدام تكنولوجيا الاتصال الحديثة في المؤسسةالاقتصادية الجزائرية، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة منتورى قسطنتينية: كلية العلوم الانسانية والعلوم الاجتماعية.

٦. حدة، فظالة، ٢٠١٣، أثار تطبيقات تكنولوجيا المعلومات ولاتصالات على أداء المؤسسات الاقتصادية، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الجزائر: كلية العلوم الاقتصادية و التجارية و علوم التسير.

٧. خزعل، عبد النبي، المراسيلون والمعايير المهنية في التغطيات الاخبارية، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة البغداد، كلية الاعلام.

٨.   الشاترى، أديب أحمد، ٢٠١٠، تأثير تكنولوجيا الاتصال في الانواع الصحفية للصحافة الالكترونية، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الجزائر، كلية العلوم السياسة والاعلام، قسم علوم الاعلام والاتصال.
٩.   عزيز، اركان رؤف، ٢٠١٥، استخدام تكنولوجيا الاتصال الحديثة فى انتاج النشرات الاخبارية التلفزيونية، رسالة ماجستر غير منشورة، جامعة السوليمانية، سكول العلوم الانسانية، قسم الاعلام/التلفزيون.
١٠. عقيلة، أوطيب، ٢٠٠٧، التكنولوجيات الجديدة للاعلام ولاتصال في التعليم، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الجزائر: كلية العلوم السياسية والاعلام.
١١. عبدلواحيد، شيخه بلقاسم، ٢٠١٣، مساهمة الاستثمارات الاجنبية المباشرة التطوير تكنولوجيا الاعلام والاتصال في الجزائر، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الجزائر: كلية العلوم الاقتصادية والعلوم التجارية وعلوم التسير.
١٢. بەهات حسيب قەرەداخي، ٢٠١٦، العوامل المؤثرة في التخطية الخبرية دراسة ميدانية لعمل المراسلين في الفضائيات الكوردية، رسالة ماجستر غير منشورة، جامعة صلاحدين-اربيل.

سەرچاوە فارسییەکان
یەکەم: کتێبەکان

١.   خاشعی، وحید، ١٣٩٠، مدريت رسانه،تهران، سازمان چاپ و انتشارات اوقاف.
٢.   خانی، باقر سارو، ١٣٨١، جامعه شناسی ارتباطات اصول و مبانی، چاپ بیست و هفتم، تهران، موسسه اطلاعات.
٣.   شكرخواه، يونس، ١٣٨١،خبر نویسی مدرن، چاپ سوم، تهران: چاپ و سحافی پژمان.
٤.   کاستلز، مانویل، ١٣٩٠، قدرت ارتباطات، م. حسن بصریان، تهران، پشهژگده فرهنگ و هنری ارتباطات.
٥.   میرتبار، سید محەمەد، ١٣٩٠م، رسانەهاو بازتولید جامعه منتظر، چاپ دووم، سازمان چاپ و انتشارات اوقاف.

سەرچاوەی ئینگلیزیەکان
کتێب

1. Angwin, Julia, 2017, "Digital Security For Journalists," in Journalism After Snowden, edited by Emily Bell, New York: Columbia University Press, P150-165.
2. Boczkowski, Pablo J., 2004, Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers, Cambridge, MA: MIT Press.
3. Boyd, Andrew, 2011, Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News, 7th ed., Oxford: Focal Press.
4. Deuze, Mark, 2004, "What is Multimedia Journalism?," Journalism Studies, vol. 5, no. 2.
5. Domingo, David, et al., 2008, "Participatory Journalism Practices in the Media and Beyond," Journalism Practice, vol. 2, no. 3.
6. Elecard, 2024, "4K and HDR in Broadcasting: Expectation vs. Reality," Elecard Blog.
7. Engebretsen, Martin, 2019, "The Digitization of News and the New Media," in The Handbook of Journalism Studies, 2nd ed., New York: Routledge.
8. Franklin, Bob, 2009, "Digital Journalism," in The SAGE Handbook of Journalism Studies, edited by Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch, London: SAGE Publications.
9. Frech, Julia, Verena Lilienthal, and Vera Schoenbaechler, 2025, "First be safe: exploring and improving journalists' skills in digital security," Journalism.
10. Freedom of the Press Foundation, 2024, "The 2025 journalist's digital security checklist," Freedom.press, December 10.
11. Harcup, Tony, 2015, Journalism: Principles and Practice, 3rd ed., London: SAGE Publications.
12. Hermida, Alfred, 2014, Tell Everyone: Why We Share and Why It Matters, New York: Doubleday Canada.
13. Journalism Courses, 2024, "Digital Security for Journalists in Times of Crisis," Journalismcourses.org.
14. Kawamoto, Kevin, 2003, Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
15. Kovach, Bill, and Tom Rosenstiel, 2014, The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect, 3rd ed., New York: Three Rivers Press.
16. McGregor, Shannon E., 2014, "Digital security and source protection for journalists," Master's Thesis, Columbia University.
17. Mencher, Melvin, 2010, Mencher's News Reporting and Writing, 12th ed., New York: McGraw-Hill.
18. Pavlik, John V., 2001, Journalism and New Media, New York: Columbia University Press.
19. Quinn, Stephen, 2018, Mojo: The Mobile Journalism Handbook, Focal Press.

20. Radu, Carmen, 2019, "The Challenges of Mobile Journalism," Reuters Institute for the Study of Journalism.
21. Rich, Carole, 2016, Writing and Reporting News: A Coaching Method, 8th ed., Boston, MA: Cengage Learning.
22. Singer, Jane B., 2005, "The Political J-Blogger: 'Normalizing' a New Media Form to Fit Old Norms and Practices," Journalism, vol. 6, no. 2.
23. Singer, Jane B., et al., 2011, Participatory Journalism: Guarding Open Gates at Online Newspapers, Malden, MA: Wiley-Blackwell.
24. Thurman, Neil, 2008, "Multimedia Storytelling: A Survey of Online News," Journalism Practice, vol. 2, no. 3.
25. UNESCO, 2021, Building Digital Safety for Journalism: A Survey of Journalists' Digital Security Training Needs, Paris: UNESCO Publishing.
26. Volti, Rudi, 2009, Society and Technological Change, 6th edition, New York: Worth Publisher
27. McChesney, R. W. (2008). The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas. Monthly Review Press.
28. Bennett, W. L. (2016). News: The Politics of Illusion. University of Chicago Press.
29. Puppis, M. (2010). Media Governance: A New Concept for the Analysis of Media Policy and Regulation. Communication, Culture & Critique, 3(2),.
30. Freedman, D. (2008). The Politics of Media Policy. Polity Press.

گۆڤارەکان

1. **Volti, Rudi**, 2009, Society and Technological Change, 6th edition, New York: Worth Publishers.
2. **Elecard**, 2024, 4K and HDR in Broadcasting: Expectation vs. Reality, Elecard Blog.
3. **Gutiérrez-Caneda, Belén**, 2024, Ethics and journalistic challenges in the age of artificial intelligence, Frontiers in Communication.
4. **Journalism Courses**, 2024, Digital Security for Journalists in Times of Crisis, Journalismcourses.org.
5. **Porlezza, Colin**, 2024, AI Ethics in Journalism (Studies): An Evolving Field, Journalism Practice.
6. **Press Club Institute**, 2025, Digital Security: How journalists can protect themselves online, Pressclubinstitute.org.
7. **RedShark News**, 2014, Does 4K have a role in News and Journalism?, RedShark News.
8. **ResearchGate**, 2024, Artificial Intelligence in newsrooms: Ethical challenges facing journalists, ResearchGate.
9. **Reporters Without Borders (RSF)**, 2024, Digital Security Guides, RSF Helpdesk.

پەیج و ماڵپەڕ

1. **Buchanan, Robert Angus**, 2025, History of Technology, Britannica.
2. **ResearchGate**, 2025, The Impact of Technology on Journalism, ResearchGate.
3. **ScienceDirect**, 2025, The future technologies of journalism, ScienceDirect.
4. **DR Press**, 2025, Digital Transformation and Innovation of the News Media, DR Press.
5. **Academia.edu**, 2025, Artificial intelligence and automated journalism: Contemporary challenges and new opportunities, Academia.edu.
6. **Taylor & Francis Online**, 2025, Generative AI and the Future of News, Taylor & Francis Online.
7. **ResearchGate**, 2025, Artificial Intelligence and News: Opportunities, Trends and Challenges - A Systematic Literature Review, ResearchGate.
8. **Masscom Journal**, 2025, AI-powered journalism: Opportunities, challenges, and the road ahead, Masscom Journal.
9. **Frontiers in Communication**, 2025, Ethics and journalistic challenges in the age of artificial intelligence, Frontiers.
10. **SAGE Journals**, 2025, Artificial intelligence and journalism, SAGE Journals.

Digital broadcasting systems and their role in technical media reform: local television channels of Kurdistan Region of Iraq as an example

Omar Karim Sharif
Assistant Lecturer
Media Technique Department
Technical College of Administration
Sulaimani Polytechnic University
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
omar.karim.s@spu.edu.iq

Dr. Hazhar Mohammed Jalal
Assistant Professor
Media Technique Department
Technical College of Administration
Sulaimani Polytechnic University
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
hazhar.jalal@spu.edu.iq

Abstract

This research, entitled "Digital Broadcasting System and its Role in the Technical Reform of Media," sheds light on the technical changes in local television channels in the Kurdistan Region, specifically the process of transitioning from the analog system to digital terrestrial television broadcasting under the (DVB-T/T2) standard. The main objective of the research is to analyze the role of this new technology in modernizing the technical infrastructure of local media and its impact on broadcasting quality and efficiency. The research emphasizes that technical reform is not merely about changing equipment, but rather a systematic transformation that directly affects the stages of content production, distribution, and consumption. To achieve these objectives, the researcher employed a descriptive-analytical method and selected the "Falcon Channels Group" as a case study for the implementation of this system. The main problem of the research is summarized in the following question: To what extent has the technical reform of media succeeded in transforming the digital media infrastructure and the economic models of local channels? The significance of this research lies in its examination of a historical stage in Kurdish media, wherein concepts such as spectral efficiency and the diversification of media services have become an inevitable necessity. The findings of the research reveal that the transition to digital broadcasting in the "Falcon Channels Group" has not only improved picture and sound quality, but has also paved the way for the technical reorganization of control, editing (montage), and broadcasting rooms. Concurrently, it has led to a reduction in transmission costs and facilitated the delivery of the media message to the receiver.

Keywords:

Digital Terrestrial Television (DTT), Technical Reform Media, Media Economics, Local Media, Falcon Channels Group.

سیستەمی پەخشی دیجیتاڵیی و ڕۆڵی لە ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیاییدا:
کەناڵە تەلەڤزیۆنییە ناوخۆییەکانی هەرێمی کوردستان وەک نموونە

د. هەژار محەمەد جەلال
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
بەشی تەکنیکی میدیا
کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی
hazhar.jalal@spu.edu.iq

عومەر کەریم شەریف
مامۆستای یاریدەدەر
بەشی تەکنیکی میدیا
کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی omar.karim.s@spu.edu.iq

پوختە
ئەم توێژینەوەیە لە ژێر ناونیشانی "سیستەمی پەخشی- دیجیتاڵیی و ڕۆڵی لە ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیاییدا" تیشک دەخاتە سەر گۆڕانکارییە تەکنیکییەکانی کەناڵە تەلەڤزیۆنییە ناوخۆییەکانی هەرێمی کوردستان، بەتایبەتی پرۆسەی گواستنەوە لە سیستەمی ئەناڵۆگ (Analog) بۆ پەخشی. تەلەفزیۆنی دیجیتاڵیی زەمینی بە ستانداردی (DVB-T/T2). ئامانجی سەرەکیی توێژینەوەکە؛ شیکردنەوەی ڕۆڵی ئەم تەکنۆلۆژیا نوێیە لە نوێکردنەوەی ژێرخانی تەکنیکیی میدیای ناوخۆیی و کاریگەرییەکانی لەسەر کوالێتی و کارایی پەخش. توێژینەوەکە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە ڕیفۆرمی تەکنیکی؛ تەنیا گۆڕینی ئامێرەکان نییە، بەڵکو وەرچەرخانێکی سیستەماتیکە کە کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر قۆناغەکانی بەرهەمهێنان، بڵاوکردنەوە و بەکارهێنان و بەرهەمهێنانی ناوەڕۆک هەیە. بۆ گەیشتن بەم ئامانجانە؛ توێژەران میتۆدی وەسفی- شیکاری (Descriptive-Analytical) یان بەکارهێناوە. "گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن" وەک نموونە (Case Study) لە جێبەجێکردنی ئەم سیستەمەدا وەرگرتووە، بەڕێگەی چاوپێکەوتنی قوڵ لەگەڵ (٢٥٪) لە ستافی بەڕێوەبردنی گروپەکە کە سەرجەمیان ژمارەیان ١٥ کەسە. کێشەی سەرەکیی توێژینەوەکە لەم پرسیارەدا کورت دەبێتەوە: تا چەند ڕیفۆرمی تەکنیکیی میدیا سەرکەوتوو بووە لە گۆڕینی ژێرخانی دیجیتاڵیی میدیایی و مۆدێلە ئابوورییەکانی کەناڵە ناوخۆییەکان؟ گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە کە باس لە قۆناغێکی مێژوویی میدیای کوردیی دەکات، کە تێیدا چەمکەکانی وەک کارایی فریکوێنسی (Spectral Efficiency) و هەمەچەشنکردنی خزمەتگوزارییە میدیاییەکان بوونەتە پێویستییەکی حەتمی. دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەریدەخەن کە گواستنەوە بۆ پەخشی- دیجیتاڵیی لە "گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن"، تەنیا نەبووەتە هۆی باشترکردنی کوالێتی وێنە و دەنگ، بەڵکو ڕێخۆشکەر بووە بۆ ڕێکخستنەوەی تەکنیکیی ژوورەکانی کۆنترۆڵ و مۆنتاژ و پەخش، هاوکات بووەتە هۆی کەمکردنەوەی تێچووە جێگرەکان و ئاسانکاریی لە گەیشتنی پەیامی میدیایی بە وەرگر.

کلیلەوشەکان :
پەخشی دیجیتاڵیی زەمینی (DTT)، ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیا، ئابووریی میدیا، میدیای ناوخۆیی، گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن

بەشی یەکەم: میتۆدنامەی توێژینەوە

پێشەکی:
گەشەسەندنی تەکنۆلۆژیا لە دوو دەیەی ڕابردوودا گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی و بێوێنەی لە مێژووی مرۆڤایەتیدا درووست کردووە، بە شێوەیەک کە ڕەهەندەکانی ئەم پێشکەوتنە هەموو کایەکانی ژیانی گرتۆتەوە. یەکێک لەو بوارە هەرە گرنگانەی کە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەژێر کاریگەری ئەم وەرچەرخانەدا بووە، بواری پەخش تەلەفزیۆنیی و میدیای بینراوە. ئەم توێژینەوەیە تیشک دەخاتە سەر تەکنۆلۆژیای پەخشی. تەلەڤزیۆنیی و قۆناغەکانی گەشەکردنی لە ئاستی جیهانیی وناوخۆی هەرێمی کوردستاندا. لە ڕووی مێژوویيەوە، پەخشی- تەلەڤزیۆنی لە سەرەتاکانی ساڵی (١٩٣٦) دا ڕووبەڕووی ئاستەنگی گەورەی وەک سنووره تۆپۆگرافییەکان، تێچووی زۆری دارایی ونزمیی کوالێتی دەنگ و ڕەنگ دەبووەوە. جگە لەوەش، سنووردارێی فریکوێنسیەکان ڕێگر بوو لە فراوانبوونی کەناڵەکان، بەڵام لە دوای شەستەکانی سەدەی ڕابردوو و، سەرهەڵدانی مانگە دەستکردەکان بووە هۆی گۆڕانکاری مێژوویی کە توانی سنووره جوگرافییەکان ببڕێت و خزمەتگوزاریی گەیاندن بگەیەنێتە دوورە دەسترین ناوچە و جوگرافیا جیاوازەکانی کیشوەرەکان . ئەم پێشکەوتنە لەگەڵ داهێنانی ئینتەرنێت و پەخشی. دیجیتاڵیدا گەیشتۆتە لووتکە و بوو بە هۆی ڕەخساندنی دەرفەتێکی زێڕین بۆ ڕیفۆرمی پەخشی. زەمینیی دیجیتاڵ و گۆڕانکاری لە ئابوری میدیاییدا؛ بەرەو ئابوری خۆژێن و سەربەخۆ . هەرێمی کوردستانیش وەک بەشێک لەم جیهانە فراوانە، لەم کاروانە تەکنۆلۆژییە دانەبڕاوە بەتایبەتی لە دوای ساڵی (٢٠١٤)وە، هەنگاوی گرنگی بەرەو پەیرەوکردنی پەخشی- دیجیتاڵی زەمینی ناکە بوو بە هۆی زیادبوونی بەرچاوی ژمارەی کەناڵە ناوخۆییەکان و باشتربوونی کوالێتی پەخش و ڕێکخستنەوەی فریکوێنسیەکان.

١ . گرفتی توێژینەوە :
گواستنەوەی پەخشی تەلەفزیۆنی لە سیستەمی "ئەنەلۆگ"ەوە بۆ سیستەمی دیجیتاڵی زەمینی (DVB_T) تەنها گۆڕانکارییەکی تەکنیکی سادە نیە، بەڵکو وەرچەرخانێکی گەورەیە لە پێکهاتەی ژێرخانی میدیای ناوخۆیی هەرێمی کوردستاندا. گرفتی سەرەکیی ئەم توێژینەوەیە لەوەدا چڕ دەبێتەوە کە پێش ساڵی (٢٠١٤)، میدیای ناوخۆیی ڕووبەڕووی قەیرانی کەمی فریکوێنس و تێچووی بەرزی بەڕێوەبردن دەبۆوە کاتێک سیستەمی پەخشیان ئەنەلۆگ بووە. لێرەوە پرسیارە جەوهەرییەکە سەرهەڵدەدات :پاش پەیرەوکردنی سیستەمی(DVB-T) لە هەرێمی کودستان و دەرکردنی ڕێنمایی بۆ ئەم بوارە، ناڕوونیەک لەم ڕۆڵەدا هەستی پێدەکرێت کە ئایا تەکنیکی (کوالێتی و ڕێکخستنی شەپۆلەکان) و ژێرخانی ئابووری (تێچووی ناردن و وەبەرهێنان)ی کەناڵە ناوخۆییەکانی لەهەرێمی کوردستاندا چ گۆڕانکارێکی تێدا کراوە؟.

پرسیارەکانی توێژینەوە:

١. کامانەن تایبەتمەندییە تەکنیکییەکانی سیستەمی (DVB-T) و چۆن جیاوازی لەگەڵ سیستەمی ئەنەلۆگی پێشووتر دروست کردووە؟
٢. کامانەن ئەوکۆسپانەی کە دێنە بەردەم کەناڵە ناوخۆییەکان لە پرۆسەی گۆڕینی ژێرخانی تەکنیکی بۆ دیجیتاڵی ؟
٣. ئایا بەکارهێنانی (DVB-T) کاریگەری لەسەر کەمکردنەوەی تێچووی دارایی و مرۆیی بۆ کەناڵە ناوخۆییەکان هەبووە؟

٢ . گرنگیی توێژینەوە:

گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە کە باس لە یەکێک لە قۆناغەکانی گەشەکردنی میدیای کوردی لە ڕووی تەکنیکییەوە دەکات و دەبێتە:

- سەرچاوەیەکی زانستییە بۆ تێگەیشتن لە چەمکی تەکنۆلۆژیای DVB-T2 لە هەرێمی کوردستان.
- نەخشەڕێگەیەکی ئەکادیمیە بۆ دامەزراوە میدیاییەکانی تر تا بەرچاو ڕوونیان هەبێت لە بارەی ئەزموونی گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن بۆ ئەنجامدانی ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیا.

٣ . ئامانجەکانی توێژینەوە:

توێژینەوەکە هەوڵ دەدات ئەم ئامانجانەی خوارەوە بەدی بهێنێت:

- هەڵسەنگاندنی ئەزموونی گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن وەک مۆدێلێکی پراکتیکی بۆ وەرچەرخانی ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیایی.
- دەستنیشانکردنی ڕۆڵی سیستەمی دیجیتاڵی زەمینی لە چارەسەرکردنی کێشەی فریکوێنس و شەپۆلەکاندا.
- دیاریکردنی کاریگەرییەکانی ڕیفۆرمی تەکنیکی میدیا لەسەر باشترکردنی کوالێتی پەخش و کەمکردنەوەی تێچووی ئابووریی دامەزراوەکە.

٤ .توێژینەوەکانی پێشوو:

- توێژینەوەی (طارق علی حمود، ٢٠١٣) بە ناونیشانی (التلفزيون التفاعلي الرقمي (Interactive) والتلفزيون المحمول(M.TV[١]) ، ئەم توێژینەوەیە نزیکترینیانە لە توێژینەوەکەی ئێمەوە، چونکە باس لە تەلەڤزیۆنی کارلێکەر و لایەنی دارایی سیستەمە دیجیتاڵییەکان دەکات. توێژەر جەخت دەکاتەوە کە ئەم سیستەمە پێویستی بە پشتگیری دارایی و کۆمپانیای شارەزا هەیە، کە ئەمە لەگەڵ تەوەری "ژێرخانی ئابووری" لە توێژینەوەکەی ئێمەدا یەک دەگرێتەوە.
- توێژینەوەی (عبدالرؤف احمد محمد الضيع، ٢٠١٣) بە ناونیشانی (عولمة البث التلفزيوني وانعكاساته على بعض الجوانب المجتمعية[٢])، ئەم توێژینەوەیە وەک بنەمایەک بۆ تێگەیشتن لە گواستنەوە لە پەخشی.ناوخۆییەوە بۆ ئاسمانیی سوودی لێ دەبینرێت، بەڵام توێژینەوەکەی بەردەست جیاوازە لەوەی جەخت لەسەر گەڕانەوە بۆ پەخشی. "زەمینی" بەڵام بە شێوازە دیجیتاڵییە نوێیەکە (DVB-T) دەکاتەوە.
- توێژینەوەی (سعد بن بختة وعايدة تيراتوشين، ٢٠١١) بە ناونیشانی (الاعلام الحديث في عصر-الفضائيات[٣]) ، توێژینەوە کە دەپرسێت :ئایا (DVB-T) توانیویەتی "میدیای ناوخۆیی" لە بەرانبەر ئەم شەپۆلە جیهانییەدا بپارێزێت و بە تێچوویەکی کەمتر پەیامەکەی بگەیەنێت؟ ئەمەش هەمان ئەو پرسیارەیە کە لەم توێژینەوەیەدا خراوەتە ڕوو بۆ دەستکەوتنی وەڵامەکەی.

- توێژینەوەی (عصام عيسى- علون، ٢٠٠٩) بە ناونیشانی(التلفزيون في العصر-الرقمى[٤]) ،گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە کە باس لە "نەهێشتنی شێوازی کلاسیکی پەخش" دەکات ، کە ئەمە تەوەرێکی سەرەکیی توێژینەوەی ئێمەیە لەسەر ژێرخانی تەکنیکی .

٥ . جۆر و میتۆدی توێژینەوە :

میتۆدی وەسفی-شیکاری (Descriptive-Analytical Method) لەم توێژینەوەیەدا پەیڕەوکراوە، کە توێژەران بەگونجاوترین ڕێگایەن زانیوە بۆ لێکۆڵینەوە لە دیاردە تەکنیکییەکان و شیکردنەوەی لێکەوتەکانیان بگیرێتەبەر. هەروەها ڕێبازی "توێژینەوەی حاڵەت" (Case Study) وەک ڕێبازێکی مەیدانی بۆ گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن بەکارهێنراوە، لە ڕێگەی بەکارهێنانی ئامرازی چاوپێکەوتنی قووڵ   (In-depth Interview) لەگەڵ ٢٥٪ی بەڕێوەبەری گشتیی گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن و بەڕێوەبەری ستۆدیۆ، بەڕێوەبەری مۆنتێرەکان و شارەزایەکی تەکنیکی وەک نموونەی مەبەستدار (Purposive Sample) ، لە نێوان ئەو (١٥) کەسەی کە وەک ستافی جێگر کار لەکەناڵەکەدا دەکەن وەربگرین. لەگەڵ چاودێریکردنی ژێرخانی تەکنیکیی دامەزراوەکە، بە مەبەستی بەدەستهێنانی داتای ڕاستەقینە لەسەر کارایی سیستەمەکە. بۆ زانینی ئاستی ڕەزامەندیی خاوەن بڕیارەکان لەکەناڵەکەدا. پێوەری لێکارت-مان بە مەبەستی ڕێکخستنی پۆلێنکراوی بۆچوونەکان و گۆڕینی لێداونەکان بۆ "ئاستی ڕەزامەندیی و بڕوا" بەکارهێناوە کە پێناسەکەی دەڵێت: "پێوەری لێکارت شێوازێکی پێوانەکردنە کە لە ڕاپرسی و توێژینەوە زانستییەکاندا بەکاردێت بۆ کۆکردنەوەی داتای چەندایەتی وچۆنایەتی سەبارەت بە ڕا و بۆچوون یان ئاراستەی تاکەکان بەرامبەر بە بابەتێکی دیاریکراو. پێوەری لێکارت بەوە جیادەکرێتەوە کە زنجیرەیەک بژاردەی پلەبەندی لەخۆدەگرێت، کە بەزۆری لە نێوان "بەتەواوی هاوڕام"، "هاوڕام"، "بێلایەنم"، "هاوڕانیم" و "بەتەواوی هاوڕانیم"دایە؛ ئەمەش دەرفەت بە بەشداربووان دەدات ئاستی هاوڕابوون یان هاوڕانەبوونی خۆیان بەرامبەر بە دەقەکان یان پرسیارە دیاریکراوەکان دەربڕن (mojarib،٢٠٢٦   ). لەم توێژینەوەیەدا وەک ئامرازێکی کۆدکردنی چۆنایەتی   (Qualitative   Coding) بەکارهێنراوە. ئەم شێوازە یارمەتیماندەدات "بۆچوونی کەسی" بە شێوەیەکی زانستی هەڵبسەنگێنین و ئاراستەی ڕەزامەندیی دامەزراوەکە بەرامبەر بە گۆڕانکارییە تەکنیکییەکان بە ڕوونی دیاری بکەین.

---

[١] مجلة الباحث الإعلامي، العدد (١٩).
[٢] دراسة ميدانية، بمدينة القاهرة كلية الآداب - جامعة جنوب الوادي.
[٣] . مذكرة لنيل شهادة الليسانس، المركز الجامعي خميس مليانة، قسم العلوم الإنسانية.
[٤] . دار الأوائل للنشر والتوزيع، دمشق.

٦. سنوورەکانی توێژینەوە :

- **سنووری بابەت:** لێکۆڵینەوە لە گواستنەوەی تەکنیکی لە پەخشی ئەنالۆگەوە بۆ دیجیتاڵی زەمینی (DVB-T2) و کاریگەرییەکانی لەسەر ریفۆرمی ژێرخانی میدیایی لە کەناڵە ناوخۆییەکاندا.
- **سنووری شوێن:** هەرێمی کوردستان، بە دیاریکراوی گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن (Falcon Group).
- **سنووری کات:** ١١ ساڵ وەرگیراوە وەک سنوری کات ئەویش لە بەرئەوەی ساڵی ٢٠١٤ گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن دامەزراوە تا ساڵی ٢٠٢٥ کە پرۆسەی گواستنەوەکە و جێگیربوونی سیستەمەکەی تێدا ئەنجامدراوە .

٧. کۆمەڵگە و نموونەی توێژینەوە:

کۆمەڵگەی توێژینەوە: گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن کە دامەزراوەیەکی میدیایی سەربەخۆی کەرتی تایبەتە لەرێگەی دەستنیشانکردنی مەبەستدارەوە بۆ کۆمەڵگەی توێژینەوەکە.

نموونەی توێژینەوە: نموونەیەکی مەبەستدارە. لەگەڵ ٢٥٪ی بڕیاردەرانی کارگێڕی و تەکنیکی لە گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن لەنێوان ١٥ ڕۆژنامەنوس بەپێی پێگەی بەرپرسیارێتیان لەرووی کارگێڕی و تەکنیکی-یان وەرگیراون،.توێژەران تەنها (٤) کەسیان وەک سامپڵ هەڵبژاردووە کە دەکاتە دەستەبژێر. ئەم هەڵبژاردنەش پشت دەبەستێت بە چەمکی کەیسە دەوڵەمەندەکان بە زانیاری -Information - Rich Cases) کە لەلایەن Michael Quinn Patton ـەوە ئاماژەی پێکراوە کە هێزی سامپڵی مەبەستدار لە هەڵبژاردنی کەسانی پڕ زانیاریدایە نەک زۆریی ژمارەیان (Patton, 2015, p. 401) .

٨. ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری :

لەبەر ئەوەی ئەم توێژینەوەیە پەیوەستە بەشیکاری گۆڕانکاری تەکنیکی و ریفۆرمی میدیا لە گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن لەسەر دوو ئاست داتاکان وەرگیراوە:

- **چاوپێکەوتنی قووڵ:** لەگەڵ کادیرانی پسپۆڕ و بەڕێوەبەری گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن.
- **چاودێری:** چاودێریکردنی مەیدانیی ژوورەکانی کۆنترۆڵ و پەخش و بەرهەمهێنان لە کەناڵەکانی فاڵکۆن.

٩. پێناسەی زاراوە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە:

١. پەخشی دیجیتاڵیی زەمینی (Digital Terrestrial Television - DTT): پەخشی دیجیتاڵی زەمینی بریتییە لە تەکنۆلۆژیای گواستنەوەی نیشانە تەلەفزیۆنییەکان بە شێوەی دیجیتاڵ (Bits) لە رێگەی وێستگە نێرەرە زەمینییەکانەوە. جیاوازیی سەرەکی لەگەڵ پەخشی ئەنالۆگدا ئەوەیە کە زانیارییەکان بە کۆدی ژمارەیی دەگوازرێنەوە، ئەمەش دەبێتە هۆی نەهێشتنی پەرش وبڵاویی و ژاوەژاوی نیشانەکان (Noise) و دابینکردنی کوالێتییەکی بەرزتر (Fischer, 2020,pp. 2-1) .

٢. ریفۆرمی تەکنیکی میدیا (Technical Media Reform): پرۆسەیەکی گشتگیر و پلان بۆ دارێژراوە بۆ گۆڕینی ژێرخانی میدیایی لە سیستەمە کلاسیکی و کۆنەباوەکانەوە بۆ سیستەمە هاوچەرخەکان. ئەم ریفۆرمە تەنها نوێکردنەوەی ئامێرەکان ناگرێتەوە، بەڵکو بریتییە لە: بەدیجیتاڵکردنی ژوورەکانی کۆنترۆڵ و پەخش و گۆڕینی میتۆدی بەرهەمهێنان و کاراکردنی سیستەمی ئەرشیف ومۆنتاژ بە شێوەیەک کە خێرایی وکارایی زیاد بکات (Küng, 2017, pp. 61-63).

٣. ئابووریی میدیا: کایەیەکی هاوبەشی نێوان زانستی میدیا و ئابوورییە. لە رووی کردەییەوە بەتەنیا نابێتە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی هەلومەرجی دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە رووی ئابوریی و داراییەوە، بەڵکو رەهەندی کایەی ئابوری کۆمەڵگەش پێکدەهێنت. بەتایبەتی لە رووی ریکلامەوە کە وەک سەرچاوەی دارایی بۆ کەناڵەکان و هاندەریشە بۆ کەرتی ئابوری و بازرگانی لە رێگەی بڵاوکردنەوە و بەرەودان بە بەرهەم و خزمەتگوزارییەکان (عەبدوڵڵا، ٢٠٢٤، ل٣٣-٣٤).

٤. میدیای ناوخۆیی: میدیای ناوخۆیی ئەو ڕاگەیاندنانە دەگرێتەوە کە مۆڵەتی پەخشی.تەلەفزیۆنی ناوخۆییان لەسەر سیستمی ئامێرەکانی پەخشی دیجیتاڵی زەمینی (DTT) هەیە و تایبەتن بە سنوورێکی دیاریکراوی ناوچەیی یان هەرێمی کە شێوازی بەرهەمهێنانیان پەیوەستە بە زاراوە و تایبەتمەندیی ناوچەکەیان (عەلی، ٢٠٢٥).

٥. گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن: دامەزراوەیەکی میدیایی کوردییە قازانج ویستی کەرتی تایبەتە، ساڵی (٢٠١٤) لە سلێمانی دامەزراوە. پێشەنگە لە پەیڕەوکردنی سیستمی پەخشی دیجیتاڵی (DVB-T) و خاوەنی چەندین کەناڵی فرەچەشنە لە هەرێمی کوردستان (حسێن،٢٠٢٥).

بەشی دووەم: تیۆریینامەی توێژینەوەکە

یەکەم:

١. دەروازەیەك بۆ پەخشی تەلەڤزیۆنی:

تەلەڤزیۆن بە یەکێک لە قۆناغە هەرە گرنگەکانی پێشکەوتنی ئامرازەکانی ڕاگەیاندن دەژمێردرێت، کە پەیامە میدیاییەکانی تێدا بلاو دەکرێتەوە. ڕەهەندێکی تری ئەم پێشکەوتنە، لە پەرەسەندنی تەکنۆلۆژیای گواستنەوەی پەخشی.تەلەڤزیۆنیدا کورت دەبێتەوە؛ بە جۆرێک بەراوورد لەگەڵ بیست ساڵی ڕابردوودا، ئەم بوارە گۆڕانکاریی گەورەی بەخۆیەوە بینیوەو ئێستا بە چەندین شێوازی جیاواز پەیامەکان دەگەنە وەرگر. ئەمڕۆ تەلەڤزیۆن وەک دیاردەیەکی جیهانی، جێگەی خۆی لە ژیانی ڕۆژانەی ملیۆنان مرۆڤدا کردووەتەوە کە بەشێکی زۆری کاتەکانیانی بۆ تەرخان دەکەن. مێژووی ئەم داهێنانە بۆ ساڵی (١٩٢٨) دەگەڕێتەوە، کاتێک (جۆن لۆگی بێرد) توانی یەکەمین پەخشی.تەلەڤزیۆنی لە لەندەنەوە بۆ نیویۆرک، بەسەر ئۆقیانووسی ئەتڵەسیدا بگوازێتەوە (صفوري، ٢٠١١، ص٥٤) .لە لایەکی ترەوە، دەتوانرێت پەخش وەک پرۆسەی ناردنی ئاماژەکانی دەنگ و وێنە پێناسە بکرێت؛ کە تێیدا لە ناوەندەکانی پەخشەوە ئاماژەکان دەگۆڕدرێن بۆ فریکوێنسی. و شەپۆلە کارۆموگناتیسییەکان (Electromagnetic Waves) و بەرەو ئاسمان ڕەوانە دەکرێن. ئەم شەپۆلانە دوای گەیشتنیان بە ئامێری وەرگر (Antenna)، جارێکی تر دەگۆڕدرێنەوە بۆ ئاماژەی کارەبایی و پاشان لەناو ئامێری تەلەڤزیۆندا، دوای تێپەڕبوون بە چەند قۆناغێکی تەکنیکیدا، دەبنەوە بە دەنگ و وێنە تا بینەر وەریان بگرێت (شلبي، ١٩٨٩، ص ٤٢).

٢.پەخشی تەلەڤیزیۆنیی زەمینی :(Terrestrial Television Broadcasting)

سیستمێکە بۆ گەیاندنی ناوەڕۆکی میدیایی بە وەرگر بەبێ بەکارهێنانی مانگی دەستکرد یان کێبڵ. ئەم سیستمە پشت بە شەپۆلە ڕادیۆییەکان دەبەستێت لە مەوداکانی (VHF و UHF). پرۆسەی پەخشەکە لە ڕێگەی وێستگەیەکی ناردنەوە (Transmitter) دەستپێدەکات کە نیشانەکان (Signals) لە ڕێگەی ئانتێنەوە بڵاودەکاتەوە، پاشان لەلایەن ئانتێنێکی سادەی ناوخۆییەوە لە ماڵەکاندا وەردەگیرێتەوە. ئامێری تەلەڤیزیۆن لێرەدا وەک وەرگر و لێکدەرەوەی کۆدەکان (Demodulator) کار دەکات بۆ نیشاندانی وێنە و دەنگ . ئەم جۆرە پەخشە، بەپێی ئاستی پەرەسەندنی تەکنۆلۆژیا و سیستەمی بەکارهاتوو، هەردوو جۆری پەخشی ڕەش و سپی و ڕەنگاوڕەنگی لەخۆگرتووە (Albarran, . 2016, pp.65-68)لە ڕووی ئابوورییەوە، پەخشی زەمینیی ئەنەلۆگ بەهۆی بەکارهێنانی پانتاییەکی زۆری فریکوێنس بۆ تەنها یەک کەناڵ، بە سیستمێکی تێچووی بەرز (Inefficient) دادەنرێت، کە ئەمەش هۆکاری سەرەکیی جیهانییە بەرەو گۆران بۆ پەخشی دیجیتاڵ-DVB) (T2بۆ پاشکەوتکردنی وزە و فریکوێنس. پەخشی ئاسمانی (Satellite Broadcasting) کە بەشێکی سەرەکییە لە پرۆسەی میدیای بینراو ، بە شێوازی بێتەل کار دەکات و بەرنامە تەلەڤزیۆنییەکان لە ڕێگەی شەپۆلە ڕادیۆییەکانەوە دەگەیەنێتە وەرگر. سەرەڕای جیاوازییەکانی نێوان پەخشی ئاسمانی و زەمینی، تا ئێستا پێناسەیەکی یەکگرتوو کە هەمووان لەسەری کۆک بن بۆ ئەم بوارە نەکراوە . بۆ نموونە، لە یاسای ژمارە (٣٨٢) ی ساڵی ١٩٩٤ی وڵاتی لوبناندا، پەخشی تەلەڤزیۆنی بەم شێوەیە پێناسە کراوە: «گواستنەوەی وێنەیە؛ جا وێنەکە جوڵاو بێت یان جێگیر، دەنگی لەگەڵ بێت یان بێدەنگ، کە لە ڕێگەی شەپۆلە کارۆموگناتیسییەکان یان هەر ڕێگەیەک بۆ وەرگر بگوازرێتەوە» (الماحي، ٢٠١٧، ص٥).

٣. پەخشی دیجیتاڵی زەمینی :(DVB-T)

تا نزیکەی ساڵی (١٩٩٠) وا لێک دەدرایەوە کە پەخشکردنی تەلەڤیزیۆنی دیجیتاڵی بۆ ماڵان کارێکی ناکردەیە وتێچووی جێبەجێکردنی گرانە . بەڵام لە ساڵی (١٩٩١) دا، دەستەی پەخش و بەرهەمهێنەرانی ئامێرە بەکاربەرە تەکنۆلۆژیاکان گفتوگۆیان کرد دەربارەی چۆنیەتی پێکهێنانی ژینگەیەکی ئەوروپی ڕێکخراو بۆ پەرەپێدانی تەلەڤیزیۆنی دیجیتاڵی زەمینی. لە کۆتایی ئەو ساڵەدا، دەستەکە کۆبوونەوە بۆ گفتوگۆکردن دەربارەی پێکهێنانی گروپێک بۆ سەرپەرشتی پەرەپێدانی تەلەڤیزیۆنی دیجیتاڵی لە ئەوروپا. دواتر بازنەی هەوڵەکان فراوان کراو لە لە ساڵی (١٩٩٣) لەسەر ئەوە کۆک بوون کە ئەو پەخشە نوێیەکە ناوبنرێت بە پرۆژەی ڤیدیۆیی دیجیتاڵی (DVB،2026). ئەم سیستمە (DVB-T) کۆمەڵێک پێوەری نێودەوڵەتییە؛ بۆ پەخشکردنی تەلەڤیزیۆنی دیجیتاڵی لە ڕێگەی تۆڕەکانی مانگی دەستکرد (DVB-S) و کێبڵ (DVB-C) و تۆڕەکانی زەمینی (DVB-T). لە سەرەتای نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوودا لەلایەن پرۆژەی (DVB)ەوە پەرەی پێدرا، کە کۆمەڵەیەکی تایبەتە و لەلایەن دەزگاکانی پەخش و کارپێکەرانی تۆڕ و بەرهەمهێنەرانی پیشەسازییەوە سەرکردایەتی دەکرێت (Samim group،٢٠٢٤).

٤.چەمکی گواستنەوەی دیجیتاڵی :(Digital Migration)

تەلەڤیزیۆنی دیجیتاڵی زەمینی (DVB-T) یان نەوەی دووەمی پێشکەوتوو (DVB-T2): ئەو سیستەمە پەخشەیە کە لە ئەوروپا و وڵاتانی عەرەبی و زۆربەی وڵاتانی ئاسیا وەکوو جێگرەوەی پەخشی تەلەڤیزیۆنی ئەنالۆگ پەسەند کراوە، ساڵی ٢٠٠٦ لە کۆنگرەی هەرێمیی ڕادیۆدا کە لە شاری جنێڤ بەسترا بڕیار درا؛ پەخشی. سیستەمی ئەنالۆگ ڕابگیرێت و بە تەواوی بگۆڕدرێت بۆ سیستەمی دیجیتاڵی لە ساڵی ٢٠١٥ بۆ مەودای UHF و ساڵی ٢٠٢٠ بۆ مەودای VHF، ئەم کۆنگرەیە بە پلانێک بۆ بەکارهێنانی کەناڵەکانی تەلەڤیزیۆن لە مەودای UHF/VHF هاتە دەرەوە (مطر،٢٠١٥،ص ص١٧-١٨). هەروەها گۆڕانکارییەکانی گواستنەوەی دیجیتاڵی ئەم تایبەتمەندییانەی بەدوای خۆیداهێنا: (رابح، ٢٠٠٤، ص١٨)

- زیادکردنی ژمارەی کەناڵەکان بۆ گەیشتن بە (١٢)کەناڵ لە پاکێجی یەک کەناڵی تەلەڤیزیۆنی (٨/٧مێگاهێرتز).
- کوالێتی بەرز: "ئەم تایبەتمەندییە وایکرد کەناڵەکان کاتێک پەخشی. بەرنامەکانیان لە سەر ئەم سیستەمە دەکەن وێنەکان هیچ ڕەنگدانەوەیەک لێڵی نەبێت و کەمتر کاریگەریی تێکەڵبوون لەنێوان کەناڵە پەخشکراوەکان هەبێت، ڕوونی زیاتری شاشەکە لە زانیاری و ڕەنگەکان و درەوشانەوە و دەنگ بەهۆی سروشتی پێکهاتەی ئاماژەی دیجیتاڵییەوە"، هەروەها گواستنەوەی داتا، تەلەڤیزیۆنی ڕوونی ئاستبەرز (HD TV).

٥. سیستەمەکانی وەرگرتنی پەخشی دیجیتاڵی تەلەڤزیۆنی:

بۆ وەرگرتنی پەخشی دیجیتاڵی، چوار جۆری سەرەکی لە تەکنۆلۆژیا بەکاردێن کە ڕێگە بە وەرگرتنی پەیامە میدیاییەکان دەدەن بە کوالێتییەکی بەرز. سیستەمەکانیش بریتین لە :(خالد، ٢٠١٩، ص ص ٧١-٧٢) .

١ . **تەلەڤزیۆنی دیجیتاڵی زەمینی :(Digital Terrestrial Television - DVB-T/T2)** لەم سیستەمەدا، ناردنی ئاماژەکان لە ڕێگەی وێستگە و تۆڕە زەمینییەکانەوە ئەنجام دەدرێت. وەرگرتنی پەخشەکە لە ماڵان بە شێوەیەکی نەریتی لە ڕێگەی "ئەنتینا" یان "ئاریێل"ـەوە دەبێت کە لەسەر بانەکان جێگیر دەکرێن. ئەم سیستەمە توانای وەرگرتنی ژمارەیەکی دیاریکراو لە کەناڵی هەیە و پێویستی بە ئامێری وەرگر (Receiver)یان (Set-top box) هەیە بۆ کردنەوەی کۆدی کەناڵەکان و گۆڕینی ئاماژە دیجیتاڵییەکان بۆ وێنە و دەنگ. یەکێک لە تایبەتمەندییە گرنگەکانی ئەم جۆرە، بەکارهێنانی کاریگەری فرێکوێنسەکانە (Spectrum Efficiency) کە ڕێگە دەدات چەندین کەناڵ لەسەر یەک شەپۆل پەخش بکرێن .

٢ . **پەخشی. دیجیتاڵی لە ڕێگەی مانگی دەستکرد :(Digital Satellite Television)** لەم جۆرەدا، ئاماژە تەلەڤزیۆنییەکان لە وێستگەی سەر زەوییەوە بەرەو مانگی دەستکرد ڕەوانە دەکرێن، پاشان مانگە دەستکردەکە ئاماژەکان بۆ ڕووبەرێکی فراوانی زەوی دەنێرێتەوە. بۆ وەرگرتنی ئەم پەخشە، پێویست بە دەفرێکی وەرگر (Satellite Dish) و ئامێری (LNB) دەبێت تاوەکو شەپۆلەکان کۆبکاتەوە و بینێرێت بۆ ئامێری ڕیسیڤەر. ئەم سیستەمە بەوە جیادەکرێتەوە کە سەدان کەناڵ و ڕووبەرێکی زۆر فراوانی جوگرافی دا دەپۆشێت.

٣ . **تەلەڤزیۆنی کێبڵ :(Cable Television - DVB-C)** لەم سیستەمەدا، ئاماژەکان لە ڕێگەی کێبڵی ڕیشاڵی (Fiber Optics) یان کێبڵی کۆاکسیال (Coaxial Cable) دەگەنە ماڵان ، ئەم جۆرە پێویستی بە ئەنتینا و لینک نییە، بەڵکو ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی تۆڕی کێبڵی ژێرخانی

شارەوە پەیوەست دەکرێت. ئەم سیستەمە زیاتر لەو ناوچانە بەکاردێت کە چڕی دانیشتوانیان زۆرە و دەیانەوێت پەخشێکی جێگیر و بێ دابڕانیان هەبێت .

٤ . تەلەڤزیۆنی پرۆتۆکۆلی ئینتەرنێت :(IPTV)[5] نوێترین شێوازی وەرگرتنی پەخشە کە تێیدا ناوەڕۆکی تەلەڤزیۆنی لە ڕێگەی پرۆتۆکۆلەکانی ئینتەرنێتەوە دەگوازرێتەوە. لێرەدا وەرگر پشت بە هێڵی ئینتەرنێت دەبەستێت نەک شەپۆلی ڕادیۆیی . ئەمەش ڕێگە بە بینەر دەدات کە بە شێوەی کارلێککاریی (Interactive) تەماشای بەرنامەکان بکات و بتوانێت لە هەر کاتێکدا بیەوێت پرۆگرامەکان دووبارە بکاتەوە .

٦. گەشەسەندنی پەخشی ڕاستەوخۆ و گواستنەوەی ئاسمانی:

لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، کەرتی ڕاگەیاندن زنجیرەیەک گۆڕانکاریی گەورەی بەخۆیەوە بینی بۆ چارەسەرکردنی ئەو گرفتە تەکنیکییانەی کە ڕێگربوون لە گەشەی میدیای بینراو . گەورەترین کێشەی سیستەمی پەخشی زەمینی (Terrestrial Broadcasting) بریتی بوو لە سنووردارێی مەودای گەیشتنی شەپۆلەکان ؛ چونکە شەپۆلە تەلەڤزیۆنییەکان بە هێڵی ڕاست دەڕۆشتن (Line of Sight) و نەدەتوانرا لە (٨٠)کیلۆمەتر زیاتر بگوازرێنەوە ، مەگەر لە ڕێگەی دانانی وێستگەی بەهێزکەر (Relay Stations) یان کێبڵی گران بەهاوە بوایە. جگە لەوە شەپۆلە زەمینییەکان نەدەگوازرانەوە بۆ سەر دەریا و ئۆقیانووسەکان و نەدەگونجان لەگەڵ تۆپۆگرافیای زەوی وەک چیا و بەرزاییەکان، کە دەبوونە بەربەست لەبەردەم گەیشتنی سیگناڵەکاندا. بۆ تێپەڕاندنی ئەم کەموکورتییانە، بیرۆکەی بەکارهێنانی مانگی دەستکرد وەک "وێستگەیەکی بەهێزکەر لە ئاسماندا" سەرهەڵدا. مانگە دەستکردەکان لە خولگەی جێگیری زەویدا(Geostationary Orbit) جێگیر دەکران، کە ڕێگەی دەدا یەک مانگی دەستکرد ڕووبەرێکی زۆر فراوانی زەوی (بە قەبارەی کیشوەرێک) داپۆشێت (سکیک، ٢٠٠٨، ص٤٧).

٧. جیاوازیی نێوان پەخشی ئەنالۆگ و پەخشی دیجیتاڵی:

پەخشی ئەنالۆگ یان هاوشێوەیی (Analogue Transmission): بریتییە لە ناردنی شەپۆلێکی کارۆموگناتیسی کە هەڵگری دەنگ و وێنەیە یان تەنها دەنگ یان تەنها وێنە. هەرچی پەخشی دیجیتاڵییە (Digital Transmission)؛ بریتییە لە پرۆسەی گۆڕینی دەنگ و وێنە بۆ شێوەی دیجیتاڵی و پاشان ناردنی بۆ مانگی دەستکرد کە ڕۆڵی ئاوێنەیەکی ڕەنگدەرەوە دەبینێت لە بۆشایی ئاسماندا و دواتر لە ڕێگەی ئامێری وەرگرتن وەردەگیرێتەوە. پەخشی ئەنالۆگ و دیجیتاڵی دەتوانن پەخشی زەوی یان ئاسمانی بن بەهۆی مانگە دەستکردەکانەوە. بەڵام لە پەخشی ئەنالۆگیدا، تەنها یەک فریکوێنسی هەیە و تەنها یەک کەناڵ هەڵدەگرێت ، چ لە ئامێرەکانی وەرگرتنی پەخشی ئاسمانی بێت یان لە تەلەڤیزیۆنەکە خۆیدا. لە کاتێکدا لە پەخشی دیجیتاڵیدا، دەتوانرێت لە یەک فریکوێنسدا چەندین کەناڵ هەڵبگرێت (مطر، ٢٠١٥، ص ٠)

٨. سوودەکانی گواستنەوە لە سیستەمی ئەنەلۆگەوە بۆ دیجیتاڵی:

ئەو گۆڕانکارییانەی کە لەم بوارەدا هاتونەتەدی؛ لێکەوتەی جیاوازی بەدوای خۆیدا هێناوە کە دەتوانین لەچەند خاڵێکدا کورتیان بکەینەوە و بەسەر سوودی تەکنیکی، ئابووریی و جەماوەریی دابەشیان بکەین کە گرنگترینیان ئەمانەن: (مطر، ٢٠١٥، ص. ٦١)، (ITU, 2018), (Iosifidis,2011).

١ . کاراێی بەرزی شەپۆلەکان(Spectral Efficiency) : سیستەمی دیجیتاڵی توانایەکی بەرزی هەیە لە چڕکردنەوەی شەپۆلەکان بە جۆرێک دەتوانرێت لە ڕێگەی تەکنۆلۆژیای (Multiplexing) چەندین کەناڵی جیاواز لەسەر یەک فریکوێنس پەخش بکرێن، کە ئەمە دەبێتە هۆی چارەسەرکردنی قەرەباڵغی فریکوێنسیەکان و ڕێگەخۆشکەرە بۆ زیادبوونی ژمارەی کەناڵەکان.

٢ . ژێرخانی یەکگرتوو و گونجاو : ئەم جۆرە پەخشە ڕێگە دەدات بە بوونی ژێرخانێکی یەکگرتوو بۆ پەخش لەبری تۆڕە سەربەخۆ و هاوتەریبەکان. سوودوەرگرتن لە سیستەمی "یەک پاکێج" تێچووی دامەزراندن و بەڕێوەبردن بۆ کۆمپانیاکانی پەخش لەگەڵ زیانە ژینگەییەکانی تاوەرە زۆرەکان کەمتر دەکاتەوە.

٣ . بەرزبوونەوەی کوالێتی دەنگ و وێنە : سیستەمی دیجیتاڵی پشت بە سیستەمی ژمارەیی (Binary System) دەبەستێت، کە پارێزگاری لە ڕوونیی وێنە و بێ خەوشی دەنگ دەکات. بە پێچەوانەی سیستەمی ئەنەلۆگ، ئەم سیستەمە دوورە لە تەڵخبوون وتێکچوونی نیشانەکان . (Interference)ئەمەش وایکردووە تەلەڤزیۆنە شاشە گەورەکان (HD و 4K) باشترین کوالێتی نیشان بدەن.

٤ . گونجاندن لەگەڵ سیستەمی جێگیر و جوڵاو :یەکێک لە سوودە هەرە گرنگەکانی توانای وەرگرتنی پەخشە لە کاتی جوڵەدا، بینەر دەتوانێت بە هەمان کوالێتی بەرز پەخشەکە لە ڕێگەی شاشەی ئۆتۆمبێل و مۆبایل و کۆمپیوتەرەوە وەربگرێت ، بەبێ ئەوەی پێویستی بە ئامێری ئاڵۆز یان ئەنتێنای گەورە بێت.

٥ . هەمەچەشنەکردنی خزمەتگوزارییەکان :جگە لە وێنە و دەنگ، سیستەمی دیجیتاڵی ڕێگە دەدات بە ناردنی خزمەتگوزاریی زیادەی وەک: ڕێبەری بەرنامەی ئەلیکترۆن(EPG) ، ژێرنووس بە چەند زمانێک، خزمەتگوزاری ئینتەرنێت و تەنانەت پەخشی وێستگەکانی ڕادیۆ لەسەر هەمان فریکوێنسی تەلەڤزیۆن .

٦. ڕوومالی سەرتاسەری بە سیستەمی (SFN) :بە بەکارهێنانی سیستەمی "تۆڕی یەک فریکوێنسی - Single Frequency Network) " (SFN، دەتوانرێت تەواوی ڕووبەری وڵات بە هەمان فریکوێنس ڕووماڵ بکرێت، ئەمە هەستیاریی بۆ دەستێوەردان و شێواندنی سیگناڵ کەم دەکاتەوە و بە توانایەکی ناردنی کەمتر و ڕووبەرێکی فراوانتر داپۆشێت .

دووەم: ڕیفۆرمی تەکنیکی لە میدیادا

میدیای کوردیی ئێستا لەبەردەم ئالنگارییەکی گەورەدایە کە ئەویش تێپەڕاندنی قۆناغی میدیای کلاسیکی و چوونە ناو جیهانی دیجیتاڵییەوەیە. میدیا لە کوردستاندا پێویستی بە ڕیفۆرمێکی گشتگیر هەیە، چونکە زۆربەی دەزگاکان هێشتا لە ڕووی تەکنیکی و بیرکردنەوەوە لە سەردەمی نەوەدەکانی ڕابردوودا ماونەتەوە. "گۆڕانکاری یە تەکنەلۆژییەکان تەنها گۆڕینی کەرەستەکان نین، بەڵکو وەک لە (Easy.bi, 2023) کریستیان

---

[5] جۆرێکی پەخشی تەلەفزیۆنە، بەشێوەی گرێبەست و لەنێوان وەرگرو دابینکاری خزمەتگوزاری پەخشی تەلەفزیۆنەکان لە بەرامبەر بڕێک پارەدا دابندەکرێت کە تەنها لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوەیە بۆ بینی ئەو کەناڵانەی کە وەرگر مەبەستێتی لە هەر کاتێکدا تەماشایان بکات، بەزۆر لە وڵاتانی ئەورووپی وئەمریکادا کار بەم جۆرە پەخشەدەکەن (Hanna & Scarpati, 2021).

کاسیار ئەندازیاری گۆڕانکاری لە بواری تەکنۆلۆژیادا ئاماژەی پێدەدات، ئەم وەرچەرخانە تەواوی مۆدێلی کارکردنی میدیای گۆڕیوە بۆ سیستمێکی داتا تاوەر. ئەمەش بەو مانایە دێت کە ڕیفۆرمی تەکنیکی دەبێت جەخت لەسەر بنیاتنانی ژێرخانێکی دیجیتاڵی بکاتەوە کە توانای شیکردنەوەی ڕەفتاری بەکارهێنەری هەبێت". لەو سونگەیەوە لە دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی پ.ی.د. شوان ئادەم ئەیڤەس؛ سەرۆکی ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی (چمک) بابەتێکی بەشێوازێکی ئەکادیمیی پێشکەشکرد و لەشەش خاڵدا ئەولایەنانەی ڕوونکردەوە کە پێوستە کاری لەسەر بکرێت بۆ ئەنجامدانی ڕیفۆرمی میدیایی. هەروەها لە میانەی چاوپێکەوتنێکیدا بۆ دیجتاڵمیدیای مۆجۆ لە بەرنامەی مۆجۆی ئەکادیمی جەختی لەسەر گرنگی ڕیفۆرمی میدیایی کردووە. ئەو خاڵانەی پەیوەندیی بە ڕیفۆرمی تەکنیکییەوە هەیە لەم سێ تەوەرە سەرەکییدا کورت دەکاتەوە: (ئەیڤەس،٢٠٢٥) (٢٠٢٥، CHMK Digital Media).

١. دیجیتاڵیزەکردن و ژیریی دەستکرد (AI) : جەختکردنەوە لە "خۆگونجاندن لەگەڵ تەکنۆلۆژیای هاوچەرخ و ژیریی دەستکرد" یەکێکە لە قۆناغە هەرە گرنگەکانی ڕیفۆرم، میدیای کوردی ناتوانێت لە دەرەوەی بازنەی دیجیتاڵیزەکردن(Digitization) بمێنێتەوە؛ ئەمەش پێویستی بە گۆڕینی تەواوی ژێرخانی تەکنیکیی دەزگاکان هەیە بۆ ئەوەی بتوانن مامەڵە لەگەڵ داتا گەورەکان و بەرهەمهێنانی میدیایی خێرا بکەن.

٢. خوێندەواریی دیجیتاڵی (Digital Literacy) : تەکنۆلۆژیا بەبێ مرۆڤی شارەزا بێسوودە ، ڕیفۆرمی تەکنیکی دەبێت پەرەپێدانی توانای ڕۆژنامەنووسان لە بواری خوێندەواریی دیجیتاڵی بگرێتەوە . ئەمە وەک مەرجێکی بنەڕەتی بۆ دەرگاوانی میدیایی (Gatekeeping) سەیر دەکرێت، تاوەکو ڕێگری بکرێت لە بڵاوبوونەوەی زانیاریی چەواشەکار لە جیهانی گریمانەیی دیجیتاڵیدا .

٣. چوارچێوەی یاسایی بۆ میدیای نوێ (Legal Framework for New Media)

یەکێک لە گرفتە تەکنیکییەکان نەبوونی یاسایە بۆ "تاوانە ئەلیکترۆنییەکان" و "پاراستنی داتا و ژیانی تایبەتی کەسەکان"؛ بۆیە پێویستە یاسای تایبەت بە ڕێکخستنی فریکوێنسی و پەخشی دیجیتاڵی دەربچێت کە لەگەڵ گۆڕانکارییە تەکنەلۆژییەکاندا یەکبگرێتەوە. پ.ی.د. شوان ئادەم ئەیڤەس ئاماژە بە چەند مۆدێلێک دەکات کە توانیویانە تەکنۆلۆژیا و پیشەییبوون یەک بخەن (ئەیڤەس،٢٠٢٥):

١.**مۆدێلی بەریتانی (Ofcom)** : دروستکردنی دامەزراوەیەکی گەورە بۆ ڕێکخستنی ناوەڕۆکی میدیایی و تەکنیکی.

٢. **مۆدێلی وڵاتانی ئەسکەندەناڤیا :** بەکارهێنانی تەکنۆلۆژیا بۆ گەرەنتیکردنی فرەچەشنی و سەربەخۆیی دارایی میدیا.

٣. **مۆدێلی ئۆکرانی :** شەفافییەت لە خاوەندارێتی میدیادا لە ڕێگەی سیستمە دیجیتاڵییەکانەوە.

هەر سەبارەت بە ڕیفۆرمی میدیایی د.بەهرۆز عەلی؛ ڕاوێژکاری میدیایی لە ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان و پسپۆر لە زانستی ڕاگەیاندندا لە سەمینارێکدا بەناوی سیستەمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان و پرۆژەی میدیای نیشتمانی کە لە دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانیی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی لە هۆڵی کۆنگرێسی. زانکۆی سلێمانی پێشکەشی کرد؛ باس لە پێویستیی چاکسازی لە کەرتی میدیای هەرێمی کوردستان دەکات و دەڵێت "هەرێمی کوردستان خاوەنی ٣١٩ کەناڵی تەلەفزیۆنی و ڕادیۆییە، لە کاتێکدا وڵاتێکی وەک میسر. کە خاوەنی ١١٠ملیۆن دانیشتووانە، تەنها ١٢٤ کەناڵی هەیە. ئەم جیاوازییە گەورەیە ئاماژەیە بۆ "پاشاگەردانیی میدیایی" و نەبوونی فلتەرێکی یاسایی و تەکنیکی بۆ مۆڵەتدان و ڕێکخستنی پەخش. زۆرینەی ڕەها (٨١٪)ی لە نێوان حیزب، کەرتی تایبەت و کەسایەتییە سیاسییەکاندا دابەشبوون؛ ئەم جۆرە لە خاوەندارێتی بووەتە هۆی:

- **نەبوونی سیفەتی دامەزراوەیی :**زۆرێک لەم دەزگایانە تەنها "لاپتۆپێک و چەند کەسێکن" و ئۆفیسی. فەرمییان نییە، ئەمەش بەربەستە لەبەردەم هەر جۆرە ڕیفۆرمێکی تەکنیکیی یەکگرتوودا.
- **پەرتەوازەیی تەکنیکی :** زۆربەی کەناڵەکان (٩٢٪) لۆکاڵین و خاوەنی ژێرخانێکی تەکنیکی ستاندارد نین، بۆیە دکتۆر بەهرۆز عەلی بۆجێبەجێکردنی ئەم ڕیفۆرمەش ئەم پێشنیازانە دەخاتەروو:

١. **یەکخستنی ژێرخان :** گۆڕینی میدیای قەبارە بچووک بۆ میدیای قەبارە گەورە ، کە توانای بەکارهێنانی تەکنۆلۆژیای پەخشی. ئاسمانی و دیجیتاڵیی پێشکەوتووی هەبێت.

٢. **پەخشی. فرە زمان :** بەکارهێنانی سیستمی تەکنیکیی پێشکەوتوو بۆ گەیاندنی پەیامی نەتەوەیی بە زمانەکانی: ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی، فارسی.

٣. **چاودێریی و بەرپرسیارێتی :** جێگیرکردنی میدیا لەژێر چاودێریی پەرلەمان ، نەک حکومەت، بۆ دڵنیابوون لەوەی تەکنۆلۆژیای میدیایی بۆ خزمەتگوزاری گشتی بەکاردێت.

لەلایەکی ترەوە ئەم ڕیفۆرمە لە بواری پەخشی زەمینیدا چەند لایەنێک دەگرێتەوە :

١ . **کارایی فریکوێنسی. و ڕێکخستنی شەپۆلەکان (Spectrum Efficiency) :**ڕیفۆرمی تەکنیکی لە پەخشی. زەمینیدا دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاستی سوودوەرگرتن لە فریکوێنسییەکان، چونکە سیستمی دیجیتاڵی ڕێگە دەدات چەندین کەناڵ لەسەر یەک فریکوێنسی. (Multiplex)پەخش بکرێن، ئەمەش پێچەوانەی سیستمی ئەنەلۆگە کە تەنها یەک کەناڵی لەخۆ دەگرت (ITU, 2020, p. 14). ئەم وەرچەرخانە تەنها گۆڕانکارییەکی فیزیکی نییە، بەڵکو وەک بنەمایەکی ستراتیژی بۆ کەمکردنەوەی تێچووی وزە و ڕێگریکردن لە پشێویی فریکوێنسی لە ناوچە سنوورییەکاندا سەیر دەکرێت .(ITU, 2020, p. 28)

٢ . **ستانداردی DVB-T2 و کوالێتیی وەرگرتن:** بەکارهێنانی ستانداردی(DVB-T2 لە ڕاگەیاندنی کوردیدا، بازدانێکی تەکنیکییە بەرەو بەرزکردنەوەی توانای ناردنی (Data Throughput) . ئەم سیستمە بەراورد بە نەوەکانی پێشوو (DVB-T) ، نزیکەی ٣٠٪ بۆ ٥٠٪ کارایی ناردنی زیاترە، ئەمەش ڕێگەخۆشکەرە بۆ پەخشکردنی کەناڵەکان بە کوالێتی (HD) و (4K) بەبێ پچڕان (Fischer,.2020, p. 58)لێرەدا ڕیفۆرمەکە لەوەدا کورت دەبێتەوە کە "بەرگری لە بەرامبەر ژاوەژاوی ئەلیکترۆنی" زیاد دەکات، کە ئەمەش مافی بینەرە بۆ دەستگەیشتن بە وێنە و دەنگێکی ڕوون (Fischer, 2020, p. 112).

٣ . **ئاوێتەبوونی میدیایی و خزمەتگوزارییە کارلێکەرەکان :** ڕیفۆرمی تەکنیکی لە پەخشی دیجیتاڵیدا تەنها لە کوالێتی وێنەدا ناوەستێت، بەڵکو دەبێتە هۆی ئاوێتەبوونی میدیایی(Media Convergence) . ئەم تەکنۆلۆژیایە وا دەکات تەلەفزیۆنی زەمینی لە ئامێرێکی وەرگرەوە بگۆڕێت بۆ ناوەندێکی خزمەتگوزاری کە تێیدا بینەر دەتوانێت لە ڕێگەی (EPG) و(HbbTV) ەوە زانیاریی زیاتر دەربارەی ناوەڕۆکەکان بەدەست بهێنێت(Küng, 2017, p. 62) . ئەم وەرچەرخانە وا دەکات میدیا لە مۆدێلی "ناردنی یەک ئاراستە"وە بگۆڕێت بۆ مۆدێلێکی "کارلێکەر" کە تێیدا داتا و زانیارییەکان بە شێوەیەکی زیرەکتر بەڕێوەدەبرێن (Küng, 2017, p. 85).

ئەگەر پوختەی ڕیفۆرمی تەکنیکی کورت بکەینەوە بە سوودوەرگرتن لەو زانیاری لە سەرەوە ئاماژەیان پێکراوە دەتوانین بیکەینە ئەم خشتەیەی خوارەوە:

خشتەی (١) بەراوردکاریی بۆ ڕیفۆرمی تەکنیکی

ڕەهەندی ڕیفۆرم	دۆخی پێش ڕیفۆرم (ئەنەلۆگ)	دۆخی پاش ڕیفۆرم (DVB-T2)
بەکارهێنانی فریکوێنسی و شێوازی پەخش	یەک ئاراستە (تەنها تەلەفزیۆن)، یەک فریکوێنسی بۆ یەک کەناڵ بەفیڕۆدانی تەکنیکی	یەک فریکوێنسی بۆ چەندین کەناڵ (Mux)، فرە-پلاتفۆرم (Social Media, Web, App)
تەکنۆلۆژیا، کوالێتی وێنە و دەنگ	مۆنتاژ وبەرهەمهێنانی دووبارەوەبووە، وێنەی تەڵخ ودەنگی پچڕپچڕ	پرۆسەکان بە شێوازی ئۆتۆماتیکی بەڕێوەدەچن وAi بەکاردەهێنرێت، کوالێتی HD/4Kو دەنگی ستێریۆ
ژێرخان	ئەرشیفی کاغەزی وڤیدیۆیی و سێرڤەری بچووک	داتای ناوەندی(Data Center) گەورەی دیجیتاڵی

سێیەم: ئابووریی میدیا

ڕاگەیاندن بۆ پێنج سەد ساڵە، چالاکییەکی ئابوورییە بەمانای تەواوی وشە ، ئەم چالاکییە وەک هەر کۆمپانیا و دەزگایەکی قازانج خواز بەپێی قازانج و زیان هەڵدەسوڕێت و بەڕێوەدەبرێت (عەبدوڵلا،٢٠٢٤، ل ٨). ئەم لێکدانەوەیە ئەوەی لێ هەڵدەهێنجرێت کە زیان و قازانج بۆ هەندێ دەزگا و ڕاگەیاندن کە لەلایەن دەوڵەت و پارتە سیاسیەکان پارەدار دەکرێن زیاتر مەعنەوییە ، بەتایبەتی بۆ ئەو وڵاتانەی لە کاری ڕاگەیاندندا پشت بەتیۆری دەسەڵات دەبەستن. واتە ڕاگەیاندن موڵکی پاشاو دەسەڵاتدارانە، بۆیە پاش هاتنەکایە تیۆرەکانی تری ڕاگەیاندن و گەشەساندنی تەکنۆلۆژیا ڕاگەیاندن ئەم بوارەش ڕووە و ئابوریی هەنگاوی نا. ڕۆبێرت پیکارد (Robert Picard) پسپۆڕ لە بواری ئابووری و سیاسەتی ڕاگەیاندن سەبارەت بە کاریگەرییەکانی تەکنۆلۆژیا ئەوە دەخاتەروو ئەو ژینگەیەی کە ڕاگەیاندن کاری تێدا دەکات، بارودۆخی ناجێگیر و ئاڵەنگاریی گەورە بۆ دەستەی بەڕێوەبردنی کەناڵەکان دروست کردووە؛ چونکە بە دیجیتاڵیکردنی ڕاگەیاندن هەنگاوەکانی: بەرهەمهێنان، هەڵگرتن و دابەشکردن-ی زیاتر لێک نزیککردۆتەوە و بۆتە هۆی نەهێشتنی زۆرێک لە سنوورەکانی نێوان ڕاگەیاندن و پیشەسازیی پەیوەندییەکان، ئەمەش هەم بووە بە مەترسی هەروەها بۆتە دەرفەتیش بۆ خۆگونجاندن و بەردەوام خۆ نوێکردنەوە . لێرەوە دیدگایەکی ڕوونی ئابووری ڕاگەیاندن لەلایەن ڕۆبێرت پیکارد دروست دەبێت کە خۆی دەبینێتەوە لە ململانێ نێوان بەکاربەر و بەرهەمهێنەر. هەروەها ڕکەبەری نێوان دامەزراوە میدیاکان بۆ دەستکەوتنی داهات بۆ پێشکەشکردنی ناوەڕۆکی چێژبەخش بۆ وەرگران و لە بازاردا لەسەر پێی خۆیان بوەستن. بۆیە گۆڕانی نرخ و ناجێگیریی گشتی لە بازاڕەکانی ڕاگەیاندندا لەو سەقامگیرییە لادەدات کە لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا بەکارهێنان و داهات و هەلی کارێکی پێشبینیکراوی لە بواری ڕاگەیاندن دروست کردبوو، بۆیە دەڵێت ڕۆژنامە و تەلەفزیۆن و ڕادیۆ وخزمەتگوزارییەکانی ئینتەرنێت و کۆمپانیاکانی پەیوەندی ڕووبەڕووی دۆخێکی مەترسیدارتر دەبنەوە بە بەراورد بە قۆناخەکانی پێشووی کارکردنیان (Picard,2011,p7-8).

د. پراشانت کومیار لە پەیپەرێکی ئەکادیمی داکە لە ساڵی (٢٠١٤) لەسەر چەمکە سەرەکییەکانی ئابووری میدیا بە پشت بەستن بە کتێبەکەی ڕۆبێرت پیکارد بەناوی "The Economics of Media Companies" ئەنجامی داوە ،گەشتۆتە ئەو دەرئەنجامەی کە بڵێت لەبەر ئەوەی هەر دامەزراوەیەکی میدیایی بۆ ئەوەی بتوانێت لەسەر پێی خۆی بوەستێت و بەردەوام بێت، دەبێت وەک "یەکەیەکی ئابووری" ڕێکبخرێت و کار بکات، بۆیە پرۆسەی بڕیاردان تێیدا بەشێوەیەکی جەوهەری پەیوەستە بە پرسی سەرچاوەکان و لایەنی داراییەوە؛ ئەمەش ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر قازانج و داهاتی دامەزراوەکە هەیە. کەواتە تێگەیشتنێکی ڕوون لەم هۆکارانە وا دەکات بەڕێوەبەرانی دامەزراوە میدیاییەکان بتوانن باشترین و گونجاوترین بڕیار لە کاتی خۆیدا بدەن (kumar,2014,p17). لەگەڵ ئەم دەرئەنجامەشدا چەند خاڵێکی سەرەکی هەیە کە لە کتێبەکەی پیکارتدا د.پراشانت کومیار ڕوونیدەکاتەوە: لەوانە زۆربوونی کەناڵەکانی میدیا ە کە مەبەست لەم خاڵە ئەوەیە، میدیاکان لە ڕووی ناوەڕۆک و کاتەوە بە ڕێژەیەکی زۆر زیاترە لە گەشەی داواکاری بۆ میدیا لەلایەن جەماوەرەوە، چونکە نەک تەنها ژمارەی کۆمپانیاکانی میدیا، بەڵکو جۆرەکانی میدیاش بە شێوەیەکی بەرچاو زیادیان کردووە. ئەم زۆربوونە بووەتە هۆی دروستبوونی کێبڕکێ لەنێوان خودی میدیاکان و هەروەها کێبڕکێ لەسەر ئەو کاتەی کە بەکارهێنەران بۆ میدیا تەرخانی دەکەن، کە ئەمە بووەتە هۆی پارچەپارچەبوون و جەمسەرگیری بینەران. بۆ نموونە، بینەران زۆرترین سەرنجیان لەسەر پێنج بۆ شەش کەناڵی تەلەڤیزیۆنییە، چونکە بەرزبوونەوەی دەستگەیشتن بە کەناڵەکان نابێتە هۆی زیادبوونی ڕێژەی بەکارهێنان بە هەمان ئەندازە؛ ئەمەش ئەو ڕاستییەیە کە ڕیکلامکاران دركیان پێکردووە و وەڵامیان داوەتەوە بە بڵاوکردنەوەی خەرجییەکانیان و پێدانی پارەی کەمتر بۆ بینەری کەمتر، بەواتایەکی تر هەر کۆمپانیایەک کە بیەوێت ریکلام لە دەزگایەکی ڕاگەیاندندا بکات پێشتر لێکۆڵینەوە لە جەماوەرێتیی ئەوکەناڵەدادەکات و بەپێی ڕێژەی بینەرەکانی نرخی ڕکلامکردن دیاریدەکات . ئەم گۆڕانکارییە لە بەکارهێنانی میدیادا ئەوە دەگەیەنێت کە کێبڕکێ لەسەر بنەمای ئەو کات و پارەیە دەبێت کە بینەران ئامادەن بۆ میدیا تەرخانی بکەن، نەک پێکهاتەی پیشەسازیی بەرهەمهێنان. ئەم دیدگایە بۆتە هۆی ئەوەی کۆمپانیاکانی میدیا کاربکەن بۆ ئەوەی بەرهەمهێنان هەمەچەشن بکەن لە جیاتی تەرخانکردنی تواناکان بۆ بەهەمهێنانی یەک بەرهەم و، تواناکان بۆ چەند بەرهەمێک بەکاربهێنن. بەمەش خەرجی کەم دەبێتەوە و داهات زیاد دەکات کە پێدەوترێت (Fundamental Power Shift in the Communications Process). لەلایەکی دیکەوە کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی کاری میدیایی کاتێکی سەخت بەرێ دەکەن بۆ هێشتنەوەی وەبەرهێنەرە گەورەکان و ترسی ئەوەیان هەیە لەلایەن کۆمپانیای ترەوە دەستیان بەسەردا بگیرێت، بەهۆی ئەوەی وەرگر بەراورد بەرابردوو سەرنجێکی کەمتریان لەسەر کۆمپانیاکان هەیە؛ ئەم حاڵەتە بە داخورانی هێزی کۆمپانیاکانی میدیا (Eroding Strength of Media Companies) دەناسرێت. لە سەرووی ئەم فاکتەرانەوە، لە ڕابردوودا بۆشایی میدیایی لەلایەن کۆمپانیاکانی میدیاوە کۆنترۆڵ دەکرا، بەڵام ئێستا بەکارهێنەران بەشێوەیەکی بەردەوام کۆنترۆڵی بۆشایی میدیا بەدەستدەهێنن؛ چونکە بازاڕەکە زیاتر بەرەو "بازاڕی کڕیار" دەڕوات. بەکارهێنەرانی میدیا چیتر ڕازی نین تەنها وەکو وەرگری پاسیف بمێننەوە و زۆربیان بەشدارن لە بەرهەمهێنان لە ڕێگەی شێوازە جیاوازەکانی کارلێککردن، دۆخێکی لەم شێوەیە کۆمپانیاکانی میدیای لە سەرانسەری جیهاندا بەرەو ئەوە بردوەکە بەدوای تێگەیشتن و خۆگونجاندنەوە بن

لەگەڵ گۆڕانکاری یە دەرەکی و ناوخۆییە بەرفراوانەکان و شێوازە چەسپاوەکانی هەژموونی بازاڕ و مۆدێلەکانی بەرهەمهێنان؛ لە رووی بنکە نەریتییەکانی جەماوەر و ریکلامکارەکانیان، چونکە ژینگەی خێراگۆڕاوی میدیا دەکرێت ببێتە هۆی شکستی بەرهەمەکان و لەدەستدانی بەهاکان و دارمانی کۆمپانیاکان (kumar,2014, p18) .

چوارەم: پێوەرەکانی بەکارهێنانی ئاسمان بۆ پەخش

بەپێی ناساندنی نێودەوڵەتی ؛ رووبەری ئاسمان وەك هەر سەرچاوەیەکی سروشتی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت و دەوڵەتان رێنمایی تایبەت و هاوبەش بۆ رێکخستنی سنوری ئاسمانی ناوخۆیی و جیهانی دەردەکەن؛ حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ رێکخستنی بواری ئاسمانی، رێنمایی ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠١٤ دەرکرد کە تایبەتە بەپەخش و بەکارهێنانی بۆشایی(سپەیس). ئەم هەنگاوەی هاوتەریبە بەبەرنامە و پلانی وڵاتان کە لە چوارچێوەی رێکخراوی ناوچەیی و ناوخۆیی کاریان کردوە بۆ رێکخستنی ئەم بوارە، لە بەشێك لە رێنمایی پەیوەستە بە رێکخستنی سپەیس. لەهەرێمی کوردستان سیستەمی پەخشی- تەلەفزیۆنی دیجیتاڵ (DVB-T/T2) یەکێکە لەو بوارانەی کە بەیاسا دەبێت رێکبخرێت و هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێنێتەوە کە پراکتیزەکردنی ئەم یاسایە لە بەرژەوەندیی بەرزکردنەوەی کوالێتیی میدیا بینراو و بیستراوەکاندایە.

٢ .بەکارهێنانی فریکوێنسی:

حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ رێکخستنی بواری فریکوێنسی- (the frequency spectrum) رێنمایی تایبەت لەژێر رۆشنایی پێشکەوتنەکانی ئەم بوارە و بە راسپاردەی نێودەوڵەتی بۆ ساڵانی دواتر، ئەم سیاسەتە پەیرەو دەکات: (حکومەتی هەرێمی کوردستان، ٢٠١٤)

١. فریکوێنسی سامانێکی سروشتییە، هاوشێوەی سامانە سروشتییەکانی تری ژێرزەوی و سەرزەوی و ئاو . ئەم سامانە، پێچەوانەی سامانە سروشتییەکانی تر، سنوورەکەی بۆ هەموو وڵاتان بە یەکسانی دیاریکراوە.

٢. هەر دەزگایەکی میدیایی کە رێگەی پێدرا فریکوێنسییەک بەکاربهێنێت، نابێتە خاوەنی، بەڵکو تەنها وەک "بەکارهێنەر" بۆ ماوەیەکی دیاریکراو و بەپێی یاسا و رێنماییەکان مافی بەکارهێنانی هەیە. لە کاتی فرۆشتنی میدیاکەدا، بە هیچ شێوەیەک فریکوێنسییەکە نافرۆشرێت و بازرگانیی پێوە ناکرێت.

٣. فریکوێنسی وەک هەر سامانێکی تری نیشتمانی، دەخرێتە بواری وەبەرهێنانەوە بە مەبەستی بەرزکردنەوەی داهاتی گشتی.

٤. مەرج نییە هەر میدیایەک بە تەنیا خاوەنی یەک فریکوێنسی- بێت، بەڵکو بەپێی پێویست رێکدەخرێت؛ بەجۆرێک لە هەندێک باردا چەند میدیایەک لە هەمان فریکوێنسیدا هاوبەش دەبن (لە کاتی جیاجیادا یان لە رێگەی سیستەمی چەپک).

٥. ئەم سیستەم و رێنماییانە دەبنە هاوکار و تەواوکەری کاری دامودەزگا یاساییە فیدراڵییەکان، بەتایبەتی دەستەی راگەیاندن و گەیاندنی عێراق(CMC) .

٦. حکومەتی هەرێمی کوردستان رێز لە بریار و راسپاردەکانی یەکێتیی نێودەوڵەتیی پەیوەندییەکان (ITU) دەگرێت و هانی حکومەتی فیدراڵیش دەدات بۆ واژۆکردنی گشت ئەو رێککەوتننامە نێودەوڵەتییانەی تا ئێستا واژۆ نەکراون.

٧. بەپێی دوایین راسپاردەی (ITU) کە خوازیار بوو تا کۆتایی ساڵی ٢٠١٤ پەخشی- ناوخۆیی ئەنەلۆگ لە جیهاندا نەمێنێت یان کەم بکرێتەوە، حکومەتی هەرێمی کوردستان هەوڵدەدات بۆ پراکتیزەکردنی ئەم راسپاردەیە؛ کە لە بەرژەوەندیی بەرزکردنەوەی کوالێتیی میدیا بینراو و بیستراوەکاندایە.

٨. حکومەتی هەرێم هانی کۆمپانیا ناوخۆیی و بیانییانە دەدات کە پرۆسەی پەخش ئاسان دەکەن، بەتایبەت لە بواری کۆکردنەوەی گشت رایەڵەکان لە چوارچێوەی "پەخشی- چەپک(Multiplexing) "، بە مەبەستی پێشکەشکردنی ئاستێکی بەرزی دەنگ و رەنگ و پاراستنی مافەکانی کۆپی رایت.

٣ . بوارەکانی جێبەجێکردنی ئەم سیستەم و رێنماییانە:

بەپێی رێنمایی ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠١٤ حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەم سێکتەرانە دەگرێتەوە: رادیۆ (ناوخۆیی، سەتەلایت، وێستگەکانی دووبارە پەخشکردنەوە). تەلەڤزیۆن (ناوخۆیی، سەتەلایت، وێستگەکانی دووبارە پەخشکردنەوە). تاوەر و وێستگەکانی پەخشی- هاوبەش (Multiplex)بۆ تەلەڤزیۆن و رادیۆ. کۆمپانیاکانی بواری ریکلام و فرۆشتنی فریکوێنسی- سەتەلایت. کۆمپانیاکانی فرۆشتنی ئامێری پەخش، تاوەر و (SNG) جێگیر و گەرۆک، کۆمپانیاکانی دۆبلاژ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمە میدیاییەکان، نوسینگەی کەناڵە بیانی و عەرەبییەکان، شاشە گەورەکانی ریکلام لەسەر شەقامەکان و سیستەمی پەخشی تەلەڤزیۆنی دیجیتاڵی .

پێنجەم: هەرێمی کوردستان و گواستنەوەی پەخشی تەلەڤزیۆن لە ئەنەلۆگەوە بۆ دیجیتاڵی

١ .مێژووی پەخشی کەناڵە کوردییەکان:

سەرەتای دەرکەوتنی پەخشی- تەلەڤزیۆنی بەزمانی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ (١٨ی حوزەیرانی ١٩٦٧) لە رێگەی تەلەڤزیۆنی کەرکووک-ەوە، لەو قۆناغەدا، ماوەی پەخشی- کەناڵەکە بەپێی پێکهاتە نەتەوەییەکانی شارەکە دابەشکرابوو. ئەم دۆخە بەردەوام بوو تا لە (١ی حوزەیرانی ١٩٧٤)دا کەناڵێکی تایبەت بە زمانی کوردی کرایەوە، لە دوای راپەڕینی ساڵی (١٩٩١)وە وەرچەرخانێکی گەورە لە مێژووی میدیای کوردیدا روویدا و یەکەم کەناڵی ناوخۆیی بە ناوی تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان لەلایەن یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان-ەوە دامەزرا. لە دوای ئەو رێکەوتەوە ژمارەی کەناڵە ناوخۆییەکان زیادیان کرد و چەندین کەناڵی وەک: ئازادی، یەکگرتوو، زاگرۆس، پەروەردە، کۆمەڵ، سپۆرت لە شارە جیاوازەکان دەستیان بە پەخش و بڵاوکردنەوە کرد. سەبارەت بە پەخشی- ئاسمانی(Satellite) ، مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٩٥ کاتێک کەناڵی (MED TV) وەک یەکەم کەناڵی ئاسمانیی کوردی لە بەریتانیاوە دەستی بە پەخش کرد (حەسەن و محەمەد، ٢٠١٩، ل٧٣٦-٧٣٧).

٢ .هەرێمی کوردستان و گواستنەوە بۆ پەخشی دیجیتاڵی:

لە ساڵی (٢٠١٢)دا، کۆمپانیای یونایتد میکس میدیا (United- Mix Media) وەک یەکەمین و گەورەترین سەکۆی میدیایی یاسایی لە هەرێمی کوردستان دامەزرا. ئەم کۆمپانیایە ڕۆڵێکی ستراتیژی گێڕا لە بنیادنانی ژێرخانی دیجیتاڵیی تەلەڤزیۆنی زەمینی لە وڵاتدا.میکس میدیا توانی بەکارهێنانی فریکوێنسی ڕێک بخاتەوە و ،کەناڵە ناوخۆییە کوردی و بیانییەکان لەسەر یەک سیستەمی یەکگرتووی DVB-T/T2 کۆبکاتەوە. ئێستا، کۆمپانیاکە سیستەمەکەی بۆ ستانداردی پێشکەوتووی DVB-T2 گۆڕیوە، کە ڕێگە دەدات بە کوالێتییەکی بەرزتر و گونجاندنی ناوەڕۆکی زیاتر لەسەر هەمان فریکوێنسی. ، ئەم پرۆسەیە لە ڕێگەی ٢٥ وێستگەی پەخشەوە ئەنجام دەدرێت کە تەواوی ناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستانیان داپۆشیوە (میکس میدیا، ٢٠٢٤).

٣ .گەشەسەندنی ژمارەی کەناڵە ناوخۆییەکان و چارەسەری قەیرانی فریکوێنسی:

بەپێی ئامارێکی سەندیکای ڕۆژنامەنوسانی کوردستان، کە لەلایەن ئازاد حەمەدەمین نەقیبی سەندیکاوە ڕاگەێنراوە و لە پێگەی ئەلکترۆنی (سبەی میدیا) بڵاوکراوەتەوە، لە هەرێمی کوردستاندا: (١٢٧ کەناڵی لۆکاڵی، ٣٠ کەناڵی سەتەلایت و، ١٧٩ڕادیۆ) مۆڵەتیان ڕەسمیان هەیە. زۆرترین کەناڵی لۆکاڵی لە هەولێرە کە (٨٤ کەناڵ و، لە شاری سلێمانی ٣٤ کەناڵ و لە دهۆکیش ٩ کەناڵ)، هەروەها لە هەولێر(١٦ کەناڵی سەتەلایت و، لە سلێمانی ١١ کەناڵ و، لە دهۆك ٣ کەناڵ). هەر بەپێی ئامارەکەی سەندیکای ڕۆژنامەنوسانی کوردستان (لە هەولێر ٨١ ڕادیۆ و، لە سلێمانی ٦٩ و لە دهۆك ٢٩ ڕادیۆ هەن). (wishe،٢٠٢٦)، زۆری ئەم ژمارە کەناڵانە لەڕووی ئابووری و تەکنیکییەوە کێشەی "کەمیی فریکوێنسی" دروست کردبوو، لەبەرئەوەی لە هەرێمدا تەنها (٣٨) فریکوێنسیی دەستنیشانکراو هەبوو. بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە لە ڕێگەی سیستەمی (Multiplexing)پەخشی. دیجیتاڵیدا کرا؛ بەجۆرێک ئێستا دەتوانرێت لەبری یەک کەناڵ (١٠ بۆ ١٥)کەناڵ لەسەر یەک فریکوێنسی. پەخش بکرێن، کە ئەمەش نەک تەنها کێشەی فریکوێنسی. چارەسەر کرد، بەڵکو تێچووی پەخشی. بۆ هەر کەناڵێک بە ڕێژەیەکی زۆر کەم کردەوە (عوزێری، ٢٠١٩).

بەشی پراکتیکی: شیکردنەوەی ڕیفۆرمی تەکنیکی لە گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن

دەروازە:

لەم بەشەدا هەوڵی شیکردنەوەی دەقی ئەو چاوپێکەوتنە قووڵانە دەدەین کە لەگەڵ سامپڵی دەسنیشانکراوەی توێژینەوە ئەنجام دراوە،کە ئەوانیش (٥)ڕۆژنامەنوس-ن، بە ڕێژەی ٪٢٥ی ستافی جێگری گرووپی بەڕێوەبردن و تەکنیکی کەناڵەکانی فاڵکۆن[٦] کە ژمارەی کارمەندەکانی هەر (٥) کەناڵەکە (١٥) ڕۆژنامەنووس-ن. چاوپێکەوتنەکانیش بریتین لە عامر سەڵاح حوسێن بەڕێوەبەری گشتی گرووپی فاڵکۆن و عەدنان سەڵاح حوسێن بەڕێوەبەری ستۆدیۆکان، سەروان جەمال شارەزای بواری تەکنیکی پەخش و بەیار دڵشاد بەڕێوەبەری مۆنتێرەکان. بۆ ئەوەی شیکردنەوەی توێژینەوەکە تەنها گێڕانەوە نەبێت، شێوازی پێوەری لێکارت (Likert Scale) بەکارهاتووە؛ نەک وەک ڕاپرسییەکی ژمارەیی، بەڵکو وەک ئامرازێک بۆ پێوانی "ئاراستەی ڕەزامەندی و بڕوای ستافی بەڕێوەبردن "بەرامبەر بە پرۆسەی ڕیفۆرمی میدیایی. ئەم پێوەرە یارمەتیمان دەدات تێبگەین کە ئایا ئاراستەی بۆچوونەکان (Attitudes) بەرامبەر بە گۆڕانکارییەکان لە ئاستی بەتەواوی هاوڕام (Strongly Agree)دایە یان لە ئاستی هاوڕانیم (Disagree) ، بۆ ئەوەی بتوانرێ دەقی چاوپێکەوتنەکان بەپێی میتۆدی چۆنایەتی (Qualitative) شیکار بکەین، چاوپێکەوتنەکان جیادەکەینەوە بۆ چەند تەوەرەیەک وەک لە خشتەی خوارەوە ڕوونکراوەتەوە کورتەی بۆچوونی بەڕێوەبەر و ستافی بەڕێوەبردن و ئاستی ڕەزامەندی و کۆمێنتی شیکاری توێژەران دەخرێتەروو :

یەکەم: خشتەی(2) بنەماکانی شیکاریی توێژینەوە

تەوەرەی شیکردنەوە	کورتەی بۆچوونی ستافی بەڕێوەبردن	ئاستی ڕەزامەندی	کۆمێنتی شیکاری
١. مێژووی دامەزراندن و ناسنامەی دامەزراوەکە	"شۆڕشێکی گەورە بوو، مەودای پەخش زۆر زیادی کردووە.	بە تەواوی هاوڕام	گرووپەکە بڕوای تەواوی بە باڵادەستیی سیستەمی دیجیتاڵ (DVB-T2) هەیە.
٢. وەرچەرخانی سیستەمی پەخش (ئەنالۆگ بۆ دیجیتاڵ)	گۆڕان لە ئەنالۆگ بۆ دیجیتاڵ (DVB-T2) و کوالێتی.	بە تەواوی هاوڕام	تەکنۆلۆژیا وەک بزوێنەری کێبڕکێ و بەرزکردنەوەی ستاندارد دەبینرێت.
٣. ڕیفۆرمی میدیایی و کوالێتی و کێبڕکێی ناوخۆیی	لە دیجیتاڵیدا ئۆپشنی زۆرترت هەیە بۆ ئەنجامدانی کارەکان.	بە تەواوی هاوڕام	ئەمە ڕیفۆرمە ئاستی میدیای کوردی بەرز کردووەتەوە
٤. ئابووریی میدیا و کارایی هێزی مرۆیی	خەرجی و کاتی کەم کردووەتەوە.	بە تەواوی هاوڕام	ئەمە بەرزترین ئاستی سەرکەوتنی ڕیفۆرمەکەیە لە ڕووی کارایی داراییەوە.

٦ لۆگۆی کەناڵی فاڵکۆن FALCON eye HD

٥. پەرەپێدانی ژێرخانی داتا و ئەرشیف	گۆڕان لە بەکارهێنانی "کاسێت" بۆ ستۆریجی دیجیتاڵی	هاوڕام	ئاسانی دەستگەیشتن بە زانیاری وپاراستنی ئەرشیف لە تێکچوون.
٦. ڕەهەندی یاسایی و پەخشی- نێودەوڵەتی	"لە ڕێگەی IPTV ئێستا بینەرمان لە ئەڵمانیا و نەرویج هەیە."	بە تەواوی هاوڕام	دەرکەوتنی کاریگەریی ریفۆرم لە تێپەڕاندنی سنوورە جۆگرافییەکان.

تەوەرەی یەکەم: مێژووی دامەزراندن و ناسنامەی دامەزراوەکە

گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن لە ساڵی (٢٠١٤) لە شاری سلێمانی وەک کەناڵێکی تەلەفزیۆنی تەنها بە ناوی فاڵکۆن ئای (Flacon Eye HD)دەستی بەکار کردووە وەک پرۆژەیەکی میدیایی سەربەخۆی قازانج ویست، دەربارەی ئەم مێژوو و سەرەتای کارکردنی کەناڵەکە عامر سەڵاح بەڕێوەبەری گشتی گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن ئاماژە بەوە دەکات: " کەناڵەکە لە ساڵی (٢٠١٤)لە شاری سلێمانی دامەزراوە، سەرەتای دەستبەکاربوونی کەناڵەکە تەنها بە (١)کەناڵ بە ناوی فاڵکۆن ئای دەستی پێکردووە، دواتر پەرەی سەندووە بۆ (٢) کەناڵی فاڵکۆن ئای (١و٢)، لەساڵی(٢٠١٦)لە هەنگاوێکی باشتردا توانیمان فاڵکۆن فامیلی و لەگەڵیشیدا ستۆدیۆ و یەکەی بەرهەمهێنان بۆ گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن دابمەزرێنین، ستۆدیۆ و یەکەی بەرهەمهێنان بۆ گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن بخینەگەڕ کە پێنج کەناڵ لەخۆدەگرێت ". هەروەها بەردەوام دەبێت و دەڵێت: "دامەزراوەکە خاوەنی گەشەیەکی ستوونی و ئاسۆیی خێرایە. لە ڕووی مێژووییەوە، توانی لە ماوەی تەنها دوو ساڵدا، گرووپەکە قۆناغی "تاک کەناڵ" بۆ "گرووپی میدیایی" بگۆڕێت ئەوش نیشاندەری بەهێزیی کاریگەری گۆرانکاری ریفۆرمی میدیایی بوو کەتوانیمان ژێرخانی ئابووری و پلانڕێژیی سەرکەوتوو جێبەجێبەکەین بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە".

لەرووی مێژوویـیەوە؛ گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن لە دۆخ و قۆناخێکی نوێدا دامەزرا کە ژێرخانی تەکنۆلۆژیا لە هەرێمی کوردستان پاش ئەزموونکردن لەگەڵ پەخشی. مانگی دەستکرد و وەرگرتنی کەناڵەکان لە ڕێگەی ئامێری سەتەلایتەوە گۆردرا بۆ ئامێرەکانی پەخشی. دیجیتاڵی زەمینی، بۆیە ئەم گۆرانکارییە بەپێی پێوەری لێکارت بۆ دوو بژاردەیی لەلای بەرێوەبەری گشتی گروپەکە متمانەیەکی بەهێزە لە ئاستی "بەتەواوی هاوڕام" بەو براندەی کە دایمەزراندوە نەک وەک کەناڵێک کە تەنها پەخشی- هەبێت بەڵکو گۆرانکارییە لە کەناڵێکی "پەخشکەر"ەوە بۆ "بەرهەمهێنەر"؛ ئەمەش نیشانەی گەشبینییەکی زۆرە بە بازاڕی میدیایی.

تەوەرەی دووەم: وەرچەرخانی سیستەمی پەخش (ئەنالۆگ بۆ دیجیتاڵ)

بەڕێوەبەری گرووپەکە باس لەوە دەکات کە پێش (٢٠١٤)، سیستەمی (UHF)ئەنالۆگ باو بووە، کە تێیدا یەک فریکوێنسی. تەنها بۆ یەک کەناڵ و کوالێتی و مەوداکەی زۆر کەم بوو. بەڵام شۆڕشی ڕاستەقینە لە سیستەمی (DVB-T2)دا ڕوویدا، بۆیە عامر سەڵاح حوسێن دەڵێت: "ئەمە وەک ڕیفۆرمێکی زۆر گەورە دەبینم، چونکە کێبڕکێی کوالێتی لە نێوان کەناڵەکاندا دروست کردووە. جاران جیاوازی هەست پێ نەدەکرا لە نێوان کەناڵەکاندا، بەڵام ئێستا وردەکارییەکان وەک ڕەنگ، کوالێتی کامێرا، ڕووناکی و گرافیک زۆر گرنگن. ئەمەش وای کرد کەناڵەکان ناچار بن ڕیفۆرم لە ستۆدیۆ و تەکنیک و کامێراکانیاندا بکەن، بۆ نموونە کەناڵی گەلی کوردستان یان تەلەفزیۆنی وەرزش کە سەرەتا سیستەمی پەخشی. ئەنەلۆگیان هەبوو دواتر هەنگاوی گەورەیان نا بەرەو سیستەمی دیجیتاڵی واتە ڕیفۆرمی تەکنیکی تەنها لایەنێکی میکانیکی نەبووە، بەڵکو بووەتە هۆی دروستکردنی کێبڕکێی کوالێتی" . هەروەها سەروان جەمال (شارەزای تەکنیکی) دەڵێت: " پێش (٢٠١٤) هەموو کەناڵێک لەسەر سیستمی UHF پەخشی. دەکرد کە پێی دەوترێت ئەنالۆگ، کە یەک فریکوێنسی. تەنها بۆ یەک کەناڵ بوو، مەوداکەشی کەم بوو کوالێتیی باش نەبوو بۆ چاوی بینەر، مەودای پەخشەکەش مەودایەکی کەمتر بوو، کاتێک دوور دەکەوتیتەوە لەو تاوەرەی کە دانرابوو خەوشی وەرگرتن دروست دەبوو، مەودای پەخشی. کەناڵەکە لە سنوورێکی دیاریکراو زیاتر نەیدەتوانی تێبپەڕێت هەرچەندە کیلۆبایتی پەخشەکەش زیاد بکردایە بەڵام شۆڕشەکە لە گۆڕانکاری بۆ سیستمی DVB-T2 ڕوویدا کە ئێستا یەک فریکوێنسی. دەتوانێت چەندین کەناڵ هەڵبگرێت بە کوالێتیHD ".لەهەرێمی کوردستاندا پێش دامەزراندنی پەخشی. دیجیتاڵی زەمینی پەخشی. کەناڵەکان بە سیستەمی ئەنەلۆگ بووە، کە ئەمە چەندین لایەنی نەرێنی بۆ بەرهەم و پەخش دروست کردبوو، بۆیە بەپێی پێوەری لێکارت ئەو گۆرانکارییەی لە بواری پەخشدا ڕوویدا، بۆتە هۆی ڕەزامەندی بەڕێوەبەر و شارەزای تەکنیکی لە گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن بەرامبەر سیستەمی (DVB-T2) لە ئاستی (بەتەواوی هاوڕام) دایە؛ ئەوەش گۆرانکارییەکی جۆرایەتی یە لەهەرێم کوردستاندا ڕوویداوە.

تەوەرەی سێیەم: ڕیفۆرمی میدیایی و کوالێتی و کێبڕکێی ناوخۆیی

عامر سەڵاح حوسێن پێیوایە ئەم گۆڕانکارییە ڕیفۆرمێکی زۆر گەورەیە، چونکە کێبڕکێی کوالێتی دروست کردووە و کەناڵە ناوخۆییەکانی ناچار کردووە ڕیفۆرم لە ستۆدیۆ و تەکنیک و کامێراکانیاندا بکەن . وەک ئاماژەی پێدەکات: " ئێستا وردەکاری ڕەنگ و ڕووناکی و گرافیک بوونەتە پێوەری مانەوە لە کێبڕکێدا، لە ڕووی کاتەوە ئەو کارەی لە سیستەمی ئەنالۆگدا دەکرا کاتێکی زۆری دەویست بەڵام لە سیستەمی دیجیتاڵیدا زۆر خێراترە. لە دیجیتاڵیدا ئۆپشنی زۆرترت هەیە بۆ ئەنجامدانی کارەکان، هەر ئەوەشە وایکردوە کەناڵەکە بتوانێت خزمەتگوزاریی کوالێتی بەرز (HD)و فرە-دەنگی دابین بکات بۆ وەرگرەکانی". بەیار دڵشاد (بەڕێوەبەری مۆنتێرەکان)بە وردیی باس لەکاریگەری ئەو ریفۆرمە دەکات لەرووی هونەری و تەکنیکیەوە لەسەر کەناڵەکەیان دروست بووە و دەڵێت: "جاران پێویستمان بە چەند مۆنتێرێکی زۆر بوو ئەگەر بۆ بەرهەمێکی سنووردار یش بوایە، بەڵام ئێستا یەک دوو مۆنتێر دەتوانن ئیشی. زۆر زیاتر بکەن. لەگروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن وای لێهاتووە کە پێنج کەناڵ هەندێک جار بە دوو کارمەندی(MCR) بەڕێوە دەبرێن، تەنانەت ئەگەر پەخشی. ڕاستەوخۆشمان هەبێت. جاران کارمەندی پەخش دەبوو تا کۆتایی دەوام لە ژووری کۆنترۆڵ بێت، بەڵام ئێستا دەتوانێت لەماڵەوە لە ڕێگەی کۆمپیوتەرەوە چاودێریی هەر پێنج کەناڵەکە بکات".

عەدنان سەڵاح (بەڕێوەبەری ستۆدیۆ) دەربارەی ئەو ریفۆرمەی ئێستا لە میدیای ناوخۆییدا هەیە دەڵێت: "ئێمە کاتێک سیستمەکەمان دانا و بووین بە خاوەنی کەناڵی تەلەفزیۆنی، یەکسەر بەو شێوازە نوێیە دامانناکە لەگەڵ میدیای سەردەم بگونجێت، بەپێی دابەشکردنی

مێگابایتەکان لانیکەم چەند کەناڵێک لەسەر یەک سیستەم پەخش دەکرێت. کە لە سیستمی دیجیتاڵی پێیدەوترێت DVB-T، سەرەتا (DVB-T) یەک بوو، دواتر بوو بە (DVB-T2) کە ئەمە شێوازێکی نوێیە و لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا کاری پێدەکرێت، چەندین تایبەتمەندی پێشکەوتووی هەیە کە پێشتر لە سیستەمەکانی تردا نەبوون، وەک سیستمی دوو دەنگی (Audio) بۆ نموونە لەکاتی پەخشکردنی یارییەکاندا دەنگێکی کوردی و دەنگێکی عەرەبیمان هەبوو، یان سۆرانی و بادینی، یان سیستمی ڕیپلەی (دووبارەگەڕانەوە) کە لە ئەنالۆگدا زۆر قورس بوو ئەم کارانە ئەنجام بدرایە بەڵام ئەم ڕیفۆرمە بووەتە هۆی گونجاندنی میدیای کوردی لەگەڵ تەکنۆلۆژیای سەردەم. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە ڕیفۆرمەکە سەرکەوتوو بووە لە تێپەڕاندنی قۆناغی کلاسیک و چوونە ناو قۆناغی "میدیای کارلێک" لە ڕێگەی دابینکردنی خزمەتگوزاریکانی ئەم جۆرە میدیایەوە".

ئاراستەی بۆچوونی بەڕێوەبەر و لێپرساوی مۆنتێرەکان و بەڕێوەبەری ستۆدیۆ، بەرامبەر ئەم ریفۆرمە و ئەو گۆرانکاریانەی لەمیانەی ڕەنگدانەوەی لە کارپیکردندا بەپێ پێوەری لێکارت " تەواو هاوڕام " چونکە پێیانوایە لە هەموو ڕووەکانەوە ئەم ریفۆرمە، ئاستی میدیای کوردی بەرز کردووەتەوە وگۆڕانکاری لە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری میدیادا دروستکردوە.

تەوەرەی چوارەم: ئابووریی میدیا وکارایی هێزی مرۆیی

لەم تەوەرەیەدا، کاریگەریی تەکنۆلۆژیا لەسەر تێچوو دەردەکەوێت کەچۆن بەگرتنەبەری ریفۆرم لە بواری تەکنیکی میدیادا کەناڵەکە خەرجییەکانی کەم بۆتەوە و کاتی ئەنجامدانی کارەکانیان خێراترە، عامر سەڵاح حوسێن بەڕێوەبەری گروپی کەناڵەی فالکۆن دەڵێت: "بەدیجیتاڵکردن بووەتە هۆی کەمکردنەوەی هێزی مرۆیی و تێچووی دارایی لە کەناڵەکەماندا . بۆ نموونە جاران بۆ مۆنتاژ پێویستت بە چەند مۆنتێرێکی زۆر بوو بۆ هەریەک لەبورەکانی مۆنتاژ، بەڵام ئێستا بە کۆمپیوتەر و سۆفتوێری نوێ، یەک دوو مۆنتێر دەتوانن ئیشی. زۆر زیاتر بکەن، هاوکات ئاسانکاری بۆ بەڕێوەبردنی کاری لە دوورەوە ڕەخساندووە، لە سیستەمی دیجیتاڵیدا ئۆپشنی زۆرترت هەیە بۆ ئەنجامدانی کارەکان. پێنج کەناڵ بە دوو کارمەندی MCR بەڕێوە دەبەین و دەتوانرێت لە ماڵەوە لە ڕێگەی کۆمپیوتەرەوە چاودێری کەناڵەکان بکرێ. ئەمەش سەرکەوتنێکی گەورەیە لە مۆدێلی ئابووری میدیادا کە تێچووە جێگیرەکان کەم دەکاتەوە، بە نزیکەی (١٥) کارمەند گروپی کەناڵە بەڕێوەدەبەین، هەروەها تێچووی ئەپدەیت کردن لە ناو سیستمی دیجیتاڵیدا کەمترە وەک لەوەی جاران لە ئەنالۆگەوە بێیتە سەر دیجیتاڵی". بەشێکی تری ئەم بابەتەی بەستەوە بە ئەزموونی رابردووی خۆی لە کەناڵەکانی راگەیاندن و وتی : "گرفتی سەرەکی لە سیستەمی ئەنەلۆگدا ئەوە بوو کەناڵەکان پێویستیان بەخەرجی ژێرخان و بەرێوەبردنی زۆر بوو بۆ بەرهەمهێنان کە دواتر لەکاتی پەخشدا بەکوالێتی نزم دەگەیشتە وەرگرەکان، زۆربەی کەناڵەکان لە یەک دەچوون، بەڵام ئێستا دۆخەکە زۆر جیاوازە و لە بەرژەوەندی میدیای ناوخۆیدایە" . پێشخستن و پەیرەوکردنی ریفۆرمی میدیایی نەک هەر فاکتەربووە بۆ کەمکردنەوەی خەرجی، بەڵکو بەهۆی بەرزی کوالێتی و فراونبوونی پەخشی- کەناڵەکەیان ئەم گروپە لە سەرجەم کەناڵەکانیدا ریکلامی تەلەفزیۆنی بڵاودەکاتەوە، بەرێوبەری گشتی کەناڵەکە ئاماژەی بەوەکرد زۆر لە بەرنامەکانیان بەسپۆنسەر بەرهەم دەهێنن و ستۆدیوی نوێ دروست دەکەن، واتە سپۆنسەر و ریکلام دووانەیەکی سەرەکی دابینکردنی خەرجی کەناڵەکە و کارمەندەکانیانە. لەو کاتەی کە ئەم چاوپێکەوتنەمان ئەنجامدا گروپی ئەم کەناڵە لە پینهاوس-ێکی پرۆژەیەکی نیشتەجێبوندا بوون کە دابینکردنی کرێی ئەم بینایە لە سەر داهاتی کەناڵەکەوە دابین دەکرێت. بەپێی پێوەری لێکارت بۆ دوو بژاردەیی، ئەم تەوەرەیە بەرزترین ئاستی ڕەزامەندی (بەتەواوی هاوڕام) نیشان دەدات؛ چونکە سەرکەوتنی تەکنۆلۆژیا لە کەمکردنەوەی خەرجی مرۆیی وەک مووچە و پاداشت ، گەورەترین دەستکەوتی ئابوورییە بۆ هەر کۆمپانیایەکی میدیایی لەگەڵ بەرهەمهێنانی میدیایی بە خەرجی کەم و لەکاتێکی کەمدا ئەوەش بۆ ئابوری میدیا زۆر گرنگە بەتایبەتی ئەم گروپەکەناڵە قازانجویستە و لەرێگەی ریکلام و سپۆنسەر کردنەوە، خەرجی ستافەکە و نوێکردنەوە و بەردەوامی کارکردنی کەناڵەکان دابین دەکات.

تەوەرەی پێنجەم: پەرەپێدانی ژێرخانی داتا و ئەرشیف

گۆڕانکارییەکی تری بنەڕەتی گواستنەوە بوو لە کاسێتەوە بۆ ستۆریجی دیجیتاڵی. عامر سەڵاح بەرێوەبەری گرووپی کەناڵەکانی فاڵکۆن باس لەوە دەکات کە لە ساڵی٢٠١٤دا تەنها (٢) تێرا ستۆریج-یان هەبووە، بەڵام دوای ئەو گۆرانکاریانە گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن پێشکەوتنی گەورەی ئەنجام داوە بۆیە دەڵێت: "ئەم گۆڕانکارییە لە قەبارەی پاشەکەوتکردندا بۆ گروپی کەناڵەکەمان نیشاندەری جێگیربوونی "ئاسایشی. زانیارییە" لە دامەزراوەکەدا، بەوەی بەئاسانی دەستمان بە زانیارییەکانیان دەگاتەوە، دەتوانین پەخشی. بکەنەوە بێ هیچ دواکەوتنێک". هەر سەبارەت بەم لایەنە، بەیار دڵشاد بەرێوەبەری (مۆنتێرەکان) باس لە گۆڕانکارییەکانی ئەرشیف دەکات و وتی: "جاران بە کاسێت بەرهەمەکان ئەرشیف دەکران و هەمیشە مەترسی تێکچوونیان لەسەر بوو، بەڵام ئێستا بە شێوازی دیجیتاڵی و مێگابایتی بەرز هەڵدەگیرێن، سیستمی دیجیتاڵی وایکردووە پەیوەندییەکان زۆر خێراتر بن بۆ دەستڕاگەیشتنەوە بە ئەرشیفەکانمان. لە ساڵی ٢٠١٤ هەموو ستۆریجەکەمان تەنها (٢) تێرا بوو،کە بەشێکی لەسەر کاسێت بوو بەڵام ئێستا لە فالکۆن ستۆریجی (٣٢ - ٢٤ - ١٢) تێرایمان هەیە، لەگەڵ (١٨ تێرا) وەک باک ئەپ. دەستگەیشتن بە ئەرشیف و بەرهەمەکانی بەهۆی ئەو ریفۆرمەوە کارەکانی زۆر خێرا کردووین" .

ئاستی (هاوڕام) بە پێی پێوەری لیکارت بۆ ئەم تەوەرەیە، لەوەوە سەرچاوەی گرتوە کە بەڕێوەبەرەکە بڕوای وایە ئەم ژێرخانە متمانەی پێدەبەخشێت بۆ پاراستنی بەرهەمە مێژوویەکانی کەناڵەکە و دورکەوتنەوە لە دروستبوونی مەترسی لەسەر بەرهەمە میدیاکانی کە خەرجی و سەرمایەگوزاریی تێداکراوە، ئەگەرچی خودی ڕەوینەوەی ئەم مەترسیەش بەتەواوەتی نییە بەرامبەر ستۆرجی دیجیتاڵی، ئەگەر وابوایە ئەوا ئەو ڕەزامەندییە دەبوو بە (بەتەواوی هاوڕام) لەبەر ئەوەی داتا سەنتەری ناوەندی کەناڵەکان کە لەسەر هارد هەڵدەگیرێت مەترسی خراپبونیان لەسەرە .

تەوەرەی شەشەم: ڕەهەندی یاسایی و پەخشی نێودەوڵەتی

لە ڕووی یاسایی و بەجیهانیبوونی پەخشی. کەناڵە ناوخۆییەکان، عامر سەڵاح ئەوە ئاشکرا دەکات کە مۆڵەتەکان بۆ کردنەوەی کەناڵی نوێ گۆڕدراوە و ئێستا کەناڵەکان فریکوێنسیان نییە، بەڵکو لەگەڵ کۆمپانیاکانی پەخش ڕێکدەکەون و دەڵێت: "لە (٢٠١٤) کە من مۆڵەتم وەرگرت، وەزارەتی ڕۆشنبیری و وەزارەتی گواستنەوە ڕێنمایی نوێیان دەرکرد، بۆ ڕێکخستنی فریکونس وەک سامانێکی نیشتمانی مامەڵەی

لەگەڵ دەكات. جاران فریكوێنسی- دەدرا بە كەناڵەكە ئێستا كەناڵ فریكوێنسی- نییە، بەڵكو مۆڵەتی هەیەو لەگەڵ كۆمپانیاكانی پەخش ڕێكدەكەوێت بۆ بڵاوكردنەوەی بەرنامەكانی. سیستمی دیجیتاڵی وایكردووە هەندێک پەخشی. تر زیاد بكرێت وەک (كەیبڵ، IPTV) لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە، بۆیە ئەم سیستمە دیجیتاڵییە دەرگای بەروودا كردوینەتەوە بۆ گەیاندنی پەخشی. كەناڵەكەمان بە جیهان بۆ نموونە بینەرمان لە نەرویج و ئەڵمانیا وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەبێت". هاوكات سەروان جەمال (شارەزای تەكنیكی) دەربارەی ئەم لایەنە دەڵێت: "لە هەرێمی كوردستان جۆرێكی تریش هەیە كە كۆمپانیاكانی وەک Box HD و Box Family بە شێوازی Ku-band ئیش دەكەن. ئەمە وەک سەتەلایت وایە بەڵام لە ئاستێكی نزمتر پەخش دەكەن، لە جیاتی (مانگی) دەستكرد سیگناڵ دەنێرن بۆ سەحنێک (لینک) و سەحنەكە وەریدەگرێت، كە لە ڕووی زانستییەوە ستاندارد نییە و كاریگەری نەرێنی پەخش و تەكنیكی و ژاوەژاوی هەیە بۆ فڕۆكەخانە، بەڵام ئێمە لەسەر سیستمی ستانداردین و ئێستا پەخشمان لە هەموو هەرێمی كوردستاندا هەیە، لە دهۆک، زاخۆ، هەولێر، سۆران، ئاكرێ، كەلار، هەڵەبجە، پێنجوێن، ڕانیە و قەڵادزێ، ئەمە ئەركێكی زۆری لەسەر ئێمە وەک كەناڵ لاداوە". ئەم سیستەمە یاسایی و تەكنیكیە نوێیە، لە ئەنجامی ڕیفۆرمی میدیاییەوە دروست بووە بەپێی پێوەری لیكارت لە ئاستی (هاوڕام) دایە چونكە ڕێگەی بۆ پەخشی. نێودەوڵەتی خۆشكردووە و كێشە و ئاستەنگە یاساییەكانی نەهێشتووە بۆ كەناڵەناوخۆییەكان؛ كاتێک دادەمەزرێن ئەمە جگە لەوەی ئەم كەناڵانە لە سنورێكی دیاریكراودا نامێنەوە، بەڵكو دەبنە جیهانی.

دووەم: دەرئەنجامەكانی توێژینەوە

١. توێژینەوەكە دەریخستووە كە گواستنەوە بۆ سیستەمی DVB-T2 بووەتە هۆی تێپەڕاندنی قەیرانی "كەمی فریكوێنس". ئەم تەكنەلۆژیایە ڕێگەی خۆشكردووە بۆ بەكارهێنانی فریكوێنسییەكان وەک "سامانێكی نیشتمانی" بە جۆرێک كە یەک بازنەی پەخش (Multiplex) توانای هەڵگرتنی چەندین كەناڵی (HD) هەیە، ئەمەش گەشەی ئاسۆیی دامەزراوەكەی خێرا كردووە لە یەک كەناڵەوە بۆتە پێنج كەناڵ لەسەر یەک فریكوێنسی، گروپی كەناڵەكانی فاڵكۆن پەیرەوی ئەم ریفۆرمە دەكات.

٢. لەسەر ئاستی دارایی، ڕیفۆرمە تەكنیكییەكە بووەتە هۆی كەمكردنەوەی تێچووە بەردەوامەكان(Operational Costs) . لەڕێگەی ئۆتۆماتیک كردنی پرۆسەكانی مۆنتاژ و پەخش(MCR)، گروپی كەناڵەكانی فاڵكۆن توانیویەتی بە كەمترین هێزی مرۆیی، زۆرترین بەرهەم و كوالێتی بەدەست بهێنێت، كە ئەمەش سەركەوتنی مۆدێلی "ئابووریی میدیا" دەسەلمێنێت لە كەمكردنەوەی خەرجی و زیادكردنی قازانجدا لە ڕێگەی ریكلام و پەیداكردنی سپۆنسەرییەوە.

٣. شیكردنەوەی بۆچوونی بەڕێوەبەران نیشانی دەدات كە گرووپی فاڵكۆن لە قۆناغی "كەناڵی پەخشكەر"ەوە گۆڕاوە بۆ "دامەزراوەی بەرهەمهێنەر". ژێرخانی دیجیتاڵی (ستۆدیۆی پێشكەوتوو و كامێرای كوالێتی بەرز) كێبڕكێیەكی جۆریی لە بازاڕی میدیای ناوخۆییدا دروست كردووە، كە تێیدا "كوالێتیی بەرهەم و وێنە و ڕەنگ " بووەتە پێوەری مانەوە و سەركەوتنیان و پەیداكردنی لایەنی دارایی.

٤ . گۆڕانكارییەكان تەنها گۆڕانكارییەكی تەكنیكی نیین، بەڵكو گەرەنتییەكە بۆ پاراستنی "كەلەپووری میدیایی" دامەزراوەكە. خێرایی لە دەستگەیشتن بە ئەرشیف و كارایی ستافی مۆنتاژ بە ڕێژەیەكی بەرچاو بەرز كردۆتەوە و بۆتە نمونەیەكی پێشكەوتوو لە زۆر ڕووە كە ئاستی جیاوزی گروپی كەناڵەكانی فاڵكۆن نیشان دەدات وەک ئەوەی سیستەمی پاشەكەوتكردنی كەناڵەكە (لە كاسێتەوە بۆ ستۆریجی دیجیتاڵی) گۆڕاوە.

٥ . توێژینەوەكە گەیشتووەتە ئەو بڕوایەی كە ڕیفۆرمی تەكنیكی، سنوورە جوگرافییەكانی تێپەڕاندووە. تێكەڵكردنی سیستەمی پەخشی. زەمینی لەگەڵ تەكنەلۆژیای IPTV و ئینتەرنێت، وایكردووە كەناڵە ناوخۆییەكان ببنە كەناڵێكی نێودەوڵەتی و ڕەوەندی كوردی لە هەموو جیهان وەک وەرگرێكی سەرەكی لەخۆ بگرن.

سێیەم: ڕاسپاردەكانی توێژینەوە

- پێویستە وەزارەتە پەیوەندیدارەكان چوارچێوەیەكی یاسایی توندوتۆڵ بۆ پاراستنی شەپۆلە دیجیتاڵییەكان دابڕێژن و ڕێگری بكەن لە بڵاوبوونەوەی سیستەمی پەخشی نایاسایی كە زیان بە ژینگەی تەكنیكی و تەندروستی دەگەیەنن.
- ڕاسپاردە دەكرێت دامەزراوە میدیاییەكان سوود لە ئەزموونی گرووپی فاڵكۆن وەربگرن لە "تێكەڵكردنی بەڕێوەبردنی تەكنیكی و ئابووری"، بە جۆرێک كە وەبەرهێنان لە تەكنەلۆژیا بكرێتە ئامرازێک بۆ كەمكردنەوەی بارگرانی دارایی ستاف.
- بەهۆی ئەوەی سیستەمی دیجیتاڵی ڕێگە بە خزمەتگوزارییە كارلێكەرەكان دەدات، پێشنیاز دەكرێت كەناڵەكان زیاتر سوود لەو تایبەتمەندییانە وەربگرن بۆ ڕاكێشانی بینەر و دروستكردنی پەیوەندیی ڕاستەوخۆ لەگەڵ وەرگر.

سەرچاوەکان:

یەکەم: سەرچاوە کوردییەکان (کتێب وتوێژینەوە)

١. **حەسەن و محەمەد؛ هەژار خورشید و یادگار عەلی (٢٠١٩):** 'رۆڵی کەناڵە ئاسمانییە کوردییەکان لە پرۆسەی تێگەیشتن لە زاری کرمانجی سەروو لای خوێندکارانی زانستی گەرمیان'، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ژمارە (٦): ل ل: ٧٢٨-٧٥٠.

٢. **حەمەسەعید و ڕێشاوی. نەزاکەت حەمەسەعید. یحی عمر (٢٠١٥)** 'ڕۆڵی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان لە بایەخدان بە کێشەکانی میدیا لە جیهاندا'، گۆڤاری پۆلیتەکنیک، بەرگی (٥)، ئاب.

٣. عەبدوڵلا، عەدالەت(٢٠٢٤)، ئابووری میدیا،پەیپەری ئەکادیمی،چاپخانەی کارۆ، سلێمانی.

دووەم: سەرچاوە عەرەبییەکان (کتێب وتوێژینەوە)

- **بختة و عايدة، سعدبن ، تيراتوشين (٢٠١١)** الاعلام الحديث في عصر الفضائيات .مذكرة لنيل شهادة الليسانس، المركز الجامعي خميس مليانة، قسم العلوم الإنسانية.
- **حمود، طارق على (٢٠١٣)** 'التلفزيون التفاعلي الرقمي (Interactive) والتلفزيون المحمول'(M.TV) ، مجلة الباحث الإعلامي، العدد (١٩).
- **خالد، منصر(٢٠١٩)**،التلفزيون في عصر الاعلام الجديد ، مجلة الرسالة للدراسات الاعلامية، مجلد ٣: العدد ١ ص ص:٦٦-٧٦.
- **رابح، اسامة (٢٠٠٤)** الإعلام والتكنولوجيا الحديثة .الإمارات: دار الكتاب الجامعي.
- **سكيك، ليبنى جلال (٢٠٠٨)** استخدام التكنولوجيا الرقمية في النشرة الإخبارية التلفزيونية .رسالة ماجستير، جامعة الجزائر، كلية العلوم السياسية والإعلام.
- **شلبي، كرم (١٩٨٩)** معجم المصطلحات الإعلامية .جدة: دار الشروق.
- **صفوري، أمجد عمر (٢٠١١)** المدخل إلى الإذاعة والتلفزيون .الأردن: جامعة الزرقاء، كلية الصحافة والإعلام.
- **الضبع، عبد الرؤف احمد محمد (٢٠١٣)**، عولمة البث التلفزيوني وانعكاساته على بعض الجوانب المجتمعية. دراسة ميدانية، بمدينة القاهرة، كلية الآداب - جامعة جنوب الوادي.
- **علون، عصام عيسى. (٢٠٠٩)** .التلفزيون في العصر الرقمي .دار الأوائل للنشر والتوزيع، دمشق.
- **الماحي، سامر علي شاكر. (٢٠١٧)** المسؤولية الجزائية الناشئة عن البث التلفزيوني الفضائي: دراسة مقارنة .رسالة ماجستير، جامعة النهرين، كلية القانون.
- **مطر، مون (٢٠١٥)** تأثير التحول الرقمي على المحطات الإذاعية والتلفزيونية الفلسطينية. بحث ضمن مشروع الوحدة. رام الله: جامعة بيرزيت.

سێیەم: سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1. **Albarran, A. B. (2016)** The Media Economy. 2nd edn. New York: Routledge.
2. **Elbert, B. (2008)** Introduction to Satellite Communication. 3rd edn. Boston: Artech House.
3. **Fischer, W. (2020).** Digital Video and Audio Broadcasting Technology: A Practical Guide for Engineers (4th ed.). Springer Nature.
4. **International Telecommunication Union [ITU]. (2020).** Guidelines for the transition from analogue to digital terrestrial television broadcasting. ITU Publications.
5. **Iosifidis, P. (2011)** Global Media and Communication Policy. London: Palgrave Macmillan.
6. **ITU (2018)** Guidelines for the transition from analogue to digital terrestrial television broadcasting. Geneva: International **Telecommunication Union.**
7. **Küng, L. (2017).** Strategic Management in the Media: Theory to Practice (2nd ed.). SAGE Publications.
8. **Kumar,P (2014)** The Economics of media companies. Journal Of Humanities And Social Science Volume 19, Issue 8, Ver. II, PP 17-20
9. **Patton, M. Q. (2015).** Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.). Sage publications.
10. **Picard ,Robert G. (2011)** The Economics and Financing of Media Companies (New York: Fordham University Press.

چوارەم: سایتە ئەلیکترۆنییەکان(Websites)

١. ئەیڤەس، شوان ئادەم (٢٠٢٥، ٢٦-٢٧ی ئایار) .ڕیفۆرمی میدیایی و هەنگاوەکانی سەرپێخستنی لە هەرێمی کوردستان [سەمینار]. دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی، هۆڵی کۆنگرێس، زانکۆی سلێمانی، هەرێمی کوردستان.. [ڤیدیۆ]. یوتیوب .https://www.youtube.com/watch?v=HzSA1fo62WE&t=399s

٢. **میکس میدیا (٢٠٢٥)** دەربارەی ئێمە و پەرەپێدانی ژێرخانی میدیایی .بەردەستە لە [www.unitedmixmedia.com] ڕێکەوتی سەردانیکردن:(١٠کانوونی دووەمی ٢٠٢٥) .

٣. عەلی، بەهرۆز (٢٠٢٥، ٢٦-٢٧ی ئایار) .**ڕیفۆرمی میدیایی و ڕۆڵی دەسەڵاتی ڕاپەڕاندن لەهەرێمی کوردستاندا** [سەمینار]. دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی، هۆڵی کۆنگرێس، زانکۆی سلێمانی، هەرێمی کوردستان.. [ڤیدیۆ]. یوتیوب . https://www.youtube.com/watch?v=f8O5lx1n5Nc&t=5s

٤. **عوزێری، زیا. (٢٠١٩)** (ئاژانسی میدیایی تورکمان) (tbajansi.com) . ڕێکەوتی سەردانیکردن: (٢٥شوباتی ٢٠٢٥).

٥. **سـایتی wishe (٢٠٢٦)،** 157تەلەفزیـۆن و١٧٩ ڕادیـۆ و١٤٥ مـاڵپەڕ لە هەرێـمی کوردسـتاندا هەن. بەردەسـتە لە :
[https://wishe.net/details.aspx?=hewal&jmare=181722&Jor=14]ڕێکەوتی سەردانیکردن:(١٠ کانوونی دووەمی٢٠٢٦).

٦. ڕێکخراوی چاودێری میدیای کوردی (CHMK Digital Media). (٢٠٢٥، ٢٧ی ئایار) .د. شوان ئادەم: لە هەرێمی کوردستاندا پێویستمان بە ڕیفۆرمی میدیاییە [ڤیدیۆ]. یوتیوبhttps://www.youtube.com/watch?v=oe5kX2yRzew . .

٧. **حکومەتی هەرێمی کوردستان (٢٠١٤)** سیستەمی ڕێنمایی تەیفی فریکوێنسی- و پەخشی- دیجیتاڵ لە هەرێمی کوردستان .هەولێر: ماڵپەڕی فەرمی حکومەتی هەرێم. بەردەستە لە [https://gov.krd]: ڕێکەوتی سەردانیکردن:(٩ کانوونی دووەمی ٢٠٢٤.)

٨. **Samim Group (2024)** Digital Video Broadcasting (DVB) Technology and Standards. Samim.ir. Available at: [https://www.samimgroup.com/blog] (Accessed: 6 January 2026).

٩. mojarib (٢٠٢٦)، بەردەستە لە: [مقياس ليكرت: ما هو، فوائده، كيفية استخدامه وتحليل بياناته - Mojarib - مجرب] ڕێکەوتی سەردانیکردن:(٢٠٢٦/٣/١٠) .

١٠. Easy.bi. (2023, June 13). How does technology impact the transformation of media and publishing industries? Easy.bi Blog. https://www.easy.bi/blog/how-does-technology-impact-the-transformation-of-media-and-publishing-industries

١١. **DVB (2026)** History of the DVB Project: From Europe to a Global Standard. [online] DVB Organization. Available at: [https://dvb.org/about/history/] (Accessed: 6 January **2026).**

١٢. **Hanna, K. T., & Scarpati, J. (2021, August 12).**What is IPTV (Internet Protocol television) and how does it work? TechTarget. https://www.techtarget.com/searchnetworking/definition/IPTV-Internet-Protocol-television (Accessed: 6 January 2026).

حسێن، عامر سەلاح(٢٠٢٥)، چاوپێکەوتن،ڕۆژی ٢٠٢٥//١٢/١٢ لە بارەگای گروپی کەناڵەکانی فاڵکۆن لە سلێمانی.

The Legislative Gap in the Kurdistan Region and its Impacts on the Regulation of Digital Media and Social Networks

Karmand Mahmood Abdalla
Assistant Lecturer,
University College of Goizha
Department of Law
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
Karmand.abdullah@uog.edu.iq

Dler Abdalkhaliq Haji
Assistant Lecturer
Sulaimani Polytechnic University,
Dukan Technical Institute, Department of Public Relations and Marketing
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
dler.a.haji@spu.edu.iq

Abstract
One of the main obstacles to media reform in the Kurdistan Region stems from the legal environment and the absence of a law to regulate digital media. This problem comes at a time when the work of the print media is regulated by Law No. 35 of 2007, but the visual, audio, and digital media are still in a legal vacuum. The consequences of this situation have led the courts to resort to the Iraqi Penal Code of 1969 and the Prohibition of Misuse of Communication Devices Law of 2008 to address media cases. Following the analytical method, this paper highlights and objectively discusses this problem; it also points to the impact of the development of digital media and social networks in the Kurdistan Region. One of the most important objectives of the study is to propose a theoretical and legal framework for drafting a contemporary law that includes the principles of human rights, freedom of expression, transparency, and the obligation to disseminate accurate information. One of the main conclusions is that the lack of specific laws has led to legal problems and a kind of chaos. This is due to the issuance of various guidelines and decisions issued by ministries, media and information offices, and other executive authority institutions during crises and emergency situations to oblige journalists to cover a certain method outside the framework of specific laws.

Keywords
Legislative gap, legal regulation, digital media, social networks, Kurdistan Region

بۆشایی یاسایی لە هەرێمی کوردستان و کاریگەرییەکانی لەسەر ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

کارمەند مەحموود عەبدوڵا
مامۆستای یاریدەدەر
کۆلێجی زانکۆیی گۆیژە، بەشی یاسا
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
Karmand.abdullah@uog.edu.iq

دلێر عەبدلخالق حاجی
مامۆستای یاریدەدەر
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی، پەیمانگەی تەکنیکی دوکان، بەشی پەیوەندییە گشتییەکان و بازاڕگەری
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
dler.a.haji@spu.edu.iq

پوختە
یەکێک لە ئاڵنگارییەکانی بەردەم ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا، پەیوەندیدارە بە ژینگەی یاسایی و بۆشایی یاسای ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی. ئەم ئاستەنگە لە کاتێکدایە میدیای چاپکراو کارەکانی بەپێی یاسای ڕۆژنامەگەری کوردستان ژمارە (٣٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ ڕێکخراوە، بەڵام میدیای بینراو و بیستراو و دیجیتاڵیی لە بۆشایی یاساییدان. لێکەوتەی ئەم دۆخە وایکردووە دادگاکان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسە میدیاییەکان پەنا بۆ یاسای سزادانی عێراق، ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو و یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٨ بەرن. ئەم توێژینەوەیە بە میتۆدی شیکاریی ئەم کێشەیە دەخاتە بەر تیشکی لێکدانەوە و تاوتوێکردنی بابەتیی، لەگەڵ ئاماژەدان بە کاریگەرییەکانی پەرەسەندنی میدیای دیجیتاڵیی و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە هەرێمی کوردستاندا. لە گرنگترین ئامانجەکانی ئەم توێژینەوەیە؛ پێشکەشکردنی چوارچێوەیەکی تیۆریی یاساییە بۆ دارشتنی یاسایەکی هاوچەرخ کە لە ناوەڕۆکدا بنەماکانی مافی مرۆڤ، ئازادی ڕادەربڕین، ڕوونێتیی و پابەندبوون بە بڵاوکردنەوەی زانیاریی ڕاست و دروست لەخۆبگرێت. یەکێک لە ئەنجامە سەرەکیەکانیش کە توێژینەوەکە پێیگەیشتووە؛ دروستبوونی گرفتی یاسایی و بوونی پشێوییە، لە دەرکردنی ئەو ڕێنمایی و بڕیارە جیاوازانەی وەزارەتەکان و فەرمانگەی میدیا و زانیاریی و دامەزراوەکانی دیکەی دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە حاڵەتی قەیران و دۆخی نائاساییدا بۆ پابەندکردنی میدیاکاران بە شێوازی ڕوماڵی میدیایی لە دەرەوەی چوارچێوەی یاسای تایبەتمەندا دەریدەکەن.

کلیلە وشەکان:
بۆشایی یاسایی، ڕێکخستنی یاسایی، میدیای دیجیتاڵی، تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، هەرێمی کوردستان

بەشی یەکەم: میتۆدنامە

کێشەی توێژینەوەکە:
کێشەی ئەم توێژینەوەیە پەیوەندیدارە بەو ناڕوونی و ئاڵۆزییەی، کە لە پەیوەندی نێوان نەبوونی یاسای میدیایی دیجیتاڵی و لێکەوتەکانی لە ژینگەی سیاسیی، یاسایی، میدیایی و کۆمەڵایەتی هەرێمی کوردستان درووست بووە. پرسیاری سەرەکی ئەم توێژینەوەیە بریتیە لە دەرهاوویشتە یاساییەکانی بۆشایی یاسای ئەلیکترۆنی و ڕەنگدانەوەی لەسەر دەسەڵاتەکانی دادوەری و جێبەجێکردن لەلایەک،و ژینگەی میدیایی و میدیاکاران لەلایەکی دیکە، لەم پرسیارەوە چەند پرسیارێکی دیکەش دەوروژێنن، لەوانە:

1 .بایەخی ڕێکخستنەوەی یاسایی میدیای دیجیتاڵی و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە ژینگەی سیاسیی و میدیایی هەرێمی کوردستان چۆنە؟
2 .یاسای ڕۆژنامەگەری بەرکار لەهەرێمی کوردستان ژمارە (٣٥)ی ساڵی ٢٠٠٧، تاچەند دەتوانێت ئامرازێکی یاسایی یارمەتیدەر بێت بۆ ڕێکخستنەوەی میدیای دیجیتاڵی؟
3 .لەگەڵ پەرەسەندنە بەردەوامەکانی تەکنەلۆژیای زانیاری و میدیای دیجیتاڵی، میکانیزمەکانی پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادی ڕۆژنامەگەری و ئازادی و بەرپرسیارێتی بڵاوکردنەوە چۆن لە ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنیدا جێی دەکرێتەوە؟
4 .ئاستەنگەکانی بەردەم دەرچواندنی یاسای میدیای دیجیتاڵی چین و چۆن تێدەپەڕن؟

ئامانجی توێژینەوەکە:
ئامانجە بابەتی و زانستیەکانی ئەم توێژینەوەیە خۆی دەبینێتەوە لە:

1. زانینی ئاستی کاریگەرییەکانی هەبوونی یاسایەکی تایبەت بۆ ڕێکخستنی چوارچێوەی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستاندا.
2. ئاشکراکردنی چۆنیەتی مامەڵەکردنی دادگاکان لە نەبوونی یاسای تایبەتمەند و شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسە میدیاییە ئەلیکترۆنیەکان.
3. خستنەڕووی کاریگەرییە بەردەوامەکانی میدیای ئینتەرنێتی و پەرەسەندی بەردەوامەکانی لەبواری بڵاوکردنەوەی زانیاریدا.
4. زانینی ئەو کارتێکەرە نەرێنییانەی لە نەبوونی یاسایەکی لەو جۆرەدا بووەتە ئاڵنگاری لەبەردەم کایەی سیاسیی و یاسایی و میدیایی هەرێمی کوردستان.

گرنگی توێژینەوەکە:
گرنگی ئەم توێژینەوەیە لە ناونیشانەکەیەوە سەرچاوە دەگرێت، کە کار لەسەر میکانیزمی ڕێکخستنی یاسایەکی هاوچەرخ بۆ میدیای دیجیتاڵی و ئامرازەکانی میدیای نوێ لە هەرێمی کوردستان دەکات، ئەمەش وەک بەشێک لە هەنگاوە کردارییەکانی ڕیفۆرمی میدیایی و بە ئامانجی دەستەبەرکردنی ژینگەیەکی گونجاو بۆ پاراستنی ماف و ئەرک و ئازادییەکانی میدیاکاران و لەلایەک و، هەبوونی یاسایی تایبەتمەند بۆ دادگاکان،

بۆ بەکارنەهێنانی ئەو یاسایانەی کە سروشتێکی سزاییان هەیە و لەگەڵ پەرەسەندنە بەردەوامەکانی تەکنەلۆژیای زانیاری و ئامرازەکانی میدیایی ئەلیکترۆنی ناگونجێت، لەگەڵ جەختکردنەوە لەسەر:

1. بایەخە یاساییەکانی بوونی یاسایەکی تایبەتمەند بۆ ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە ژینگەی دیجیتاڵی هەرێمی کوردستاندا.
2. سەربارکردنی مەعریفەیەکی زانستی بۆ دادگا و دادوەرەکان سەبارەت بە هەبوونی یاسایەکی تایبەتمەند بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسەکانی میدیایی دیجیتاڵی، بۆ میدیاکارانیش هەبوونی یاسایەک، کە سروشتی بڵاوکردنەوەی ناوەڕۆکە ئەلیکترۆنیەکان لەبەرچاو بگرێت.
3. پاراستنی ئازادییە گشتی و مەدەنییەکان، لەگەڵ پێناسەکردنەوەی ناسنامەی میدیای دیجیتاڵی و جیاکردنەوەی بەکارهێنەرانی پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا لەگەڵ میدیاکارە پیشەگەرەکانی میدیایی ئەلیکترۆنی.
4. ڕێکخستنەوەی میدیایی دیجیتاڵی لە چوارچێوەیەی یاسادا، ڕێگری دەکات لە مامەڵەکردن بە یاسای سزادانی عێراقی و یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن بەرامبەر میدیاکاران، واتە خستنەژێرباری بەرپرسیارێتی یاسایی دامەزراوە و میدیاکاران لە بەرامبەر کۆمەڵگەدا.

جۆر و میتۆدی توێژینەوەکە:

جۆری توێژینەوەکە چۆنایەتیە، بەو پێودانگەی تیشک دەخاتە سەر چوارچێوەی یاسا بەرکارەکان و لێکەوتەکانی بۆشایی یاسایی ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی، هاوکات بە بەکارهێنانی میتۆدی (شیکاری) شیکردنەوەی بۆ یاسای ڕۆژنامەگەری، یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری، بڕگە و ماددەکانی چەند یاسایەکی دیکە، وەک یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن و یاسای سزادانی عێراقی، کە لە بۆشایی یاسای میدیای دیجیتاڵیدا بەسەر کەیسەکانی میدیایی ئەلیکترۆنیدا لە دادگاکان جێبەجێ دەکرێن.

سامپڵی توێژینەوەکە:

بۆ ڕونکردنەوە و ئاشکراکردنی لێکەوتە نەرێنیەکانی نەبوونی یاسایەکی تایبەتمەند بە ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی، لە ڕێگەی شەش کەیسی یاساییەوە، کە وەک نموونە وەرگیران؛ ئاستی دژیەیەکی جێبەجێکردنی یاساکان و پێشێلکردنی مافی ڕۆژنامەنووسان لەگەڵ فرە مینبەری ڕێنمایی و ڕاگەیەندراوی وەزارەت و فەرمانگەی میدیا و زانیاری بۆ چوارچێوەدانان لە شێوازی ڕوماڵی میدیایی دەزگا میدیاییەکان دەخەینەڕوو.

بەشی دووەم: تیۆرییینامە

دەروازەی یەکەم

ڕێکخستنی یاسایی میدیای چاپکراو لە هەرێمی کوردستان

ئەم دەروازەیە دابەشدەکەین بۆ دوو بەش، لە بەشی یەکەمدا باسی یاسای ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٣٥)ی ساڵی ٢٠٠٧ دەکەین، بەشی دووەم تەرخاندەکەین بۆ یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری ژمارە (١١)ی ساڵی ٢٠١٣، بەمشێوەیە:

بەشی یەکەم

یاسای ڕۆژنامەگەری کوردستان ژمارە (٣٥)ی ساڵی٢٠٠٧

هەرچەندە هەرێمی کوردستان لەساڵی (١٩٩٢)ەوە، خاوەن دامەزراوەی یاسادانانی خۆیەتی و زۆربەی بوارە جیاجیاکان یاسای تایبەتمەندی بۆ دەرچوێندراوە، بەڵام بواری میدیا، کە بە یەکێک لە بوارە گرنگ و هەستیارەکان دادەنرێت، تا ساڵی (٢٠٠٧) نەتوانراوە یاسای بۆ دەربکرێت، دواتر پەرلەمانی کوردستان یاسای ڕۆژنامەگەری ژمارە (٣٥)ی ساڵی٢٠٠٧[٧] بۆ ڕێکخستنی میدیا لە هەرێمی کوردستان دەرچواند، بەگوێرەی یاساکە سەندیکایەک بە ناوی (سەندیکای ڕۆژنامەنوسانی هەرێمی کوردستان) پێکهێنا، بەڵام بەسەرنجدان لە یاساکە بۆمان دەردەکەوێت ئەم یاسایە زیاتر بواری میدیای چاپکراوی ڕێکخستووە، کە بۆ ئەو سەردەمە گونجاو بووە، بەڵام ئەم یاسایە تا ئێستا هیچ هەموارێکی بەسەردا نەهاتووە و ناتوانێت وەڵامدەرەوەی گۆڕانکارییە بەردەوامەکانی میدیای دیجیتاڵی و پەرەسەندنی ئامرازەکانی میدیای نوێ و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بێت. ئەوەی جێگای سەرنج و تێڕامانە، ئەم یاسایە تەنها تایبەتە بە میدیای چاپکراو، واتە میدیای بینراو و بیستراو ناگرێتەوە، بەڵکو بە ڕینمایی ژمارە (١)ی ساڵی (٢٠١٤)ی ڕێکخستنی فریکوێنسی. سپەیس لە هەرێمی کوردستان ڕێکخراوە، کە هێزی یاسایی لەخوار یاساوەیە[٨].

بە گەڕانەوە بۆ دەستوری عیراقی ساڵی (٢٠٠٥)، لە چەندین بڕگە و ماددە دا، ئاماژەی بە ئازادی کاری میدیای و ڕۆژنامەی ئازاد کردووە، لەوانە: دەوڵەت گەرەنتی ئەم ئازادییانە دەکات بەمەرجێک پێشێلی سیستم و ئادابی گشتی نەکات:

١. ئازادی ڕا دەربڕین بەهەموو شێوە و ئامڕازەکانییەوە[٩]

٢. ئازادی ڕۆژنامەگەری و چاپ و ڕاگەیاندن و میدیاو بڵاوکردنەوە[١٠].

مەرجەکانی دەرکردن و دەستبەرداربوون لە ڕۆژنامە:

یاسای ڕۆژنامەگەری چەندین ماددەو بڕگەی تەرخانکردووە بۆ چۆنیەتی دەرکردنی ڕۆژنامە و ڕێکارەکانی بەوردی دیاریکردووە، دەقی ماددەی (سێیەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری مەرج و ڕێکاری دەرکردنی ڕۆژنامەی دیاریکردووە بەوەی:

---

[٧] یاسای ڕۆژنامەگەری لە کوردستان ژمارە (٣٥)ی ساڵی ٢٠٠٧.

[٨] ڕینمایی ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠١٤ ی ڕێکخستنی فریکوێنسی سپەیس لە هەرێمی کوردستان.

[٩] ماددە (٣٨/یەکەم) لە دەستوری عێراق ساڵی ٢٠٠٥

[١٠] ماددە (/ دووەم٣٨) لە دەستوری عێراق ساڵی ٢٠٠٥

یەکەم: خاوەن ئیمتیاز یان دامەزرێنەرەکەی ڕاگەیاندنێک لە دوو ڕۆژنامەی ڕۆژانەی هەرێم بڵاوبکاتەوە، کە ناو و نازناو و ڕەگەزنامەو شوێنی نیشتەجێبوونی خاوەن ئیمتیاز، یاخود دامەزرێنەر و ناوی ڕۆژنامەکە و ئەو زمانەی کە پێی بڵاودەکرێتەوە، لەگەڵ ناوی سەرنوسەر و ماوەی دەرچوونی تێدا بنوسرێ، ڕاگەیاندنەکەشبە بەیانی دەرکردنی ڕۆژنامە دادەنرێ[11].
سێیەم: پێویستە خاوەن ئیمتیاز یان دامەزرینەرەکەی، بەیاننامەی دامەزراندن پێشکەش و لە سەندیکای ڕۆژنامەناسان تۆماری بکا، لەگەڵ بەدەرخستنی سەرچاوەی ئەو لایەنەی دارایـیەکەی لێ دابین دەکا و سەندیکاش وەزارەتی ڕۆشنبیریی لێ ئاگادار بکاتەوە[12].و دەبێ لە ڕووی یاساییەوە شایستەیی (ئەهلیەت)ی تەواوی هەبیت[13]. و نابێ لە هەرێمدا دو ڕۆژنامە بە یەک ناو دەربچن[14].
بەرپرسیارێتی یاسایی ڕۆژنامە: دەقی ماددەی (چوارەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری بە بەرپرسیارێتی یاسایی (مەدەنی و سزایی) خستۆتە ئەستۆی سەرنوسەر و نوسەر"[15].
وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوە: ئەگەر ڕۆژنامە زانیاریی نادروستی بڵاوکردەوە، ئەوا ئەو کەسەی کە بابەتە بڵاوکراوەکەی پێ پەیوەستە، یاخود یەکێک لە میراتگرانی، یان ئەوەی لە ڕووی یاساییەوە جێگریەتی بۆی هەیە داوای ڕاستکردنەوەی بکا و وەڵامی هەواڵ، یان وتارەکە بداتەوە. پێویستە نوسەریش ڕاستکردنەوە، یاخود وەڵامدانەوەکە لە یەکێک لە دوو ژمارەی دوای مێژووی گەیشتنی وەڵامەکە هەمان جێ و بەهەمان پیت و هەمان ئەو قەبارەیەی کە پێێ بڵاوکراوەتەوە بڵاو بکاتەوە[16].
ماف و پارێزبەندی: یاسای ڕۆژنامەگەری گەرەنتی سەربەخۆیی کاری ڕۆژنامەنەسی کردووە لە بەجێهێنانی ئەرکە پیشەییەکانیدا و هیچ دەسەڵاتێکی بەسەرەوە نییە جگە لە لەدەسەڵاتی یاسا[17].
سەبارەت بە پاریزبەندی (پشتەوانە)، یاسای ڕۆژنامەگەری پارێزبەندی بەخشیوە بە ڕۆژنامەنوس بەمەبەستی گەرەنتیکردنی کارەکانی بە ئازادانەو بەبێ ترس و سانسۆر، بۆیە یاساکە ئەوەی هێناوە، کە لە کاتی گرتنەبەری ڕێکاری یاسایی بەرامبەر بە ڕۆژنامەنوس، کە بەکارێک تۆمەتبار دەکرێ[18] پەیوەندی بە پیشەکەیەوە هەیە، سەندیکای لێ ئاگادار دەکرێتەوە.[19]
ڕای توێژەران: لێرەدا یاساکە تەنها (ئاگادارکردنەوەی سەندیکا و ئامادەبوونی نوێنەری سەندیکا)ی داناوە، نەک پارێزبەندی تەواو، واتە دەتواندرێت ڕۆژنامەنوس ڕێکاری یاسایی وەک (بانگهێشتکردن، فەرمانی دەستگیرکردن، وتە وەرگرتن) بەگوێرەی یاسای بنەماکانی دادگاییکردنی سزایی [20] بگرێتەبەر و تەنها سەندیکای لێ ئاگاداربکاتەوە، ئەمەش بە پارێزبەندی دانانرێت، چونکە پارێزبەندی بەو مانایە دێت، کە نابێت هیچ ڕێکارێکی یاسایی بگیرێتە بەر بەبێ ئاگادارکردنەوەی مەرجەعەکەی، وەک پارێزبەندی بۆ پارێزەر، کە پێویستە پێش گرتنەبەری هەر ڕێکارێک سەندیکای پارێزەرانی لێئاگاداربکرێتەوە[21].

بەشی دووەم:
یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (١١)ی ساڵی ٢٠١٣

ئازادی ڕادەربڕین و ئازادی بەدەستهێنانی زانیاری، وەک دوو چەمکی لێکدانەبڕاو، بنەمای سیستمێکی دیموکراسی و شەفاف و کراوە پێکدەهێنن، جگە لەوەی مافی بەدەستهێنانی زانیاری لە زۆربەی وڵاتە دیموکراسییەکاندا، بووەتە مافێکی بنچینەیی ڕۆژنامەوانان و وەرگێڕانێکی ڕاستگۆیانەی ئازادییە بۆ ژیانی خەڵکی[22].
یەکێک لەو یاسا گرنگانەی، کە جێگەی بایەخە بۆ بواری ئازادی ڕادەربڕین و میدیا و ڕۆژنامەنوسان و هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان بەگشتی؛ بریتییە لە دەرچواندنی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری، کە لەساڵی (٢٠١٣)دا دەرچوێندرا. ئەم یاسایە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی هەیە بە

---

[11] ماددەی (سێیەم/یەکەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٣٥) ی ساڵی ٢٠٠٧
[12] ماددەی (سێیەم/سێیەم) لە هەمان یاسا.
[13] مەبەست لە شیاوێتی یاسایی بریتییە لە تەواوکردنی تەمەنی (١٨ ساڵی) تەمەن، بەگوێرەی ماددە (١٠٦) لە یاسای شارستانی عێراق ژمارە (٤٠)ی ساڵی ١٩٥١ ی هەموارکراو.
[14] ماددەی (سێیەم/پێنجەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری هەرێمی کوردستان.
[15] تیایدا هاتووە: " سەرنوسەر و نوسەر بەرپرسیارێتی مەدەنی و سزایی ئەو بابەتانەیان لە ئەستۆدایە کە بڵاودەکرێنەوە، هەرچی خاوەن ئیمتیازە بەرپرسیارێتی مەدەنی دەکەویتە ئەستۆ، بەڵام ئەگەر بەشداری لە نووسینی ڕۆژنامەدا کرد ئەوا هەمان بەرپرسیارێتی سەرنوسەر هەڵدەگرێ، هاوکات مەرجی ئەوە دانراوە کە سەرنوسەر دەبێ ڕۆژنامەنووس بێ و زمانی ڕۆژنامەکە بە خوێندنەوەو نووسین بزانیت، ماددەی (چوارەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کوردستان.
[16] ماددەی (شەشەم/ یەکەم) لە هەمان یاسا.
[17] ماددەی (حەوتەم/ یەکەم) لە هەمان یاسا.
[18] ماددەی (هەشتەم/ یەکەم) لە هەمان یاسا.
[19] وە نابێ لێکۆڵینەوە لەگەڵ ڕۆژنامەنووس بکرێ، یان شوێنی کارو ماڵەکەی بپشکنرێ، مەگەر بە بڕیاری دادوەری نەبێ و نەقیب یان ئەوەی جێی دەگرێتەوە بۆی هەیە لەکاتی لێکۆڵینەوەدا ئامادەبێ بڕوانە ماددەی (هەشتەم/ دووەم و سێیەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری.
[20] یاسای بنەماکانی دادگاییکردنی سزایی ژمارە (٢٣)ی ساڵی ١٩٧١ ی هەموارکراو.
[21] ماددەی (٢٣) لە یاسای پارێزەرانی کوردستان ژمارە (١٧)ی ساڵی ١٩٩٩ی هەموارکراو تیایدا هاتووە: " هەر شکاتێ دژ بە پارێزەرێ بکرێ، دەبێ ڕەزامەندی سەندیکا وەربگیرێ بە تەنها لە دۆخی تاوانی بە/چاوبینراودا نەبێ بەبێ ڕەزامەندی سەندیکاش نابێ نە لێپرسینەوە نە لێکۆڵینەوە نە هەواڵەکردنی بۆ دادگای تایبەتمەند دەرهەق بکرێ، و پێویستە لەسەر سەرۆکی سەندیکا یان جێگرەکەی لەو پرسینەوەیە یان لێکۆحڵینەوەیە یان دادگاییکردنەدا ئامادەبێت، لێرەدا بە سیفەتی ئیلزامی پێویستە لەسەر سەندیکای پارێزەران کە ئامادەبن لە دەسپێکردنی ڕێکارە یاساییەان دژی پارێزەر تا دوا قۆناغی دادگاییکردن، بەڵام لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا تەنها دەڵێ بۆی هەیە ئامادەبێت واتە (جوازییە) نەک وجوبی، ئەمەش لە دەقی ماددەی (هەشتەم/ دووەم)ی یاساکەدا هاتووە: " ..... نەقیب یان ئەوەی بەشێوەیەکی یاسایی جێی دەگرێتەوە بۆی هەیە لە کاتی لێکۆڵینەوەدا ئامادەبێ" .
[22] کامیل عومەر سلێمان، مافی بەدەستهێنانی زانیاریی بۆ ڕۆژنامەنوسان لە هەرێمی کوردستان، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی، سکوڵی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی ڕاگەیاندن- ڕۆژنامە، ٢٠١٣، لاپەڕە ٤٣، (بڵاونەکراوە- غير منشور).

بواری میدیا و ڕۆژنامەنووس بۆ دەستکەوتنی سەرچاوەی زانیاری دروست لە دامودەزگا فەرمی و تایبەتەکان، بە ئامانجی دابینکردنی کەشێکی لەبارتر بۆ ئازادی ڕادەربڕین و پەخش و بڵاوکردنەوە، پشتگیریکردنی پرەنسیپەکانی شەفافییەت و دیموکراسی، ئاسانکاری هاوڵاتیان بۆ پراکتیزەکردنی مافی خۆیان بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لە دامودەزگا گشتی و تایبەتەکان[٢٣].
بە گوێرەی یاساکە پێویستە، کە ئەنجومەنی وەزیران بە هەماهەنگی لەگەڵ دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ[٢٤] ڕێنمایی پێویست بۆ جێبەجێکردنی ئەم یاسایە دەربکەن، وە لە یاساکەدا هاتووە، کە ئەم یاسایە لە دوای (٩٠) ڕۆژ لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە وەقائیعی کوردستان جێبەجێدەکرێت[٢٥]، بەڵام دوای (١٣ ساڵ) لە دەچواندنی یاساکە تا ئێستا ڕێنمایی بۆ دەرنەکراوە و نەچۆتە بواری جێبەجیکردن، ئەمەش پێشێلکارییەکی یاسایی زەق و بێ پاساوە لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە. یاساکە چۆنیەتی بەدەستهێنانی زانیاری ڕونکردۆتەوە و مافی بە هەموو کەسێکی سروشتی و مەعنەوی داوە، کە چەند دانەیەک لەو دۆکیومێنتانە بەدەستبهێێت، کە داوای دەکات جگە لەوانەی بەدەرن بە گوێرەی یاسا. یاساکە دامودەزگا گشتی و تایبەتەکانی پابەندکردووە بە دانانی فەرمانبەرێکی تایبەت، یان زیاتر بۆ وەرگرتنی داواکارییەکان تەرخانبکات[٢٦]. پێویستە لەگەڵ وەرگرتنی داواکارییەکە تۆماری بکات ئیتر چی دواتر ڕەزامەندی لەسەر بدات یان ڕەتی بکاتەوە، لەماوەی (١٠) ڕۆژدا وەڵامی بداتەوە[٢٧]. ئەگەر پێدانی زانیاریەکەش ڕەتکرایەوە پێویستە هۆداربێت[٢٨].
بەڵام یاساکە چەند حاڵەتێکی بەدەر کردووە، کە نابێت زانیاری بدرێت بە داواکار ئەوانیش پەیوەندیدارن بە بەرگری و ئاسایشی- هەرێم، چەک، ئەرکی نهێنی، ئەو زانیاریانەی کاردەکەنە سەر تێکدانی دانوستاندن و شیواندنی ڕەوتی لێکۆڵینەوەی دادوەری، زانیاری کەسی، پزیشکی خوێندن، ژمارەی بانکی، مافەکانی دانەرو خاوەندارێتی هزری،...هتد[٢٩]. یاساکە مافی داوە بە داواکاری دەستکەوتنی زانیاری ڕەتکراوە نارەزایەتی دەربڕێت لەبەردەم سەرچاوە کارگێڕییە باڵاکان، دەستە، و دادگاکانی بەرایی تایبەتمەند لەماوەیەک لە (٧) ڕۆژ لە ڕێکەوتی دەرچوونی ئەو بڕیارەی لەسەری نارازییە، و بڕیاری دادگای بەرایی شیاوی تانەلێدانی تەمییزییە لە بەردەم دادگای تێهەڵچوونەوەی ناوچەکە بە سیفەتی پێداچونەوە لەماوەی (١٥) ڕۆژ لەڕێکەوتی پێڕاگەیاندن، یان هەژمارکردن بەوەی پێی ڕاگەیەندراوە و بڕیاری دادگای تێهەڵچونەوە بنەبڕە[٣٠].

هەڵوێستی دادگاکان لە جێبەجێکردنی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری

لێرەدا وەک نموونە ئاماژە بە کەیسێک دەدەین، کە لە دادگای بەرایی سلێمانی/٤ لە دۆسییەی ژمارە (٢١٣٩/ب/٢٠٢٢)، کە ڕۆژنامەنوسێک داوای زانیاری لە سەرۆکی خولی پێنجەمی پەرلەمانی کوردستان/ سەرەڕای کارەکەی کردووە بەپێدانی زانیاری لەسەر کۆی بودجە و وردەکاری خەرجییەکانی پەرلەمانی کوردستان لە ڕێکەوتی دەستبەکاربوونییەوە تا ڕۆژی (٢٠٢٢/٨/١٠)، بەگوێرەی یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری، بەڵام سەرۆکی پەرلەمان وەڵامی داواکەی بە ئەرێ، یان نەرێ نەداوەتەوە، بۆیە ئەو ڕۆژنامەنوسە پەنای بردۆتە بەر دادگا تا داوالەسەرکراو پابەند بکات بە پێدانی زانیاری بە گوێرەی ئەو یاسایە، بۆیە دادگا بڕیاریداوە بە "پابەندکردنی داوا لەسەرکراو/ سەرەڕای کارەکەی بەپێدانی زانیاری لەبارەی کۆی بودجەو وردەکاری خەرجییەکانی پەرلەمانی کوردستان/ خولی پێنجەم لەڕێکەوتی دەستبەکاربوونیەوە تا (٢٠٢٢/٤/١) بە داواکار (ڕۆژنامەنوس) "[٣١]. بەڵام دواتر تانە لەم بڕیارە دراوە و دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداچونەوە بڕیارەکەی هەڵوەشاندۆتەوە[٣٢]. وە دۆسییەی دادگای بەرایی هەولێر/٦ ژمارە (٣٣٨٥/ب/٢٠٢٢) کە لەلایەن ڕۆژنامەنوسێکەوە لەسەر سەرۆکی هەرێمی کوردستان/سەرەرای کارەکەی بەگوێرەی هەمان یاسا تۆمارکراوە و داوای زانیاری لێکردووە[٣٣]، و دۆسییەی ژمارە (٣٣٨٤/ب/٢٠٢٢) کە لایەن هەمان ڕۆژنامەنوسەوە لەسەر سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان/سەرەرای کارەکەی تۆمارکراوە، بەڵام دادگا هەردوو داواکەی ڕەتکردۆتەوە بەبیانووی جێبەجێنەکردنی ڕێکارە یاساییەکان[٣٤].
ڕای توێژەران: یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری یاسایەکی گرنگ و پڕ بایەخە بە تایبەت بۆ ڕۆژنامەنوس و میدیاکاران، بەڵام ئەم یاسایە تائێستا ڕێنمایی پێویستی بۆ دەرنەکراوە، هەروەها کاتێک بەگوێرەی یاساکە داوای زانیاری دەکەیت لە دامەزراوە و لایەنە فەرمی و تایبەتەکان وەڵامدانەوەیان وەک پێویست نییە، ئەم یاسایە کەمترین جێبەجێکردنی هەیە لە ئێستادا، پێویستە هەرچی زووە کاربکرێت لەسەر دەرچواندنی ڕینمایی پێویست بەگوێرەی یاساکە و جێبەجێکردنی یاساکە بە تەواوی، وەک گەرەنتییەک بۆ مافی ڕۆژنامەنوس و هاوڵاتیان بۆ دەستڕاگەیشتنیان بە زانیارییەکان.

---

[٢٣] یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (١١)ی ساڵی ٢٠١٣.
[٢٤] یاسای دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ٢٠١٠.
[٢٥] ماددەکانی (بیست و یەک، بیست و دوو) لە یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری..
[٢٦] ماددەی (حەوتەم/یەکەم) لە هەمان یاسا.
[٢٧] تەنها لە حاڵەتێکدا نەبێت کە داواکارییەکە ژمارەیەکی زۆر زانیاری لەخۆبگرێت، ئەوا بۆی هەیە ئەم ماوەیە بۆ یەکجار درێژ بکاتەوە بەمەرجێک لە (١٥) ڕۆژ زیاتر نەبێت.، ماددەی (حەوتەم/ پێنجەم) لە هەمان یاسا.
[٢٨] ماددەی (هەشتەم/ سێیەم) لە هەمان یاسا.
[٢٩] ماددەی چواردەیەم لە هەمان یاسا.
[٣٠] بڕوانە ماددەی حەڤدەهەم لە هەمان یاسا، دواتر یاساکە سزای سەرپێچیکەری داناوە، بڕوانە ماددەی هەژدەهەم لەهەمان یاسا.
[٣١] بڕیاری دادگای بەرایی سلێمانی/٤ ژمارە (٢١٣٩/ب/٢٠٢٢) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٢/١١/١٠. (بڵاونەکراوە – غیر منشور).
[٣٢] بڕوانە بڕیاری دادگای تیهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداچونەوە ژمارە (٥٧٦/پ/٢٠٢٣) لەڕێکەوتی ٢٠٢٣/٣/٨(بڵاونەکراوە – غیر منشور).
[٣٣] بڕوانە بڕیاری دادگای بەرایی هەولێر/٦ ژمارە (٣٣٨٥/ب/٢٠٢٢) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٣/١/٥ (بڵاونەکراوە- غیر منشور).
[٣٤] بڕوانە بڕیاری دادگای بەرایی هەولێر/٦ ژمارە (٣٣٨٤/ب/٢٠٢٢) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٣/١/٥ (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

دەروازەی دووەم:
ڕێکخستنی یاسایی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان

ئازادی میدیای ئەلیکترۆنی، وەک بەشێک لە ئازادییە گشتییەکان لە دەستوری عێراقدا گەرەنتی کراوە و بەڕوونی لە دەقی ماددەی (٤٠)دا سەبارەت بە ئازادی پەیوەندییە ئەلیکترۆنییەکان هاتووە: "ئازادی پەیوەندییەکان و نامە و بەرید و تەلەفۆن و خانە ئەلیکترۆنییەکان و غەیری ئەوانیش پارێزراوە، ناشێت چاودێریان بخرێتەسەر، تۆماربکرێن، کەشف بکرێن، مەگەر بۆ پێویستیەکی دادوەری نەبێت ئەویش بە بڕیاری دادگا"[٣٥]. وە ڕۆژنامەنووس مافی ئەوەی هەیە سەرچاوەی زانیارییەکانی ئاشکرا نەکات تەنها بە بڕیاری دادوەری نەبێت[٣٦]. لەم چوارچێوە دەستوورییەوە دەروازەکەمان دابەشدەکەین بە سەر دوو بەشدا، بەشی یەکەم تەرخاندەکەین بۆ تیشک خستنە سەر یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن، هەرچی بەشی دووەمە تەرخاندەکەین بۆ خستنەڕووی زانیاری لەبارەی هەوڵەکان بۆ ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستان.

بەشی یەکەم
یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن لە هەرێمی کوردستان

لەبەرئەوەی لە هەرێمی کوردستاندا یاسایەکی تایبەتمان نییە بە ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی و تۆمارکردنی سایت و ماڵپەڕە ئەلیکترۆنییەکان بەشێوەیەکی یاسایی، بۆیە لە ئێستادا لە حاڵەتی بوونی هەر سکاڵایەکی سزایی لە دادگاکانی هەرێمی کوردستان پەنا دەبەنە بەر بڕگە و ماددەکانی یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئەمێرەکانی پەیوەندیکردن، کە لە ساڵی (٢٠٠٨) لە پەرلەمانی کوردستان دەرکراوە[٣٧]. گرفتی جێبەجێکردنی ئەم یاسایە ئەوەیە یاسایەکی گشتگیرە و هیچ ئاماژەیەکی بۆ بابەت و بڵاوکراوەی ڕۆژنامەگەری و کەسی ڕۆژنامەنوس لەگەڵ کەسانی ئاسایی نەکردووە و هیچ جیاکارییەکی نەکردووە. ڕۆحی یاساکە بریتییە لە ماددەی دووەمی، کە تایبەتە بە خراپ بەکارهێنانی تەلەفۆنی خانەیی، یان هەر ئامێرێکی پەیوەندیکردنی تەلدار، یان بێتەل یان ئینتەرنێت، یان پۆستی ئەلیکترۆنی بۆ مەبەستی هەڕەشەکردن، یان تۆمەت هەڵبەستن(قذف)، یان جنێودان، یان بڵاوکردنەوەی هەواڵی هەڵبەستراو بەکارهێنا، کە ترس پەیدا دەکات، یان دزەی بە گفتوگۆکردن کرد، یان وێنەی چەسپاو و جوڵاویان کورتیلە نامە بڵاوکردەوە، کە لەگەڵ خوو ڕەوشتی گشتیدا ناگونجێت، یان بەبێ ڕوخسەت و مۆڵەت وێنەی گرت، یان کاروبارێکی وا کەشەرەف بریندابکات، یان هانی ئەنجامدانی تاوان یان کاری بەدڕەوشتی، یان بڵاوکردنەوەی زانیاری پەیوەست بەنهێنی ژیانی تایبەت، یان خێزانی بۆ تاکەکان بڵاوبکاتەوە، کە بەهەر ڕێگایەک بێت چنگی کەوتن هەتا ئەگەر ڕاستیش بن، ئەگەر بەهۆی بڵاوکردنەوەیان و دابەشکردنیان سووکایەتی، یاخود زیانیان پێ بگەیەنێ، ئەوا بۆماوەیەک بەند دەکرێ، کە لە شەش مانگ کەمتر نەبێت و لە پێنج ساڵ زیاتر نەبێت، و بە غەرامەیەکیش سزا دەدەرێ، کە لە یەک ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت، یان بە یەکێک لەو دوو سزایە سزا دەدرێت[٣٨]. هەروەها ماددەی سێیەمی یساکەی تەرخانکردووە بۆ جاڕسکردن (ئیزعاجکردن)ی خەڵک و سزای بۆ دیاریکردووە[٣٩]. یاساکە کۆمپانیاکانی پەیوەندیکردنی پابەندکردووە بە پێشکەشکردنی هەر زانیارییەک لەکاتێکدا دادگا داوای بکات[٤٠]. بە سەرنجدان و خوێندنەوەی بڕگە و ماددەکانی ئەم یاسایە هیچ ئاماژەیەکی بۆ پیشەی ڕۆژنامەگەری نەکردووە و جیاکاری نەکردووە لەنێوان بڵاوکراوە میدیاییەکان و بڵاوکراوەکانی دیکە، کە بڵاودەکرێنەوە لەلایەن هاوڵاتیانەوە و هەمان سزای دیاریکردووە و بە ڕەهایی بابەتەکانی ڕێکخستووە، ئەمەش گرفتێکی گەورەیە، لەبەرئەوەی ئەم یاسایە لە ئێستادا زۆرترین جێبەجێکردنی هەیە لە ناو دادگاکان و چەندین دۆسییە لە دادگان بوونیان هەیە بەپێی ئەم یاسایە مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت، کە تارادەیەک یاسایەکی توندە و سزای توندی تیادایە تا بەندکردن بۆ ماوەی (پێنج ساڵ و پێنج ملیۆن غەرامە)، لەگەڵ داواکردنی قەرەبوو بۆ داواکار لە دادگای بەرایی.

یەکێکی دیکە لە گرفتەکانی جێبەجێکردنی ئەم یاسایە ئەوەیە، کە دادوەرو دادگاکان زۆرجار لە کەیسی. هاوشێوەدا تایبەت بە ڕۆژنامەنوسان و هەڵگرانی ناسنامەی ئەندامێتی سەندیکای ڕۆژنامەنوسان هەندێک جار پەنا دەبەنە بەر ماددە (٢)ی یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن، کەچی دادگایەکی دیکە پەنا دەباتە بەر بڕگە و ماددەکانی یاسای سزادانی عێراقی[٤١] تایبەت بە ناوزڕاندن و هەڕەشەکردن[٤٢]. ئەم دژ بەیەکییەی دادگاکان گرفتێکی گەورەی دروستکردووە بۆ ڕۆژنامەنوسان، لەبەرئەوەی کاتێک دادوەر پەنا دەباتە بەر (تکییف) ی ماددەی بابەتی سکاڵاکە بەگوێرەی ماددەی (٢)ی قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن ناگەڕێتەوە بۆ سەندیکای ڕۆژنامەنوسان و ئاگاداریان ناکاتەوە، بەمەش ڕەنگە کەسی ڕۆژنامەنوس ڕوبەڕووی ڕاگرتن (توقیف) ببێتەوە، وەک هاوڵاتییەکی ئاسایی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت و سوودمەند نابێت لەو مافانەی کە یاسای ڕۆژنامەگەری پێی بەخشیووە[٤٣].

بۆ نمونە دادگای کەتنی سلێمانی/٢ لە کەیسێکی ڕۆژنامەوانیدا بە ژمارە (٢٥٣٤/ک/٢٠٢١) هەرچەندە تۆمەتبار ناسنامەی ئەندامێتی لەسەندیکای ڕۆژنامەنوسان خستۆتەڕوو، وە نوێنەری سەندیکای ڕۆژنامەنوسانی کوردستان لقی سلێمانی ئامادەبوو، بەڵام دادگا بەهەندی

---

[٣٥] ماددە (٤٠) ی دەستوری عێراق ساڵی ٢٠٠٥

[٣٦] ماددەی (حەوتەم/ سێیەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری، پاشان یاسا چەند مافێکی دیکەی ڕۆژنامەنوس گەرەنتی کردووە وەک: "مافی ئامادەبوونی لە کۆنگرەو و چالاکییە گشتییەکان، هەروەها مافی پاراستنی ڕاو بۆچونەکانی کە نابێت ئەو ڕاوبۆچونەی یان ئەو زانیاریانەی کە بڵاویان دەکاتەوە ببنە هۆی تێکدانی باری ژیانی، یان زیان بەخۆی و مافەکانی بگەیەنێ"، بڕوانە ماددەی (حەوتەم/ دووەم، چوارەم) لە هەمان یاسا.

[٣٧] یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٨

[٣٨] ماددەی دووەم لەهەمان یاسا.

[٣٩] لەو حاڵەدا سزا دەدرێت بە بەندکردن کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێت و لە ساڵێک زیاتر نەبێت، و بە غەرامەیەکیش کە لە حەفت سەدو پەنجا هەزار دینار کەمتر نەبێت و لە سێ ملیۆن دینار زیاتر نەبێت، یاخود بەیەکێک لەو دوو سزایە سزا دەدرێت، ماددەی سێیەم لە هەمان یاسا.

[٤٠] ماددەی شەشەم لە هەمان یاسا.

[٤١] یاسای سزادانی عێراقی ژامرە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمووارکراو.

[٤٢] ماددەکانی (٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٠، ٤٣٢،.....هتد)، لە هەمان یاسا.

[٤٣] بڕوانە مافەکانی ڕۆژنامەنوس لە یاسای ڕۆژنامەگەری ماددەکانی (٧،٨).

وەرنەگرتــووە و وەک کەیســێکی ڕۆژنــامەنوسی مــامەڵەی لەگەڵ نەکــردووە، دواتــر سزای ئەو ڕۆژنامەنوســەی داوە بە گــوێرەی مــاددە (٤٣٣/یەکەم) لە یاسای سزادانی عێراقی، ئەگەر دادگا ئەو کەیسەی وەک کەیسێکی ڕۆژنامەنوسی سەیربکردایە ئەوا دەبوو ئەو ڕۆژنامەنوسە ئازاد بکرایە و دۆسییەکەی دابخرایە، لەبەر ئەوەی کەسی ڕۆژنامەنووس مامۆستای زانکۆ بووە و بابەتی دۆسییەکەش تەنها بۆ مەبەستێکی زانستی بەکارهاتووە لە یەکێک لە زانکۆ حکومییەکانی هەرێمی کوردستان، کە پاڵپشت بە ماددەی (دەیەم) لە یاسای ڕۆژنامەگەری هاتووە: "حوکمە سزاییەکانی ماددەی (نۆیەم) ئەو ڕۆژنامەو چاپکراوانەناگرێتەوە، کە بە مەبەستی زانستی تەواو لە لایەن دەزگا حکومی و زانکۆکان و سەنتەرەکانی توێژینەوەی زانستی دەهێنرێن"[44]. بەڵام دادگا دوای داخڵکردنی نوێنەری یاسایی وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژنەوەی زانستی و بە پشتگیریکردنی ئەو ڕۆژنامەنوسە، کە بابەتەکەی تەنها بۆ کاری زانستی تەواوبووە بۆ وانەوتنەوە، هەروەها نوسراوی فەرمی ڕوونکردنەوەی خودی وەزیری خویندنی باڵا بۆ دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی و تیایدا پشتگیری ئەو مامۆستایەی بواری ڕاگەیاندنی کردووە، کە بابەتی دۆسییەکەی دادگا لەسەر بابەتی پیشەیی و ئەکادیمی خۆی بووە ویستویەتی خوێندکاران ڕابهێنێ، کە چۆن لەگەڵ ئەو مانشێتانەی لە سۆشیال میدیا بڵاودەکرێتەوە ڕەفتار بکەن، و پرسیارەکان لە پەیج و سەکۆکانی فەیسبووک وەرگیراون و هیچ نیەتێکی تاوانکاری لەپشتەوە نەبووە، لەبەرئەوەی ئەو مامۆستای زانکۆیە (کە لەهەمان کاتدا ڕۆژنامەنوسە) هیچ تاوانێکی نەکردووە ئەگینا لە حاڵەتی پێشیلکاری یاسایدا زانکۆ خۆی لیژنەی لێکۆڵینەوەی پێکدەهێنا، وە بەگوێرەی ستانداردەکانی وانەوتنەوە پێویستە پرسیاری تاقیکردنەوەکان بەنموونەی زیندوو دەوڵەمەند بکرێن و خوێندکارانی پێ ئاشنا بکرێت.[45] بەڵام دادگا گوێی پێنەداوەو ئەو ڕۆژنامەنوسەی سزاداوە بە بەندکردنی سووک بۆ ماوەی (سێ مانگ) لەگەڵ بڕیاری ڕاگرتنی سزاکەی بۆماوەی سێ ساڵ، بەمەرجێک ڕۆژنامەنوسەکە بەڵێننامەیەک بدات بە دادگا کە تاوەکو سێ ساڵ هیچ تاوانێکی ئەنقەست ئەنجام نادات و هەڵسوکەوتی باش دەکات[46]. دواتر دۆسییەکە پێداچوونەوەی بۆ کراوە لە بەردەم دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بە سیفەتی پێداچونەوە، بەڵام دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی پەسەندی بڕیاری دادگای کەتنی کردووە بەسزادانی ئەو ڕۆژنامەنوسە و لە بڕیارەکەدا هاتووە: "دوای تێڕوانین لە بڕیاری تۆمەتبارکردن دەرکەوت، کە ڕاستەو پابەندی یاسایە، هەروەها بڕیاری سزادانیش بەهەمان شێوە ڕاستە و پابەندی یاسایە لەبەرئەوەی سزاکە گونجاوە لەگەڵ تاوانەکە و بارودۆخی کێشەکە و بارودۆخی کەسێتی تۆمەتبارکراو، بۆیە بڕیاردرا بە ڕاستاندنی بڕیاری بڕیاری تانەلێدراو (تۆمەتبارکردن و سزادان) وە ڕەتکردنەوەی تانەکە، ئەم بڕیارەش بە کۆی دەنگ دەرکرا لە ٢٠٢٤/٧/١٠"[47]. دواتر لەلایەن ڕۆژنامەنوسەکەوە تانەی دەستێوەردانەوەی پێداچونەوە دراوە لە بڕیاری دادگای تیهەڵچونەوە، بەڵام تانەکە ڕەتکراوەتەوە و تیایدا هاتووە: "بڕیاری سزادانەکە هیچ هەڵەیەکی یاسایی تیادانییە و بڕیارێکی ڕاست و دروستە، بۆیە بڕیاردرا بە ڕەتکردنەوەی تانەکە، ئەم بڕیارەش بەکۆی دەنگ دەرکرا لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٧/٣٠"[48].

ڕای توێژەران: بە هەڵسەنگاندن بۆ دۆسییەی ئاماژە بۆکراو پێویستبوو سەرەتا لە وەزارەت و زانکۆ لیژنەی لێکۆڵینەوە دروستبکرایە بۆ ئەو کارە و لیژنەی تاقیکردنەوەکان ڕوبەڕووی لیژنەکەی وەزارەت بکرایانەوە، چونکە هەموو پرسیاری تاقیکردنەوەکان بە فلتەری ئەو لیژنەیەدا تێدەپەڕێت، ئەگەر کەموکوڕییەک هەبووایە پرسیارەکانیان بە مامۆستاکە بگۆڕیایە، بەڵام ئەو ڕێکارە ئەنجامنەدراوە، بە بڕوای ئێمە دەبوو لیژنە بەرپرسیاریەتی هەڵبگرتایە پاشان مامۆستا، بەڵام ئەم ڕێکارە نەگیراوتەبەر، هاوکات ئەم بڕیارەی دادگا بە سزادانی کەسێکی ئەکادیمی هەڵگری ناسنامەی ئەندامێتی سەندیکای ڕۆژنامەنوسان لەسەر دانانی پرسیاری تاقیکردنەوەی زانکۆ، بە بەرتەسکردنەوەی ئازادی ئەکادیمی دەبینین، پێویستبوو دادگا ڕەچاوی ئەو دۆخەی بکردایە بەتایبەت کاتێک وەزارەتی خوێندنی باڵا بە نوسراوی فەرمی پشتگیری لەو مامۆستایەی کردووە و دواتر سوپاس و پێزانینی پێداوە.

یەکێکی دیکە لە کەیسەکانی یەکێک لە ڕۆژنامەنوسەکان، کە بابەتێکی لە یەکێک لە پەیجەکاندا بڵاوکردۆتەوە لەسەر یەکێک لە کەسایەتییە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان و دەستەواژەی (سیاسییەکی دۆڕاو)ی بۆ بەکارهێناوە، دواتر دادگایی کراوە لەسەر سکاڵای سکاڵاکار بە گوێرەی ماددەی دووەم لە یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن ، بە دۆسییەی ژمارە (٧٨١/ک/٢٠٢٤) و دادگای کەتنی سلێمانی بڕیاریداوە بە بێتاوان بوونی تۆمەتبار و ئازادکردنی[49].بەڵام دواتر دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بڕیارەکەی دادگای هەڵوەشاندۆتەوە داوایکردووە ئەو ڕۆژنامەنووسە سزا بدرێت و لە بڕیارەکەیدا هاتووە: "دوای سەرنجدان دەرکەوت بڕیارەکە ناڕاستە و پێچەوانەی یاسایە، لەبەرئەوەی بەڵگەی تەواوی یاسایی هەیە بۆ سزادانی تۆمەتبار، لەبەرئەوەی بەکارهێنانی دەستەواژەی (سیاسییەکی دۆڕاو) بۆ سکاڵاکار لە کۆمەڵگای ئێمەدا ناو زڕاندنە، بۆیە دادگا بڕیاریدا بە هەڵوەشاندنەوەی بڕیارەکە و گەڕاندنەوەی دۆسییەکە بۆ دادگایی کردن، بڕیارەکە بە ڕێکەوتن دەرکرا لە ڕێکەوتی ٢٠٢٥/٨/٣١"[50].

ڕای توێژەران: لێرەدا دەردەکەوێت کە دادگاکان جیاوازی ناکەن لە نێوان کەیسە ڕۆژنامەگەریەکان و کەیسە ئاساییەکانی دیکەدا و وەک یەک مامەڵەیان لەگەڵ دەکەن، هەندێک لە کەیسەکانی ڕۆژنامەنوسان بە یاسای سزادن و کەیسی.تری هاوشێوە بە یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن مامەڵە دەکەن، ئەمەش دژیەکییە لە جێبەجێکردنی یاسا بەسەر کەیسە هاوشێوەکاندا، بۆیە بوونی یاسایەک، کە چوارچێوەی کارە ڕۆژنامەگەرییە ئەلیکترۆنییەکان ڕێکبخات؛ پێویستییەکی لە پێشینەیی ڕاگەیاندنی کوردییە لە هەرێمی کوردستاندا.

---

[44] ماددەی (دەیەم) لە هەمان یاسا.

[45] نوسراوی وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی ژمارە(١٢٤٨٤) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٧/٤.

[46] بڕوانە بڕیاری داگای کەتنی سلێمانی/ ٢ ژمارە (٢٥٣٤/ک/٢٠٢١) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٤/٦/٣).

[47] بڕیاری دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداجونەوە ژمارە (٢٣٧/پ.کەتن/٢٠٢٤) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٧/١٠ (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

[48] بڕیاری دادگای پێداچونەوەی هەرێمی کوردستان/ دەستەی سزایی ژمارە (١٢٩١/دەستەی سزایی یەک/٢٠٢٤) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٤/٧/٣٠)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

[49] بڕیاری دادگای کەتنی سلێمانی/٣ ژمارە (٧٨١/ک/٢٠٢٤) لەڕێکەوتی (٢٠٢٥/٧/٢٩). (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

[50] بڕیاری دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بە سیفەتی پێداچوونەوە ژمارە (٣٩٩/پ.کەت،/٢٠٢٥) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٥/٨/٣١. (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

بەشی دووەم:
هەوڵەکان بۆ ڕێکخستنی یاسایی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستاندا

سەرچاوەیەکان مێژووی جیاواز بۆ بڵاوبوونەوە و بەکارهێنانی ئینتەرنێت و میدیای دیجیتاڵی لە عێراق و هەرێمی کوردستان دەخەنەڕوو، زۆربەیان کۆکن لەسەر ئەوەی بەهۆی کۆنترۆڵکردنی بەکارهێنانی ئینتەرنێت لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە تا ساڵی (٢٠٠٢) ڕێژەیەکی کەم لە هاوڵاتیان مافی بەکارهێنانی ئینتەرنێتیان هەبووە، بەڵام دوای ڕووخانی ڕژێم لە ساڵی (٢٠٠٣)ەوە بەکارهێنانی ئینتەرنێت گەشەی خێرای بەخۆیەوە بینی و دەیان کۆمپانیای خزمەتگوزاری ئینتەرنێت مۆڵەتی کارکردنیان وەرگرت. لەو کاتەوە تائێستا ژێرخانی بەکارهینانی ئامرازە دیجیتاڵییەکان و سایتە هەواڵیەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر ئاستی میدیایی و جەماوەری لە گەشەکردنی بەردەوامدایە[٥١].

پەرەسەندنە تەکنەلۆژییەکان و فراوانبوونی بازنەی بەکارهێنانی ئامرازە میدیاییە ئەلیکترۆنیەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، کە بەشێکن لەو ماڵپەڕانەی زۆرترین سەردانیکەریان هەیە، لە ڕێگەیانەوە خەڵکی پەیوەندی بەیەکەوە دەکەن و زانیاری لە پێگە گشتیەکان وەردەگرن[٥٢] لەناو کۆمەڵگەی عێراقی و هەرێمی کوردستان دەرفەت و ئاستەنگ و بەرپرسیارێتی یاسایی نوێی دروستکردووە، ئەم هەلومەرجە نوێیە وایکرد بەکارهێنانی بێسنووری میدیای نوێ و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بە گشتی و فەیسبووک بە تایبەتی؛ ببێت بە جێگرەوەی میدیای سنووردارکراوی کۆن، لەم قۆناغەدا میدیای کوردیی لەڕێی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و بۆ کۆکردنەوەی زۆرترین ژمارەی لایک و کۆمێنت و زانیاریی ناڕاست و ناتەواوی هەواڵەکان گوتاری خۆی ئاراستەکرد[٥٣]. لەم دۆخەدا هەرێمی کوردستان، نەک تەنها بۆشایی یاسایی بۆ میدیای دیجیتاڵی هەیە، بەڵکو میدیای بینراو و بیستراویش کارەکانی بە ڕێنمایی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان ژمارە (١) ساڵی (٢٠١٤) ڕێکخراوە، هەم بۆ شێوازی ڕێکخستنی فریکیۆنسی، هەم بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ناوەڕۆکی کوالیتی میدیایی، بەشێوەیەک بە هەماهەنگی لەگەڵ سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ئەو بڕیارانەی پەیوەندیدارن بە میدیای بینراو و بیستراو، وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان مامەڵەیان لەگەڵ بکات، بۆ میدیای دیجیتاڵی و ئەوانەی وێنەی جوڵاویان تێدانیە و ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنین؛ سەندیکای ڕۆژنامەنووسان بەپێی یاسای ڕۆژنامەگەری مامەڵەیان لەگەڵ بکات. لەبارەی بەرپرسیارێتی یاسایی جگە لە وەزارەتی ڕۆشنبیری و سەندیکای ڕۆژنامەنووسان هیچ دامەزراوەیەکی دیکەی حکومی بەرپرسیار نیە لە دەرچواندنی ڕاسپاردە و ڕێنمایی بۆ ڕێکخستنی کاری میدیایی و میدیای دیجیتاڵی. لەم سۆنگەیەوە، بۆ هەرێمی کوردستان یاسایەکی تایبەت بە ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی پێویستە ئەوەش دەبێ پەرلەمانی کوردستان دەری بکات، بۆ ئەو مەبەستە وەزارەتی ڕۆشنبیری پرۆژە پێشنیازێکی هەیە لە دوای کارابوونەوەی پەرلەمانی کوردستان ڕادەستی لیژنەی تایبەت دەکرێت بۆ تاوتوێکردن و گەڵاڵەکردنی پرۆژە یاسەیەک[٥٤].

ئەم زانیارییەی سەرەوە دەربڕینی دامەزراوەیەکی بەرپرسە لە ڕێکخستنی کاروباری میدیا و چاپ و بڵاوکردنەوە لە هەرێمی کوردستاندا، لەبارەی ڕوانگەی سەندیکای ڕۆژنامەنووسان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ناوەڕۆکە دیجیتاڵییەکان ئاماژە بەوە دەدەن پەیجەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان مۆڵەتیان نیە، بەڵام وێبسایت و وێب تیڤی مۆڵەت لە سەندیکا وەردەگرن، ئەگەر وێبسایتەکان بە هەمان ناو و لۆگۆوە پەیجیان هەبێت ئاساییە و ڕێنماییەکان قورس نین، بەڵام سەرنوسەری وێبسایت دەبێ ڕۆژنامەنووس بێت، باشترە ئەندامی سەندیکای ڕۆژنامەنووسان بێت، لەگەڵ پشتگیری دامەزراوەیەکی میدیایی، مەرجەکانی دیکە هەبوونی ئۆفیس و خۆتۆمارکردن لای دادنووس و توانای ئیدارەدانی دارایی، بەڵام کەناڵە میدیایەکان بۆ نموونە (ڕووداو، کوردسات) خۆیان مۆڵەتیان لە وەزارەتی ناوخۆ و وەزارەتی ڕۆشبنیری هەیە، ئەوان دەتوانن بە لۆگۆی خۆیانەوە پەیج بکەنەوە و یەکجار مۆڵەت وەردەگرن، بەهەمان شێوەش لەژێر چوارچێوەی یاسای ڕۆژنامەگەرین، سزاکانیش هەمان سزان لە ملیۆنێک بۆ پێنج ملیۆن دەست پێ دەکات. بۆ کەیسەکانی میدیای دیجیتاڵی بەداخەوە ناچارین بەپێی یاسای قەدەغەکردنی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن مامەڵە لەگەڵ کەیسەکانی میدیای ئەلیکترۆنی بکەین، کە ئەوە ڕێکارێکی خراپی ناچارییە و جێگەی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی ناگرێتەوە[٥٥].

لەم ساڵانەی دوایدا، پرسی ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان و بە یاساییبوونی مامەڵەکردن لەگەڵ پەرەسەندنەکانی میدیایی نوێ[٥٦]؛ بابەتی گفتوگۆئامێز و پرسی کۆنفرانسە زانستیەکان و کۆڕبەندە میدیاییەکان بووە. بۆ نموونە لە ڕاسپاردەکانی دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانی چمک بۆ ڕیفۆرمی میدیایی، کە زانکۆی سلێمانی بە هاوبەشی لەگەڵ ڕێکخراوی چاودێری میدیایی کوردی ڕێکیخستووە جەخت دەکاتەوە سەر هەمواركردن و یەکخستنی یاساکانی تایبەت بە ڕێکخستنی ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەگەریی لە هەرێمی کوردستاندا، بەجۆرێک لەگەڵ گۆڕانکارییە نوێیەکانی میدیای چاپکراو، پەخشکراو، دیجیتاڵی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و تەکنیکەکانی ژیریی دەستکرد-دا بگونجێن. لەگەڵ بوونی یاسای نوێی تایبەت بە تاوانە ئەلکترۆنییەکان، پاراستنی داتا و مافی تایبەتمەندێتیی ژیانی تایبەتی کەسەکان لە هەرێمی کوردستان[٥٧]. لەو ڕوانگەیەوە، لەم بەشەدا تیشکدەخەینە سەر چەند هەوڵێک بۆ ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستان و دامەزراندنی فەرمانگەی میدیاو زانیاری و، هەڵسەنگاندنی کارەکانی و خستنەڕووی ئەم پرسیارەی ئایا ئەم فەرمانگەیە دەتوانێت ببێتە

---

[٥١] د. ئاراز ڕەمەزان ئەحمەد، دیجیتاڵ میدیا و زانینی سیاسیی، لە بڵاوکراوەکانی تۆڕی ئەکادیمیا و دایەلۆگی میدیا، ٢٠١٩، ل٦٣.

[٥٢] بەرهەم خالد احمد ساڵح، ڕۆڵی میدیای نوێ لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیاری سیاسیی لە هەرێمی کوردستاندا، تێزی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەکان، بەشی ڕاگەیاندن، ٢٠٢١، ل٥٧، (بڵاونەکراوە).

[٥٣] د.شوان ئادەم ئەیڤەس، لە پاسەوانییەوە بۆ پارتیزانی؛ ئاماژەکانی گەشەپێدانی میدیایی لە هەرێمی کوردستانی عێراق لە ماوەی نێوان ١٩٩١-٢٠٠١، لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی کوردستان دیالۆگ، ٢٠٢٤، ل٤٦و٤٧.

[٥٤] شیروان عەبدوڵا، بەڕێوەبەری گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن لە وەزارەتی ڕۆشبنیری و لاوان، چاوپێکەوتن، هەولێر: ١٦ی شوباتی ٢٠٢٦.

[٥٥] کاروان ئەنوەر، سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، چاوپێکەوتن، سلێمانی: ١١ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٦.

[٥٦] مەبەست لە میدیای نوێ وەسفکردنی ئامرازە جیاوازەکانی پەیوەندی ئەلیکترۆنیە، کە لە ڕێگەی کۆمپیوتەرەکان و ئامێرە زیرەکەکانەوە، بە سوود وەرگرتن لە هێڵەکانی ئینتەرنێت زانیاری و بەرهەمی میدیایی دەسازێنێت و بڵاوی دەکاتەوە. بڕوانە**دلێر عەبدولخالق، سۆشیال میدیا و حوکمڕانی دروست لە هەرێمی کوردستاندا**، چاپی یەکەم، چاپخانەی چاپرنگ، تاران ، ٢٠٢٥،ل٦٠

[٥٧] ماڵپەڕی زانکۆی سلێمانی، دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانی بۆ ڕیفۆرمی میدیایی بە چەند ڕاسپاردەیەک کۆتایی هات : https://univsul.edu.iq/ku/hawalakan/2025/05/28/13054/.ڕۆژی سەردانیکردن ٢٨ی شوباتی ٢٠٢٦ .

جێگەرەوەی یاسا و کارەکانی میدیای دیجیتاڵی ڕێکبخات؟ دواتریش ئاماژە دەدەین بە پرۆژە پێشنیازە یاسای ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان، کە ساڵی (٢٠٢٠) لە پەرلەمانی کوردستان خوێندنەوەی یەکەمی بۆ کرا.

فەرمانگەی میدیا و زانیاری

یەکێک لە کارەکانی کابینەی نۆیەمی حکومەتی هەرێمی کوردستان بریتیبوو لە دامەزراندنی فەرمانگەی میدیا و زانیاری، کە ڕاستەوخۆ بەستراوەتەوە بە سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانەوە، ئەم دامەزراوە میدیاییە ستراتیژی ڕاگەیاندن و سیاسەتی گەیاندن بۆ حکومەت دادەڕێژێت. لە نەبوونی یاسایەکی تایبەت بۆ ڕێکخستنی میدیایی دیجیتاڵی و پێگە ئەلیکترۆنیەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، زۆرجار ئەم دامەزراوەیە ڕێنمایی بۆ دەزگاکانی ڕاگەیاندن بڵاودەکاتەوە، کە نوێنەرایەتی و نمایندەی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات، پەیوەست بە بابەتی توێژینەوەکەمان لێرەدا دوو ڕاگەیەندراوی ئەم فەرمانگەیە و چەند ڕێنماییەکی دیکەی دامەزراوەکانی حکومەت دەخەینەڕوو:

ڕاگەیەندراوی فەرمانگەی میدیا و زانیاریی ڕێکەوتی (١٢ی ٣ی ٢٠٢٦):

تێیدا ئاگاداری سەرجەم دەزگاکانی ڕاگەیاندنی (ناوخۆیی و بیانی) و هاووڵاتیان کراوەتەوە، لە پێناو پاراستنی ئاسایشی. نیشتمانی و ڕێگرییان لە هەر لێکەوتیەکی نەرێنی، پابەندی ئەم ڕێنماییانە بن:

١. ڤیدیۆی کەوتن یان ئاراستەکردنی درۆن تەنها بۆ ئەو ژمارە پیوەندییانە بنێرن، کە لە ڕاگەیاندنەکەدا هاتووە، چونکە ڕاگەیەندراوەکە ناردنی بۆ میدیا، یان پەیج و هەژماری کەسی بە قەدەغەی داناوە، سەرپێچیکار ڕووبەڕووی لێپێچینەوەی یاسا ئەکرێتەوە.

٢. نزیکبوونەوە لەوشوێنانەی کراونەتە ئامانج، یان وێنەگرتن و بڵاوکردنەوەی دیمەنەکانیان بەهەموو شێوەیەک قەدەغەیە[58].

٣. دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەبێت بەوپەڕی بەرپرسیارێتییەوە مامەڵە بکەن و شوێنی ڕووداوەکان ئاشکرا نەکەن، هەر کەناڵێک پابەند نەبێت، ڕێکاری یاسایی توندی لە بەرامبەر دەگیرێتە بەر[59].

لە بارەی ئەم ڕاگەیەندراوە سەرنجە یاساییەکان بریتین لە:

یەکەم: بۆشاییەکی قوڵی یاسایی لە هەرێمی کوردستان هەیە، لە نەبوونی یاسای پەیوەندیدار، فەرمانگەیەک ڕێکار دەگرێتەبەر، کە پێویستە ئەم بابەتانە بە یاسا ڕێکبخرێت، ئەم ڕێنوێنیانە بە جێگرەوەی یاسا دانانرێت.

دووەم: گرتنەبەری لێپێچینەوە و ڕێکاری یاسایی توند بەیاسا دەکرێت، نەک ڕێنوێنی و ڕاگەیاندن، پاڵپشت بە بنەمای یاسایی "لا جريمة ولا عقوبة إلا بالنص"، واتە هیچ ڕەفتارێک تاوان نییە و هیچ سزایەکیش نابێت بسەپێندرێت تەنها بە دەقێکی یاسایی نەبێت[60].

سێیەم: ئایا لایەنی پەیوەندیدار[61] بە چاودێری شێوازی مامەڵەکردن بریتییە لە سەندیکای ڕۆژنامەنوسان، یاخود فەرمانگەی میدیاو زانیاری؟ وە ڕۆڵی سەندیکا لێرەدا چییە؟

چوارەم: تا ئێستا بە فەرمی و بە یاسایی دۆخی نائاسایی ڕانەگەیەندراوە (مەبەست لە شەڕی چل ڕۆژەی ئەمریکا و ئیسرائیلە دژی ئێران) تا دەسەڵاتی زیاتر بدرێت بە دامودەزگاکانی حکومەت دەستکراوەبن لە گرتنەبەری ڕێکاری یاسایی[62].

پێنجەم: ئایا تەنها پێدان و ناردنی ڤیدیۆ و وێنە بۆ ڕۆژنامەنوسان و کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بەبێ ئەوەی هاولاتییەکە بڵاوی بکاتەوە لە کوێی خانەی تاوان جێگای دەبێتەوە؟[63].

ڕاگەیەندراوی فەرمانگەی میدیاو زانیاری ڕێکەوتی ١٨ی ٣ی ٢٠٢٦

بەمەبەستی ڕێکخستنی میدیا و ڕاگەیەندنەکان لە هەرێمی کوردستان بەهۆی ئەو دۆخە ئەمنی و سەربازییەی ناوچەکە تێی کەوتووە بەهۆی شەڕی نێوان (ئەمریکا و ئیسرائیل دژی ئێران)، فەرمانگەی میدیاو زانیاری لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/١٨)، ڕاگەیاندنێکی دیکەی بڵاوکردۆتەوە، کە خۆی دەبینێتەوە لە:

1. بڵاوکردنەوەی هەر جۆرە زانیاری و نهێنییەکی سەربازی، کە خزمەت بە نەیارانی کوردستان بکات بەهەموو شێووەیەک قەدەغەیە.
2. وێنەگرتن یان بڵاوکردنەوەی دیمەنی تێکشکاندنی درۆنەکان قەدەغەیە، چونکە زانیاری تەکنیکی و مەیدانی هەستیار دەدات بە دوژمن.
3. دەرخستنی شوێنە بە ئامانجگیراوەکان، یان وێنەگرتنی دامەزراوە سیادی و ئەمنییەکان دەستبەجێ دوای ڕووداوەکان قەدەغەیە.
4. هۆشداری دەدەین، کە هەر دەزگایەکی ڕاگەیاندن پابەندی ئەم ڕێنماییانە نەبێت، یان بەشێوازێکی ناپیشەیی ڕوومالی هەواڵەکانی شەڕ و پەلامارەکان بکات، دەستبەجێ لە لایەن دژەتیرۆری کوردستانەوە ڕووبەڕووی لێپێچینەوە و سزای یاسایی دەبێتەوە[64].
5. بەرامبەر سەرپێچیکاران، ڕێکاری یاسایی و کارگێری توند دەگیرێتە بەر، کە دەگاتە کێشانەوەی مۆڵەتی کارکردن یان داخستنی هەمیشەیی، بەپێی ڕاگەیەندراوی ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێم لە ١٣ی ئاداری ٢٠٢٦.

---

[58] بۆ زانیاری زایتر بڕوانە: کامیل عومەر سلێمان، بەرپرسیارێتییە ئیتیکی و یاساییەکانی بڵاوکردنەوەی هەواڵی تاوان لە میدیای نوێدا، تیزی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، سکوڵی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی ڕاگەیاندن، ٢٠٢٤، (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

[59] ڕاگەیەندراوی فەرمانگەی میدیاو زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٨ gov.krd/dmi

[60] مادده (١٩) لە دەستوری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥، و ماددەی (١) لە یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو.

[61] هەر لەم نێوەندەدا بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوە نوسراوی گشتاندنیان بە ژمارە (٢٣٥) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/٢) ئاڕاستەی گشت میدیا بینراو و بیستراوەکان کرد سەبارەت بە شێوازی مامەڵەی میدیای لە دۆخی جەنگدا.

[62] دواتر وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/١٩) ڕاگەیەندراوێکی لە ژێر ناونیشانی: "ڕێنمایی فەرمی بۆ ڕووماڵی میدیایی لە بارودۆخی نائاسایدا" بڵاوکردەوە کە تایبەتبوون بە (سەرجاوەی زانیاری هەواڵ، ڕووماڵی شوێنی ڕووداو، پاراستنی نهێنییەکان و ڕێزگرتن لە حەرەمی ماڵ وتاک)، بڕوانە ماڵپەڕی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان: gov.krd/mocy.

[63] پ.د. سامان فەوزی عمر، سەرنجەکان لەسەر ڕاگەیاندراوی فەرمانگەی میدیاو زانیاری، تۆڕی کۆمەڵایەتی مێتا- فەیسبووک، ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٣.

[64] ڕاگەیەندراوی فەرمانگەی میدیاو زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٨ gov.krd/dmi

ڕاگەیەندراوی ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان

ڕۆژی (١٣)ی ئاداری (٢٠٢٦) ئەنجومەنی ئاسایشی- هەرێمی کوردستان ڕاگەیەندراوێکی بڵاوکردەوە، تیایدا داوا لەسەرجەم دەزگا و ڕاگەیاندنکار و هاوڵاتیان دەکات، کە بە بەرپرسیارێتییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەو دۆخە هەستیارە بکەن، بەجۆرێک کارەکانیان نەبێتە هۆی بڵاوکردنەوەی زانیارییە نهێنییەکان، کە ببێتە هۆی خزمەتی نەیارانی کوردستان و زیان گەیاندن بە ئاسایش و سەقامگیری هەرێمی کوردستان[٦٥]، لە بەشێکی دیکەدا هاتووە، کە فەرمان بە دژەتیرۆری کوردستان کراوە[٦٦]، هەر دەزگایەکی ڕاگەیاندن بە بڵاوکردنەوەی زانیاری نهێنی و پیشاندانی ناپرۆفیشناڵانەی هەواڵەکانی پەلامارەکانی دوژمن، زیان لە ئاسایش و سەقامگیری هەرێمی کوردستان بدات، دەستبەجێ لە لایەن دژەتیرۆری کوردستانەوە ڕووبەڕووی لێپێچینەوە دەبێت بەپێی یاسا و ڕێکاری پێویستیان بەرامبەر دەگیرێتەبەر[٦٧].هاوکات دەزگای ئاسایشی- هەرێمی کوردستانیش چەند ڕێنماییەکی دیکەی لەسەر هەمان پرس تایبەت بە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بڵاوکردەوە[٦٨]. دواتر بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و هۆشیاری نیشتمانی وەزارەتی پێشمەرگە ڕێکەوتی (٢٤)ی ئاداری (٢٠٢٦)[٦٩]، ڕاگەیەندراوێکی بڵاوکردەوە تایبەت بە ئەفسەر و پێشمەرگەکانی سەر بە وەزارەتیان و بۆ کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، کە تیایدا هاتووە بەهیچ شێوەیەک ڕێگەپێدراو نییە ڕاگەیاندنەکان بێنە ناو بارەگا و شوێنە سەربازییەکان، داوا لە کەناڵ و میدیاکان دەکات خۆیان بەدوور بگرن لە گرتنی وێنەو ڤیدیۆی بارەگا سەربازییەکان[٧٠].

ڕای توێژەران: هەموو ئەو ڕاگەیەندراو و ڕێنماییانەی دامودەزگا میدیایی و سەربازی و ئەمنییانەی هەرێمی کوردستان دەری کردوون؛ دۆخێک لە فەوزا و سەرگەردانی لە ئەنجامی نەبوونی یاسایەکی تایبەتە بە ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان درووستکردووە، کە ئەگەر یاسایەکی تایبەت بەو بوارە هەبێت؛ ئەوا یاساکە دەق و مادده و بڕگەی پێویست دادەڕێژێت بۆ هەموو دۆخەکان، لە دۆخی ئاسایی و دۆخی نا ئاسایی و شەڕ، هەربۆیە لە کاتی قەیران و دۆخی نائاساییدا، بۆشایی یاسایەکی تایبەت بەڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستان زیاتر دەردەکەوێت و دەرهاویشە نەرێنیەکانی لەسەر ئاسایشی نیشتمانی و ئاشتی کۆمەڵایەتی کاریگەرتر دەبن.

پرۆژەی پێشنیازە یاسای ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان

بەمەبەستی ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستان، پەرلەمانی کوردستان لە ڕێکەوتی (٢٧-٢٨ی تەموزی ٢٠٢٠) خوێندنەوەی یەکەمی بۆ ئەم پرۆژە یاسا (٢٢) ماددەیە کرد، کە لە لایەن لیژنەی ڕۆشنبیری و وەرزش و لاوان و کۆمەڵی مەدەنی ئامادەکرابوو، بەڵام دواتر و لە ئەنجامی نارەزاییەکی زۆر لەسەر ناوەڕۆکەکەی، خوێندنەوەی دووەمی بۆ نەکرا و ڕاگیرا. سەرەڕای ئەو نیگەرانیە بەرفراوانەی ناوەندی ڕۆشنبیری و میدیایی و دامەزراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، لە هەرەمی دەسەڵاتی جێبەجێکردنەوە سەرەڕای سکاڵاکردن لە دۆخی پاشاگەردانی و ژاوەژاوی میدیای نوێ؛ پێشوازی لە ڕاگرتنی پڕۆژە یاساکە کرا. قوباد تاڵەبانی جێگری سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ئەژماری گشتی فەیسبووکەکەی خۆی نووسی "ڕاستیەکی حاشاهەڵنەگر هەبوونی دۆخێکی ئاژاوە و ژەهراوییە لەناو میدیا و سۆشیال میدیا، بە جۆرێک تەشهیر و سوکایەتی بووەتە دیاردەیەکی ڕۆژانە، بەڵام لەمەشدا سۆشیال میدیای سپۆنسەرکراو و بە پارە و پولی سیاسیی، بەرپرسیاری سەرەکین لەم دۆخە، ئەمەش دەرگایەکی تری گەندەڵییە[٧١]. لەبەرامبەردا، میدیاکاران ڕەخنە لە بەکارهێنانی یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن دەگرن، کە بووەتەهۆی زیندانی کرادن و سزای توند لە کەیسەکانی میدیای دیجیتاڵی، لەوبارەیەوە ئاماژە بەوە دەدەن بوونی یاسای ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی خزمەت بە چارەسەرکردنی بەشێک لەو فەوزایە دەکات، کە لە ژینگەی میدیایی دیجیتاڵی و مامەڵەکردنی دادگاکان لە هەرێمی کوردستان درووست بووە[٧٢] لەبارەی هۆیەکانی دەرچوونی یاساکە ئاماژە بەوەکراوە ڕۆژ بە ڕۆژ میدیای ئەلیکترۆنی لە کۆمەڵگەی کوردستان و نێودەوڵەتیدا ڕۆڵ و کاریگەرییەکانی زیاتر دەبێت و وەک ئامرازێکی گرنگ و سەکۆیەکی فراوانی پەیڕەوکردنی ئازادی و خستنەڕووی بیروڕا جیاوازەکان و گواستنەوەی هەواڵ و زانیارییە، بە جۆرێک وەک کەناڵی بینراو و بیستراو و نووسراو ڕۆڵ دەگێڕێت و کاریگەری هەیە و پێویستە لە چوارچێوەیەکی یاساییدا ڕێک بخرێت. پرۆژەکە میدیای ئەلیکترۆنی پێناسەکردووە بە :"هەر چالاکییەکی ڕاگەیاندن، کە تێیدا بابەت و خزمەتگوزاری میدیایی پەخش یان بڵاوبکرێتەوە، کە ناوەڕۆکێکی ئەلیکترۆنی هەیە، بەرهەم دەهێنرێ یان گەشەی پێدەدرێ، یان نوێدەکرێتەوە، دەستاودەستی پێدەکرێ و لە ڕێی تۆڕی زانیاری نێودەوڵەتی (ئینتەرنێت) یا هەر تۆڕێکی تری پەیوەندیکردن پەخش و بڵاودەکرێتەوە". ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنیش وەک وێبسایت یا ئامرازێکی ئەلیکترۆنییە لە ڕێگەیەوە ناوەڕۆکێکی ئەلیکترۆنی بڵاودەکرێتەوە و خۆی لە هەواڵ و بابەت و وتار و ژانرە ڕۆژنامەنووسییەکانی دیکەدا دەبینێتەوە[٧٣]. لە پڕۆژە یاساکەدا

---

[٦٥] لەم دۆخەدا بەگوێرەی یاسای ژمارە (٢١)ی ساڵی ٢٠٠٣ی پەرلەمانی کوردستان مامەڵە دەکرێت کە لە ماددەی یەکەمدا هاتووە: " هەرکەسێ بە دەستی ئەنقەست و بەهەر شێوەیەک دەبێ، بێ لە کارێکدا تێوەگلێ بە مەبەستی زیاندان لە ئاسایش و سەقامگیری و سەروەریی دامودەزگاکانی هەرێمی کوردستان و ببێتە هۆی کەوتنەوەی ئەو زیانە، بە بەندکردنی هەتا هەتا یان بە بەندکردنی کاتی سزا دەدرێت"، یاخود لەدۆخی قورستردا پەنا ببرێتە بەر جێبەجێکردنی یاسای بەرەنگاربوونەوەی تۆقاندن (تیرۆر) لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠٠٦.

[٦٦] دامەزراوە ئەمنییەکانی هەرێمی کوردستان بەگوێرەی یاساکانی : "یاسای ئەنجومەنی ئاسایشی- هەرێمی کوردستان ژمارە (٤)ساڵی ٢٠١١، و یاسای دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠١١" ڕێکخراون.

[٦٧] هەروەها هاتووە: " هەر بەرپرسێکیش بەهۆی لێدوانەکانی ببێتە هۆی ئاشکرابوونی زانیاریی هەستیار و لێدوانەکانی خزمەتی دوژمن بکات و زیان لە ئاسایشی- هەرێم بدات، بەپێی یاسا لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرێت"، ماڵپەڕی ئەنجومەنی ئاسایشی- هەرێمی کوردستان krsc.gov.krd ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٣.

[٦٨] بڕوانە ڕاگەیەندراوی دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/٤) asaysh.krd.

[٦٩] ماڵپەڕی وەزارەتی پێشمەرگەی حکومەتی هەرێمی کوردستانgov.krd/mopa ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/٢٤.

[٧٠] لەگەڵ چەند ڕێنماییەک بۆ ئەفسەرو پێشمەرگەکانی بەشی ڕاگەیاندنی وەزارەتی پێشمەرگە، بڕوانە ڕاگەیەندراوی وەزارەتی پێشمەرگە لە ماڵپەڕی gov.krd/mopa ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/٢٤.

[٧١] قوباد تاڵەبانی، لەبارەی پڕۆژە یاسای میدیای ئەلیکترۆنیەوە، هەژماری گشتی تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک، لە ١٧ی ٨ی ٢٠٢٠ بڵاوکراوەتەوە.

[٧٢] ماڵپەڕی دەنگی ئەمریکا، یاسای ڕێکخستنی میدیایی ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستاندا، لە ٢٨ی ٨ی ٢٠٢٠ بڵاوکراوەتەوە.

[٧٣] بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە پێشنیازە یاسای ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان ساڵی ٢٠٢٠.

دەستەواژەکانی وەک میدیای ئەلیکترۆنی، بڵاوکراوەی ئەلیکترۆنی، پێگەی میدیایی ئەلیکترۆنی، بابەتی ئەلیکترۆنی و ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی هەڵوەستەیان لەسەرکراوە.

ڕای توێژەران: سەرەڕای ڕاگرتنی پڕۆژە یاساکە لەژێر فشاری جەماوەری و ناوەندە میدیاییەکان، بەڵام دەکرا ئەم پڕۆژەیە گەشەی زیاتری پێبدرێت، بە پرس و ڕاوێژ و هەماهەنگی لەگەڵ ناوەندە زانستیەکان و میدیاکارانی سەربەخۆ و یاساناس و ئەکادیمیەکان لایەنە خراپەکانی باش بکرێت و گەشە بە لایەنە ئەرێنیەکانی بدرێت، وە ئامادەبکرێت و لە حاڵەتی کاراکردنەوەی خولی شەشەمی پەرلەمانی کوردستان بخرێتەوە چوارچێوەی پرۆسەی یاسادانان، ئەمەش بەوهۆیەوە دەکرێت لە ڕێگەی هەبوونی یاسایەکی سەردەمیانە، کە گەشە بە پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەوانی و ماف و ئازادییە گشتی و تایبەتیەکان بدات، چارەسەری بەشێک لەو ئاستەنگە یاسایی و میدیاییانە بکرێت، کە ڕووبەڕووی ژینگەی دیجیتاڵی کۆمەڵگەی کوردستان و میدیاکاران و بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بووەتەوە.

دەرەنجام

١. نەبوونی یاسایەک بۆ ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان؛ گرفتێکی یاسایی زۆری بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسە ڕۆژنامەوانییەکان دروستکردووە، بەهۆیەوە پشێوی لە ژینگەی میدیایی زیاتر بووە.

٢. یاسای ڕۆژنامەگەری ژمارە (٣٥)ی ساڵی (٢٠٠٧)، تەنها بواری میدیای چاپکراوی ڕێکخستووە و تەنانەت میدیای بینراو و بیستراوی نەگرتووەتەوە، هەربۆیە ناتوانرێت بەسەر میدیای ئەلیکترۆنیشدا جێبەجێبکرێت.

٣. بەهۆی نەبوونی یاسایەکی تایبەت بە میدیای ئەلیکترۆنی دادگاکان پەنا دەبەنە بەر جێبەجێکردنی یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندییکردن ژمارە (٦)ی ساڵی (٢٠٠٨)، کە هیچ تایبەتمەندی و ئاماژەیەکی بۆ میدیا و میدیاکاران تێدا نیە.

٤. دادگاکان جیاوازی ناکەن لە نێوان کەیسە ڕۆژنامەگەریەکان و کەیسە ئاساییەکانی دیکەدا و وەک یەک مامەڵەیان لەگەڵ دەکەن، بۆیە بوونی یاسایەک کە چوارچێوەی کارە ڕۆژنامەگەریە ئەلیکترۆنییەکان ڕێکبخات؛ پێویستییەکی هاوچەرخی میدیایی کوردییە لە هەرێمی کوردستاندا.

٥. مافی پارێزبەندی بۆ ڕۆژنامەنووس لە یاسای ڕۆژنامەگەری ژمارە (٣٥)ی ساڵی (٢٠٠٧) پارێزبەندییەکی تەواو نییە تەنها ئاگادارکردنەوەی سەندیکای ڕۆژنامەنوسانە، نەک وەرگرتنی ڕەزامەندی وەک لە سەندیکاکانی دیکە هەیە، و چەندین ڕۆژنامەنوس دەستگیرکراون و ڕاگیراون، بۆیە تەنها ئاگادارکردنەوە و ئامادەبوون لە دادگایکردندا نەیتوانیوە خزمەت بە کەیسە یاساییەکانی ڕۆژنامەنوسان بکات.

٦. لە بەرنەبوونی یاسایەکی تایبەت بۆ ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی، فەرمانگەی میدیاو زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان، کە لەکابینەی نۆهەمدا بە شێوەیەکی بەربڵاو کارەکانی دەستیکرد بە بڵاوکردنەوەی ڕێنمایی بۆ میدیا و میدیاکاران و پانەندکردنیان بە میکانیزمێکی بڵاوکردەوە، ئەمەش وەک جێگرەوەیەک بۆ ڕێکخستنی یاسایی میدیا ئەلیکترۆنییەکان، کە بێگومان ئەم میکانیزمە ناتوانێت ببێتە شوێنگرەوەی یاسا.

٧. هەروەک چۆن ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی بە گرنگ دەزانرێت، لە هەمان کاتدا ڕێکخستنی سەکۆکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانیش بە هێندەی میدیای دیجیتاڵی گرنگە، کە لە چوارچیوەیەکی یاسایدا لە هەرێمی کوردستان ڕێکبخرێت، بە شێوەیەک ڕێگری لە سۆشیال میدیای بێخاوەن و فەیک بگیریت.

٨. نەبوونی چوارچێوەیەکی یاسایی بۆ ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی وسۆشیال میدیا بە تایبەت لە کاتی قەیران و باری نائاسایدا؛ ئەگەرەکانی فەوزا و بەزاندنی هێڵەکانی ئاسایشی نیشتمانی و زیانگەیان بە ئاسایشی گشتی زیاتر دەکات.

ڕاسپاردەکان

١. پێشنیار دەکەین بە دەرچواندنی یاسایەکی تایبەت لە پەرلەمانی کوردستان بۆ ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی، کە بتوانێت سەرجەم میدیای ئەلیکترۆنی و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ڕێکبخات، بە شێوەیەک لە ئاستی پێداویستیەکانی سەردەم و پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکان بێت.

٢. لە کاتی دەرچواندنی یاسایەکی لەو جۆرەی لە بڕگەی یەکەمدا ئاماژەمان پێدا؛ گرنگە ڕەچاوی تەواوی مافی ئازادی ڕادەربڕین و ئازادی میدیا و بەرتەسکنەکردنەوەی سنورەکانی ئازادی بیروڕا و ئازادی میدیایی بکرێت.

٣. لە حاڵەتێکدا ئەگەر نەتوانرا یاسایەکی نوێ بۆ میدیای ئەلیکترۆنی لە پەرلەمانی کوردستان دەربکرێت، پێشنیار دەکەین وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان/ بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوە، بە هەماهەنگی لەگەڵ سەندیکای ڕۆژنامەنوسانی کوردستان و فەرمانگەی میدیا و زانیاری؛ پەیڕەوێکی تایبەت دەربکەن بە ڕێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی بۆ تۆمارکردنی سەرجەم میدیا ئەلیکترۆنییەکان و پەیج و ماڵپەڕەکان و بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی وەقایعی کوردستان.

٤. هەمواركردنەوەی یاسای ڕۆژنامەگەری ژمارە (٣٥)ی ساڵی (٢٠٠٧) تایبەت بە بڕگە و مافەکانی ڕۆژنامەنوس، بەتایبەت بابەتی پارێزبەندی و پێویستە پارێزبەندی تەواو بۆ ڕۆژنامەنووسان دەستبەربکرێت، بەوەی وەرگرتنی ڕەزامەندی سەندیکا بکرێتە پێشمەرجی ئەنجامدانی ڕێکاری یاسایی دژی ڕۆژنامەنوس، وەک گەرەنتییەکی یاسایی بۆ مومارەسەکردنی پیشەی ڕۆژنامەگەری.

٥. فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان هەماهەنگی زیاتر بکات لەگەڵ سەندیکای ڕۆژنامەنوسان و ڕێکخراوەکانی داکۆکیکردن لە ڕۆژنامەنوسان و ڕێکخراوکانی کۆمەڵی مەدەنی، بەمەبەستی خزمەتکردنی زیاتری بواری میدیا لە هەرێمی کوردستان، نەک هەریەکەیان بە چەند ئاراستەی جیاواز کاربکەن.

٦. پێشنیار دەکەین بە دەرچواندنی یاسایەکی نوێ تایبەت بە ڕێکخستنی سۆشیال میدیاش، کە بە هێندەی میدیای ئەلیکترۆنی گرنگە، کە لە چوارچیوەیەکی یاسایدا لە هەرێمی کوردستان ڕێکبخرێت و ڕێگری لە سۆشیال میدیای بێخاوەن و فەیک بگیریت.

٧. پێشنیار دەکەین بە دەچواندنی یاسایەکی نوێ، یاخود پەیڕەوێکی تایبەت بە ڕێکخستنی میدیاو سۆشیال میدیای ئەلیکترۆنی لەکاتە هەستیارەکانی وەک شەڕ و مەترسی لە سەر ئاسایشی. نیشتمانی، بەمەبەستی ڕێگری لە بڵاوکردنەوەی بابەتە ڕۆژنامەگەریەکان، کە بچێتە خزمەتی دوژمن و زیان گەیاندن بە ئاسایشی۔ نەتەوەییمان، بەمەرجی بەرتەسکنەکردنەوەی هێڵە گشتییەکانی ئازادییە ڕۆژنامەگەری و میدیاییەکان.

٨. كردنەوەی خولی هۆشیاری یاسایی سەبارەت بە بەرپرسیارێتی یاسایی میدیای ئەلیکترۆنی لەلایەن سەندیکای رۆژنامەنوسانەوە بۆ رۆژنامەنوسان بەمەبەستی دوورکەوتنەوە لەو کارانەی دەکەونە چوارچێوەی تاوانە ئەلیکترۆنییەکان.

سەرچاوەکان

یەکەم: دەستوری هەمیشەیی عێراق سالی ٢٠٠٥

دووەم: کتێب:

١. د .ئاراز رەمەزان ئەحمەد، دیجیتاڵ میدیا و زانینی سیاسیی، لە بڵاوکراوەکانی تۆڕی ئەکادیمیا و دایەلۆگ. میدیا، ٢٠١٩

٢. د.شوان ئادەم ئەیڤەس، لە پاسەوانییەوە بۆ پارتیزانی؛ ئاماژەکانی گەشەپێدانی میدیایی لە هەرێمی کوردستانی عێراق لە ماوەی نێوان ١٩٩١-٢٠٠١، لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی رێکخراوی کوردستان دایەلۆگ، ٢٠٢٤.

٣. دلێر عەبدولخالق، سۆشیال میدیا و حوکمڕانی دروست لە هەرێمی کوردستاندا، چاپی یەکەم، چاپخانەی چاپرنگ، تاران، ٢٠٢٥.

سێیەم: نامە و تێزی زانستی

١. بەرهەم خالد احمد سالح، رۆڵی میدیای نوێ لە پرۆسەی دروستکردنی بڕیاری سیاسیی لە هەرێمی کوردستاندا، تێزی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەکان، بەشی راگەیاندن، ٢٠٢١، (بڵاونەکراوە).

٢. کامیل عمر سلێمان، مافی بەدەستهێنانی زانیاری بۆ رۆژنامەنوسان لە هەرێمی کوردستان، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی ، سکوڵی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی راگەیاندن- رۆژنامە، ٢٠١٣، (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

٣. کامیل عمر سلێمان، بەرپرسیارێتییە ئیتیکی و یاساییەکانی بڵاوکردنەوەی هەواڵی تاوان لە میدیای نوێدا، تێزی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی ، سکوڵی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی راگەیاندن- رۆژنامە، ٢٠٢٤، (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

چوارەم: یاساکان

١. یاسای شارستانی عێراق ژمارە (٤٠)ی سالی ١٩٥١ ی هەموارکراو.

٢. یاسای سزادانی عێراق ژمارە (١١١)ی سالی ١٩٦٩ی هەموارکراو.

٣. یاسای بنەماکانی دادگاییکردنی سزایی ژمارە (٢٣)ی سالی ١٩٧١ی هەموارکراو.

٤. یاسای پارێزەرایەتی لە هەرێمی کوردستان ژمارە (١٧)ی سالی ١٩٩٩ی هەموارکراو.

٥. یاسای ژمارە (٢١)ی سالی ٢٠٠٣ی پەرلەمانی کوردستان.

٦. یاسای بەرەنگاربوونەوەی تۆقاندن (تیرۆر) لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٣)ی سالی ٢٠٠٦.

٧. یاسای ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان ژمارە (٤)سالی ٢٠١١.

٨. یاسای دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان ژمارە (٥)ی سالی ٢٠١١.

٩. یاسای رۆژنامەگەری کوردستان ژمارە (٣٥)ی سالی ٢٠٠٧.

١٠. یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن لە هەرێمی کوردستان- عێراق ژمارە (٦)ی سالی ٢٠٠٨.

١١. یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری لە هەرێمی کوردستان ژمارە (١١)ی سالی ٢٠١٣.

١٢. یاسای دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٤)ی سالی ٢٠١٠.

پێنجەم: پێشنیازە یاسا

- پرۆژەی پێشنیازە یاسای رێکخستنی میدیای ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستان سالی ٢٠٢٠

شەشەم: رێنمایی

- رینمایی ژمارە (١)ی سالی ٢٠١٤ ی رێکخستنی فریکوێنسی سپەیس لە هەرێمی کوردستان.

حەوتەم: بڕیاری دادوەری

١. بڕیاری دادگای کەتنی سلێمانی/٢ ژمارە (٢٥٣٤/ک/٢٠٢١) لە رێکەوتی (٢٠٢٤/٦/٣)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٢. بڕیاری دادگای بەرایی سلێمانی/٤ ژمارە (٢١٣٩/ب/٢٠٢٢) لە رێکەوتی ٢٠٢٢/١١/١٠. (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٣. بڕیاری دادگای تیهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداچونەوە ژمارە (٥٧٦/پ/٢٠٢٣) لەرێکەوتی ٢٠٢٣/٣/٨(بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٤. بڕیاری دادگای بەرایی هەولێر/٦ ژمارە (٣٣٨٥/ب/٢٠٢٢) لە رێکەوتی ٢٠٢٣/١/٥ (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

٥. بڕیاری دادگای بەرایی هەولێر/٦ ژمارە (٣٣٨٤/ب/٢٠٢٢) لە رێکەوتی ٢٠٢٣/١/٥ (بڵاونەکراوە- غیر منشور).

٦. بڕیاری دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداچونەوە ژمارە (٢٣٧/پ. کەتن/٢٠٢٤) لە رێکەوتی (٢٠٢٤/٧/١٠)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٧. بڕیاری دادگای پێداچونەوەی هەرێمی کوردستان/ دەستەی سزایی ژمارە (١٢٩١/دەستەی سزایی یەک/٢٠٢٤) لە رێکەوتی (٢٠٢٤/٧/٣٠)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٨. بڕیاری دادگای کەتنی سلێمانی/٣ ژمارە (٧٨١/ک/٢٠٢٤) لە رێکەوتی (٢٠٢٥/٧/٢٩)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

٩.	بڕیاری دادگای تێهەڵچونەوەی ناوچەی سلێمانی بەسیفەتی پێداچونەوە ژمارە (٣٩٩/پ.کەتن/٢٠٢٥) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٥/٨/٣١)، (بڵاونەکراوە – غیر منشور).

هەشتەم: نوسراوە فەرمییەکان:

١-نوسراوی وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی ژمارە(١٢٤٨٤) لە ڕێکەوتی ٢٠٢٤/٧/٤.
٢- نوسراوی بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوە بە ژمارە (٢٣٥) لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/٢)

نۆیەم: سەچاوە و ماڵپەڕە ئەلیکترۆنییەکان:

١.	ماڵپەڕی فەرمانگەی میدیاو زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستانgov.krd/dmi.
٢.	ماڵپەڕی ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان krsc.gov.krd
٣.	ماڵپەڕی وەزارەتی پێشمەرگەی حکومەتی هەرێمی کوردستانgov.krd/mopa.
٤.	پ.د. سامان فەوزی عمر، سەرنجەکان لەسەر ڕاگەیاندراوی فەرمانگەی میدیاو زانیاری، تۆڕی کۆمەڵایەتی مێتا- فەیسبووک، ڕێکەوتی ٢٠٢٦/٣/١٣.
٥.	ماڵپەڕی زانکۆی سلێمانی، دووهەمین کۆڕبەندی نیشتمانی بۆ ریفۆرمی میدیایی بە چەند ڕاسپاردەیەک کۆتایی هات : https://univsul.edu.iq/ku/hawalakan/2025/05/28/13054/ .
٦.	قوباد تاڵەبانی، لەبارەی پرۆژە یاسای میدیای ئەلیکترۆنیەوە، هەژماری گشتی تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک، لە ١٧ی ٨ی ٢٠٢٠ بڵاوکراوەتەوە.
٧.	ماڵپەڕی دەنگی ئەمریکا، یاسای ڕێکخستنی میدیایی ئەلیکترۆنی لە هەرێمی کوردستاندا، https://www.dengiamerika.com/a/5561456.html. لە ٢٨ی ٨ی ٢٠٢٠ بڵاوکراوەتەوە.
٨.	ڕاگەیەندراوی دەزگای ئاسایشی هەرێمی کوردستان لە ڕێکەوتی (٢٠٢٦/٣/٤) asaysh.krd.
٩.	ماڵپەڕی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان gov.krd/mocy.

دەیەم: چاوپێکەوتن

١.	شیروان عەبدوڵا، بەڕێوەبەری گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە لە وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، :هەولێر ڕێکەوتی ١٦/شوبات/٢٠٢٦.
٢.	کاروان ئەنوەر، سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، چاوپێکەوتن، سلێمانی: ١١ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٦

The absence of digital media law and its impacts on media chaos of the Kurdistan Region

Dr. Kawa Abdulridha Mohammed
Assistant Professor
Sulaimani Polytechnic University,
Technical College of Administration,
Media Technique Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
Kawa.muhammad@sup.edu.iq

Dr. Harmn Sherko Nasralddin
Lecturer
Sulaimani Polytechnic University, Dukan Technical Institute, Public relations & Marketing
Kurdistan Region of Iraq, Dukan
Harmn.sherko@spu.edu.iq

Dr. Sara Qadir Mohammed
Lecturer
University of Sulaimani,
College of Humanities,
Media Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
sara.mohammed@univsul.edu.iq

Abstract

This study aims to identify the main factors behind the spread of digital media disorder in the Kurdistan Region and to examine the relationship between the absence of a specific legal framework for digital media and the proliferation of such disorder. It also investigates the role of existing legal frameworks in regulating the media environment and their effectiveness in addressing current digital media challenges. The study adopts a descriptive-analytical methodology and employs a questionnaire as the primary data collection tool. Statistical analysis was conducted using SPSS software. The research sample consists of 182 participants, including university lecturers in media studies and journalists from the governorates of Sulaymaniyah, Erbil, Duhok, and Halabja, as well as representatives from independent administrative bodies. The main findings reveal that media institutions in the Kurdistan Region largely operate within existing media laws; however, the absence of a dedicated digital media law has significantly contributed to the spread of fake news and misinformation. The study also finds that the proliferation of fake pages and accounts represents a major source of media disorder, producing negative impacts on family and societal security. Based on these findings, the study concludes that establishing a specialized legal framework for digital media is an urgent necessity, as current media laws are insufficient to effectively address the evolving challenges of the digital media landscape in the Kurdistan Region.

Keywords:
Law, Digital Media, Impact, Media Chaos

نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و کاریگەرییەکانی لەسەر پشێوی میدیایی هەرێمی کوردستان

پ.ی.د.کاوە ڕەزا محەمەد
زانکـۆی پـۆلیتەکنیکی سـلێمانی، کـۆلێژی تەکنیکی کارگێری، بەشی تەکنیکی میدیا
Kawa.muhammad@sup.edu.iq

م.د.هەرمن شێرکۆ نەسرەدین
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی، پەیمانگای تەکنـــــیکی دوکـــــان، بەشی پەیوەندییەگشتییەکان و بازارگەری
Harmn.sherko@spu.edu.iq

م.د.سارا قادر محەمەد
زانکـۆی سـلێمانی، کـۆلێژی زانسـتە مرۆڤایەتییەکـــان، بەشی ڕاگەیانـــدن
sara.mohammed@univsul.edu.iq

پوختە
ئامانجی ئەم تـوێژینەوەیە دەرخستنی هۆکارەکانی پشتەوەی ئەو پشێوییانەی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستاندا بڵاوی دەکاتەوە، هەروەها کار لەسەر پەیوەندی نێوان نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و پشێوی میدیایی و کاریگەری چوارچێوە یاساییەکان لەسەر ڕێکخستنی ژینگەی میدیایی دەکات، کە هۆکاری دروست بوونی ئەم پشێوییە میدیاییەیە لەهەرێمی کوردستاندا. توێژینەوەکە میتۆدی وەسفی- شیکاری پەیڕەوکردووە و ئامرازی فۆرمی ڕاپرسی بەکارهێناوە بەمەبەستی بەستنەوەی بە ئامانجی توێژینەوەکە و لەهەمان کاتدا پشتی بە بەرنامەی ئاماری SPSS بەستوە بۆ شیکردنەوەی داتاو زانیاریەکان ، کە پێکدێت لە (١٨٢) لە مامۆستایانی زانکۆی بواری میدیا و ڕۆژنامەنوسانی پارێزگاکانی سلێمانی و هەولێرو دهۆك و هەڵەبجە و ئیدارە سەربەخۆکان. گرنگترین دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەریانخستووە کە دامەزراوە میدیاییەکانی هەرێمی کوردستان وابەستەنین بە یاسا کارپێکراوەکانی میدیاوە، هەروەها نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی هۆکار بووە بۆ بڵاوبوونەوەی هەواڵی ساختەو چەواشەکاری لە هەرێمی کوردستاندا، توێژینەوەکە ئاماژە بەوە دەکات زۆری ژمارەی پەیج و ئەکاونتە ساختەکان سەرچاوەی سەرەکی پشێووی میدیایین لە هەرێمی کوردستان و کاریگەری خراپیان لە سەر ئاسایشی- خێزان و کۆمەڵگە دروستکردوە، هەر بۆیە بوونی پشێوی میدیای وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستیەکەی حەتمی بێت، چونکە یاسا کارپێکراوەکانی میدیا لەهەرێمی کوردستان نەیانتوانیوە وەڵامدەرەوەی کێشەکانی ئێستای میدیای دیجیتاڵیبن لە هەرێمی کوردستاندا.

کلیلەوشەکان:
یاسا، میدیای دیجیتاڵی، کاریگەری، پشێوی میدیایی

پێشەکی
گەشەی تەکنەلۆژیاو بلاتفۆرمەکانی میدیای دیجیتاڵی لەم سەردەمەدا، جیهانیان کردۆتە شاشەیەکی بچوك، ڕۆژانە مرۆڤ بەرکەوتەی لەگەڵ سەدان زانیاری و هەواڵ لە شێوازو فۆرمی جۆراو جۆر دەبێت، ئەم خێرایەی تەکنەلۆژیای میدیا و کرانەوەی کوردستان بە ڕووی ئەم تەکنەلۆژیایەدا، هۆکاری دروست بونی سەدان جۆری میدیای بینراو و بیستراو و میدیای دیجیتاڵیین، هەروەها لە سایەی ئەو ئازادیەی کە لە کوردستاندا هەیە و ئەو پانتایەی کە یاساکانی بواری میدیا لە کوردستاندا بە میدیا و میدیاکاریان داوە، هاوتەریب لە گەڵ ئەو ململانێی کە لە نێوان میدیاکاران و میدیای فرە ڕەنگ و فرە ئاراستەدا لە ڕوانگەی حیزبی و حکومی و کەسی و سێبەرەوە دروست بوە، جۆرێك لە پشێوی و فەوزا لە کوردستاندا دروست بوە، ئەم پشێویانە کاریگەری نێگەتیڤیان لە سەر باری دەرونی تاکەکان و ئاسایشی- خێزان و کۆمەڵگە و کوردستان هەیە. نەبونی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی و ڕێکخستنی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی لە کوردستاندا، لە پاڵ ئەو پشێویەی کە هەیە، هۆکاری ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیە بە ناونیشانی " نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و کاریگەری لە سەر پشێوی میدیا لە کوردستاندا". ئەم توێژینەوەیە لە سێ بەشی سەرەکی پێك دێت بەم شێوەیە: بەشی یەکەم :تەرخانکراوە بۆ میتۆدنامەی توێژینەوەکە، کە تێیدا کێشەی توێژینەوە، گرنگی توێژینەوە، ئامانجەکان و میتۆدی کارکردن دیاری کراون. بەشی دووەم :چوارچێوەیەکی تیۆریە بۆ چەمکی میدیای دیجیتاڵی و پشێوی میدیا و یاسا بەرکارەکانی میدیا لە هەرێمی کوردستان. بەشی سێیەم :بۆ لایەنی پراکتیکی توێژینەوەکەو شیکاری داتاکان تەرخانکراوە، کە تێیدا ئەنجامەکان و دەرئەنجامەکان دەخرێنە ڕوو لە گەڵ چەند ڕاسپاردە وپێشنیازێك، لەگەڵ ئەو سەرچاوە زانستییانەی پشتیان پێبەستراوە.

بەشی یەکەم: میتۆدنامەی توێژینەوەکە
1. کێشەی توێژینەوە:
کێشەی ئەم توێژینەوەیە بە ناونیشانی نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و کاریگەری لە سەر پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا، خۆی لەوەدا دەبینێتەوە کە نارونیەك هەیە لەوەی نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی فاکتەرە بۆ بڵاوبونەوەی ئەو هەموو پشێوی و بێ سەروبەریەی لە کایەی میدیای کوردستاندا هەیە، ئایا بونی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی ئەتوانێت کاریگەری لە سەر ئەو پشێویە دابنێت کە لە کوردستاندا هەیە؟ ئەمانە و چەندین پرسیاری تر دەبنە ئامانجی سەرەکی ئەم توێژینەوە زانستییە.

٢.ئامانجی توێژینەوە:
ئامانجی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە:
١/ زانینی نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و کاریگەری لە سەر پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا.
٢/ دەرخستنی ڕای مامۆستایان و پسپۆڕانی بواری میدیا و ڕۆژنامەنوسانی کوردستان بۆ زانینی ڕادەی گرنگی بونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆ کەمکردنەوەی ئەو پشێویەی لە کوردستاندا هەیە.

٣/ دیاریکردنی جۆری ئەو پشێویانەی لە میدیای دیجیتاڵی لەهەرێمی کوردستان بڵاو دەکرێنەوە.
٤/ دەرخستنی فاکتەرەکانی پشتەوەی ئەو پشێویانەی میدیای دیجیتاڵی لە کوردستاندا بڵاوی دەکاتەوە.
٥/ زانینی رادەی نەگونجاندنی ناوەرۆکی ئەو یاسا میدیایانەی لە هەرێمی کوردستاندا کاری پێ دەکرێت لەگەڵ ناوەرۆکی میدیای دیجیتاڵی و کاریگەری لە سەر پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا.

٣. گرنگی توێژینەوە:

گرنگیی ئەم توێژینەوەیە لەم ڕەهەندانەی خوارەوەدا دەردەکەوێت:
گرنگی زانستی : ئەمە یەکێکە لە توێژینەوە دەگمەنەکان کە لە سەر دوو لایەنی زۆر گرنگی کۆمەڵگە لێکۆڵینەوە دەکات، ئەویش نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی و ئەو پشێویە میدیاییەی لە هەرێمی کوردستاندا هەیە، بەلە بەرچاوگرتنی وەرگرتنی رای دوو چینی گرنگی کۆمەڵگە کە ئەوانیش مامۆستایانی زانکۆ لە پسپۆری میدیا و رۆژنامەنوسانن، هەر بۆیە ئەم توێژینەوەیە دەبێتە وەڵامدەرەوەی ئەو نارونیەی کە نەبونی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی تا چەند کاریگەری هەیە لە سەر بڵابونەوەی پشێوی میدیا لە کوردستاندا.
گرنگی بۆ رۆژنامەنووسان: گرنگی ئەم توێژینەوەیە بۆ رۆژنامەنوسان ئەوەیە کە داتاکانی دەبنە بنەمایەك بۆ ئەوەی رۆژنامەنوسان دور بکەونەوە لەو فاکتەرانەی کە دەبنە هۆی بڵاوکردنەوەی پشێوی میدیای لە کوردستاندا، هەروەها ئەم توێژینەوەیە دەبێتە هۆی دەرخستنی روئیای رۆژنامەنوسان سەبارەت بە بونی یاسایەك بۆ رێکخستنی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی.

٤.میتۆدی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە توێژینەوەیەکی وەسفی شیکاریە، ئامرازی فۆرمی راپرسی تێدا بەکاردەهێنرێت بە مەبەستی دۆزینەوەی کارلێکی گۆراوەکان و بەستنەوەی بە ئامانجی توێژینەوەکە، بە وەرگرتنی رای مامۆستایانی میدیا و رۆژنامەنوسانی کوردستان.

٥.کۆمەڵگەی توێژینەوە:

کۆمەڵگەی ئەم توێژینەوەیە هەریەکە لە مامۆستایانی زانکۆی بواری میدیا و رۆژنامەنوسانن لە پارێزگاکانی سلێمانی و هەولێرو دهۆك و هەڵەبجە و ئیدارە سەربەخۆکان.

6. سامپڵی توێژینەوە:

سامپڵی توێژینەوە پێکدێت لە مامۆستایانی بەشی میدیا لە زانکۆکانی سلێمانی و صلاح الدين و دهۆك و پۆلیتەکنیکی سلێمانی و پۆلیتەکنیکی هەولێرو پۆلیتەکنیکی دهۆک و هەڵەبجە و رۆژنامەنوسانی کوردستان لە سەرجەم دامەزراوە میدیایەکانی کوردستان، توێژەران دوو سەدو پەنجا " 250 " فۆرمی راپرسیان بە شێوەی هەڕەمەکی مەبەستدار بەسەر بەرتوێژاندا دابەشکردوە، کۆی فۆرمی گەڕاوە بە شێوەی دروست و بێ کەم و کورتی 182فۆرم بوە، بەشێك لەو فۆرمانە نەگەڕاونەتەوە و دە کەسیشیان بە کەم و کورتیەوە ناردویانەتەوە، هەڵبژاردنی ئەم دوو توێژە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە هەردوکیان لە گەڵ گۆڕاوەکانی ئەم توێژینەوەیەدا دەگونجێت، هاوکات هەردوو توێژەکە دەتوانن بە شێوەیەکی دروستر راو بۆچونی خۆیان لە سەر کاریگەری نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لە سەر پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا بخەنەڕوو.

7. ئامرازەکانی توێژینەوە:

توێژەران لە ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیەدا بۆ کۆکردنەوەی داتاکان پشتیان بە فۆرمی راپێوی بەستوە، وەك ئامرازێکی کۆکردنەوەی زانیاری لە رێگەی گوگڵ فۆرمەوە خراوەتە بەردەستی سامپڵی توێژینەوەکە، هەروەها توێژەران پشتی بە بەرنامەی ئاماری SPSS بەستوە بۆ شیکردنەوەی داتاو زانیاریەکان .

8. پێناسەی زاراوە سەرەکیەکانی توێژینەوەکە:

١/ **یاسا**: کۆمەڵێك بنەمایە، پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان رێك دەخەن، پێویست و ئیلزامین، پەیرەوکردنیان پەیوەستە بە سزایەك کە دەسەڵاتی گشتی دەیسەپێنێت. (السنهوری بك، بێ ساڵ، ل٩)
مەبەست لە یاسا لەم تویژینەوەیەدا بۆ رێکخستن و فلتەرکردنی ناوەرۆکی میدیای دیجیتاڵییە، بە مەبەستی کەمکردنەوەی پشێوی و فەوزا و پاراستنی مافی کە س و کۆمەڵگەو دامەزاراوە، لە پێناوی بەرژەوەندی گشتی و پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵگە.
٢/ میدیای دیجیتاڵی: ئەو پلاتفۆرمانەن کە ناوەرۆکی میدیایی بە شێوەی دیجیتاڵی دروستدەکەن و هاوبەشی دەکەن وەکو پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا، ئەپەکانی مۆبایل، میدیای بینراو و بیستراو وێبسایتەکان.
٣/ پشێوی میدیایی: مەبەست لە پشێوی میدیایی بریتییە لە دۆخێك کە تیایدا هەواڵ و زانیاری زۆر و جیاواز لە میدیای جۆراو جۆرەوە لە رێی میدیای دیجیتاڵیەوە ئاراستەی خەڵك دەکرێت کە تیایدا وەرگر و کۆمەڵگە توشی سەر لێشێواوی دەبن و ناتوانن زانیاری راست لە هەڵە جیا بکەنەوە و بڕیاری دروست بدەن، کە دەبێتە هۆی ترس و دڵەڕاوکێ و کەمبونەوەی متمانە بە میدیا.

بەشی دووەم: تیۆرییینامەی توێژینەوەکە

یەکەم: میدیای دیجیتاڵی و پشێوی میدیایی:

١/ میدیای دیجیتاڵی و جۆرەکانی:

پلاتفۆرمەکانی میدیای دیجیتاڵی بە ئامرازێکی بەهێز و کاریگەر دادەنرێت کە دەتوانرێت هەم بەشێوەیەکی باش بەکاربهێنرێت و هەم بەخراپ بەکاربهێنرێت. تەنانەت لەئێستادا پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان تەنیا لە دەستی تاکەکاندا نییە، بەڵکو دەتوانرێت لەلایەن بزووتنەوە و گرووپە جەماوەرییەکانەوە بەکاربهێنرێت. هەم وەک ئامرازێکی پەیوەندیکردن و هەم وەک چەکێکی کۆمەڵکوژی کاربکات. (TERZI, 2025, NET) چونکە جیهانی میدیای دیجیتاڵی وایکردووە بەرهەمهێنانی هەواڵ و زانیارییەکان گۆڕانکارییەکی گەورەی بەسەردا بێت و ببێتە هۆی سەرهەڵدانی دروستکردنی ناوەڕۆکی سەربەخۆ کە دەبێتە هۆی تەقینەوەی زانیارییەکان، کە زۆرجار سنوورە ئەخلاق و پیشەییەکان پشتگوێ دەخەن. (Selvi, 2024, net). ئێستا گواستنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە و پێگەی بینەران لە وەرگرەوە بۆ بەدەستهێنان و بەرهەمهێنەری چالاک گۆڕاوە و ئەمەش وایکردووە بەکارهێنەرانی تۆڕە دیجیتاڵییەکان زیاتر دەسەڵاتیان پێدەدرێت و دەستپێشخەری زیاتر دەکەن بۆ بەدەستهێنان و بەرهەمهێنان و بڵاوکردنەوە زانیارییەکان، لەلایەکی ترەوە بەهۆی نادیاربوونی ناسنامەی بەکارهێنەران لەنێو تۆرە دیجیتاڵییەکان و نەبوونی هەستی بەرپرسیارێتی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەبڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان، و جەختکردنەوە لەسەر بەدواداچوونی قازانج و نەبوونی رێساو یاسا و سیستەمێکی رێکخستنی تۆرە دیجیتاڵییەکان، بووەتە هۆی سەرهەڵدان و بڵاوبوونەوەی پشێوی میدیایی. (Yu, 2023, p163). کەواتە میدیای دیجیتاڵی بریتییە لە هەر جۆرە میدیایەک کە پشت بە ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان ببەستێت بۆ دابەشکردنی جۆرەکانی وەک وێنە و ڤیدیۆ و سۆشیال میدیا و ریکلامی دیجیتاڵی و ماڵپەر و بلۆگەرەکان، واتە میدیای دیجیتاڵی کارکردنە لەگەڵ میدیای ئەلیکترۆنی کە رێگە بە کەسانی دیکە دەدات بەرهەم یان خزمەتگوزارییەکانیان بە شێوەیەکی مەجازی ببینن (Indeed Editorial Team, 2025).

٢/ جۆرەکانی میدیای دیجیتاڵی:

میدیای دیجیتاڵی بەپێی شێوازی بەکارهێنان و دابەشکردنیان بۆ چەند جۆرێکی سەرەکی دابەش دەبن:

١/ تۆرە کۆمەڵایەتییەکان (Social media): ئامرازێکە لەرێگەیەوە بەکارهێنەران دەتوانن پرۆسەی پەیوەندیکردن و گفتوگۆیەکی کارلێککارانە لەنێوانیاندا ئەنجام بدەن بەمەبەستی ئاڵوگۆری زانیاری و بۆچونەکان یان ناساندنی بەرهەم و خزمەتگوزارییەکان. (هەرمن، ٢٠٢٣، ل١١٤) واتە ئەم تۆرانە رێگە بە بەکارهێنەران دەدەن ناوەڕۆک دروست بکەن و لەگەڵ یەکتر کارلێک بکەن، نموونەی تۆرەکۆمەڵایەتییەکان: فەیسبووک، ئینستاگرام، ئێکس (تویتەری پێشوو)، لینکدین، تیکتۆک، سناپ چات.

٢/ ماڵپەڕ و بلۆگەکان (Websites & Blogs): کورتکراوەی وێب لۆگ، بلۆگ بریتییە لە ماڵپەڕێکی زانیاری یان گۆڤارێکی کەسی کە لەلایەن تاکێک یان رێکخراوێک یاخود دامەزراوەیەکەوە بەڕێوەدەبرێت، زیاتر بۆ هاوبەشکردنی بۆچوونەکان لەسەر بابەتێکی دیاریکراو بەکاردێت، وەک بابەتی تەکنەلۆژیا یان مۆدە. (Noviantika G., 2026, web) هەروەها ماڵپەرەکان بریتییە لە کۆمەڵێک لاپەڕەی وێب کە بە HTML نووسراون، بۆ ئەوەی لە سەرانسەری جیهاندا دەستت پێ بگات و کۆمەڵێک زانیاری سەبارەت بەبابەتێکی دیاریکراو بڵاودەکەنەوە. وەک: ماڵپەری هەواڵی، ماڵپەری کەسی، بلۆگی تایبەت بە بابەتێکی دیاریکراو.

٣/ کتێب و رۆژنامەی ئەلیکترۆنی (E-books & E-publications): پێشتر خەڵک تەنها کتێبی چاپکراویان دەخوێندەوە بەڵام بەهۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا کتێبی دیجیتاڵی/کتێبی ئەلیکترۆنیش بەردەست کراون، ئەمەش لەلایەن ئەندریس ڤان دامەوە داهێنراوە،کتێبی ئەلیکترۆنی و بڵاوکراوەی ئەلیکترۆنی بۆ بەکارهێنان لەسەر ئامێرە ئەلیکترۆنییەکانی وەک کۆمپیوتەر، تابلێت، یان خوێنەری ئەلیکترۆنی دارێژراون، هەروەها بە شێوەیەکی گشتی بە شێوەی ئۆنلاین دابەزێنرێن یان دەخوێندرێنەوە. (Vanita and Moveen, 2017, p172) بۆ نموونە: کۆپی دیجیتاڵی کتێب، گۆڤار و رۆژنامەی دیجیتاڵی و فایلە ئەلکترۆنی و پی دی ئێفەکان.

٤/ ئەپلیکەیشنەکانی مۆبایل(Mobile Apps): ئەم بەرنامانە و نەرمەکاڵایانەن کە دیزاین کراوە بۆ کارکردن لەسەر مۆبایلێکی زیرەک، کۆمپیوتەر، تابلێت یان ئامێرە ئەلیکترۆنییەکانی تر، واتە ئەپەکان دیزاینێکیان هەیە کە بۆ کارێکی دیاریکراو دروستکراوە، زۆربەی ئەپەکان خزمەتگوزاری یان زانیاری دیجیتاڵی پێشکەش دەکەن وەک ئەپی هەواڵ، ئەپی فێرکاری، یارییە دیجیتاڵییەکان. (Varsha and Vijay, 2015, p1234)

٥/ ریکلامی دیجیتاڵی (Digital Advertising): وەک فۆرمێکی فرەلایەنەی بازارکردن دادەنرێت کە کەناڵ و تەکنەلۆژیا دیجیتاڵییەکان بۆ بەرزکردنەوەی بەرهەم، خزمەتگوزاری، یان براندەکان بەکاردەهێنێت، هەروەها ریکلامی ئۆنلاین کڕیارەکان ئاگادار دەکاتەوە دەربارەی ئەو براندانەی کە لە بازاڕدا بەردەستن بە شێوەی ئۆنلاین و جۆراوجۆری بەرهەمەکان، ریکلامی دیجیتاڵی سوود لە پلاتفۆرمە ئۆنلاینەکانی تری وەک ماڵپەر، ئەپی مۆبایل، پلاتفۆرمی ڤیدیۆیی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەردەگرێت، لەگەڵ ئەوەشدا ریکلامی ئۆنلاین باشترین رێگایە بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ کڕیارەکان. (Tahir, 2021, pp121-122)

٦/ میدیای بینراو و بیستراو(Audio & Video Media): لەگەڵ پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا، دەستڕاگەیشتن و جۆراوجۆری ناوەڕۆکی بینراو و بیستراو بەردەوامە لە فراوانبوون، ئەمەش کاریگەری لەسەر چۆنیەتی بەکارهێنانی زانیاری و کارلێککردنمان لەگەڵ ژینگە دیجیتاڵییەکان هەیە، میدیای بینراو و بیستراو ئاماژەیە بۆ ئەو پلاتفۆرمانەی کە پێکهاتەکانی دەنگ و بینراو و وێنە تێکەڵ دەکەن بۆ گەیاندنی زانیاری یان کات بەسەربردن، وەک تەلەفزیۆن، فیلم و ڤیدیۆی ئۆنلاین و پۆدکاستەکان. (Lily and Gabriel, 2024, web)

دووەم/ پشێوی میدیایی و هۆکارەکانی دروستبوونی

١/ پشێوی میدیایی:

پشێوی میدیایی ئاماژەیە بۆ زۆری زانیاری و تێکەڵەیەک لە هەواڵەکان، نوێکارییەکانی سۆشیال میدیا، پۆدکاست، ڤیدیۆ و بابەتەکان کە کێبڕێ دەکەن بۆ سەرنجراکێشانی بەکارهێنەران (cooke , 2025, net) کەواتە پشێوی میدیایی کاتێک دروست دەبێت کە ناتوانرێت کۆنترۆڵی ناوەرۆک و پەیامە میدیاییەکان بکرێت و بەجۆرێک لەدەست دەردەچێت ئەستەمە بتوانیت زانیاری راست و ناراست لەیەک

جیابکەیتەوە و دەبێتە هۆی دروستبوونی ژینگەیەک کە تێیدا هەواڵە چەواشەکارەکان خێراتر لە ڕاستییەکان بڵاودەبنەوە، لە بەر ئەوەی هەموو تاکێکی کۆمەڵگە بووەتە میدیاکارو ڕۆژنامەوان.

٢/ هۆکارەکانی دروست بوونی پشێوی میدیایی:

١/ کێبرکێی خێرایی لەبڵاوکردنەوەی زانیارییەکان: باری زۆری زانیاری لە چەندین کەناڵەوە و کێبڕکێی دەزگاکانی ڕاگەیاندن بۆ ئەوەی یەکەم سەرچاوە و دەزگای میدیایی بن لە بڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان، وایکردووە وردبینی لە ڕاستی و دروستی زانیارییەکان فەرامۆش بکەن و هەڵەی زۆر بکەن، تەنانەت سەختیش بێت بتوانن سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان دەست نیشان بکەن، چونکە ڕەوتی خێرای پەرەپێدان و بڵاوکردنەوەی ناوەڕۆک، دۆخێکی دروست کردووە کە ڕاستی و درۆ تێیدا تێکەڵ بووە. (Ali, 2022, net)

٢/ شۆڕشی گەشەکردنی تەکنەلۆژیا: بڵاوبوونەوەی ئینتەرنێت و مۆبایلی زیرەک و ئەپەکانی سۆشیال میدیا و زیرەکی دەستکرد وایکردووە هەموو کەسێک بتوانێت لە چرکەیەکدا ببێتە دروستکەری ناوەڕۆک و هەواڵ و زانیاری بڵاوبکاتەوە، بە شێوەیەکی بەرفراوان دان بەوەدا دەنرێت کە سۆشیال میدیا و ئامرازەکانی زیرەکی دەستکرد لەم دواییانەدا، توانای بڵاوکردنەوەی زانیاری هەڵە بە خێرایی و بۆ هەر تاکێک یان گروپێک کە توانای دەستڕاگەیشتنی بە ئینتەرنێت هەبێت، زیادیکردووە. تەنانەت توێژەران بەو ئەنجامە گەیشتوون کە هەواڵ و زانیاری ناڕاست و درۆ، خێراتر و دوورتر بڵاودەبێتەوە و قووڵتر دەچێتە ناو پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا کاتێک بەراورد دەکرێن بە زانیاری ڕاستەقینە.(Bellocchi, et al., 2025, p2)

٣/ نەبوونی ڕێسا و یاسای توند : لە زۆرێک لە وڵاتانی جیهان ڕێسا و یاسایەکی تۆکمە نییە بۆ سزادانی ئەو کەسانەی هەواڵ و زانیاری ناڕاست و بێ بنەما و چەواشەکارانە لە تۆڕە دیجیتاڵییەکان بڵاودەکەنەوە، هەر بۆیە بەکارهێنانی پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا و سەرهەڵدانی زیرەکی دەستکرد وەک سەرچاوەیەکی زانیاری، وایکردووە پێشنیازی ڕێسا و یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی و تۆڕە دیجیتاڵییەکان بکرێت، تاکو هەوڵی کەمکردنەوە یان ڕێگری کردن لە کاریگەرییەکانی زانیارییە ناڕاست یان زیانبەخشەکان بکات کە بە شێوەی ئۆنلاین بڵاودەبێتەوە کە ڕێسا و یاساکانی ئێستا نایانگرێتەوە. (Chesterman, 2024, p934).

٤/ ئامانجی سیاسی و بازرگانی : لێرەدا مەبەست لە گروپێک لەبەکارهێنەران لەڕێگەی دروست کردنی پەیج و ئەکاونتی ساختەوە لە ناو پلاتفۆرمە جیاوازەکانی سۆشیال میدیاوە هەواڵ و زانیاری ناڕاست و درۆ بڵاودەکرێتەوە، لەلایەن لایەنێکی سیاسیەوە ئاراستە دەکرێن بۆ شێواندنی ڕای گشتی و ڕاستییەکان، هەروەها هەندێک جار بۆ هێرشکردنە سەر نەیارە سیاسییەکان و ناوزڕاندنیان بە وێنەی دەستکاری کراو یان تۆمەتی بێبنەما، تا پێگەی جەماوەرییان لاواز بکەن و دەنگی ڕەخنەگرە ڕاستەقینەکان کپ بکرێت، زۆرجار پڕوپاگەندەی بە ئەنقەست کە لەلایەن هێزە ناوخۆیی یان بیانییەکانەوە بڵاودەکرێنەوە کە دەبنە هۆی گۆڕینی ئاراستە و بۆچوونە سیاسییەکانی خەڵک. (Chakrabarti, et al., 2025, p2) هەروەها کاریگەرییە خراپەکانی بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست و هەڵە دەبنە هەڕەشەیەک بۆ سەر دیموکراسی و کردەوەی توندوتیژی و ململانێ سیاسیەکان، بزووتنەوە جەماوەرییەکان، هەڕەشە سەربازییەکان و مەترسییە تەندروستییەکان، کە دەتوانێت متمانە بە دامەزراوەکان بشێوێنن. (Yucong and Yukun, 2025, p18) بەهەمان شێوە زۆربەی شەڕە سیاسی و مەزهەبییەکان بەهۆی زانیاری هەڵەوە دەست پێدەکات، ئەمەش زەمینە بۆ پێکدادانی تائیفی و نەتەوەیی خۆش دەکات. (Ali, 2022, net) . لەلایەکی ترەوە، ئامانجی دروستکردنی پشێوی میدیایی ئامانجی بازرگانی و ئابوورییە، بەشێوەیەک زانیاری دەبێتە کاڵا بەمەبەستی زیادکردنی ژمارەی بینەر و کۆمێنت، زۆرجار کار لەسەر ئەو بابەتانە دەکرێت کە دەزانن دەبێتە بابەتی گەرمی ناو تۆڕەکانی سۆشیال میدیا و پشێوی دروست دەکەن و هیچ بەرپرسیارێتییەک هەڵناگرن و زانیارییەکان دەسڕنەوە، یان لەڕێگەی سەرچاوەی نادیار و هەژماری ساختەوە هانی توندوتیژی دەدەن و هەندێک بابەت و دەربڕینی چەواشەکارانە بەکاردەهێنن بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاستەقینە و نادروست، کە زۆرجار تەنها مەیلیان هەیە بەدوای قازانجی ئابووریدا بگەڕێن نەک ڕەسەنایەتی زانیاری.(Yu, 2023, p160)

٣/ پشێوی میدیایی و جۆرەکانی:

یەکەم/ پشێوی زانیاری: چەندین چەمکی جۆراوجۆر هەیە کە دەچنە چوارچێوەی پشێوی زانیارییەوە و هەریەک لەو چەمکانە تایبەتمەندییەکیان هەیە دەتوانن لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیاوە ببنە هۆی نارەحەتی و کاریگەریی جۆراوجۆر، وەک زانیاری ناڕاست و درۆ، سپامەکان، دەنگۆ، هەواڵی ساختە و هاشتاگەکان، تەنانەت بەڕێوەبەرانی کۆمپانیاکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیش بۆیان قورسە، کە دیاری بکەن ئایا کام زانیارییە هەڵەیە ئایا بە ئەنقەست دروست دەکرێت یان نا. (Wu, et al., 2018, p81) کەواتە پشێوی زانیاری بۆ ژینگەیەک بەکاردەهێنرێت کە تێیدا هەواڵ و زانیارییەکان بەشێوەیەکی نارێک و دوور لەڕاستی و زیانبەخش بڵاودەکرێتەوە بەشێوەیەک زانیاری ڕاست و درۆ تێکەڵ دەبن. چەمکی **"پشێوی زانیاری (Information Disorder)"** لە لایەن توێژەر "کلێر واردڵ (Claire Wardle)" پەرەی پێدراوە و دابەشی کردووە بەسەر سێ جۆر لەفەوزا و هەریەک لەو جۆرانەدا بەپێی ئامانجی دیاریکراو دەتوانێت ببێتە هۆی پشێوی میدیایی، جۆرەکانیش بریتین لە:

١/ زانیاری هەڵەی بێمەبەست " بێ فریودان (Mis-information) " : زانیاری هەڵە بریتییە لە زانیاری ناڕاست کە بەبێ مەبەست و هیچ زیانێک لەلایەن بەکارهێنەرانەوە بڵاودەکرێتەوە، لەم جۆرەدا زانیارییەکە ناڕاستە، بەڵام ئەو کەسەی بڵاوی دەکاتەوە مەبەستی خراپی نییە زۆرجار بەکارهێنەران بەهۆی نەبوونی هۆشیاریی میدیایی یان بەهۆی پەلەکردن یان بەبێ وردبینی، هەواڵێکی درۆ (وەک کۆچی دوایی کەسایەتییەک یان دەنگۆیەک یان پروپاگەندەیەک) بڵاودەکەنەوە، هەر بۆیە ئەو کەسەی ئەم جۆرە پەیامانە هاوبەش دەکەن لەپلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا ئاگاداری ناوەڕۆکی نادروستی زانیارییەکان نییە. (Nasidi, 2021, pp8-9). بەپێی توێژینەوەیەک تەنانەت هەندێک جار بڵاوبوونەوەی زانیاری هەڵە لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیاوە دەتوانێت مەترسی فراوان بۆ سەر پرۆسەی دیموکراسی و تاکەکانی کۆمەڵگە دروست بکات، کارلێکی بەکارهێنەران لەگەڵ ناوەڕۆکی زانیاری هەڵە بە شێوەیەکی بەردەوام بەرزبووەتەوە بەتایبەتی لە هەردوو پلاتفۆڕی فەیسبووک و تویتەر. (Allcott, et al., 2019, pp6-7)

٢/ زانیاری ناڕاست بەئەنقەست "فریودان" (Dis-information): زانیاری ناڕاست ئەو زانیارییە کە درۆیە و دەتوانین بڵێین کە مەترسیدارترین جۆری زانیارییە و جەوهەری پشێوی میدیایی پێکدەهێنێت، زانیارییەکە ناڕاستە و بە ئەنقەست بۆ مەبەستی فریودان و

خراپ و تێکدان بڵاودەکرێتەوە یان بۆ زیانگەیاندن بە کەسێک، گروپێکی کۆمەڵایەتی، ڕێکخراوێکی دیاریکراو یان وڵاتێک ئامادەکراوە. (Claire and Hossein, 2017, p20)

٣/ زانیاریی خراپ (Mal-information) :زانیاری خراپ ئەو زانیاریانەن کە لەسەر بنەمای واقیع دامەزراون، واتە زانیاری ڕاستەقینە هاوبەش دەکەن و بەکاردێن بۆ زیانگەیاندن بە کەسێک، ڕێکخراوێک، وڵاتێک یان لایەنێک بە شێوەیەکی نادروست. (Maret, 2025, p3)

دووەم/ پشێوی مەعریفی و پشێوی کولتووری:

یەکێکە لە مەترسیدارترین جۆرەکانی پشێوی میدیایی، ئەم جۆرە لە پشێوی کاریگەرییەکەی تەنها لەسەر زانیاری و هەواڵ نییە، بەڵکو ڕاستەوخۆ کار دەکاتە سەر بیرکردنەوەی مرۆڤ و پێکهاتەی بەهاکانی کۆمەڵگە. بۆیە لە جیهانێکدا کە پڕە لە پشێوی میدیایی، ئاسانە هەست بە ونبوون بکەیت بەهۆی ئەو هێرشە بەردەوامەی زانیارییەکانەوە، چونکە لە سایەی گەشەکردنی میدیای دیجیتاڵیدا، مرۆڤ ڕووبەڕووی لێشاوێکی فراوانی زانیاری دەبێتەوە کە خێراترە لە توانا و بیرکردنەوەی مرۆڤ بۆ شیکردنەوە، ئەویش بەهۆی زۆری فۆرمەکانی دەق، وێنە، ڤیدیۆی کورت و دروست بوونی ئەی ئای و خزمەتگوزارییەکانی وایکردووە توانای بیرکردنەوەی مرۆڤ بۆ تێڕامان و خوێندنەوەی قوڵ کەم بووەتەوە و نەتوانێت بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەی هەبێت و کۆمەڵگەی تووشی شێواوی مەعریفی کردووە، بەجۆرێک تاکەکانی کۆمەڵگە چیتر ناتوانن لەناو لێشاوی زانیارییە بێ بەهاکاندا، زانیارییە بەسوود و زانستییەکان بدۆزنەوە، چونکە زانیاری و پەروەردە خراونەتە خزمەت کاتبەسەربردنەوە، ئەمەش دەبێتە هۆی نزمبوونەوەی ئاستی ڕۆشنبیری گشتی کۆمەڵگە.

سێیەم/ پشێوی دامەزراوەیی و سیاسی:

ئەم جۆرە پشێوییە باس لەوە دەکات کە چۆن دامەزراوەکانی وەک حکومەت، پارتە سیاسییەکان، و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی تەقلیدی کۆنترۆڵی خۆیان بەسەر زانیاریدا لەدەستداوە و ناتوانن هەواڵ و زانیارییەکان بەپێی بەرژەوەندییەکانی خۆیان و ئەو ڕێوشوێنانەی دادەنرا وەک فلتەرکردنی زانیارییەکان پێش بڵاوبونەوەیان کۆنترۆڵ بکەن. زۆرجار دەسەڵاتە سیاسییەکان و دامەزراوە فەرمییەکان لەهەندێک بارودۆخدا ناتوانن ڕاستییەکان بشارنەوە و ڕای گشتی بەتەواوی ئاراستە بکەن، تەنانەت ناتوانن گوتارێکی یەکگرتوو ئاراستەی خەڵک بکەن، چونکە هەزاران میدیای سێبەر و تایبەت لەبەرامبەریاندا هەن و ناتوانن پێشبینی کاردانەوەکان بکەن بۆیە زۆرجار لایەنە سیاسیەکان پەنا دەبەنەبەر دروستکردنی میدیای سێبەر و سەدان پەیج و ئەکاونتی ساختە بۆ شێواندنی ڕاستییەکان یان هێرشکردنە سەر نەیارەکانیان. لە پشێوی دامەزراوەییدا، بەهۆی ئەو لێشاوە بێسەروبەرەیەی لە پلاتفۆرمەکانی سۆشیاڵ میدیاوە سەری هەڵداوە، وایکردووە ڕووداوێکی زۆر بچووک یان گرتە ڤیدیۆیەکی زۆر کورت گەورەترین کاریگەری و کاردانەوە دروست بکات و دەسەڵات بخاتە ئامادەباشییەوە ، زۆرجار دەتوانێت ببێتە هۆی گۆڕانکارییەکی گەورەی جیهانی یان دروستکردنی خۆپیشاندانی فراوان، ئەمەش وادەکات هیچ دامەزراوەیەک نەتوانێت پێشبینی کات و شوێنی ئەم ڕووداوانە بکات. کەواتە توێژەران پێیان وایە، نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی وکاریگەرییەکانی پشێوی میدیایی تەنها لە چوارچێوەی شاشەی مۆبایلەکاندا نامێننەوە، بەڵکو ڕاستەوخۆ دەگەنە ناو قووڵایی خێزان و دامەزراوەکانی دەوڵەت و تەنانەت کاریگەری لەسەر ژیانی ڕۆژانەی خەڵک هەیە، نەبوونی یاسا وایکردووە کە سۆشیاڵ میدیا ببێتە گۆڕەپانێک بۆ شەڕی دەروونی، ناوزڕاندنی کەسایەتییەکان، و هەڕەشە لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی و مەترسی لەسەر سەقامگیری کۆمەڵایەتی، بۆیە ئەم پشێویە وادەکات متمانەی نێوان هاووڵاتی و دەزگا میدیاییە ڕەسمییەکان لاواز بکات.

سێیەم / بۆشایی یاسایی لە ڕێکخستنی میدیای دیجیتاڵی-دا

یاسا گوزارشتە لەو پرنسیپە گشتیانەی کە بۆ ریکخستنی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان لە لایەن لیژنەی دادوەران وتاکەکانی کۆمەڵگاوە پەسەندکراوە، کە خاوەنی گەرەنتیەکی جێبەجێکاریانەیە.(کارزان، ٢٠١٧، ل١٥)، هەر بۆیە یاساکان ڕۆڵی گرنگ لە ڕێکخستنی کاری میدیایدا دەبینین"دەبنە بەرمەبنای وابەستەبونی ڕۆژنامەنوسان و میدیاکاران بە بنەماکانی ئێتیکی میدیای ومیساقی شەرەفی میدیایەوە، هەرچەندە لە کاری میدیایدا ویژدانی میدیاکار دادوەر و جێبەجێکارە. (هاوژین، ٢٠١٢، ل ٧)، بەڵام بونی یاسا و ڕێکخستنی چوارچێوەی یاسای بۆ میدیاکار فاکتەرێکی کاریگەرە بۆ زیاتر بابەتی بون وتێکەڵنەکردنی بابەتە کەسیەکان بە بابەتە پیشەییەکان. ئەو پێشکەوتنە فراوانەی ئەمڕۆ میدیا بە گشتی و سۆشیال میدیا بە شێوەیەکی تایبەتی لە روی تەکنیك و کرانەوەو ئازادی وتن و رادەربڕینەوە بە خۆوەی بینیوە دنیای کردۆتە شاشەیەکی بچوك"بە ملوێنان زانیاری جۆراو جۆر لە بەردەستی میدیاکارو خەڵك و بەکارهێنەردان"سۆشیال میدیا و هەموو ئەو ئەپلیکەیشنانەی کە خزمەتگوزاری فرەجۆر پێشکەشی جەماوەر دەکەن، لە کوردستان و عێراقدا هیچ فلتەرو سانسۆرێك نیە لە سەر ناوەرۆکی ئەو هەموو بابەتانەی لیەوەی ئاراستەی خەڵك دەکرێت. ئەو ئازادییە فراوانەی سۆشیال میدیا بە خەڵکی بەخشیوە و ئەو فۆرمە رەهایەی لە هەرێمی کوردستاندا لە سۆشیال میدیادا هەیە، ئەگەری هەیە فاکتەری بەشێك لەو پشێویە میدیایە بێت کە لە هەرێمی کوردستاندا هەیە، داکۆکی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی وسەندیکاکان و میدیاکاران بۆ ئازادی رادەربڕین ، دەکرێ هۆکاری قۆرخکردنی ئەو ئازادیانە بێ بۆ دروستبونی جۆرێك لە پشێوی و کەمکردنەوەی ئازادی ئەوانی تر لە بەر ئەوەی تاك مافی هەیە لە پاراستنی نهێنیە کەسیەکان و پارێزگاری لە ناوبانگی لە ناوزڕاندن وجنێودان، هەرچەندە ئازادی رادەربرین و قسەکردن لەو بەدیهیانەن کە دەستورو یاساکان جەختی لێ دەکەنەوە لە کۆمەڵگە جیاوازەکاندا. (حسن مکاوی، ٢٠٠٣ ، ل١٥)

چوارەم/ بۆشایی یاسایی و پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان-دا:

لە هەرێمی کوردستاندا سێ یاسا و رێنماییەك بۆ رێکخستنی کاری میدیا و رۆژنامەوانی دەرچوە، لە گرنگترین ئەو یاسایانە، یاسای رۆژنامەگەری ژمارە ٣٥ ساڵی ٢٠٠٧ پەرلەمانی کوردستانە، ئەم یاسایە لە پێنج بەش و دە مادە و چەندین بەند و برگە پێك دێت، لە فاکتەرە پێویستیەکانی دەرچواندنی ئەم یاسایە: بۆ ئەوەیە کاری رۆژنامەگەری بە جۆرێکی وا رێك بخات کە لەگەڵ گیانی سەردەم و گەشەسەندنەکانیدا بگونجێ و وابکات هاووڵاتی ئاگاداری راستیی رووداوەکان بێ و لە پێناو دابین کردنی پێداویستیەکانی ئازادی رۆژنامەگەری بە روونی و پیشەیی و دەربڕینی بیروبۆچوونەکان، بۆ بەشداری کردنێکی کاریگەر لە دامەزراندنی کۆمەڵی مەدەنی و رەخساندنی پرانسیپەکانی

دیموكراسی و مافی مرۆڤ. (سایتی پەرلەمانی كوردستان ٢٠٢٦/٢/١٠). لە گرنگترینی ناوەڕۆكی ئەم یاسایە زیاتر بۆ كاری چاپەمەنی و ڕۆژنامەی كاغەزە، هەروەكو لە مادەی یەكەم خاڵی شەشەم بەم شێوەیە پێناسەی ڕۆژنامەگەری كردوە، هەر چاپكراوێك كە بە شێوەیەكی خولی و بە ناوێكی دیاریكراو و بە ژمارەی ڕیز بەندو بەرێكوپێكی دەربچێ و دابەش بكرێ. لە باشترین مادەكانی ئەم یاسایە ئەوەیە كە حەسانەی داوەتە ڕۆژنامەنوس و تەنها لە كاتی پێشێلكردنی ناوەرۆكی ئەم یاسایەدا غرامەی مادی دەكرێت نەك حەپس كردن.
یەكێكی تر لەو یاسایانەی لە هەرێمی كوردستان دەرچوە بۆ مەبەستی ڕێكخستنی كاری میدیای یاسای ژمارە١١ی ساڵی ٢٠١٣ بە ناوی مافی دەستكەوتنی زانیاری لەهەرێمی كوردستان-عێراق،كە لە پێنج بەش و بیست و دوو مادە پێكهاتوە، لە گرنگترین هۆكارەكانی دەرچونی ئەم یاسایە، بۆ چەسپاندنی پرنسیپی شەفافیەت وڕێكخستن و پێشكەشكردنی زانیاری دروست و مافی هاوڵاتیە لە دەسكەوتنیان. لە مادەی دوەمی خاڵی سێیەمی ئەم یاسایەدا هاتوە كە یەكێك لە ئامانجە سەرەكیەكانی ئەم یاسایە بۆ دابینكردنی كەشێكی لە بارە بۆ ئازادی ڕادەربڕین و پەخش و بڵاوكردنەوە (سەنتەری میترۆ، ٢٠٢٦/٢/١٠) بە پێی ناوەرۆكی ئەم یاسایە هاوڵاتی و میدیاكاران مافی بە دەستهێنانی هەموو زانیاریەكیان هەیە لە دام و دەزگاكانی حكومەتی هەرێمی كوردستان، بە جۆرێك دام و دەزگای گشتی و تایبەتی مەحكوم كردوە پێویستە وەڵامی داواكار لە پانزە ڕۆژ تێپەر نەكات. هەروەها حكومەتی هەرێمی كوردستان لە ڕێگەی وەزارەتی ڕۆشنبیریەوە ڕێنمایی ژمارە ١ ی ساڵی ٢٠١٤ دەركرد تایبەت بە ڕێكخستنی فریكوێنسی. سپەیس، ناوەڕۆكی ئەم ڕێنماییە بۆ ڕێكخستنی لایەنی تەكنیكی پەخشی. ڕادیۆ تەلەڤزیون و سەتەلایتە لە هەرێمی كوردستان.، (سایتی خزمەت، ٢٠٢٦/٢/١٠)، هەروەها كوردستان یاسای ژمارە ٦ ساڵی ٢٠٠٨ دەركرد تایبەت بە یاسای قەدەغەكردنی خراپ بە كارهێنانی ئامێرەكانی پەیوەندی كردن لە هەرێمی كوردستان، ئەم یاسایە لە هەشت مادەو سێ برگە پێكهاتوە، لە گرنگترین مادەكانی ئەم یاسایە، هەر كەسێك كە بە خراپە مۆبایل یان هەر ئامێرێكی پەیوەندی تەلدار یان بێ تەل یان ئینتەرنێت یان پۆستی ئەلكترۆنی بە مەبەستی هەرەشەكردن یا تۆمەت هەڵبەستن یان ناوزڕاندن كە لەگەڵ خوو ڕەوشتی گشتی ناگونجێن یان تایبەتمەندی كەسی و ژیانی خێزانی وتایبەتین، ئەوە كەسی تاوانبار بە ماوەیەك حەپس ئەكرێ كە لە شەش مانگ كەمتر نەبێت و لە پێنج ساڵ زیاتر نەبێت، یاخود بە غەرامەكردن كە لە یەك ملێون كەمتر نەبێت و لە پێنج ملێون زیاتر نەبێت، یان بە یەكێك لەو دوو سزایە سزدا دەدرێت. (سایتی پەرلەمانی كوردستان ٢٠٢٦/٢/١٠).
ئەوەی توێژەران هەستیان پێ كردوە، هیچكام لەو یاساو ڕێنمایانە ناتوانیت بە شێوەیەكی پراكتیكی مامەڵە لە گەڵ ناوەرۆكی میدیای دیجیتاڵی بكات لە هەرێمی كوردستان، واتە ناتوانرێت بە پێی بەندو مادەكانی ئەم یاسایانە دامەزراوەی میدیا و میدیاكار پابەندبكرێت، لە بەر نەبونی یاسایەك كە تایبەت بێت بە میدیای دیجیتاڵیو سۆشیال میدیا، لە كوردستاندا جۆرێك لە پشێوی و فەوزای میدیای دروست بوە، كە دواجار هۆكارێكی بنەڕەتیە لە بڵاوكردنەوەی هەواڵی ساختە، تێكدانی میزاجی گشتی و ناوزڕاندن و تەشهیركردن بە خەڵك و بەزاندنی تایبەتمەندیە كەسیەكان.

بەشی سێیەم/ لایەنی مەیدانی توێژینەوەكە

ئەم بەشە تەرخانكراوە بۆ شیكردنەوە و خستنەڕووی ئەنجامەكانی لایەنی مەیدانی توێژینەوەكە كە لەڕێگەی فۆرمی ڕاپێوەوە زانیاریەكانی كۆكراونەتەوە لە سامپڵی توێژینەوەكە، هەروەها لەم بەشەدا دەرئەنجامەكان ئاشكرادەكرێن و ڕاسپاردە و پێشنیازەكان پێشكەشدەكرێن.

تەوەری یەكەم: زانیاریە دیمۆگرافیەكان

خشتەی (١): نمونەی توێژینەوەكە بەپێی گۆڕاوی تەمەن

تەمەن	دووبارە	ڕێژەی ٪
٢٢-١٨	٤	%٢.٢
٢٧-٢٣	٨	%٤.٤
٣٢-٢٨	٨	%٤.٤
٣٧-٣٣	٢٤	%١٣.٢
٤٢-٣٨	٥٣	%٢٩.١
٤٧-٤٣	٤٤	%٢٤.٢
٥٢-٤٨	٢٤	%١٣.٢
٥٧-٥٣	١١	%٦
٥٨ و زیاتر	٦	%٣.٣
كۆی گشتی	١٨٢	١٠٠٪

خشتەی (١) ،كە تایبەتە بە گۆڕاوی تەمەن بەرزترین ئاستی تەمەنی بەشداربووان ٢٩.١٪ كە ئاستی تەمەنیان لە نێوان ٣٨-٤٢ ساڵە، وە پلەی دووەم ئاستی تەمەنی ٤٣-٤٧ ساڵە كە بەرێژەی ٢٤.٢٪ وە كەمترین بەشداربووان تەمەنیان لە نێوان ١٨-٢٢ ساڵدایە بە ڕێژەی ٢.٢٪.

خشتەی (2): نمونەی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز

ڕەگەز	دووبارە	ڕێژەی ٪
نێر	١٤٢	%٧٨
مێ	٤٠	%٢٢
کۆی گشتی	١٨٢	١٠٠٪

خشتەی ژمارە (٢) تایبەتە بە گۆڕاوی ڕەگەز ١٤٢ کەس لە ڕەگەزی نێر بەشداربووە بە ڕێژەی ٧٨٪، وە ٤٠ کەس لە ڕەگەزی مێ بەشدار بوون بە ڕێژەی ٢٢٪.

خشتەی (٣): نمونەی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوی ئاستی خوێندن

ئاستی خوێندن	دووبارە	ڕێژەی ٪
بنەڕەتی	٣	%١.٦
ئامادەیی	٦	%٣.٣
دبلۆم	٩١	%٥٠
بەکالۆریۆس	١	%٥
ماستەر	٤٦	%٢٥.٣
دکتۆرا	٣٥	١٩.٢
کۆی گشتی	١٨٢	١٠٠٪

خشتەی (٣) تایبەتە بە ئاستی خوێندن بەرزترین ڕێژەی بەشداربوان ٥٠٪ کە هەڵگری بڕوانامەی دبلۆمن، دووەم ئاستی بەشداربوون بە ڕێژەی ٢٥.٣٪ هەڵگەری بڕوانامەی ماستەرن وە بە ڕێژەی ٥٪ هەڵگری بڕوانامەی بەکالۆریۆسن.

خشتەی (4): نمونەی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوی شوێنی دانیشتوان

شوێن	دووبارە	ڕێژەی ٪
هەولێر	٣١	%١٧
سلێمانی	١٤٥	%٧٩.٧
هەڵەبجە	٦	٣.٣
کۆی گشتی	١٨٢	١٠٠٪

خشتەی ژمارە (٤) تایبەتە بە شوێنی نیشتەجێبوون کە ١٤٥ کەس و بە ڕێژەی ٧٩.٧٪ دانیشتوانی سلێمانی بوون، بەشداربوانی هەولێر ٣١ کەس و بە ڕێژەی ١٧٪ بوون وە تەنها ٦ کەس لە هەڵەبجە بەشداربوون کە دەکاتە ٣.٣٪. بەڵام ئەو فۆرمانەی کە لە پارێزگای دهۆک دابەشکراون نەگەڕاونەتەوە بۆ توێژەران.

خشتەی (٥): نمونەی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوی پیشە

پیشە	دووبارە	ڕێژەی ٪
مامۆستای زانکۆ	٦٥	%٣٥.٧
ڕۆژنامەنووس	117	%٦٤.٣
کۆی گشتی	١٨٢	١٠٠٪

لە خشتەی ژمارە (٥) دا کە تایبەتە بە گۆڕاوی پیشە ١١٧ ڕۆژنامەنوس بە ڕێژەی٦٤.٣٪بەشداربوون بەڵام تەنیا٦٥ مامۆستای زانکۆ بە ڕێژەی ٣٥.٧٪بەشداریان کردووە،ئەم ڕێژەیە دەریدەخات کە ڕۆژنامەنوسان بەشداریەکی کاریگەریان لەم توێژینەوەیەدا هەبوە،هەرچەندە بەراورد بە مامۆستایانی زانکۆی لە بەشەکانی میدیا ڕۆژنامەنوسان زۆر زیاترن.

خشتەی (٦): ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی ڕێژەیی و ئاستی برگەکانی نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تارادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
دامەزراوە میدیایەکانی هەرێمی کوردستان وابەستەن بە یاسا کارپێکراوەکانی میدیا.	5	39	17	103	18	2.51	1.023	%50	مامناوەند
	2.7	21.4	9.3	56.6	9.9				
بوونی یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستیەکی هەنوکەییە بۆ ڕێکخستنی کاری میدیایی لە هەرێمی کوردستان.	93	70	5	10	4	4.31	0.931	%86	زۆر بەرز
	51.1	38.5	2.7	5.5	2.2				

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تارادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
دیجیتاڵ میدیاکانی کوردستان ، بە بێ بوونی هیچ یاسایەک توانیویانە مامەڵەیەکی دروست لەگەڵ ڕووداوەکاندا بکەن.	10	24	30	99	29	2.43	1.079	%49	نزم
	5.5	13.2	16.5	48.9	15.9				
نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی هۆکار بووە بۆ بڵاوبوونەوەی زانیاری چەواشەکارو هەواڵی ساختە	68	87	6	15	6	4.08	1.016	%82	بەرز
	38.4	47.8	3.3	8.2	3.3				
زۆری ژمارەی پەیج وئەکاونتە ساختەو فەیکەکان سەرچاوەی سەرەکی پشێوی میدیاییە لە هەرێمی کوردستان.	88	73	8	7	6	4.26	0.956	%85	زۆر بەرز
	48.4	40.1	4.4	3.8	3.3				
حکومەت بەرپرسیارە لە بڵاوکردنەوەی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان	58	86	18	15	5	3.97	1.000	%79	بەرز
	31.9	47.3	9.9	8.2.	2.7				
یاسا کارپێکراوەکان (یاسای ژمارە "٣٥ " ڕۆژنامەنووسان -یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری- خراپ بەکارهێنانی ئامرازەکانی پەیوەندیکرن- ڕێکخستنی فریکوێنسی—سپەیس (هەرێمی کوردستان). توانیویانە وەڵامدەرەوەی کێشەکانی ئێستای میدیای دیجیتاڵی بن.	23	24	42	68	25	2.74	1.224	%55	مامناوەند
	12.6	13.2	23.1	37.4	13.7				
تێکرای کۆی گشتی						**3.47**	**0.550**	**%69**	بەرز

خشتەی ژمارە (٦) کە تایبەتە بە، ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی ڕێژەیی و ئاستی برگەکانی نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی، لە برگەی یەکەمدا بە ڕێژەی ٥٦.٦٪ هاوڕانین لەگەڵ ئەوەی دامەزراوە میدیاییەکانی هەرێمی کوردستان وابەستەبن بە یاسا کارپێکراوەکانی میدیاوە و بەرزترین ڕێژەیە لە وەڵامی ئەم برگەیەدا، بەڵام بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٢١.٤٪ هاوران لەگەڵ وابەستەی دامەزراوەکان بە یاسا کارپێکراوەکانەوە کەمترین ڕێژە بە بری ٢.٧٪ زۆر هاوڕان لەگەڵ ئەوەی دامەزراوە میدیاییەکان وابەستەی یاساکانن. کەواتە لە ئەنجامی ئەم برگەیەوە بۆمان دەردەکەوێت کە یاسا کارپێکراوەکان جێی متمانە و بەهەند وەرگرتنی دامەزراوە میدیایەکان نین، بۆیە پابەند نین پێیانەوە، بە بۆچوونی توێژەران پێویستە جارێکیتر پێداچوونەوە بە سەرجەم ئەو برگەو خاڵانەدا بکرێن، کە لە یاسای ڕۆژنامەوانی هەرێمی کوردستاندا هەن و بە هەماهەنگی لەگەڵ دامەزراوە میدیاییەکاندا کەموکورتیەکانی چارەسەر بکرێن.

برگەی ٢، لە خشتەی (٦) کە تایبەتە بە بوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی ٥١.١٪ کە هاوڕانین لەگەڵ ئەوەی دامەزراوە میدیاییەکانی هەرێمی کوردستان وابەستەبن بە یاسا کارپێکراوەکانی میدیاوە بەڵام، ٢.٢٪ کە کەمترین ڕێژەیە زۆر ناهاوران لە بوونی یاسا و بە بڕوای توێژەران ڕەنگە بە جۆرێک لە ترسی بزانن بۆ ئازادی تاکەکەسی و ئەم ترسەش لە جێی خۆیدا نییە چونکە دەرچواندنی یاساو ڕێنمایی لە دەستی خەڵکدایە و گەر باش نەبوو دەکرێت پێداچوونەوەی بۆ بکرێت و جارێکی تر چاک بکرێتەوە.

لە برگەی ٣ی خشتەی (٦) دا کە تایبەتە بە مامەڵەی دروستی دیجتاڵ میدیاکانی کوردستان سەرباری نەبوونی یاسا زۆرترین ڕێژەو بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٤٨.٩٪ هاوڕای بۆچوونی ڕاپرسیەکە نین. وە بە پلەی دووەم و بەرێژەی ١٦.٥٪ تارادەیەک هاوران لەگەڵ بۆچوونەکەدا بەڵام کەمترین ڕێژەو بە بری ٥.٥٪ هاوران لەگەڵ ئەوەی گەرچی یاساش نەبێت میدیای دیجیتاڵیکان توانیویانە پابەندو بە شێوەیەکی دروست و دوور لە ڕای خۆیان بە شێوەیەکی پیشەییانە کاری خۆیان بکەن، بەڵام بە ڕای توێژەران و بە پێی ئەو زۆرترین ڕێژەیەی کە ٤٨.٩٪ کە لایان وایە میدیای دیجیتاڵیکان ناتوانن بێلایەن وپرۆفیشناڵ بن و لەرێی تێبینیکردنی توێژەران و ئەو شێواز و کۆمێنتانەی بۆ میدیای دیجیتاڵیکان دەنوسرێت ئەو ڕاستیە دەسەلمێنن کە میدیای دیجیتاڵیکان بێلایەن نین پرۆفیشناڵانە کارناکەن.

لەبرگەی ٤دا کە تایبەتە بە نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی هۆکار بووە بۆ بڵاوبوونەوەی هەواڵی ساختەو چەواشەکاری زۆرترین ڕێژەو بە پلەی یەکەم کە ٤٧.٨٪ زۆر هاوران لەگەڵ بۆچوونەکەداو وە ٣٨.٤٪ هاوران لەگەڵا هەمان بۆچووندا و بە پلەی دووە دیان بەڵام بەرێژەی ٣.٣٪ تارادەیەکی هیچ هاورانیمان دەستنیشان کردووە، کە کەمترین ڕێژەن. ئەم برگەیە کە بە روحی توێژینەوەکە و خاڵی سەرەکی دادەنرێت لای توێژەران کە دەکرێت زۆرترین لەسەر وەستان و قسەی لەسەر بکرێت چونکە ئەو بەربڵاوی و پشێویەی ئەمرۆ لە میدیای دیجیتاڵیکانی کوردستان بەدی دەکرێت ڕاستی وەڵامەکان دەسەلمێنن.

لە برگەی ٥ ی خشتەکەدا، کە تایبەتە بەزۆری ژمارەی پەیج و ئەکاونتە ساختەکانی کە سەرچاوەی سەرەکی پشێووی میدیایین لە هەرێمی کوردستان بە پلەی یەکەم بە ڕێژەی ٤٨.٤٪زۆر هاورای بۆچوونەکەن و بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٤٠.١٪هاورای هەمان بۆچوون و کە ئەمانە ڕێژەیەکی بەرزن لەو پرسەدا، بەڵام تەنیا ٣.٣٪زۆر ناهاورای بۆچوونەکەن کە کەمترین ڕێژە پێکدەهێنن.

برگەی ٦لە خشتەی (٦)، بە رێژەی ٤٧.٣٪ و بە پلەی یەکەم هاوران لەگەڵ ئەوەی حکومەت بەرپرسیارە لە بڵاوکردنەوەی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان، وە بە پلەی دووەم و بە رێژەی ٣١.٩٪ زۆر هاورای هەمان بۆچوون وە تەنها ٢.٧٪ هیچ هاورای ئەو بۆچوونە نین. لە برگەی ٧ تایبەت بە یاسا کارپێکراوەکانی ژمارە ٣٥ی رۆژنامەنوسان، یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری، خراپ بەکارهێنانی ئامرازەکانی پەیوەندیکردن رێکخستنی فریکوێنسی. هەرێمی کوردستان توانیویانە وەڵامدەرەوەی کێشەکانی ئێستای میدیای دیجیتاڵیبن. بە پلەی یەکەم ٣٧.٤٪ هاورای بۆچوونەکەنین وبە پلەی دووەم ١٣.٧٪ زۆر ناهاوران بەڵام ١٢.٦٪ زۆر هاوران بەڵام ئەمە کەمترین رێژەیە لەو پرسیارەدا.

خشتەی (٧): بەڵگەداری مۆدێلی (Regression) لارێتی بۆ زانینی کاریگەری نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لە سەر فەوزاو پشێوی میدیای لە هەرێمی کوردستاندا

مۆدێل Model	المعلمات B	تاقیکردنەوەی (T-test)	ئاستی بەڵگەداریی (Sig)	دیاریکردنی رێژە	پەیوەندی Correlate	ANOVA Table (F-test) نمرەی ئازاد	ANOVA Table (F-test) بەهای تاقیکردنەوەی (ف)	
				R^2	R	DF	بەهای F	
جێگیر (Constant)	106.471	14.243	0.000	0.207	0.455	1	47.002	
نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لەسەر فەوزا و پشێوی	2.084	6.856	0.000				0.000	(بەڵگەداری) Sig.

بەپێی زانیارییەکانی خشتەی سەرەوە لە ئەنجامی بەکارهێنانی هاوکێشەی ئاماری (**Regression**) بۆ زانینی کاریگەری نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لەسەر ئەو پشێویەی میدیا لە هەرێمی کوردستاندا دروستیکردووە، دەردەکەوێت نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆ و نێگەتیڤی هەیە لەسەر زیادبوونی فەوزا و پشێوی میدیایی، بەوپێیەی رێژەی بەهای هاوکۆلکەی پەیوەندی R بە نمرەی (٠.٤٤٥) ئەمە نیشان دەدات کە پەیوەندییەکی مامناوەند لە نێوان نەبوونی یاسا و پشێوی میدیاییدا هەیە و رێژەی دیاریکراوی (**R^2**) بەپێی تەوەر و برگەکانی ئامرازی توێژینەوەکە (**20.7%**)ی هۆکاری هەبوونی فەوزاکە روون دەکاتەوە، ئەوەش لە رووی ئامارییەوە بەڵگەدارە لە ئاستی بەڵگەداری (٠.٠٥)دا، ئەوەش دەیسەلمێنێت کە نەبوونی یاسای دیجیتاڵی میدیا بەرپرسە لەو گۆڕانکاری و پشێویەی دروستبووە لە هەرێمی کوردستاندا، بەڵگەداریی گشتی مۆدێلەکەش بەپێی بەهای F دەریدەخات کاریگەرییەکی بەهێزی هەیەو لەڕووی ئاماریی بەڵگەداری Sig بەڵگەدارە.

خشتەی (٨): ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی رێژەیی و ئاستی برگەکانی ئەو هۆکارانەی کە یاسای میدیای دیجیتاڵی لە ئێستادا دەکاتە پێویستی هەنوکەیی

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی رێژەیی	ئاست
	ک	ک	ک	ک	ک	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
بوونی پشێوی میدیایی وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا	59	108	9	4	2	4.20	0.724	%84	زۆر بەرز
	32.4	59.3	4.9	2.2	1.1				
پێشێلکردنی مافی ژیانی تایبەتی کەسەکان وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا	78	88	11	3	2	4.30	0.752	%86	زۆر بەرز
	42.9	48.4	6	1.6	1.1				
تێکدانی شیرازەی خێزان و بەها کۆمەڵایەتیەکان وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا.	76	92	8	4	2	4.30	0.751	%86	زۆر بەرز
	48.5	50.5	4.4	2.2	1.1				
دروستبوونی نائارامی دەروونی وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا.	75	94	8	3	2	4.30	0.730	%86	زۆر بەرز
	41.2	51.6	4.4.	1.6	1.1				

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هـاوڕا نیم	هـیچ هـاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پیوەری	گـرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
زیانگەیاندن بە ئاسایشی۔ نیشتمانی وادەکـات کە یاسـای تـایبەت بە میـدیای دیجیتـاڵی پێویسـتی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا.	78	83	11	7	3	4.24	0.858	%85	زۆر بەرز
	42.9	45.6	6	3.8	1.6				
بێبەهـاکردنی میـدیای تەقلیـدی وادەکـات کە یاسـای تـایبەت بە میـدیای دیجیتـاڵی پێویسـتی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا	59	88	13	19	3	3.99	0.983	%80	بەرز
	32.4	48.4	7.1	10.4	1.6				
کەمکـردنەوەی متمـانە بە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن وادەکات کە یاسـای تـایبەت بە میـدیای دیجیتاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت لە ئێستادا.	63	88	13	13	5	4.05	0.976	%81	بەرز
	34.6	48.7	7.1	7.1	2.7				
فەیك نیوز و ڕەچاونەکردنی کۆپی ڕایتی هـەواڵ وادەکات کە یاسای تـایبەت بە میـدیای دیجیتـاڵی پێویستی هەنوکەیی بێت.	66	99	8	7	2	4.21	0.787	%84	زۆر بەرز
	36.3	54.4	4.4	3.8	1.1				
دروستکردنی قـەیرانی جۆراو جۆر وادەکـات کە یاسـای تـایبەت بە میـدیای دیجیتـاڵی پێویسـتی هەنوکەی بێت.	66	91	11	11	3	4.13	0.895	%83	بەرز
	36.3	50	6	6	1.6				
تێکرای کۆی گشتی						4.19	0.587	%84	بەرز

خشتەی (٨)، کە تایبەتە بە بوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی وەک پێویستییەکی هەنووکەیی لە ئێستادا و نۆ برگە لە خۆی دەگرێت بەم جۆرە شیکاری بۆ کراوە. بوونی پشێوی میدیای وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستیەکەی حەتمی بێت بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٥٩.٣ ٪ هاوڕان لەگەڵ هەمان بۆچووندا. بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٢.٤٪زۆر هاوڕای هەمان بۆچوونن، بەڵام ١.١٪ کەمترین بەرتوێژ هیچ هاوڕا نین لەگەڵ ئەوەی بوونی یاسا لە پشێوی میدیایی دوورمان دەخاتەوە.

برگەی ٢ کە تایبەتە بە پێشێلکردنی مافی ژیانی تایبەتی تاکەکان لە بوونی بۆشایی یاساوە، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٤٨.٤٪ هاوران لەگەڵ هەمان بۆچووندا، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٤٢.٩٪ زۆر هاوڕای هەمان بۆچوون بەڵام کەمترین ڕێژەو بە بڕی ١.١٪ زۆر نا هاوڕان ئەو بۆچوونەن و بە پێی وەڵامەکەیان پێشێلکردنی مافی ژیانی تایبەتی کەسەکان پەیوەندی بە بوون و نەبوونی یاساوە نیە.

لە برگەی ٣، کە تایبەتە بە تێکدانی شیرازەی خێزان و بەها کۆمەڵایەتییەکان، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٥٠.٥ ٪ هاوڕای هەمان بۆچوون، بە پـلەی دووەم و بە ڕێـژەی ٤٨.٥٪زۆر هـاوڕان بەڵام کەمـترین ڕێـژەو بە بـڕی ١.١ ٪ بەرتـوێژان زۆر ناهـاوڕان لەگەڵ ئەوەی نەبـوونی یاسا شیرازەی خێزان تێک بدات.

لە برگەی ٤، کە باس لە دروستبوونی نائارامی دەروونی دەکات، بە پلەی یەکەم وبە ڕێژەی ٥١.٦٪ هاورای بۆچوونەکەن، لە پلەی دووەمداو بە ڕێـژەی ٤١.٢٪ زۆر هـاوڕای هـەمـان بۆچـوونن، بەڵام کەمـترین ڕێـژە کە ١.١ ٪ زۆر ناهـاوران و بە دووری دەبـینن نائـارامی دەروونی هـیچ پەیوەندیەکی بە بوون ونەبوونی یاساوە هەبێت.

لە برگەی ٥دا کە تایبەتە بە نەبوونی یاسا هۆکارێکە بۆ زیانگەیاندن بە ئاسایشی نیشتمانی، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٤٥.٦٪ هاورای هەمان بۆچـوونن لە پـلەی دووەمـداو بە ڕێـژەی ٤٢.٩٪ زۆر هـاوران لەگەڵ بۆچـوونەکەدا بەڵام بە کەمـترین ڕێـژە بە بـڕی ١.٦ ٪ بەرتـوێژەن زۆر ناهاوڕان و بە دروستی نازانن.

لە بـرگەی ٦دا کە تـایبەتە بە بێبەهـاکردنی میـدیا تەقلیـدییەکان بە پـلەی یەکەم و بە ڕێـژەی ٤٨.٤٪ هـاوران و بە پـلەی دووەم و بە ڕێـژەی ٣٢.٤٪ زۆر هـاوڕای ئەو بۆچـوونەن بەڵام بە کەمترین ڕێژە کە ١.٦ ٪ هـیچ هـاوڕانین و دوورن لەو بۆچـوونەوە. لە برگەی ٧دا، کە بـاس لە کەمکـردنەوەی متمـانە بە کەناڵەکانی ڕاگەیانـدن دەکات، بە پلەی یەکەم بە ڕێژەی ٤٨.٧٪ هـاورای هەمـان بۆچـوون و بەپلەی دووەم و بە ڕێژەی ١٣٤.٦٪ زۆر هاوڕان بەڵام کەمترین ڕێژە ٧.١٪بێلایەنی و ناهاوران لەگەڵ ئەوەی میدیا تەقلیدیەکان بێ بەهاو بێ متمانە کرابن.

لە برگەی ٨دا، کە باس لە هەواڵی ساختەو کۆپیکراو دەکات و ئەمەش وادەکات یاسا پێویست بێت بە ڕێژەی ٥٤.٤٪ هاورای ئەو بۆچوونە پلەی یەکەمی لە پرسەکەدا وەرگرتووە، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٦.٣٪ زۆر هاوران لەگەڵ هەمان بۆچووندا، بەڵام کەمترین ڕێژە ١.١٪ زۆر ناهاوران و لایان وایە زۆری هەواڵی فەیک و ساختە یاسا چارەسەری ناکات.

لە بـرگەی ٩دا، کە تایبەتە بە دروسـتکردنی قەیـرانی جۆراوجـۆر بە پلەی یەکەم و بەرێـژەی ٥٠ ٪ هـاوران لەگەڵ هەمـان بۆچـوون وبە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٦.٣٪زۆر هاورای بۆچوونەکەن بەڵام ١.٦٪ کەمترین ڕێژەیە وهیچ هاورانین .

خشتەی (٩): بەڵگەداری مۆدێلی (Regression) لارێتی بۆ زانینی کاریگەری نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لەسەر ناوەرۆکی ئەو پەیامانەی کە لە سۆشیال میدیا بڵاو دەکرێنەوە

مۆدێل Model	المعلمات B	تاقیکردنەوەی (T-test)	ئاستی بەڵگەداریی (Sig)	دیاریکردنی ڕێژە	پەیوەندی Correlate	ANOVA Table (F-test)	
				R^2	R	نمرەی ئازاد DF	بەهای تاقیکردنەوەی (ف) بەهای F
جێگیر (Constant)	50.640	10.021	0.000	0.715	0.846	1	452.436
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی لەسەر ناوەرۆک	2.823	21.271	0.000				0.000 (بەڵگەداری) Sig.

بەپێی زانیارییەکانی خشتەی سەرەوە دەرەنجامە ئامارییەکان دەریانخستووە کە نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی کاریگەرییەکی زۆر بەهێز و گەورەی هەیە لەسەر جۆری ناوەڕۆکی ئەو پەیامانەی لە سۆشیال میدیا بڵاودەکرێنەوە. مۆدێلەکە بەپێی هاوکۆلکەی دیاریکردنی ڕێژەی R^2 (٠.٧١٥)ی نیشانی دەدات کە نەبوونی یاسا هۆکاری سەرەکی و بنەڕەتییە کە گۆڕانکارییەکانی ناوەڕۆک ڕوون دەکاتەوە، ئەمەش بەرزترین ئاستی کاریگەری نیشان دەدات. بەهای (T) کە گەیشتووەتە (٢١.٢٧١) جەخت لەوە دەکاتەوە کە نەبوونی یاسایی هۆکاری سەرەکییە و ڕوونی دەکاتەوە کە کاریگەرییەکی یەکلایەکەرەوە و بنەڕەتی لەسەر ناوەڕۆک هەیە. لە دیاریکردنی ئاراستەی ناوەڕۆکی پەیامەکان لە هەرێمی کوردستاندا.

خشتەی ژمارە (١٠): ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی ڕێژەیی و ئاستی بڕگەکانی هۆکاری سەرهەڵدانی دروستبوونی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان

بڕگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
کێبڕکێی خێرایی لە بڵاوکردنەوەی زانیاری بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە هەرێمی کوردستان.	73	90	13	3	3	4.25	0.793	%85	زۆر بەرز
	40.1	49.5	7.1	1.6	1.6				
گەشەکردنی خێرای تەکنەلۆژیای گەیاندن بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە هەرێمی کوردستان.	68	92	10	9	3	4.17	0.866	%83	بەرز
	37.4	50.5	5.5	4.9	1.6				
نەبوونی یاسای تایبەت بە ڕێکخستنی کاری میدیای دیجیتاڵی بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە دیجیتاڵ میدیادا لە هەرێمی کوردستان.	60	86	12	23	1	3.99	0.978	%80	بەرز
	33	47.6	6.6	12.6	0.5				
ئامانجی سیاسییەکان لە کاری میدیای دیجیتاڵیدا بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە دیجیتاڵ میدیادا لە هەرێمی کوردستان	81	97	14	8	2	4.14	0.820	%83	بەرز
	33.5	53.3	7.7	4.4	1.1				
ئامانجە بازرگانییەکان لە کاری میدیای دیجیتاڵیدا بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە هەرێمی کوردستان.	71	84	18	8	4	4.19	0.827	%84	بەرز
	39	46.2	9.9	4.4	5				
هەستی خۆ بە کەمزانینی میدیا و میدیاکاران لە ڕووی دەستپێشخەری میدیاوە، بووەتە هۆی دروستبوونی پشێوی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە هەرێمی کوردستان.	54	80	26	19	3	3.90	1.000	%78	بەرز
	29.7	44	14.3	10.4	1.5				
نەبونی لێپرسینەوە بووەتە هۆی	46	70	39	26	1	3.74	1.012	%75	بەرز

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هــاوڕا نیم	هــــیچ هــــــاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پیوەری	گــرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
دروســتبوونی پشــێوی لە میـدیای دیجیتاڵیدا.	25.3	38.5	21.4	14.3	5				
هەوڵەكان بۆ زیادكردنی ڤیوو لایک و کۆمێنـــــت بـــــوەتە هــــۆی دروســتبوونی پشێوی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە هەرێمی کوردستان.	80	86	10	4	2	4.31	0.768	%86	زۆر بەرز
	44	47.3	5.5	2.2	1.1				
زۆری میــدیای ســێبەرو خــاوەن نادیارو بووەتە هۆی دروستبوونی پشـێوی لە میدیای دیجیتاڵیـدا لە هەریمی کوردستان	90	77	7	7	1	4.36	0.780	%87	زۆر بەرز
	49.5	42.3	3.8	3.8	5				
تێكڕای كۆی گشتی						4.1	0.546	%82	بەرز

خشتەی ژمارە (١٠) تایبەتە بە هۆكاری دروستبوونی پشێوی میدیایی لە هەرێمی كوردستان، كە (٩) بڕگە لە خۆدەگرێت و بەم جۆرە بڕگەكان دابەش بوون. لە بڕگەی (١)دا باس لە كێبەركێی خێرایی لە بڵاو كردنەوەی زانیاری هۆكارێكە بۆ دروستبوونی پشێوی میدیایی لە میدیای دیجیتاڵیكانی هەرێمی كوردستاندا، ٤٩.٥٪ هاورای هەمان بۆچوونن كە بەرزترین ڕێژەیە بۆ ئەم پرسیارە، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٤٠.١٪ زۆر هاوڕای هەمان بۆچوونن، بەڵام زۆر ناهاوڕاو ڕێژەی ١.٦٪ و كەمترین ڕێژەیان وەرگرتووە.

لە بڕگەی (٢)،دا كە باس لە گەشەكردنی خێرای تەكنەلۆژیاو گەیاندن و دروستبوونی پشێوی كردووە ٥٠.٥٪ هاوڕان و بەرزترین ڕێژە لەخۆدەگرن بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٧.٤٪ زۆر هاوڕای هەمان بۆچوونن، بەڵام ١.٦٪ هیچ هاوڕا نین و بە دووری دەزانن گەشەكردنی تەكنەلۆژیا هۆكار بێت بۆ پشێوی میدیای دیجیتاڵی.

بڕگەی (٣) لە هەمان خشتە كە تایبەتە بە نەبوونی یاسای تایبەت بە ڕێكخستنی كاری میدیای دیجیتاڵیو دروستبوونی پشێوی بە پلەی یەكەم و بە ڕێژەی ٤٧.٦٪هاوڕای هەمان بۆچوونن بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٣٪ زۆر هاوڕای ئەم بۆچوونەن بەڵام بە ڕێژەی ٠.٥٪ هێچ هاوڕاییەكیان نیە سەبارەت بەم بۆچوونەو بە گرنگی نازانن.

لە بڕگەی (٤) دا كە باس لە ئامانجی سیاسییەكان دەكات لە دروستبوونی پشێوی میدیای دیجیتاڵیدا بە پلەی یەكەو بە ڕێژەی ٥٣.٣٪هاورای هەمان بۆچوونن، وە ٣٣.٥٪ زۆر هاوڕان بەڵام ١.١٪ هیچ هاوڕا نین و بە گرنگی نازانن.

لە بڕگەی (٥)دا كە باس لە ئامانجە بازرگانیەكان دەكات و بە بەرزترین ڕێژە كە بە ٤٦.٢٪هاورای هەمان بۆچوونە كە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٩٪ دیت بەڵام كەمترین ڕێژە ٤.٤٪كە هاورانیە و ئامانجی بازرگانی بە هۆكارێك نازانێت بۆ دروستبوونی پشێوی میدیایی.

لە بڕگەی (٦) دا هەستی خۆبەكەمزانی میدیاو میدیاكاران لە رووی دەستپێشخەری میدیاوە بۆ دروستبوونی پشێوی میدیایی لە پلەی یەكەمداو بە ڕێژەی ٤٤٪هاوڕای هەمان بۆچوونن، لە پلەی دووەمدا بە ڕێژەی ٢٩.٧٪ زۆر هاوڕان بەڵام بە ڕێژەی ١.٥٪هیچ هاورانین و لایان وا نیە هیچ میدیاو میدیاكارێك كار بۆ دەستپێشخەری ناكەن تا لە رێیەوە پشێوی دروست بكەن.

لە بڕگەی (٧)دا جەخت لەسەر نەبوونی لێپرسینەوە دەكات كە بەرزترین ڕێژە كە هاورای هەمان بۆچوونە ٣٨.٥٪ یەو، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٢٥.٣٪ زۆر هاوڕایە بەڵام ٠٥٪ هیچ هاوڕانین و بوون ونەبوونی لێپرسینەوە بە هۆكاری دروستبوونی پشێوی نازانن.

لە بڕگەی (٨)دا هەوڵەكان بۆ زیاد كردنی ڤیوو لایك و كۆمێنت بە دروستبوونی سەرچاوەی پشێوی دیاریكراوە كە ٤٧.٣٪ بە پلەی یەكەم دێت كە هاوڕای هەمان بۆچوونن بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٤٤٪ زۆر هاوران بەڵام ١.١٪ هیچ هاوڕا نین.

لە بڕگەی (٩)دا زۆری میدیای سێبەرو خاوەن نادیار باسكراوە كە ٤٩.٥٪ زۆر هاوران كە ئەمانە سەرچاوەی دروستبوونی پشێوی میدیاین و بە پلەی یەكەم دیان. لە پلەی دووەمدا و بە ڕێژەی ٣.٤٢٪هاورای هەمان بۆچوونن، بەڵام ٣.٨٪ بێلایەن و ناهاوران.

خشتەی ژمارە (١١): ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی ڕێژەیی و ئاستی بڕگەكانی یاسای میدیای دیجیتاڵی و چارەسەركردنی پشێوی میدیایی لە هەرێمی كوردستان

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هــاوڕا نیم	هــــیچ هــــــاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پیوەری	گــرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
بۆ چارەسەركردنی پشێوی میدیایی لە هەرێمـی كوردســـتان بـــوونی یاســـایەكی تـــایبەت بە میــدیای دیجیتاڵی پێویستە.	66	103	5	7	1	4.24	0.733	%85	زۆر بەرز
	36.3	56.5	2.7	3.8	0.5				

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
بۆ پابەندبوونی میدیا دیجیتاڵیەکان بە بنەماکانی بەڵێننامەی شەرەفی ڕۆژنامەوانی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستە.	58	98	13	10	3	4.09	0.869	%82	بەرز
	31.9	53.8	7.1	5.5	1.6				
بۆ هۆشیارکردنەوەی خەڵک و بەرەوەدان بە خوێندەواری میدیایی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستە.	71	96	8	5	2	4.26	0.761	%85	زۆر بەرز
	39	52.7	4.4	2.7	1.1				
بۆ گرتنەبەری ڕێوشوێنی یاسایی دژی ئەو میدیای دیجیتاڵییانەی کە پشێوی میدیای بڵاو دەکەنەوە لە ڕێگەی دەسەڵاتی جێبەجێکردن و یاسادانانەوە یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستە.	71	88	15	7	1	4.21	0.796	%84	زۆر بەرز
	39	48.4	8.2	3.8	0.5				
تێکڕای کۆی گشتی						**4.2**	**0.641**	**%84**	**بەرز**

خشتەی (١١)،کە تایبەتە بە یاسای میدیای دیجیتاڵیو چارەسەرکردنی پشێوی لە هەرێمی کوردستان و (٤) برگە لە خۆدەگرێت. لە برگەی یەکەمدا، سەبارەت بە بوونی یاسایەکی تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستاندا بۆ چارەسەری پشێوی میدیایی ٥٦.٥٪ هاورای هەمان بۆچوونن و پلەی یەکەم و زۆرترین ڕێژەی لەو بارەیەوە وەرگرتووە، بە پلەی دووەمو بە ڕێژەی ٣٦.٣٪زۆر هاوڕان هەمان بۆچوونن ، ئەمەش بەڵگەیەکی بەهێزە بۆ ئەوەی کە نەبوونی یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی زۆر پێویستە وزمانی زبرو بەکارهێنی وشەی نەشیاوو تەشهیرو ناوزراندن هەمووی لە بۆشایی یاساو نەبوونی هیچ ترسێک لە یاسا و نابەرپرسیارێتیەوە دروست بووە هەر ئەمەشە وایکردووە کە، کەمترین بەربژێرو بە ڕێژەی ٠.٥ ٪ هیچ هاورای دەرکردنی یاسا نەبن. لە برگەی دووەمدا کە تایبەتە بە پابەندبوونی میدیای دیجیتاڵی بە بنەماکانی بەڵێننامەی شەرەفی ڕۆژنامەوانی یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستە بەرزترین ڕێژەو بە پلەی یەکەم کە دەکاتە ٥٣.٨٪ هاورای هەمان بۆچوونن، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣١.٩٪زۆر هاوڕای بۆچوونەکەن، وە کەمترین ڕێژەو بە بڕی ١.٦ هیچ هاوڕاییەکیان نیە و بە پێوستی نازانن. لە برگەی ٣ی خشتەی (١١)دا،کە باس لە هۆشیارکردنەوەی خەڵک و بەرەودان بە خوێندەواری میدیایی یاسا پێویستە بە پلەی یەکەم وبە ڕێژەی ٥٢.٧ ٪هاورای هەمان بۆچوونن، بە پلەی دووەم بە ڕێژەی ٣١.٩٪زۆرهاوران و کەمترین ڕێژەو ١٪ بە هیچ شێوەیەک هاوڕانین لەگەڵ هۆشیارکردنەوەی خەڵک و خوێندەواری میدیایی. لە برگەی (٤)دا کە تایبەتە بە گرتنەبەری ڕێوشوێنی یاسایی دژی ئەو میدیای دیجیتاڵیانەی کە پشێوی میدیایی بڵاو دەکەنەوە لە ڕێگەی دەسەڵاتی یاسادانان و جێبەجێکردنەوە، یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستە٤٨.٤٪ هاورای هەمان بۆچوون وبەرزترین پلەی وەرگرتووە، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٩٪ زۆر هاوڕان بەڵام، ٠.٥ ٪ هیچ هاوڕا نین و بە پێویستی نازانن.

خشتەی (١٢): ئەنجامی تاقیکردنەوەی (One Sample T-test) بۆ ئاستی برگەکانی یاسای میدیای دیجیتاڵی و چارەسەرکردنی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان

ژمارە	ناوەندەژمێری	ناوەندی گریمانەیی	لادانی پێوەری	بەهای تائی		نمرەی ئازاد	ئاستی ئاماژە
				ئەژمارکراو	Sig		
182	16.80	12	2.565	88.37	0.000	181	0.05

بەپێی داتا و زانیارییەکانی خشتەی (١١) شیکارکردنی ئەنجامەکانی تاقیکردنەوەی تائی بۆ یەک نمونە (One Sample T-test) -، دەرکەوتووە کە ناوەندەژمێری وەڵامی بەشداربووان (16.80) بە شێوەیەکی بەڵگەدار بەرزترە لە ناوەندی گریمانەیی (12). بەهای تائی ئەژمارکراو (88.37) لە ئاستی (0.000) دایە، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت کە برگەکانی یاسای میدیای دیجیتاڵی کاریگەرییەکی بەهێز و گرنگیان هەیە لە چارەسەرکردنی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا.

خشتەی ژمارە (١٣): ئەنجامی تاقیکردنەوەی تائی یەک نمونە و بۆ ئاستی برگەکانی هۆکاری سەرهەڵدانی دروستبوونی پشێوی میدیایی لە هەرێمی کوردستان

ژمارە	ناوەندەژمێری	ناوەندی گریمانەیی	لادانی پێوەری	بەهای تائی ئەژمارکراو	بەهای تائی Sig	نمرەی ئازاد	ئاستی ئاماژە
182	37.02	27	4.912	27.523	0.000	181	0.05

بەپێی ئەنجامەکانی ڕاپرسییەکەدا ئاماژەیان پێکراوە، هۆکاری ڕاستەقینە و کاریگەرن لە دروستبوونی پشێوی میدیایی لە هەرێم بە جیاوازییەکی ئاماری بەڵگەدار لە ئاستی (0.000). ئەم دەرەنجامە دەیسەلمێنێت کە ئەو برگانەی وەک هۆکاری پشێوی دەستنیشان کراون، لای بەشداربووان وەک هۆکاری سەرەکی و کاریگەر تەماشا دەکرێن کە بوونەتە هۆی تێکچوونی باری میدیایی لە هەرێم)

خشتەی ژمارە (١٤): ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و گرنگی ڕێژەیی و ئاستی برگەکانی سەبارەت بە یاسای میدیای دیجیتاڵیو چارەسەری پشێوی لە هەرێمی کوردستان

برگە	زۆر هاوڕام	هاوڕام	تاڕادەیەک	هاوڕا نیم	هیچ هاوڕا نیم	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	گرنگی ڕێژەیی	ئاست
	د	د	د	د	د	Mean	SD	RI	Level
	٪	٪	٪	٪	٪				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی بڵاوکردنەوەی هەواڵی زۆری بێ پشت ڕاستکردنەوە.	88	77	8	9	0	4.34	0.783	%87	زۆر بەرز
	48.4	42.3	4.4	4.9	0				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی بڵاوکردنەوەی زانیاری زۆرو خێرا خەڵك ناتوان بڕیار بدەن چی ڕاستە.	60	110	3	7	2	4.20	0.749	%84	زۆر بەرز
	33	60.4	106	3.8	1.1				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بوتە هۆی بڵاوکردنەوەی زانیاری هەڵە بە مەبەستی فریودان.	67	95	5	12	0	4.21	0.789	%84	زۆر بەرز
	37.4	53.3	2.7	6.6	0				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی ناوزڕاندن و سوکایەتی لە ڕێگەی سۆشیال میدیاوە.	67	97	5	12	2	4.19	0.840	%85	بەرز
	36.8	53.3	2.7	6	1.1				
نەبونی یاسای دیجیتاڵ میدیا بۆتە هۆی بەرەودان بە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی تاوانکاری.	69	94	4	12	3	4.18	0.887	%84	بەرز
	37.9	51.6	2.2	6.6	1.6				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی دروستکردنی ڕایگشتی ساختە.	53	100	14	14	1	4.04	0.853	%81	بەرز
	29.1	54.9	7.7	7.7	0.5				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی سەرهەڵدانی پروپاگەندەو چەواشەکاری بەرفراوان.	56	87	19	19	1	3.98	0.940	%80	بەرز
	30.8	47.8	10.4	10.4	0.5				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بوتە هۆی بڵاوکردنەوەی توندو تیژی.	57	106	9	9	1	4.15	0.769	%83	بەرز
	31.3	58.2	4.9	4.9	0.1				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بوتە هۆی دروستکردنی جەنگی دەرونی و کێشەی دەروونی بۆ وەرگران.	48	103	13	16	2	3.98	0.889	%80	بەرز
	26.4	56.6	7.1	8.8	1.1				
نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی بۆتە هۆی تێکدانی سەقامگیری سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و ئەمنی و دروستکردنی دڵەڕاوکێ لای خەڵک لە کاتی قەیرانەکاندا	54	99	15	11	3	4.04	0.878	%81	بەرز
	29.7	54.4	8.2	6	1.6				
تێکرای کۆی گشتی						4.1	0.606	%83	بەرز

خشتەی ژمارە (١٤)، کە لە (١٠) بڕگە پێکهاتووەو تایبەتە بە یاسای میدیای دیجیتاڵیو چارەسەری پشێوی لە هەرێمی کوردستان لە بڕگەی (١)دا کە تایبەتە بە نەبوونی یاسای دیجیتاڵ میدیا بۆتە هۆی بڵاوکردنەوەی هەواڵی زۆری بێ پشتراستکردنەوە،بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٤٨.٤٪ زۆر هاورای هەمان بۆچوونن بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٤٢.٣٪ هاوڕی کە هەمان بۆچوونن، بەڵام ٠٪ واتە هیچ کەسێک نەبووە ناهاورای تەواو بێت لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا، لە بڕگەی(٢)دا کە تایبەتە بە بڵاو کردنەوەی زانیاری زۆر و خێرا بە هۆکاری نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵیوە کە خەڵک نەتوانن بڕیار بدەن چی ڕاستەوخۆ زۆرترین ڕێژەو کە ١٠٦٪ کەس وەڵامیان بێلایەنانە بووە، کە تارادەیەک جێی سەرسوڕمانە کە لە دوو چینی وەک ڕۆژنامەنووسان و مامۆستایانی زانکۆوە بێلایەنیان هەڵبژاردووە، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٦٠.٤٪ هاوڕان لەگەڵ بۆچوونەکەداو بەڵام ١.١٪ هیچ هاورا نەبوون لەگەڵ بۆچوونەکەدا.

لە بڕگەی (٣)دا، بڵاوکردنەوەی زانیاری هەڵە بە مەبەستی فریودان لە غیابی یاسای میدیای دیجیتاڵیدا ٣.٥٣٪ هاورای هەمان بۆچوونن و بە پلەی یەکەم دێت، لە پلەی دووەمدا بە ڕێژەی ٣٧.٤٪ زۆر هاوران لەگەڵ بۆچوونەکەدا، بەڵام هیچ کەس نیە زۆر ناهاوڕا بێت لەگەڵ ئەم پرسیارەداو واتە زۆر ناهاوڕا پلەی ٠٪ پێدراوە هەمووان کۆکن لەسەر ئەوەی نەبوونی یاسا زانیاری هەڵەو فریودەرانە بڵاو دەکاتەوە.

لە بڕگەی (٤)دا، کە تایبەتە بە ناوزڕاندن و سوکایەتی پێکردن لەناو سۆشیاڵ میدیادا، بەرزترین ڕێژەو بە بڕی ٥٣.٣٪ هاوڕای هەمان بۆچوونن، لە پلەی دووەمداو بە ڕێژەی ٣٦.٨٪ زۆر هاوڕان بەڵام تەنها ١.١٪ هیچ هاوڕا نین.

لە بڕگەی (٥)دا کە تایبەتە بە نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی هۆکارێکە بۆ بڵاوکردنەوەی هەواڵی تاوانکاری بە ڕێژەی ٥١.٦٪ هاوڕای هەمان بۆچونن، بە ڕێژەی ٣٧.٩٪زۆر هاوڕان لەگەڵ هەمان بۆچوون، بەڵام بە ڕێژەی ١.٨٪زۆر ناهاوڕان ولایان وانیە بڵاوکردنەوەی هەواڵی تاوانکاری پەیوەندی بەنەبوونی یاساوە هەبێت.

لە بڕگەی (٦)دا، کە تایبەتە بەو رای گشتییە ساختەیەی کە لە نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵیوە دروست دەبێت، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٥٤.٩٪پلەی یەکەم و هاوڕی هەمان بۆچوونن، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٢٩.١٪ زۆر هاوڕای ئەو بۆچوونەن، بەڵام نزمترین ڕێژەو ٠.٥٪ زۆر ناهاوڕای ئەو بۆچوونەن.

لە بڕگەی (٧)دا کە تایبەتە بە سەرهەڵدانی پڕوپاگەندەو چەواشەکاری و بەرفراوان بە ڕێژەی ٤٧.٨٪ هاوڕای هەمان بۆچوونن، بە پلەی دووەم و بە ڕێژەی ٣٠.٨٪ زۆر هاوران بەڵام زۆر ناهاوراو کەمترین ڕێژە تەنها ٠.٥٪ کەس بوون.

لە بڕگەی(٨) دا، بۆتە هۆی بڵاوکردنەوەی هەواڵی توندوتیژی بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی٥٨.٢٪ هاورای هەمان بۆچوونن، لە پلەی دووەمدا بە ڕێژەی ٣١.٣٪ زۆر هاورای بۆچوونەکەن و تەنها ٠.١٪هیچ هاوراییەکیان نییە، کەواتە زۆرینەی زۆر کۆدەگن کە نەبوونی یاسا هۆکارێک بووە بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو هەموو هەواڵە تونوتیژییەی ڕۆژانە دەدرێت بە گوێ و چاوی وەرگردا.

لە بڕگەی (٩)دا کە تایبەتە بە جەنگی دەروونی و کێشەی دەروونی بۆ وەرگران لە کاتی نەبوونی یاسایەکی تایبەتدا، بە پلەی یەکەم و بە ڕێژەی ٥٦.٦٪ هاورای هەمان بۆچوونن و بە ڕێژەی ٢٦.٤٪ لە پلەی دووەمدا دێت کە زۆر هاوڕای بۆچوونەکەن، بەڵام کەمترین ڕێژە بە بڕی ١.١٪ زۆر نا هاوران کە نەبوونی یاسا هیچ کێشەیەکی دەروونی دروست ناکات.

لە بڕگەی (١٠) کە تایبەتە بە نەبوونی یاسا بۆتە هۆی تێکدانی سەقامگیری سیاسی، ئابووری ، کۆمەڵایەتی ، ئەمنی و دروستکردنی دڵەڕاوکێ لای خەڵک لەکاتی قەیرانەکاندا بە ڕێژەی ٥٤.٤٪ بە پلەی یەکەم هاورای بۆچوونەکەن، وە لە پلەی دووەمداو بە ڕێژەی ٢٩.٧٪زۆر هاوڕان و کەمترین کەس بە ڕێژەی ١.٦٪ هیچ هاوڕا نین.

خشتەی ژمارە (١٥): ئەنجامی تاقیکردنەوەی تائی یەک نمونە و بۆ ئاستی بڕگەکان

ژمارە	ناوەندەژمێری	ناوەندی گریمانەیی	لادانی پێوەری	بەهای تائی		نمرەی ئازاد	ئاستی ئاماژە
				ئەژمارکراو	Sig		
182	41.27	30	6.107	24.896	0.000	181	0.05

بەپێی ئەنجامەکانی تاقیکردنەوەی (T-test) بۆ ئەم تەوەرە، دەرکەوتووە کە ناوەندی وەڵامی بەشداربووان (41.27) بە شێوەیەکی بەڵگەدار و بەرچاو لە سەروو ناوەندی گریمانەیی (30) دایە، ئەمە دەری دەخات کە نموونەی توێژینەوەکە بە ئاستێکی زۆر بەرز لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەم بڕگانەدان، هەروەها بەهای تائی ئەژمارکراو (24.896) لە ئاستی (0.000) دایە، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت کە بڕگەکانی ئەم تەوەرە بە تەواوی لای نموونەی توێژینەوەکە پەسەندکراون و وەک لایەنێکی گرنگ و کاریگەر لە کێشەی توێژینەوەکەدا (کە پشێوی میدیاییە) تەماشا دەکرێن.

دەرەنجام و ڕاسپاردە و پێشنیازەکان

یەکەم/ دەرئەنجامەکان:

دوای ئەنجامدانی ئەم توێژینەوە گەیشتین بەم دەر ئەنجامانەی خوارەوە

١/ دەرکەوتــووە بەشــێکی زۆری بــەرتوێژان هــاوڕانین لەگەڵ ئەوەی دامەزراوە میــدییایەکانی هەرێــمی کوردســتان وابەســتەبن بە یاسا کارپێکراوەکانی میدیاوە.

٢/ ڕێژەیـەکی زۆری بـەرتوێژان هـاوڕان لـە سـەر ئـەوەی نەبـونی یاسـای میـدیای دیجیتـاڵی هۆکار بـووە بـۆ بڵاوبـوونەوەی هەواڵی ساختەو چەواشەکاری لە هەرێمی کوردستاندا.

٣/ دەرکەوتوە یاسا کارپێکراوەکان جێی متمانە و بەهەند وەرگرتنی دامەزراوە میدیایەکان نین، بۆیە پابەند نین پێیانەوە.

٤/ دەرکەوتوە زۆری ژمارەی پەیج و ئەکاونتە ساختەکان سەرچاوەی سەرەکی پشێووی میدیایین لە هەرێمی کوردستان و کاریگەری خراپیان لە سەر ئاسایشی خێزان و کۆمەڵگە کردوە.

٥/ دەرکەوتوە یاسا کارپێکراوەکانی میدیا وەکو یاسای ژمارە ٣٥ی ڕۆژنامەنوسان، یاسای مافی بەدەستهێنانی زانیاری،یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامرازەکانی پەیوەندیکردن و ڕێنمای ڕێکخستنی فریکوێنسی. نەیانتوانیوە وەڵامدەرەوەی کێشەکانی ئێستای میدیای دیجیتاڵیین لە هەرێمی کوردستاندا.

٦/ دەرکەوتوە نەبوونی یاسای میدیای دیجیتاڵی کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆ و نێگەتیڤی هەیە لەسەر زیادبوونی فەوزا و پشێوی میدیایی لە کوردستاندا، هەر بۆیە زۆربەی بەرتوێژان هاوڕان لە سەر ئەوەی بوونی پشێوی میدیای وادەکات کە یاسای تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی پێویستیەکەی حەتمی بێت.

پێشنیازەکان:

دوابە دوای ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیە و خستنەڕووی دەرەنجام توێژەران چەند پێشنیازێك دەخەنەڕوو:

١/ وابەستەبون بە یاسا کار پێ کراوەکانی میدیا لە هەرێمی کوردستان لە لایەن دامەزاروە میدیایەکانەوە.

٢/ پێویستە لایەنە پەیوەندیدارەکان و پارلەمانی کوردستان و حکومەتی هەرێم کار بکەن بۆ هەموارکردنەوەی یاسای ژمارە ٣٥ ڕۆژنامەنوسان لە هەرێمی کوردستان کە لە گەڵ ناوەڕۆکی ئەمڕۆی میدیای دیجیتاڵیدا بگونجێت یاخود کار بکەن بۆ دەرچواندنی یاسایەکی مەحکەم و سەردەمی تایبەت بە ڕێکخستنی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستان.

٣/ پێشنیاز دەکەین لایەنە پەیوەندیدارەکان بە تایبەتی وەزارەتی ڕۆشنبیری و سەندیکای ڕۆژنامەنوسان هەڵمەتێکی نیشتیمانی بکەن بۆ لێپێچینەوەو بەدواداچون بۆ ئەو میدیای دیجیتاڵی و پەیج و ئەکاونتانەی دەبنە هۆی بڵابونەوەی پشێوی و ترس و دڵەڕاوکێ.

٤/ پیشنیاز دەکەین مامۆستایانی میدیا و ڕۆژنامەنوسان هەنگاوی بە پەلە بنێن بۆ دانانی یاسایەك تایبەت بە میدیای دیجیتاڵی لە پێناوی کەمکردنەوەی پشێوی میدیایی.

٥/ توێژینەوەیەک بکرێت لەسەر (کاریگەری نەبوونی یاسای دیجیتاڵ میدیا لەسەر ئیتیکی میدیایی لەهەرێمی کوردستاندا).

ڕاسپاردەکان:

لەسەر بنەمای ئەو دەرەنجامانەی توێژینەوەکە پێی گەیشتووە، توێژەران ڕاسپاردەی توێژینەوەکەیان بەم شێوەیە دەخەنەڕوو:

1. پارلەمانی کوردستان بە زوویی لە گەڵ مامۆستایانی زانکۆو ڕۆژنامەنوسان لە پێناوی ریفۆرمی میدیای و ئاسایشی. نیشتیمانی کۆمەڵگە کاری پێویست بکەن بۆ ئەنجامدانی پرۆژە یاسای ڕێکخستنی دیجیتاڵ میدیا.

2. توێژەران ڕاسپاردە دەکەن کە تویژەرانی بواری میدیا تویژینەوە بکەن لە سەر چینە جیاوازوکانی کۆمەڵگە سەبارەت بە زانینی رایان لە سەر کاریگەری نەبونی یاسای میدیای دیجیتاڵی.

3. ئەنجامدانی تویژینـەوەی شـیکاری نـاوەرۆك لـە سـەر میـدیای دیجیتـاڵی کـوردی سـەبارەت بـە جـۆرو کاریگـەری ئـەو پەشـێویانەی کەلـە کۆمەڵگەدا بڵاویان دەکەنەوە.

٤. ئەنجامدانی توێژینەوەی بەناونیشانی کاریگەری نەبوونی یاسای دیجیتاڵ میدیا لەسەر ئیتیکی میدیایی لەهەرێمی کوردستاندا.

لیستی سەرچاوەکان:

1/ Liang Wu, Fred Morstatter, Kathleen M. Carley, and Huan Liu, (2018) Misinformation in social media: Definition, Manipulation, and Detection, SIGKDD Explorations, Volume 21, Issue 1, pp80-90.

2/ Hunt Allcott, Matthew Gentzkow and Chuan Yu, (2019) Trends in the diffusion of misinformation on social media, Research and Politics , April-June 2019: 1–8, ournals.sagepub.com/home/rap.

3/ Simon Chesterman, (2024) Lawful but Awful: Evolving Legislative Responses to Address Online Misinformation, Disinformation, and Mal-Information in the Age of Generative AI, THE AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW, Vol. 72, pp934-965.

4/ Alberto Bellocchi, Timothy Graham, Stina Bergman Blix and Darren Linvill, (2025) Editorial: Sociology of emotion and affect in the age of mis-, dis-, and mal-information, frontiers in sociology, DOI 10.3389/fsoc.2025.1563408

5/Yucong Lao,I & Yukun You, (2025) NGOs' Endeavors in Mis- and Disinformation Combat and Literacy Enhancement: *A Case Study of Faktabaari*, pp1-39. https://doi.org/10.31235/osf.io/wdre7
https://osf.io/preprints/socarxiv/wdre7_v1

6/ Claire Wardle and Hossein Derakhshan, (2017) Information Disorder (Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking), Published by the Council of Europe.

7/ Yaqi Yu, (2023) The Causes and Solutions of We Media Chaos, Proceedings of the 4th International Conference on Educational Innovation and Philosophical Inquiries. DOI: 10.54254/2753-7064/7/20230862

8/ Hrishita Chakrabarti, Tobia Diletta Micol, Monica Landoni and Maria Soledad Pera, (2025) Online Information Disorder & Children, the 47th European Conference on Information Retrieval), April 10, 2025, Lucca, Italy.

9/ Anastasia Giachanou, Xiuzhen Zhang, Alberto Barrón-Cedeño, Olessia Koltsova and Paolo Rosso, (2022) Online information disorder: fake news, bots and trolls, International Journal of Data Science and Analytics (2022) 13:265–269.

10/ Susan Maret, (2025) Mal-Information, the Anatomy of an "Information Disorder, Secrecy and Society, Vol. 3, No. 2 [2025], Art. 4.

11/ Isah Nasidi, (2021) Information disorder ecosystem: concepts taxonomies, and research agenda, The Centre for Journalism Innovation and Development [CJID]

12/ Tahir Salim Zari, (2021) Digital advertising and its impact on Consumer Behavior, International Research Journal of Humanities and Interdisciplinary Studies (IRJHIS), Volume 2, Issue 5, May 2021, Impact Factor 5.71, pp121-127.

13/ Vanita Khanchandani and Moveen Kumar, (2017) Mapping of E-books in Science & Technology: An Analytical Study of Directory of Open Access Books, Journal of Library & Information Technology, Vol. 37, No. 3, May 2017, pp. 172-179.

14/Erkan Terzi, (2025) The social chaos power of social media, MAY 23, 2025, Available from: https://erkanterzi.com/the-social-chaos-power-of-social-media/

15/ Murat Selvi, (2024) Navigating the Digital Chaos Requires Ethical Journalists, 2September2024, Available from:
https://researchcentre.trtworld.com/publications/blog/navigating-the-digital-chaos-requires-ethical-journalists/

16/ Asad Ali, (2022) Social Media as an Agent of Chaos in Societies, June 7, 2022, Available from:
';https://thediplomaticinsight.com/social-media-as-an-agent-of-chaos-in-societies/

17/ Phil cooke, (2025) Navigating Media Chaos: How to Stay Informed Without Getting Overwhelmed, February 15, 2025, Available from:
https://www.philcooke.com/navigating-media-chaos-how-to-stay-informed-without-getting-overwhelmed/

18/ Noviantika G., (2026) What Is the Difference Between a Blog and a Website: Content, Monetization, and Updates, Mar 10, 2026, Available from:
https://www.hostinger.com/my/tutorials/difference-between-blog-and-website

19/ Lily Hulatt and Gabriel Freitas, (2024) Audio-visual Media, 9 October, 2024, Available from:
https://www.studysmarter.co.uk/explanations/media-studies/mass-media/audio-visual-media/#:~:text=Components%20of%20Audio-visual%20Media,

20/ Varsha Jain and Vijay Viswanathan, The Usage and Applications of Mobile Apps, Published in the United States of America by Information Science Reference (an imprint of IGI Global), DOI: 10.4018/978-1-4666-8239-9.ch100
21/ Indeed Editorial Team, (2025) What is digital media? (Different types, uses and careers), 26 November 2025, Available from:
https://uk.indeed.com/career-advice/career-development/what-is-digital-media
٢٢/ هەرمن شێرکۆ نصرالدین (٢٠٢٣)، کاریگەری بەبازاڕکردنی کۆمەڵایەتی کارەکتەرە ناودارە کوردییەکان لە سۆشیال میدیادا، تێزی دکتۆرای بڵاونەکراوە، زانکۆی صلاح الدین، کۆلێژی ئاداب، بەشی راگەیاندن.

٢٣/ کارزان محمد، (٢٠١٧)رۆژنامەنوس و تاوانەکانی راگەیاندن ، ، دەزگای رۆشنبیری جەمال عیرفان، سلێمانی.
٢٤/ هاوژین عومەر، (٢٠١٢) ئیتیکی کاری رۆژنامەوانی، چاپخانەی موکریانی، هەولێر .
٢٥/ حسن عماد مكاوی، (٢٠٠٣) أخلاقيات العمل الإعلامي، دار المصرية اللبنانية.
٢٦/ عبدالرزاق احمد السنهوری بك، علم اصول القانون ،المركز الأكاديمى للنشر الاسكندرية.
٢٧/ سایتی سەنتەری میترۆ بۆ داکۆکیکردن لەمافی رۆژنامەنوسان، بەرواری سەردان ٢٠٢٦/٢/١٠،
https://www.metroo.org/dreja.aspx?=hewal&jmare=27&Jor=5
٢٨/ سایتی خزمەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرواری سەردان ٢٠٢٦/٢/١٠،
ڕێنمایی (١) ساڵی ٢٠١٤ ڕێنمایی ڕێکخستنی فریکوێنسی سیەیس لە هەرێمی کوردستان | خزمەت
29/ سایتی پارلەمانی کوردستان بەرواری سەردان ٢٠٢٦/٢/١٠ .
https://legislation.krd/law-detail/?id=1849

Media Reform and the Right to Private Life: Strengthening Ethical Principles in the Kurdistan Region

Eman Luqman Abdulla
Assistant Lecter
University of Sulaimani
College of Administration and Economics
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani.
eman.abdulla@univsul.edu.iq

Dr. Ismail Othman Abdulrahman
Lecturer
University of Sulaimani
College of Humanities
Department of Philosophy and Cultural Studies
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani ismail.abdulrahman@univsul.edu.iq

Abstract

Media reform in the Kurdistan Region is an important and significant process to face the challenges of digital media. One of the most important ethical duties of the media in this era is to protect the right to the private life of individuals, especially in times of speed and resorting to digital sensationalism, which affects the private lives of individuals. Media reform will be a significant change in the field of journalistic work law, in order to be able to answer the new ethical challenges, because part of the ethical principles have a legal perspective, at the same time the media must provide assurance to its receivers that freedom of expression does not become an excuse for publishing false information or harming the lives of individuals and the general interest of society. The research community is Sulaymaniyah-Chamchamal, and the research sample is the collection of a significant part of the news published on the social media of the television channels and digital news websites of each of the (Ava and 8) channels that gave great importance to the event. The main goal of the research is the analysis and presentation of to what extent the media channels of the Kurdistan Region have been able to observe ethical laws and rules in the coverage of disasters, especially natural disasters. Research Method; films and clips were used as part of verbal data analysis, Research Theory is Digital Social Responsibility and the Semiotics of John Fiske (Media and Cultural Studies). The results of the research; in media coverage, more importance is given to collecting likes, comments, and the feelings of the receiver during the presence of crises, they have been less able to observe ethical principles and journalistic responsibility during the transmission of events and news, despite the use of technical symbols to arouse the feelings of the receiver.

Keywords:

Media Reform, Journalistic Ethics, Digital Privacy, Social Responsibility, John Fiske's Theory

ریفۆرمی میدیایی و مافی ژیانی تایبەتی:
بەهێزکردنی بنەما ئەخلاقییەکان لە هەرێمی کوردستان

ئیمان لوقمان عەبدوڵا
مامۆستای یاریدەدەر
زانکۆی سلێمانی
کۆلێژی کارگێڕی و ئابووری
هەرێمی کوردستان عێراق، سلێمانی
eman.abdulla@univsul.edu.iq

د. ئیسماعیل عوسمان عەبدولڕەحمان
مامۆستا
زانکۆی سلێمانی
کۆلێژی زانستەمرۆڤایەتییەکان
بەشی فەلسەفە و توێژینەوە کولتوورییەکان
هەرێمی کوردستان عێراق، سلێمانی ismail.abdulrahman@univsul.edu.iq

پوختە
ریفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستاندا پرۆسەیەکی گرنگ و پڕبایەخە بۆ رووبەڕبونەوەی ئاستەنگەکانی میدیای دیجیتاڵی. یەکێک لە گرنگترین ئەرکە ئیتیکییەکانی میدیا لەم سەردەمەدا بریتییە لە پاراستنی مافی ژیانی تایبەتی تاکەکان، بەتایبەت لەکاتی خێرایی و پەنابردنە بەر وروژاندنی دیجیتاڵی، کە کاریگەری لەسەر ژیانی تایبەتی تاکەکان دەبێت. ریفۆرمی میدیایی، گۆڕانکارییەکی گرنگە لە بواری یاسای کاری میدیایدا، بۆ ئەوەی بتوانێت وەڵامی ئاستەنگە ئیتیکییە نوێیەکان بداتەوە چونکە بەشێک لە پرەنسپە ئیتیکیەکان روانگەیەکی یاساییان هەیە، میدیا پێویستە دڵنیایی بداتە وەرگرەکانی، کە ئازادی ڕادەربڕین نابێتە بیانوو بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری هەڵە یان زیانگەیاندن بە ژیانی تاکەکان. کۆمەڵگای توێژینەوەکە؛ شاری سلێمانی-چەمچەماڵ، سامپڵی توێژینەوەکەش وەرگرتنی بەشێکی بەرچاوی ئەو هەواڵانەیە کە لەسۆشیاڵ میدیای کەناڵە تەلەفزیۆنییەکان و وێبسایتە هەواڵییە دیجیتاڵییەکانی هەریەک لە کەناڵەکانی (ئاڤا و هەشت) بڵاوکراوتەوە و گرنگی زۆریان بە ڕوداوەکە داوە. ئامانجی سەرەکی توێژینەوەکە؛ شرۆڤە و خستەڕوی ئەوەیە کە تاچەند کەناڵە میدیاییەکانی هەرێمی کوردستان، توانیویانە ڕەچاوی یاسا و ڕێسا ئیتیکییەکان بکەن لە ڕۆماڵی کارەساتەکاندا بەتایبەت کارەساتە سروشتییەکان. میتۆدی توێژینەوەکە؛ فیلم و گرتەکان وەک بەشێک لە شیکاری داتای زارەکی سوودیان لێوەردەگیرێت، تیۆری توێژینەوەکە بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی دیجیتاڵی و تیۆری هێماناسی جان فیسک (میدیاو توێژینەوە کولتوورییەکان)ە. دەرەنجامی توێژینەوەکە؛ ڕۆماڵە میدیاییەکان زیاتر گرنگی بەکۆکردنەوەی لایک و کۆمێنت و هەستی وەرگرەدرێت لەکاتی بوونی قەیرانەکاندا، کەمتر توانیویانە ڕەچاوی بنەما ئیتکیەکانی و بەرپرسیاریەتی میدیایی بکەن لەکاتی گواستنەوەی ڕووداوە و هەواڵەکاندا، سەرەرای بەکارهێنانی هێما تەکنییەکان بۆ وروژاندنی هەستی وەرگر.

کلیلەوشەکان:
ریفۆرمی میدیایی، ئیتیکی میدیا، تایبەتمەندی دیجیتاڵی، بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی، تیۆری جان فیسک

پێشەکی
میدیا دامەزراوەیەکی بەرهەمهێنانە، وزەی ئەم بەرهەمهێنانەش گشت ئەو توانا مرۆییانە کە کار لە بەرهەمهێنانی پەیامەکاندا دەکەن، ئەو پەیامانەش پەیوەندیەکی راستەوخۆیان بە کۆمەڵگاوە هەیە، چونکە وەک کاڵاو خزمەتگوزارییەکی میدیا لێیدەڕوانرێت، هاوڵاتیان دەبنە بەکاربەری کاڵاکان، دونیابینی خۆشیان لەو چوارچێوەیەدا رێک دەخەن. هەر دامەزراوەیەک کە پەیامە میدیاییەکان (بینراو، بیستراو، خوێنراو) فۆرمەڵە دەکات، پێویستە ڕەچاوی بنەما ئیتیکی و یاساییەکانی کاری رۆژنامەوانی بکەن، بۆ ئەوەی بەهاو پرەنسیپە مرۆییەکان پارێزراو بێت.
دوای ساڵی (٢٠١٠) لەهەرێمی کوردستاندا، گشت دامەزراوە میدیاییەکان (رادیۆ، رۆژنامە، تەلەفزیۆن) هاتوونەتە ناو قۆناغبەندیەکی نوێوە، لەچوارچێوەی میدیای کۆنباودا دەرچوون، هەموو پەیامە بەرهەمهێنراوەکان دەگوێزنەوە بۆ ناو تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان، میدیاکان بەدوو فرێم و فۆرماتی جیاواز کاردەکەن (فۆرماتی میدیایی کۆنباو، فۆرماتی میدیایی نوێ)، پەیامەکانیشیان لەو چوارچێوەیەدا ئاراستەی وەرگرەکانیان دەکەن. دوفلور بال روکیچ ئاماژەی بەوەکردووە لە بازاڕی میدیایدا (Differentiated Audience)، دیدو تێروانینی دەستەکۆمەڵایەتییەکان (social categories Perspective) جیاواز دەبن، هەربۆیە وەرگرەکان هەمەچەشن دەبن لە وەڵامدانەوەی جوڵە میدیاییەکاندا **(تسلیمی و حقیقی، ١٣٩٧: ١٥)**.
ئەگەر لەروانگەی فۆکۆیشەوە لێیبڕوانین، پێیوایە:"کۆمەڵگای ئێمە، کۆمەڵگای نمایشی- نییە، بەڵکو کۆمەڵگایەکە لەژێر چاودێری کامێراکاندایە بەشێوازی قوڵ، هەموومان دەبینرێن بەبێ ئەوەی چاودێرکەران خۆیان ببینرێن".**(فوکو، ١٣٩١: ٤٥)** هەروەها ئەو پێوایە گوتاری هەژمونگەری دەسەڵات لەرێگای میدیا و دەزگا ئایدۆلۆژییەکانی کۆمەڵگاوە خۆی نمایش دەکات.
تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان، ناوەندی بازاڕگەری میدیایی گەورەن، بۆیە لە سەردەمی ئێستادا لەچوارچێوەی لۆکاڵیبوون دەرچوون، چونەتە ئاستێکی جیهانییەوە. بەوتەی کاستێلز "نوسینگە دیجیتاڵییەکان، نوسینگەیەکی تۆڕین، ئاستی بەرهەمەکانیان جیاوازە، ئەگەرچی پەیوەندیەکی پێکەوەییان نییە، چونکە ئامانجی سەربەخۆیان هەیە توانیویانە (کۆمەڵگای تۆڕ)دروست بکەن". هەروەها (Neff and stark) هەنگاوێک زیاتر دەڕۆن، وشەیەکی گرنگتری بەکارهێناوە ئەویش (هەمیشە بێتا) کە میدیاکان لەپێناو ئابووری وەرگر سەنتەریدا (user-driven) کاردەکەن **(هوارد، ١٤٠١: ٤٥)**.
ئەم توێژینەوە دەیەوێت لەچوارچێوەی ریفۆرمی میدیا و بە پشت بەستن بە تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی وەک پێوەرێک بۆ دەستنیشانکردنی بنەما ئیتکییەکان، هەروەها تیۆری جان فیسک لەچوارچێوەی توێژینەوە کەلتورییەکان، شیکاری بۆ پەیامە ڤیدیۆییەکان بکات کە خراونەتەڕوو.
جان فیسک، تیۆرێکی گرنکی رەخنەیی میدیا و توێژینەوە کەلتورییەکانە، لەچوارچێوەی شیکاری فیلم و سینەمادا کاری پێدەکرێت، لەو چوارچێوەیەدا دەتوانێت شیکاری بۆ گرتەو فرێمەکانی سینەما بکات.

ئەدەبیاتی توێژینەوەکە و بونیادی تیۆری

تیۆرەکانی میدیای دەکرێت دابەش بکرێت بەسەر تیۆرەکانی بەرهەمهێنانی میدیایی، کە زیاتر لەچوارچێوەی تیۆرە ئابورییەکان و کۆنترۆڵی میدیا لەلایەن دەسەڵاتەوە خۆی دەبینێتەوە.

تیۆرەکانی ناوەڕۆکی میدیایی (content) ؛ کە باس لە ناوەڕۆکە میدیاییەکان و کاریگەریان لەسەر وەرگر دەکات **(ویلیامیز،١٣٩٧: ١٤١)** بەهەمان شێوە تیۆری کڵێشەسازی والتەر لیمپین، پێیوایە"میدیا کۆی گشتی وێنەکان ناگوێزێتەوە، بەڵکو ئەو وێنانە دەگوێزێتەوە کە خواستی خۆیەتی و کاریگەری لەسەر هۆشیاری گشتی دەبێت."

تیۆرەکانی کاریگەری لەسەر وەرگر؛ میدیا لەڕێگای پەیامەکانەوە کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر وەرگرەکانی هەیە بەشێوەیەکی ئەرێنی یان نەرێنی، هەندێکجار وەرگرەکان کاریگەری لەسەر بەرهەمهێنانی پەیامەکان دەبێت، لەو ڕوانگەیەوە میدیاکان بەجۆرێک پەیامەکانیان دادەڕێژن کە ڕەچاوی چێژی بینین و بیستنی وەرگرەکانیان بکەن.**(مهدی زاده، ١٣٩١: ٩١)**. تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی لە چوارچێوەی تیۆرەکانی یەکەمداییە، تیۆری جان فیسک لەچوارچێوەی دووەمدا خۆی دەبینێتەوە، ئەویش کاریگەری میدیاییە لەسەر وەرگر و کۆمەڵگا.

میتۆدی توێژینەوە

میتۆدی توێژینەوەکە شیکاری فرێم و گرتە و ڤیدیۆکانە، فیلم و گرتەکان وەک بەشێک لە شیکاری داتای زارەکی سوودیان لێوەردەگیرێت، چونکە تاوەکو ئێستا میتۆدێکی دیاریکراو بە شیکاری داتای بینراو نییە. بێگومان ئەمەش بە پشتبەستن بە تیۆری توێژینەوەکە، دەتوانێت شیکار بۆ سامپڵی توێژینەوەکە بکات **(فیلک،١٣٩٢: ٢٦٨)**. شیکاری زانیارییەکان، وەرگرتنی کۆمەڵێک فرێمی دیاریکراوی ئەو ڤیدیۆیانەدا دەبێت، کە دەرخەری ژیانی تایبەتی ئەو خێزان و کەسایەتیانەن کە بەشێوەی نمونەی هەرەمەکی وەرگیراون.

کۆمەڵگا و سامپڵی توێژینەوە

هەرێمی کوردستان/عێراق، شاری سلێمانی، شارۆچکەی چەمچەماڵ. ئەم شارۆچکەیە لە کانوونی یەکەمی ٢٠٢٥دا، دەوروبەری ڕوبەڕوی شەپۆلێکی بارانباریی بێپێشینە بوونەوە کە بووە هۆی دروستبوونی لافاوێکی وێرانکەر. ئەم کارەساتە زیانێکی گیانی و ماددی زۆری لێکەوتەوە؛ چەند هاووڵاتییەک گیانیان لەدەستدا و زیاتر لە ٢٠٠٠ ماڵ و سەدان ئۆتۆمبێل و شوێنی بازرگانی زیانی توندیان بەرکەوت.

سامپڵی توێژینەوەکە هەشت ڤیدیۆیە کەبەشێوەی ڕیل تۆماکراوە (بەشێوەی هەرەمەکی مەبەستدار) لە پەیجەکانی سۆشیال میدیای (ئەنیستاگرام)کەناڵ هەشت[٧٤] و ئاڤا[٧٥] بڵاوکراونەتەوە.

کێشەی توێژینەوە

کێشەی سەرەکی توێژینەوەکە بریتییە لە زانینی ئاستی پابەندبونی میدیا کوردیەکان بە پرەنسیپی ئیتیکی پارا ستنی مافی ژیانی تایبەت لە کاتی ڕوداو و کارەساتەکاندا، هەوڵدەدەین کێشەکە لە چەند پرسیارێکدا بخەینەڕوو:

١- دامەزراوە میدیاییەکان تاچەند ڕەچاوی بنەما ئیتکییەکان و بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی دەکەن، لەکاتی بوونی قەیرانە سروشتی و کۆمەڵایەتییەکاندا؟

٢- تاچەند دەزگاو دامەزراوە میدیاییەکان، ژیانی تایبەت و کەرامەتی مرۆڤەکانیان بەلاوە گرنگە؟

٣- دەزگاکان توانیویانە واقیعەتی ڕوداوەکان بگوێزنەوە، یان بوونە لایەنگر لەگواستنەوەی ڕوداوەکاندا؟

بونیادی تیۆری توێژینەوەکە

تیۆری توێژینەوەکە دوو تیۆری جیاوازە، کە یەکەمیان بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی دیجیتاڵییە، هەروەها تیۆری هێماناسی جان فیسک، کە لە چوارچێوەی میدیا و توێژینەوە کەلتورییەکاندا خۆی دەبینێتەوە.

یەکەم؛ ریفۆرمی میدیایی لە چوارچێوەی ئیتکی کاری میدیادا

لە سەردەمی دیجیتاڵیدا، ریفۆرم بە ئاراستەی ڕێکخستنی پلاتفۆرمە ئۆنلاینەکان هەنگاو دەنێت، بۆ پاراستنی کوالێتی زانیاری و مافەکانی تاک **(74:Napoli, 2019)**. لە سایەی گۆڕانکارییە خێراکانی تەکنەلۆژیای زانیاری، ریفۆرمی میدیایی چیتر تەنها لە گۆڕینی یاسا تەکنیکییەکاندا کورت نابێتەوە، بەڵکو "ئیتیک" بووەتە چەق گۆڕینی هەر پرۆسەیەکی چاکسازی. ریفۆرمی ڕاستەقینە لەوێوە دەست پێدەکات کە میدیا وەک دامەزراوەیەکی ئەخلاقی سەیر بکرێت، نەک تەنها ئامرازێکی تەکنیکی بۆ گواستنەوەی زانیاری**(156:Baran & Davis, 2021)**.

پرسی پاراستنی مافی ژیانی تایبەت (Privacy Rights) دەبێتە یەکێک لە هەستیارترین و ئاڵۆزترین تاقیکردنەوەکان بۆ هەر پرۆسەیەکی چاکسازی؛ چونکە لە ژینگەی میدیای دیجیتاڵیدا، سنووری نێوان ژیانی گشتی و تایبەت تەمومژاوی بووە و زۆرجار مافە کەسییەکان دەکرێنە قوربانیی "خێرایی" و "وروژاندنی میدیایی.

چەمکی مافی ژیانی تایبەت:

---

[74] کەناڵ8 دامەزراوەیەکی میدیایی سەربەخۆ و هاوچەرخە، ساڵی 2023 لە هەرێمی کوردستان دامەزراوە و ناوەندی سەرەکیی کەناڵەکە لە شاری سلێمانییە کە بە پایتەختی ڕۆشنبیری ناسراوە. لە ڕێگەی دوو کەناڵی تەلەڤزیۆنی بە زمانەکانی کوردی و عەرەبی، دیجیتاڵ بە زمانەکانی (کوردیی ناوەند و کورمانجیی سەروو، ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی و فارسی)، رادیۆ و سەنتەری توێژینەوەوە لە بەرزترین ئاستی پیشەییبوون و پێشکەوتنە تەکنەلۆجییەکانەوە بەرهەمە ڕۆژنامەوانی و زانستییەکانی پێشکەش دەکات **(سایت کەناڵ 8)**

[75] گرووپی میدیایی ئاڤا، گرووپێکی میدیایی بەرپرسیارە، کە بەشێوەیەکی پیشەگەرانە و بە کوالێتییەکی بەرز کاردەکات بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریی و بەرهەمی ئینتەرتەینمێنت (کاتبەسەربردن) و هەواڵی. ناوەڕۆکی بەرهەمەکانی لەسەر هێڵی بەها نیشتمانییەکان و پیرۆزییەکانی کوردستان و بەها باڵاکانی خێزانی کورد دادەڕێژێت لە چوارچێوەی کاری میدیایی هاوچەرخدا. **(سایت ئاڤا)**

هەوڵدان بۆ ناساندنی ئەم چەمکە مێژوویەکی دێرینی هەیە، بەپێی ڕوانین و دیدگای کەسەکان و باروودۆخ و سەردەمی پێناسەکردنەکەی بەردەوام لە گۆڕاندا بوە، واتا هەمیشە مانای جیاواز و نوێتر دەدرێتە چەمکەکە، بە کورتی دەشێت مافی ژیانی تایبەت وا بناسێنرێت" مافێکی سروشتی ڕێژەیی کەسەکانە و پەیوەستە بە هەر شتێکەوە کە نەیەوێت دۆست و دوژمن یان کەسانی دیکە بیزانن بە ئاشکراکردن و بڵاوکردنەوەی، دوچاری پلار و ڕقلێبونەوەی دەوروبەر ببنەوە و ببێتە مایەی هەڕەشە و مەترسی بۆیان ، هاوکات چەمکێکی لاستیکیە و واتاکەی بەپێی ئاست و پلەی بەرپرسیارێتی و ناسراوی و پێگەی کەسەکان لە گرژبون و خاوبونەوەیەکی بەردەوامدایە".(**ئەیڤەس،53:2020**)، هەروەها وارد باس لەوە دەکات کە لە کاتی کارەساتدا، پێناسەی ژیانی تایبەت فراوانتر دەبێت. چونکە قوربانی لە "دۆخی شۆک"دایە، ئەرکی ئیتیکی میدیا ئەوەیە کە وەک پارێزەر (Advocate) مامەڵە بکات، نەک تەنها وەک گواستەرەوەی وێنە. بڵاوکردنەوەی گرتەی ڤیدیۆیی کەسێک کە لە ناو هاوار و گریان و شۆکدایە، بە پێشێلکردنی "کۆنترۆڵی کەسایەتی" دادەنرێت، تەنانەت ئەگەر لە شوێنێکی گشتیشدا بێت.**(Ward, 2021, p. 179)**

تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی دیجیتاڵی[٧٦]

ئەم تیۆرە زیاتر جەخت لە (سەربەخۆی و ئازادبوونی میدیا) و (ئەرک و بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی) دەکاتەوە، میدیا پێویستە وەڵامدەرەوەی خواست و پێداویستییەکانی کۆمەڵگا بێت، هەروەها لەبەرانبەر چالاکییەکانی خۆیدا (گەیاند و بڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیارییەکان) بۆ وەرگرەکان، پێویستە ڕەچاوی بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی بکات **(مهدی زادە، ١٣٩١: ٨٩)**. بنەمای تیۆرەکە لەچەند خاڵێکدا دەخەینەڕوو:

١- **کەمکردنەوەی زیانی دیجیتاڵی:** لە کاتی کارەساتەکاندا، بڵاوکردنەوەی دیمەنی ئازاری قوربانیان بۆ کۆکردنەوەی "لایک"، پێشێلکردنی ڕاستەوخۆی ئەم بنەمایەیە، چونکە زیانی دەرونیی درێژخایەن لەسەر وەرگرەکان دروست دەکات، دەبێتە جۆرێک لە شکاندنی "کەرامەتی دیجیتاڵی" لە ئەرشیفی ئینتەرنێتدا دەمێنێتەوە .**(Ward, 2024, p. 112)**

٢- **بەرپرسیارێتی ئەلگۆریتمی:** میدیا بەرپرسە لەو شێوازەی پەیامەکەی بۆ دادەڕێژێت تا سەرنجی ئەلگۆریتمەکان ڕابکێشێت. بەکارهێنانی "کلیک بایت (Clickbait) "کە ژیانی تایبەتی تاکەکان تێکدەدات تەنها بۆ بەرزکردنەوەی چالاکی(Engagement) ، لادانە لە ئیتیکی پیشەیی **(Zelizer et al., 2023, p. 154)**.

٣- **ڕاستکردنەوەی کارا :** لەو ژینگە دیجیتاڵییەی کە میدیا کاری تێدا دەکات، پێویستە میدیا هەڵە دەکات، دەستبەجێ ڕاستبکرێتەوە لەهەمان پلاتفۆرم کە هەڵەکەی تێدا کراوە بڵاوبکرێتەوە، نەک تەنها سڕینەوە، بەڵکو داوای لێبوردنیش لە وەرگرەکان بکرێت **(Ward, 2021, p. 203)**.

٤- **کارلێکردنی ئیتیکی :**میدیا بەرپرسە لەو ژینگەیەی لە ژێر پۆستەکانیدا دروست دەبێت. فەرامۆشکردنی بەشی کۆمێنت و ڕێگەدان بە گوتاری ڕق و کینە بەرامبەر قوربانیان، بێباکی و نابەرپرسیارێتییە .**(McQuail & Deuze, 2020, p. 195)**

٥- **دادپەروەری و نوێنەرایەتی :**نابێت میدیا وەک "کەرەستەی بازرگانی" سەیری قوربانی بکات، بەڵکو دەبێت ببێتە پارێزەری مافەکانیان و ڕێز لە شکۆیان بگرێت .**(Christians et al., 2021, p. 310)**

٦- **ناپرۆفیشناڵی ڕۆژنامەوانیی:** بەشێک لە هۆکارەکانی پێشلکردنی بنەما ئیتکیەکان لە میدیای کوردیدا، ناپرۆفیشناڵیەتی و لاوازی پیشەی میدیایی ڕۆژنامەنووسان و کارنەکردنە بە ستانداره میدیاییەکان، لەچوارچێوەی ئازادی ڕادەبرین و ڕۆژنامەنوسیدا **(ڕەسول، ٢٠١٢: ١٢٢).**

دووەم: تیۆری هێماناسی ڕەخنەی جان فیسك

جان فیسک (John Fiske)[٧٧] ، لەساڵانی (٢٠٢١-١٩٣٩) ژیاوە، یەکێکە لە ناودارترین تیۆری دارێژەرانی بواری خوێندنەوەی کولتووری (Cultural Studies)، و کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر تێگەیشتن لە کولتووری باو (Popular Culture) هەبووە. تیۆرییەکەی فیسک بەوە جیا دەکرێتەوە کە گەشبینانە دەڕوانێتە "بینەر" یان "بەکارهێنەر" و پێیوایە خەڵک تەنها وەرگرێکی بێدەنگ نین، بەڵکو چالاکن. **(مژگان، ١٣٨٢: ١٢٦)** فیسك لە توێژینەوەی (کلتووری تەلەفزیۆن) دابەشکاریەکی لەسەر سێ ئاستی جیاواز کردووە ئەوانیش؛

١- واقیعیەت؛ ئەو کاتەی میدیا پەیامەکانی بەرهەم دەهێنێت، کۆمەڵێک هێمای کۆمەڵایەتی لەخۆدەگرێت، لەوانەش (ڕوکاری دەرەکی، جلوبەرگ، کەسایەتیەکان، هەڵسوکەوتەکان...)

٢-ڕانانەوە (Representation)؛ هەموو هێما تەکنیەکان لەخۆدەگرێت کە لەڕێگای تەکنۆلۆژیاوە ئەنجام دەدرێت، بۆنموونە ؛ کامێرا، ڕووناکی، ئیدت، مۆسیقا، هەروەها کۆمەڵێك هێمای دیکەی وەك داستان و کەسایەتییەکان، گفتوگۆ و کات و شوێن، کە ئەمانە پەیوەندییان بە شوێنی بەرهەمهێنانی پەیامەکانەوە هەیە.

٣- هێما ئایدۆلۆژییەکان؛ ئەمانیش ڕەمزە کۆمەڵایەتیەکانن کە بریتین لە تاگەرایی، باوکسالاری، ڕەگەز، چینی کۆمەڵایەتی، سەرمایە **(فیسك،1380: 128)**

---

[٧٦]تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی، ڕەگەکەی بۆ ڕاپۆرتی کۆمیسیۆنی "هاتچینز" لە ساڵی ١٩٤٧ دەگەڕێتەوە، لە دوای ساڵی ٢٠١٠وە بەهۆی شۆڕشی میدیای دیجیتاڵییەوە تووشی وەرچەرخانێکی مێژوویی بوو. نوێبوونەوەی بنەڕەتیی ئەم تیۆرییە لەسەر دەستی پرۆفیسۆر ستیڤن وارد (Stephen J. Ward)بوو، کە لە ساڵانی (٢٠١٣، ٢٠٢١، و ٢٠٢٤) لە ڕێگەی کارەکانی لەسەر "ئیتیکی میدیای رادیکاڵ و دیجیتاڵ"، چەمکەکەی لە بەرپرسیارێتییەکی سنوورداری دامەزراوەییەوە گۆڕی بۆ "بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی گشتگیر.(Ward, 2024, p. 45)."

[77]فیسک زیاتر لە نێوان ساڵانی ١٩٧٠ بۆ ١٩٩٠ لە لوتکەی بەرهەمهێنان و نووسیندا بوو، کە تێیدا کتێبە بەناوبانگەکانی وەک (*Reading the Popular*)و (*Understanding Popular Culture*) ی بڵاوکردەوە. ئەو زۆربەی ژیانی ئەکادیمی خۆی لە وڵاتانی بەریتانیا، ئوسترالیا و دواتر لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا (زانکۆی ویسکۆنسن-مادیسۆن) بەسەر برد. هەرچەندە لە ساڵی ٢٠٠٠ بەدواوە کەمتر لە ناوەندە زانستییەکاندا دەرکەوت، بەڵام تیۆرییەکانی تا ئێستاش لە زانکۆکانی جیهان وەک سەرچاوەی سەرەکی دەخوێندرێن. **(فرجی: 1396: 126)**

ئاسته جیاوازەکانی شیکاری گوتاری رەخنەی و هێماناسی (عبدالرحمن: ١٣٩٥: ٤٨)

ئاستی شیکاری	شیکاری هێما پەیوەندیدارەکان
ئاستی یەکەم: واقعیەت Reality	پێك دێت لە؛ رەمزە کۆمەڵایەتییەکان، ئەوانیش هێماکانی دەرەوە لەخۆدەگرێت، رەفتار و گوفتار وەك جلوبەرگ و دەموچاوی کارەکتەر و رەفتار و هەڵسوکەوتیان، هەروەها پێست و جلوبەرگ و موو...
ئاستی دووەم؛ رانانەوەیە Representation	ئەو هێما تەکنکیانەی کە بەیارمەتی ئامێرە ئەلیکترۆنیەکان ئەنجام دەدرێت، لەوانەش کامێرا و رووناکی و دەنگ (رێکخستن و مۆسیقای تێکستە)...
ئاستی سێیەم، هێما ئایدۆلۆژیا؛ Ideology	لەوانەش تاکگەرایی، باوکسالاری، نەژادپەرستی و مادیگەرایی و سەرمایەداری لەخۆ دەگرێت...

تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی، دەتوانیت دەست نیشانی لایەنی ئاکارییەکانی کاری میدیایی بکات، لە خستەڕووی بابەتەکان بۆ کۆمەڵگا، هەروەها تیۆری رەخنەی جان فیسک شیکاری لایەنی واقیعیەتی گواستنەوەی رۆماڵە رۆژنامەوانییەکان، هەروەها ئەو گۆرانکارییە تەکنیکیانە کە لەبەرهەمهێناندا دەکرێت، کاریگەری لەسەر هەستی وەرگر دروست دەکات، پاشان روکاری ئایدۆلۆژی بابەتەکان دەخاتەڕوو، هەردوو تیۆرەکە پێکەوە دەبنە دوروی دراوێک، بۆ شیکاری لایەنی مەیدانی توێژینەوەکە.

لایەنی پراکتیکی توێژینەوە

ڤیدیۆکە یەکەم (٥٠ چرکەیە)؛

پەیامنێری کەناڵی ئاڤا دەچێتە ناو ماڵێکەوە، بەجلوبەرگێکی شێواوە، چاکەتێکی درێژ و ملپێچێک و جزمەی لەپێدایە، لە پشتەوە جامخانەیەکی ئاسنی شکاو دەردەکەوێت، بەدەنگێکی پڕ حەسرەتەوە دەڵێت: زۆر غەمبارم، لەپڕ بەکامێرامانەکەی دەڵێت، بڕۆینە بەشێکی دیکەی خانووەکە، ئەم شوێنە بەخێوکردنی ئاژەڵ بووە (٣٠) ساڵ لەمەوپێش، مـن لەرزم لێـدێت لەم شـوێنەدا، خـوا یارمەتیتـان بـدات، دڵخۆشـم سەلامەتن، داوا لە رێکخراوی ...

شیکاری ڤیدیۆکە؛

ئاستی یەکەم ژینگەی ماڵێکی کۆن، پەنجەرەی شکاو کە بە نایلۆن گیراوە، فەوشەیەکی لێڵ و پڕ لە لیتە. ئەمە نیشانەی "هەژاری" و "نەبوونی خزمەتگوزارییە." کۆدەکانی جلوبەرگ؛ خاتوونە بەسـاڵاچووەکە بە پۆشـاکی سـادە و کەمـدەرامەتییەوە دەردەکەوێـت، کە دەلالەتە لە دۆخی ناجێگیری ئابووریان. باران و لافاو لە ناو حەوشـەی ماڵەکەدا، ئەمە نیشـانەی "سروشـتە" کە دەبێتە هەڕەشە بۆ سەر "مرۆڤی پەراوێزخراو."

ئاسـتی دووەم؛ پەیـامنێرەکە ، هەوڵ دەدات لە رێـگەی دەنـگ و وێـنەوە هاوسـۆزی بـۆ ئەو دروسـت بکات، لە گرتەیەکـدا بـاوەش بە کەسی زیانلێکەتوودا دەکات، وەک ئەوەی کەسـێکی نـزیکی خـۆی بێـت، سـەبووری بـداتەوە، ئەم لەکاتێکـدایە پەیـامنێر دەبێـت گـوێزەرەوەی دەنگی هاوڵاتیان بێت بۆ رای گشی.

تەکنیکی کامێرا؛ گرتەیەکی میدیەم تەواوە (Medium long shoot) دواتر کەسی خاوەن ماڵ دێتە ناو دیمەنەکەوە، لەپشتەوە ژێر زەمینێک نیشان دەدات... دەنگ و زمان؛ زمانی جەستەیەی پەیامنێرەکە کەمێک شێواوە، سەرەرای بەکارهێنانی وشەی "سەختە" و "لەرزیوم" هەوڵ دەدات دۆخی ناخۆشی ژیانی ئەو ژنە بەرجەستە بکات، بینەر بۆ خۆی کەمەندکێش بکات.

ئاستی سێیەم: بەرونی ئایدیۆلۆژیای کەناڵەکە لەگواستنەوەی پەیامەکە رەنگی داوەتەوە، چونکە پەیامنێرەکە لەکۆتای ڤیدیۆکە داوا لە دەزگای خێرخوازی دەکات یارمەتییان بدەن. ئەمە ئایدیۆلۆژیای پەنابردن بۆ خێرخوازی نیشان دەدات، لەبری ئەوەی مافی خزمەتگوزاری بە مافی سەرەتایی هاوڵاتی بناسێنرێت. لافاویش وەک هێمایەک بۆ نەبوونی عەدالەتی کۆمەڵایەتییە، ڤیدیۆکە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ رەخنە لە کەمتەرخەمیی دەسەڵات دەگرێت.

تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی؛ رەخنەی سەرەکیی تیۆریی بەرپرسیارێتی لە میدیا ئەوەیە ئایا میدیا دەبێت هاوڵاتی فێری "پاڕانەوە لە خێرخوازی" بکات، یان "داواکاری بۆ ماف"؟ میدیا پێویستە ببێتە فشار لەسەر دامەزراوە حکومییەکان بۆ ئەوەی بەدەمەوەچوونی بۆ ژیانی هاوڵاتیان هەبێت، نەک بەراکێشانی سۆزی بینەران، هەوڵ بباتە بەر وروژاندن.

ئەمەش پێدەوترێت سۆزداریی بۆش (The Spectacle of Poverty)، پێچەوانەی بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتییە کە جەخت لەسەر راستگۆی و بێلایەنی دەکاتەوە، لەگواستنەوەی پەیامەکاندا، سەرەرای ئەوەش جۆرێک لە شکاندنی کەرامەتی ئەو ژنە، لەکاتێکدا تیۆری بەرپرسیاریەتی میدیایی جەخت لەوە دەکاتەوە کە کێشەکە چارەسەر بکات، نەک وەک دیمەنێکی دراماتیکی بۆ بینەر بەکاری بهێنێت.

بەپێ تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی، میدیا پێویستە لێکۆڵینەوە بکات (Investigative Reporting)، نەک تەنها رومالّ (Coverage). پەیامنێرەکە دەڵێت: "ئەمە پێش ٣٠ ساڵ شوێنی ئاژەڵ بووە". ئەمە زانیارییەکی زۆر گرنگە، بەڵام میدیاکە نایچێتە قووڵایی ئەم بابەتەوە: کێ بەرپرسە لەوەی ئەم ماڵە ٣٠ ساڵە بەمشێوەیە ماوەتەوە؟ بۆچی بودجەی ئاوەدانکردنەوە بۆ ئەم ناوچانە خەرج ناکرێت؟ میدیاکە بە جێهێشتنی ئەم پرسیارانە لە "بەرپرسیارێتیی کۆمەڵایەتییەوە" دەبێتە "میدیایەکی رووکەشی."

ڤیدیۆی دووەم (١٣٠ چرکە):

پەیامنێرەکە سەردانی خێزانە لێقەوماوەکەی شۆڕش دەکات، ڤیدیۆکە دو پەنجەرەیە (Two windows)، بەشی خوارەوەی دیمەنی لافاوەکەیە هاتنە ناوەوەی ئاوە بۆ ناوخانووەکە، دووەمیان دیمەنی پەیامنێرەکەیە کە لە پشتەوە پەنجەرەو دەرگاری خانووەکە دەردەکەوێت، گرتەی پەیامنێرەکە میدیەم لەپشتەوەیە (Background medium shot)، دەچێتە لای ژنێک بە تەمەن بە جلێکی ئاساییەوە پاشان پیاوێک بەجلێکی کوردییەوە، مشکیەکی بەسەرەوەیە، ئەوان دەگرین و ئەویش دەڵێت: گریان تەواو دەستی ژنەکە ماچ دەکات، دەڵێت ئەوە هاتم بۆلاتان، بە پیاوەکەش دەڵێت دوێنی زۆر خەمت دامێ، فرمێسکەکانت تەواو، هەموو شتێک دەبێت لە پێکەنین. دیمەنێکی پڕ لە سۆز و کـارێگەرییە کە تێیـدا پەیـامنێرەکە لەبـری ئەوەی وەک چـاودێرێکی دوور لە رووداوەکە دەربکەوێت، خۆی وەک بەشێک لەغەم و ئازاری خێزانەکە نیشان دەدات.

ئاستی یەکەم ؛ جلوبەرگی ئەم خێزانە (بە تایبەت ئەو ژنەی کە خاوەن ماڵەکەیە، هێمای ژیان، مێینەیی، و بەرگی کەلتووری"یە لە بەرامبەر سروشتێکی سارد و تەڵخ) نیشانەی هەژارییە, جلی بەسـاڵاچووەکان کە زۆرجار رەنگی تەڵخ و بەکارهاتوویان پێوە دیارە، هێمـای "ئیشـکردن و سـەختیی ژیـان"ە هێمـای کەمـدەرامەتییە، ئەم لەرووی پۆشـاکەوە دەتـوانین دەسـت نیشـانی ئەوەی بکەیـن کە کارەکتەرەکـان خەڵـکی "شـار" نـین. پەیامنێرەکە بە جلوبەرگێکی رەسمییەوە دەردەکەوێت، مایکی ئاڤا بەدەستیەوەیەتی خێرا باوەش بە ژنەکەدا دەکات، بینینی خۆیەتی وەک فریادرەسێک، جۆرێکیش لە منەتبارکردنی تێدا دەبینرێت"من دوێنی نەموت دێمە لاتان!" وەک ئەوەی بڵێـت مـن بەلێـنی خـۆم بـردووەتە سـەر، بـاوەش و گریـان وەک هێمـایەکی بەهـێزی سۆزدارییە، لەکاتێکدا پەیامنێرەکە بە تەوقەکردنێک دەیتوانی ئەم کارە بکات.

ئاستی دووەم؛ نوێنەرایەتیکردن: لەوێنەکەدا تەرکیزی سەرەکی لەسەر ژنەکەیە، پەیامنێرەکە (foreground) دەیەوێت حاڵەتی سۆزداری نیشانی بینەرەکان بدات، هەروەها وێنەگرتنی لیتە و قوڕی ناو ماڵەکە لە تەنیشت باوەشە گەرمەکە، دژایەتییەکی توند (Contrast) دروست دەکات. پەیامنێر لێرەدا وەک "کچێکی ماڵەکە" خۆی نیشان دەدات نەک تەنها کارمەندێکی میدیایی، ئەمەش کاریگەری دروستکردنە لەسەر سۆزی جەماوەر.

ئاستی سێیەم؛ جۆرێک لە ئایدیای فێمنیستی تێدایە، چونکە پێشتر دەچێتە لای ژنەکە پاشان لای پیاوەکە، هەروەک کارکردنیشە لەسەر ئایدیۆلۆژیای هاوخەمی نەتەوەیی... پیشاندانی مێردی ژنەکەش، وێنەی پیاوێکی تێکشکاوی کورد نیشان دەدات لەبەردەم سروشت و بێباکی دەسەڵاتدا.

لەروانگەی تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتییەوە؛ لایەنی ئەرێنی میدیا لێرەدا ئەرکی "هۆشیارکردنەوەی ویژدانی گشتی" جێبەجێ دەکات. بەکارهێنانی سەکۆی میدیایی بۆ گەیاندنی هاواری خێزانێک کە لە ناو جەرگەی قوڕ و لیتەدا دەژین. ڕەخنەی ئەم تیۆرییە لەم جۆرە ڤیدیۆیانە ئەوەیە کە میدیا "سۆز" دەکاتە جێگرەوەی "فشار". کاتێک میدیا تەنها دەگری و باوەش دەپیا دەکات، ڕەنگە بینەر تەنها بە "گریانێک" ئەرکی خۆی تەواو بکات، ئەمەش پێچەوانەی بەرپرسیاریەتی میدیاییە.

ڤیدیۆی سێیەم (٥٥ چرکە):

ڤیدیۆیەکی دوو پەنجەرەیە، پەنجەرەی یەکەم کە خوارەوەیە، نوسراوە (دوێنێ)، پیشاندانی دیمەنی پیاوێکی بەتەمەنی قژ ماش و برنجییە، منداڵێک کوڕ لە پشتەوەی دەردەکەوێت، پەنجەرەی دووەم، سەرەوەیە (ئەمڕۆ) هەمان پیاو لەبەردەم ماڵەکەی خۆیدا وەستاوە، ماتۆڕێکی نوێی بۆ کڕدراوە، ئەمجارە منداڵێکی کچ دەردەکەوێت دەست بە ماتۆڕەکەدا دەهێنێت، ئەم ڤیدیۆیە چیرۆکی کاسبکارێکی چەمچەماڵ دەگێڕێتەوە کە ماتۆڕەکەی بەهۆی لافاوەوە لەکارکەوتووە، ئێستا لەلایەن خێرخوازانەوە ماتۆڕێکی نوێی بۆ دابینکراوە. لە روانگەی جان فیسک (هێماناسی) ڤیدیۆکە چەند هێمایەکی دیاریکراوی هەیە:

ئاستی یەکەم؛ جلوبەرگی کارەکتەرە؛ ڕەنگێکی تاریکی هەیە، ئەو جلانەی کە پێدەچێت جلوبەرگی کاری رۆژانە بن (کە زۆرجار لە ڤیدیۆکەدا خاکی یان شێدارە)، هێمای "ماندووبوون" و "تێکۆشانی رۆژانە"یە، دەموچاوی کارەکتەرەکە چرچولۆچ بووە، هەستی ماندویەتی ژیانی پێوە دەردەکەوێت.

ئاستی دووەم؛ ماتۆڕەکە وەک هێمایەکی ئابووری؛ ماتۆڕەکە تەنها ئامرازێک نییە، بەڵکو هێمایە بۆ "بژێوی ژیان" و "سەربەخۆیی ئابووریی" خاوەنەکەی. لەکارکەوتنی ئەم ماتۆڕە بە واتای پەککەوتنی ژیانی خێزانەکە دێت. خەندە و پێکەنین؛ گەڕانەوەی خەندە بۆ سەر رووی خاوەن ماتۆڕەکە دوای وەرگرتنی ماتۆڕە نوێیەکە، هێمایە بۆ "سەرکەوتنی خێرخوازی" بەسەر "کارەساتدا".

ئاستی سێیەم؛ لەرووی ئایدۆلۆژییەوە؛ بەڕونی پەیامی سیاسی پشت کەناڵەکە دەخاتەروو، دەیەوێت کەمتەرخەمیەکە ئاراستەی لایەنی دووەم و ئیدارەی ناوچەکە بکات (یەکێتی نیشتمانی کوردستانە).

لەروانگەی تیۆری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتییەوە؛ ڤیدیۆکە رۆڵێکی ئەرێنی دەگێڕێت لە ڕێگەی "کۆمەککردن بە لێقەوماوان" و گەیاندنی دەنگی کاسبکارەکە بە خێرخوازان، کە ئەمەش جۆرێکە لە بەشداریی کۆمەڵایەتیی میدیا بۆ بەهانەوەچوونی لێقەوماوان لە کارەساتەکاندا، بەڵام ئەگەر لە روانگەی رەخنەیەوە لێبروانین، وەک هەمان ڤیدیۆی پێشو روانگەیەکی خێرخوازی و کۆمەکی هەیە نەک فشار خستەسەر دەسەڵات و لایەنە پەیوەندیدارەکان.

ڤیدیۆی چوارەم (١:٥٣ چرکەیە):

ئەم ڤیدیۆیە چیرۆکی دڵتەزێنی خێزانێکی شەهیدێک لە چەمچەماڵ دەگێڕێتەوە، کە سەرەڕای قوربانیدانی باوکیان لە ڕیزەکانی پێشمەرگەدا، ئێستا لە دۆخێکی زۆر هەژارانەدا دەژین؛ باری دارایی خراپیان و نەبوونی خانوویەکی شیاو، لەگەڵ نەخۆشیی دەروونیی کوڕەکەیان، وێنەیەکی تراژیدیی ژیانیان پێشکەش دەکات.

ڤیدیۆکە لە دوو پەنجەرە پێکهاتووە، پەنجەرەی یەکەم بێژەری سەرەکی کەناڵی ئاڤا دەردەکەوێت، پەنجەرەی دووەم یەکەمجار پەیامنێرەکەیە لەگەڵ ژنەکەدا، لەنێوەی ڤیدیۆکەدا کۆی گشتی خێزانەکە پیشاندەدات کە لەسەر دۆشەکەیەکی ئاسایی دانیشتوون، دووبارە لەگەڵ پێشکەشکاری بەرنامەکەدا گفتوگۆ دەکەن.

پەیامنێر لەم ڤیدیۆیەدا هەوڵدەدات بە پیشاندانی کەلوپەلی ماڵەکەیان، گریان و کڕنووشبردنی دایکەکە، سۆزی بینەر و لایەنە خێرخوازەکان ڕابکێشێت"نمایشکردنی تراژیدیا".

ئاستی یەکەم؛ دیمەنی ماڵەکە، جلوبەرگی خێزانەکە، و کڕنووش بردن و گریانەکەی دایکەکە، هەموویان کۆدێکن بۆ هەژاری، هەروەها دایکەکە جلوبەرگێکی نیلی مەیلەو ڕەشی لەبەردایە کە هێمایە بۆ تەعزیەبار و شەهیدبوونی هاوسەرەکەی، ڕەفتار و هەڵسوکەتی دایکە و کچەکانیش جۆرێک لە تێکشکانی دەروونیان پێوە دیارە.

ئاستی دووەم؛ گۆشەی نزم (Low Angle) کاتێک دایکەکە دەچێتە سەر چۆک و دەگری کامێرا لە ئاستی نزمدا نیشانی دەدات، نیشانەی بێدەسەڵاتی مرۆڤ لە بەردەم جەبری ژیاندا. هەروەها گرتەی زۆرنزیک(Close-up) بۆ دروستکردنی هاوسۆزییەکی توند، بینەریش بەو هۆیەوە ناتوانێت چاو لە فرمێسکەکان بپۆشێت، پاشانیش گرتەی (Pan Shots) بۆ پیشاندانی وێنەی گشتی ماڵەکە و خستەڕووی دۆخی هەژارییان. موزیکی خەمناک و هێمن ئاراستەی هەستی بینەر دەکات، سەرەڕای گریانی دەنگی دایکەکە تێکەڵ بە موزیکەکە دەبێت، حاڵەتێکی تراژیدی دەبەخشێتە دیمەنەکە.

ئاستی سێیەم؛ نەمانی دەسەڵاتی باوک وەک جۆرێک لە نەبوونی پشت و پەنا نیشان دەدرێت لەناو خێزاندا، لەهەمان کاتدا میدیا هەوڵدەدات هاوسۆزی بۆ بینەرەکان لەڕێگای دیمەنی فرمێسکی دایکەوە نیشان بدات.

تیۆری بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی؛ لەبری پیشاندانی دیمەنی گریان، دەبوایە میدیا بەدواداچوونی لەو دامەزراوانە بکردایە کە ئەرکیان دابینکردنی ژیانێکی شایستەیە بۆ خێزانی شەهیدان. بەمەش میدیا دووبارە دەبێتە هۆکارێک بۆ پیشاندانی بەزەیی، نەک لێپرسینەوە لە لایەنە پەیوەندیدارەکان و دروستبوونی ژیانێکی شایستە بۆ خانەوادەی شەهیدان، ئەمەش زیاتر بۆ کاردانەوەیەتی لەڕێگای نوسینی کۆمێنتەکانەوە.

ڤیدیۆی پێنجەم (1:1چرکەیە):

ڕیلەکە بە گفتوگۆی دوو هاوڵاتی دەستپێدەکات لە کۆڵانێکی قوڕ و پڕ لە منداڵ و بە جلوبەرگێکی ئاسایی کوردی و جامانەیەکی سومبولی کوردانەوە، بە توندی و هەستێکی قوڵەوە قسە دەکەن.

ئاستی یەکەم؛ پیاوێکی بەتەمەن بە جلوبەرگی کوردی (هێمای ڕەسەنایەتی و مەزڵوومییەت)، منداڵانی گەڕەک هێمای بێ دەسەڵاتییە، هەروەها هاوار و سۆزی گەنجەکە هێماییە بۆ نائومێدی.

ئاستی دووەم؛ کامێرا لە ئاستی چاو (Eye Level) و "کلۆز ئەپ-Close) "بەکارهاتووە بۆ نیشاندانی کاردانەوە و دەربڕینەکانی دەموچاو، ئەمەش بەمەبەستی پیشاندانی هاوسۆزی بۆ بینەر، مۆنتاژی گرتەکان و جوڵەی کامێراکە هێمایەکی تەکنیکییە بۆ بەهێزکردنی "دراما"ی ناو ڕووداوەکە، نەک تەنها گواستنەوەی زانیاری.

ئاستی سێیەم؛ پیشاندانی جۆرێک لە مەزڵومیەتی خەڵکی ناوچەکەیە، لەبەرانبەر نەبوونی خزمەتگوزارییەکان، بێدەسەڵاتی هاوڵاتیان لەبەرانبەر دەسەڵاتدارانی ناوچەکە.

تیۆری بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی؛ بڵاوکردنەوەی وێنەی منداڵان لەناو دۆخێکی وەها پڕ لە قەیران و هاواردا، دەکرێت زیانی دەروونییان پێ بگەیەنێت لە داهاتوودا، سەرەڕای ئەوەی کە پاراستنی "کەرامەتی دیجیتاڵی"ی منداڵان لێرەدا لەژێر پرسیار دایە. کەناڵەکە هەوڵیداوە لەوڕێگایەوە سۆزی بینەر ڕابکێشێت، هەروەها لایک و ڤیو زیاتر بۆ خۆی لە سۆشیال میدیا کۆبکاتەوە، لەپێناو بەرزکردنەوەی Engagement، ئەمەش جۆرێک لە بەکاڵاکردنی ئازار لەپێناو بینەردا.

ڤیدیۆی شەشەم (٣٠ چرکەیە):

کوڕێکی گەنج دەردەکەوێت و دەستدەکات بە قسەکردن لە ناو لیتەو قوڕدا وبە جل و بەرگێکی قوڕاویی و جامەدانی و شەرواڵێکی کوردانەوە، بە غەمبارییەکی زۆرەوە باس لە ڕوداوی مردنی کچێک دەکات و پەیامنێرەکەش بە پاکی و بێ هیچ پەڵەیەکی قوڕ لەسەر پۆشاکەکەی دەردەکەوێت.

ئاستی یەکەم؛ هێما ژینگەییەکانی وەک قوڕ و لیتە، ئاوی لافاو، شۆفڵ، و گەڕەکی وێرانبوو، هەموویان هێمان بۆ "کارەسات" و "ناجێگیری."، گەنجەکەش بەهۆی شێوازی دەست و توڕەیی لە چاوەکانیدا، جۆرێک لە هێمای نائومێدی تێدا بەدیدەکرێت.

ئاستی دووەم؛ بەکارهێنانی دیمەنی "درۆن (Drone Shots)" لە سەرەوە بۆ نیشاندانی گشتگیریی کارەساتەکە، ئەم تەکنیکە هێمایەکە بۆ بچووکیی تاک لە بەرامبەر گەورەیی کارەساتەکە.

ئاستی سێیەم؛ بەگشتی ڕیلەکە گوزارشت لە ئایدۆلۆژیای "شکستی خزمەتگوزاریی گشتی" دەکات، نیشاندانی شۆفڵێک لە تەنیشت هاوولاتییەکی هاوارکەر، وێنەیەکی ئایدۆلۆژی دروست دەکات کە تێیدا مرۆڤ لە ململانێدایە لەگەڵ کارەساتەکانی سروشت و کەمتەرخەمیی ئیداری. هەروەها تێکستە سوور و سپییەی لەسەر شاشە دەردەکەوێت "هاواریان کرد تا کچەکەیان خنکا"، هێمایەکی دراماتیکییە بۆ ڕاکێشانی سۆز و چەسپاندنی تراژیدیاکە لە مێشکدا.

تیۆری بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی

پەیامنێرەکە هەوڵ دەدات دەنگی هاوولاتییەکە بگوێزێتەوە، بەڵام بڵاوکردنەوەی زانیاریی زۆر ورد لەسەر ساتەوەختی "خنکانی کچێک" و گێڕانەوەی بەو شێوەیە، دەکرێت زیانی دەروونیی قووڵ بە خێزانی قوربانییەکە بگەیەنێت. لێرەدا بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی دەپرسێت: ئایا ئەم گێڕانەوەیە بۆ "چارەسەرە" یان بۆ "وروژاندنی میدیایی"؟ جێبەجێکردنی ئەرکی میدیایە وەک "چاوی کۆمەڵگە" بەرامبەر بە کێشەکان، دەکرێت "بەرپرسیارێتی" کرابێتە قوربانیی "بینەری زیاتر."

ڤیدیۆی حەتەم (١:٣٥ چرکەیە):

پەیامنێرێکی کچ بە جلێکی خاوێن و هاوڵاتیەکی زیانلێکەوتو بە پۆشاکێکی قوڕاویەوە دەستپێدەکات، گەنجەکە بە خەمێکی قوڵەوە باس لە گەورەیی کارەساتەکە و قەبارەی زیانی لافاوەکە دەکات.

ئاستی یەکەم؛ ئەو گەنجەی قسە دەکات، جلی کارکردنی لەبەردایە و قوڕاوی بووە، قاچەکانی بە عەلاگەی نایلۆن پێچاوەتەوە. ئەمە هێمایەکی بەهێزە بۆ بێدەسەڵاتی و هەوڵدان بۆ ڕزگاربوون لە ناو قوڕاوی کارەساتەکەدا لەبەرامبەردا پەیامنێرەکە بە جلوبەرگێکی خاوێن و

پووتێکی سپییەوە وەستاوە لە تەنیشت کاسبکارێکی قوڕاوی، ئەم جیاوازییە هێمایەکی بینراوە بۆ جیاوازی نێوان "گێڕەرەوەی ڕووداو" و "قوربانیی ڕووداو". هاوکات نیشاندانی ژێرزەمینە تاریک و قوڕاوییەکان و کەلوپەلە تیاچووەکان، هێمایە بۆ وێرانی و لەدەستدانی سەرمایە.

ئاستی دووەم؛ بەکارهێنانی "Close-up" لەسەر کەلوپەلە قوڕاوییەکان و دەستی گەنجەکە کاتێک ئاماژە بە زیانەکان دەکات، ئەمە وادەکات بینەر هەست بە قورسایی زیانەکان بکات.

ئاستی سێیەم؛ ڤیدیۆکە کۆمەڵێک کاسپکاری زەرەرمەند نیشاندەدات، بەگەیاندنێکی هاوکارییەوە دەیانئەوێت کاریگەری کارەساتەکە کەمبکەنەوە، هەوڵی دوبارەی زیانمەندەکانە بۆ کۆمەک وەرگرتن.

تیۆری بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی

کەناڵەکە توانیویەتی بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی خۆی جێبەجێ بکات، بەوەی سەکۆی داوەتە کاسبکارێک کە باس لە زیانەکانی (٣٦ دوکان) بکات. ئەمە جێبەجێکردنی ئەرکی "چاودێری و گەیاندن"ە. بەڵام نیشاندانی بەو شێوە قوڕاوییە و زوومکردن لەسەر قاچەکانی، دەکرێت وەک "هەستبزوێنکردنی زیاد لە پێویست (Sensationalism)" ببینرێت بۆ کۆکردنەوەی بینەری زیاتر لە سۆشیال میدیادا، لە هەمانکاتدا ڕیلەکە ناونیشانی "کۆتاییمان پێهاتووە"ی بۆ دانراوە، بۆ هەستبزوێن و کارلێکردنی زیاتر ئەمەش پێچەوانەی بەرپرسیاریەتی میدیاییە.

جۆرێک لە پیشاندانی ئایدۆلۆژیای کەناڵەکانیشی. تێدایە کە پێشکەشکارەکە دەیەوێت بلێت کە ئێمە لە پێناو بەرژەوەندی نیشتمانی کاردەکەین، پێچەوانەی کەناڵەکانی دیکە، ئەمەش جۆرێکە لە گواستنەوەی لایەنەگری لەکەناڵەکاندا کە پێچەوانەی بەرپرسیاریەتی و ئیتکی میدیاییە.

ڤیدیۆی هەشتەم (٥٤ چرکەیە):

باس لە کاتی ڕودانی کارەساتەکە لە قوتابخانەیەک دەکات، لە دوبەش پێکدێت و بەشی سەرەوەی ڕیلەکە خوێنکارێکی مناڵە کە بە وردەکاری باس لە ساتی ڕوخانی دیواری قوتابخانەکەیان دەکات لە کاتی خوێندن دا ، بەشی خوارەوەی ڤیدیۆکە وێنەی قوتابخانەکەیە لە کاتی ڕوداوەکە.

ئاستی یەکەم؛ نیشاندانی منداڵان لەناو پۆل یان ڕاڕەوی قوتابخانەدا لە کاتی ڕوداوەکەدا، نیشانەدری واقیعیبوونی ترس و دڵەڕاوکێیە، دەنگی منداڵیش وەک هێمایەکی سروشتی و پاکی و بێگوناهی کە تێکەڵ بوە بە هاناسە توندی، منداڵەکان ئەمەش هێمایە بۆ قوربانی و ترسی لەناکاو.

ئاستی دووەم؛ بەکارهێنانی دوو شاشە (منداڵەکە قسە دەکات و لە خوارەوە دیمەنی ڕوداوەکە دەبینرێت) بۆ ئەوەیە بینەر لە یەک کاتدا هەم گوێ بیستی گێڕانەوەکە بێت و هەم ڕاستی ڕوداوەکە وەک بەڵگە ببێنێت. پیشاندانی بێدەسەڵاتی مرۆڤە لە بەرامبەر سروشتدا. سەرەڕای هێما تەکنیکەکان دوبارە کاریگەری لەسەر لایەنی سۆزدای وەرگرەکان.

ئاستی سێیەم؛ نیشاندانی ئەم دیمەنانە داوایەکی ناڕاستەوخۆیە بۆ سیستەمێکی پەروەردەیی و بیناسازیی سەلامەتتر، هاوکات بەکارهێنانی کاردانەوەی ڕوخسار و دەنگ و گێڕانەوەی منداڵ بۆ دروستکردنی هاوسۆزی.

تیۆری بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی؛

میدیاکە (Channel 8) لێرەدا ئەرکی خۆی جێبەجێ دەکات بە گواستنەوەی ڕووداوێکی گرنگ کە پەیوەندی بە ژیانی هەزاران قوتابییەوە هەیە، ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی هۆشیاری لای دایکان و باوکان و بەرپرسان. بەڵام لە ڕووی ئێتیکی دیجیتاڵییەوە، نیشاندانی ڕووخساری منداڵان لە کاتی ترس و گریاندا جێگەی مشتومڕە. گەرچی مەبەستەکە گەیاندنی ڕاستییە، بەڵام پێویستە میدیا بەرپرسیار بێت لەوەی کە ئەم دیمەنانە کاریگەریی دەروونی درێژخایەن لەسەر منداڵەکان دروست نەکەن.

دەرئەنجام

١- سۆزداری بۆش، ئاماژەیە بۆ بەکارهێنانی هەست و سۆز بە شێوەیەکی زیادەڕۆ و ڕووکەشانە، بەبێ ئەوەی ناوەڕۆکێکی قووڵ یان ڕاستەقینەی لەپشت بێت. ئامانجی سەرەکی ئەم جۆرە سۆزدارییە، ڕاکێشانی سەرنجی بینەر و یاریکردنە بە هەستەکانیان بۆ مەبەستی زیادکردنی بینەر، هەردوو میدیایە بەشێوازی جیاواز کاریان لەسەرکردووە.

٢- دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن (ئاڤا و کەناڵ هەشت) لەکاتی بوونی قەیراندا کەمتر ڕەچاوی بنەما ئێتکییەکان و بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی دەکەن، ئەمەش لەپێناو کاریگەریکردنە لەسەر هەست و شعوری وەرگر.

٣- بەشداریکردن لە ژیانی تایبەتی و شکاندنی پێوەرە ئێتکییەکان و ڕەچاونەکردنی کەرامەتی دیجیتاڵی، ئەمەش لەپێناو کۆکردنەوەی لایک و کۆمێنت، دروستکردنی فەزای پڕ لەجەنجاڵی لەچوارچێوە دیجیتاڵیدا.

٤- دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن (ئاڤا و کەناڵ هەشت) لەبری فشارکردنە سەردەسەڵات، و بەدواچوونی کێشەکانی هاوڵاتیان، دیاریکردنی لایەنە کەمتەرخەم، ڕووبەڕوبونەوەی بەرپرسیاریەتی ئەو لایەنە لەبەردەم یاسادا، بونەتە ڕێکخراوی خێرخوازی و ئەمەش لادانە لە پێوەری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی.

٥- وێنەوگرتە ڤیدیۆییەکان بەجۆرێک واقیعیەتیان گواستوەتەوە کە لەبەرژەوەندی خودی کەناڵەکان و خاوەندارێتییەکەیاندایە، ئەمەش لادانە لە پێوەرە یاسایی و ئێتیکی میدیا، جۆرێک لە لایەنەگری لە ڕۆماڵی ڕووداوەکاندا.

٦- ئەگەر لەڕوانگەی فیسکەوە بڕوانین، ئەوا کەناڵەکان لەڕووی هێما تەکنیکیەکان وەک مۆسیقای خەمناک، زوومکردن، و شاشەی دابەشکرا، بەکاردەهێنێت تاوەکو زۆرترین کاردانەوەی سۆزداری لە لای وەرگر دروست بکات، ئەمەش لادانە لە پێوەری بەرپرسیاریەتی کۆمەڵایەتی.

٧- بەکارهێنانی گرتە سەرنجراکێشەکانی وەک (میدیەم، کلۆز و کلۆز ئەپ) واقیعیەتی کارەساتەکەیان لە ڕووداوێکی سروشتییەوە گۆڕیوە تراژیدیایەکی دراماتیکی سۆزدا، لەپێناو هاوسۆزی کارلێکی (Engagement) بینەر لە فەزای مەجازیدا، ئەمەش لادانە لە بەرپرسیاریەکی کۆمەڵایەتی.

ڕاسپاردە

١- وەزارەتی ڕۆشبیری؛ بەدواداچون بۆ ئەو کەناڵە میدیانەی کە نا بەرپرسیارانە پەیامەکانیان دەگوێزنەوە، لەڕێگای ئاگادارکردنەوەیە، سزادان و داخستی کەناڵەکە بۆماوەیەکی کاتی.

٢- سەندیکای ڕۆژنامەوانی؛ دوبارە پێداچوونەوە بە یاسای کاری ڕۆژنامەوانیدا، دەرکردنی یاسایەکی تایبەت بە سۆشیال میدیا و میدیایی دیجیتاڵی، چونکە بەپێ ئەو یاسایانە ناتوانرێت مامەڵە لەگەڵ میدیای نوێ بکرێت.

٣- سەنتەری میترۆ: دەرکردنی میساقێکی شەرەفی کاری ڕۆژنامەوانیی، کە کۆی گشتی میدیای بینراو و بیستراو و خوێنراو و دیجیتاڵی لە خۆ بگرێت.

٤- لیژنەی ڕۆشبیری و ڕاگەیاندن؛ دروستکردنی بۆردێکی ڕاوێژکاری لە کەسانی پسپۆڕی میدیایی، بۆ بەدواداچوون لەو کەناڵو دامەزراوانەی کە نابەرپرسیارانە مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵگادا دەکەن.

لیستی سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان

١- ئەیڤەس، شوان ئادەم (2020)، مافی ژیانی تایبەت لە یاسا و ئیتیکی ڕۆژنامەگەریدا،چاپی دووەم، پڕۆژەی زنجیرە چاپکراوەکانی ڕێکخراوی چاودێری میدیای کوردی،سلێمانی
٢- ڕەسول، هێرش (٢٠١٢)، ئێتیک و یاسا لە میدیای کوردیدا، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی

سەرچاوە فارسییەکان

کتێب

١- اووە، فلیک (١٣٩٢) درآمدی بر تحقیق کیفی .وەرگێڕانی هادی جلیلی. تاران: نشر نی.
٢- فوکو، میشل (١٣٩١) مراقبت و تنبیە: تولد زندان .وەرگێڕانی نیکو سرخوش و افشین جهاندیدە. تاران: نشر نی.
٣- فرجی، مهدی، حمیدی، نفیسە (١٣٩٦) مطالعات فرهنگی«نظریە و عملکرد»، چاپ چهارم، پژوهشکدە مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
٤- مهدیزادە، سید محمد (١٣٩١) نظریەهای رسانە: اندیشەهای رایج و دیدگاەهای انتقادی .چاپی دووەم. تاران: همشهری.
٥- وردینژاد، فریدون و بهرامی، شهلا (١٣٩٦) مدیریت بحران و رسانە .تاران: خانە کتاب و ادبیات ایران.
٦- هوارد، فلیپ (١٤٠١) کاستلز و رسانە .وەرگێڕانی جلیل ولدخانی. تاران: پژوهشکدە فرهنگ و هنر اسلامی.

ماستەر نامە

١- عبدالرحمن، اسماعیل، نقش شبکە های اجتماعی بر جنبش نوین اجتماعی اقلیم کردستان عراق، پایان نامە کارشناسی ارشد، دانشگاە تهران، ١٣٩٥.

گۆڤارەکان

١- تسلیمی، محمد سعید، حقیقی، محمد (١٣٩٧)، اولویت بندی مخاطبان و مسیرهای اطلاع رسانی برای آمادە سازی شهروندن در مقابلە بە بحران زلزلە، **فصلنامە علمی-ترویجی وسایل ارتباط جمعی**، شمارە ٣ پیاپی ١٠٨، پاییز ١٣٩٦.
٢- فیسک، جان (١٣٨٠) "فرهنگ تلویزیون". ترجمە: مژگان برومند. **فصلنامە ارغنون، ژمارە ١٩ (فرهنگ و زندگی روزمرە)، چاپی چوارەم.**

ئینگلیزییەکان

1- **Baran, S. J., & Davis, D. K.** (2021). Mass Communication Theory: Foundations, Ferment, and Future. Cengage Learning
2- **Christians, C. G., et al.** (2021). Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies. University of Illinois Press
3- **Deuze, M.** (2024). Life in Media: A Personal History. MIT Press.
4- **Floridi, L.** (2023). The Ethics of Artificial Intelligence and Data. Oxford University Press.
5- **Freedman, D.** (2014). The Contradictions of Media Strategies: Reform or Revolution?. Routledge
6- **Friend, C., & Singer, J. B.** (2021). Online Journalism Ethics: Traditions and Transitions. Routledge.
7- **Lazar, S., & Valentini, L.** (2022). Digital Ethics: Principles and Practice. Routledge.
8- **McBride, K., & Rosenstiel, T.** (2019). The New Ethics of Journalism. SAGE.
9- **McQuail, D., & Deuze, M.** (2020). McQuail's Media and Mass Communication Theory. SAGE Publications.
10- **Napoli, P. M.** (2019). Social Media and the Public Interest: Media Regulation in the Disinformation Age. Columbia University Press.
11- **Ward, S. J.** (2019). Ethics and the Media: An Introduction. Cambridge University Press.
12- **Ward, S. J.** (2021). Global Media Ethics: Problems and Perspectives. Wiley-Blackwell.
13- **Ward, S. J.** (2024). Digital Media Ethics (3rd Edition). Cambridge University Press.
14- **Ward, S. J. A.** (2024). Objectively Engaged Journalism: An Ethic for a Democratic Age. McGill-Queen's University Press.
15- **Zelizer, B., et al.** (2023). Journalism and the Digital Frontier. SAGE Publications.

لینکی ڤیدیۆیەکان: کەناڵی تەلەفزیۆنی ئاڤا و کەناڵی هەشت

١- سایتی کەناڵ ٨ https://channel8.com/kurdish
٢- سایتی ئاڤا https://ava.news/

لینکی ڤیدیۆکان

3- - https://www.instagram.com/p/DSVusCGjY89/
4- - https://www.instagram.com/p/DSUdAJaE29G/
5- - https://www.instagram.com/p/DSPOFs7goc5
6- -٤ http://instagram.com/p/DSVif0aDD-z/
7-) https://www.instagram.com/reel/DSa4TeJgD7_/?igsh=bzlncmd1bjN3emxm(
8-)https://www.instagram.com/reel/DSGG4sCj20u/?igsh=YnY0aDI4MGEzMGZi(
9- https://www.instagram.com/reel/DSkt3RcjyBG/?igsh=NHMwZ2ZlbDN0YWNp
10-)https://www.instagram.com/reel/DSkt3RcjyBG/?igsh=NHMwZ2ZlbDN0YWNp

Media Reform in the Kurdistan Region:
The impact of economic pressures on media independence

Dr. Hataw Hamasaleh Hussein
Assistant Professor
Halabja University
College of Humanities
Media Department
Kurdistan Region of Iraq, Halabja
hataw.salih@uoh.edu.iq

Dr. Banaz Hama Rashid Hassan
Professor
University of Sulaimani
College of Humanities
Media Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
Banaz.Hassan@university.edu.iq

Dr. Razwan Abubakr Mohammed
Lecture
University of Human Development
College of Law,
Political Science
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
Radhwan.mohammed@uhd.edu.iq

Abstract

Media independence is one of the fundamental principles of democratic societies. Economic challenges directly impact the state of the media, creating obstacles to professional conduct and institutional autonomy. It is evident that over the past few decades, a primary issue facing the media in the Kurdistan Region has been financial instability and a lack of self-management capacity; consequently, the independence of the media has been called into question. This research aims to highlight the impact of economic pressures and their consequences on the independence and quality of media content. Specifically, it focuses on the economic problems of Kurdish media from several perspectives, such as: financial instability, ambiguity of ownership, partisan bias, and reliance on the budgets of political authorities. To achieve scientific results, this study employs a qualitative methodology using in-depth interviews. Electronic news websites were selected as the research sample. The study population consists of the heads of five electronic platforms in the cities of Sulaymaniyah and Erbil, specifically those that identify as independent, including: (Sharpress, Politic Press, Hawlati, Kurdu, and Khandan). The importance of this research lies in its contribution to Kurdish media by exposing the financial realities of media institutions, providing a scientific addition to the academic and cognitive field.

The findings of this research confirm a strong economic influence on the independence of journalism. This implies that when an entity (a political party, political figure, or company) provides financial support or advertising to a media outlet, they bind the institution to a moral obligation to overlook certain issues. If a media organization lacks economic support, it becomes weak and loses its influence among its peers. The greatest challenge for the media is facing economic pressure; therefore, to ensure survival, media outlets are compelled to secure financial backing, even if it comes at the expense of their independence in decision-making and reporting.

Keywords:

Impact; Pressure; Economic Pressure; News Websites; Kurdistan Region; Media Independence

ڕیفۆرمی میدیا لە هەرێمی کوردستاندا:
کاریگەریی فشارە ئابوورییەکان لەسەر سەربەخۆیی میدیا لە هەرێمی کوردستان

د. هەتاو حەمەساڵح حسێن
پرۆفیسۆری یاریدەدەر لە زانکۆی هەڵەبجە
کۆلێژی زانستە مرۆییەکان
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
hataw.salih@uoh.edu.iq

د. بەناز حەمەڕەشید حەسەن
پرۆفیسۆر لە زانکۆی سلێمانی
کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
Banaz.Hassan@univsul.edu.iq

د. ڕەزوان ئەبووبەکر محەمەد
مامۆستا لە زانکۆی گەشەپێدانی مرۆیی، کۆلێژی یاسا
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
Radhwan.mohammed@uhd.edu.iq

پوختە

سەربەخۆیی میدیا یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی کۆمەڵگە دیموکراسییەکان، ئاستەنگی ئابووریی کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر بارودۆخی میدیا هەیە و کێشە بۆ کارکردنی پیشەیی و سەربەخۆیی دروستدەکات. ئاشکرایە، لەچەند دەیەی ڕابوردوودا، یەکێک لە کێشە سەرەکییەکانی میدیا لە هەرێمی کوردستاندا بریتیی بووە لە کێشەی ئابووری و کەمی توانای خەرجی و خۆبەڕێوەبردن، هەربۆیە بەشێوەیەکی گشتی پرسیار لەسەر سەربەخۆیی میدیا دروستبووە. ئەم توێژینەوەیە کاردەکات بۆ خستنەڕووی کاریگەریی فشارە ئابوورییەکان و باس لە لێکەوتەکانی لەسەر سەربەخۆیی و کوالیتی ناوەڕۆکی میدیاکان، بەتایبەت تیشکدەخاتەسەر سەر کێشە ئابوورییەکانی میدیای کوردیی لەچەند ڕوویەکەوە وەک: ناسەقامگیری دارایی؛ ناڕوونیی خاوەندارێتی؛ لایەنداریتی حیزبیی و پشتبەستن بە بودجەی دەسەڵاتی سیاسیی. بۆ گەیشتن بە دەرئەنجامێکی زانستیی، ئەم توێژینەوەیە بە ڕێبازی چۆنێتی کاردەکات و چاوپێکەوتنی قووڵی بەکارهێناوە. پێگە ئەلکترۆنییەکانی وەک سامپلی توێژینەوە وەرگرتووە. کۆمەڵگەی توێژینەوەکەش پێکدێت لە نوێنەرایەتی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان و بەرپرسی پێگە ئەلکترۆنییەکان، لەشارەکانی سلێمانی و هەولێر کە ژمارەیان (٥) پێگەی ئەلکترۆنیە، ئەوانیش (شارپرێس، پۆلێتیک پرێس، هاووڵاتی، خەندان، کوردیۆ). گرنگیی ئەم توێژینەوەیە زیاتر خزمەت بە میدیای کوردی دەکات لەڕێی خستنەڕووی دارایی دەزگاکانی میدیا، ئەمەش زیادکردنێکی زانستی دەبێت بۆ بواری مەعریفی و ئەکادیمی. دەرئەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە جەختدەکاتەوە لەسەر بوونی کاریگەرییەکی بەهێزی ئابوریی لەسەر سەربەخۆیی کاری ڕۆژنامەوانی، بەواتای ئەوەی، هەرلایەنێک (حیزب، کەسایەتی سیاسیی یاخود کۆمپانیا) کاتێک پاڵپشتی دارایی یان ڕیکلام دەدەنە میدیا، دەزگاکە دەبەستنەوە بەئیلتزامێکی ئەخلاقیەوە بەوەی چاوپۆشن لەهەندێک شت و دارشتنەوەی پەیامسازی بکەوێتە ژێر. کاریگەریەوە. ئەگەر دەزگای میدیایی پاڵپشتێکی ئابوری نەبێت ئەوا ئەودەزگایە لاوازدەبێت و لەناو میدیاکاندا کاریگەری کەمدەبێت.گەورەترین تەحەداش بۆ میدیا ئەوەیە ڕووبەڕووی فشاری ئابوریی دەبیتەوە بۆیە میدیاکان بۆئەوەی لەکارکردن بەردەوام بن و کاریگەربن ناچارن پاڵپشتی دارایی بۆخۆیان پەیدابکەن، ئەگەرچی لەسەر حسابی سەربەخۆیشیان بێت لە بڕیار و ڕوماڵدا.

کلیلەوشەکان:

کاریگەیی؛ فشار ؛ فشاری ئابووریی؛ پێگە ئەلکترۆنییەکان؛ هەرێمی کوردستان؛ سەربەخۆیی میدیا

ڕێبازنامەی توێژینەوەکە

١ - کێشەی توێژینەوەکە

بێگومان بوونی کێشە سەرچاوەی دروستبوونی بیرۆکەی هەر توێژینەوەیەکە، کێشەی سەرەکی ئەم توێژینەوەیەش بریتییە لە:ناڕوونیی و نادیاریی کاریگەریی فشارە ئابوورییەکان لەسەر سەربەخۆیی میدیای کوردی، لەم سۆنگەیەوە توێژەران چەند پرسیارێکی سەرەکیی کێشەی توێژینەوەکە دەخەنەڕوو کە بریتیین لە:

١- پێگە هەواڵییە ئەلکترۆنییەکان زیاتر پشت بەچی دەبەستن وەک پاڵپشتی داهات بۆ بەڕێوەبردنی دەزگاکە؟
٢- تا چەند ئەو لایەنانەی کە پاڵپشتی ئابوری دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەکەن کاریگەریان لەسەر سەربەخۆیی کارکردن و پەیامسازی هەیە؟
٣- جۆرەکانی فشارە ئابورییەکان لەسەر میدیاکان چین؟
٤-جۆری کاریگەرییەکانی فشارە ئابورییەکان لەسەر میدیاکان چین؟

٢ - گرنگی توێژینەوەکە

گرنگی ئەم توێژینەوەیە لە گرنگی خودی بابەتەکەدایە، کە باس لە کاریگەریی فشاری ئابووری لەسەر میدیا دەکات.

-بۆ لایەنی زانستی گرنگە، وەک توێژینەوەیەکی زانستی دەبێتە سەرچاوەیەکی بەسوود بۆ ئەکادیمیان و توێژەران، ئەم بابەتە بابەتێکی گرنگە و توێژینەوەی کەمی لەسەر کراوە.

-بۆ خودی دەزگاکان گرنگە، چونکە ئەوانن بەهۆی فشاری ئابوورییەوە جۆری کارکردنیان سنووردار دەبێت و دواتر دەکەونە ژێر کاریگەری ئەو لایەنانەی کە پاڵپشتییان دەکات و دەستکراوە نابن لەکارکردندا.

٣- ئامانجی توێژینەوەکە
ئامانجی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە زانینی کاریگەریی فشاری ئابورییە لەسەر میدیای کوردی، هەر لێرەشەوە توێژەران چەند ئامانجێکی تر دەخەنەڕوو وەک:

١- خستنەرووی پاڵپشتی دارایی پێگە هەواڵییە ئەلکترۆنییە کوردییەکان.
٢- زانینی دەستێوەردانی لایەنی تەمویلی ئابوری دەزگاکانی ڕاگەیاندن و کاریگەریان لەسەر ئەدای کارکردن .
٣- زانینی جۆری فشارە ئابورییەکان لەسەر میدیاکان.
٤- زانینی جۆری کاریگەرییەکانی فشارە ئابورییەکان لەسەر میدیاکان.

٤- ڕێبازو ڕێکاری توێژینەوەکە
ئەم توێژینەوەیە توێژینەوەیەکی چۆنێتیەو میتۆدی چۆنێتی شیکاریی دەگرێتەبەر، لەبەرئەوەی گونجاوترین ڕێگایە بۆ هێنانەدی ئامانجەکانی توێژینەوەکە و شیکاری وەڵامی سامپڵی توێژینەوەکە. ئامرازی بەکارهاتوو لەم توێژینەوەیەدا بریتییە لە چاوپێکەوتنی نیمچەڕێکخراو. توێژەران بەشێوازی چاوپێکەوتنی قووڵ چەند پرسیارێکی کراوەیان بەکارهێناوە، فۆرمی چاوپێکەوتنەکەش لە پاشکۆی (١) دا خراوەتەڕوو. کۆمەڵگەی توێژینەوەکە بریتییە لە: بەڕیوەبەری نووسین لە پێگە ئەلکترۆنییەکانی (هاووڵاتی، شارپرێس، پۆلیتیک پرێس، خەندان، کوردیو) لە شاری سلێمانی و هەولێر و نوێنەرایەتی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان.

٥- سنوری توێژینەوەکە
ا. سنوری کات: لە ماوەی (15/1/2026-15/3/2026).
ب. سنوری شوێن: پێگەئەلکترۆنییەکان لە شاری سلێمانی و هەولێر.
ج. سنوری مرۆیی: بەرێوەبەری نوسینی پێگەئەلکترۆنییەکان.
د. سنوری بابەتی: پێکدێت لە کاریگەری فشاری ئابوری لەسەر سەربەخۆیی میدیا.

٦- چەمکەکانی توێژینەوەکە
-کاریگەریی: ئاماژەیە بۆ گۆڕانکاری یان دەرئەنجامێکی پێوانەکراو کە لە ئەنجامی هۆکارێک یان فاکتەرێکی دیاریکراوەوە دێتە ئاراوە. باس لەوە دەکات کە چۆن کردارێک، ڕووداوێک، یان هۆکارێک وەک میدیا، هەڵوێست و هەست و ڕەفتارەکانی تاکەکان دەگۆڕێت. کاریگەرییەکان دەتوانن ئەرێنی یان نەرێنی، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ و کورتخایەن یان درێژخایەن بن، ئەمەش بەپێی چوارچێوە و سروشتی پەیوەندی هۆکارەکان دەگۆڕدرێت. ئەم چەمکە لە توێژینەوە ئەکادیمییەکاندا گۆڕاوێکی ناوەندییە، چونکە یارمەتیدەرە بۆ ڕوونکردنەوەی پەیوەندی نێوان هۆکارەکان و دەرئەنجامە چاوەڕوانکراوەکان.
سەربەخۆیی میدیا: ئاماژەیە بۆ توانای دەزگاکانی ڕاگەیاندن بۆ ئەوەی بە ئازادی کاربکەن بەبێ دەستوەردان یان کۆنترۆڵکردنی دەسەڵات، ئەکتەرە سیاسییەکان، فشارە ئابوورییەکان، یان کاریگەرییە دەرەکییەکانی دیکە. دڵنیای دەدات لەوەی ڕۆژنامەنووسان و دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەتوانن بە شێوەیەکی بابەتیانە زانیاری بەرهەم بهێنن و بڵاوی بکەنەوە، لەسەر بنەمای ستانداردی پیشەیی نەک بەرژەوەندی دەرەکیی. سەربەخۆیی میدیا زۆر پێویستە بۆ پاراستنی متمانە و پشتیوانیکردن لە ئازادی ڕادەربڕین و توانای ڕاگەیاندن بۆ ئەوەی وەک چاودێرێک لە کۆمەڵگادا خزمەت بکات.
-فشاری ئابوریی: فشاری ئابووری ئاماژەیە بۆ ئەو فشارە داراییە یان سنووردارکردنانەی کە تاکەکان، ڕێکخراوەکان، یان حکومەتەکان بەهۆی کۆمەڵێک فاکتەرەوە وەک (کەمی سەرچاوەکان، بەرزبوونەوەی تێچوونەکان، کەمبوونەوەی داهات، یان ناسەقامگیری ئابووری) تووشی دەبن. دەتوانێت کاریگەری لەسەر بڕیاردان هەبێت، دەرفەتەکان سنووردار بکات و ببێتە هۆی گۆڕانکاری لە ڕەفتاردا، زۆرجار دەزگاکان ناچار دەکات کە پێداویستییە سەرەتاییەکان لە پێشینەدا دابنێن یان ستراتیژییەکانی مانەوە بگرنەبەر. ڕەنگە فشاری ئابووری لە ئەنجامی هۆکارەکانی وەک بێکاری، هەڵاوسان، کەمکردنەوەی بودجە، یان دواکەوتنی مووچە بێتە ئاراوە و دەتوانێت کاریگەری کورتخایەن و درێژخایەن لەسەر سەقامگیری کۆمەڵایەتی و دامەزراوەیی هەبێت.
-پێگەی ئەلکترۆنیی: لە ڕووی پێکهاتە و فۆرمەوە، پێگەی ئەلکترۆنی بەشێکە لە ڕاگەیاندنی دیجیتاڵی. ئەم جۆرە ڕاگەیاندنە سروشتێکی جیاوازی هەیە کە تایبەتمەندە بە فرەڕەهەندی و بەشداریکردنی وەرگر. وەک ئاماژەی پێدراوە، پێگەی ئەلکترۆنیی: "جۆرێکە لە ڕاگەیاندنی ژمێریی کە لەشێوەی ژمارە و کارلێکردندایە، پشت بە یەکگرتنی دەق و وێنە و ڤیدیۆ و دەنگ دەبەستێت، بەبەکارهێنانی کۆمپیوتەر بۆ بەرهەمهێنان و خستنەڕوو، کارلێکردنیش گرنگترین خاسیەتییەتی" (إبراهيم، ٢٠١٧، ٢٧٣).

تیۆرینامەی توێژینەوەکە
یەکەم: فشارە ئابوورییەکان لەسەر میدیا
١- کەمی داهات و بەربەستە داراییەکان:
فشارە ئابوورییەکان بە یەکێک لە دیارترین ئاستەنگەکان دادەنرێت کە ڕووبەڕووی میدیا دەبێتەوە، چونکە لاوازیی داهات و سنوورداریە داراییەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر توانای بەردەوامبوون و ڕۆڵی پیشەیی میدیا هەیە. لەو ژینگە ئابوورییە ناسەقامگیرانەی کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و عێراق و هەرێمی کوردستان، سنووردارێی بازاڕی ڕیکلام ناسەقامگیری دارایی دامەزراوە میدیاییەکان وادەکات میدیا زیاتر بکەوێتە ژێر کاریگەری و پاشکۆیەتی لایەنەکان .(Faris et al., 2018; Ismail, 2018) ئەدەبیاتی نوێ لە بواری ئابووری میدیادا ئاماژە بەوە دەکەن کە نەبوونی تەمویلی بودجەی سەربەخۆ، یەکێکە لە گرنگترین ئەو هۆکارانەی ڕێگری لە گەشەکردنی میدیا دەکەن، بەجۆرێک کە ئەم میدیایانە لەبری پشت بەستن بە مۆدێلە ئابوورییە بەردەوامەکان، بە ڕادەیەکی زۆر پشت بە بەخشین و هاوکاری دارایی دەرەکی دەبەستن .(Hussein, 2018; Nielsen et al., 2019)

لەو چوارچێوەیەدا، دامەزراوە میدیاییەکان ناچار دەبن پەنا بۆ ستراتیژی خۆگونجاندن ببەن، وەک کەمکردنەوەی خەرجییە کارگێڕییەکان یان کەمکردنەوەی ژمارەی ڕۆژنامەنووسان، ئەمەش ڕەنگدانەوەی نەرێنی لەسەر کوالیتی بەرهەمی میدیایی و سەربەخۆییەکەی دەبێت. هەروەها ڕەنگە ئەم دامەزراوانە ڕوو لە بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکێکی کەم تێچوو بکەن، کە دەبێتە هۆی دابەزینی قووڵایی شیکاری و لایەنی پیشەیی لە ڕووماڵە میدیاییەکاندا.

لە لایەکی ترەوە، پشتبەستن بە تەمویلی سیاسی یان حزبی دەبێتە هۆی دروستبوونی ژینگەیەکی میدیایی ناسەربەخۆ، کە تێیدا سیاسەتی نوسین دەبەسترێنەوە بە بەرژەوەندیی لایەنە پارەدارەکانەوە. توێژینەوە نوێیەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە کاریگەریی خاوەندارێتی سیاسی و دەستوەردانی حکومەت دوو هۆکاری سەرەکین لە لاوازکردنی سەربەخۆیی میدیا، چونکە ڕۆژنامەنووسان ڕووبەڕووی فشار دەبنەوە تاوەکو ناوەڕۆکی کارەکانیان لەگەڵ ئاراستەی لایەنی پارەدار بگونجێنن .(Danso, 2025) هەروەها لێکۆڵینەوەکانی تر ئاماژە بەوە دەکەن کە گەندەڵی میدیایی و لاوازیی ئازادیی ڕۆژنامەگەری پەیوەندییەکی پێچەوانەیان لەگەڵ گەشەپێدانی ئابووری هەیە، ئەمەش گوزارشت لەو پەیوەندییە دوولایەنەیە دەکات کە لە نێوان ئابووری و میدیادا هەیە .(Kettenia & Maniou, 2025)

لە چوارچێوەی جیهانی عەرەبیدا، توێژینەوەکانی سەنتەری جەزیرە بۆ لێکۆڵینەوە (Al Jazeera Centre for Studies) جەخت دەکەنەوە کە سیستەمە سیاسی و ئابوورییەکانی ناوچەکە ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕن لە داڕشتنی بنەمای میدیا، بەجۆرێک کە پاڵپشتی دارایی وەک ئامرازێک بۆ هەژموونی سیاسیی بەکاردەهێنرێت، بەتایبەت لە سایەی لاوازیی مۆدێلەکانی تەمویلی سەربەخۆدا. هەروەها بەدەستهێنانی سەربەخۆیی دارایی مەرجێکی بنەڕەتییە بۆ دەستەبەرکردنی سەربەخۆیی لە بڕیاردانی میدیاییدا، بەڵام ئەم ئامانجە لە زۆربەی وڵاتانی عەرەبیدا هێشتا قورسە، ئەوەش بەهۆی تێکەڵاوبوونی دەسەڵات و ئابووری و میدیا .جگە لەوەش، ئەدەبیاتی زانستیی نوێ پەیوەندییەکی توندوتۆڵ لە نێوان ئازادیی میدیا و ژینگەی ئابووریدا دەخاتە ڕوو؛ لاوازیی سەربەخۆیی میدیا زۆرجار بەستراوەتەوە بە لاوازیی گەشەپێدانی دارایی و دامەزراوەیی، ئەمەش بازنەیەکی داخراو لە پاشکۆیەتی و کاریگەری سیاسی دروست دەکات (Uzar, 2026). لەژێر ئەم بارودۆخانەدا، ڕۆژنامەنووسان پەنا بۆ "سانسۆری خودی" دەبەن وەک ستراتیژییەک بۆ مانەوەی پیشەیی، ئەمەش دەبێتە هۆی لاوازکردنی ڕۆڵی چاودێریی میدیا و تێکدانی ئەرکی لێپرسینەوەی دیموکراسیی.

٢- کەمی ڕیکلام

ڕیکلامە بازرگانییەکان وەک سەرچاوەی دیاری دارایی و بزوێنەری سەرەکیی مانەوەی دامەزراوە میدیاییەکان لە جیهاندا ڕۆڵ دەبینن، بەڵام ئابوورییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەتی لە هەرێمی کوردستاندا، بەدەست "شێواویی بنیات و بازاڕی ڕیکلامەوە دەناڵێنێت، چونکە ئەم بازاڕە هێشتا لەژێر هەژموونی پێوەرە ناتەباکانی کێبڕکێ و نەبوونی گەشەی دامەزراوەییدایە (Faris & Taha, 2021). لە سایەی نەبوونی مۆدێلێکی ئابووریی سەربەخۆ، ئەو ڕۆژنامە و پلاتفۆرمە دیجیتاڵیانەی هەوڵی ڕاکێشانی تەمویلی کۆمپانیاکان دەدەن، ناچار دەبن سیاسەتی نووسینی خۆیان لەگەڵ بەرژەوەندیی ڕیکلامکەرە گەورەکاندا بگونجێنن، ئەمەش دەبێتە هۆی لاوازبوونی ئەرکی ڕەخنەیی میدیا. ئەم شێوازە ئابوورییە دەبێتە هۆی دروستبوونی ئەوەی پێی دەوترێت "سانسۆری خودی" کە تێیدا دامەزراوەکان لە خستنەڕووی دۆسیە ڕەخنەییەکان یان بابەتە جێ مشتومڕەکان دوور دەکەونەوە لە ترسی سڵەمینەوەی سپۆنسەرەکان، ئەمەش میدیا لە چاودێرێکی دەسەڵاتەوە دەگۆڕێت بۆ ئامرازێکی پەیوەندییە گشتییەکان بۆ لایەنی پارەدار (Pickard, 2020; Goyanes, 2020). لە لایەکی ترەوە، کێشەی "سیاسیبوونی ڕیکلام" سەرهەڵدەدات؛ بەجۆرێک ئەو میدیایانەی بەستراونەتەوە بە حزب یان نوخبە سیاسییەکانەوە، ئیمتیازی ڕەهایان هەیە لە بەدەستهێنانی گرێبەستە ڕیکلامییە گەورەکان، ئەمەش لە ڕێگەی بەکارهێنانی هەژموونی سیاسی و تۆڕی پەیوەندییەکان لەگەڵ کۆمپانیا مۆنۆپۆڵەکان (Sakr, 2021). ئەم تێکەڵاوبوونەی نێوان ماڵی سیاسی و تەمویلی بازرگانی، بۆشاییەکی نادادپەروەرانەی کێبڕکێ دروست دەکات و "ئیمتیازێکی بنیاتی" بە دەزگا حزبییەکان دەبەخشێت کە مانەوە و گەشەکردنیان مسۆگەر دەکات، لە کاتێکدا دەزگا سەربەخۆکان لەبەردەم مەترسی هەرەسی دارایی یان خۆبەدەستەوەدان بە مەرجەکاندا دەمێننەوە (جقریف وآخرون، ٢٠١٨؛ Faris et al., 2023). توێژینەوەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئەم میکانیزمە دووقۆڵییەکە فشارە داراییەکان و وەلائی سیاسی کۆدەکاتەوەوەک ئامرازێکی سیستماتیک بۆ دەستەمۆکردنی میدیا کاردەکات، ئەمەش سەربەخۆیی نوسین لاواز دەکات و جەماوەر لە مافی دەستکەوتنی زانیاریی بێلایەن بێبەش دەکات (Richter & Kozman, 2021; Nielsen, 2021).

٣- ئاراستە سیاسییەکان و کۆنترۆڵکردنی میدیا

ئاراستە و حیزبە سیاسییەکان لە هەرێمی کوردستاندا ڕۆڵێکی بنەڕەتی دەگێڕن لە دیاریکردنی ئاستی سەربەخۆیی میدیایی. بە پێچەوانەی مۆدێلە دیموکراسییە پێگەیشتووەکان کە تێیدا دامەزراوە میدیاییەکان لە سایەی یاسا و سەربەخۆیی داراییەوە خاوەنی پارێزبەندیی بەهێزن لە بەرامبەر دەستوەردانی سیاسی، ژینگەی میدیایی هەرێمی کوردستان بە خاوەندارێتییەکی ڕاستەوخۆی سیاسی و ڕێکخستنی حیزبی و هەژموونی نوخبە دەسەڵاتدارەکان دەناسرێتەوە (Sakr, 2018; Dabbous-Sensenig, 2020).
توێژینەوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە پاشکۆیەتیی سیاسیی، میدیای لە ئەرکە بنەڕەتییەکەی (چاودێریکردنی دەسەڵات) دوورخستووەتەوە و کردوویەتی بە ئامرازێک بۆ ململانێی حیزبی (Al-Rawi, 2022; Richter & Kozman, 2021). نەبوونی بازاڕێکی ئابووریی سەربەخۆ و پشتبەستنی میدیاکان بە بودجەی سیاسی، وای کردووە کە "سەربەخۆیی میدیایی" تەنها وەک دروشمێک بمێنێتەوە، لە کاتێکدا لە ڕاستیدا ناوەڕۆکی میدیایی لەژێر کاریگەریی بەرژەوەندییەکانی خاوەنکارە سیاسییەکاندا دادەڕێژرێت (Faris & Taha, 2021; Nielsen, 2021).
لە هەرێمی کوردستاندا، ڕێژەیەکی بەرچاوی ڕۆژنامەکان، کەناڵە ئاسمانییەکان و دەزگا دیجیتاڵییەکان ڕاستەوخۆ خاوەندارێتییان بۆ لایەنە سیاسییەکان دەگەڕێتەوە، یان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پاشکۆی ئەوانن. میدیا حیزبییەکان و نیمچە حیزبییەکان زۆرجار بەستراونەتەوە بە پاڵپشتییەوانەوە و مەرجدار کراوە بە پابەندبوونی دەستەی نووسین بە ئەجێنداکانەوە، ئەمەش توانای ڕۆژنامەنووسان بۆ ڕاپۆرتکردنی سەربەخۆ سنووردار دەکات. بە هەمان شێوە، ڕیپۆرتەری بێ سنوور (٢٠٢٥) تێبینی ئەوە دەکات کە دەزگا میدیاییە کوردییەکان زۆرجار وەک ئامرازێک بۆ گواستنەوەی پەیامی حیزبەکان کار دەکەن، ئەولەویەت دەدەنە ناوەڕۆکی سیاسی لەسەر حیسابی ڕۆژنامەگەریی لێکۆڵینەوەیی یان بەرژەوەندییە گشتییە فراوانەکان (Faris et al., 2023).
چەمکی کۆنترۆڵکردنی نوخبە تێڕوانینێکی ورد دەربارەی کۆنترۆڵکردنی میدیا لە هەرێمی کوردستاندا پێشکەش دەکات. نوخبە سیاسییەکان تەنها لە ڕێگەی خاوەندارێتی ڕاستەوخۆوە کاریگەری لەسەر میدیا دانانێن، بەڵکو لە ڕێگەی دەستوەردانی ستراتیژی لە ڕیکلام، سپۆنسەری، و هاوبەشی لەگەڵ ئەکتەرە کەرتی تایبەتەکاندا ئەو کارە دەکەن. بێنسن (Benson, 2019) دەڵێت ئەم داینامیکییە بە کردەیی دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەگۆڕێت بۆ پاشکۆی ستراتیژییە سیاسییەکان، بە تایبەتی کاتێک مانەوەی ئابووریی دەزگاکە بەستراوەتەوە بە پشتگیریی نوخبەکانەوە. یەکگرتنی هاندەرە سیاسی و ئابوورییەکان فەزای بەردەست بۆ ڕۆژنامەگەریی لێکۆڵینەوەیی سەربەخۆ بەرتەسک دەکاتەوە، ئەمەش زیاتر سەربەخۆیی کردەیی میدیا سنووردار دەکات.
فشارە ئابووری و سیاسییەکان بە جیا کاریگەری لەسەر سەربەخۆیی میدیا دادەنێن، کارلێکی نێوانیان زۆرجار کاریگەر و بەهێزە. دەزگاکانی ڕاگەیاندن لە هەرێمی کوردستاندا زۆرجار ڕووبەڕووی "پاشکۆیەتیی دووفاقە دەبنەوە: لە لایەک پشتبەستن بە ڕیکلامکاران یان سپۆنسەرەکان بۆ مانەوەی دارایی، و لە لایەکی تر پشتبەستن بە ئەکتەرە سیاسییەکان بۆ وەرگرتنی مۆڵەت، پاراستنی یاسایی، یان دەستڕاگەیشتنی باش بە سەرچاوەکانی دەوڵەت. ئەو دەزگایانەی پشت بە دارایی حیزبی دەبەستن، زۆرجار ئەولەویەت دەدەنە پەیامە سیاسییەکان، تەنانەت لەو بوارانەشدا کە بە شێوەیەکی نەریتی وەک بواری بێلایەن دەبینرێن، وەک ڕاپۆرتە کولتووری یان کۆمەڵایەتییەکان.

٤- چوارچێوە و خۆسانسۆرکردن

سەربەخۆیی میدیا لە هەرێمی کوردستاندا لەناو هاوکێشەیەکی ئاڵۆزی ڕێکارە یاساییەکان و هەژموونی سیاسییدا گەمارۆ دراوە. میکانیزمەکانی وەک پێدانی مۆڵەتی کارکردن، مافی پەخش، و چاودێریکردنی پابەندبوونی میدیایی، لەبری ئەوەی وەک ئامرازێکی ڕێکخەر بۆ پەرەپێدانی کایەی گشتی بەکاربێن، زۆرجار لەژێر کاریگەریی کارەکتەرە سیاسییەکاندا بۆ ئاراستەکردنی میدیا بەکاردەهێنرێن. ئەم ژینگە ڕێکخەرە وای کردووە کە ڕۆژنامەنووسان و سەرنووسەران بکەونە ژێر چاودێرییەکی نائاشکرا؛ بەجۆرێک ناچار دەبن ناوەڕۆکی میدیایی بە جۆرێک دابڕێژن کە لەگەڵ بەرژەوەندیی هێزە سیاسییەکاندا یەکبگرێتەوە، بۆ ئەوەی لە سزای دارایی، هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەت، یان بڕینی هاوکارییە حکومییەکان بەدوور بن (Hussein, 2018). ئەم فشارانە کارلێک لەگەڵ پاشکۆیەتی ئابووریدا دەکەن و دۆخەکە توندتر دەکەن، چونکە ئەو دەزگایانەی پشت بە بودجەی دەوڵەت یان حیزب دەبەستن، لە ڕووی بنیاتییەوە توانایەکی کەمیان هەیە بۆ بەرەنگاربوونەوەی باڵادەستیی دەسەڵات یان پاراستنی سەربەخۆیی بڕیاری نووسین. لەم سۆنگەیەوە، میدیا دەبێتە پاشکۆی هێزە دارایی و سیاسییەکان و ئەرکی چاودێریی لەدەست دەدات. جگە لە چوارچێوە فەرمییەکان، کۆمەڵێک میکانیزمی نافەرمی وەک سانسۆری خودی ,هەراسانکردن، و هەڕەشە لە ناوبانگی پیشەیی، وەک ئامرازی کۆنترۆڵی سیاسی کاردەکەن. ڕاپۆرتە نێودەوڵەتییەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە ڕۆژنامەنووسان لە هەرێمی کوردستاندا، بەهۆی پێشبینیکردنی لێکەوتە خراپە سیاسی و داراییەکان، پەنا بۆ گۆڕینی ئاراستەی ڕووماڵەکانیان دەبەن بۆ کەمکردنەوەی مەترسییەکان (RSF, 2024/2025). ئەم دیاردەیە بە تایبەتی لە کاتی گرژییە سیاسییەکان یان وەرزەکانی هەڵبژاردندا بە ڕوونی دەردەکەوێت، کە تێیدا سنوورەکانی ئازادیی ڕادەربڕین بەهۆی بەرژەوەندییە تەسکەکانی هێزە سیاسییەکانەوە بەرتەسک دەبنەوە (Faris et al., 2023).

دووەم: پێگەی هەواڵی ئەلکترۆنی

لە سەردەمی ئێستادا، پێشکەوتنە خێراکانی تەکنەلۆجیا گۆڕانکارییەکی ڕیشەییان لە بواری ڕاگەیاندن و شێوازی گواستنەوەی زانیاریدا دروستکردووە. سەرهەڵدانی ئینتەرنێت و ئامرازە دیجیتاڵییەکان وایان کردووە کە پێگەکانی هەواڵی ئەلکترۆنی ببنە جێگرەوەیەکی بەهێز و خێرا بۆ ئامرازەکانی ڕاگەیاندنی نەریتیی. پێگەی هەواڵی ئەلکترۆنیی لە بنەڕەتدا ئەرکی سەرەکیی گەیاندن و ڕوماڵکردنی ڕووداوەکانە.لەم چوارچێوەیەدا دەکرێت پێناسە بکرێت بەوەی کە بریتییە لە: "ئەو پێگانەن کە هەواڵ پێشکەش دەکەن، گرنگی بە هەواڵی ڕۆژنامەنوسی دەدەن، و هەواڵەکان نوێ دەکەنەوە لەسەر ڕۆشنایی نوێگەرییەکاندا، کە لە جیهاندا ڕودەدەن" (الديهي، ٢٠١٥، ٣٨٧). ئەمەش ئەوە دەردەخات کە خێرایی و بەدواداچوونی بەردەوامی ڕووداوەکان خەسڵەتێکی جیابکەرەوەی ئەم پێگانەیە. ئەم گۆڕانکارییە گەورەیە لە شێوازی گەیاندن، لە ئەنجامی تێکەڵبوونی تەکنەلۆژیا جیاوازەکانەوە هاتووەتە ئاراوە. بەپێی فەرهەنگی لیستەر بۆ زاراوەکانی ڕاگەیاندنی نوێ، ئەم دیاردەیە بریتییە لە: "کۆمەڵێک تەکنەلۆجیای گەیاندن کە لەئەنجامی یەکگرتنی کۆمپوتەر و ئامرازە کۆنباوەکانی ڕاگەیاندنی (چاپ، وێنە، دەنگ و ڤیدیۆ) دروستبووە" (الزلب، ٢٠٢٢، ١٠). لەلایەکی دیکەوە، دەتوانرێت ئەم پێشکەوتنە بە سادەیی وەک کۆتاییهێنان بە قۆرخکاریی ئامرازە کۆنەکان سەیر بکرێت. چونکە ڕاگەیاندنی ئەلکترۆنی بریتییە لەو "ڕاگەیاندنەی کە پشت بە ئەلکترۆنیی دەبەستێت، لەجیاتی ئامرازی کۆنباو تەکنیکی ئەلکترۆنیی بەکاردێنێت، وەک ئینتەرنێت و تەلەفونی زیرەک، و هەموو بابەتەکان لەڕێی ژمێرەییەوە دەردەچێت" (إسماعيل، ٢٠٢٠، ٣٢). لە کۆتاییدا دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە پێگەکانی هەواڵی ئەلکترۆنیی تەنها پلاتفۆرمێک نین بۆ خوێندنەوەی دەق، بەڵکو ژینگەیەکی زیندوو و کارلێککارن. بە تێکەڵکردنی دەق، دەنگ، وێنە و ڤیدیۆ لە ڕێگەی ئامێرە زیرەکەکانەوە، شۆڕشێکی گەورەیان لە گەیاندنی هەواڵدا بەرپا کردووە و خوێنەریشیان لە وەرگرێکی بێدەنگەوە گۆڕیوە بۆ بەشداربوویەکی کارا.

١- پێگە ئەلکترۆنییەکانی کوردستان و پۆلێنکردنیان

لە هەرێمی کوردستاندا، ڕاگەیاندنی ئەلکترۆنیی ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕێت و چەندین پێگەی هەواڵی و زانیاریی هەمەچەشن هەن. ئەم پێگانە بەشێکی گرنگن لە پانتایی میدیایی کوردستان و کاریگەرییان لەسەر کۆمەڵگا و پەیامگەیاندن بەردەوام لە زیادبووندایە. سەبارەت بە پۆلێنکردنی گشتیی پێگە ئەلکترۆنییەکان لە کوردستان، ڕاگەیاندنی ئەلکترۆنیی لە کوردستان بە خێرایی گەشەی کردووە. لەسەر بنەمای سروشت و ناوەڕۆکی کارەکانیان، دەکرێت پێگە ئەلکترۆنییەکانی کوردستان بەم شێوانەی خوارەوە پۆلێن بکرێن:

ا- پێگە ئەکادیمی و زانستییەکان

ئەم پێگانە سەر بە زانکۆ و ناوەندە توێژینەوەییەکانن و ئامانجیان بڵاوکردنەوەی توێژینەوە و وتاری زانستییە. تایبەتمەندیی ئەم پێگانە برتییە لە (بڵاوکردنەوەی گۆڤاری زانستی و ئەکادیمی؛ بابەتی تایبەت بە لێکۆڵینەوە و دۆزینەوە نوێیەکان؛ فۆکەس لەسەر بوارێکی دیاریکراو وەک زانستە مرۆییەکان، یاسا، تەکنەلۆجیا). بۆ نموونە، ماڵپەڕی گۆڤارە زانستییەکانی زانکۆکان، وەک گۆڤاری زانکۆی جیهان و گۆڤارەکانی لێکۆڵینەوەی زانستی.

ب- پێگەکانی ڕێکخراوە ناحکومی و کۆمەڵایەتییەکان

ئەم جۆرە پێگانە زانیاری لەسەر چالاکییەکانی ڕێکخراوە ناحکومییەکان و کێشە کۆمەڵایەتییەکان بڵاودەکەنەوە. لە تایبەتمەندیی ئەم پێگانە (فۆکەس لەسەر پرسە کۆمەڵایەتییەکان، مافەکانی مرۆڤ، ژینگە، و هتد؛ بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرت و لێکۆڵینەوەی تایبەت بە بواری کارکردنیان؛ هاندانی بەشداریی کۆمەڵایەتی). وەک ماڵپەڕی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی.

ج- پێگە حکومی و فەرمییەکان

ئەم پێگانە سەر بە دامودەزگا حکومییەکانن و زانیاری فەرمی، بڕیارەکان، و خزمەتگوزارییە ئەلکترۆنییەکان پێشکەش دەکەن. تایبەتمەندیی ئەم پێگانە برتییە لە (بڵاوکردنەوەی بەیاننامە و ڕێنمایی فەرمی؛ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری ئەلکترۆنیی بۆ هاوڵاتیان؛ ڕوونگەیەک بۆ سیاسەت و پرۆژەکانی حکومەت). بۆ نموونە، ماڵپەڕی فەرمانگە و وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان.

د- پێگەکانی کاتبەسەربردن

ئەم پێگانە سەرنجیان لەسەر بابەتی هونەری، ئەدەبی، وەرزشی، وکات بەسەربردنە. لە تایبەتمەندیی ئەم پێگانە (بڵاوکردنەوەی بابەتی تایبەت بە هونەر، مۆسیقا، فیلم، کتێب؛ ڕووماڵکردنی چالاکییە کولتووری و وەرزشییەکان؛ پێشکەشکردنی کایە و بابەتی خۆشی). بۆ نموونە، ماڵپەڕی گۆڤارە کولتوورییەکان، ماڵپەڕی یانە وەرزشییەکان.

هـ- پێگەکانی هەواڵی ڕۆژنامەوانیی ئەلکترۆنی

ئەم جۆرە پێگانە زۆرترین ڕێژە پێکدەهێنن و سەرنجیان لەسەر بڵاوکردنەوەی هەواڵ و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەوانییە. لە تایبەتمەندیی ئەم پێگانە: (نوێکردنەوەی بەردەوامی هەواڵەکان؛ ڕووماڵکردنی ڕووداوە ناوخۆیی و جیهانییەکان؛ بڵاوکردنەوەی وتار، شیکاری، و ڕاپۆرتی تایبەت). ئەمانەش وەک: ماڵپەڕی کەناڵە تەلەفزیۆنییەکان، ڕۆژنامە ئەلکترۆنییەکان، ئاژانسە هەواڵییەکان.

لە هەرێمی کوردستان چەندین پێگەی هەواڵی (ماڵپەڕی هەواڵی) دیار و چالاک هەن کە بە شێوەیەکی بەردەوام ڕوماڵی هەواڵە ناوخۆیی و جیهانییەکان دەکەن.

١- ئەو پێگە هەواڵییە ئەلکترۆنییانەی کە کەناڵی ئاسمانی و ماڵپەڕیان هەیە، وەک: (تۆڕی میدیایی ڕووداو) یەکێکە لە پێگە گەورەکان کە بە چەندین زمان (کوردی، عەرەبی، ئینگلیزی، تورکی) هەواڵ، شیکاری و ڕاپۆرت بڵاودەکاتەوە. (کوردستان ٢٤) پێگەیەکی هەواڵیی فراوانە کە گرنگی بە هەواڵی سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی کوردستان و جیهان دەدات. (NRT) ماڵپەڕێکی هەواڵیی زۆر چالاکە و خێرایە لە گواستنەوەی هەواڵە ناوخۆییەکانی هەرێمی کوردستان و عێراقدا. (Kurdsat News) پێگەیەکی هەواڵییە کە گرنگی بە ڕوماڵی هەواڵە ناوخۆیی و جیهانییەکان دەدات.

٢. پێگە ئەلکترۆنییە ئەهلی و سەربەخۆکان، وەک: (درەو میدیا) پێگەیەکی ئەلکترۆنییە کە زۆرتر گرنگی بە شیکاریی سیاسی، داتا و ئامار، و ڕاپۆرتی بنکۆڵکاری دەدات لەسەر دۆخی ناوخۆی کوردستان و عێراق. (ئاوێنە) بە ڕۆژنامەیەکی ئەهلی دەستی پێکرد و ئێستا پێگەیەکی ئەلکترۆنیی هەواڵی و شیکاریی بەهێزی هەیە. (هاوڵاتی) یەکێکی ترە لە پێگە هەواڵییە باوەڕپێکراوەکان کە زیاتر گرنگی بە ڕاپۆرت و بەدواداچوونی ڕۆژنامەوانی دەدات. (خەندان) یەکێکە لە پێگە ئەلکترۆنییە دێرین و چالاکەکان کە بەردەوام هەواڵی سیاسی، کۆمەڵایەتی و هەمەجۆر بڵاودەکاتەوە. (سپی میدیا) ماڵپەڕێکی هەواڵییە کە بە خێرایی هەواڵە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان دەگوازێتەوە.

٣. پێگە هەواڵییە حزبی و فەرمییەکان، بۆ نموونە: PUKmedia پێگەی هەواڵیی فەرمیی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان. KDP.info پێگەی هەواڵیی فەرمیی پارتی دیموکراتی کوردستان. KNN پێگەی هەواڵیی زمانحاڵی بزووتنەوەی گۆڕان. Kurdu پێگەی هەواڵیی زمانحاڵی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان

تێبینی: زۆربەی هەرە زۆری ئەم پێگە هەواڵییانە ئەپلیکەیشنی تایبەت بە خۆیان هەیە بۆ مۆبایلە زیرەکەکان (لە App Store و Google Play)، کە وا دەکات زۆر خێراتر و ئاسانتر لە کاتی ڕووداوی پێشهاتەکاندا ئاگادار بکرێیتەوە.

پراکتیکنامە و شیکردنەوەی داتاکان:

ئەم توێژینەوەیە چوار تەوەر (Themes) دەستنیشان دەکات. هەریەکە لەم تەوەرانە لە ئەنجامی شیکردنەوەی وتە و زانیارییەکانی بەشداربووان دەرهێنراون. بۆ باشتر پیشاندانی ئەنجامەکان، هەموو تەوەرەکان بە شێوەی خشتە ڕێکخراون، بەوەی کە هەر تەوەرێک کۆمەڵێک چەمک و نموونەی دەقی پەیوەندیدار لەخۆ دەگرێت. ئەم شێوازە یارمەتیدەری ڕوونکردنەوەی پەیوەندی نێوان داتا و ئەنجامە شیکراوەکان دەبێت.

لە پێناو پاراستنی بنەماکانی ئێتیک لە توێژینەوەی زانستیدا و بە تایبەتی پاراستنی نهێنی و ناسنامەی بەشداربووان، لەبری بەکارهێنانی ناوە ڕاستەقینەکان، سیستەمێکی کۆدکردن بەکارهێنراوە، کە بەشداربووان بە ژمارە وەک (بەشداربووی ١، ٢، ٣...) ناسێنراون. ئەم کۆدانە لە هەموو بەشەکانی شیکردنەوەکەدا بەکارهاتوون بۆ ئاسانکردنی ڕێکخستنی داتا و گەڕانەوە بۆ سەرچاوەی وتەکان. ئەم شێوازە، لە یەک کاتدا، ئامانج دەپێکێت: یەکەم پاراستنی مافی بەشداربووان و نهێنییەکانیان، و دووەم دابینکردنی ڕوونکاری و سیستەماتیکییەکی زانستی لە پێشکەشکردنی ئەنجامەکان، کە یارمەتی خوێنەر دەدات بە ئاسانی پەیوەندی نێوان وتەکان و شیکردنەوەکان تێبگات.

ڕوونکاری (١) ناو و کۆدی بەشداربووانی چاوپێکەوتنەکان

ژ	ناوی بەشداربووان	شوێنی پێگە	ڕێکەوتی چاوپێکەوتن
١	کەماڵ ڕەئوف	بەڕێوەبەری نووسین لە پێگەی شارپرێس	٢٠١٦/٣/٦
٢	سەربەست حوسێن	بەڕێوەبەری نووسین لە پۆلیتیک پرێس	٢٠٢٦/٨/٣
٣	سلێمان عبدولا	بەڕێوەبەری نووسین لە پێگەی خەندان	٢٠١٦/٣/١٢
٤	حەیدەر جەمیل	بەڕێوەبەری نوسین لە پێگەی کوردیو	٢٠٢٦/٤/٢
٥	تاریق فاتیح	بەڕێوەبەری نوسین لە ڕۆژنامەی هاووڵاتی	٢٠٢٦/٣/٣١
٦	کاروان ئەنوەر	سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان	٢٠١٦/٢/٤

تەوەری یەکەم: مۆدێلی دارایی میدیا **لە هەرێمی کوردستان**[٧٨]

[٧٨] سەیری تەواوی لێدوانی بەشداربوان بکە لە پاشکۆی دووەم

رووونکاری (٢) دارایی و پێکهاتە ئابورییەکان

کۆدی بەشداربووان	تەوەری لاوەکی	چەمکی کۆدکراو	نموونەی دەق
1	سەرچاوەی داهات	ریکلام و هاوکاری تاکەکەسی	"بەرێزەی سەرەکی ریکلام... هەندێکجاریش هاوکاری دۆستەکانمان"
3	سەرچاوەی داهات	پشتبەستن بە ریکلام	"ئێمە پشت بە ریکلام دەبەستێت وەک داهات بۆ دەزگاکە"
2	سەرچاوەی داهات	پشتبەستن بە حزب	"سەرچاوەی سەرەکیمان بۆ پاڵپشتی دارایی حیزب و ریکلامە"
4	سەرچاوەی داهات	تێکەڵبوونی سەرچاوەکان	"پشت بە بودجەی تەرخانکراو و داهاتی ریکلام دەبەستێن"
6	خاوەنداریتی شاراوە	پاڵپشتی سیاسی نادیار	"لە هەفتەی یەکەمی کارکردندا دەردەکەوێت سەربەچ لایەنێکن"
1	سەربەخۆیی	رەتکردنەوەی تەمویل	"هاوکاری هیچ لایەنێکمان وەرنەگرتوە چونکە کاریگەری دەبێت"
2	کاریگەری سیاسی	کاریگەری ناڕاستەوخۆی حزب	"سیاسەتی ئەو حزبە دەردەکەوێت لە بانگەشەی هەڵبژاردن"
4	ئاراستەکردنی ناوەڕۆک	دیاریکردنی پەیام	"لایەنی تەمویلکار ئاڕاستە گشتییەکانی دەزگاکە دیاری دەکات"
3	گۆڕانی سەربەخۆیی	پێشتر کاریگەری هەبوو	"پێشتر پاڵپشتی سیاسی هەبووە بەڵام ئێستا سەربەخۆیە"
5	سنووردارکردنی ئەخلاقی	خۆسانسۆرکردن	"دەکەویتە ژێر ئیلتزاماتی ئەخلاقییەوە... هەندێک شت بڵاونەکەیتەوە"
3	ڕەتکردنەوەی مەرج	ریکلامی مەرجدار	"ریکلامی مەرجدار وەرناگرین... ئەگەر مەرجیان هەبێت"
2	کاریگەری ناڕاستەوخۆ	دووورکەوتنەوە لە ڕەخنە	"ناتوانین کاری لەسەر بکەین چونکە زیان بە ناوبانگ دەگات"
1	فشاری دارایی	برینی ریکلام	"دواتر ریکلامەکەیان بری کاتێک شتمان بلاوکردەوە"
3	ڕێزامەندی کار	قەناعەت	"بەکامل قەناعەتەوە لێرە کاردەکەن و ناچن بۆ شوێنی تر"
1	جۆری کارکردن	جۆرەکانی گرێبەست	"کارمەندەکان سێ جۆرن: دەوامی تەواو، نیوەدوام، پارچە"
4	کێشەی ئابووری	مووچەی کەم	"مووچەکە بە تەنها بەشی پێداویستییە سەرەکییەکان ناکات"
2	داهاتی جێگیر	مووچەی مانگانە	"سەرجەم کارمەندان مووچەی مانگانەی جێگیریان هەیە"

شیکردنەوەی تەوەری یەکەم

ئەم بەشەدا شیکردنەوە بۆ **مۆدێلی دارایی میدیا** لە هەرێمی کوردستاندا دەکات، بەوەی چۆن کاردەکات و چۆن کاریگەری لەسەر ناوەڕۆک و ئازادیی میدیا دروست دەکات. لێرەدا بەڕوونی دەردەکەوێت کە سەرچاوەی دارایی دەزگاکانی میدیا بە شێوەیەکی گشتی لە سێ جۆری سەرەکی پێکدێت: **ریکلام، پاڵپشتی سیاسی، و هاوکاریی تاکەکەسی (کەسایەتی دەوڵەمەند)**. ریکلام وەک سەرچاوەی سەرەکیی داهات باسکراوە، بەتایبەتی بۆ دەزگاکانی وەک "خەندان"، کە پشت بە بازاڕی ریکلام دەبەستێت. لە هەمان کاتدا، هەندێک دەزگا وەک "پۆلیتیک پرێس" بە ڕوونی پشت بە **حزب و ریکلام** دەبەستن، کە ئەمە نیشانەی پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی نێوان میدیا و دەسەڵاتی سیاسییە. لە هەمان کاتدا، جۆرێکی تر لە پاڵپشتی، کە بە شێوەی **نادیار** دەردەکەوێت، بریتییە لە هاوکاریی "دۆستان" یان کەسایەتی دەوڵەمەند کە نایانەوێت ناسنامەیان ئاشکرا بکرێت. ئەم جۆرە پاڵپشتییە، هەرچەندە بەرواڵەت مەرجی ڕاستەوخۆ نادەن، بەڵام لە ڕووی ئەکادیمییەوە دەتوانرێت بە شێوەی کاریگەریی نەرم ناویان بەرین، چونکە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەبنە هۆی دروستبوونی سنووری نادیار لەسەر ناوەڕۆک.
بەشداربووان ئاماژەیان بە جیاوازییەکی گرنگ دا لە نێوان **کاریگەریی ڕاستەوخۆ** و **کاریگەریی ناڕاستەوخۆ**. وەک ڕاستەوخۆ، زۆرێک لە بەرتوێژان دەڵێن کە هیچ مەرجێکی ڕاستەوخۆیان لەسەر نەسەپێنراوە. بەڵام وەک ناڕاستەوخۆ، دانپێدانانێکی ڕوون هەیە کە هەر لایەنێک پاڵپشتی دارایی بدات، کاریگەریی دەبێت لەسەر پەیام و سیاسەتی دەزگاکە. بە تایبەتی، لە کاتی هەڵبژاردنەکان و قەیرانە سیاسییەکان، ئەم کاریگەرییە زۆرتر دەردەکەوێت، ئەمەش جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە سەرچاوەی دارایی، ڕاستەوخۆ ئاراستەی ناوەڕۆکی میدیا دەکات.
یەکێک لە دەرئەنجامە گرنگەکان ئەوەیە کە ریکلام، هەرچەندە بە شێوەی فەرمی مەرجی ڕاستەوخۆ نادەن، بەڵام وەک ئامرازێکی فشاری نەرمی کاردەکات. نموونەکان نیشان دەدەن ئەگەر هەواڵێکی نەرێنی لەسەر کۆمپانیا بڵاو بکرێتەوە، ریکلامەکان **کەم دەکرێنەوە یان دەوەستێنرن. هەروەها** هەندێک دەزگا خۆیان سنووردار دەکەن بۆ ئەوەی زیان بە "ناو و ناوبانگ"ی ریکلامکار نەگەیەنن. ئەمەش لە میدیادا پێی دەوترێت **سانسۆری خۆیی**، کە بەهۆی فشارە داراییەکانەوە دروست دەبێت، نەک بە فەرمانێکی ڕاستەوخۆ. نموونەی باسکراوی گرووپی کۆمپانیاکانی "قەیوان" نیشانەیەکی ڕوونە لە **کۆنترۆڵی بازاڕی ریکلام**، کە دەتوانێت بە شێوەیەکی سیستەمی میدیاکان لە ڕەخنەکردن بە دووربخاتەوە.

لە باسی نەبوونی شفافیەت لە خاوەندارێتیی میدیادا، سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ئاماژە بەوە دەدات بەوەی کاتێک دەزگایەکی نوێی میدیا دادەمەزرێت، بە شێوەیەکی فەرمی دەوترێت کە پشتگیریی دارایی لە داهاتی خۆیان و ڕیکلامە، بەڵام لە ڕاستیدا زۆرجار ئەمە درووست نییە، چونکە بەڕێوەبردنی دەزگای میدیا تێچووی زۆری هەیە، هەربۆیە زوو دەردەکەوێت کە سەربە لایەنێکی سیاسییە. هەروەها، ڕیکلام لە ناوچەکەدا ناتوانێت بە تەنها سەرچاوەیەکی بەهێزی دارایی بێت، بۆیە زۆر دەزگا پشتگیریی تری هەیە، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە خاوەندارێتیی میدیا لە کوردستاندا زۆرجار ناشفافە و میدیا بۆ ئامانجی تایبەتی بەکاردەهێنرێت. لە هەمان کاتدا، ئەو سێ سەرچاوەیەی داهاتی میدیا کە لە جیهاندا هەن (ڕیکلام، فرۆشتنی هەواڵ، و خزمەتگوزارییەکان) لای ئێمە بە تەواوی کارا نین.
هەرچەندە بەرتوێژان دەڵێن "مەرج نییە"، بەڵام دەڵێن "دەکەونە ژێر ئیلتزامی ئەخلاقی". ئەم وتەیە زۆر گرنگە، چونکە ئاماژەیە بۆ دروستبوونی **سنووری نادیار،** میدیاکاران بە شێوەی خۆکارانە خۆیان ڕێکدەخەن بۆ پاراستنی پەیوەندییە داراییەکان، ئەم دۆخە لە میدیادا بە خۆکۆنترۆڵ کردن باس دەکرێت، کە تێیدا کۆنترۆڵ دەبێتە بەشێک لە بیرکردنەوەی خۆیی میدیاکار.
سەبارەت بە دۆخی کارمەندان و بژێوی، لە ڕووی ئابوورییەوە، گفتووگۆی بەشداربووان ئەوە نیشان دەدەن کە سیستەمی کارکردن لەسەر سێ شێوەی سەرەکییە، وەک دەوامی تەواو؛ نیوە دەوام، کار بە پارچە و خۆبەخش. هەرچەندە بەشێک لە کارمەندان ڕازین، بەڵام ئاماژە بەوە دەکرێت کە دۆخی دارایی زۆر باش نییە. ئەوەی گرنگە لێرەدا ئەوەیە کە **ئازادیی کاری** بێ سانسۆر پەیوەندییەکی ئێجگار زۆری هەیە باردۆخی باشی ئابووری ڕۆژنامەوانەوە.
بە گشتی، ئەم داتایە نیشان دەدات کە مۆدێلی دارایی میدیا **هێشتا نەگەیشتووە بە سەربەخۆیی ڕاستەقینە.** ڕیکلام و پاڵپشتی سیاسی، هەرچەندە ناڕاستەوخۆ، بە شێوەیەکی قووڵ کاریگەری لەسەر ناوەڕۆک هەیە. سانسۆری خۆیی و ئیلتزامی ئەخلاقی جێگەی سانسۆری ڕاستەوخۆیان گرتووە. بازاڕی ڕیکلام دەتوانێت وەک ئامرازێکی کۆنترۆڵی میدیا بەکاربهێندرێت. بۆیە دەتوانرێت بگوترێت کە کێشەی سەرەکی تەنها مەرجی ڕاستەوخۆ نییە، بەڵکو **سیستەمێکی فشارە نادیار و داراییە** کە ئاراستەی کاری میدیا دەکات.

تەوەی دووەم: کاریگەریی کەمی داهات

ڕوونکاری (٣) کاریگەری قەیرانی دارایی لەسەر کارکردنی دەزگا میدیاییەکان

کۆدی بەشداربووان	تەوەری لاوەکی	چەمکی کۆدکراو	نموونە دەق
2	**توانای مرۆیی**	**کەمبوونی کادری کارا**	"توانای دابینکردنی موچە سنورداردەکات... کەسی بەتوانا دەبنە نێچیری دەزگاکان"
2	**کارکردنی مەیدانی**	**سنورداربوونی ڕاپۆرتی مەیدانی**	"دەرچوون بۆ شوێنی ڕووداو پێویستی بە خەرجی هەیە... دەبێتە کێشە"
2	**پێداویستییەکان**	**کەمبوونی کەلوپەل**	"نەتوانینی دابینکردنی کەلوپەل وەک کامێرا و مایک و ئینتەرنێت"
1	**بەڕێوەبردنی کار**	**کەمکردنەوەی چالاکییەکان**	"دەستدەگرینەوە لە ڕاپۆرت و ڤیدیۆی شیکاری"
1	**خەرجی کار**	**کەمکردنەوەی خەرجی**	"خەرجی هاتوچۆ کەم دەکەینەوە"
1	**هەوڵدان**	**نەدابینکردنی پاداشت**	"ناتوانین پاداشت بۆ کاری باش خەرج بکەین"
4	**کوالیتی ناوەڕۆک**	**دابەزینی کوالێتی**	"ناتوانرێت بودجەی پێویست بۆ ڕاپۆرتەکان دابین بکرێت"
4	**تەکنەلۆجیا**	**کەمبوونی نوێکاری**	"ڕێگر لە نوێکردنەوەی ئامێرەکان و تەکنەلۆژیا"
4	**توانای مرۆیی**	**لەدەستدانی کادری بەئەزموون**	"کادیرە بەئەزموونەکان ناچار دەبن ڕوو لە شوێنی تر بکەن"

شیکردنەوەی تەوەری دووەم

لێرەدا دەتوانین بە شێوەیەکی قووڵ تێبگەین لە کاریگەری قەیرانی دارایی لەسەر کارکردنی دەزگا میدیاییەکان، بە تایبەتی لە ڕوانگەی توانای دامەزراوەیی و مرۆییەوە. بەشداربووان ئەوە پێشاندەدەن کە قەیرانی دارایی تەنها کێشەیەکی ئابووری نییە، بەڵکو بە شێوەیەکی سیستەمی هەموو قۆناغەکانی بەرهەمهێنانی ناوەڕۆک تێکدەدات. یەکەم، کەمبوونەوەی کوالێتی ناوەڕۆک، چونکە بەهۆی سنورداربوونی سەرچاوە داراییەکان، دەزگاکان ناچار دەبن لە بەرهەمهێنانی ڕاپۆرت و ڤیدیۆی شیکاریی و بنکۆڵکاریی دەستبگرنەوە. ئەمەش بە مانای ئەوەیە کە قەیران دەبێتە هۆی گۆڕینی ستراتیژی ناوەڕۆک بۆ شێوەیەکی سادەتر و کەم خەرجیی، کە دەتوانێت بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئاستی زانیاریی پێشکەشکراو بۆ کۆمەڵگا هەبێت.
لە هەمان کاتدا، بابەتێکی گرنگی تر سەرهەڵدەدات کە بریتییە لە لاوازی توانای مرۆیی، بەشداربووان بە ڕوونی ئاماژەیان داوە کە سنورداربوونی توانای دابینکردنی موچە و پاداشت، دەبێتە هۆی ئەوەی کارمەندانی بەتوانا دەزگا جێبهێڵن یان بە ناچار ڕووبکەنە شوێنێکی تر کە پارەی باشتر دەدات. ئەمەش لە شیکردنەوەی زانستیدا وەک جۆرێک بە کۆچی توناکان لە ناو سیستەمی میدیادا دەناسێندرێت، کە کاریگەرییەکی درێژخایەن لەسەر کوالێتی و پیشەییبوونی کارکردن هەیە. هەروەها، بەهۆی زۆری ڕکابەری نێوان کەناڵەکان و کەمی کەسی بەتوانا، ئەو کەسانەی شارەزا و لێهاتوون دەبنە ئامانجی سەرەکی بۆ ڕاکێشانییان، کە ئەمەش زیاتر فشاری لەسەر دەزگاکان زیاد دەکات.
لە لایەکی ترەوە، بەشداربووان ئاماژە بە سنورداربوونی کارکردنی مەیدانی دەکەن، کە یەکێکە لە گرنگترین بەشەکانی کاری ڕاگەیاندن. کەمکردنەوەی خەرجی هاتوچۆ و نەبوونی سەرچاوە بۆ ناردنی تیم بۆ شوێنی ڕووداوەکان، دەبێتە هۆی ئەوەی کە ڕاپۆرتەکان زیاتر لە ناو ئۆفیسەکانەوە بەرهەم بهێندرێن و کەمتر پەیوەندیدار بن بە ڕاستی مەیدان. ئەمەش لە ڕوانگەی هەڵسەنگاندنی جۆرییەوە بە واتای دوورکەوتنەوەی میدیا لە مەیدانی واقع دادەنرێت، کە دەتوانێت متمانەی جەماوەری کەم بکات.

لە چوارچێوەیەکی گەورەتر، بابەتێکی تر کە بریتییە لە کێشەی تەکنیکی و ژێرخانی ئابووریی ناودەبرێت، کە بەهۆی نەتوانینی دابینکردنی کەلوپەل و ئامرازە پێویستەکان وەک کامێرا، مایک، یان خزمەتگوزاری ئینتەرنێت دروست دەبێت. ئەمەش بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر کوالێتی بەرهەمەکان و خێرایی بڵاوکردنەوەیان هەیە، بە شێوەیەکی دیاریکراو بەشێکە لە سنورداربوونی دەزگاکان.

تەوەری سێهەم: سیاسەت و خاوەندارێتی

ڕوونکاری (٤) سیاسەت و خاوەندارێتی و پەیوەندی نێوان دەزگا و حکومەت یان حزب

کۆدی بەشداربووان	تەوەری لاوەکی	چەمکی کۆدکراو	نموونە دەق
1	خاوەندارێتی و بەڕێوەبردن	سەربەخۆیی ناوەندی بڕیار	"من خۆم خاوەنی دەزگاکەم... کارمەندەکان دەتوانن مناقەشە بکەن"
1	پەیوەندی لەگەڵ سپۆنسەر	کاریگەریی بەرژەوەندیی دارایی لە ناوەڕۆک	"زۆرجار ئیش لەسەردەکەین... بەریەککەوتن دروست دەبێت"
1	خۆسانسۆرکردن	سنووردارکردنی ناوەڕۆک بە شێوەی نەرم	"خۆسانسۆرکردن هەیە بەس ناگاتە گۆڕینی ناوەڕۆک"
1	پەیوەندی دەوڵەت و میدیا	کاریگەریی سیاسەتی حکومەت	"مەزاجی بەرپرسانی حکومەت ڕۆڵی هەیە"
4	خاوەندارێتی و سانسۆر	دیاریکردنی هێڵی سوور لەلایەن خاوەن	"خاوەندارێتی هێڵە سوورەکان دیاری دەکات"
4	پەیوەندی میدیا و حزب	حزبیبوونی میدیا	"هەر میدیایەک پەیوەندی بە حزبێک هەیە"
4	سیستەمی میدیا	لاوازبوونی پەیوەندی پیشەیی	"پەیوەندییەکان سیاسی و کەسییە نەک پیشەیی"
4	فشارە حکومی	فشار و ڕکابەری سیاسی	"میدیای ئۆپۆزسیۆن وەک دوژمن مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت"
4	فشارە سیاسی	جۆرەکانی فشار لەلایەن دەسەڵاتەوە	"فشارە ئەمنی و یاسایی و جیاکاریی زانیاری"
3	سەربەخۆیی میدیا	جیاکردنەوەی حزب و میدیا	"حزب نابێت میدیای هەبێت"
3	دەستێوەردانی دارایی	کڕینی سەربەخۆیی میدیا	"پارەمان پێ دەدەن بۆ میدیای سێبەر"
1	بەرژەوەندی بازرگانی	پەیوەندی ڕیکلام و سیاسەت	"ڕیکلام دەچێت بۆ میدیای لایەنگر"
4	ڕیکلام و جەماوەر	کاریگەری بازاڕی لە ڕیکلام	"بینەر و کاریگەری پێوەری سەرەکییە"
4	سنووردارکردنی ڕیکلام	ڕێگری دارایی بەهۆی سیاسەت	"ترسی کۆمپانیاکان لە ئۆپۆزسیۆن"
1	فشاری سیاسی	بەکارهێنانی ڕیکلام وەک سزادان	"ڕیکلام وەک ئامرازی فشاری سیاسی بەکاردێت"
2	نادادپەروەری بازاڕ	لایەنگیری لە دابەشکردنی ڕیکلام	"میدیای حزبی زیاتر ڕیکلام وەردەگرێت"

شیکردنەوەی تەوەری سێیەم

لەسەر پەیوەندی نێوان دەزگا و حکومەت یان حزب، بەشداربووان باس لە جۆرێک پەیوەندیی نارێکخراو و مزاجی دەکەن،واتە بڕیارەکان زیاتر بەستراونەتەوە بە ئارەزوو و هەڵسوکەوتی کەسانی بەرپرسی حکومەت و لایەنە سیاسییەکان، نەک بە سیستەمێکی یاسایی و پیشەیی. ئەمەش بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئازادی میدیا و شێوازی ڕووماڵکردنی بابەتە هەستیارەکان هەیە، بەتایبەتی لە کاتی دروستبوونی قەیران و نارەزایەتی کۆمەڵایەتی، کە فشارەکان زیاد دەبن.
ئەم پەیوەندییە بە ڕوونی لە میکانیزمەکانی "سانسۆری خودی"دا دەردەکەوێت کە دەستەی نووسەران پەیڕەوی دەکەن. فشارە ئابوورییەکان و لاوازیی دارایی وا دەکات کە بڕیارەکانی پەیوەست بە بڵاوکردنەوەی وتارەکان، هەڵبژاردنی بابەتەکان و دیاریکردنی "هێڵە سوورەکان" بۆ ناوەڕۆک، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لەگەڵ بەرژەوەندیی لایەنە بەخشەرەکاندا بگونجێندرێن. ئەمەش کاریگەرییەکی دووسەرەی لێ دەکەوێتەوە: لە لایەکەوە، هەڵبژاردنی بابەت و ناوەڕۆک دەکەوێتە ژێر کاریگەریی ڕەزامەندیی پاڵپشتیکاران؛ لە لایەکی دیکەشەوە، گرنگیپێدانی جەماوەر بەو بابەتانەی بڵاو دەکرێنەوە دەگۆڕێت، چونکە میدیاکان مەیلیان بۆ ئەوە هەیە تیشک بخەنە سەر ئەو بابەتانەی کە کەمتر مشتومڕیان لەسەرە یان لای بەخشەرەکان پەسەندترن.
بەشداربووان ڕوونی دەکەنەوە کە خاوەندارێتی و سەرچاوە دارایی هەردووکیان وەک میکانیزمی سەرەکی بۆ کۆنترۆڵکردنی ناوەڕۆک کاردەکەن. ئەوان دەڵێن کە خاوەنی دەزگا دەتوانێت دیاری بکات کام بابەت بەرز بکرێتەوە و کام بابەت لاواز بکرێت یان پشتگوێ بخرێت.

ئەو بەشەی کە باس لە ڕەتکردنەوەی پاڵپشتی دارایی دەکات، مانایەکی گرنگی ئەخلاقی هەیە. بەشداربوو ئاماژە دەکات کە وەرگرتنی پاڵپشتی دارایی دەبێتە هۆی بەسترانەوەی میدیا بە داواکارییە سیاسییەکان، کە ئەمەش دوورە لە ئامانجی سەرەکی میدیا وەک دامەزراندنێکی سەربەخۆ. لێرەدا بابەتێکی تری گرنگ تر دەردەکەوێت، کە بریتییە لە هاوکێشەی نێوان سەربەخۆیی و مانەوە. بە گشتی، ئەم دەقە پێشاندەدات کە سیستەمی میدیایی لە ژێر کاریگەری توندی خاوەندارێتی، دارایی و سیاسەتدایە، کە هەموویان بە شێوەیەکی هاوبەش هێڵەسوورەکان دیاری دەکەن و سنووری ئازادی ڕاگەیاندن تەسگ دەکەن.

تەوەری چوارەم: ئاڵنگارییەکانی بەردەم دەزگاکان

ڕونکاری (٥) ئاڵنگارییەکانی دەزگاکانی میدیا لە هەرێمی کوردستان

کۆدی بەشداربووان	تەوەری لاوەکی	چەمکی کۆدکراو	نموونە دەق
2	**ئاڵنگاری تەکنەلۆجی**	**هێرشی سایبەری لە کاتی هەڵبژاردن**	"هێرشی ئەلکترۆنی و سووتاندنی پەڕە فەرمییەکانمان"...
2	**هێرش و فشاری سیاسی**	**مەترسییەکی قورس بۆ میدیا**	"وەک کوشتنی ڕۆژنامەنووسە"
2	**چارەسەری سیستەم**	**پێویستی بە چاکسازی یاسایی**	"پێویستە یاسای نوێی کاری ڕۆژنامەوانی هەبێت"
2	**سەربەخۆیی میدیا**	**سەربەخۆیی دارایی**	"میادیا دەبێت ببێتە پیشەسازی و خۆی بەرهەم بفرۆشێت"
6	**چارەسەری دارایی**	**یەکسانی دابەشکردنی داهات**	"هەموارکردنی یاسای ڕیکلام و دابەشکردنی یەکسان"
6	**ئاڵنگاری سیستەم**	**لاوازی سیستەمی میدیا**	"هەیکەلی میدیا تۆکمە نییە"
6	**کاریگەری سیاسی**	**وابەستەیی دارایی**	"پەنابردن بۆ لایەنە سیاسییەکان بۆ بژێوی"
6	**کوالێتی ناوەڕۆک**	**لاوازی ئەتیکی پیشەیی**	"فێڵی میدیا و جوانکردنی هەواڵ"
1	**سیستەم و یاسا**	**کێشەی سیستەمی گشتی**	"نەبوونی سەروەری یاسا و قەیرانی دارایی"
1	**چارەسەری دارایی**	**یەکسانی داهات**	"دادپەروەری لە دابەشکردنی ڕیکلام پێویستە"
1	**پالپشتی گشتی**	**پێویستی بە هاوکاری دەوڵەت**	"پشتیوانی حکومەت بە بێ مەرج"
4	**مەترسی میدیا**	**وابەستەیی دارایی**	"تەنها یەک سەرچاوەی دارایی مەترسییە"
4	**چارەسەری سیستەم**	**چاکسازی یاسایی**	"پێویستی بە یاسای دادپەروەرانەی ڕیکلام"
4	**سیستەمی ڕیکلام**	**پێوەری بازاڕی میدیا**	"دابەشکردنی بودجە بەپێی بینەر و کاریگەری"
5	**قەیرانی دارایی**	**لاوازی بەردەوامی میدیا**	"بێ پاڵپشت ناتوانین بەردەوام بین"
5	**سیستەم و حکومەت**	**نەبوونی ڕێکخستنی گشتی**	"یەک دەزگای نیشتمانی بۆ چارەسەر مەحاڵە"

شیکردنەوەی تەوەری چوارەم:

لەم بەشەدا کۆمەڵێک لە گەورەترین ئاڵنگارییە ئاڵوزەکان دەخەینەڕوو کە دەزگاکانی میدیا لە هەرێمی کوردستان ڕووبەڕوویان دەبنەوە: یەکەم، نەبوونی سەروەری یاسا و نەبوونی دامەزراوەی نیشتمانیی سەربەخۆ کە بە دەستپاکییەوە کار بکەن و گەرەنتیی بەدیهێنانی سەربەخۆیی میدیا و پاراستنی مافی ڕۆژنامەنووسان دابین بکەن. بێگومان نەبوونی سەروەری یاسا بووەتە هۆکاریی ئەوەی کە حزبە دەسەڵاتدارەکان لەسەرو یاسا بن و میدیا سەربەخۆکان بکرێنە قوربانی.

دووەم، نەبوونی پشتگیرییەکی دارایی بەهێز بۆ میدیای ئازاد لە کوردستاندا لەوانەیە ببێتە هۆی ڕاگرتنی کاری هەندێک دەزگای میدیایی. لە هەمان کاتدا، قەیرانی دارایی و نەبوونی سەرچاوەی سەربەخۆی داهات، دەزگاکانی میدیا ناچار دەکات پشت بە پاڵپشتی سیاسی ببەستن، بەواتەیەکی تر ناچار دەبن لەسەر ناوەڕۆکدا سازش بکەن، کە ئەمەش بە ڕاستەوخۆ کاریگەریی نەرێنی لەسەر ئازادیی ڕۆژنامەوانیی دەبێت. لەم چوارچێوەیەدا، پێشنیاری دابینکردنی دادپەروەری لە دابەشکردنی ڕیکلام و هاوکاریی حکومی بێ مەرج، هەوڵێکە بۆ دروستکردنی ژینگەیەکی دادپەروەرانە بۆ کارکردنی میدیا. بەڵام، لە ڕاستیدا واقیعی پراکتیکی ئەوە دەردەخات کە گەیشتن بەم ئاستە لە سەربەخۆیی لە سایەی کەڵەکەبوونی فشارە ئابووری و سیاسییەکاندا کارێکی سەختە، چونکە میدیاکان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بوونەتە بارمتەی بەخشەرە دارایی و سیاسییەکان. ئەم دۆخە جەخت لە پێویستیی دۆزینەوەی ستراتیژیی داهێنەرانە دەکاتەوە بۆ بەهێزکردنی بەردەوامیی ئابووریی میدیاکان و لە هەمان کاتدا پاراستنی سەربەخۆییان.

سێهەم، لەسەر باسی هێرشی ئەلکترۆنی و سیاسیکردنی ژینگەی دیجیتاڵیی، بەشداربووان بە شێوەیەکی ڕوون ئاماژە بە جۆرێک لە هێرشی ئەلکترۆنیی چڕ لەلایەن میدیای حزبییەوە بۆ سەر میدیای ئازاد دەکەن، بەتایبەتی لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا. ئەم هێرشانە خۆی دەبینێتەوە لە داخستنی پەیجەکانە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، ئەمەش لە ڕووی ئەنجامەوە، لەناوبردنی ڕەنج و بەرهەمی چەندین ساڵی دەزگایەکی میدیاییە. ئەمە یەکێکە لە هەوڵی بەردەوامی حیزبە باڵادەستەکان بۆ کۆنترۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و سنووردارکردنی دەنگە جیاوازەکان. لێرەدا بەشداربووان جەخت لەسەر پێویستی یاسایەکی نوێی ڕۆژنامەوانی دەکەنەوە، کە بتوانێت پاراستنی میدیاکاران و دەزگاکان بخاتەئەستۆ .

لە کۆتایی ئەم تەوەرەدا بەشداربووان ئاماژەیان بە دیاردەی هەڕەشەکردن، گرتن و داخستنی میدیا بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کرد کە ژینگەیەکی ترسناکی بۆ میدیاکاران دروست کردووە، ئەمەش دیسانەوە دژە بنەماکانی ئازادیی ڕاگەیاندنە.

دەرئەنجامی توێژینەوەکە:

_لە چوارچێوەی میدیای هەرێمی کوردستاندا، دەرکەوت کە فشاری ئابووریی بەهۆی لاوزی داراییی لە کوردستاندا زۆرە. واقیعی کاری میدیایی لە ئێستادا ئەوە دەردەخات کە فشارە ئابوورییەکان یەکێکن لە هۆکارە سەرەکییەکان کە ڕێگری دەکەن لە توانای دەزگا میدیاییەکان بۆ پەیڕەوکردنی سەربەخۆیی تەواو بنەماکانی ئازادی ڕۆژنامەوانیی.

_زۆری فشارەکان وەک پشتبەستنی ئابووری بە ریکلامکاران، سپۆنسەرەکان، یان بودجەی سیاسی، ئەگەری کەوتنە ژێر کاریگەریی سیاسی زیاد دەکات. میدیا لە هەرێمی کوردستاندا لەژێر کاریگەرییەکی زۆری فشاری سیستمی ئابووری و سیاسی ئاڵۆزدایە، خۆی دەبینێتەوە لە تێکەڵبوون و دەستێوەردانی حزب لە لایەکەوە، سیستمی سیاسی لەلایەکی ترەوە، وەک خاوەندارێتی و سپۆنسەرکردن، هاوپەیمانیی سیاسیی.

_فشاری خۆسانسۆرکردن لە هەرێمی کوردستاندا لە میدیادا بە هۆی فشاری سیاسییەوە هەیە و ئەمەش توانای دەزگاکانی میدیا بۆ سەربەخۆیی کەم دەکەن. کاتێک دەزگایەک پشت بە ریکلامکارێک یان بەخشەرێکی سیاسیی دەبەستێت، زۆرجار پەنا بۆ سانسۆری نەرم دەبەن، واتە کەمتر ڕووماڵی بابەتە هەستیارەکان دەکەن بۆ ئەوەی سەرچاوە داراییەکانیان لەدەست نەدەن. ئەمەش ژینگەیەک بەرهەم دەهێنێت کە تێیدا سەربەخۆیی کردەیی میدیا سنووردار دەکات، تەنانەت ئەگەر پاراستنی یاسایی فەرمیش بوونی هەبێت.

_ سیستمی داراییی میدیایی لە هەرێمدا بە شێوەیەکی گشتی بەسەر حزبە سیاسییەکاندا دابەش بووە. لە ئەنجامی ئەمەدا، پەیوەندییەکان لەگەڵ دامەزراوە حکومییەکان نەک لەسەر بنەمای پیشەیی، بەڵکو لەسەر بنەمای نزیکی حزبی و بەرژەوەندی کەسی دادەنرێن، کە ئەمەش دابەشبوونی زانیاری و لاوازی متمانەی گشتی دروست دەکات.

_ دەسەڵاتی حیزبی و سیاسیی بەشێوەیەکی نادیار ناوەڕۆکی میدیا ڕێکدەخەن. خاوەندارێتی دەزگا نەک تەنها کاریگەری لەسەر بەڕێوەبردنی کار هەیە، بەڵکو بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ دەست دەخاتە ناو دیاریکردنی "هێڵی سوور" ـەکان، واتە ئەو سنوورانەی کە ڕۆژنامەوان یان دەزگا ناتوانن تێیپەڕێنن.

_لە کۆتاییدا پێویستە بوترێت، کە قەیرانی داراییی وەک فاکتەرێکی بنەڕەتی، زنجیرەیەک لە کاریگەرییە پەیوەندیدارەکان دروست دەکەن وەک کەمبوونەوەی ناوەڕۆکی قووڵ و شیکاریی بنکۆڵکاریی و لاوازی توانای مرۆیی و سنوورداربوونی کارکردنی مەیدانی و تەکنیکی. ئەمەش بە واتای ئەوەیە کە قەیرانی داراییی تەنها بەشێک نییە لە کێشەکان، بەڵکو سیستەمێکی تەواو لە لاوازییەکان دروست دەکات کە هەموو بنەماکانی کاری میدیایی دەگرێتەوە و دەتوانێت لەماوەیەکی درێژخایەندا ببێتە هۆکاری لاوازبوونی ڕۆڵی میدیا لە کۆمەڵگادا بێت.

بە کورتی، ئەم سیستەمە جۆرێک لە پاشکۆیی یەکتر لە نێوان ئابووری و سەربەخۆیی نووسین دروست دەکات؛ فشارە ئابوورییەکان دەبنە ڕێگر لەبەردەم ئازادیی بڕیاردان لە ناو دەزگا میدیاییەکاندا.

پێشنیاز بۆ توێژینەوەی داهاتوو

ئەنجامدانی توێژینەوە لەسەر کاریگەریی ریکلام لەسەر ئەدای کار و سەربەخۆیی میدیا لەهەرێمی کوردستان.

ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستیی بۆ پێوانەکردنی سەربەخۆیی دەستەی نووسین دەزگاکان، ئەمەش زیاتر لە ڕێگەی شیکاریی ناوەڕۆک بۆ پێوەرەکانی شەفافییەتی دارایی، چونکە لە هەرێمی کوردستاندا هێشتا پێوەرە کردارییەکان بۆ سەربەخۆیی زۆر سنووردارن.

توێژینەوە لەسەر سەربەخۆیی میدیا و ئابووریی سیاسی ئەنجام بدرێت، چونکە هێشتا چەندین کەلێن ماون، بەتایبەتی سەبارەت بە هەرێمی کوردستان

توێژینەوەی بەراوردکاری ئەنجام بدرێت لەنێوان میدیای هەرێمی کوردستان لەگەڵ ناوچەکانی تری عێراق یان ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەمەبەستی تێگەیشتن لە سیستمی کاری میدیایی ناوچەکەدا.

سەرچاوەکان

سەرچاوە عەرەبییەکان

إبراهيم،علي حجازي،٢٠١٧،التكامل بين التقليدي والجديد، دار المعتز للنشروالتوزيع، الردن-عمان.
اسماعيل،علي سيد،٢٠٢٠،مواقع التواصل الاجتماعي بين التصرفات المرفوضة و الاخلاقيات المفروضة، دار التعليم الجامعي، الاسكندرية.
جقريف، رقية وآخرون (٢٠١٨) .*اقتصاديات الإعلام: التمويل والإدارة في المؤسسات الصحفية* .دار اليازوري، عمان.
الزلب،عبدالله علي،٢٠٢٢، مدطل الى الاعلام الجديد، بدون دار النشر
شبكة الصحفيين الدوليين (٢٠١٨). تمويل المؤسسات الإعلامية .
عباس، ع. (٢٠٢٤). النظام المالي للمؤسسات الإعلامية .
مركز الجزيرة للدراسات (٢٠١٧). الإعلام والتحول السياسي .
مركز الجزيرة للدراسات (٢٠٢٠) .*تحديات الاستقلال المالي في الإعلام العربي* .تقرير بحثي.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

Al-Rawi, A. (2022). *Media and Politics in Iraq: Communication and Identity.* Routledge.
Benson, R. (2019). *Shaping news: Impacts of commercial pressures on journalism.* Routledge.
Hussein, H. H. S. (2018). *The role of news media in supporting democracy in Kurdistan Region* (PhD thesis, Nottingham Trent University).
Kettenia, E., & Maniou, T. (2025). Examining the relationship between economic growth and media in different economies: The role of press freedom, media corruption, and diversity
Lynch, M. (2021). *The New Arab Public Sphere.* Oxford University Press.
Nielsen, R. K., Fletcher, R., Newman, N., & G. (2019). *Reuters Digital News Report.* Reuters Institute for the Study of Journalism.
Pickard, V. (2020). *Democracy Without Journalism? Confronting the Misinformation Society.* Oxford University Press.
Richter, C., & Kozman, C. (2021). *Arab Media Systems.* Open Book Publishers.
Repoters Without Borders RSF (2024/2025).
Sakr, N. (2018). *Arab Media Systems.* Cambridge University Press.
Sakr, N. (2021). *Media in the Arab World: Economic and Political Constraints.* Routledge.

پاشکۆی یەکەم: پرسیارەکانی چاوپێکەوتن

بەشی یەکەم: مۆدێلی دارایی و پێکهاتە ئابوورییەکان

١ - ئایا خاوەنداری میدیا تا چەند ڕوون و ڕاستەقینەیە؟
٢- ئایا موچەی ڕۆژنامەنووسان چۆنە و چەندە ئایا بژێوی ژیانییان دابین دەکات، ئایا بەجۆرێکە کە یەکلابێت بۆ کاری ڕۆژنامەوانیی؟
٣- دابینکردنی دارایی لە دەزگاکانی میدیادا چۆنە؟ (بۆ نموونە: ڕیکلام، سپۆنسەری حیزبی، وەبەرهێنانی تایبەت، یان هاوکاری دەرەکی).
٤- بازاڕی ڕیکلام لە هەرێمی کوردستان چۆن دەبینیت؟ ئایا کۆمپانیا ڕیکلامکارەکان هیچ مەرجێکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەسەپێنن بەسەر دەزگاکەتدا بەتایبەت ناوەڕۆکی هەواڵەکاندا؟
٥- ئایا قەیرانی دارایی و سنووردارێی داهات چۆن کاریگەری کردۆتە سەر توانای دەزگاکەت بۆ ئەنجامدانی کارەکانی؟
بەشی دووەم: داینامیکی سیاسی و خاوەندارێتی(Political Dynamics) ، ئامانج لەم پرسیارە لێکۆڵینەوەیە لە پەیوەندی نێوان دەسەڵات و میدیا.
٦- خاوەندارێتی دەزگاکەت تا چەند کاریگەری هەیە لەسەر دیاریکردنی "هێڵی سوور" لە ڕووماڵکردنی بابەتەکاندا؟
٧- پەیوەندی نێوان دەزگاکەت و لایەنە حکومی یان حیزبییەکان چۆن وەسف دەکەیت؟ ئایا هەست بە فشار دەکەن؟
بەشی چوارەم: کارلێکی نێوان ئابووری و سیاسەت(Interaction - Media Capture)
٩- ئاشکرایە لە هەرێمی کوردستان "پارە و سیاسەت" زۆر تێکەڵ بوون، ئایا ئەمە چۆن لە کەرتی میدیادا ڕەنگی داوەتەوە؟ (بۆ نموونە: ئایا ڕیکلامەکان زیاتر دەچن بۆ ئەو میدیایانەی لایەنگری سیاسییان هەیە؟)
١٠- ئایا تا چەند فشاری دارایی (وەک بڕینی بودجە یان ڕیکلام) وەک ئامرازێک بۆ سزادانی سیاسیی میدیا بەکاردێت؟ ئەگەر نموونەتان لایە تکایە باسی بکەن.
بەشی پێنجەم: سەربەخۆیی دەستەی نووسین و خۆسانسۆرکردن(Editorial Autonomy)
١٢- کاتێک بابەتێک پەیوەندی بە بەرژەوەندیی دارایی سپۆنسەرەکان یان لایەنگرە سیاسییەکانەوە هەبێت، بڕیاری کۆتایی لەبارەی بڵاوکردنەوەی چۆن دەدرێت؟ (سوپاست دەکەم ئەگەر نمونەیەک بهێنیتەوە)
١٣- دیاردەی "خۆسانسۆرکردن (Self-censorship)" تا چەند لەناو ڕۆژنامەنووسانی هەرێمدا بڵاوە؟ ئایا ڕۆژنامەنووسان لە ترسی لەدەستدانی کار یان فشارە دەرەکییەکان ناوەڕۆکەکان دەگۆڕن؟
بەشی شەشەم: (Open-ended)
١٤- ئایا بابەتێکی گرنگ هەیە کە من ئاماژەم پێ نەکردبێت و پێت وابێت بۆ ئەم توێژینەوەیە پێویستە؟
١٥- بە بڕوای تۆ، گەورەترین تەحەدا کە ئەمڕۆ ڕووبەڕووی میدیای کوردی دەبێتەوە چییە؟
١٦- بە بڕوای تۆ، چی پێویستە بکرێت بۆ ئەوەی میدیای کوردی لە ڕووی داراییەوە سەربەخۆ بێت و کەمتر بکەوێتە ژێر کاریگەریی سیاسی؟
پاشکۆی دووەم: چاوپێکەوتنەکان
لێرەدا بەپێی تەوەرەکان چاوپێکەوتنەکان خراونەتەڕوو

تەوەری یەکەم : دارایی و پێکهاتە ئابوورییەکان

_سەبارەت بە پرسیاری یەکەم کە پاڵپشتی دارایی، هەریەکە لە دەزگاکان پشتگیریی داراییان بەمجۆرە باسکرد بەشداربووی ژمارە (١) وتی "بەرێژەی سەرەکی ڕیکلام. دووەم، توێژینەوەکانمان، هەندێکجاریش هاوکاری دۆستەکانمان پەیوەندیم زۆرە لەگەڵ کۆمەڵێک کەسایەتی دەوڵەمەند هاوکارمان دەکەن و نایانەوێت ناویان بهێنرێت". بەشداربووی ژمارە (٣) وتی "ئێمە پشت بە ڕیکلام دەبەستێت وەک داهات بۆدەزگاکە." بەشداربووی ژمارە (٢) وتی "سەرچاوەی سەرەکیمان بۆ پاڵپشتی دارایی حیزب و ڕیکلامە، مەبەست لەحیزبی یەکێتی نیشتمانی کوردستان. ئەم دوانە وەکدوو سەرچاوەی سەرەکیی پشتیان پێدەبەستین." بەشداربووی ژمارە (٤) وتی"دەزگاکەمان وەک پاڵپشتی دارایی، پێش هەموو شتێک پشت بە بودجەی تەرخانکراوی یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان و داهاتی ڕیکلام دەبەستێت". هەر لەم ڕووەوە بەشداربووی ژمارە (٦) سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای ڕۆژنامەنوسان وتی "کاتێک ئەو کەسانەی دەیانەوێت دەزگایەک دابمەزرێنن، کە دێن بۆ داواکردنی مۆڵەت، لێیان ئەپرسین کێ پاڵپشتی داراییان دەکات، بەڵام ئەوان لەوەڵامدا دەڵێن بەداهاتی خۆمان و داهاتی ڕیکلام بەڕێوەیدەبەین، ئێمە دەزانین کە دامەزراندنی دەزگایەک تێچوی زۆرە هەرلە کەلوپەل و خەرجی کارمەندان و ئیش وکارەکان پارەی دەوێت، وا خۆیان دەناسێنن بەڵام واقعی حاڵ شتێکیترە هەر لەڕێی هەفتەی یەکەمی کارکردنیان دەردەکەوێت سەربەچ لایەنێکن، ئێمە یاسای ڕیکلاممان هەیە ڕیکلام هی ئەوە نییە دەزگایەک خۆی پێ بەڕێوەببات، هەموویان بەخێو کەرێکیان هەیە من پێی دەڵێم ئەو خاوەندارێتییە ناشرینییەکانیان بۆ جوان دەکات و بۆ ئامانجێک ئەوکاردەکەن. خۆی سێ شت هەیە ئەوانیش دابەشکردنی کێبڵ و بازاڕی هەواڵ و کڕین و فرۆشتنی هەواڵ و ڕیکلام پارەی لێبێت، ئەم سێ شتە هەیە لەدونیادا، بەڵام ئەمانە نییە لای ئێمە، ئەو ڕیکلامانەی ئێرە ئەوە نییە دەزگایەکی پێبچێت بەڕێوە".

_لە وەڵامی پرسیاری دووەم کە بریتی بوو لە تەمویلکاری دارایی دەزگا، پرسیارمان کرد، ئایا ئەوان کاریگەریان لەسەر ئەدای کارکردن هەیە؟ بەرتوێژان وتیان " تائیستا هاوکاری هیچ لایەنێکمان وەرنەگرتوە چونکە بەدڵنیاییەوە کاریگەریان دەبێت لەسەر ئاستی ئیشکردنەکانمان" (بەشداربووی ژمارە ١). "بێگومان ئەو لایەنەی کە پاڵپشتی دارایی هەر دەزگایەکەی میدیایی دەکات کاریگەریی هەیە لەسەر پەیام و ناوەڕۆکی میدیاکە. وەک کاریگەری ناڕاستەوخۆ بەسەر دەزگاکە، بەتایبەتی سیاسەتی ئەو حزبە دەردەکەوێت لەبانگەشەی هەڵبژاردن و دۆخە سیاسییە لەناکاوەکان، جگە لەوە دۆخی ئاساییدا ئازادییەکی تارادەی تەواو سەربەخۆییمان هەیە لەکارکردندا و بایکۆتمان لەسەر نییە بۆ هیچ حزب و لایەن و کەسایەتییەکی دیاریکراو." (بەشداربووی ژمارە (٢)). "لایەنی تەمویلکار ئاڕاستە گشتییەکانی دەزگاکە دیاری دەکات بۆ ئەوەی لەگەڵ بەها و پرەنسیپە باڵاکانی یەکگرتووی ئیسلامی بگونجێت. ئەمەش وا دەکات کارکردنی میدیایی تەنها گواستنەوەی هەواڵ نەبێت، بەڵکو گەیاندنی پەیامێکی دیاریکراو بێت" (بەشداربووی ژمارە (٤)). "ئەم دەزگایە پێشتر کەسایەتی دیاری سیاسی دکتۆر بەرهەم پاڵپشتیکردووە کاریگەریشی هەبووە بەڵام لەئێستادا پەیوەندی بەووەوە نەماوە و سەربەخۆیە." (بەشداربووی ژمارە (٣))

_له پرسیارێکی تردا وتمان ئایا لایەنی ریکلامکار مەرجی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەسەپێنن بەسەردەزگاکەدا وەک ناوەرۆک و پەیام؟ بەرتوێژان وتیان: "وەک پاڵپشتی دارایی پشت بەریکلام و هاوکاری دۆست و برادەرو حزبێکی دەسەڵاتیش دەبەستین و هاوکاریمان دەکەن، مەرجیان لەسەرمان نییە بەڵام بتەوێت و نەتەوێت دەکەویتە ژێر ئیلتزاماتی ئەخلاقییەوە هەندێک شتیان لەدژ بڵاونەکەیتەوە، نموونەمان هەبووە کۆمپانیایەک ریکلامی پێ دەداین، هەندێک شتمان لەسەریان بڵاوکردەوە بەڵام دواتر ڕیکلامەکەیان بڕی دواتر کاتی ویست هەتا دووبارە ڕیکلامیان پێداینەوە." (بەشداربووی ژمارە (٥)).
"تائێستا فشارمان لەسەر نەبووە لەو لایانانەی کە ریکلاممان دەدەنێ." "ئێمە وەک دەزگا لەبەرئەوەی پشت بە ریکلام دەبەستین، کاریگەریان نییە لەسەر ئەدای کارکردن، چونکە ئێمە ریکلامی مەرجدار وەرناگرین، و هەتا ئێستاش ئەو لایەنانەی ڕیکلامیان پێداوین هیچ مەرجیان نەبووە، ئەگەر لەحاڵەتێکیشدا مەرجیان هەبێت ئەوا ڕیکلامەکە وەرناگرین، ئەگەر سەیری دەزگاکەش بکەیت دەبینیت کە وەزعی مادیمان زۆرباش نییە، بەڵام ئەوەی وایلێکردوین بەردەوام ببین بوونی مێژووی چەند ساڵەی ئەم دەزگایەیە و ئامانجمان ئەوەیە ببین بەبەشێک لە نەهێشتنی گەندەڵی." (بەشداربووی ژمارە (٣)). ئەگەر بابەتێک پەیوەندی هەبێت بە زیانگەیاندن بە لایەنی ڕیکلام بۆ کراو کەمتر بایەخی پیدەدەین و ناتوانین بەو لایەنە کاری لەسەر بکەین کە زیان بە ناو و ناوبانگ و پرۆژەکانی بگات نمونەی ئەمەش زۆر بە سانای دەبینرێت بۆ گروپی کۆمپانیاکانی قەیوان کە کەمترین دەزگای میدیایی هەیە بتوانێت کاریان لەسەر بکات بەشێوەی نەرینیی چونکە بە گشتی پاڵپشتی دارایی زۆرینەی میدیاکان دەکات وەک پیشتر باسم کرد کە ئامانجی سەرەکییان ئەوەیە هیچ میدیایەک کاریان لەسەر نەکات بەشێوەی نەرێنیی.
نەخێر لایەنی ریکلامکار مەرج ناسەپێنن چونکە ئێمە بەگرێبەست کاریان لەگەڵ دەکەین بەو جۆرەی دەمانەوێت و ریکلامەکان نارستەوخۆن و بەراستەوخۆ ریکلام بۆ کاڵا ناکرێت، جگە لەو کۆمپانیایانەی گرێبەستی درێژخایەنمان هەیە" (بەشداربووی ژمارە ٢). "مەرجی راستەوخۆیان نییە رێککەوتنەکان ساڵانەیە بەڵام جاری واهەیە ریژەی ریکلام کەم دەکەنەوە یان رێککەوتنەکە نویێ ناکەنەوە گەر هەواڵ و زانیاری نەرێنی لەسەریان بڵاوبکرێتەوە'. (بەشداربووی ژمارە ١).
_ هەر لە تەوەری دارایی و پێکهاتە ئابورییەکان، پرسیارمان لەسەر بژێویی و موچەی رۆژنامەنوسان وکارمەندانی دەزگاکان کرد. وەڵامەکانیان بەمجۆرە بوو . "بەڵێ کارمەندەکانمان موچەیان هەیەو پێی ڕازین، ڕۆژنامەنوسمان هەیە دەزگای دیکە سێ قات پارەیان دەداتێ بچنە ئەوێ بەڵام ناچن چونکە بەکامل قەناعەتەوە لێرە کاردەکەن و مورتاحن و هیچ سانسۆرێکیان لەسەرنییە" (بەشداربووی ژمارە (٣)). "کارمەندەکانی لای ئێمە سێ جۆرن، دەوامی تەواو واتە هەشت کاتژمێر، نیودەوام، کارکردن بەپارچە، خۆبەخش" (بەشداربووی ژمارە (١)). "بەڵێ، سەرجەم ڕۆژنامەنووسان و کارمەندانمان مووچەی مانگانەی جێگیریان هەیە و دەزگا پابەندە بە دابینکردنی مافە داراییەکانیان. بەڵام سەبارەت بەوەی ئایا بژێوی ژیانیان بە تەواوی دابین دەکات ڕاستییەکەی وەک هەر فەرمانبەر و ڕۆژنامەنووسێکی تری هەرێمی کوردستان، بەهۆی بەرزیی تێچووی بژێوی و دۆخی ئابوورییەوە، لەوانەیە مووچەکە بە تەنها بەشی هەموو خەون و پێداویستییە سەرەکییەکانیان نەکات"(بەشداربووی ژمارە (٤) "سەرجەم کارمەندان بەشێوەی گرێبەست و موچەی دیاریکراو کاردەکەن بەجۆرێک پێویستیان بەکاریتر نەبێت" (بەشداربووی ژمارە ٢).

تەوەی دووەم: کاریگەریی کەمی داهات

بۆ زیاتر قووڵبوونەوە لەسەر پرسەکان پرسیارمان ئاراستەی بەرتوێژان کرد کە چۆن و بەچ جۆرێک قەیرانی دارایی و سنوردارکردنی کاریگەری دەخاتە سەر توانای دەزگاکان؟ بەرتوێژان وتیان " قەیرانی دارایی توانای دەزگا لەچەند ڕویەکەوە سنوردار دەکات، توانای دابینکردنی موچە سنوردار دەکات، ئەمەش دەبێتە گرفت لەڕووی توانای مرۆییەوە، یان ناچارەبن بۆبژێوی ڕووبکەنە دەزگا بەتواناکان لەڕووی ماددییەوە، ئێستا رکابەری زۆرە بەهۆی زۆری کەناڵ و کەمی کەسی بەتوانا بۆیە ئەوانەی لێهاتوون دەبنە نێچیری ئەو دەزگایانە، لەڕووی مەیدانییەوە و دەرچون بۆ شوێنی ڕووداوەکە پێویستت بەستافە خەرجی هەیە ئەمەش دەبێتە کێشە لەکاتی قەیرانی دارایی، نەتوانینی دابینکردنی پێداویستی و کەلوپەل وەک ئاشکرایە کاری میدیایی پێویستی بە ئامرازوکەلوپەل هەیە لەکامێرا و موبایل و مایک و ستاند و یەکەی ئینتەرنێت و هتد" بەشداربووی ژمارە (٢). پاشان بەشداربووی ژمارە (١) لە پێگەی شارپرێس دەڵێت: "قەیرانی دارایی کاریگەری زۆری هەیە زۆرجار بەناچاری کارمەندانمان ئێزن دەدەین دەستدەگرینەوە لەوەی راپۆرت و ڤیدۆی شیکاری بکەین، خەرجی هاتوچۆ کەمدەکەینەوە، ناتوانین پاداشت بۆکاری باش خەرج بکەین". بەشداربووی ژمارە (٤) وتی: "بەڵێ، قەیرانی دارایی و سنووردارکردنی بودجە کاریگەریی قووڵ و ڕاستەوخۆی لەسەر ئەدای دەزگاکەمان هەیە. ئەم کاریگەرییە تەنها لە کەمبوونەوەی مووچەدا کورت نابێتەوە، بەڵکو لە چەند لایەنێکی ستراتیژیدا دەردەکەوێت :یەکەم: کاریگەری لەسەر کوالێتی ناوەڕۆک، چونکە ناتوانرێت بودجەی پێویست بۆ ڕاپۆرتە مەیدانییەکان و بەرنامە گەورەکان دابین بکرێت .دووەم: لە ڕووی تەکنیکییەوە، قەیرانەکە دەبێتە ڕێگر لە نوێکردنەوەی ئامێرەکان و بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای سەردەم کە میدیای ئەمڕۆ پێویستی پێیەتی .سێیەم: مەترسی لەدەستدانی کادیرە بە ئەزموونەکان، کە بەهۆی فشاری داراییەوە ناچار دەبن ڕوو لە شوێنی تر بکەن".

تەوەری سێهەم: سیاسەت و خاوەندارێتی

_لەم تەوەرەدا پرسیاری ئەوەمان کرد تا چەند خاوەندارێتی دەزگا تاچەند کاریگەری هەیە لەسەر دیاریکردنی هێڵی سوور لەڕووماڵکردنی بابەتدا؟ بەشداربووی ژمارە (١) لە شارپرێس وتی: "من خۆم خاوەنی دەزگاکەم جێگریکم هەیە بەهەموو سەلاحێتەکانەوە نەك ئەو تەنانەت کارمەندەکانی تریش دەتوانن لەسەر بابەتە میدیاییەکان مناقەشە بکەن. بەڵام نازانم لەوشوێنانەی تر چۆنە.
_ پرسیارێکی تر بریتی بوو: کاتێک بابەتێک پەیوەندی بە بەرژەوەندی دارایی سپۆنسەرەکان و لایەنگرە سیاسیەکانەوە ببێت، چی دەکەن بڕیاری چی دەدەن دەیخەبەڕوو؟ ئەگەر نموونە هەیە باسی بکە. بەشداربووی ژمارە (١) لە شارپرێس وتی "زۆرجار ئیشی_ نەرمی لەسەردەکەین، هەندێکجاریش بەریەککەوتن دروست دەبێت. پرسیاری دوای ئەوەمان بریتی بوو لە دیاردەی خۆسانسۆرکردن، پرسیارمان کرد ئایا رۆژنامەنوسان لەترسی لەدەستدانی کار و فشارە دەرەکییەکان ناوەرۆک دەگۆڕن؟ وتی "خۆسانسۆرکردن هەیە بەس بەورادەیە ناکە بگاتە ئەوەی ناوەرۆك بگۆڕن، رەنگە هەندێك کارپێویست بکات ئیشی لەسەربکرێت، بەڵام ئیشەکە ناکرێت.

_له وەڵامی پرسیاری ئەوەی پەیوەندی نێوان دەزگا و حکومەت یان حزب چۆن وەسف دەکەیت، هەست بەفشار دەکەن؟ بەشداربووی ژمارە (١) لە شارپرێس وتی "زۆر پەیوەندیەکی رێکخراو نییە مەزاجی لایەنی بەرپرسانی حکومەت رۆڵی زۆر دەبینێت، حزبەکانیش بەهەمان شێوە بەتایبەتی ئەوکاتانە گرژی دروست دەبێت، کە نارەزایەتیەکان سەرهەڵدەدەن. پاشان سەربەست حوسێن- بەڕێوەبەری نووسین پۆلیتیک پرێس وتی "خاوەندارێتی یان لایەنی دارایی هەردووکیان کاریگەریان هەیە بەوەی هێڵەسورەکانی کارکردن دیاریدەکەن، خاوەنی دەزگا ئەوە دیاریدەکات کام بابەت گرنگی پێبدرێت یان پشتگوێ بخرێت. هەروەها لەبەر دابەشبوونی دەزگا میدیاییەکانی هەرێم بە شێوەیەکی گشتی بەسەر حزب و لایەنە سیاسییەکاندا، بەجۆرێک هەر میدیایەک حزب و لایەنێک لە پشتییەتی. بۆ نمونە، هەر میدیایەک سەر بە حزبی دەسەڵات بێت پەیوەندی لەگەڵ ئەو وەزارەتانە باشە کە حزبەکەی لەناو ئەو وەزارەتانە وەزیر و دەسەڵاتی هەیە و بەپێچەوانەوە بۆیە پەیوەندییەکان لەسەر بنەمایەکی پیشەیی نیە هێندەی حزبی و کەسییە". بەشداربووی ژمارە (٤) بەڕێوەبەری نوسین لە پێگەی کوردیو وتی "پەیوەندی نێوان دەزگاکەمان و حکومەت یان حزبە دەسەڵاتدارەکان، پەیوەندییەکی پڕ لە گرژی و ناهاوسەنگە. بەداخەوە، هێشتا لە هەرێمی کوردستان کەلتووری دیموکراسی نەگەیشتووەتە ئەو ئاستەی کە دەسەڵات سەیری میدیای ئۆپۆزسیۆن وەک 'چاودێر و چاکساز' بکات، بەڵکو وەک 'دوژمن و نەیار' مامەڵەمان لەگەڵ دەکەن .ئێمە بە ڕوونی هەست بە فشار دەکەین، کە ئەم فشارانە بە چەندین شێواز دەردەکەون :یەکەم: فشارە ئەمنییەکان و ڕێگریی بەردەوام لە پەیامنێرەکانمان لە کاتی ڕووماڵکردنی ڕووداوەکاندا .دووەم: فشارە یاساییەکان و هەوڵدان بۆ بێدەنگکردنی دەنگە جیاوازەکان لە ڕێگەی تۆمارکردنی داوای یاسایی نارەوا .سێیەم: جیاکاریی فەرمی، بە شێوەیەک کە دامودەزگاکانی حکومەت زانیارییەکانمان لێ دەشارنەوە و تەنها دەیدەن بە میدیاکانی خۆیان .ئەم مامەڵە توندەی دەسەڵات بەرامبەر بە ئێمە، سەلمێنەری ئەوەیە کە دەزگاکەمان توانیویەتی کاریگەر بێت و دەست بخاتە سەر برینەکان، بۆیە ئەوانیش بە چاوی 'نەیار' تەماشای هەر پەیامێکی ئێمە دەکەن". بەشداربووی ژمارە (٣) بەڕێوەبەری نووسین لە پێگەی خەندان وتی "بەڵێ بێگومان ئەگەر کەسێک یان حزبێک پاڵپشتیت بکات کاریگەری هەیە لەسەر ئەدای کارکردن و لەسەر ناوەڕۆکیش، بەرپرس هەبووە هاتووە پارەمان بداتێ بۆ ئەوەی ببینە میدیای سێبەری بەڵام ئێمە رازی نەبووین، چونکە دواتر دەبەسترێتەوە بە داواکارییەکانی و دەبێت لەبەرژەوەندی ئەو کاربکەین، کەئەمە دوورە لە ئامانجی خەندان. ئەوەی پێویستە بکرێت ئەوەیە حزب میدیای نەبێت چونکە نابێت حزب حکومەت بێت و میدیاشی هەبێت."

_ئایا ریکلام دەچن بۆ ئەو میدیایانەی کە لایەنگیری سیاسیان هەیە؟ بەشداربووی ژمارە (١) لە شارپرێس وتی بەڵێ. تاچەند ریکلام و بریی موچە وەک ئامراز بۆ سزادانی سیاسی میدیا بەکاردێت؟ زۆر . بەشداربووی ژمارە (٤) بەڕێوەبەری نوسین لە پێگەی کوردیو وتی "بەڵێ، ڕیکلام دەچێت بۆ ئەو میدیایانەی لایەنگیری سیاسییان هەیە، بەڵام ئەمە بەپێی چەند پێوەرێک دەبێت .یەکەم: کۆمپانیاکان زیاتر سەیری ئاستی بینەر و کاریگەریی دەزگاکە دەکەن؛ ئەگەر دەزگایەکی سیاسی جەماوەری زۆر بێت، ڕیکلامکاریش ڕووی تێ دەکات .دووەم: زۆرجار ڕیکلامکاران دەزگایەکی خاوەن ئاراستە هەڵدەبژێرن چونکە متمانەی بینەرانی بەو دەزگایە بەهێزە و پەیامە بازرگانییەکە زووتر دەگات .بەڵام لە هەمان کاتدا، لایەنگیری سیاسی دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێک کۆمپانیا و سەرمایەدار لە ترسی فشارەکانی دەسەڵات یان پاراستنی بەرژەوەندییە سیاسییەکانیان، سڵ بکەنەوە لە پێدانی ڕیکلام بەو میدیایانەی کە سەر بە ئۆپۆزسیۆنن. کەواتە لایەنگیری سیاسی هەم دەبێتە هۆی ڕاکێشانی جۆرێکی تایبەت لە ڕیکلام و هەمیش دەبێتە ڕێگر لەبەردەم هەندێک گرێبەستی گەورەی بازرگانی. ژمارە (٢) "ڕیکلام دەچێت بۆ زۆرینەی میدیاکان لە ئێستادا کە ئەمەش بەم دوایە سیاسەتێکە بەشێک لە کۆمپانیا بازرگانییەکان پەیڕەوی دەکەن تا زۆرینەی میدیا بێدەنگ بکەن بۆ ئەوەی لە دژیان کارنەکەن بەڵام میدیا حزبییەکان زۆرتر ئەو ڕیکلامانە وەردەگرن کە لایەنی ڕیکلام بۆ کراو سەر بەو حزبەیە کە میدیاکە بەڕێوەدەبات. وەک دەزانن کۆمپانیا و بازرگانەکانیش زۆرینەیان سەر بە حزبن ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ.

تەوەری چوارەم: ئاڵنگارییەکانی بەردەم دەزگاکان

_لەم تەوەرەدا کە تایبەت بوو بە گەورەترین تەحەدا کە ڕووبەڕووتان دەزگاکانی راگەیاندن دەبێتەوە. ژمارە (٢) بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە وتی "گەورەترین ئاڵنگاریی بەلای ئێمەوە وەک وێب میدیا و میدیا ئەلکترۆنییەکان بریتییە لە هێرشی ئەلکترۆنیی بۆسەرمان لەلایەن میدیای حزبی رکابەر کە لە ساتی بانگەشەی هەڵبژاردن بەهۆی ئەوەی فەرمانگەی میدیا و زانیاریی و پەیوەندییەکانی دەرەوە و وەزارەتی گەیاندیان لایە بە ئاسانی پەڕە فەرمییەکانمان لە تۆڕەکانی کۆمەڵایەتی دەسوتێنن کە ئەمەش هەموو هەڵبژاردنێک دوبارە دەبێتەوە و ڕەنجی چەندین ساڵمان بە دوو خولەک دەسوتێنن بەڕای من هیچی فەرق نیە لەگەڵ کوشتنی ڕۆژنامەنووس و ئەمەش کوشتنی توانا و ڕەنجی میدیاکارانە هەروەها خراپبەکارهێنانی دەزگا حکومیەکانە بۆ بەرژەوەندی نارەوای حزب". هەروەها بەشداربووی ژمارە (٢) لەدرێژەی قسەکانیدا وتی "کارکردنی پیشەییانە پیویستی بە یاسایەکی نوێی کاری رۆژنامەوانییە لە هەرێمدا، هەروەها سەروەر بوونی یاساکە چونکە هەندێ جار یاسا تەنیا لەسەر هاوڵاتی ئاسایی جێبەجێ دەکرێت و حزبە دەسەڵاتدارەکان لەسەرو یاساوەن. هەروەها دورکەوتنەوە لە ململانێی نایاسایی و نائاسایی وشە بە وشە وەڵام بدرێتەوە، نەک وشە بە دروستکردنی مەترسیی بۆ سەر میدیا و دەزگا و میدیاکار بێت، وەک داخستنی میدیا و گرتن و هەڕەشەکردن لە میدیاکار. هەروەها بۆ ئەوەی میدیاکار سەربەخۆ بێت و میدیا سەربەخۆ بێت لە ڕووی داراییەوە دەبێت کاری میدیایی بکرێتە پیشەسازی میدیایی و میدیا خۆی بتوانێت بەرهەمەکانی بفرۆشێت و لەپاڵ کارە میدیاییەکە کۆمپانیای دابیکاری هەبێت کە پالپشتی پرۆژە میدیاییەکەی بکات".بەشداربووی ژمارە (٦) سکرتێری لقی سلێمانی سەندیکای رۆژنامەنوسان لەلای خۆیەوە وتی "وەک چارەسەر چیبکرێت بۆ یارمەتیدانی دەزگا میدیاییەکان کاک کاروان وتی: یاسای ریکلام پێویستە هەموار بکرێتەوەو رێژەیەک لەداهاتەکەی لێی بدرێت بە دەزگاکان بێ جیاوازی، حکومەتیش یارمەتی دەزگاکان بدات، کاتی خۆی هەبوو بەڵام نەما، عێراق ریکلامی زۆرە و داهاتیشی- زۆرە هەر دەزگایەک مۆڵەت لەعێراق وەربگرێت ئەوسودەی لێوەردەگرێت لەوداهاتە بەڵام ئەوان داوای بیمەی کۆمەڵایەتی وبیمەی تەندروستی دەکەن و باج زیاتریشە بۆیە ناچن لەوێ خۆیان تۆماربکەن، ئێمە مەبەستم کوردستانە هەیکەلی میدیامان تۆکمە نیە، دەبێت کاری میدیاش بکرێت بەپیشە و موچەی باشی هەبێت ئەمەش لە توانای هەموو دەزگایەکدا نییە، بەڵام کە پێی نەژی پەنا دەباتە بەر دوو سێ کارو دەچێت بۆ دەزگایەکی داهات زۆر، بۆیە ئەمانە وا لەدەزگا دەکات بچێتە ژێر باری لایەنێک کە پشتی بگرێت، بەدەیان نمونەمان هەیە کێشەی داراییان هەیە، لەئێستادا هەیانە بەهۆی قەیرانەوە لەداخستندان یەن بۆلامان داوادەکەن داوادەکەن رێگەچارەیان بۆ بدۆزینەوە، بەهۆی قەیرانەوە، میدیا بەگشتی پەنای بردۆتەبەر من پێی دەڵێم فێڵی میدیا جوانکردنی هەواڵ بۆ ڕاکێشانی خەڵک، و گرنگیدان بە هەندێک بابەتی پڕوپوچ، وەکو قولاپ وان دەیانەوێت بینەر بگرن".

بەشداربووی ژمارە (١) لە شارپرێس وتی "نەبوونی سەروەری یاسا، ئەزمەی دارایی، نەبوونی بانکی زانیاریی" هەروەها سەبرات بەوەی چی پێویستەبکرێت بۆ ئەوەی میدیا لەرووی داراییەوە سەربەخۆبێت و کەمتر بکەوێتە ژێر کاریگەری سیاسییەوە، وتی "بۆ ئەوەی پیشەییانە کار بکرێت، گرنگە وەك هەروڵاتێکی تر دادپەروەری هەبێت لەدابەشکردنی ریکلام، هاوکاری بێ مەرجی حکومەت هەبێت، قەیدو بەند بۆ ئەو کۆمپانیایانە دروست نەکەن کە دەیانەوێت پشتیوانی میدیای ئازادبکەن".

بەشداربووی ژمارە (٤) بەرێوەبەری نوسین لە پێگەی کوردیو وتی "گەورەترین مەترسی بۆ سەر میدیا ئەوەیە تەنها یەک سەرچاوەی تەمویلی هەبێت (بۆ نموونە تەنها حزب). پێویستمان بە دارشتنی یاسایەکی دادپەروەرانە بۆ ریکلامی حکومی :پێویستە لە رێگەی پەرلەمانەوە یاسایەک هەبێت کە ریکلام و بودجە گشتییەکان بە یەکسانی و بەپێی "ئاستی بینەر و کاریگەری" بەسەر هەموو میدیاکاندا دابەش بکات، نەک بەپێی نزیکییان لە دەسەڵات. ئەمە وا دەکات میدیای ئۆپۆزسیۆن و ئەهلیش پشکی خۆیان لە داهاتی گشتی هەبێت و ناچار نەبن بۆ پارە مل بۆ لایەنەکان کەچ بکەن".

بەشداربووی ژمارە (٥) بەرێوەبەری نوسین هاووڵاتی لەم بارەیە وتی "گەورەترین تەحەدا ئەوەیە کە ئەگەر کەس پاڵپشتت نەکات ناتوانیت بەردەوام بیت. چارەسەری نییە دەبێت یاسایەک هەبێت لەپەرلەمانەوە یەک دەزگای نیشتمانی هەبێت بێلایەنانە کاربکات کە ئەوەش مەحاڵە."

Navigating the Digital Shift: Strategic Approaches to Media Reform among Newsroom Managers in Sulaimani City

Dr. Hawre Mahmood Rasool
Assistant Professor
University of Sulaymaniyah
College of Humanities
Department of Media,
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
hawre.rasool@univsul.edu.iq

Dr. Karwan Abdullah Mohammad
Assistant Professor
University of Sulaymaniyah
College of Humanities
Department of Media,
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
Karwan.muhammad@univsul.edu.iq

Abstract

Digital media institutions are in critical need of administrative and media reform through the adoption of modern management strategies to remain competitive amid the rapid advancements in information technology. This study aims to clarify the impact of modern management strategies on the structural and content-related reform of digital media institutions in Sulaymaniyah City, from the perspective of media management. The study focuses on two main axes: first, Digital Media Structure, which examines how new management strategies influence the reform of organizational hierarchies, the division of labor, and the transformation of the working environment within digital media organizations. Second, Digital Media Content, which explores the impact of modern management styles on the quality of media products, information accuracy, and the alignment of content with the needs of the digital audience. The research population consists of all digital media institutions in the city of Sulaymaniyah. The study sample is a purposive sample comprising (50) senior and middle-level managers in the fields of management and media from the following digital media institutions: (RWN Media, Diplomatic, Politic Press, Mojo, Sharpress, Xendan, SNN). The study adopts a descriptive methodology and a survey approach, with the primary data collection tool being a questionnaire. The study, based on the perspectives of the research sample, reached the following findings: the adoption of the modern strategy of “participatory management” has reduced routine practices within digital media institutions and has led to clearer task allocation. The improvement process has had a direct positive impact on enhancing the quality and diversity of digital media content. It was also found that the formation of temporary and specialized teams, according to the agreement of most participants, was one of the most successful steps in structural improvement. At the same time, the high cost of technology and the shortage of specialized staff in the field of new media represent the two major obstacles to the improvement process. Furthermore, the most significant weakness of digital media institutions is the lack of continuous training programs that align with rapid changes and the requirements of the improvement process.

Keywords:

Media Management, Modern Management Strategies, Improvement, Digital Media Institutions

گەڕان بەنێو گۆڕانی دیجیتاڵییدا: ڕێبازە ستراتیژییەکان بۆ ریفۆرمی میدیایی لەنێوان بەڕێوەبەرانی ژووری هەواڵ لە شاری سلێمانی

د. هاوڕێ مەحموود ڕەسول
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
زانکۆی سلێمانی ، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەکان
بەشی ڕاگەیاندن
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
hawre.rasool@univsul.edu.iq

د. کاروان عەبدوڵا محەمەد
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتیەکان
بەشی ڕاگەیاندن
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
Karwan.muhammad@univsul.edu.iq

پوختە

دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان پێویستییان بەچاکسازی ستراتیژی کارگێڕی و میدیایی هەیە لەمیانەی گرتنەبەری ستراتیژە نوێیەکانی بەڕێوەبردندا، ئەم چاکسازیەش لەپێناو ئەوەی، کە بتوانن لە سایەی گۆڕانکارییە خێراکانی تەکنۆلۆژیای زانیاریدا بەکارایی زیاترەوە لە کێبڕکێی میدیاییدا بمێننەوە ، لەو ڕوانگەوە ئەم توێژینەوەیە ئامانجیەتی، کە لەڕوانگەی بەڕیوەبەرایەتی میدیاییەوە کاریگەری ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەچاکسازی پێکهاتەو ناوەڕۆکی پەیامی میدیایی دامەزراوەکانی میدیای دیجیتاڵی لەشاری سلێمانیدا ، ڕوونبکاتەوە. توێژینەوەکە جەخت لەسەر دوو تەوەرەی سەرەکی دەکاتەوە، کە بریتیین لە(پێکهاتەی دیجیتاڵمیدیا)، کە لەوە دەکۆڵێتەوە کە چۆن ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ کاردەکەنە سەر چاکسازی هەرەمی کارو دەسەڵات و دابەشکردنی ئەرکەکان و گۆڕینی ژینگەی کارکردن لە ناو دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکەدا، هەروەها لایەنی دووەم جەخت لە (ناوەڕۆکی دیجیتاڵمیدیا)؛ دەکاتەوە، ئەمەش خستنەڕووی کاریگەریی شێوازە نوێیەکانی بەڕێوەبردن لەسەر هەریەکە لە جۆری بەرهەمە میدیاییەکان، کوالێتی زانیاری، چۆنیەتی گونجاندنی ناوەڕۆک لەگەڵ خواستی وەرگری دیجیتاڵیدا، دەخاتەڕوو. کۆمەڵگەی توێژینەوەکە خۆی دەبینێتەوە لە سەرجەم دامەزراوە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانی، سامپڵی توێژینەوەکەش سامپڵێکی هەرەمەکی مەبەستدارە، کە (٥٠) لە بەڕێوەبەرانی باڵاو ناوەندیی لە بواری کارگێڕی ومیدیایی هەریەک لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی: (ڕوون میدیا، دبلۆماتیک، پۆلۆتیک پرێس، مۆجۆ، شارپریس، خەندان، SNN) لەخۆدەگرێت. توێژینەوەکە پشتی بە میتۆدی وەسفی و ڕێبازی ڕاپێوی بەستووە، ئامرازی سەرەکی کۆکردنەوەی زانیاری فۆڕمی ڕاپرسی (Questionnaire) یە، توێژینەوەکە لە ڕێگەی دیدگای سامپڵی توێژینەوەکەوە گەیشتووە بەم دەرئەنجامانە: بەهۆی پەیڕەوکردنی ستراتیژیی نوێی «بەڕێوەبردنی بەشدارییپێکردن»ەوە، لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکاندا ڕۆتین کەمتربووەتەوە وئەرکەکان ووردتر دیار یکراون، پرۆسەی چاکسازی کاریگەرییەکی ئەرێنیی ڕاستەوخۆی هەبووە لەسەر بەرزکردنەوەی کوالێتی وهەمەجۆریی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی، هەروەها دەرکەوتووە کە دروستکردنی « تیمە کاتی و پسپۆڕەکان» بە گوێرەی ڕەزامەندیی زۆری بەشداربووان یەکێک بووە لە سەرکەوتووترین هەنگاوەکانی چاکسازی پێکهاتەیی ،هاوکات تێچووی بەرزی تەکنەلۆژیاو کەمیی کادری پسپۆڕ لە بواری میدیای نوێدا، دوو گەورەترین ئاستەنگی بەردەم پرۆسەی چاکسازین، هەروەها گەورەترین خاڵی لاوازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانیش«نەبوونی خولی ڕاهێنانی بەردەوام»ە، کە بگونجێت لەگەڵ گۆڕانکارییە خێراکان و پێداویستیەکانی پرۆسەی چاکسازیدا.

کلیلەوشەکان:
بەڕێوەبەرایەتی میدیایی، ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێ، چاکسازی، دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان

پێشەکی

ئاشکرایە لە ئێستادا دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان لە گەشەکردنی بەردەوامدان لە بواری چەندایەتییەوە؛ هاوکات لە ڕوانگەی هەژموونیشەوە جیهان لە سەردەمێکدا دەژیت کە میدیای دیجیتاڵی تیایدا لە ئاڕاستەکردنی تەواوی جومگەکانی ژیانی کۆمەڵگەدا کاریگەر وخاوەن هەژموونێکی دیارە و بووەتە سەرچاوەی هۆشیاری و ڕۆشنبیریی گشتی. شارەزایانی بواری میدیا ئاماژە بەوە دەکەن، کە لەگەڵ زۆربوونی ژمارەیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان و ونبوونی ناسنامەی میدیایی بەشێک لەو دامەزراوانە، پرسی چاکسازیی میدیایی لەم دامەزراوە میدیاییانەدا لەسەر ئاستی پێکهاتەی کارگێڕی، پەیامسازی و ناوەڕۆکی بەرهەمی میدیایی، پێداویستییەکی گرنگی ئەم قۆناغەی میدیایە لە جیهان، ناوچەکە و هەرێمی کوردستانیشدا.

ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ کۆمەڵێ هەنگاوی پراکتیکین، کە دەکرێت یارمەتیدەری گرنگ بن لە پرۆسەی ڕیفۆرمی میدیایی و لەسەر هەردوو ئاستی پێکهاتە و ناوەڕۆک زانستییانە بەگەڕ بخرێن و ڕۆڵێکی ئەرێنی دەگێڕن لە نوێبوونەوەی دامەزراوەی میدیایی و بەرزکردنەوەی ئاستی چاکسازی لە دامەزراوە میدیاییەکەدا. ئامانجیش لە پرۆسەی چاکسازیی میدیایی لەلایەک لە پێناو سوودگەیاندنی زیاترە بە بینەری دیجیتاڵی و پێشکەشکردنی پەیامێکە پێی، کە باشتر بتوانێت وەڵامی پرسەکانی بداتەوە، بەتایبەت کە بینەری دیجیتاڵی بینەرێکی هۆشیار و جووڵاوە؛ هاوکات لە لایەکی تریشەوە لە پێناو ریفۆڕمی کارگێڕی و شۆڕکردنەوەی دەسەڵاتەکان و بەرزکردنەوەی ئاستی دڵسۆزیی ڕۆژنامەنووسان و زیاتر پەیوەستکردنیان بە دامەزراوە میدیاییەکەوە، ئاڕاستە دەکرێت.

لەو ڕوانگەیەوە ئەم توێژینەوەیە مەیدانیە سۆراغی کاریگەری جێبەجێکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ دەکات لە دامەزراوە میدیاییەکان و ڕۆڵیان لە چاکسازیی میدیایی ئەم دامەزراوانەدا ڕوون دەکاتەوە. توێژینەوەکە لەو دیدەوە سەرچاوەی گرتووە کە بەڕێوەبەرانی باڵا و ناوەندیی میدیایی نزیکترین کاراکتەرن کە ڕۆڵی ئەم ستراتیژییانەی بەڕێوەبردنی نوێ لەسەر پرسی چاکسازیی میدیایی لەسەر ئاستی پێکهاتە و پەیام، ڕوون بکەنەوە. توێژینەوەکە دوای خستنەڕووی لایەنی میتۆدی و پێناسەی چەمک و زاراوەکان، بەشێکی بۆ لایەنی تیۆری تەرخان کردووە کە تایبەتە بە (میدیای دیجیتاڵی و ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێ) و لەژێر ئەو ناونیشانەدا هەر یەکە لە باسەکانی (میدیای دیجیتاڵی و ڕێکارەکانی چاکسازی) و(ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێی میدیای دیجیتاڵی) توێژینەوەیان لەبارەوە کراوە؛ دواتر شیکاریی لایەنی مەیدانی کراوە و گرنگترین ئەنجامە بەدەستهاتووەکانیش خراونەتەڕوو. لە کۆتایی توێژینەوەکەدا ئاماژە بە هەر یەک لە پێشنیاز و ڕاسپاردەکان، لیستی سەرچاوەکان و پوختەی توێژینەوەکە بە زمانی ئینگلیزی کراوە.

بەشی یەکەم: لایەنی میتۆدی توێژینەوە

١ . کێشەی توێژینەوە:
لە بنەڕەتدا کێشەی هەر توێژینەوەیەک لە بوونی نادیاری و ناڕۆشنیی ئەو بابەتەوە سەرچاوە دەگرێت کە توێژینەوەی لەبارەوە دەکرێت؛ هەر ئەوەشە پاڵ بە توێژەرەوە دەنێت کە هەوڵ بدات ئەو ناڕۆشنی و نادیارییە لە میانەی توێژینەوەیەکی زانستیدا ڕۆشن بکاتەوە.
لەو ڕوانگەیەوە کێشەی ئەم توێژینەوەیە خۆی لەوەدا دەبینێتەوە، کە وەک دەبینرێت دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان لە ڕووی چەندایەتییەوە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە زیادبووندان، لە بەرانبەریشدا ئەگەر چاکسازی بەردەوام لەم دامەزراوە میدیاییانەدا نەکرێت جۆرێک لە پاشاگەردانی و پەخشی ناسیستماتیک دروست دەبێت و وەرگری دیجیتاڵی دەکەوێتە ناو پاشاگەردانییەکی میدیاییەوە.
لەم ڕەوشە ناڕێکخراوەدا پرسی چاکسازیی میدیایی بە بەکارهێنانی ستراتیژییەکانی شێوازی نوێی بەڕێوەبردن دەبێتە پێداویستییەکی هەنوکەیی ئەم قۆناغەی میدیای دیجیتاڵی لە هەرێمی کوردستاندا.
لەو گۆشەنیگایەوە دیدی بەڕێوەبەرانی باڵا و ناوەندیی میدیایی سەبارەت بە کاریگەری ستراتیژییەکانی شێوازی نوێی بەڕێوەبردن لە چاکسازیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکاندا لەمیانەی توێژینەوەیەکی زانستیدا، ناڕۆشنەو توێژەران هەوڵێکی زانستی لەو جۆرەیان نەبینیوە ؛ لەو سونگەیەوە کێشەی توێژینەوەکە لە میانەی وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە بنەڕەتیەی خوارەوەدا بەرجەستە دەبێت:
ئایا تێڕوانینی بەڕێوەبەرایەتی میدیایی لەسەر کاریگەری ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان لە شاری سلێمانیدا، چۆنە؟

٢ . گرنگیی توێژینەوە:
دەکرێت گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەم بوارانەی خوارەوەدا بەرجەستە ببێت:
- گرنگیی زانستی :لەو ڕوانگەیەوە کە کەمترین توێژینەوە لەم بوارەدا ئەنجام دراوە و توێژینەوەکە دەتوانێت ببێتە سەرچاوەیەکی زانستیی بەهادار بۆ خوێندکاران و توێژەرانی بواری زانستی میدیا و کەلێنێکی گرنگ لە کتێبخانەی کوردیدا پڕ بکاتەوە.
- گرنگیی پراکتیکی :لە ڕووی گرنگیەوە ئەم توێژینەوە زانستییە وەک نەخشەڕێگەیەک دەبێت بۆخاوەن بڕیارەکان و بەڕێوەبەرانی باڵاو ناوەندیی لە کەرتی میدیای دیجیتاڵیدا، تا بتوانن لە ڕێگەی گونجاندنی ستراتیژییەکانیان لەگەڵ ژینگەی دیجیتاڵی، هاوسەنگییەک لە نێوان کارایی کارگێڕی و کوالێتی میدیاییدا دروست بکەن

دەکرێت لە ڕێگەی ئەنجامە بەدەستهاتووەکان و ڕاسپاردەکانیەوە، توێژینەوەکە بکرێتە هاوکار و سەرچاوەیەکی زانستی بۆ بەخۆداچوونەوەی میدیایی بۆ دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان و لە دارشتنەوەی پلانی نوێی بەرنامەکانیان؛ بەتایبەت پێداچوونەوە بکرێت سەبارەت بە کاریگەری ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەسەر چاکسازیی پێکهاتە و ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی لە سەردەمی هەژموونی تەکنەلۆژیای زانیاریدا.

٣ .ئامانجەکانی توێژینەوە: توێژینەوەکە هەوڵی هێنانەدی ئەم ئامانجانەی خوارەوە دەدات:
یەکەم- خستنەڕووی ستراتیژیی نوێی بەڕێوەبردنی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی پارێزگای سلێمانی.
دووەم- خستنەڕووی ئاستەنگەکانی بەردەم ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان لە شاری سلێمانیدا.
سێیەم- دیاریکردنی ڕادەی بەرزکردنەوەی کوالێتیی "ناوەڕۆکی میدیایی" لە ژینگەی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانی لە ڕێگەی پیادەکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەو دامەزراوانەدا.
چوارەم- خستنەڕووی ڕادەی چاکسازی پێکهاتەیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی شاری سلێمانی لە ڕێگەی پیادەکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە لەو دامەزراوانەدا.
پێنجەم- خستنەڕووی نەخشەڕێگەی گۆڕینی ئاراستەی کارگێڕی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی شاری سلێمانی، بە شێوەیەک کە خزمەت بە خێراکردنی پرۆسەی چاکسازی و گەیاندنی زانیاریی دروست بە وەرگر بکات.

٤.پرسیارەکانی توێژینەوە : توێژینەوەکە هەوڵ دەدات وەڵامی ئەم ئامانجانەی خوارەوە بداتەوە:
یەکەم- ئایا تا چەند ستراتیژیی نوێی بەڕێوەبردن لە بەڕێوەبردنی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانیدا پیادە دەکرێن؟
دووەم- ئایا ئاستەنگەکانی بەردەم کاریگەربوونی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان لە شاری سلێمانیدا ، لەچیدا خۆ دەبیننەوە؟
سێیەم- ئایا ڕادەی بەرزکردنەوەی کوالێتی "ناوەڕۆکی میدیایی" لە ژینگەی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکاندا لە ریگەی پیادەکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی شاری سلیمانیدا لە چ ئاستێکدایە؟
چوارەم- ئایا ڕادەی چاکسازیی پێکهاتەیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانی لە ڕێگەی پیادەکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە چ ئاستێکدایە؟
پێنجەم- ئایا نەخشەڕێگەی گۆڕینی ئاراستەی کارگێڕیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانی، بە شێوەیەک کە خزمەت بە خێراکردنی پرۆسەی چاکسازی بکات، لە چیدا خۆی دەبینێتەوە؟

٥ .میتۆدی توێژینەوە:
توێژەران لە ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیەدا لە ڕووی میتۆدییەوە پشتیان بە میتۆدی (وەسفی - پەسنی) بەستووە؛ هاوکات لە میتۆدی پەسنیدا کە میتۆدێکی تایبەتە لە بواری توێژینەوەی زانستی تایبەت بە دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن، ڕێبازی ڕووپێوی (مەسحی) وەرگیراو و پەیڕەو کراوە.

٦ .ئامراز و شێوازی کۆکردنەوەی زانیاری توێژینەوە:

ئامرازو شێوازی کۆکردنەوەی زانیاریی توێژینەوەکە خۆی دەبینێتەوە لە (فۆرمی ڕاپرسی) کە بۆ دەستخستنی ڕای بەڕێوەبەرایەتی وسامپڵی توێژینەوەکە بەکارهێنراوە.

٧ . کۆمەڵگە وسامپڵی توێژینەوە:

کۆمەڵگەی توێژینەوەکە سەرجەم بەڕێوەبەرانی باڵا و ناوەندیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی پارێزگای سلێمانی دەگرێتەوە، سامپڵی توێژینەوەکەش بریتییە لە (٥٠) لە بەڕێوەبەرانی باڵا و ناوەندیی هەر یەکە لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی (ڕوون میدیا، دبلۆماتیک، پۆلۆتیک پرێس، مۆجۆ، شارپریس، خەندان، SNN) کە نووسینگەی سەرەکییان لە شاری سلێمانیدا هەیە و لە جۆری (سامپڵی هەرەمەکیی ڕێکخراو)ە.

٨ .سنووری توێژینەوە:

- سنوری توێژینەوەکە ئەم بوارانەی خوارەوە لەخۆدەگرێت:
- بواری مرۆیی : لە بەڕێوەبەرانی باڵاو ناوەندی لە بەڕێوەبەرایەتی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی پارێزگای سلێمانی خۆی دەبینێتەوە.
- بواری شوێنی : پارێزگای سلێمانی دەگرێتەوە.
- بواری کاتی : ماوەی ئەنجامدانی لایەنی مەیدانیی توێژینەوەکە دەگرێتەوە کە لە (٢٠٢٦/٣/١) تاکوو (٢٠٢٦/٤/٥) ئەنجام دراوە.

٩ .ڕاستیی ڕواڵەتی:

ڕاستی ڕواڵەتی بە هەنگاوێکی گرنگی توێژینەوەی زانستی دادەنرێت؛ ئەمەش بۆ زانینی ئاستی زانستیی ئەو (فۆرمی ڕاپرسی)یە یە کە توێژەران ئامادەیان کردووە، مەبەست لەمە هەڵسەنگاندن و دەرخستنی ئاستی دروستی و نادروستیی برگەکانی فۆرمەکە و گۆڕینی برگە و پرسیارە لاوازەکانە بە برگە و پرسیاری بەهێزتر و زانستیتر.

بۆ ئەم مەبەستە، توێژەران فۆرمەکەیان خستە بەردەست ژمارەیەک لە پسپۆڕان و شارەزایانی ڕاگەیاندن[٧٩]؛ دوای وەرگرتنی تێبینییە زانستییەکانیان، گۆڕانکاری لە هەندێک برگەدا کرا و چەند پرسیارێکی پێویستیش بۆ فۆرمەکە زیاد کران، لەدەئەنجامی گۆڕانکارییەکانەوە ڕێژەی ڕاستیی فۆرمەکە بە ٨٨.٩% دیاری کرا:

لەم گۆرانکاریەدا لەکۆی) ١٤ (بەند و) ٥٤ (برگە)، ٤٨ (برگەی گونجاو لەسەر فۆرمەکە جێگیر کرا و بەپێی ئەم یاسایەی خوارەوە ڕێژەی ڕاستی فۆرمەکە بە(٨٨.٩%) دیاریکرا ، کە ئەم ڕێژەیەش لە ڕووی زانستیەوە بۆ ڕاستی ڕواڵەتی فۆرمی ڕاپرسی بەرێژەیەکی گونجاو و پەسەند دا دەنرێت ، وەك لەم هاوکێشەیەی خوارەوەدا ڕوونکراوەتەوە.

$$\text{ڕاستی} = \frac{\text{برگەی گونجاو}}{\text{کۆی برگەکان}} * ١٠٠$$

$$\text{ڕاستی} = \frac{٤٨}{\quad} * ١٠٠ = ٨٨.٩$$

١٠. جێگیری:

پرۆسەی جێبەجێکردنی جێگیری لەم توێژینەوەیەدا لە میانەی دووبارە دابەشکردنەوەی ڕێژەی ٢٠% ی فۆرمی ڕاپرسی لە ڕێژەی فۆرمی دابەشکراوی پێشوو ئەنجام دراوە. دوای وەرگرتنەوەی وەڵامەکان، توێژەران بە بەکارهێنانی (یاسای سپێرمان) بەراورد و پێوانەی جیاوازیی نێوان وەڵامەکانی هەر دوو جاریان کرد و لە کۆتاییدا ئەنجامی جێگیرییەکە بوو بە ٨٨%. بەم هەنگاوانەی خوارەوەش ئەم ڕێژەیە بەدەست هاتووە:

$$\text{یاسای سپێرمان (ر)} = 1 - \frac{6\ (\text{مج ف}2)}{\text{ن}\ (\text{ن}2-1)}$$

$$\text{یاسای سپێرمان (ر)} = 1 - \frac{6\ (500)}{10\ (2500-1)}$$

$$\text{یاسای سپێرمان (ر)} = 1 - \frac{3000}{24990}$$

$$\text{یاسای سپێرمان (ر)} = 1 - 0.12 = 88\ \%$$

---

[٧٩] لیژنەی پسپۆڕانی میدیایی هەڵسەنگێنەری فۆرمی ڕاپرسی توێژینەوەکە، بریتیبوون لە بەڕێزان :

1. د. نەزاکەت حمە سعید ، پرۆفیسۆر، بەشی ڕاگەیاندن، کولێجی زانستە مرۆڤایەتیەکان ، زانکۆی سلێمانی.
2. د. زاهیر صابرحمە امین، پرۆفیسۆری یاریدەدەر، بەشی تەکنیکی میدیا، کولێجی تەکنیکی کارگێری هەولێر، زانکۆی پۆلیتەکنیکی هەولێر.
3. د. سارا قادر، مامۆستا، بەشی ڕاگەیاندن، کولێجی زانستە مرۆڤایەتیەکان، زانکۆی سلێمانی .

١١ .ناساندنی کردەیی (اجرائی) چەمکەکان:

- **بەڕێوەبەرایەتیی میدیایی: (Management Media)**

لە دیدی توێژەراندا چەمکی بەڕێوەبەرایەتی میدیایی ئەو بەڕێوەبەرە باڵاو ناوەندیانە دەگرێتەخۆ، کە گشت یاخود بەشێکی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکە بەڕێوەدەبەن لە هەردوو بواری کارگێڕی دامەزراوەکە و ناوەرۆکی بەرهەم و پەیامی میدیایی دامەزراوە دیجیتاڵیەکەدا، کە بە دیاریکراوی بەڕێوەبەرانی باڵاو ناوەندی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی سامپڵی توێژینەوەکە دەگریتەخۆ.

- **کاریگەری: (the Impact)**

لە تێڕوانینی توێژەراندا مەبەست لە چەمکی کاریگەری ناونیشانی توێژینەوەکە پێوەرێکە بۆ ڕەنگدانەوەی کارایی لایەن و بوارێک لەسەر لایەن و بوارێکی تر، لێرەدا بەدیاریکراوی مەبەستی توێژەران لە چەمکی کاریگەری ئەو هەژموون و کارایی و نەخش و ڕەنگدانەوەیەیە، کە بەکارهێنانی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەسەر چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان دروستی دەکات، بەمانایەکی تر، کارایی و کاریگەری ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەسەر چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان ڕوون دەکاتەوە.

- **ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ: (Modern Management Strategies)**

لە دیدی توێژەراندا ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ بەکۆمەڵێک پلان ورێکاری کارگێڕی دادەنرێت کە پشت بە نەرمونیانی(Flexibility) ، داهێنان (Innovation) و بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا دەبەستن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان و بەدیاریکراوی لەم توێژینەوەیەدا مەبەستی توێژەران ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێیە لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی شاری سلیمانیدا.

چاکسازی : دیدی توێژەران بۆ چەمکی چاکسازی هەوڵدانە بۆ پێداچوونەوەی بەردەوامی میدیایی لەسەر ئاستی پێکهاتەو ناوەرۆک ، بەدیاریکراویش خستنەرووی تێڕوانینی بەڕێوەبەرایەتی میدیاییە لەسەر کاریگەری ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لە چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان لە شاری سلێمانیدا.

دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکانی شاری سلێمانی : مەبەستی توێژەران لەم چەمکە سەرجەم ئەو دامەزراوە میدیایانە دەگرێتەوە، کە ئۆفیسی سەرەکیان لەناو شاری سلێمانیدایە و لەسەر ئاستی بەڕێوەبەرایەتی میدیاییان بونەتە سامپڵی ئەم توێژینەوەیە.

- **چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان : (Improving Digital Media Institutions)**

مەبەستی توێژەران لە چەمکی چاکسازی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵیەکان لەم توێژینەوەیەدا، دوو جۆر چاکسازی دەگریتەخۆ لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلیمانیدا کە (چاکسازیی پێکهاتەیی) و(چاکسازی ناوەرۆکی میدیای دیجیتاڵ) ییە.

- چاکسازیی پێکهاتەیی : (Structural Reform)

بە تێڕوانینی توێژەران چاکسازیی پێکهاتەیی پرۆسەی دووبارە ڕێکخستنەوەی پەیکەری کارگێڕی (Organizational Hierarchy) یە لەناو دامەزراوەیەکی میدیاییدا بە ئامانجی کەمکردنەوەی ڕۆتین، کە مەبەست لەم چەمکەی ناونیشانی توێژینەوەکە، چاکسازیی پێکهاتەییە لە دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانی شاری سلێمانیدا.

- چاکسازی ناوەرۆکی میدیای دیجیتاڵ : (Digital Media Content Improving)

تێڕوانینی توێژەران بۆ چەمکی چاکسازی ناوەرۆکی میدیای دیجیتاڵ هەموو ئەو پەیامە میدیاییانە (دەق، دەنگ،وێنە، ڤیدیۆ) دەگرێتەوە، کە لەڕێگەی پلاتفۆڕمە دیجیتاڵیەکانەوە بڵاو دەکرێنەوە و تایبەتمەندیی سەرەکییان کارلێککردن (Interactivity) و خێراییە، کە بەدیاریکراوی مەبەست لێی چاکسازی ناوەرۆکی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکانە لەشاری سلێمانیدا.

بەشی دووەم: لایەنی تیۆری توێژینەوەکە

میدیای دیجیتاڵی و ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێ

باسی یەکەم: میدیای دیجیتاڵی و ڕێکارەکانی چاکسازی

میدیای دیجیتاڵی (Digital Media) یەکێکە لە گەورەترین وەرچەرخانەکانی سەدەی بیست ویەکەم، کە شێوازی پەیوەندیکردن، کارکردن و گواستنەوەی زانیارییەکانی بەتەواوی گۆڕیوە،لەم باسەدا بەکورتی لەبارەی ناساندنی زانستی و پوخت لەسەر میدیای دیجیتاڵی، جۆرەکان، تایبەتمەندییەکان و ڕێکارەکانی چاکسازیی میدیای دیجیتاڵی لە ئەمڕۆدا، دەخریتە ڕوو:

1 . ناساندنی میدیای دیجیتاڵی :

میدیای دیجیتاڵی بریتییە لە هەرجۆرە ناوەرۆکێک (دەق، دەنگ، وێنە، ڤیدیۆ) کە بە شێوەی کۆدی ژمارەیی (Digital Code) یان «داتا» هەڵگیرابێت و لە ڕێگەی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان و تۆڕە تەکنەلۆژییەکانەوە بگوازرێتەوە، بەپێچەوانەی میدیای تەقلیدی (وەک ڕۆژنامەی چاپکراو یان ڕادیۆی ئەنەلۆگ)، ئەم جۆرە میدیایە پشت بە زمانی سفر و یەک دەبەستێت و لە ڕێگەی ئینتەرنێت و مانگە دەستکردەکانەوە بڵاودەبێتەوە. (هەورامان ، ٢٠١٦، ٦٧)

٢ .جۆرەکانی میدیای دیجیتاڵی :

دەتوانرێت میدیای دیجیتاڵی بەپێی شێواز و پلاتفۆرمەکەی بۆ چەند جۆرێکی سەرەکی دابەش بکرێت:

- **تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان :(Social Media)** وەک فەیسبووک، ئینستاگرام، ئێکس (تۆیتەری پێشوو) و لینکدئین، کە ڕێگە بە بەکارهێنەر دەدەن ناوەرۆک دروست بکات و کارلێک بکات.
- **ماڵپەڕ و وێبلاگەکان :(Websites & Blogs)** سەرچاوەی سەرەکیی زانیاری و هەواڵن کە لەسەر تۆڕی جیهانی کار دەکەن.

- **میدیای بینراو و بیستراو (Streaming Media):** وەک یوتیوب، نێتفلێکس و پۆدکاستەکان کە بە شێوەی ڕاستەوخۆ یان پاشەکەوتکراو دەگەنە بینەر.
- **یارییە ئەلیکترۆنییەکان (Video Games):** کە ئێستا بەشێکی گرنگی میدیای کارلێککەرن.
- **پۆستی ئەلیکترۆنی (Email):** یەکێک لە کۆنترین و فەرمیترین جۆرەکانی پەیوەندیی دیجیتاڵیە.

٣. تایبەتمەندییەکانی میدیای دیجیتاڵی:

میدیای دیجیتاڵی بە کۆمەڵێک تایبەتمەندی لە میدیای کلاسیک جیا دەکرێتەوە، کە گرنگترینیان ئەمانەن:

- **کارلێککردن (Interactivity):** وەرگر تەنیا تەماشاکار نییە، بەڵکو دەتوانێت کۆمێنت بدات، لایک بکات و ناوەڕۆکەکە بگۆڕێت. (صادق، ٢٠٠٨، ٨٢)
- **خێرایی (Speed):** زانیارییەکان لە کەمتر لە چرکەیەکدا لە شوێنێکی جیهانەوە بۆ شوێنێکی تر دەگوازرێنەوە. (محەمەد، ٢٠١٩، ١١٢)
- **فۆرماتی هەمەجۆر (Multimedia):** دەتوانێت لە یەک کاتدا دەق، وێنە، ڤیدیۆ و گرافیک لەخۆ بگرێت. (فەریق، ٢٠١٦، ٩٣)
- **کۆگاکردن (Storage):** دەکرێت بڕێکی بێشومار لە داتا لە فەزایەکی زۆر بچووکدا (وەک cloud یان میمۆری) هەڵبگیرێت. (الدليمي، ٢٠١١، ١٤٥)
- **تێچووی کەم (Low Cost):** بڵاوکردنەوەی زانیاری بۆ ملیۆنان کەس تێچوویەکی زۆر کەمتری دەوێت بەراورد بە چاپکردنی کتێب یان ڕۆژنامە. (محەمەد، ٢٠١٩، ١١٧)
- **بەجیهانیبوون (Global reach):** هیچ سنوورێکی جوگرافی ناناسێت و لە هەموو شوێنێکی جیهانەوە بواری دەستپێگەیشتن پێی، هەیە. (فەریق، ٢٠١٦، ٩٨)

٤. ڕێکارەکانی چاکسازیی میدیای دیجیتاڵی :

چاکسازی لە میدیای دیجیتاڵیدا لە ئێستادا تەنیا بابەتێکی تەکنیکی نییە، بەڵکو پەیوەستە بە پاراستنی ڕاستی، ئاسایشی نەتەوەیی و بەهاکانی کۆمەڵگە، بەهۆی خێرایی بڵاوبوونەوەی زانیارییەکان، ڕێکارەکانی چاکسازی بوونەتە پێویستییەکی حەتمی، گرنگترین ڕێکارەکانی چاکسازی لە میدیای دیجیتاڵی لە ئەمڕۆدا بریتین لە: (Sapere, E. ,2017, ١٣٣)

أ. چوارچێوەی یاسایی و ڕێکخستن (Legal Framework): زۆربەی وڵاتان خەریکی دارشتنی یاسای نوێن بۆ ڕێکخستنی ئەم فەزایە، لەوانە:

- **یاسای بەرپرسیارێتی:** سەپاندنی سزای یاسایی بەسەر ئەو پلاتفۆرم و کەسانەی کە هەواڵی ساختە (Fake News) یان ناوزڕاندن بڵاو دەکەنەوە.
- **پاراستنی داتا (Data Protection):** وەک یاسای GDPR لە ئەورووپا، کە ڕێگری دەکات لە بەکارهێنانی نایاسایی زانیارییە کەسییەکانی بەکارهێنەران بۆ مەبەستی سیاسی یان بازرگانی.
- **مافی چاپ و بڵاوکردنەوە:** پاراستنی مافی خاوەندارێتیی فیکری بۆ ئەوەی ڕێگری بکرێت لە دزینی بەرهەمی ئەوانی تر.

ب. بەکارهێنانی ژیریی دەستکرد (AI) بۆ چاودێری: بەهۆی زۆریی قەبارەی داتا، مرۆڤ ناتوانێت بەتەنیا چاودێریی هەموو شتێک بکات، بۆیە پەنا دەبرێتە بەر:

- **فلتەرکردنی ناوەڕۆک:** بەکارهێنانی ئەلگۆریتمەکان بۆ ناسینەوە و سڕینەوەی ئەو ناوەڕۆکانەی هانی توندوتیژی، ڕقوکینە و تیرۆر دەدەن.
- **دیاریکردنی ساختەی قوڵ (Deepfake):** پەرەپێدانی سیستەمێک کە بتوانێت ئەو ڤیدیۆ و دەنگە دەستکردانە بناسێتەوە کە بۆ چەواشەکاری دروست دەکرێن.

ج. پەروەردەی میدیایی (Media Literacy): ئەمە گرنگترین ڕێکاری درێژخایەنە،حکوومەتەکان و ڕێکخراوەکان کار دەکەن بۆ:

- **هۆشیارکردنەوەی بەکارهێنەر:** فێرکردنی خەڵک کە چۆن سەرچاوەی ڕاست و درۆ لە یەکتر جیا بکەنەوە.
- **هاندانی گومان:** فێرکردنی تاکی کۆمەڵگە کە هەموو ئەو شتانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەیبینێت وەک «ڕاستی ڕەها» وەرنەگرێت.

د. پشکنینی ڕاستی قوڵ (Fact-Checking): دروستکردنی ناوەندی تایبەت و سەربەخۆ بۆ وردبینیکردنی ڕاستی و دروستیی زانیارییەکان. زۆرێک لە دەزگا میدیاییە جیهانییەکان ئێستا بەشێکی تایبەتیان هەیە بە ناوی (ڕاستی یان درۆ) کە تێیدا ئەو هەواڵانەی دەبنە ترێند، شی دەکەنەوە و سەرچاوە ڕاستەقینەکەی بۆ خەڵک دەخەنە ڕوو.

هـ. شەفافیەت لە ئەلگۆریتمەکاندا: داواکارییەکی زۆر هەیە لەسەر کۆمپانیا زەبەلاحەکانی وەک (میتا، گووگڵ، تیکتۆک) کە:

- پێویستە شێوازی کارکردنی ئەلگۆریتمەکانیان ئاشکرا بکەن.
- ڕێگری بکەن لەوەی تەنیا ئەو ناوەڕۆکانە نیشانی بەکارهێنەر بدەن کە توندڕەوین یان بیرکردنەوەی تاکی پێ سنووردار دەکەن کە ناسراوە بە (Echo Chambers).

باسی دووەم: ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێی میدیای دیجیتاڵی

بەڕێوەبردنی ڕاگەیاندن پرۆسەیەکی هەستیار و وردی پلاندانان، بەرهەمهێنان، گەیاندن و چاودێریکردنی ناوەڕۆکی پەیامی میدیاییە؛ بە ئامانجی ڕاکێشانی سەرنجی بینەر و گەیشتن بە ئامانجەکانی دامەزراوەکە. ئەم بوارە کارامەیی داهێنەرانە، شیکاریی داتا، بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای نوێ و پەیڕەوکردنی ستراتیژی کاریگەر بۆ باشترکردنی پەیوەندییەکان و زیادکردنی کاریگەریی پەیامەکان تێکەڵ دەکات.

لە جیهانی ئەمڕۆدا ڕاگەیاندن حاکمێکی بێدەنگە، بەڵام لە بنەڕەتدا بەهێزەکەی ژیری و بیرکردنەوەکانە، کاریگەرییەکەی شاراوەیە بەڵام ئەنجامەکانی ئاشکران؛ بیرکردنەوەکانی وەرگر کۆت دەکەن، بەڵام جەستە ئازاد دەکەن، ڕاگەیاندن کاریگەریی قووڵی لەسەر کولتوور، سیاسەت، ئابووری و کۆمەڵگە بەگشتی هەیە و ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە پێدانی زانیاری، کات بەسەربردن و پەروەردەدا. (هەورامی ، کاروان عبدالله ، ٢٠١٨، ٩٣) هاوکات لەگەڵ سەرهەڵدانی ئینتەرنێت و سۆشیاڵ میدیا، کار و بەڕێوەبردنی دامەزراوەی ڕاگەیاندن بە تەواوی گۆڕاوە، بینەران لە جاران زیاتر پەرش و بڵاو بوونەتەوە و کێبڕکێ بۆ ڕاکێشانی سەرنجی وەرگران توندتر بووە، لەم ژینگە داینامیکییەدا، سەرکەوتن تەنیا بە کەڵک وەرگرتن لە ستراتیژە داهێنەرانەکانی بەڕێوەبردنی میدیای نوێ دەستەبەر دەبێت. (عەبدولخالق محەمەد، ٢٠٢٠، ١٧٦). لەم

باسـەدا، سـەرنجێکی کـورت خـراوەتە سـەر سـتراتیژەکانی بەڕێـوەبردنی نـوێی میـدیای دیجیتـاڵی و ئەو شـێوازانە دەناسـێنن کە لەسـەر بنەمـای تێگەیشـتنێکی قـووڵ لە بینـەر، پلاتفـۆرم و ڕەوتەکـانی ئێسـتا دارێـژراون؛ سـتراتیژێک کە بتوانێـت بە شـێوەیەکی کـاریگەر وەڵامی پێداویسـتی و چاوەڕوانییەکانی بینەر بداتەوە و چاکسازی لە کاری میدیای دیجیتاڵیدا بکات.

١ . ستراتیژی گەشەسەندنی بەڕێوەبردنی دامەزراوەی ڕاگەیاندن:

لە جیهانی ئەمڕۆدا کە هەمـوو شـتێک بە خـێرایی دەگۆڕێت، ڕاگەیانـدنیش لە یاسـای گـۆڕانە خێراکان بەدەر نەبـووە، ئەوەی سـەردەمانێک بە چاپکردنی ڕۆژنـامە و پەخشـکردنی بەرنامەی ڕادیـۆیی دەسـتی پێ کردبوو، ئێسـتا بـووەتە سـەردەمێک کە هەر کەسـێک دەتوانێت بە گرتەیەک پەیامەکەی لە چرکەیەکدا بۆ هەموو جیهان بگـوازێتەوە، بەڵام ڕوودانی ئەم پەرەسـەندنە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە بەڕێـوەبردنی ڕاگەیانـدن لە پەیوەنـدییە یەک لایەنە و نەریتییەکانەوە پەرەی سـەندووە بـۆ کارلێکی دینـامیکی و زیـرەک، ئەم ڕێـگەیە بە هـاتنی ئینتەرنێت دەسـتی پێ کـرد و لەگەڵ گەشـەی تـۆڕە کـۆمەڵایەتییەکان گەیشـتە ئاسـتێک کە کارلێککردن و تێکەڵبـوون بە نـاوەڕۆکی پەیامەکان بـوو بە کاری لەپێشـینە، ئەمڕۆ لەگەڵ هاتنی ژیریی دەستکرد، بەڕێوەبردنی ڕاگەیاندن بووەتە ئامرازێکی پێشکەوتوو بۆ شیکردنەوەی داتا، پێشـبینیکردنی هەڵسوکەوتی وەرگر و باشـکردنی پەیوەنـدییەکان، ئەم پەرەسـەندنە ئامـاژەیە بـۆ پێویسـتیی سـتراتیژی نـوێ و گونجـانی بەردەوام لەگەڵ تەکنەلۆژیـا مۆدێرنەکان بـۆ سەرکەوتن لە جیهانی پڕ کێبڕکێی میدیای ئەمڕۆدا. (هەورامی، ٢٠١٨، ١٠٨)

٢ .ستراتیژی نوێی بەڕێوەبردنی ڕاگەیاندن:

لێرەدا توێژەران بە وردی ئەو ستراتیژانەی بەڕێوەبردنی نوێی ڕاگەیاندن دەخەنەڕوو کە بەڕێوەبەران دەتوانن سوودیان لێ وەربگرن:

- **بەکارهێنانی داتامایینین (Data Mining) و شیکاریی داتا** :داتامایینین و شیکاریی داتا وەک ئامرازێکی بەهێز لە بەڕێوەبردنی ڕاگەیاندندا سەریان هەڵداوە، ڕاگەیاندن دەتوانێت ئەم تەکنیکانە بۆ دەرهێنانی زانیاریی بەسوود و ناسینی ڕەفتاری بینەر بەکاربهێنێت، ئەمەش یارمەتیی بەڕێوەبەران دەدات لە بڕیاردان بۆ بەرهەمهێنانی ناوەڕۆک و بەبازاڕکردن. (السید بهجت ،٢٠١٨، ٩٣)
- **باشکردنی بزوێنەری گەڕان (SEO): Search Engine Optimization** ئەمە ستراتیژییەکی سەرەکییە بۆ زیادکردنی ترافیکی ماڵپەڕ و پلاتفۆرمەکان، بە باشترکردنی ڕیزبەندیی لاپەڕەکان لە ئەنجامی گەڕاندا، دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەتوانن وەرگری زۆرتر ڕابکێشن. (صادق ، ٢٠١٥، ١٦٧)
- **ستراتیژی ناوەڕۆکی هەمەچەشن :** بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکی جیاواز (ڤیدیۆ، پۆدکاست، بابەتی شیکاری) کلیلی ڕاگرتنی وەرگرە، چونکە پێویستی و سەلیقەی وەرگران جیاوازە. (صادق ، ٢٠١٥، ١٦٩)
- **کارلێکی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ئامادەبووان:** لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە، دەزگاکان دەتوانن فیدباکی دەستبەجێ وەربگرن و لەسەر ئەو بنەمایە ناوەڕۆکەکانیان باشتر بکەن. (خۆشناو، ٢٠٢١، ٨٧)
- **سوودوەرگرتن لە ژیریی دەستکرد :**ئەم تەکنەلۆژیایە بۆ ئۆتۆماتیککردنی پرۆسەکان، شیکاریی پێشکەوتوو و گەیاندنی ناوەڕۆکی تایبەت بە هەر کەسێک (Personalized Content) بەکاردێت.
- **شیکاری و بەڕێوەبردنی ئەزموونی بەکارهێنەر(UX)** : دروستکردنی ژینگەیەکی سەرنجڕاکێش و ئاسان لە پلاتفۆرمەکاندا، هۆکارێکی سەرەکییە بۆ ئەوەی بەکارهێنەر دووبارە بگەڕێتەوە. (اعرابی ، هاشمی ، زارع، ١٣٩٧ شمسی، ١٧٢)
- **تەرکیز لەسەر وەرگر :**تێگەیشتن لە پێداویستی و ئارەزووەکانی وەرگر لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەی بازاڕەوە. (شطاح ،٢٠١٩، ٨٤)
- **ناوەڕۆکی ناچارکەر :**بەرهەمهێنانی ناوەڕۆکێک کە بینەر ناچار بە بەشداریکردن بکات. ((اعرابی ، هاشمی ، ١٣٩٧ شمسی، ١٧٨)
- **خستنەگەڕی فرەمیدیایی :(Multimedia)** بەکارهێنانی هاوکاتی ڕاگەیاندنی نەریتی و دیجیتاڵی. (, Lucy Küng٢٠٢٠, ٢١٠)
- **داهێنان :**تاقیکردنەوەی بیرۆکەی نوێ و نەترسان لە ئەزموونکردن. (,Anderson, C. W. ,2013 ٨٧)

٣ .سوودە گشتییەکانی ستراتیژەکانی بەڕێوەبردنی نوێی میدیای دیجیتاڵی

ئەم ستراتیژانە دەتوانن ئەم سوودانە بۆ دامەزراوەکە دەستەبەر بکەن: (سیلویا ام، ١٤٠٣، ١٧٥)

- **زیادکردنی ناسنامەی براند :**دروستکردنی وێنەیەکی ئەرێنی بۆ دامەزراوەکە.
- **دڵسۆزیی وەرگر :**بەهێزکردنی پەیوەندی و کارلێک لەگەڵ بینەر.
- **دروستکردنی لید :(Lead)** ڕاکێشانی وەرگری نوێ و گەیاندنی فراوانتری پەیامەکان.
- **بەهێزکردنی پەیوەندییەکان :**باشترکردنی پەیوەندی لەگەڵ کارمەندان، هاوبەشان و وەرگران.
- **تێچوون :**پێویستە پێشوەختە پێداچوونەوە بە بودجەدا بکرێت، چونکە ئەم تەکنەلۆژیایانە گرانبەهان.
- **سەرچاوەکان :**پێویستییان بە کات و ستافی پسپۆڕ هەیە.
- **کارامەیی :**پێویستە دامەزراوەکە خولی ڕاهێنان بۆ کارمەندەکانی بکاتەوە تا لەگەڵ سیستمە نوێیەکان ڕابێن.

بەشی سێهەم: لایەنی پراکتیکی توێژینەوەکە

ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ و چاکسازیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان

بۆ دیاریکردنی کاریگەرییەکانی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ لەسەر چاکسازیی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان، توێژەران فۆرمێکی تایبەتیان ئامادە کرد کە پێکهاتبوو لە چوار تەوەرەی سەرەکی؛ بۆ هەر تەوەرەیەک چەند پرسێکی تایبەت وەک پرسیار خراوەتە بەردەم بەڕێوەبەرانی باڵا و ناوەندی دامەزراوە میدیاییە دیجیتاڵییەکان. پاش وەرگرتنی زانیارییەکان و تاوتوێکردنیان، بەم شێوەیە ئەنجامەکان خرانەڕوو:

١. زانیاریە تایبەتەکانی سامپڵی توێژینەوەکە

أ. دابەشبوونی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای ڕەگەز

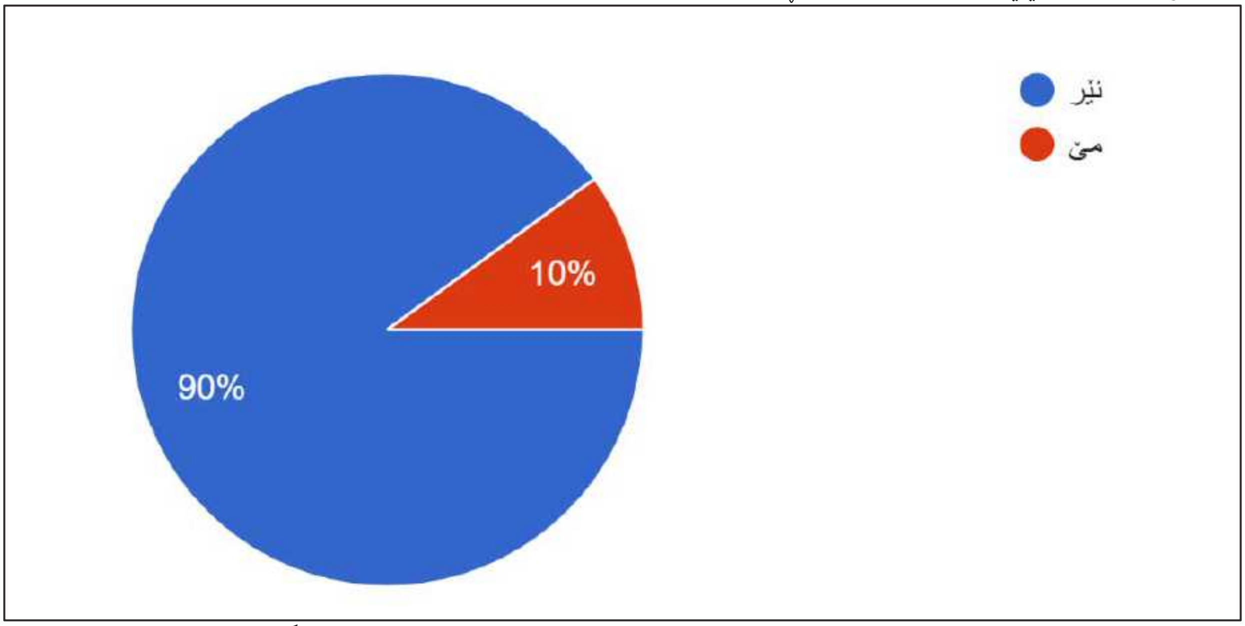

شێوەی ژمارە (١): خستنەڕووی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای ڕەگەز

سامپڵی توێژینەوەکە بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز کە ژمارەیان ٥٠ بەشداربوو بووە، بەپێی شێوەی ژمارە (١) دەرکەوتووە کە زۆرینەی زۆری سامپڵەکە لە ڕەگەزی نێر بوون، کە ڕێژەی ٪ ٩٠یان پێک دەهێنا (٤٥ بەشداربوو). لە بەرامبەردا، ڕەگەزی مێ کەمینەیەکی کەمی سامپڵەکەی پێکهێناوە کە تەنیا ٪ ١٠ بووە (٥ بەشداربوو). ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە نموونەی توێژینەوەکە زیاتر بەریوەبەرانی میدیایی لە ڕەگەزی نێرن، لەبەئەوە سامپڵی توێژینەوەکە زۆربەی ڕەگەزی نێر دەرچوون.

ب. دابەشبوونی سامپڵەکە توێژینەوەکە لەسەر بنەمای تەمەن

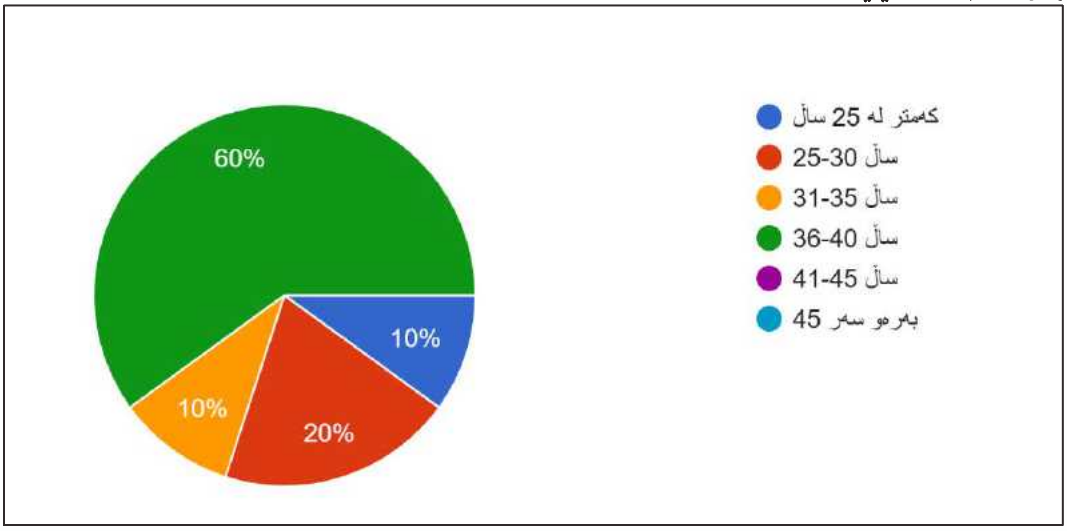

شێوەی ژمارە (٢): خستنەڕووی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای تەمەن

سەبارەت بە دابەشبوونی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای تەمەن لەم توێژینەوەیەدا، دەرکەوتووە کە زۆرینەی بەشداربووان لە گرووپی تەمەنی (٣٦-٤٠) ساڵ بوون، کە ڕێژەی ٪٦٠ی کۆی سامپڵەکەیان پێکدەهێنا،گرووپی تەمەنی (٢٥-٣٠) ساڵ لە پلەی دووەمدا هات و ڕێژەی ٪٢٠ی بەدەستهێنا؛ لە کاتێکدا هەریەکە لە گرووپە تەمەنیەکانی (٣١-٣٥) ساڵ و (کەمتر لە ٢٥) ساڵ کەمترین ڕێژەیان هەبوو کە

تەنیا ١٠٪ بوو بۆ هەر یەکێکیان. جێگەی ئاماژەیە کە هیچ کام لە بەشداربووان تەمەنیان لە سەروو ٤٠ ساڵ نەبووە، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە سامپڵی توێژینەوەکە زیاتر لە چینی گەنج و تەمەنی مامناوەند پێکهاتووە.

ج. دابەشبوونی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای خوێندن

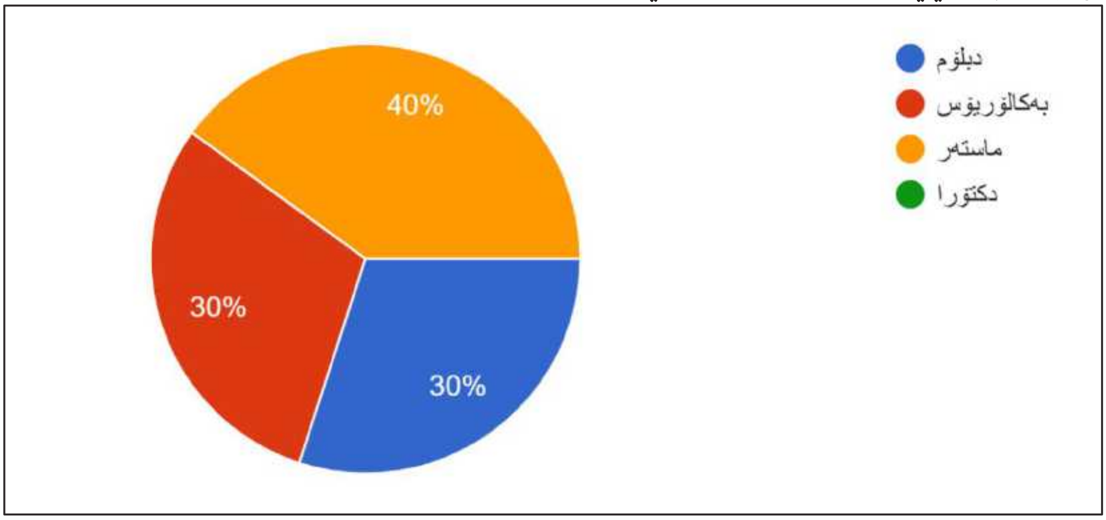

شێوەی ژمارە (٣): خستنەڕووی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای ئاستی خوێندن

سەبارەت بە ئاستی خوێندنی بەشداربووان لەم توێژینەوەیەدا، دەرکەوتووە کە هەڵگرانی بڕوانامەی ماستەر زۆرینەی سامپڵەکە پێکدەهێنن بە ڕێژەی ٤٠٪؛ لە کاتێکدا هەریەکە لە هەڵگرانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس و دبلۆم بە ڕێژەی یەکسان بەشداربوون کە بۆ هەر یەکێکیان ٣٠٪ بووە، ئەم داتایانە ئاماژە بەوە دەکەن کە سامپڵی توێژینەوەکە خاوەن ئاستێکی زانستیی بەرز و جیاوازن، بەڵام هیچ هەڵگرێکی بڕوانامەی دکتۆرا لەم نموونەیەدا بەدی نەکراوە.

د. دابەشبوونی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای ساڵانی خزمەت

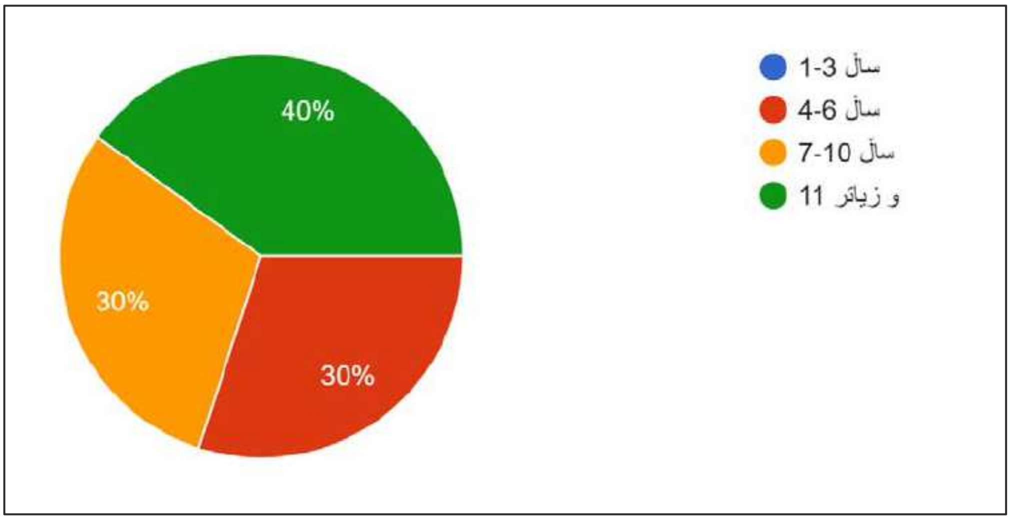

شێوەی ژمارە (٤): خستنەڕووی سامپڵی توێژینەوەکە لەسەر بنەمای ساڵانی خزمەت

سەبارەت بە ئەزموونی کاری سامپڵی توێژینەوەکە، ئەنجامەکان دەریانخستووە کە زۆرینەی بەشداربووان خاوەن ئەزموونێکی درێژخایەنن؛ بەوپێیەی گرووپی (١١ ساڵ و زیاتر) بەرزترین ڕێژەی تۆمار کردووە کە ٤٠٪ بووە، گرووپەکانی تەمەنی پیشەیی مامناوەند (٤-٦ ساڵ) و (٧-١٠ ساڵ) بە ڕێژەی یەکسان و هەر یەکەیان بە ٣٠٪ بەشدار بوون، تێبینی دەکرێت کە تەواوی سامپڵەکە خاوەن ئەزموونی سەروو ٣ ساڵن، ئەمەش متمانەی زیاتر بە ئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەبەخشێت چونکە بەشداربووان شارەزاییەکی باشیان لە بواری کارەکەیاندا هەیە.

یەکەم: ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ

پرسیارەکان	زۆر هاوڕام		هاوڕام		بێلایەن		هاوڕا نیم		زۆر هاوڕانیم	
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%
ستراتیژی بەشدارپێکردن	٠	٠	٣٠	٦٠	١٥	٣٠	٥	١٠	٠	٠
بەکارهێنانی (AI)	١٠	٢٠	١٠	٢٠	٢٠	٤٠	٥	١٠	٥	١٠
گۆڕانکاری بازاڕی دیجیتاڵی	٥	١٠	٢٠	٤٠	١٥	٣٠	١٠	٢٠	٠	٠

خشتەی ژمارە (١) خستنە رووی ئەنجامەکانی ستراتیژی بەریوەبردنی نوێ لە چاکسازی لە بەرێوەبردنی میدیای دیجیتاڵیدا

بەپێی شیکردنەوەی پرسیارەکان بەپێی ئاستی وەڵامەکان زانیارییەکان خشتەی ژمارو (١) بەم شێوەیەن:
پرسیاری یەکەم: (دامەزراوەکەمان لە پرۆسەی بڕیاردانـدا پشـت بە سـتراتیژی «بەڕێـوەبردنی بەشـدارپێکردن» دەبەسـتێت) زۆرینەی بەشداربووان لەسەر ئەم خاڵە کۆکن؛ ٦٠٪ (٣٠ کەس) وتوویانە «هاوڕام» و ٣٠٪ (١٥ کەس) «بێلایەن» بوون. تەنیا ١٠٪ (٥ کەس) وتوویانە «هاوڕا نیم». ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە پەیڕەوکردنی بەشدارپێکردن لە بڕیارەکاندا ئاستێکی باشی هەیە.
پرسیاری دووەم: (بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای ژیریی دەستکرد وەک بەشێکی سەرەکی لە پلانی ستراتیژیی بەڕێوەبردنی دامەزراوەکەماندایە) لێرەدا جۆرێک لە دوودڵی هەیە؛ زۆرینە بە ڕێژەی ٤٠٪ (٢٠ کەس) «بێلایەن» بوون. بەڵام کاتێک وەڵامە ئەرێنییەکان (زۆر هاوڕام + هاوڕام) کۆ دەکەینەوە، دەبێتە ٤٠٪ (٢٠ کەس)؛ لە بەرامبەردا ٢٠٪ (١٠ کەس) نەرێنی بوون. ئەمە دەردەخات کە بەکارهێنانی ژیریی دەستکرد هێشتا لە قۆناغی سەرەتایی یان تەمومژاویدایە.
پرسیاری سێیەم: (گۆڕانکارییە خێراکان لە بازاڕی میدیای دیجیتاڵیدا پاڵنەری سەرەکین بۆ گۆڕینی بەردەوامی شێوازی کارگێڕیمان) لێرەدا مەیلی ئەرێنی بەهێزە؛ ٤٠٪ (٢٠ کەس) «هاوڕام» بوون و کاتێک لەگەڵ «زۆر هاوڕام» و «بێلایەن» کۆیان دەکەینەوە، دەبینین زۆرینە کاریگەرن بەم گۆڕانکارییانە، تەنیا ٢٠٪ (١٠ کەس) «هاوڕا نەبوون».
بەگشتی و لە شیکردنەوەی تەوەرەی یەکەمدا کە تایبەت بوو بە «ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ»، ئەنجامەکان دەریانخستووە کە دامەزراوەکە تا ڕادەیەکی باش پشت بە ستراتیژی بەشدارپێکردن دەبەستێت لە بڕیارداندا، سەبارەت بە تێکەڵکردنی تەکنەلۆژیای ژیریی دەستکرد لە پلانەکاندا، داتاکان جۆرێک لە ڕاڕایی و بێلایەنی نیشان دەدەن کە پێویستی بە ئاوڕلێدانەوەی زیاتر هەیە، زانیارییەکان وانیشان دەدەن کە گۆڕانکارییەکانی بازاڕی دیجیتاڵی کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆیان لەسەر نوێکردنەوەی شێوازی کارگێڕیی دامەزراوەکە هەیە؛ ئەمەش لەگەڵ بنەماکانی بەڕێوەبردنی سەردەمیانەدا یەک دەگرێتەوە.

دووەم: چاکسازیی پێکهاتەی میدیای دیجیتاڵی

پرسیارەکان	زۆر هاوڕام		هاوڕام		بێلایەن		هاوڕا نیم		زۆر هاوڕانیم	
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%
کەمکردنەوەی ڕۆتین	١٠	٢٠	٢٠	٤٠	١٠	٢٠	١٠	٢٠	٠	٠
دروستبوونی تیمی کاتی	١٠	٢٠	٢٥	٥٠	١٠	٢٠	٥	١٠	٠	٠
دیاریکردنی وردی ئەرک	١٠	٢٠	٣٠	٦٠	٥	١٠	٥	١٠	٠	٠
چاکسازی میدیایی	١٠	٢٠	١٠	٢٠	١٥	٣٠	١٠	٢٠	٥	١٠

خشتەی ژمارە (٢) خستنەرووی ئەنجامەکانی چاکسازییەکانی پێکهاتەی میدیای دیجیتاڵی

بەپێی شیکردنەوەی پرسیارەکان بەپێی ئاستی وەڵامەکان، زانیارییەکانی خشتەی ژمارە (٢) بەم شێوەیەن:

- پرسیاری یەکەم (ستراتیژییە نوێیەکان و کەمکردنەوەی ڕۆتین) :زۆرینەی بەشداربووان بە ڕێژەی ٤٠٪ (٢٠ کەس) «هاوڕام» بوون. کاتێک لەگەڵ «زۆر هاوڕام» کۆ دەکرێتەوە، دەردەکەوێت کە ٦٠٪ پێیان وایە ستراتیژییەکان ڕۆتینیان کەم کردووەتەوە.
- پرسیاری دووەم (دروستبوونی تیمی کاتی و پسپۆڕ) :ئەم خاڵە بەهێزترین ڕەزامەندیی لەسەرە؛ نیوەی نموونەکە ٥٠٪ (٢٥ کەس) وتوویانە «هاوڕام» و بە کۆی گشتی ٧٠٪ مەیلی ئەرێنییان بۆ ئەم گۆڕانکارییە هەبووە.
- پرسیاری سێیەم (دیاریکردنی وردتری ئەرک و بەرپرسیارێتی) :لێرەشدا زۆرینەیەکی بەرچاو ٦٠٪ (٣٠ کەس) «هاوڕام» بوون، ئەمە نیشان دەدات چاکسازییەکە بووەتە هۆی ڕوونی لە دابەشکردنی کارەکاندا.
- پرسیاری چوارەم (گۆڕانکارییە کارگێڕییەکان لە پرۆسەی چاکسازیدا) :ئەم پرسیارە زۆرترین ڕای جیاوازی تێدایە؛ زۆرینە ٣٠٪ (١٥ کەس) «بێلایەن» بوون و کەمترین ڕێژەی « زۆر هاوڕا نیم» لەم پرسیارەدا تۆمار کراوە.

بەشێوەیەکی گشتی ئەنجامەکانی تەوەرەی دووەم ئاماژە بەوە دەکەن کە پرۆسەی (چاکسازیی پێکهاتەی میدیای دیجیتاڵی) سەرکەوتوو بووە لە کەمکردنەوەی ڕۆتینی کار و ڕێکخستنەوەی ئەرکەکان بە شێوەیەکی وردتر، بەتایبەت دەرکەوتووە کە دروستکردنی «تیمی کاتی و پسپۆڕ» یەکێک بووە لە خاڵە هەرە دیارەکانی ئەم چاکسازییە کە ڕەزامەندییەکی زۆری بەشداربووانی لەسەر بووە، بە گشتی، داتاکان دەریانخستووە کە پێکهاتەی کارگێڕیی دامەزراوەکە بەرەو سیستەمێکی مۆدێرن هەنگاوی ناوە؛ هەرچەندە لە هەندێک لایەنی گۆڕانکارییە کارگێڕییەکاندا، جۆرێک لە بێلایەنی لەلایەن بەشداربووانەوە بەدی دەکرێت.

سێیەم: چاکسازی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی

پرسیارەکان	زۆر هاوڕام		هاوڕام		بێلایەن		هاوڕا نیم		زۆر هاوڕانیم	
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%
ستراتیژییە نوێیەکان لە چاکسازیدا	٥	١٠	٣٥	٧٠	٠	٠	١٠	٢٠	٠	٠
باشترکردنی کوالێتی و هەمەجۆری	١٥	٣٠	٢٥	٥٠	٥	١٠	٠	٠	٥	١٠
گرنگیدان بە کاردانەوەی بینەر	١٥	٣٠	١٥	٣٠	١٥	٣٠	٥	١٠	٠	٠
چاکسازی لەسەر دامەزراوە	١٥	٣٠	٢٥	٥٠	٥	١٠	٥	١٠	٠	٠

خشتەی ژمارە (٣) خستنە ڕووی ئەنجامەکانی چاکسازییەکانی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی

بەپێی شیکردنەوەی پرسیارەکان و ئاستی وەڵامەکان، زانیارییەکانی خشتەی ژمارە (٣) بەم شێوەیەن:

- پرسیاری یەکەم (ڕۆڵی ستراتیژییە نوێیەکان لە پرۆسەی چاکسازیدا) :ئەم خاڵە بەرزترین ئاستی «هاوڕام»ی هەیە بە ڕێژەی ٧٠٪ (٣٥ کەس). ئەمە دەردەخات کە بەشداربووان بە توندی بڕوایان بە کاریگەریی ستراتیژییە نوێیەکان هەیە.
- پرسیاری دووەم (جێبەجێکردنی ستراتیژییەکان و باشترکردنی کوالێتی) : زۆرینە بە ڕێژەی ٥٠٪ (٢٥ کەس) «هاوڕا» بوون و ٣٠٪ (١٥ کەس) «زۆر هاوڕا» بوون؛ واتە ٨٠٪ی سامپڵەکە کۆکن لەسەر ئەوەی ستراتیژییەکان کوالێتیی ناوەڕۆکیان بەرزکردووەتەوە.
- پرسیاری سێیەم (گرنگیدان بە کاردانەوەی بینەر) :لێرەدا ڕاکان دابەش بوون؛ ٣٠٪ زۆر هاوڕا، ٣٠٪ هاوڕا و ٣٠٪ بێلایەن بوون، ئەمە دەردەخات کە گرنگیدان بە بینەرهەیە، بەڵام هێشتا بواری گەشەکردنی زیاتری ماوە.
- پرسیاری چوارەم (کاریگەریی پرۆسەی چاکسازی لەسەر دامەزراوە) :نیوەی نموونەکە ٥٠٪ (٢٥ کەس) «هاوڕا» بوون، ئەمەش ئاماژەیەکی ئەرێنییە بۆ سەرکەوتنی گشتیی پرۆسەکە لە ڕووی ناوەڕۆکەوە.

بەشێوەیەکی گشتی، ئەنجامەکانی تەوەرەی سێیەم دەریانخستووە کە (ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی) بە شێوەیەکی بەرچاو لەژێر کاریگەریی پرۆسەی چاکسازیدا بووە، زۆرینەی هەرە زۆری بەشداربووان کۆکن لەسەر ئەوەی کە جێبەجێکردنی ستراتیژییە نوێیەکانی بەڕێوەبردن بووەتە هۆی باشترکردنی کوالێتی و هەمەجۆریی ناوەڕۆک، هەروەها دەرکەوتووە کە دامەزراوەکە دەستی کردووە بە گرنگیدانی زیاتر بە «کاردانەوەی بینەر» وەک پێوەرێک بۆ سەرکەوتنی کارگێڕی، ئەمەش گۆڕانکارییەکی جەوهەرییە لە گۆڕینی شێوازی بەڕێوەبردن لە شێوازێکی کلاسیکییەوە بۆ شێوازێکی کارلێکەر و سەردەمیانە.

چوارەم: ئاستەنگەکانی بەردەم چاکسازی میدیای دیجیتاڵی

پرسیارەکان	زۆر هاوڕام		هاوڕام		بێلایەن		هاوڕا نیم		زۆر هاوڕانیم	
	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%	دوبارە	%
ڕێگرەکان لەبەردەم بەڕێوەبردن	٢٠	٤٠	٢٠	٤٠	١٠	٢٠	٠	٠	٠	٠
کەمی کادری شارەزا و پسپۆڕ	١٠	٢٠	١٠	٢٠	٠	٠	١٥	٣٠	٠	٠
تێچووی بەرزی تەکنەلۆژیا	٢٠	٤٠	٢٠	٤٠	٥	١٠	٥	١٠	٠	٠
نەبوونی خولی ڕاهێنان	٠	٠	٤٠	٨٠	٥	١٠	٥	١٠	٠	٠

خشتەی ژمارە (٤) خستنەڕووی ئەنجامەکانی بەربەستەکانی چاکسازییەکانی میدیای دیجیتاڵی

بەپێی شیکردنەوەی پرسیارەکان و ئاستی وەڵامەکان، زانیارییەکانی خشتەی ژمارە (٤) بەم شێوەیەن:

- پرسیاری یەکەم (ڕێگرەکان لەبەردەم بەڕێوەبردنی میدیایی) : وەڵامە ئەرێنییەکان زۆرینەن؛ ٤٠٪ (٢٠ کەس) «زۆر هاوڕام» و ٤٠٪ (٢٠ کەس) «هاوڕام» بوون، ئەمە دەردەخات کە ٨٠٪ی بەشداربووان کۆکن لەسەر بوونی ئاستەنگی جدی.
- پرسیاری دووەم (کەمیی کادری شارەزا) : زۆرینە بە ڕێژەی ٤٠٪ (٢٠ کەس) «هاوڕام» بوون، ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کەمیی پسپۆڕی یەکێکە لە گرفتە سەرەکییەکانی بەردەم بەکارهێنانی ئامرازە نوێیەکانی بەڕێوەبردن.
- پرسیاری سێیەم (تێچووی بەرزی تەکنەلۆژیا) : نیوەی بەشداربووان ٤٠٪ (٢٠ کەس) وتوویانە «زۆر هاوڕام». ئەمە نیشان دەدات کە لایەنی دارایی و تێچووی ئامرازەکان ئاستەنگێکی گەورەیە بۆ چاکسازی.
- پرسیاری چوارەم (نەبوونی خولی ڕاهێنان) :بەرزترین ڕێژەی «هاوڕام» لەم پرسیارەدا تۆمار کراوە، کە ٨٠٪ (٤٠ کەس) بووە، ئەمە گرنگترین دەرەنجامی ئەم تەوەرەیە کە پێویستییەکی زۆربە ڕاهێنان هەیە.

بەشێوەیەکی گشتی، لە شیکردنەوەی تەوەرەی کۆتاییدا کە تایبەت بوو بە (ئاستەنگەکان)، دەرکەوتووە کە پرۆسەی چاکسازی و پەیڕەوکردنی ستراتیژییە نوێیەکان لەگەڵ چەندین گرفتی جدی ڕووبەڕوون. گەورەترین ئاستەنگ کە زۆرینەی بەشداربووان (٨٠٪) لەسەری کۆک بوون، نەبوونی خولی ڕاهێنانی پێویست و گونجاو بووە لەگەڵ سیاسەتی دامەزراوەکەدا،هەروەها تێچووی بەرزی تەکنەلۆژیای نوێ و کەمی کادری شارەزا و پسپۆڕ لە بواری بەڕێوەبردنی میدیایی نوێدا، وەکوو دوو کۆسپی تری سەرەکی دەستنیشان کراون، کە ڕێگرن لەوەی پرۆسەی چاکسازی بەو شێوەیەی چاوەڕوان دەکرێت بێتە دی.

دەرئەنجام

توێژینەوەکە گەیشتووە بەم دەرئەنجامانە خوارەوە:

١ لەبارەی پەیڕەوکردنی ستراتیژی نوێوە، دەرکەوتووە کە دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن هەنگاوی باشیان ناوە بەرەو «بەڕێوەبردن و بەشدارپێکردن»، ئەمەش بووەتە هۆی کەمکردنەوەی ڕۆتین و دیاریکردنی وردتری ئەرکەکان.

٢ .لەبارەی ناوەرۆکی پەیامی میدیاییەوە پرۆسەی چاکسازی لە ناوەرۆکی میدیاییدا کاریگەرییەکی ئەرێنیی ڕاستەوخۆی هەبووە لەسەر بەرزکردنەوەی کوالێتی و هەمەجۆریی ناوەڕۆکی میدیای دیجیتاڵی.

٣ .لە پرۆسەی گۆڕانکاری لە پێکهاتەی پەیامی میدیاییدا دروستکردنی «تیمە کاتی و پسپۆڕەکان» یەکێک بووە لە سەرکەوتووترین هەنگاوەکانی چاکسازی ناوەرۆکی پەیامی میدیایی کە ڕەزامەندیی زۆری لەسەر بووە.

٤ .لەبارەی ژیریی دەستکرد (AI) هێشتا بەکارهێنانی ئەو تەکنەلۆژیایە وەک پێویست جێگیر نەبووە و جۆرێک لە بێلایەنی یان ڕاڕایی لە وەڵامی سامپڵی توێژینەوەکەدا بەدی دەکرێت.

٥ .بەربەستە دارایی و مرۆییەکانو تێچووی بەرزی تەکنەلۆژیا و کەمیی کادری پسپۆڕ لە بواری میدیای نوێدا، دوو گەورەترین ئاستەنگی بەردەم پرۆسەی چاکسازیین لە میدیای دیجیتاڵیدا.

٦ .گەورەترین کەلێن لە دامەزراوەکانی ڕاگەیاندنی دیجیتاڵیدا بریتییە لە « نەبوونی خولی ڕاهێنانی بەردەوام» بۆکادیران و کارمەندانی ئەو دامەزراوەیە بەشێوەیەك کە بگونجێت لەگەڵ گۆڕانکارییە خێراکان.

ڕاسپاردەکان

توێژینەوەکە ئەم ڕاسپاردانە ئەخاتەڕوو:

١ . لەبارەی پەرەپێدانی تواناکانی کارمەندان پێویستە دامەزراوەکانی میدیای دیجیتالی پلانی ساڵانە بۆ خولی ڕاهێنانی چڕ دابنێت، بەتایبەت لەسەر بەکارهێنانی ئامرازە نوێیەکانی میدیای دیجیتاڵ و ژیریی دەستکرد.

٢ .بۆ وەبەرهێنان لە تەکنەلۆژیادا، سەرەڕای تێچووی بەرز، پێویستە دامەزراوەکان بودجەیەکی تایبەت بۆ نوێکردنەوەی ژێرخانی تەکنەلۆژی تەرخان بکەن؛ چونکە ئەمە لە داهاتوودا تێچووی کارکردن کەم دەکاتەوە.

٣. بۆ ڕاکێشانی پسپۆڕی شارەزا پێویستە کارکردن بۆ دامەزراندن یان هاوکاری کردن لەگەڵ کادری شارەزا لە بواری «بازارگەریی دیجیتاڵی» و «شیکردنەوەی داتا»، بۆ پڕکردنەوەی ئەو کەلێنە مرۆییەی کە هەستی پێ دەکرێت.

٤ .خستنەکاری سیستەمی (Feedback)بە بەهێزکردنی زیاتری بەشی پەیوەندی لەگەڵ بینەر و بەکارهێنانی داتاکانی بینەر وەکوو بنەمای سەرەکی بۆ دارشتنی ناوەڕۆک و بڕیارە کارگێرییەکان.

٥ . کارکردن لەسەر بەردەوامی لە چاکسازیدابەجۆرێك ستراتیژی چاکسازی نابێت کاتی بێت، بەڵکوو دەبێت بکرێتە کولتوورێکی بەردەوام لە دامەزراوەکەدا بۆ ئەوەی بتوانێت ڕکابەری لە بازاڕی میدیای دیجیتاڵیدا بکات.

پێشنیازەکان بۆ توێژەرانی داهاتوو

١ .پێشنیاز دەکرێت توێژینەوەی هاوشێوە لەسەر نموونەیەکی گەورەتر ئەنجام بدرێت (بۆ نموونە ٢٠٠ بۆ ٥٠٠ کەس) بۆ ئەوەی ئەنجامەکان گشتگیرتر بن و گوزارشت لە هەموو کەرتی میدیای کوردی بکەن.

٢ .پێشنیاز دەکرێت بەراوردکاری بکرێت لەنێوان «میدیای حکومی» و «میدیای تایبەت» لە ڕووی خێرایی پەیڕەوکردنی ستراتیژییەکانی بەڕێوەبردنی نوێ و ئاستی سەرکەوتنیان.

٣ .پێشنیاز دەکرێت توێژینەوەی تایبەت بکرێت لەسەر «ئاستەنگەکانی بەکارهێنانی ژیریی دەستکرد لە بەڕێوەبردنی ژووری هەواڵی کوردیدا»

٤ .پێشنیاز دەکرێت توێژینەوەی تر بکرێت بۆ زانینی ئەوەی ئایا «چاکسازیی کارگێڕی لە دامەزراوە میدیاییەکاندا تا چەند ئاستی ڕەزامەندیی بینەری زیاد کردووە؟»

٥ .پێشنیاز دەکرێت توێژینەوەیەک بکرێت لەسەر « ڕۆڵی ژنان لە بەڕێوەبردنی میدیای دیجیتاڵیدا و ئەو ئاستەنگانەی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە».

٦ .توێژینەوە لەسەر پەیوەندیی نێوان «قەبارەی وەبەرهێنانی دارایی» و «سەرکەوتنی پرۆسەی چاکسازیی کارگێڕی» لە میدیای دیجیتاڵی کوردیدا وەک بابەتێکی گرنگ دەبینرێت.

سەرچاوەکان

١. سەرچاوە بە زمانی کوردی:

- عەبدولخالق محەمەد، ٢٠٢٠، بەڕێوەبردنی دامەزراوە میدیاییەکان لە سەردەمی دیجیتاڵیدا، چاپخانەی تاران، سلێمانی.
- نەریمان خۆشناو ،٢٠٢١، میدیای نوێ و گۆڕانکاری لە پێکهاتەی گوتاری ڕۆژنامەوانی، گۆڤاری زانکۆی گەرمیان.
- فەریق، هەورامان ، ٢٠١٦، میدیای دیجیتاڵی؛ چەمک و مێژوو و تایبەتمەندییەکان. سلێمانی، هەرێمی کوردستان: چاپخانەی کارۆ.
- کاروان عبداللە هەورامی ، ٢٠١٨، بەڕێوەبردنی دامەزراوەی میدیایی، سلێمانی.
- محەمەد، فەرهاد، ٢٠١٩، سۆشیاڵ میدیا و کۆمەڵگە،هەولێر، هەرێمی کوردستان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی موکریانی.

٢. سەرچاوە بە زمانی عەرەبی :

- السيد بهجت ،٢٠١٨، إدارة المؤسسات الإعلامية: المبادئ والاستراتيجيات الحديثة، دار الفجر للنشر والتوزيع، القاهرة.
- الدليمي، عبد الرزاق،٢٠١١، الإعلام الجديد والصحافة الإلكترونية. عمان، الأردن: دار المسيرة للنشر والتوزيع.
- عباس مصطفى صادق ،٢٠١٥، الإعلام الرقمي: المفاهيم والوسائل والتقنيات، دار الشروق، عمان.
- محمد شطاح ،٢٠١٩، أثر التكنولوجيا الحديثة في إعادة هيكلة المؤسسات الإعلامية، مجلة الدراسات الإعلامية، المركز الديمقراطي العربي.
- صادق، عباس مصطفى،٢٠٠٨، الإعلام الجديد: المفاهيم والوسائل والتطبيقات. عمان، الأردن: دار الشروق.

٣. سەرچاوە بە زمانی فارسی:

- سيد محمد اعرابى، سيد عليرضا هاشمى و رحيم زارع، ١٣٩٧ شمسى، مديريت استراتژيک رسانه ، خانه سبز
- سيلويا ام. چان . آلمستد، ترجمه سيد محمد اعرابى، سيد عليرضا هاشمى و رحيم زارع، ١٤٠٣ ، استراتژی‌های رقابتی رسانه ،
- الكساندرا ناگل، ١٤٠١ ، مديريت رسانه‌های اجتماعی ، تهران
- مهدی یوسفتبار، ١٤٠٢ شمسی، مبانی مديريت رسانه ، تهران

٤. سەرچاوە بە زمانی ئینگلیزی:

- Alan B. Albarran ,٢٠١٧, Management of Electronic and Digital Media.
- Lucy Küng ,٢٠٢٠, Strategic Management in the Media: Theory to Practice .
- Anderson, C. W. ,2013, Rebuilding the News: Metropolitan Journalism in the Digital Age. Temple University Press.
- Siapera, E. ,2017, Understanding New Media (2nd ed.). London, UK: SAGE Publications.

Media Awareness and Social Responsibility: Combatting Drug Abuse as a Pillar of Media Reform in the Kurdistan Region

Chya Yassen Mohammed Amin
Ministry Of Culture And Youth
Sulaimani Directorate of Culture and Arts
Iraqi Kurdistan Region, Sulaimani
chiayassen@hotmail.com

Dr. Yohan Othman Hama
Assistant Professor
University Of Sulaimani
College Of Humanities
Department Of Media
Kurdistan Region Of Iraq, Sulaimani
yohan.hama@univsul.edu.iq

Abstract:

This study, entitled "The Impact of Media Awareness Campaigns on Combating Drug Abuse and Supporting Media Reform in the Kurdistan Region," examines the role of media in fostering social awareness, reducing drug abuse, and supporting media reform processes. The study adopts a descriptive-analytical approach, employing content analysis and documentary descriptive analysis. Seven awareness campaign videos published by the Media and Information Office of the Kurdistan Regional Government were analyzed in terms of their messages, formats, and presentation styles. In addition, two official media guidelines issued by the same institution were examined to assess their role in guiding media reform. The findings indicate that media awareness campaigns play an important role in raising public awareness about the risks of drug abuse; however, their effectiveness depends on the methods of presentation and the types of media used. The study also shows that media can indirectly support media reform by promoting awareness across health, social, psychological, and educational domains, particularly through artistic formats such as drama and real-life cases that enhance audience engagement. Nevertheless, the campaigns face limitations in planning, continuity, and audience targeting; therefore, integrating such campaigns within a comprehensive media reform strategy is recommended to enhance their effectiveness and ensure sustainable public awareness.

Keywords:
Media Awareness Campaigns, Drug Abuse, Media Reform, Department of Media and Information

کاریگەریی هەڵمەتەکانی هۆشیاری میدیایی لەسەر بەرەنگاربوونەوەی بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان و پاڵپشتیکردنی ریفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان

چیا یاسین محەمەدئەمین
خوێندکاری دکتۆرا،
وەزارەتی رۆشنبیری و لاوان
بەرێوەبەرایەتیی رۆشنبیری و هونەری سلێمانی
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
chiayassen@hotmail.com

یۆهان عوسمان حەمە
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
زانکۆی سلێمانی
کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان
بەشی راگەیاندن
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی
yohan.hama@univsul.edu.iq

پوختە:
ئەم توێژینەوەیە بە ناونیشانی "کاریگەریی هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی لە بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر و پشتیوانی ریفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستان-دا" ئامانجی سەرەکیی زانینی کاریگەری میدیایە لە دروستکردنی هۆشیاری کۆمەڵایەتی و کەمکردنەوەی دیاردەی ماددە هۆشبەر و پشتیوانیکردنی ریفۆرمی میدیا. توێژینەوەکە بە میتۆدی وەسفی-شیکاری ئەنجامدراوە و دوو شێوازی سەرەکیی شیکاری بەکارهاتووە، کە بریتین لە شیکاری ناوەرۆک و شیکاری وەسفی بەڵگەنامەیی. لە چوارچێوەی شیکاری ناوەرۆکدا، حەوت ڤیدیۆی هەڵمەتی هۆشیاری شیکاری بۆ کراوە کە فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان بڵاویکردوونەوەتە، بە شێوەیەکی زانستی شیکاری بۆ پەیام و فۆرم و شێوازیان کراوە، هەروەها شیکاری بەڵگەنامەیی وەسفی بۆ دوو رێبەری میدیایی: "رێبەری نووسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا فەرمییەکانی هەرێمی کوردستان" و "رێبەری سۆشیاڵ میدیا بۆ سەرجەم دامەزراوەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان"کراوە، کە لەلایەن فەرمانگەی میدیا و زانیاری بڵاوکراوەتەوە بۆ هەڵسەنگاندنی ئاراستەی ریفۆرمی میدیا. ئەنجامەکانی توێژینەوەکە پیشانیدەدەن کە هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی رۆڵێکی گرنگ دەگێرێت لە بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری سەبارەت بە مەترسیی ماددەی هۆشبەر، بەڵام کاریگەرییەکەی پەیوەندیدارە بە شێوازی پیشاندان و جۆری میدیای بەکارهاتوو. هەروەها دەرکەوت کە میدیا دەتوانێت بە شێوەیەکی ناراستەوخۆ پشتیوانی لە ریفۆرمی میدیایی بکات، لە رێگەی دروستکردنی هۆشیاری گشتی لەبوارەکانی: تەندروستی، کۆمەڵایەتی، دەروونی، پەروەردەیی و ... هتد، بە بەکارهێنانی فۆرمە هونەرییەکان وەک دراما و کەیسە راستەقینەکان بە راکێشانی سەرنج و هەست و سۆزی بینەران، بەڵام هەڵمەتەکان لەرووی پلاندانان و بەردەوامی و دیاریکردنی جەماوەر سنووردارن. بۆیە پێویستە هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی لەچوارچێوەی ستراتیژی ریفۆرمی میدیایی دارێژرێت، بە مەبەستی زیادکردنی کاریگەریی و پەرەپێدانی هۆشیاری گشتی بەشێوەیەکی بەردەوام و پرۆفیشناڵ.

کلیلەوشەکان:
هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی، ماددەی هۆشبەر، ریفۆرمی میدیایی، فەرمانگەی میدیا و زانیاری.

بەشی یەکەم: رێبازنامەی توێژینەوە

لەم بەشەدا؛ چوارچێوەی میتۆدیی توێژینەوەکە دەخرێتەروو، لەوانە:

١-کێشەی توێژینەوە:

ماددەی هۆشبەر کێشەیەکی هەنوکەیی و مەترسیدارە، تەکنیکەکانی رووبەڕووبوونەوەی ئاڵۆزە، بۆیە ئەم توێژینەوەیە هەوڵدەدات لە رێگەی ئەم پرسیارانەوە کێشەی توێژینەوەکە بخاتەروو:

أ. ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان بە چ شێوەیەک دەتوانن کاریگەر بن لە بەرزکردنەوەی هۆشیاری لە بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر؟

ب. هەردوو رێبەر میدیایی "رێبەری نووسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا فەرمییەکانی هەرێمی کوردستان" و "رێبەری سۆشیاڵ میدیا بۆ سەرجەم دامەزراوەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان"کە لەلایەن فەرمانگەی میدیا و زانیاری بڵاوکراوەتەوە چۆن پشتگیریی ریفۆرمی میدیایی دەکەن؟

٢-ئامانجەکانی توێژینەوە:

أ. زانینی دیارترین ئەو بابەتانەی رەنگدانەوەی هەبووە لە ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر.

ب. خستنەرووی گرنگترین ئەو ئەرک و شێوازانەی لە ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری خراونەتەروو سەبارەت بە بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر بۆ هۆشیارکردنەوەی جەماوەر.

ت. دیاریکردنی چۆنیەتی پشتگیری هەردوو رێبەری میدیایی "نوسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا فەرمیەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان" بۆ ریفۆرمی میدیایی.

٣-بایەخی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە پتر لە بایەخێکی هەیە. لە رووی زانستیەوە؛ بۆشایی مەعریفیی پردەکاتەوە، بەتایبەتی لەنێوان هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی و ریفۆرمی میدیایی لەبواری بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەرد. لە رووی مرۆییەوە؛ بۆ درووستکردنی گۆڕانکاریی لەکۆمەڵگا و پشتگیریی

هۆشیاریی و ڕیفۆرمی میدیایی یارمەتیدەرە. هاوکات بایەخی پراکتیکیی هەیە و بۆ باشترکردنی شێوازی هەڵمەتی میدیایی بە ئامانجی ڕیفۆرمی میدیایی ڕێنمایی کرداریی دەخاتەڕوو.

٤-جۆر و میتۆد:
ئەم توێژینەوەیە؛ لە جۆری وەسفییە، تیایدا میتۆدی شیکاری ناوەڕۆکی چەندێتی و شیکاری بەڵگەنامەیی وەسفی بەکارهاتووە.

٥-کۆمەڵگەو سامپڵ:
کۆمەڵگەی توێژینەوەکە لە سەرجەم ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن بۆ بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر پێکدێت کە فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان بڵاویکردونەتەوە. هاوکات سامپڵ توێژینەوەکە بەشێوەی گەمارۆدانی گشتگیر(حصر الشامل) لە هەردوو ڕێبەری میدیایی فەرمانگەی ناوبراو بۆ هەڵێنجانی هەوڵەکان بۆ ڕیفۆرمی میدیای پێکدێت.

٦-ئامرازی توێژینەوە:
لەم توێژینەوەیەدا؛ توێژەر ئامرازی فۆرمی شیکاری ناوەڕۆکی بەکارهێناوە و یەکەی بابەتی پەیڕەو کردوە، هەر یەکێك لە دەستەکانی ڕواڵەت و ناوەڕۆك ڕەنگدانەوەی لە ئامرازەکەدا هەیە. هەروەها شێوازی شیکاری بەڵگەنامەیی وەسفی (Descriptive Document Analysis) بەکارهێناوە بۆ هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆکی دوو ڕێبەری میدیایی. ئەم شێوازەیش؛ پشتبەستووە بە خوێندنەوەی وردی بەڵگەنامەکان و وەسفکردنی ناوەڕۆکە سەرەکییەکان.

٧-سنووری توێژینەوە:
أ. سنووری بابەتی: ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن بۆ بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر کە فەرمانگەی میدیا و زانیاری بڵاویکردونەتەوە، هەروەها هەردوو ڕێبەری میدیایی فەرمانگەکە لەپشتگیری ڕیفۆرمی میدیایی.
ب. سنووری جوگرافی: ئەم توێژینەوەیە سنووردارە بە هەرێمی کوردستان، چونکە داتاکان و نمونەکان لەم ناوچەیە وەرگیراون.
ت. سنووری کاتی: توێژینەوەکە سنووردارە بە ماوەی (١-١-٢٠٢٦ تا ١-٣-٢٠٢٦)، ئەو ماوەیەی شیکاری بۆ ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی و ڕێبەرە میدیاییەکان کراوە.

٨-ڕاستی و جێگیری:
لەم توێژینەوەیەدا؛ ڕاستی ڕواڵەتی بۆ ئامرازی فۆرمی شیکاری کراوە، کەبریتیە لەپێوانەکردنی ورد بۆ ڕاستی فۆرمی شیکاریی کە ئاڕاستەی چەند پسپۆڕ و هەڵسەنگێنەرێک لە پسپۆڕیەکانی میدیا ،کۆمەڵناسیی و پەروەردە کرا[٨٠].

٩- چەمکە بەکارهاتووەکانی توێژینەوەکە:
أ. هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی: بریتییە لەو ڤیدیۆ و نوسین و وێنە میدیاییانەی کە بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری جەماوەر سەبارەت بە مەترسی ماددەی هۆشبەر، لە ڕێگەی میدیاوە پیشاندەدرێت.
ب. ماددەی هۆشبەر: ماددەیەکی سروشتی یان دەستکردە دەبێتە هۆی سستبوون و لەدەستدانی کۆنترۆڵی کۆئەندامی دەمار، بەکارهێنەر تووشی ئالودەبون دەکات کاریگەری نەرێنیان هەیە لەسەر تاک و ئاسایشی کۆمەڵگا.
ت. ڕیفۆرمی میدیایی: بریتییە لە پرۆسەی گۆڕانکاری و چاکسازی لە سیستەمی میدیا، یاسا و سیاسەتە میدیاییەکان، بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئازادی، شەفافیەت، پیشەییبوون و کاریگەری میدیا لە خزمەتکردنی کۆمەڵگا.
ث. فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان: ئەو فەرمانگەیەیە ستراتیژی ڕاگەیاندن و سیاسەتی گەیاندن بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان دادەڕێژێت[٨١].

١٠-تیۆرییە بەکارهاتووەکەی توێژینەوەکە
لەم توێژینەوەیەدا؛ *تیۆری پشتبەستن بە میدیا* بەکارهاتووە کە هەردوو توێژەر میلڤین دیفلۆر و ساندرا بال ڕۆکیچ ساڵی ١٩٧٦ دایانڕشت و سەرنجیان لەسەر پەیوەندیی نێوان تاک و سیستەمی میدیایی و کاریگەری کۆمەڵایەتی بوو[٨٢]. بیرۆکەی بنەڕەتی تیۆریەکە بریتیە لە توانای میدیا بۆ کاریگەریدانان لەسەر مەعریفە و سۆزداریی و ڕەفتار[٨٣]. ئامانجی بنەڕەتی تیۆری وابەستەیی؛ لەسەر بنەمای بوونی پەیوەندییەکی کارلێککارانە لە نێوان میدیا و جەماوەر و کۆمەڵگا و ئەو سیستەمەی هەیە. لە ڕێگەی شیکردنەوەی ئەم پەیوەندییەوە؛ دەتوانین لە

---

[٨٠] **ناوی پسپۆڕانی هەڵسەنگێنەر**
١. د. نەجات محمد فرج - پرۆفیسۆر- کۆمەڵناسی – زانکۆی سلێمانی
٢. د.ابراهیم سعید فیچ الله - پرۆفیسۆر – ڕاگەیاندن - زانکۆی سلێمانی
٣. د. مها حسن بکر - پرۆفیسۆر - دەروونناسی - زانکۆی سەلاحەدین
٤. د. هەتاو محمد صالح - پ. یاریدەدەر - ڕاگەیاندن - زانکۆی هەڵەبجە
٥. د.سهى یونس اسماعیل - پ. یاریدەدەر - خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی - زانکۆی سەلاحەدین

[81] https://gov.krd/dmi/

[٨٢] عمار خلايفية، ٢٠٢٢، تطبيقات نظرية الاعتماد علي وسائل إلاعلام في فضائيات إلاعلام الجديد، مخبر بحوث ودراسات في الميديا الجديدة جامعة، المجلد ٣، العدد٣، ص٤٣

[٨٣] وجدي حلمي عيد عبد الظاهر، ٢٠١٣، نظرية الاعتماد على وسائل الاعلام، جامعة ام القرى، ص١٥

کاریگەرییەکانی میدیا تێبگەین و لەسەر تاک و کۆمەڵگا[٨٤] هەستی پێبکەین. بۆ نموونە؛ کاریگەریی تیۆری پشتبەستن بە میدیا :دیفلێر و ڕۆکێچ کاریگەریی تاک بە میدیا دیاریدەکەن[٨٥]. کاریگەریی مەعریفیی :زیادکردنی زانیاریی دەربارەی ناڕوونی. کاریگەریی سۆزداریی :ترس و هەستکردن بەنامۆبوون و بێباکی سۆزداری. کاریگەریی ڕەفتاریی: ئەمە دەرئەنجامی ئەو کاریگەرییەیە کە لە ئەنجامی پشتبەستن بە کاریگەرییەکان، جا مەعریفیی بێت یان سۆزداریی، کە کاریگەری ڕاستەوخۆیان لەسەر ڕەفتار هەیە[٨٦]. کاریگەرییە ڕەفتارییەکان بە دوو شێواز کاریگەرن: چالاک: دەستپێکردنی ڕەفتارەکی نوێ بەکاریگەری میدیا. ناچالاک: بەشدارینەکردنی سیاسی و دورەپەرێزی لە چالاکییەکانی کۆمەڵگا. هەڵبەت هۆکاری بەکاربردنی تیۆریی لەم توێژینەوەیەدا دەگەڕێتەوە بۆ: [٨٧] کاریگەریی پەیامەکان بۆ تێگەیشتن لە هەڵمەتی هۆشیاری و ڕۆڵ لە پەرەپێدانی ڕیفۆرمی میدیایی کە بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆک و گەیاندنی پەیام بە جەماوەر لەگەڵ دیارییکردنی متمانە بە میدیای فەرمی و ڕێنمایی لە گۆڕانکاری سیستەمەکان بۆ ڕیفۆرمی میدیایی یارمەتیدەر. هەرچەند تیۆری وابەستەیی؛ کاریگەری تاک و میدیا دەبینێت بەسیستەمی کۆمەڵایەتی بەڵام گرنگی نادریت بەگروپ[٨٨]. بینەران بەم ئامانجانە پشت بە میدیا دەبەستن:[٨٩]

١. تێگەیشتن؛ ئاماژەیە بۆ خۆناسین لە ڕێگەی فێربوون و بەدەستهێنانی ئەزموونەکانەوە.
٢. ئاراستەکردن؛ ئەمەش خۆئاڕاستەکردن دەگرێتەوە، وەک بڕیاردانی گونجاو و بەشداری سیاسی، و ڕێنمایی کارلێککارانە وەک چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ دۆخە سەختەکان و نوێکان.
٣. کاتبەسەربردن؛ کاتبەسەربردنی تاکەکەسی دەگرێتەوە، وەک چوونە دەرەوە لەگەڵ هاوڕێیان سەیرکردنی تەلەڤزیۆن ...هتد.

بەشی دووەم: تیۆرییەنامەی توێژینەوەکە

دیارترین تایبەتمەندی میدیا ئامانجی گەیشتنە بە جەماوەر، واتە پەیوەندی نێوان نێرەر و وەرگر. زۆرجار، "نێرەر" خودی ڕێکخراوەکە بووە یان یەکێک لە پەیوەندییە پیشەییەکانی (وەک ڕۆژنامەنووس، پێشکەشکار، بەرهەمهێنەر، ... هتد)، یان دەنگێکی تری ناو کۆمەڵگا بێت و ڕێگەی پێدرابێت بچێتە ناو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، پەیوەندییەکە دەبێتە یەکلایەنە. بە گشتی ئەو پەیامەی نێرەر یان میدیا بەرهەمی کارکردنە بە بەهای ئاڵوگۆڕ لە بازاڕی میدیا بۆ وەرگرەکەی کە بەکاربەری میدیایە[٩٠].

پاری یەکەم: هەڵمەتی هۆشیاریی ڕاگەیاندن

هەڵمەت، وەک زاراوە: لە زمانی عەرەبیدا لە وشەی (حملة)ەوە هاتووە، بەمانای هەڵگرتن، هەڵمەت: واتە بەمانای هەڵگر یان هیلاك لەڕۆیشتن[٩١]. هەڵمەت وەک چەمک: هەوڵێکی چڕوپڕە بۆ گفتوگۆ و بەدواداچوونی بابەتێکی دیاریکراو، بۆ هێنانەدیی ئامانجێك کە دژی یان هاوڕا بێت[٩٢]. کەواتە چەمکی هۆشیاری (Awareness) وەک بیرۆکەیەکی زانستی و کۆمەڵایەتی، لە کۆتایی سەدەی ١٩ و سەرەتای سەدەی ٢٠دا بە شێوەی ڕوون سەریهەڵدا، بەڵام ڕەگ و ڕیشەکانی زۆر کۆنترن[٩٣]. لە ساڵی ١٩٢٢ یەکەم ئیزگە لە ئەمریکا کە بابەتێکی لەشێوەی هەڵمەت بۆ ریکلام ئەنجامدا، دواتر وایلێهات خەڵکی لێهاتوو و ئەکتەری کۆمیدی و گۆرانیبێژ و تیپی مۆسیقای میللی زیاتر بۆ ئەو بابەتە بەکاردەهێنران[٩٤]. چەمکی هۆشیاری؛ چالاکییەکی ڕاگەیاندنە بۆ کاریگەری خستنە سەر تاک یان گروپ لەسەر پرسێکی دیاریکراو بۆ گرنگیدان بەبابەتێک[٩٥]. هەربۆیە پلاندانان بۆ هەڵمەتی میدیایی پشت دەبەستێت بەبنەمای زانستی. لە کاتی داڕشتن و دانانی ئامانج بۆ قۆناغەکان وگەیشتن بەو ئامانجانەی کە لەلایەن بەرپرسانی هەڵمەتەکەوە دانراون، بە ئامانجی قایلکردن و گۆڕینی هەڵوێست و ڕەفتارەکان، بۆ ئاڕاستە کردنی توێژێکی گەورە لەجەماوەری گشتی. ناوەڕۆک و فۆرمەکانی پەیام ئاراستەی ئامادەبووانی هەڵمەتەکە دەکرێن، پێویستی بەتوانای ماددیی

---

[٨٤] محمد صالح محمد الشبيري، ٢٠١١ م، اعتماد الجمهور اليمني على تغطية قناة اليمن الفضائية للأزمات" حرب الحوثيين أنموذجاً " بعپ غير منشورة، الرسالة الماجستير في كلية الإعلام، جامعة الشرق الأوسط، ص١٣

[٨٥] حسين أبو شنب، ماجد تربان، ٢٠٠٨، اعتماد طلبة الجامعات الفلسطينية على وسائل الإعلام الجديدة في الحصول على المعلومات أثناء الأزمات، بحث مقدم للمؤتمر الرابع للأكاديمية الدولية لعلوم الإعلام-وسائل الإعلام الجديدة وآفاق المستقبل، القاهرة، ص٤

[٨٦] كريمة كمال، ٢٠٢١، نظريات الإعلام ، الكلية الإعلام و تكنلوجيا الاتصال، الفرقة الثانية ، المستوى الرابع، ص٦٥

[٨٧] هاجر حلمي حبيش و آخرون، ٢٠١٩، تطبيقات الصحف بالهواتف الذكية وعلاقتها بمستوى معرفة المراهقين بالأحدث الجارية، المجلة العلمية لكلية التربية النوعية العدد الثامن عشر، ج٢، كلية التربية النوعية، ص٨٦

[٨٨] هشام رشدى خيرالله، ٢٠١٨، محاضرات فى نظريات الاعلام، كلية التربية التوعيّة، قسم العلوم الاجتماعية والاعلام، جامعة المنوفية، ص١٨٥

[89] Stanly J. BARAN & Dennis k. Davis, 1995, Mass Communication Theory Foundations & Future ferment, Wads Wrath Publishing Company, Pp.22

[٩٠] دينيس ماكويل، ٢٠١٠، نظرية ماكويل للاتصال الجماهيري، ترجمة الطبعة السادسة، ترجمه آيمن باجنيد و عبير خاليد، مكتبة الملک الفهد الوطنية، الطبعة الاولى، ص٨٢. McQuail, D. (2010). McQuail's mass communication theory. Sage publications. (6th Edition).

[٩١] الرازي محمد بن ابي بكر بن عبدالقادر١٩٨٣، مختار الصحاح، الناشر دار الرسالة كويت، ص١٥٦

[٩٢] عبدول، جمال، ٢٠٠٦، فەرهەنگی ڕاگەیەندن، چاپی یەکەم، سلێمانی، لەبڵاوکراوەکانی چاپ وپەخشی سەردەم، لا ٥٦٦

[93] WITH TRANSLATION, INTRODUCTION AND NOTES BY R. D. HICKS, M.A, ARISTOTLE DE ANIMA, CAMBRIDGE, CAMBRIDGE UNIVERSITPY PRESS WARD ΓΕ ΤΊ ΣΕ, C7. BF. CLAY, ALAN AGER, CAMBRIDGE: AT THE UNIVERSIVY PRESS 1907,111. I ,Pp432

[٩٤] ملڤین ل. دیفلیر، ساندرا بۆل-ڕۆکیتچ، تیۆریەکانی ڕاگەیاندن، وەرگێڕانی، د. سەنگەر حاجی، هەولێر ٢٠١٢، خانەی موکریان بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، لا192

[٩٥] لامية صابر، ٢٠١٠، الحملات الاعلانية في باقة MBC و دورها في التوعية الدينية للشباب، بحث الماجستير غير منشور، جامعة الحاج الخضر-باتنة، كلية الحقوق، قسم الاعلام والاتصال، ص٢٣

و بەشداریکردنی هەموو دەزگا پەیوەندیدارەکانی حکومەت، و میدیا، و پەروەردە و دامەزراوە تایبەتەکانە[٩٦]. واتە هەڵمەتی هۆشیاری هەوڵ دەدات بۆ[٩٧]:

١. گۆڕینی ڕەفتار: پەرەپێدان بەڕەفتار و فێربوونی ڕەفتاری نوێ.
٢. کاریگەری لەسەر هەست و سۆز: لایەنە سۆزدارییەکانی وەکو بێباکی یان بێباکی سۆزداری، زیادبوونی ترس و دڵەڕاوکێ و بەرزبوونەوەی هەستکردن بە نامۆبوون.
٣. گۆڕینی هەڵوێست و بیرۆکە: بەهۆی هەڵمەتی میدیایی وەک پاراستنی ژینگە و دژە گەندەڵی.

لەو سۆنگەیەوە هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن؛ هەوڵێکە بۆ دروستکردنی کاریگەری لەسەر بیرکردنەوەی خەڵک، بە بەهێزکردنی بیرکردنەوو تا لەگەڵ هێڵە پێشوەختە دیاریکراوەکاندا بگونجێت[٩٨]. لەلای توێژەران ماکوایل دێنیس[٩٩] و کەرەم شەلەبی[١٠٠]، هەڵمەتی میدیایی بریتیە لەهەوڵی بەردەوام و بەپلان بۆ ئەنجامدانی چالاکی بەشێوەی کاریگەر و ڕێکخراو، بە بەکارهێنانی ئامرازەکانی میدیا بۆ گەیشتن بە ئامانجی دیاریکراو بەهاوبەشی جەماوەری گەورە. لەلای توێژەریش بریتییە لە چالاکی پلاندانراو و ڕێکخراو بۆ تاک یان گروپ بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، بۆ گەیشتن بەئامانجی پێویست، بە بەکارهێنانی پەیامی میدیایی بۆ ئاراستەکردن و بەئامانجگرتنی جەماوەرێکی دیاریکراو. هەڵمەتە میدیاییەکان هەوڵی پەیوەندیکردنن کە لەسەر بنەما زانستیی پلان بۆ دارێژراو، بەپێی ستاندارد و تەکنیکە تایبەتەکان، هاوتەریب لەگەڵ ئامانج و بابەتی کەمپەینەکە، بە ئامانجی گەیشتن بە گەورەترین ئاستی کارلێک و بەشداریکردن، لە ماوەی دیاریکراودا[١٠١]. کەواتە هەڵمەتی میدیایی یان هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن بابەتەکەی لەوەدایە کە ئامانجی گۆڕینی ڕەوت و ڕەفتارە کۆمەڵایەتییەکانە بە هەوڵێکی بەردەوام، چونکە تاک هەندێکجار ڕەتیدەکاتەوە بیروڕا و ڕەفتار بگۆڕێت[١٠٢]، بۆیە چەندین توخم هەن کە هەڵمەتە میدیاییەکان دەبێت لەخۆیان بگرن، لەوانە[١٠٣]:

١. هەبوونی ئامانجێکی دیاریکراو بۆ هەڵمەتی میدیایی.
٢. هەڵمەتی میدیایی پێویستە ئاراستەی گروپێکی گەورە یان ئامادەبووان بکرێت.
٣. هەڵمەتی میدیایی پێویستە کاتێکی دیاریکراوی هەبێت.
٤. هەڵمەتی میدیایی پێویستە زۆر چالاکی ڕێکخراو لەخۆبگرێت.

لەو چوارچێوەیەدا؛ هەڵمەتی میدیایی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر گرنگی خۆی هەیە کە ماددەیەکی رووەکی یان دەستکردی ئارامکەرەوەیە؛ دەبێتە هۆی سستبوونی جەستە و بێهێزی و ئیفلیجکردنی چالاکییەکانی کۆئەندامی دەمار و هەناسەدان و سووڕی خوێن و حاڵەتێکی خووگرتن"ئالوودەبوون"دروست دەکات کە زیان بە تەندروستی جەستەیی، دەروونی و کۆمەڵایەتی دەگەیەنێت[١٠٤]. هەڵبەت هەر مادەیەکی بێهۆشکار کە کاریگەری نەرێنی هەبێت لەسەر جیهازی عەسەبی مرۆڤ, لەقۆناغی ناهاوسەنگیدا ئەگەر لەرێگەی دەرمانە بەئاگاکان یان دەرمانە وزەبەخشەکان کە ببێت بەهۆی هۆشبەری و ئالودەبوون لەسەری[١٠٥]. ساڵانە (٢١٠) ملیۆن کەس گیرۆدەی ماددە هۆشبەرەکانن و ١٣ ملیۆن کەس لە گرووپی تەمەنی ئەوکەسانەن کە لە ١٢ بۆ ١٧ ساڵیدایە ئالوودە دەبن و ٢٠٠ هەزار ئالوودەبوویش دەمرن و ساڵانە بڕە پارەیەکی زۆر بۆ بەرەنگاربوونەوەی بڵاوبوونەوەی ماددە هۆشبەرەکان و هۆشیارکردنەوەی خەڵك لە زیانەکانیان خەرجدەکرێت[١٠٦].

پاری دووەم: ڕیفۆرمی میدیایی

ڕیفۆرم یان چاکسازی؛ چەمکی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی وکولتووری و سیاسیە، بۆ نەهێشتنی گەندەڵی و ڕاستکردنەوەی لایەنە نەرێنییەکان بەکاردەهێنرێت کە گۆڕانکاریی ڕاستەقینەیە لەدۆخێکەوە بۆ دۆخێکی باشتر[١٠٧]. کەواتە ڕیفۆرمی میدیایی؛ ڕەخنەگرتن و گۆڕینی ناوەڕۆکی سیستەمی میدیاییە کە لەژێر کاریگەری بەرژەوەندی بازرگانی و سیاسیدایە زۆرجار هەوڵدەدەن تەنها سەرکەوتن و هەڵسەنگاندن بەرز بنرخێنن

---

[٩٦] یاسین بوبشیش، جامعة باتنة،٢٠١٤، دور وساءل الاعلام فى تعزيزقيم المواطنة، مجلة علوم الاجتماعية و الانسانية، العدد ٩، جامعة العربي التبسي، الجزائر، ص٨

[٩٧] عبد الصمد يرسى، ٢٠٢٣، حملات التوعية الالكترونية ودورها في إرساء الوعي الصحي حول سرطان الثدي، مجلة الصحة والاتصال، العدد رقم١، ص١٥٩

[٩٨] مي العبد الله، ٢٠٠٦، الدعاية و أساليب الإقناع، دار النهضة العربية، ط١،ص١٦

[99] McQuail's, Denis, 2010, Mass Communication Theory, 6th edition, British Library Cataloguing in Publication data, SAGE Publications, Pp81

[١٠٠] مقبل نسيمة، ٢٠٢٠، حملات الاتصال العمومي، بحث غير منشور، جامعة الجزائر ٣ كلية علوم الاعلام والاتصال، ص١١

[101] حنان احمد سليم، ٢٠١٣، الحملات الاعلامية عبر الاعلام الجديد، رؤية مستقبلية لنموذج تفاعلي، المجلد ١٢، العدد ١، ص٣٠٣

[١٠٢] زكريا بن صغير، تصميم الحملات الاعلامية، قسم علوم الاعلام والاتصال، جامعة محمد خيضر-بسكرة-الجزائر، ص١ https://www.academia.edu/20201301

[١٠٣] عائشة بنت مطلق بن نماى السليس العتيبي، ٢٠٢٠، دور الحملات الإعلامية السعودية في الكشف عن معالم الرحمة للإسلام، المجلة الالكترونية الشاملة متعددة التخصصات العدد العشرون، ص٥

[١٠٤] وزارة الصحة المملكة السعودية، https://www.moh.gov.sa/Ministry/About/Pages/default.aspx

[١٠٥] حركات بسمة، ٢٠١٤، اثر تعاطى المخدرات في ظهورالعدوانية لدى المراهق، رسالة الماجستير تخصص علم النفس العيادي، جامعة العربى بن مهيدى، ام البواقي, قسم العلوم الاجتماعية، الجزائر، ص١٨

[١٠٦] يوسف سطام العنزي و محمود عطية اسماعيل، ٢٠١١، السياق النفسي والاجتماعي لادمان المخدرات وطرق الوقاية منها، مجلة كلية الاداب، قسم التربية وعلم النفس-كلية التربية والأداب- جامعة تبوك، المملكة السعودية، ص٦

[١٠٧] صفر حسام ساموك، ٢٠١١، التفاعلية الاتصالية و تسويق جهود اصلاح التعليم، جامعة بغداد، مركز التطوير والتعليم المستمر، سلسلة ثقافية جامعية، المجلد الثالث، العدد الاول، ص٨

بێ گوێدان بە بەرژەوەندی گشتی[108]. میدیای کوردی زۆرجار چاوپۆشی لە پرسە قووڵەکان دەکات و قۆرخکاریی میدیایی ڕوودەدات و دەنگی میدیای سەربەخۆ لە گفتوگۆی چاکسازی پەراوێز دەخرێت[109]. بەدواداچوون بۆ ڕێگاکانی چاکسازیی میدیایی جیهانی گرنگە، بەتایبەتی لە کۆمەڵگای دیموکراسی و دەوڵەتانی ئینتقالیدا، بەڵگە ئەزموونییەکان ئەوە پیشان دەدەن کە چاکسازیی سەرکەوتوو لە میدیادا زیاتر لەچوارچێوەی داواکاری جەماوەری و ئیرادەی سیاسی و پشتیوانی دامەزراوەییدان. ئەزموونی وڵاتانی ئەسکاندیناڤیا، ئەمریکا وبەشێک لە ئەوروپا و دەوڵەتانی دوای گواستنەوە کە دەچنە سەر دیموکراسی مۆدێلی بەسوود بۆ ڕیفۆرمی میدیایی پێشکەشدەکەن؛ لەوانە: [110]

١. **حوکمڕانی باش؛** بەردی بناغەی بنیاتنانی کۆمەڵگا ئاوەدانەکانە، بەشداران لە گەیشتن بە گەشەپێدان و دادپەروەری کۆمەڵایەتی، توخمە جەوهەرییەکانی حوکمڕانی باش بریتییە: لەشەفافیەت، لێپرسینەوە، بەشداریکردن و سەروەری یاسا، ئازادی ڕادەربڕین. بۆ حوکمڕانی باش کراوەیی خەڵک بەرامبەر حکومەت و ئەرکەکانی و دەستراگەیشتن بە زانیاری متمانەپێکراو پێویستە[111]. ڕێکخراوەکان لە ئەمریکای لاتین، سۆشیال میدیا بۆ دروستکردنی کاریگەری و نیشاندانی ڤیدیۆ و کولتوور و پێشێلکاری بۆ ناساندنیان بەکاردەهێنن ، بەهۆی دەسترانەگەیشتنیان بە میدیای بازرگانی خاوەنداری[112].

٢. **سیستمی دیموکراسی؛** لە ماوەی ساڵانی ٢٠١٨- ٢٠٢١، یونسکۆ لە ڕێگەی پرۆگرامی فرە بەخشەرەکانی بۆ ئازادی ڕادەربڕین و سەلامەتی ڕۆژنامەنووسان (MDP) ، پشتگیری تەکنیکی و ئامۆژگاری سیاسەتی پێشکەش کردووە و داکۆکی لە چاکسازی یاسای میدیایی لە ١٨ وڵات لە سەرانسەری ئەفریقا، هەرێمی عەرەبی، ئاسیا و زەریای هێمن، و ئەمریکای لاتین و کاریبی کردووە، هەبوونی میدیایەکی ئازاد و سەربەخۆ کە خزمەت بە بەرژەوەندی گشتی بکات یەکێکە لە پایەکانی دیموکراسی – دڵنیای دەدات کە ڕۆژنامەنووسان دەتوانن بەبێ ترس و لایەنگری ڕاپۆرت بکەن[113]. لەو سۆنگەیەوە؛ بۆ گەیشتن بە دیموکراسی؛ میدیا ڕۆڵی سەرەکی هەیە، لەوانە[114]:

I. ڕۆڵی بەخشینی زانیاری و ئاگادارکردنەوەی خەڵک لەشتی گرنگی دەوروبەر.
II. ڕۆڵی نێوەندگیری و بەستنەوەی خەڵک بە بەرپرسانی دەسەڵاتداری هەڵبژێردراو.
III. ڕۆڵی پەروەردە و ڕۆشنبیری و هاوڵاتیبوون و بەهاکانی بەرپرسیارێتی و بەشداری جەماوەر لەبڕیاردانی گشتیدا.
IV. ڕۆڵی چاودێری و هەڵسەنگاندنی دەسەڵاتەکانی دیکە و بنیاتنانی ستراتیژی دژە گەندەڵی بەدروستی.

٣. **ئازادی ڕادەربڕین؛** پێویستی بەوەیە کە حکومەت خۆی لە دەستوەردان بەدوور بگرێت، دەوڵەتان پێویستە هەنگاوی ئەرێنی بنێن بۆ دڵنیابوون لەوەی کە مافەکان، ڕێزیان لێدەگیرێت، لەوانەش: مافی ئازادی ڕادەربڕین. بۆ پاراستنی ئەم مافەگرنگە ڕێگە بە میدیاکان بدرێت سەربەخۆ لە جومگەکانی کۆنترۆڵی حکومەت کاربکەن. ئەمەش ڕۆڵی میدیا وەک چاودێری گشتی مسۆگەر دەکات و خەڵک دەستیان بە چەندین زانیاری بەرفراوان دەگات، بەتایبەتی لەسەر بابەتەکانی بەرژەوەندی گشتی کە کاریگەری گرنگی لەسەر مۆدێلە ڕێکخراوەییەکانی میدیا هەیە[115].

پاری سێهەم: ڕیفۆرمی میدیایی و ڕۆڵی پراکتیکی ڕیفۆرمخوازان

لەگەڵ پەرەسەندنی کارنامەی چاکسازیی حوکمڕانی لە بواری گەشەپێدانی نێودەوڵەتیدا، هێشتا ڕۆڵی میدیای نادیارە. دەرفەتەکانی بەهێزکردنی میدیا؛ هەمیشە بەندە بە بارودۆخی هەر وڵاتێکەوە، ئەوە مانای ئەوەیە کە ئەوانەی دەیانەوێت سیستەمی میدیایی لە وڵاتەکانی خۆیان باشتر بکەن، دەبێت فێری بنیاتنانی هاوپەیمانی کاریگەر بن، بەم شێوەیە: یەکەم: چۆن میدیای هەواڵ دەتوانێت بەشداری لە دەرئەنجامەکانی حوکمڕانی باش بکات. دووەم: کاریگەرییە پێویستەکانی سیاسەت بەشدار بێت لە هۆشیاری و هەوڵەکانی چاکسازی لە حوکمڕانی[116]. میدیای

---

[108] Des Freedman and Jonathan A. Obar, 2015, Media Reform: An Overview, International Perspectives. Fordham University Press, Pp5, https://www.academia.edu/14294021/Media_Reform_An_Overview

[109] Salma Fatih Tofiq, and other, 2025, Media Reform Efforts In Fragile Democracies: A Comparative Study Of National Media Forums In Kurdistan And Taiwan, Cuest. fisioter. 54(5), Pp1259-1260 - https://www.researchgate.net/publication/395989769_Media_Reform

[110] Shwan Adam Aivas, 2025, Toward Media Reform in Post-Conflict Region of Kurdistan: An Analytical Case Study of the CHMK National Forums, ISRG PUBLISHERS, Volume–III, Issue–IV, Pp436, https://isrgpublishers.com/isrgjahss

[111] عبد الرحمن سلمان محد، ٢٠٢٤، الحكم الرشيد في الفكر الإسلامي السياسي مفهوم وتطبيقات، المجلة المحكمة، كلية التربية البنات، العدد الخامس والعشرون ٢٥- السنة الحادية عشرة- الجزء الأول١، ص ٣٩٩ https://dcec.uobaghdad.edu.iq/wp-content/uploads/sites/43/uploads/pdf/salsala/no5.pdf

[112] Myanna Lahsen, 2024, Media Reform as Transformation Tool: A Hegemonic Gap in Environmental Research and Policy, International Journal of Politics, Culture, and Society Volume 37-Pp553 https://doi.org/10.1007/s10767-024-09473-6,

[113] UNESCO, 2023, Media law reform A requirement for Sudan's quest for democracy, https://www.unesco.org/en/articles/media-law-reform

[114] دليل تدريبي، ٢٠١١، الصحافة الاصلاحية دور وسائل الاعلام في مكافحة الفساد، USAID-أمديست-الجامعة اللبنانية-لبنان، ص١٥ https://maharatfoundation.org/media/1237

[115] Media Dialogue Org., 2020, Reform of the media laws, This project is funded by the European Union, First published by ARTICLE 19, Pp7

[116] Norris, Pippa, Citation, editors. 2010. Public Sentinel: News Media and Governance Reform. Pp221, © World Bank. http://hdl.handle.net/10986/2687 , License: CC BY 3.0 IGO."

ڕیفۆرمخواز هەوڵدەدات بۆ بنیاتنانی شەفافیەت و گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی لە ڕێگەی هەڵمەتەوە بۆ هێنانەدی ئامانجەکان، لەوانە[117]: زیادکردنی هۆشیاری (ڕەهەندی مەعریفی)، گۆڕانکاری لە ڕەفتاردا (دوای هەڵمەتەکە)، گۆڕینی ئاراستە (ڕەهەندی ئاراستەی من) و گۆڕانکاری لە بیروباوەڕەکاندا (ڕەهەندی عەقیدەیی)

بەشی سێهەم: ئەنجامی پراکتیکی توێژینەوەکە

یەکەم: ئەنجامی شیکاری ڤیدیۆکان

توێژەر ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان[118] وەک سامپڵی توێژینەوە وەرگرتوە بۆ شیکاری ناوەڕۆکەکەی لەسەر ماددەی هۆشبەر، بریتیە لە حەوت ڤیدیۆ بەکۆی (٢٦٣)چرکە و (٤.٣٨) خولەک، خشتەی(١).

خشتەی (١) : ماوەی ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن بەناو و بە چرکە

زنجیرە	ڤیدیۆکانی فەرمانگەی میدیا و زانیاری	ماوە بە چرکە
.١	ئەمڕۆ ڕۆژی جیهانی بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەرە. ڕێگەمەدە کەس هەڵتبخەڵەتێنێت و بە ماددەی هۆشبەر بەرەو مردنت ببات	٥٦
.٢	ئەمڕۆ ڕۆژی جیهانی بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەرە، تۆش یەک بژاردەت لەبەردەمە: ماددەی هۆشبەر، یان ژیانت! ژیانە هەڵبژێرە	٥٩
.٣	ئاگادار بە؛ ماددەی هۆشبەر ژیان و ئاسایشی خۆت و خێزانەکەت لەناودەبەن.	٣٠
.٤	هۆشیار بە؛ ماددەی هۆشبەر ژیان و ئاییندەت لەناودەبات	٢٢
.٥	ئالوودە بوون بە ماددەی هۆشبەر مەرگێکی هێواشە، ژیانی خۆت و خێزانەکەت مەکە قوربانی	١١
.٦	ماددەی هۆشبەر نقومبونە دناڤ تاری و ئێشانێدا	٤٧
.٧	ماددە هۆشبەرەکان تەنیا خۆت نا، خێزانەکەشت لەنێو دەبات	٣٨
کۆی گشتی بە چرکە		٢٦٣
کۆی گشتی بە خولەک		٤،٣٨

لەخشتەی (٢) ناوەڕۆکی ڤیدیۆکان فۆکس لەسەر کاریگەری ماددەی هۆشبەر لەسەر تاک و خێزانە. (٪٢١) باس لە لاوازی کەسایەتی کەسی تێوەگلاو و کاریگەری لەسەر خێزان دەکات. هەروەک پیشانیدەدات زیانی سەرەکی لەسەر تاک و خێزانە. (٪١٧) تەنها کاریگەری لەسەر کەسی تێوەگلاو نیشان دەدات و ئاماژەیە بۆ ئامانجی کەمکردنەوەی قوربانیان، هەروەها لایەنی ئەنجامدەری هەڵمەت وەک دەسەڵاتێکی بەرپرس نیشان دراوە، بە ڕاگەیاندن مەترسی و ئاکامە خراپەکان دەخاتەڕوو. لەکۆتاییدا (٪٧) نیشانیدەدات سەرئەنجامی تێوەگلان بریتییە لەهێزی ئاسایش، سزای یاسایی و زیندان، هۆشیاری یاسایی دەکات.

خشتەی (٢) ناوەڕۆکی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن

ناوەڕۆک	فەرمانگە	
	دووبارە	٪
بازرگانی ماددەی هۆشبەر	٥	١٧
توێژی ئالودەبوو	٥	١٧
نیشاندانی لایەنی ئەنجامدەری هەڵمەتەکە وەک ناساندن	٥	١٧
نیشاندانی هێزی ئاسایش، دادگا	٢	٧
لاوازی کەسایەتی ئالودەبوو	٦	٢١
خێزان	٦	٢١
کۆی گشتی[119]	٢٩	%١٠٠

لەخشتەی ژمارە (٣)دا، ئەرکی ڤیدیۆکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تێوەگلان بە ماددەی هۆشبەر بریتین لەئاگادارکردنەوە، هۆشیاری پەروەردەیی، ڕێنمایی تەندروستی، کۆمەڵایەتی، بەرەنگاربوونەوەی بازرگانی، هەموویان بە یەکسانی (٪١٤). ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ڤیدیۆکان هەوڵ دەدەن خێزان و کۆمەڵگە ئاگادار بکەنەوە لە باروودۆخ و مەترسییەکانی دەورووبەر لەڕێگەی هۆشیاری و ڕۆشنبیری تاکەکان لەئاکامە نەرێنیەکانی تێوەگلان. هەروەها نیشاندانی خراپی باری تەندروستی تێوەگلاوان بۆ پێدانی ڕێنمایی و زیادکردنی ئاگایی لەکاریگەرییە ئەقڵی و جەستەییەکان، بە گشتی ڤیدیۆکان ئەرکی هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگە جێبەجێ دەکەن، لەپلەی دووەمدا (٪١٢)، هۆشیاری دەروونی و ڕۆڵی خێزان دیارە لەڕێگەی نیشاندانی تێکچوونی هۆش و نەمانی ئارامی دەرونی، هەروەها بەشداری خێزان و گرنگی تەبایی، دووری لە ماددەی هۆشبەر دەخاتەڕوو. لەکۆتا پلەدا (٪٦)، سزای یاسایی وەک سەرئەنجامی تێوەگلان نیشاندراوە، بە هێما وەک کەلەپچە و زیندان، ئاماژەیە بۆ کۆتایی خراپی ئەم دیاردەیە.

---

[117] د. مقبل نسیمة، حملات الاتصال العمومي ،جامعة الجزائر ٣، كلية علوم الاعلام والاتصال، قسم علوم الاتصال، 2020، ص13

[119] لە خانەی(کۆی گشتی) هەموو خشتەکان زیاد لەبژاردەیەک ڕەنگدانەوەی لەئەنجامەکەدا هەیە

خشتەی (٣) ئەرکی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن

ئەرکی	فەرمانگە	
	دوبارە	٪
ئاگاداکردنەوە	٧	١٤
هۆشیاری پەروەدەیی	٧	١٤
ڕێنمایی تەندروستی	٧	١٤
کۆمەڵایەتی	٧	١٤
سزای یاسا	٣	٦
بەرەنگاربوونەوە	٧	١٤
هۆشیاری دەرونی	٦	١٢
ڕۆڵی خێزانی	٦	١٢
کۆی گشتی	٥٠	%١٠٠

لە خشـتەی ژمـارە (٤)دا، ڕەهەنـدەکانی هەڵـمەتی هۆشـیاری ڕاگەیانـدن نیشـان دراون. لە پـلەی یەکەمـدا (٪٢٠) ڕەهەنـدەکانی تەندروسـتی، کۆمەڵایەتی، دەرونی و پەروەردەیی لە یەک ڤیدیۆدا کۆکراونەتەوە بۆ ئەوەی بینەر هەست بە کاریگەری ڕەهەندەکان بکات، لەپلەی دووەمدا (٪١٤)، ڕەهەندی ئابووری گرنگی بە کاریگەری دارایی و کڕین و فرۆشتنی ماددە هۆشبەر دەدات و هۆشیاری لە قەیرانی دارایی دەخاتەڕوو، لە پلەی سێیەم و کۆتا پلەدا (٪٦)، ڕەهەندی یاسایی هەیە ئاماژەیە بۆ بوونی یاسا و لێپێچینەوەی یاسایی وەک کۆتایی هەر چالاکییەکی نایاسایی.

خشتەی (٤) ڕەهەندەکانی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن

ڕەهەندەکان	فەرمانگە	
	دوبارە	٪
تەندروستی	٧	٢٠
ئابوری	٥	١٤
یاسایی	٢	٦
کۆمەڵایەتی	٧	٢٠
دەرونی	٧	٢٠
پەروەردەیی	٧	٢٠
کۆی گشتی	٣٥	%١٠٠

لەخشـتەی ژمـارە (٥)دا لە فـۆڕمی هـونەری ڤـیدیۆکان، لەپـلەی یەکەمـدا (٪٢٤) کـورتە ڤـیدیۆ و فۆتـۆگرافیـک هـاتوون، کە هەمـوو ڤـیدیۆکان دەگرێتەوە و ئامانجیان گەیاندنی پەیامی تەواوە لەماوەیەکی کەمدا و سـەرنج ڕاکێشییە بەهـۆی گرافیکەوە. لەپلەی دووەمدا (٪١٧)، نواندن (دراما) بەکارهاتووە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ئەکتەرەکانەوە شێوەیەکی ڕاستتر و کاریگەرتر نمونەی کەسی تێوەگلاو پیشانبدرێت، لەپلەی سێیەمدا (٪١٤)، فـۆڕمی فـیچەر هـاتووە کە بە شـێوەیەکی سـەرنج ڕاکێش و بەشـێوەی شـاراوەیی پەیـام دەگـوازێتەوە. لە کۆتـا پـلەدا (٪٧)، کەیسی-ڕاستەقینە، چاوپێکەوتن و دیکۆمێنتاری بەکارهاتوون بۆ گەیاندنی پەیام بە شێوەیەکی کاریگەرتر، کە دەتوانن کاریگەری زۆر لەسەر هەست و سۆزی بینەر دروست بکەن.

خشتەی (٥) :فۆرمە هونەرییەکانی هەڵمەتی هۆشیاری ڕاگەیاندن

فۆرمە هونەریی	فەرمانگە	
	دوبارە	٪
کورتە ڤیدیۆ	٧	٢٤
کاری نواندن (دراما)	٥	١٧
کەیسی ڕاستەقینە	٢	٧
چاوپێکەوتن	٢	٧
دیکۆمێنتاری	٢	٧
فۆتۆ گرافیك	٧	٢٤
فیچەر	٤	١٤
کۆی گشتی	٢٩	%١٠٠

دووەم: شیکاری بەڵگەنامەیی (وەسفی)

شێوازی شیکاری بەڵگەنامەیی وەسفی بەکارهاتووە بۆ هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆکی هەردوو ڕێبەری میدیا.پشتبەستووە بە خوێندنەوەی وردی بەڵگەنامەکان و وەسفکردنی ناوەڕۆکە سەرەکییەکان، لەم شێوازەدا توێژەر هەوڵیداوە ئاراستەی گشتی، پەیامە سەرەکییەکان و ڕیفۆرمی میدیا لە ناو بەڵگەنامەکاندا دەربخات:

١. شیکاریی ڕێبەری نووسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا

شیکاری بەڵگەنامەیی پیشان دەدات کە ڕێبەری "نووسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا فەرمییەکانی هەرێمی کوردستان" (٢٠٢١، ٣١ لاپەڕە) ئامانجی سەرەکیی ڕێکخستن و ستانداردکردنی زمانی میدیایی هەیە. ڕێبەرەکە جەخت لەسەر دروستی ڕێزمان، یەکگرتوویی گوتار، و شێوازی فەرمی نووسین دەکات و بە بەکارهێنانی نموونەی "هەڵە و ڕاست" ڕێنمایی پراکتیکی پێشکەش دەکات. ئەم کارەش یارمەتی دروستبوونی پەیامێکی ڕوون و بێ دوودڵی دەدات و بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پشتگیری ڕیفۆرمی میدیا دەکات لە ڕێگەی بەرزکردنەوەی ئاستی پیشەیی و شەفافیەت.

٢. ڕێبەری سۆشیاڵ میدیا بۆ دامەزراوەکان

لە بەرامبەردا، ڕێبەری "سۆشیاڵ میدیا" (٢٠٢١، ١٨ لاپەڕە) ئاراستەیەکی تەکنیکی و پراکتیکی هەیە و جەخت لەسەر دروستکردنی ناوەڕۆکی کاریگەر لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەکات. گرنگی بە ڤیدیۆ، سەرنجڕاکێشی- چرکە سەرەتاییەکان، گونجاندن بۆ مۆبایل، و تێگەیشتن لە ئەلگۆریزم و ئینگەیجمێنت دەدات. هەروەها، ئاگاداری لە مەترسیی هەواڵی ناڕاست دەکات و ڕێنمایی تەکنیکی وەک درێژی ڤیدیۆ و بەکاربردنی هاشتاگ پێشکەش دەکات. ئەم ڕێبەرەش بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ هەنگاوێکە بۆ ڕیفۆرمی میدیایی، چونکە پشتیوانی لە نوێکاری، تەکنەلۆجیا و بەرپرسیارێتی دەکات.

لەو سۆنگەیەوە؛ هەردوو ڕێبەرەکە لە ئاراستەدا جیاوازن، بەڵام ئامانجی هاوبەشیان پەرەپێدانی میدیایە. ڕێبەری نووسین زیاتر گرنگی بە زمان و ستانداردکردنی پەیام دەدات، کاتێک ڕێبەری سۆشیاڵ میدیا جەخت لەسەر گەیشتن بە جەماوەر و کاریگەری دەکات بە ئامرازە دیجیتاڵەکان. بەم شێوەیە، یەکەم بنەمای پەیام (ڕوونیی و یەکگرتوویی) دادەنێت و دووەم شێوازی گەیاندن و کاریگەری بەرز دەکات، و پێکەوە سیستەمێکی تەواوکەری میدیا دروست دەکەن. هەڵبەت پەیوەندیی نێوان ڤیدیۆکانی هەڵمەتی هۆشیاری و ڕێبەرەکان بە شێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ پەیوەندی بە ڕیفۆرمی میدیاوە هەیە. ڤیدیۆکان بە ئاراستەکردنی ڕەفتاری کۆمەڵگا ڕۆڵی گۆڕانکار دەبینن، لەکاتێکدا ڕێبەرەکان بە ستانداردکردن، پیشەییبوون و بەکارهێنانی تەکنەلۆجیا سیستەمی میدیا چاک دەکەن. بۆیە، هەردووکیان پێکەوە بنەمایەکی گرنگ بۆ پشتیوانیکردن لە ڕیفۆرمی میدیایی دروست دەکەن و دەتوانرێت بڵێین کە ڤیدیۆکان ڕۆڵی جێبەجێکردن و کاریگەری لەسەر جەماوەر دەگێڕن، لە کاتێکدا ڕێبەرەکان ڕۆڵی ڕێکخستن و ڕێنمایی دەگێڕن، و هەردووکیان پێکەوە بنەمایەکی گرنگ بۆ ڕیفۆرمی میدیایی دروست دەکەن. کەواتە ئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەکرێت لەوەدا چڕ بکرێنەوە کە میدیا دەتوانێت ڕۆڵێکی سەرەکی بگێڕێت لە بەرەنگاربوونەوەی دیاردە کۆمەڵایەتییەکان وەک ماددەی هۆشبەر. هەڵمەتی هۆشیاری بەبێ پشتگیری سیستەمێکی ڕێکخراوی میدیا (ڕێبەر و ستاندارد) کاریگەری تەواو نابێت. ڕیفۆرمی میدیا تەنها بە گۆڕینی یاسا نییە، بەڵکو پێویستی بە گۆڕینی پەیام، شێوازی کار و بەکارهێنانی تەکنەلۆجیا هەیە. بۆیە هاوکاری نێوان ناوەڕۆکی کاریگەر (ڤیدیۆ) و سیستەمی ڕێکخراو (ڕێبەر) بنەمای سەرەکیی گۆڕانە.

دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە

١. ڤیدیۆکان بە شێوەیەکی کاریگەر گرنگی بە هۆشیاری کۆمەڵایەتی دەدەن و زیاتر فۆکس لەسەر کاریگەری ماددەی هۆشبەر لەسەر تاک و خێزان دەکەن.

٢. فۆرمە هونەرییەکانی وەک دراما و کورتە ڤیدیۆ کاریگەرییەکی بەرزیان لەسەر سەرنجڕاکێشان و گەیاندنی پەیام هەیە.

٣. ڕێبەرە میدیاییەکان بنەمایەکی سیستەماتیک بۆ باشترکردنی کارکردنی میدیا دابین دەکەن.

٤. هەریەک لە ڤیدیۆکان و ڕێبەرەکان پەیوەندیان بە بەرزکردنەوە و پەرەپێدانی هۆشیاری هەیە. واتە پەیوەندییەکی ناڕاستەوخۆ لەنێوان هەڵمەتی میدیایی و ڕیفۆرمی میدیاییدا هەیە.

پێشنیازەکانی توێژینەوەکە

١. پەرەپێدان بە هەڵمەتی هۆشیاری میدیایی بە شێوەیەکی پلاندانراو و بەردەوام.

٢. بەکارهێنانی زیاتر لە فۆرمە نوێکان وەک ڤیدیۆی کورت و سۆشیاڵ میدیا بۆ گەیشتن بە جەماوەری گەنج.

٣. جێبەجێکردنی ڕێبەرە میدیاییەکان بە شێوەیەکی کرداری لە ناو دامەزراوەکاندا.

٤. پەیوەستکردنی هەڵمەتی میدیایی بە سیاسەتە گشتییەکان بۆ بەرەنگاربوونەوەی ماددەی هۆشبەر.

ڕاسپاردەکانی توێژینەوەکە

١. پەرەپێدانی توێژینەوەی داهاتوو لەسەر کاریگەری ڕیفۆرمی میدیایی لە گۆڕینی ڕەفتاری کۆمەڵایەتییدا.

٢. بەکارهێنانی ڕێباز و ڕێکاری توێژینەوەی جیاواز لە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتای توێژینەوەدا.

لیستی سەرچاوە:

-زمانی کوردی

- دیفلیر، ملفین ل. و بۆل-ڕۆکیتچ، ساندرا، ٢٠١٢، تیۆریەکانی ڕاگەیاندن (وەرگێڕانی سەنگەر حاجی)، هەولێر: خانەی موکریان
- جەمال، عەبدول (2006) *فەرهەنگی ڕاگەیاندن* .چاپی یەکەم. سلێمانی: چاپ و پەخشی سەردەم.

- فەرمانگەی میدیا و زانیاری حکومەتی هەرێمی کوردستان، ٢٠٢١، هەردووڕێبەری نووسین بۆ میدیا و سۆشیاڵ میدیا، هەرێمی کوردستان

-زمانی عەرەبی

- خلايفية، عمار، ٢٠٢٢، تطبيقات نظرية الاعتماد على وسائل الإعلام في الإعلام الجديد، الجزائر
- عبد الظاهر، وجدي حلمي، ٢٠١٣، نظرية الاعتماد على وسائل الإعلام، مكة: جامعة أم القرى
- الشبيري، محمد صالح محمد، ٢٠١١، اعتماد الجمهور اليمني على وسائل الإعلام، رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة الشرق الأوسط
- أبو شنب، حسين و تربان، ماجد، ٢٠٠٨، اعتماد طلبة الجامعات الفلسطينية على وسائل الإعلام الجديدة، مؤتمر علمي، القاهرة
- كمال، كريمة، ٢٠٢١، نظريات الإعلام، كلية الإعلام وتكنولوجيا الاتصال
- خيرالله، هشام رشدي، ٢٠١٨، محاضرات في نظريات الإعلام، مصر: جامعة المنوفية
- حبيش، هاجر حلمي وآخرون، ٢٠١٩، تطبيقات الصحف بالهواتف الذكية، مجلة علمية
- Denis McQuail، ٢٠١٠، نظرية ماكويل للاتصال الجماهيري (ترجمة)، الرياض: مكتبة الملك فهد
- الرازي، محمد بن أبي بكر، ١٩٨٣، مختار الصحاح، الكويت: دار الرسالة
- صابر، لامية، ٢٠١٠، الحملات الإعلانية ودورها في التوعية، رسالة ماجستير، الجزائر
- يرسى، عبد الصمد، ٢٠٢٣، حملات التوعية الإلكترونية، مجلة الصحة والاتصال
- العبد الله، مي، ٢٠٠٦، الدعاية وأساليب الإقناع، القاهرة: دار النهضة العربية
- نسيمة، مقبل، ٢٠٢٠، حملات الاتصال العمومي، الجزائر: جامعة الجزائر
- سليم، حنان أحمد، ٢٠١٣، الحملات الإعلامية عبر الإعلام الجديد، مجلة علمية
- بن صغير، زكريا، بێ ساڵ، تصميم الحملات الإعلامية، جامعة بسكرة
- العتيبي، عائشة، ٢٠٢٠، دور الحملات الإعلامية السعودية، مجلة علمية
- Ministry of Health Saudi Arabia، بێ ساڵ، معلومات عن الوزارة، السعودية
- بسمة، حركات، ٢٠١٤، أثر تعاطي المخدرات، رسالة ماجستير، الجزائر
- العنزي، يوسف و إسماعيل، محمود، ٢٠١١، الإدمان والسياق النفسي والاجتماعي، السعودية: جامعة تبوك
- ساموك، صفر حسام، ٢٠١١، التفاعلية الاتصالية وإصلاح التعليم، بغداد: جامعة بغداد
- محمد، عبد الرحمن سلمان، ٢٠٢٤، الحكم الرشيد في الفكر الإسلامي السياسي، مجلة علمية
- دليل تدريبي، ٢٠١١، الصحافة الإصلاحية ودور الإعلام في مكافحة الفساد، لبنان

-زمانی ئینگلیزی

- Stanley J. Baran & Dennis K. Davis ،١٩٩٥ ،*Mass Communication Theory: Foundations and Future Ferment* ،USA: Wadsworth
- Denis McQuail ،٢٠١٠ ،*McQuail's Mass Communication Theory* ،UK: Sage Publications
- Des Freedman & Jonathan A. Obar ،٢٠١٥ ،*Media Reform: An Overview* ،USA: Fordham University Press
- Tofiq, Salma Fatih et al., 2025 ،*Media Reform Efforts in Fragile Democracies* ،Spain: Cuestiones de Fisioterapia
- Aivas, Shwan Adam ،٢٠٢٥ ،*Toward Media Reform in Kurdistan* ،ISRG Publishers
- Lahsen, Myanna ،٢٠٢٤ ،*Media Reform as Transformation Tool* ،International Journal
- UNESCO ،٢٠٢٣ ،*Media Law Reform* ،France: UNESCO
- Media Dialogue Organization ،٢٠٢٠ ،*Reform of the Media Laws* ،European Union Project
- Pippa Norris ،٢٠١٠ ،*Public Sentinel: News Media and Governance Reform* ،World Bank
- Aristotle ،١٩٠٧ ،*De Anima* ،UK: Cambridge University Press

Freedom of Expression and Media Accountability in the Kurdistan Region of Iraq:

Challenges Facing Independent Journalism

Azeez Raouf Abdulazeez
PhD candidate and Lecturer
Cihan University – Sulaimaniya, Translation Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
aziz.raouf@sulicihan.edu.krd

Abstract
This study takes a closer look at the state of press freedom and media accountability in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), highlighting the real-life experiences of journalists working in a semi-autonomous and politically complex setting. While freedom of expression is guaranteed by both the Iraqi Constitution and the Kurdistan Journalists' Law, there are ongoing tensions between these legal protections and the day-to-day realities faced by journalists. The research uses a qualitative approach, conducting semi-structured interviews with ten journalists from television satellite channels and online news platforms. Through thematic content analysis, the study uncovers recurring themes such as the illusion of legal protection, political interference, security pressures, limited access to information, and the normalization of self-censorship. The findings indicate that press freedom in KRI often exists more as a legal and theoretical concept than as a fully functional professional reality. Media ownership, closely tied to political parties, significantly hampers editorial independence, especially when it comes to reporting on corruption, governance, and sensitive political matters. Journalists express feelings of vulnerability to legal harassment, intimidation, and institutional pressure, which leads to cautious reporting and a weakened ability to act as watchdogs. Additionally, bureaucratic opacity and inconsistent treatment by security forces further hinder investigative journalism. The study concludes that media diversity in the Kurdistan Region represents a managed freedom system, where an increase in media outlets doesn't necessarily lead to better democratic accountability. To truly enhance press freedom in KRI, there's a need for not just legal reforms but also for stronger institutional enforcement, judicial independence, protective measures for journalists, and a political culture that values independent journalism as a fundamental aspect of democratic governance.

Keywords:
Freedom of expression; Independent journalism; Iraqi Kurdistan; Media accountability; Press freedom

1. INTRODUCTION

Freedom of expression and press freedom are at the heart of democratic governance, fostering transparency, public oversight, and accountability within institutions. In Iraq, these principles are enshrined in the constitution, and in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), they receive additional support from regional media laws. However, recent evaluations show that these legal protections haven't consistently translated into real-world safeguards. Current reports reveal ongoing challenges for journalists, such as legal harassment, arbitrary detentions, intimidation, and political meddling, all of which hinder independent reporting in the KRI (Reporters Without Borders [RSF], 2023; Freedom House, 2024). These circumstances create an environment of self-censorship and weaken the media's role as a watchdog, highlighting a significant disconnect between the legal frameworks in place and the actual experiences of journalists on the ground. The struggle between media ideals and political limitations is especially pronounced in the Kurdish context, where journalism has long served as a platform for political awareness and cultural expression. Since gaining de facto autonomy in 1991 and solidifying regional governance after 2003, the KRI has cultivated a media landscape that differs from that of federal Iraq. While this political setup initially sparked hopes for increased pluralism and openness, recent studies point to the rising dominance of party-affiliated media, economic dependencies, and security pressures, all of which stifle editorial independence and professional freedom (Saeed & Aziz, 2021; Mustafa, 2024). Consequently, the Kurdish media environment reflects a mixed system where formal democratic institutions exist alongside informal control mechanisms.

In this contemporary setting, the present study explores the reality of press freedom in the Kurdistan Region of Iraq, focusing on how journalists perceive their environment. Instead of just analyzing constitutional or legal texts, it looks at how press freedom is lived out in everyday professional situations, including challenges related to independence, political pressure, and the risks involved. By employing a qualitative approach, the research aims to gather empirical evidence on how press freedom is actually experienced and how current constraints impact media accountability. This study adds valuable insights to recent academic discussions about freedom of expression in semi-autonomous and post-conflict areas, where democratic norms often coexist with structural challenges to independent journalism (UN Human Rights Office, 2021; RSF, 2023).

1.1 Problem Statement

While the Iraqi Constitution and the Kurdistan Journalists' Law officially promise freedom of expression and press freedom, the reality for journalists in the Kurdistan Region of Iraq (KRI) is far from ideal. Article 2 of the Kurdistan Journalists' Law clearly states that publication freedom is guaranteed and prior censorship is banned (Kurdistan Journalists Syndicate, 2009). Yet, numerous documented incidents against journalists—like threats, arbitrary arrests, physical attacks, professional limitations, and even deadly violence—highlight a troubling disconnect between what the law says and what actually happens (Committee for the Defence of the Freedom of the Press and Journalists' Rights in Kurdistan [CDPFJRK], 2013). These actions create an atmosphere of fear and self-censorship, which seriously erodes media independence, journalistic integrity, and public accountability in the KRI.

1.2 Background of the Study

Freedom of expression and media accountability are essential cornerstones of democratic societies, especially in transitional and politically intricate regions like the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Kurdish journalism boasts a rich history, often dating back to the launch of the Kurdistan newspaper in 1898. However, its modern-day role is heavily influenced by the ongoing struggles between political authority, institutional oversight, and the quest for independent reporting. This historical backdrop shows that Kurdish media has always been closely linked to political consciousness and identity development, yet it doesn't fully capture the current structural and institutional hurdles that journalists face today. Today, while the number of media outlets in the KRI has grown, this expansion hasn't translated into genuine press freedom or accountability. Independent journalism finds itself navigating a landscape shaped by political parties, economic ties, and legal uncertainties, which often limit journalists' ability to report freely and critically. Challenges like censorship, self-censorship, restricted access to information, and pressure from powerful political figures raise serious questions about how effectively the media can act as an independent watchdog. Consequently, this study aims to explore the disparity between the ideal of free expression and the actual media practices in the KRI, with a particular focus on the obstacles that independent journalists encounter.

1.3 Aims of the Study

The political journey of the Kurdistan Region of Iraq has been quite different from that of the rest of the country. It achieved de facto autonomy in October 1991 and set up a regional government in July 1992. This political framework has led to a media environment that is significantly different from that of federal Iraq, providing the press with a relatively larger space for expression within a developing democratic context. In light of this, the present study aims to explore the nature and reality of press freedom in the Kurdistan Region of Iraq. While the Iraqi Constitution and the Kurdistan Journalists' Law include various provisions that guarantee freedom of expression and protect journalists' rights, there are still questions about how effectively these legal protections are implemented in practice. This research intends to look beyond the formal legal texts to evaluate the actual conditions under which journalism operates in the region. Specifically, the study seeks to measure the level of press freedom in the Kurdistan Region by analyzing the gap between constitutional and legal guarantees and the everyday experiences of journalists. By doing so, the study aims to provide a clearer understanding of whether press freedom genuinely exists in practice and how it is experienced in the contemporary media landscape of the Kurdistan Region of Iraq.

1.4 Research Questions

This qualitative study seeks to address the following research questions:

1. How do journalists in the Kurdistan Region of Iraq view the legal guarantees and practical implementation of press freedom?
2. What are journalists' views on the independence of media organizations, and how do they perceive the impact of political, social, and security pressures on their work in the Kurdistan Region of Iraq?
3. What obstacles do journalists encounter when exercising their professional rights, and how do these challenges influence media accountability in the Kurdistan Region of Iraq?

1.5 Significance of the Study

The Kurdistan Region of Iraq (KRI) started to carve out its own identity as an autonomous region back in 1991, thanks to the Kurdish uprising and the establishment of a no-fly zone. This pivotal moment paved the way for the creation of distinct political and administrative bodies. Fast forward to 2003, and this autonomy was officially recognized in the constitution, which led to the development of various governance structures, including parliamentary institutions, legal frameworks, and media regulations. As a result, the media landscape began to flourish, with a noticeable rise in television channels, newspapers, and digital platforms. That said, the idea of a "safer environment" for journalism needs a bit of nuance. While the years following 2003 brought more visibility to media activities compared to the pre-1991 period—when journalism was heavily controlled by the state—media freedom in the KRI is still hampered by the influence of political parties, economic dependencies, and unclear legal guidelines. Independent journalism, in particular, finds itself navigating a tricky landscape where formal democratic structures exist alongside informal control mechanisms, which ultimately restricts true media accountability and freedom of expression. So, instead of showcasing a fully liberalized media environment, the KRI presents a hybrid model where the growth of media outlets doesn't necessarily mean they operate independently. The significance of this study lies in examining the gap between the formal guarantees of press freedom and the actual experiences of journalists in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Although the Iraqi Constitution and the Kurdistan Journalists' Law support freedom of expression, their practical implementation remains unclear.

1.6 Limitations of the Study

There are two main limitations to this study. The first is that the sample size is quite limited, with only 33 journalists participating, evenly divided among state-owned, party-affiliated, and independent media outlets. Although this distribution enables some comparative analysis, it might not adequately reflect the variety of journalistic experiences in the Kurdistan Region of Iraq. The second limitation is that the study depends entirely on qualitative data collected through a structured questionnaire. Without qualitative methods, such as interviews or content analysis, the depth of insight into journalists' experiences and perceptions could be somewhat restricted.

2. LITERATURE REVIEW AND THEORETICAL BACKGROUND

2.1 Freedom of Expression

Freedom of expression is widely acknowledged as a fundamental human right and a key pillar of democratic governance. It goes beyond just the absence of censorship; it also encompasses access to information, protection against retaliation, and the ability for journalists to work without facing political or economic pressures. Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights requires states not only to uphold this right but also to ensure it is effectively protected in practice (International Covenant on Civil and Political Rights; UN Human Rights Committee, 2020). However, recent research points out that indirect pressures like intimidation, legal harassment, and institutional constraints can seriously undermine this freedom, even in places where formal protections are in place (McGonagle, 2022; OHCHR, 2021).

2.2 Press Freedom

Press freedom, on the other hand, refers to the ability of media organizations to function independently and share information without interference. Modern scholarship emphasizes that press freedom isn't just about legal protections; it's also influenced by the wider political and economic landscape (Voltmer &

Wasserman, 2021). In hybrid political systems, formal democratic institutions often exist alongside informal control mechanisms, such as political influence and security pressures, which can restrict true media independence (Freedom House, 2024). This situation is especially noticeable in post-conflict and semi-autonomous regions, where an increase in media presence doesn't always translate to real freedom.

2.3 Independent Journalism

Independent journalism plays a crucial role in ensuring a variety of viewpoints and upholding editorial integrity. Its long-term viability hinges on financial independence, legal safeguards, and the freedom to operate without political meddling. Yet, studies on media systems in transitional settings indicate that ownership often aligns with political interests, leading to a phenomenon known as “captured pluralism.” This is where numerous outlets exist, but they lack true independence (Dragomir & Söderström, 2022). In these situations, journalists who operate outside the mainstream networks often find themselves facing economic instability, limited access to information, and potential legal challenges (Mustafa, 2024; Freedom House, 2024).

2.4 Media Accountability

Media accountability is all about journalism's ability to keep an eye on those in power, shine a light on misconduct, and foster informed public discussions. In democratic theory, the media is often seen as the “fourth estate,” tasked with holding political leaders accountable (Nielsen & Graves, 2022). However, this vital role is increasingly under threat in fragile and hybrid political landscapes, where political divides, unclear laws, and economic pressures hinder journalistic efforts (Mungiu-Pippidi, 2020; Schiffrin, 2021). As a result, many journalists resort to self-censorship, which undermines the media's essential watchdog role (Waisbord, 2020; Hanitzsch & Vos, 2022).

3. RESEARCH METHODOLOGY

3.1 Research Design and Qualitative Approach

This study takes a qualitative, interpretivist approach to delve into the experiences of journalists regarding press freedom in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Using a qualitative lens is fitting for examining press freedom, as it’s a concept shaped by social contexts, political dynamics, and the risks professionals face. This design allows for a deeper understanding of how journalists perceive legal protections, navigate political interference, and manage safety in their everyday work (Creswell & Poth, 2018; Braun & Clarke, 2021).

3.2 Data Collection Methods

Data was gathered through semi-structured interviews, which is a great way to explore sensitive topics like censorship, intimidation, and self-censorship. This method not only maintains analytical consistency but also gives participants the chance to share their experiences and viewpoints in depth (Kallio et al., 2016).

3.2.1 Semi-Structured Interviews

Semi-structured interviews have been held with ten journalists who are either working in the TV satellite channels and news websites in the Kurdistan Region of Iraq. All interviewees wanted to be anonymous as they did not want to be mentioned with their names because of their professional and security reasons. For this purpose, purposeful sampling has been used to recruit the interviewees, who represent various journalistic backgrounds, such as being a freelancer, journalist within the power-dominated media industry, or an independent journalist. The interviewees were asked ten open-ended questions that addressed such topics as political influences, the independence of the media, security, and access to information. The results uncovered new facts about the situation in question that were not included in the official reports, especially concerning the covert influence on the media, self-censorship, and the informal management of the media by political figures. In particular, freelance journalists stressed economic vulnerability, while other participants pointed out covert editorial limitations.

3.3 Research Instruments

The main tool for our research was a semi-structured interview guide that we crafted to align with the study's objectives and the existing literature on media freedom. We made sure to phrase the questions in a neutral and non-leading way, encouraging participants to provide thoughtful and detailed answers. Additionally, we reviewed the guide to confirm that it was clear, relevant, and consistent with our qualitative research design.

3.4 Data Collection Procedures

Interviews were conducted either face-to-face or online, depending on participants' availability, and lasted approximately 30–45 minutes. With informed consent, interviews were audio-recorded and transcribed verbatim. All transcripts were anonymized to protect participants' identities and stored securely for analysis.

3.5 Population and Sampling Strategy

The study used purposive sampling to choose journalists who have firsthand experience with press freedom conditions in KRI (Etikan et al., 2016). The sample included ten journalists—seven men and three women—ranging in age from 20 to 30 years, representing a younger wave of media professionals engaged in both traditional and digital journalism. Participants were selected from TV satellite channels and news websites to ensure a variety of media types.

3.6 Data Analysis: Thematic Content Analysis

The interview data was examined through Thematic Content Analysis, following the reflexive framework suggested by Braun and Clarke (2021). This analysis included familiarizing ourselves with the data, coding it inductively, developing themes, and refining our interpretations. As a result, we identified recurring patterns related to symbolic legal protection, political interference, self-censorship, security pressures, and managed press freedom. Thematic Content Analysis provided a thorough analytical lens that linked individual narratives to broader structural dynamics (Guest et al., 2014).

3.7 Ethical Considerations

The research was guided by ethical principles at every stage. Participation was completely voluntary, and we made sure to get informed consent before collecting any data. We took great care to protect participants' anonymity and confidentiality by using pseudonyms and removing any identifying information. Given the sensitive nature of the topic, we were especially cautious to reduce any potential risks—both professional and personal—for the participants (Orb et al., 2001).

4. DATA ANALYSIS AND FINDINGS

This part outlines the analysis and findings based on semi-structured interviews with ten journalists who are part of television satellite channels and online news websites in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). The findings are categorized into three primary sections: the demographic details of the participants, a thematic analysis of the interview data, and the main challenges that independent journalism faces in the region. We utilized Thematic Content Analysis to analyze the data, which allowed us to systematically identify common patterns in the narratives shared by the participants.

4.1 Demographic Characteristics of Participants

The study included ten journalists, with seven men and three women, all between the ages of 20 and 30. These participants were chosen from both TV satellite channels and digital news platforms, ensuring a good mix of traditional and online media. This demographic showcases a younger generation of journalists who are actively involved in modern media practices and are directly facing the current political, institutional, and security challenges that impact press freedom in KRI.

4.2 Thematic Analysis of Interview Data

The interview data were analyzed using a reflexive thematic content analysis approach. Through coding and categorization, we identified a range of key themes that emerged across all ten interview questions. These themes highlight the journalists' collective views on press freedom, which is recognized legally but often limited in practice. To make the findings clearer and more coherent, we've compiled the results from all

interview questions into Table 1, summarizing the main themes and how frequently they appeared among participants.

Table 1. Summary of Semi-Structured Interview Findings with Journalists (n = 10)

Interview Question	Dominant Themes / Journalists' Ideas	Frequency (n=10)
Effectiveness of legal guarantees	Legal guarantees exist but are weakly enforced; laws function symbolically; selective application favors party-affiliated media	8–9
Freedom from political/institutional interference	Political and institutional interference is common; sensitive topics face pressure; independence limited to routine reporting	8–9
Legal claim vs. lived reality	Press freedom exists mainly on paper; professional practice contradicts legal discourse	9
Media independence	Media ownership linked to political actors; editorial autonomy is limited	8–9
Political party influence	Parties shape editorial agendas and framing; interference intensifies during elections	7–9
Safety in critical reporting	Journalists feel unsafe; fear of legal action; self-censorship normalized	8–9
Access to public information	Access is limited and bureaucratic; reliance on personal networks	7–8
Treatment by security forces	Inconsistent treatment; cooperation in routine coverage; restriction during protests	6–7
Social, religious, ethnic pressures	Cultural sensitivities restrict reporting; avoidance of identity-related issues	6–8
Overall trend of press freedom	Press freedom has declined or stagnated; media growth without qualitative improvement	9

A large number of journalists—about 8 to 9 out of 10—pointed out that while the Kurdistan Region of Iraq has legal protections for press freedom on paper, these protections are often not enforced in reality. They described these laws as more symbolic than truly protective, highlighting that they are applied selectively, usually favoring media outlets that are aligned with political parties. This creates a noticeable disconnect between what the law says and how it's enforced, suggesting that just having legal recognition doesn't really offer real protection for independent journalism.

There was a strong agreement among 8 to 9 journalists that political and institutional interference is not only common but has become the norm. They mentioned that while everyday reporting can happen with some degree of freedom, covering sensitive topics—like corruption, governance, or elite politics—often brings about pressure. This shows that journalistic freedom in the KRI is conditional, depending on the subject matter and its political sensitivity, rather than being consistently safeguarded.

Nine journalists specifically noted that press freedom is more of a legal assertion than a reality they experience in their work. Their experiences indicate that the day-to-day practice of journalism is influenced more by fear, uncertainty, and informal restrictions than by the constitutional rights they are supposed to have. This highlights how the concept of press freedom can be more about rhetoric than the actual conditions journalists face. Most of the participants (8 to 9 journalists) shared that media organizations struggle to maintain true independence due to political ownership, funding issues, and editorial control. Independent outlets, in particular, were seen as especially susceptible to pressure and retaliation. This finding illustrates that media independence in the KRI is fundamentally limited, with political and economic factors playing a crucial role in restricting editorial freedom.

Seven and nine journalists confirmed that **political parties actively influence media content,** shaping editorial agendas, framing, and topic selection. Interference was reported to intensify during election

periods, when critical reporting is more likely to be filtered or avoided. This pattern reflects the instrumentalization of media as a political tool rather than as an independent watchdog.

Safety concerns were among the most consistently reported issues, with 8–9 journalists expressing that they feel **unsafe when publishing** critical **or investigative reports**. Fear of legal action, intimidation, and surveillance has led to widespread self-censorship. This finding indicates that journalistic behavior is strongly influenced by **anticipatory risk management**, where avoidance replaces confrontation.

A group of seven to eight journalists shared their thoughts on accessing public information, describing it as limited, bureaucratic, and inconsistent. They found formal channels to be largely ineffective, which pushed them to rely on personal connections to get the information they needed. This lack of transparency within institutions really hampers investigative journalism and undermines public accountability.

When it comes to their interactions with security forces, journalists noted that these experiences vary greatly depending on the context and can be quite unpredictable. While some reported cooperation during routine coverage, six to seven journalists pointed out instances of restrictions and harassment during protests or politically charged events. This inconsistency breeds uncertainty and makes it tough to conduct thorough field reporting, especially during public demonstrations. Additionally, six to eight journalists mentioned that social norms and sensitivities tied to identity further limit their journalistic freedom. They often steer clear of topics related to religion, ethnicity, or social taboos out of fear of backlash, threats, or damage to their reputations. This highlights that the challenges facing journalism go beyond just state and political actors; they also include broader societal pressures.

Nine journalists felt that press freedom in the Kurdistan Region has either declined or stagnated in recent years. They recognized the growth of digital media and the increase in outlets, but emphasized that this expansion hasn't led to any real improvements in freedom or independence. It seems like there's a trend of more media outlets without any substantial democratic progress.

Overall, the detailed analysis in Table 1 shows that press freedom in the Kurdistan Region of Iraq functions within a framework of managed and conditional pluralism. Legal recognition exists alongside political control, security pressures, institutional opacity, and socio-cultural constraints. The findings indicate that the limitations on journalism are structural rather than incidental, shaping professional practices through a normalization of self-censorship and restricted autonomy.

The thematic analysis highlights a number of structural hurdles that independent journalism faces in the Kurdistan Region of Iraq. To start, while legal frameworks do officially acknowledge press freedom, journalists largely view these protections as little more than symbolic gestures that are enforced selectively, providing scant real security for independent reporting.

Next, political interference is not just a random issue; it's a systemic problem. The way media ownership is structured and the dependencies within institutions allow political figures to subtly sway editorial choices, especially during elections or when covering corruption and governance matters. Additionally, safety concerns and the threat of legal repercussions play a significant role in shaping how journalists operate. The fear of lawsuits, intimidation, and surveillance has led many to practice self-censorship, particularly in investigative and critical reporting.

Furthermore, limited access to public information and the unpredictable behavior of security forces further restrict journalistic activities. Journalists often have to turn to informal networks to gather information, and their interactions with security forces—especially during protests—can be inconsistent and at times even hostile.

Lastly, beyond the political and legal challenges, social, religious, and ethnic sensitivities add another layer of restrictions, causing journalists to steer clear of controversial topics related to identity. All these elements together create a media landscape where press freedom is managed, allowing for diversity without true editorial independence.

The findings reveal that while press freedom is officially recognized in the Kurdistan Region of Iraq, it faces significant structural limitations. A mix of weak legal enforcement, political pressures, security concerns, and socio-cultural factors has created an environment where caution, self-censorship, and restricted autonomy are the norms. The patterns highlighted in this study emphasize the disconnect between what the law says and the reality of journalistic work, shedding light on the ongoing struggles that independent journalism encounters in KRI.

5.1 Summary of Key Findings

This study offers a thorough qualitative look at how journalists in the Kurdistan Region of Iraq (KRI) experience press freedom. The results show that while freedom of expression is recognized in theory, it often falls short in practice. Journalists have shared that legal protections are more about appearances than actual safety, with enforcement often being selective and swayed by political agendas.

The analysis further uncovers that political interference—evident in media ownership, editorial oversight, and informal pressures—creates a significant barrier to journalistic freedom. Safety issues, including the threat of legal action, surveillance, and intimidation, have led to a professional environment where self-censorship is the norm. On top of that, limited access to public information, inconsistent cooperation with security forces, and cultural sensitivities further narrow the boundaries of acceptable reporting. All these elements contribute to a media landscape that reflects managed pluralism instead of true press freedom.

In addressing the research questions, the study concludes that the legal frameworks for press freedom in KRI are ineffective and fail to provide reliable protection for journalists. The practice of journalism is heavily constrained by political and institutional interference, particularly regarding topics like corruption, governance, and security.

Press freedom is often seen more as a legal and discursive idea than a reality that journalists live out every day. Media organizations are caught in a politically charged environment that really challenges their editorial independence, with political parties having a big impact on news coverage and how stories are framed. Journalists' concerns about a drop or stagnation in press freedom suggest that the increase in media outlets and digital platforms hasn't brought about the expected improvements in their autonomy or accountability. This scenario places press freedom in KRI within a larger framework of hybrid media systems, where a mix of diversity and structural limitations exists.

5.2 Implications for Media Policy and Journalistic Practice

The findings have important implications for media policy and professional practices in the Kurdistan Region of Iraq. From a policy standpoint, it's crucial to move beyond just having legal frameworks in place and focus on creating strong enforcement mechanisms that guarantee equal protection for journalists, no matter their political ties. We need to prioritize judicial independence, ensure transparent access to information, and reform defamation and security laws to boost media accountability and public trust.

On the journalistic side, this study highlights the need to strengthen professional ethics, foster collective solidarity, and build institutional support systems that can help counter political pressure and safety threats. Special care should be taken to protect independent and freelance journalists, who often face economic and legal challenges that make them particularly vulnerable. Without meaningful structural changes, self-censorship may continue to be seen as a necessary survival tactic, which would undermine the media's watchdog role and limit democratic discussions.

Conclusion

This study highlights that press freedom in the Kurdistan Region of Iraq (KRI) is more of a legal concept than a fully functioning reality. While the constitution and the Kurdistan Journalists' Law clearly promise freedom of expression, the actual experiences of journalists show that they face significant challenges due to political meddling, inconsistent legal enforcement, economic pressures, and security concerns. The results suggest that media diversity in the region operates under a system of controlled and conditional freedom, where critical reporting—especially on issues like governance, corruption, and political figures—often faces both formal and informal pressures. Additionally, the prevalence of self-censorship, restricted access to public information, and the prevalence of media tied to political parties all undermine journalism's role as a watchdog. Even though the rise of digital platforms has led to more media outlets, it hasn't necessarily improved editorial independence or accountability. To truly enhance press freedom in the KRI, we need not just legally changes but also strong institutional enforcement, an independent judiciary, protective measures for journalists, and a political environment that genuinely respects independent media as a vital part of democratic governance.

Recommendations for Future Research

Looking ahead, future research should expand the analytical framework of this study by incorporating a wider and more varied group of participants, including senior journalists, editors, media owners, judicial figures, and policymakers. This would help capture the full complexity of media governance in KRI. Additionally, conducting comparative research across different regions of Iraq or similar semi-autonomous political contexts could further clarify the relationship between legal frameworks, political power, and media practices. In addition, adopting mixed-methods approaches that integrate qualitative interviews with content analysis, surveys, or longitudinal studies would enhance the depth and triangulation of the analysis. Long-term studies that track changes in press freedom over time would be particularly valuable for understanding the impact of legal reforms, political changes, and technological advancements on journalistic independence.

References

Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide*. Sage.

Committee for the Defence of the Freedom of the Press and Journalists' Rights in Kurdistan (CDPFJRK). (2013). *Annual report on violations against journalists in Kurdistan*.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage.

Deuze, M., & Prenger, M. (2023). *Making media: Production, practices, and professions*. Amsterdam University Press.

Dragomir, M., & Söderström, A. (2022). *The state of media capture*. European Centre for Press and Media Freedom.

Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics, 5*(1), 1–4.

Freedom House. (2024). *Freedom in the world 2024: Iraq*.

Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2014). *Applied thematic analysis*. Sage.

Hanitzsch, T., & Vos, T. P. (2022). Journalistic roles and the struggle over institutional identity. *Journalism Studies, 23*(2), 125–142.

Human Rights Watch. (2021). *Iraq: Authorities curb press freedom in Kurdistan region*.

Kallio, H., Pietilä, A. M., Johnson, M., & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: Developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing, 72*(12), 2954–2965.

Kurdistan Journalists Syndicate. (2009). *Kurdistan Journalists' Law No. 35 of 2007*.

McGonagle, T. (2022). International standards for the protection of journalists. *Communications Law, 27*(1), 4–12.

Mungiu-Pippidi, A. (2020). *The quest for good governance*. Cambridge University Press.

Mustafa, K. (2024). Political influence and media independence in the Kurdistan Region of Iraq. *Middle East Journal of Communication Studies, 12*(1), 45–63.

Nielsen, R. K., & Graves, L. (2022). News media accountability in polarized societies. *Digital Journalism, 10*(5), 651–668.

OHCHR. (2021). *Safety of journalists and the issue of impunity*. United Nations Human Rights Office.

Orb, A., Eisenhauer, L., & Wynaden, D. (2001). Ethics in qualitative research. *Journal of Nursing Scholarship, 33*(1), 93–96.

Relly, J. E., Zanger, M., & Fahmy, S. (2023). Legal harassment and press freedom in emerging democracies. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 100*(2), 356–374.

Reporters Without Borders (RSF). (2023). *World press freedom index: Iraq*.

Reporters Without Borders (RSF). (2024). *World press freedom index 2024*.

Saeed, H., & Aziz, R. (2021). Media pluralism and political control in Iraqi Kurdistan. *Kurdish Studies Journal, 9*(2), 201–218.

Sakr, N., & Steemers, J. (2022). Media systems in the Middle East: Political economy perspectives. *Global Media and Communication, 18*(3), 289–304.

UNAMI. (2022). *Human rights report on Iraq*. United Nations Assistance Mission for Iraq.

UN Human Rights Committee. (2020). *General Comment No. 34 on Article 19 of the ICCPR*.

Voltmer, K., & Wasserman, H. (2021). *Media, conflict and democracy in Africa and beyond*. Palgrave Macmillan.

Voltmer, K., & Sørensen, M. P. (2024). Hybrid media systems and democratic accountability. *International Journal of Press/Politics, 29*(1), 3–21.*

ئازادی ڕادەربڕین و بەرپرسیارێتی ڕاگەیاندن لە کوردستانی عێراق: ئاڵنگارییەکانی بەردەم ڕۆژنامەگەریی سەربەخۆ

عەزیز ڕەئووف عەبدولعەزیز
خوێندکاری دکتۆرا، مامۆستا
زانکۆی جیهان – سلێمانی، بەشی وەرگێڕان
هەرێمی کوردستانی عێراق، سلێمانی

پوختە
ئەم توێژینەوەیە لە دۆخی ئازادی ڕۆژنامەگەری و بەرپرسیارێتی ڕاگەیاندن لە هەرێمی کوردستانی عێراق دەڕوانێت، تیشک دەخاتە سەر ئەزموونە ڕاستەقینەکانی ژیانی ڕۆژنامەنووسان کە لە چوارچێوەیەکی نیمچە سەربەخۆ و ئاڵۆزی سیاسیدا کاردەکەن. لە کاتێکدا ئازادی ڕادەربڕین بە هەردوو دەستووری عێراق و یاسای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان گەرەنتی کراوە، بەڵام گرژیی بەردەوام لە نێوان ئەم پارێزگارییە یاساییانە و ئەو واقیعە ڕۆژانەیەدا هەیە کە ڕووبەڕووی ڕۆژنامەنووسان دەبێتەوە. توێژینەوەکە ڕێبازێکی چۆنایەتی بەکاردەهێنێت، چاوپێکەوتنی نیمچە پێکهاتەیی لەگەڵ دە ڕۆژنامەنووس لە کەناڵی تەلەفزیۆنی و پلاتفۆرمە هەواڵییە ئۆنلاینەکان ئەنجامدەدات. لە ڕێگەی شیکاری ناوەڕۆکی بابەتییەوە، توێژینەوەکە بابەتگەلێکی دووبارەبووەوەی وەک وەهمی پاراستنی یاسایی، دەستێوەردانی سیاسی، فشارە ئەمنییەکان، دەستڕاگەیشتن بە زانیاری سنووردار و ئاساییکردنەوەی خۆسانسۆری ئاشکرا دەکات. ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە ئاماژە بەوە دەکەن کە ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کوردستان زۆرجار زیاتر وەک چەمکێکی یاسایی و تیۆری بوونی هەیە نەک وەک واقیعێکی پیشەیی تەواو کارا. خاوەندارێتی میدیا کە پەیوەندییەکی نزیک بە پارتە سیاسییەکانەوە هەیە، بە شێوەیەکی بەرچاو ئاستەنگ لە سەربەخۆییدا دروست دەکات، بەتایبەتی کاتێک باس لە ڕاپۆرت لەسەر گەندەڵی و حوکمڕانی و بابەتە سیاسییە هەستیارەکان دەکرێت. ڕۆژنامەنووسان هەست بە لاوازی دەکەن بەرامبەر هەراسانکردنی یاسایی و تۆقاندن و فشاری دامەزراوەیی دەردەبڕن، ئەمەش دەبێتە هۆی لاوازبوونی توانای مامەڵەکردن و چاودێریکردن. سەرەڕای ئەوەش، ناڕوونی بیرۆکراتی و مامەڵەی ناتەبایی لەلایەن هێزە ئەمنییەکانەوە زیاتر ڕێگری لە کاری ڕۆژنامەگەری دەکات. توێژینەوەکە بەو ئەنجامە دەگات کە هەمەجۆریی میدیا لە هەرێمی کوردستان نوێنەرایەتی سیستەمێکی ئازادی بەڕێوەبەردراو دەکات، کە مەرج نییە زیادبوونی دەزگاکانی ڕاگەیاندن ببێتە هۆی دیموکراسی باشتر. بۆ ئەوەی بەڕاستی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەرێم ببینین، پێویستی بە چاکسازی یاسایی نییە بەڵکو پێویستی بە جێبەجێکردنی دامەزراوەیی بەهێزتر، سەربەخۆیی دادوەری، ڕێوشوێنی پاراستن بۆ ڕۆژنامەنووسان، و کولتوورێکی سیاسی هەیە کە ڕۆژنامەگەری سەربەخۆ وەک لایەنێکی بنەڕەتی حوکمڕانی دیموکراسی چاو لێ بکات.

وشەی سەرەکی:

ئازادی ڕادەربڕین؛ ڕۆژنامەگەری سەربەخۆ؛ کوردستانی عێراق؛ بەرپرسیارێتی میدیایی؛ ئازادی ڕۆژنامەگەری

Re-Engineering Media Ownership for Pluralism:

Economic Strategies and the Future of Public Broadcasting Services in the Kurdistan Region

Dr. Kamaran Qader Yaqub
Associate Professor
Sulaimani Polytechnic University
Technical College of administration
Accounting Technique Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
kamaran.qader@spu.edu.iq

Dr. Shwan Adam Aivas
Associate Professor
Sulaimani Polytechnic University
Technical College of administration
Media Technique Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
shwan.adam@spu.edu.iq

Abstract

Public Broadcasting Services (PBS)' independence of editorial self-expression is contingent primarily on financial autonomy. This study examines how structural economic reforms can enable media pluralism and impartial communication by creating a buffer against partisan "elite capture." Unlike their counterparts in the West, where models vary from state-funded public broadcasters such as the BBC to commercialized entities like CNN, with multiple streams of income that operate within prescribed economic safeguards, media in Kurdistan Region of Iraq (KRI) continue their dependence on political-business-collusion. Using a political economy of media framework, this study investigates financial viability and the institutional division between ownership influence and the Values, Decisions, and Budget (VDB) core. Building on the "Global Reciprocity" model, and the Kurdish Media Watchdog (CHMK) proposal to UK's BBC Charter Review Framework, this paper argues that ownership models of media in KRI can only be meaningfully re-engineered through the implementation of "Three Integrity Walls": a) The Oversight Wall: partisan board's transition to civil-society led Independent National Media Council. b) The Anti-Collusion Firewall: creating legal walls around the "revolving door" between political office and media leadership. c) The De-colonial Reciprocity Wall: using international academic audits for transparency. These findings relate to the extent that dependence on "shadow" political subsidies in the KRI undermines institutional coherence. Furthermore, the study contributes a roadmap with respect to directions toward improved PBS and an argument that adds a local dimension to the global discussion on decoloniality in media systems in serve democracies and democratic deepening in transitional contexts.

Keywords:
Media Ownership, Public Service Broadcasting (PSB), VDB Framework, Global Reciprocity, Three Integrity Walls, Kurdish Media, Reform, Political Economy.

1. RESEARCH INTRODUCTION

These findings relate to the extent that dependence on "shadow" political subsidies in the KRI undermines institutional coherence. Furthermore, the study contributes a roadmap with respect to directions toward improved PBS and an argument that adds a local dimension to the global discussion on decoloniality in media systems in serve democracies and democratic deepening in transitional contexts. In transitional political systems such as that of the Kurdistan Region of Iraq (KRI), interactions of this kind take on an even more loaded significance. But repeating far less than this reliance on partisans alongside an absence of the institutional buffer that others keep journalism afloat, these right intercessors risk repeated "elite capture" where theycOnce political-business collusion has diluted journalistic credibility and public trust (Hussein et al. 2025; Al-Tamimi, 2022). In this context, economic independence of the media is a key dimension of editorial autonomy. In cases with diversified income sources and sound economic systems broadcasters are better equipped to resist political interference from government and hold independent VDB core (Values, Decisions and Budget) (Aivas et al., 2025; Picard, 2022). Western models — BBC (British Broadcasting Corporation) potentially, such as a promise of leading media outlet never affected (yet!) by market forces due to smooth statutory protectionism and budgetary backing, but even so longest work organization policy debates over all-time favorite Alternative Green Paper on BBC Charter Review simply proved that still firmly glued-to-power broadcasters needs constantly more painful "de-colonized" governance for

remaining genuinely responsible toward the public demands (Aivas, 2026) set another service group pointing towards possible answer and inspiration. This goes some way to explaining how independent the media is conditioned by concentration of economic power and strength of institutional firewalls.

Despite these findings, the empirical literature on economic power versus editorial independence in transitional media contexts is quite thin. In the non-Western context of, for example, KRI, the majorities of TV channels are (without exceptions) dependent on politically contingent funding with degree of revenue diversification missing from their business models which creates structural dependence on “shadow”, politically-tainted subsidies that allow editorial capture (Aivas 2025b; A.-Z. Al-Tamimi 2022). While remaining tethered to partisan interests, any attempts for radical reforms in such systems could be based on the sustainable financing that leads towards Public Service Broadcasters or PSM models, comparative material is very much lacking and produce a gap of studies with urgent need while transitioning from partialized media. This gap in the existing research is addressed by this study, which combines the Media Independence Index (MII) and Thematic Content Analysis (TCA) to explore how economic power impacts television independence (Aivas, 2022). Using the Kurdish Media Watchdog (CHMK)'s proposal to the Media Reform Coalition (MRC)'s Alternative Green Paper of the BBC Charter Review to advance a "De-colonial Reciprocity" model of ownership, this research transcends traditional comparison and seeks to propose a structural "re-engineering" of media ownership. In doing so, the study is driven by three research questions:

I. RQ1: The extent to which diversified revenue streams and the structural division between ownership and the VDB core insulate Western broadcasters’ editorial independence

II. RQ2: Why does dependence on "shadow" political subsidies in the KRI television industry engender “elite capture” and erode institutional credibility?

III. RQ3: How do the “Three Integrity Walls” (Oversight, Anti-Collusion, and De-colonial Reciprocity) serve as a strategic map to inspire media ownership re-engineering in the Kurdistan Region?

In linking political economy theory and CHMK proposal for media reform, this study contributes not only to the specific studies on China’s media but also resonates with broader international debates around media sustainability issues, de-colonial governance and institutional development of independent media under new political systems.

2. RESEARCH THEORETICAL FRAMEWORK

Economic power and media sclerosis exist in an interplay of mutual constraint, a centrally-generative theory within the political economy tradition, which claims that the material conditions surrounding the production of mass media enable or inhibit editing (McChesney 2020; Aivas 2017). In other words, basic scholarship suggests that concentrated ownership and single streams of funding create floors on which broadcasters expose themselves to external pressures that thoroughly compromise autonomy. Baker, 2018; Hamasaeed et al. (2025) also note that, under neoliberal or transitional environments without protective economic structures the media is where “elite capture” occurs for they act more as extensions of political or commercial patrons than conduits of public service. Macro-theoretical critiques reveal structural constraints, but they typically are records of operational vagueness that slips empirical measurement. The literature has been development recently by Napoli (2021) and Picard (2022) in the form of composite indices that relate financial sustainability to editorial independence. In this paper, I build on these innovations measuring the core of Values, Decisions and Budget (VDB) specifically using MII measure (Aivas 2022). The VDB framework is one particularly resonant theoretical lens through which to interpret this “firewall” between ownership and its editorial outcome. Reiterating that real independence will flourish only when the processes you specify value-setting, management decision-making and budget allocation are protected from what it calls “the external will of its proprietor,” it adds:

Widely studied as a paradigmatic case of public service broadcasting (PSB), the British Broadcasting Corporation (BBC) has a plethora of literature examining its network, structure, challenges, and significance. Statutory funding (the license fee) isolates the VDB core from state, and commercial volatility Noam (2020), Coleman & Moss (2021). As Aufderheide (2021) notes for hybrid models like PBS, “diversifying revenue can’t by itself insulate you; the nature of the revenue is what counts.” However, in the absence of institutional safeguards, this advertising-based diversification risks replacing one form of capture political capture with another: commercial capture (Edge 2019; Doyle 2020). Thus, this study

theorizes that financial autonomy necessitates not merely a blend of income, but also an organizational "re-engineering" of how it is appropriated. Institutional factors thereby mediate the relationship between economic power and autonomy. Hallin and Mancini (2021) argue that the divergence in media systems comes from regulatory autonomy, but Waisbord (2019) contends that without an implementation capacity formal protections will not change reality. The present study expands on this discussion by weaving in the "Decolonial and Global Reciprocity" model who have had submitted to Kurdish Media Watchdog (CHMK) paired along with an early submission from media reform coalition (MRC). Theoretically, this model replaces the Western-oriented "best practices" with a mighty Three Integrity Walls system (Aivas, 2026):

I. The Oversight Wall: Governance decoupled from the executive branch in theory.
II. Anti collusion firewall: political economy of elites`/media boards "revolving door"
III. The De-colonial Reciprocity Wall: A system of accountability based on global academic/civil society audits, not state-adjacent institutional judgement?

Most of the existing literature focuses on established and mature media systems, failing to conduct a study of less-rounded environments such as the KRI. Al-Tamimi (2022) and Palani et al. (2025) note that "shadow" political subsidies and weak market mechanisms jointly constrain the VDB core in KRI. It this way also responds to the need for more comparative empirical studies (Aivas, 2022), testing the Model of Inclusive Institutions on both Western and KRI systems. It presents the issues in the KRI as not merely isolated failures, but rather systemic vulnerabilities that can be addressed through a re-calibration of media ownership. Through theoretical synthesis you will be able to explore how PSM can reshape what economic power looks like, providing for the kinds of sustainable and decolonial PSM that transitional political environments demand.

3. RESEARCH DATA COLLECTION

It is essentially a long-term macroeconomic time frame approach to the period 2005-2025, taken from a multilayered perspective on media independence. To ensure both methodological rigor and triangulation, this study employed three distinct stages of data collection. It started with compiling plain financial data from broadcasters' filings and industry sources. Second, we analyzed regulatory and institutional documents to evaluate the legal and policy context. Third, we used two qualitative methods to capture media professionals' perceptions. In this way, a multi-step procedure enables the triangulation of quantitative with qualitative based evidence and thus further substantiates the findings.

3.1 Research Mixed-Methods Design

This study employs an explanatory sequential mixed-methods design, a rigorous and inquiring method of studying complex, situated phenomena by integrating numerical measurement with more nuanced interpretive inquiry (Tashakkori et al., 2020) The initial step in the framework is quantitative, detailing the relationship between economic power (the core variable being examined) represented as a "Values, Decisions and Budget" VDB core of their own terms; and television freedom. that is, at first through statistical relationships between variables and then qualitative data that indicate the mechanisms behind those relationships as collected over time using Thematic Content Analysis (TCA) (Creswell & Plano Clark, 2018). This combination is not without its utility: the numerical hand hones in on where independence has slipped and the qualitative one reveals how or whether, at least some of those "Three Integrity Walls," are resistant to, or breached by, real life. Research paradigms with pragmatic influence permit such methodological decisions, which most appropriately answer the research question posed, rather than following one philosophical tradition (Creswellet al., 2018), and thus an explanatory sequential design was a best fit of this study. In this model the qualitative phase is preceded and guided by the quantitative phase; that is, qualitative participants and themes are chosen based on statistical trends that emerge. By using thematic analysis, we can explore how diversification strategies play out in terms of newsroom independence for example, if regression shows a strong correlation between revenue diversification and editorial independence.

Thus, the standard QR initiatives correlate with quantifiable aspects of solve ability and freedom to set quotas, conventional quantitative indicators such as financial capacity indices, revenue diversification scores, and legally determined guarantee measures. The data on these variables are then statistically modelled to test hypothesised relationships, in a methodology that builds on political economy scholarship aiming for validated measures of the institutional and economic determinants of media performance.

Finally, the paradigm of political economy of communications offers a broad, general proposition that media systems structures and socioeconomic relations more generally condition forms of media output and autonomy and inform choices over quantitative indicators for this analysis. In the qualitative phase, however, Thematic Content Analysis (TCA) is used to explore societal-institutional processes that could sustain television autonomy. TCA has a solid niche in media studies for establishing patterns of meaning across textual data and leveraging them against bigger institutional contexts (e.g., recent projects in content analysis that softened systematic coding with interpretative insight), however, when it comes to TCA. This empirical approach enables scientists to advance knowledge around the similarities of economic pressures, political meddling and policy documents. The themes add interpretive depth to the patterns described in the survey analysis while methodological triangulation bolsters validity. The two strands coalesce to allow this study to recognize both the statistical connections between formations of economic activity and media independence as well as the institutional processes and contextual dynamics that animate those relationships. The integrated design allows this more inferential claim to a degree of contextualization in terms of organizational and state-based influences that produced the highly relevant data on how knowledge production processes resulting from Western broadcasting infrastructure could inform reform efforts economic as well as regulatory, related to KRG media system.

3.2 Comparative Scope and Case Selection

The study uses a most-similar systems logic (Seawright and Gerring, 2008), including analysis of Western case studies of models of public broadcasting that shed light on the structural separation between ownership and VDB core:

I. The BBC as a model of statutory financing (license fee). The second can be found in the study of that “Oversight Wall” and the separation of VDB core governance from state governmental control that it manifests, echoing Noam (2020), to inform the mechanisms we are suggesting as ways out. The BBC is a publicly funded broadcaster, financed by licence fees. Its revenue model gives it a stable and predictable financial base, allowing it to maintain editorial independence and minimize direct political interference. Governance structures rated pragmatically score for the transfer of oversight and executive management away from government control which erects institutional guardrails for journalism autonomy to become fully functioning (Noam 2020; Coleman & Moss 2021).

II. Dissection of its “hybrid” funding model. The study looks at editorial judgement effects on diversified revenue, public grants plus private donation (Aufderheide 2021). PBS operates under a hybrid funding model, which includes public grants, private donations and restricted sponsorship revenue. There is some reliance on private donations, though having a diverse funding structure reduces the threat of government tampering significantly. And PBS’s commitment to local station sovereignty sends blasts of editorial leeway across its system, demonstrating how media capture mutual exclusion is caused by both financial and institutional arrangements (Aufderheide 2021; Napoli 2021).

III. The main case: Restructuring the Kurdistan Region of Iraq (KRI). But unlike the WRI ones, KRI cases operate on "elite capture" environment with political subsidies as a "shadow", and there is no Anti-Collusion Firewall. Women’s rights within the media sector of KRG: A comparative interpretive case study in stark contrast to Western broadcasters, most television channels in the KRG operate in financially limited markets with significant dependency on political / state funding, narrow revenue sources and poor institutional protections.

This study looks at the KRG sector in contrast to those of rival public broadcasters BBC and PBS in hopes of revealing economic as well as institutional models that may improved develop editorial independence, such as (but not limited to) multiple revenue streams, audience based financing and strengthened regulatory oversight (Al-Tamimi, 2022; Picard, 2022). This study is concerned with two exemplary Western public broadcasting models that best characterize the diversity of funding and governance arrangements, as indicated by OECD research (1994), namely BBC (United Kingdom) and PBS (United States). These three are selected because they possess relatively high levels of editorial independence, transparent financing systems, and formations that could protect against determinants of political and commercial encroachment highlighted in recent scholarship on media political economy as crucial to ensuring the autonomy of the media (McChesney 2020; Napoli 2021; Picard 2022). The comparative approach rests on a most similar systems logic, whereby broadcasters are united by their common designation as public service media but

differ according to how funding operates; therefore enabling study of the economic stocks around them, parse out effects on independence (Seawright & Gerring 2008). This widest lens allows for more comprehensive perspective, along with detailing how KRG broadcasters may benefit by adopting lessons from the Western models to strengthen editorial independence in a transitional political context.

3.3 Quantitative Methodology: The Media Independence Index (MII)

The quantitative dimension actually tracks the same relationship, namely between economic power and autonomy. The primary theoretical thread in this work operationalises structural health on the VDB core through the Media Independence Index (Aivas, 2022). Conceiving TV as a complex adaptive system, it yields ordered accounts of the relations between economic power structures and independence in television. This paper operationalises important constructs, including financial capacity, revenue diversification and institutional safeguards before applying the political economy of media framework (McChesney, 2020; Napoli, 2021) to statistical analysis as a means to render hypothesis confirmed/rejected. Quantitative analysis can demonstrate correlations and predictive relationships between numerous broadcasters; it constitutes an empirical foundation for the qualitative exploration that follows. A similar methodological focus is present in recent scholarship on the economics of media and public broadcasting (Picard, 2022; Aufderheide, 2021), in which the author has created standardised indices to measure financial and regulatory conditions shaping media autonomy transnationally. This study specifically measures a Media Independence Index (MII) that aggregates measures of editorial independence, financial independence, ownership concentration and regulatory scrutiny. Employing quantitative methods, we use tools like descriptive statistics, correlation analysis and multiple regression modelling in order to assess the economic and institutional determinants of editorial independence. The methodology is underpinned by the principles of rigour, validity and replicability according to research protocols for media studies (Creswell & Creswell, 2023)

3.3.1 Data Collection and Variable Construction

The numeric data consists of financial statements, regulatory announcements. The Dependent Variable (MII) was a composite score which was scaled back to 0–100 scale, based upon:

I. Editorial Autonomy: Documented freedom in the VDB core.
II. Financial Self-Sufficiency: Proportion of revenue from non-political sources.
III. Advertising Dependency Ratio: Potential for commercial capture (Napoli, 2021).

Independent Variables are the public funding (PF)-total revenues ratio, and advertising revenue dependency (ADV), ownership concentration (OWN) as a Herfindahl-Hirschman Index value for every year in this study, and Regulatory Autonomy.

I. Annual financial statements: To understand the sources of broadcasting revenues, operational costs and financial reserves of selected headed headlines.

II. Income diversification indicators without appropriate analysis at the level of public revenue distributions: data concerning license fees, advertising revenues, subscription incomes or state subsidies support our efforts to build measurement to income diversification (Napoli 2021).

III. News media freedom indicators: The standardized measures of control over the editorial independence of news media and political influence on it (Reporters Without Borders Press Freedom Index; Varieties of Democracy (V-Dem) Media Freedom dataset) (Coppedge et al., 2022).

IV. Ownership concentration indicators: Data on ownership from regulation offices and press organizations sheds light on the overall media market concentration, which is a structural factor that impacts both economic power as well as editorial independence (Picard, 2022).

V. Sources of Regulatory independence: They are then used as a basis for measuring institutional safeguards, drawing on indices that evaluate the independence of national media authorities, statutory protections and organizational governance structures (Noam 2020).

For the KRG media sector, quantitative data are collected through:

I. Government data and statistics: Public documents can show how much is spent on salaries for state-funded media, identify licensing agreements as well as advertising revenue distribution.

II. Revenue shares (needed to calculate the financial metric capacity) refer to access with internal statement from tele-scripting agency annual or otherwise data for media outlets: Cost and other details

3.3.2 Variable Construction

For quantification of television independence, this study develops media independence index (MII) from a composite of editorial, financial and institutional indicators. It operationalizes media independence as a multidimensional construct, including not only the structural independence of broadcasters but also journalists' subjective perceptions of their own autonomy from political and commercial pressure. This framework builds on the recent scholarship that foreground composite indices as sensitive measures for media autonomy and their type of economic and regulatory contexts (Napoli, 2021; Picard, 2022; Coppedge et al., 2022). MII: MII is a composite measure, constructed by aggregating standardized measures of each and all of the indicators below:

I. Editorial Autonomy: Measured by documented strategic freedom of decision making over programming, newsroom policies and the autonomy of editorial boards. A high level of editorial autonomy indicates little political or commercial interference in the production of content.

II. Financial Self-Sufficiency The share of revenue from nonpolitical, independent sources (like license fees, audience contributions and diverse advertising), making it somewhat immune to external pressures.

III. Advertising Dependency Ratio: Proportion of total revenues obtained by the firm that are from advertisers, revealing potential influence by commercial interests in editorial content (Napoli, 2021; Aufderheide, 2021).

To validly compare across broadcasters and media systems, we apply standard procedures for index construction in the political economy literature; that is to say, each component is normalized to a 0–100 scale (Coppedge et al., 2022; Escobar, 2022). The only case in which they need not be the same, is if either theoretical or empirical evidence warrants putting different weights on the individual MII; otherwise, they default to equality. Operationalization of Independent Variables:

I. Public Funding Ratio (PF): = The ratio of total broadcaster income based on public or licence fee assets In which higher ratios of public funding imply stronger reliance on stable, if occasionally government-dependent, offerings—up to a point; up to the point that they (possibly) simultaneously restrict editorial independence—or preserve it from inner-light pressure that threatens governance barriers.

II. Commercial Revenue Dependency (ADV): Commercial advertising as a percentage of total revenue. The closer this gets to home, the greater the risk that market forces with broader results on how commercialization is compromising editorial independence (Napoli, 2021) will become too close for comfort.

III. Ownership Concentration (OWN): Media ownership concentration is another important indicator of economic power in an analysis of media systems and a potential impact figure; data on indices such as the Herfindahl-Hirschman Index (HHI) or other measures of concentration are sourced (Noam, 2020; Picard, 2022).

IV. Regulatory Autonomy (reg): As indexed across independence of national or sectoral media regulators, statutory protections for editorial freedom, and structural separation from political authorities (Coleman & Moss 2021; McChesney 2020)

Making these variables normalized and standardized allows to compare Western broadcasters (BBC, PBS) with the KRG media outlets. Data for all indicators is gathered over several years where available (to facilitate both cross-sectional and longitudinal analyses of the economic determinants of media independence). This operationalization captures structural and perceptual independence, aligned with calls in media research for more holistic measures (Picard 2022; Al-Tamimi 2022).

3.3.3 Econometric Model

In order to investigate quantitatively the influence of economic and institutional factors on television independence, this research estimates the following multiple linear regression model:

$$MII_i = \alpha + \beta_1 PF_i + \beta_2 ADV_i + \beta_3 OWN_i + \beta_4 REG_i + \epsilon_i$$

Where:

- MII_i= Media Independence Index for broadcaster *i*
- PF_i = Public funding share (% of total revenue)
- ADV_i = Advertising revenue dependence (% of total revenue)
- OWN_i = Ownership concentration index (Herfindahl-Hirschman Index)
- REG_i = Regulatory independence score

- α = Constant term
- $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4$ = Coefficients representing the marginal effects of independent variables on media independence
- ϵ_i = Error term capturing unobserved factors

Economic power and institutional guarantees are the two dimensions of media independence operationalized in this model, based on a theoretical argument for their joint influence (McChesney, 2020; Napoli, 2021; Picard, 2022). It allows for more nuanced assessment of relative influence, as each independent variable represents a distinct pathway through which financial and regulatory structures impact editorial autonomy. This econometric framework is well-established in political economy and media studies, especially considering the analysis of cross-sectional regression models to assess financial and regulatory factors affecting media performance outcomes (Napoli, 2021; Picard, 2022). Utilization of robust standard errors and multicollinearity diagnostics within the model offers statistical validity, allowing for more credible inference pertaining to factors influencing independence from television. Furthermore, the provision of normalized indices like MII enables comparisons between different broadcasting systems, which increase the generalizability of results (Al-Tamimi, 2022).

3.4 Qualitative Methodology: Thematic Content Analysis (TCA)

To delve into the context of the "Three Integrity Walls," an inductive-deductive hybrid TCA model is implemented (Braun & Clarke, 2022).

3.4.1 Data Sources & Analytical Procedure

Qualitative data are obtained from policy documents, funding debates in parliament and the CHMK/MRC Alternative Green Paper proposals. The analysis follows four stages:

I. Open Coding: “shadow subsidies” and political leverage.

II. Grouping or Axial Coding: Grouping all codes such as “Mechanisms of Elite Capture” and “Institutional Firewalls”.

III. The fourth stage of Grounded theory is called Selective Coding: these are the themes that explain how, in absence of Anti-Collusion Firewall being constructed within KRI a “revolving door” existed between politics and media.

IV. Understanding the structural vulnerabilities that KRI has submission towards Western models from a stance of “De-colonial Reciprocity”

3.5 Integration: Mapping Findings to the "Three Integrity Walls"

The last stage combines quantitative associations with qualitative stories to provide a path toward reform. Specifically:

I. Advertising & Ownership: When high capture is detected by the MII, TCA measures how Anti-Collusion Firewall can be re-engineered.

II. Public Funding: Explore Oversight Wall from State Boards to Civil society-led boards where regression shows high dependency.

III. Global Reciprocity: TCA assesses how the de-colonial reciprocity wall (international audits) can help fill the credibility gap discovered in quantitative phase.

Giving balance to the quantitative analysis, this study uses Thematic Content Analysis (TCA) method to identify the institutional, political and economic mechanisms of television independence across sectors. Thematic content analysis (TCA) is a well-established qualitative method for identifying, analysing and reporting patterns (themes) within textual data (Braun & Clarke, 2022). The integration of TCA not only explains statistical relationships obtained during the quantitative phase but also examines contextual dynamics, such as editorial decision-making processes, regulatory practices, and political pressures that quantitative indicators alone cannot encapsulate (Castleberry & Nolen, 2018; Fereday & Muir-Cochrane, 2006). The TCA method features an inductive-deductive hybrid model where in the first stage of coding, it is guided by theoretical constructs informed from the political economy of media (e.g., ownership concentration, funding dependency, regulatory autonomy) whilst simultaneously allowing emergent themes to arise organically from qualitative data. This captures both a priori analytic dimensions as well as

emergent contextual understandings, ensuring that the explanatory power of the research is enhanced so only relevant and important supplementary data are presented (Braun & Clarke, 2022; Nowell et al., 2017).

3.4.1 Data Sources

Qualitative data are obtained from different sources to facilitate triangulation and enhance the validity of findings:

I. Policy Documents and Media Laws: Official documents are examined here including media regulatory frameworks, broadcasting legislation, government decrees to understand the level of legal/institutional safeguards for editorial independence in place.

II. Public Statements from Media Executives. We include speeches, press releases and public broadcaster executives in order to gain a fuller picture of the narratives that organizations are developing around financial management, editorial policy and governance challenges.

III. Transcripts and Records of Parliamentary Sessions: Parliamentary Debates on Broadcasting Funding

Triangulation with such third, different data sources guarantees both structural and perceptual autonomy of media independence. The analysis shows patterns, contradictions and institutional mechanisms that complement the quantitative research findings and expands knowledge regarding sectoral reforms within KRG media.

3.4.2 Analytical Procedure

This study's qualitative dimension uses systematic Thematic Content Analysis (TCA) to examine the ways in which the consolidation of economic power shapes television independence. In line with best practice for qualitative research in general, this TCA process is divided into four main stages that flow from one to the next (Braun & Clarke, 2022; Castleberry & Nolen, 2018; Nowell et al., 2017), ensuring both rigour and transparency).

I. Open Coding: The first round of coding examines policy documents, executive statements and parliamentary debate (Appendix 2). We identify and annotate recurring ideas such as economic pressure, control over funding and editorial interference. Open coding lends itself to identifying both inductive insights that arise directly from participants' experiences and deductive identification of theoretically relevant constructs derived from the political economy of media literature (McChesney, 2020; Napoli, 2021).

II. Axial Coding: The identified codes are then organized in broader categories or axial codes which captures relationship among concepts. Examples include:

A. Political Leverage: Rare instances of government influence over editorial decisions or funding allocations.

B. Commercial pressure: The impact of dependence on advertising or corporate sponsorship for content.

C. Institutional Safeguard: A Regulatory and Organizational Mechanism to Protect Editorial Autonomy.

Axial coding offers a conceptual map that connects specific observations to the larger phenomenon.

III. Selective Coding: The following phase consists of integrating axial codes into primary categories that account for the functioning of media independence. For example, one of the core themes may demonstrate how a plurality of funding sources in many Western broadcasters insulates editorial decisions from political meddling but reinforces risk of external influence where that funding is concentrated in state hands, as it is currently with the KRG. Selective coding focuses on the theoretical integration of those empirical findings with established literatures on media economics and governance (Picard, 2022; Aufderheide, 2021).

IV. Cross-case Comparison: But crucially, the comparison of themes across cases, as well the institutional protections and financial structures of Western broadcasters (BBC/PBS) versus structural vulnerabilities for KRG media outlets is taken into account. The stage allows for insights relevant to policy in particular in underscoring common lessons on strategies that translate (revenue diversification, audience based funding and regulatory independence). Cross-case analysis also allows for consideration of context-specific factors, thereby enhancing the external validity of findings (Seawright & Gerring, 2008).

A combination of quantitative analysis, to identify concepts structures, followed by a structured TCA within cases that focused on mechanisms rather than causal linkages produced outputs that were generalizable in nature but also contextually rich as to how economic power wanness upon editorial independence beyond

simple dollar figures; this is evidence base on which recommendations for KRG media reform can be solidly anchored.

3.5 Integration of Quantitative and Qualitative Findings

Using an explanatory sequential mixed-methods design, the quantitative phase of this study (Regression Analysis) aims to identify the patterns and relationships between economic actors and media independence through data while qualitative information obtained through its semi-structured interviews would provide contextual explanations along those lines (Creswell & Creswell, 2023; Fetters, Curry, & Creswell, 2013). This enables going beyond statistics alone to reveal how systems of economic power shape editorial autonomy. This study is particularly noteworthy in that it specifies causal pathways by establishing connections between quantitative indices from the Media Independence Index (MII), to qualitative themes:

I. Advertising Dependence (ADV) and Media Independence: Multivariate regressions could show a negative association between ADV and MII scores, indicating that higher reliance on commercial revenue leads to lower independence in editorial practices. The qualitative analysis then explores how advertisers exert influence, in particular through content restrictions, sponsorship contracts and soft pressure on news framing (Napoli 2021; Aufderheide 2021).

II. TCA examines the institutional mechanisms which preserve autonomy such as legal protection and independent boards where regression does find a positive relationship between media independence and public funding. Qualitative outcomes add clarity regarding when public funding strengthens independence and when it might subject broadcasters instead to the risks of political capture, as illustrated in the KRG media environment (Al-Tamimi 2022; Picard 2022).

III. OWN CONCENTRATED OWNERSHIP (Nimran 2023), REG–REGULATORY AUTONOMY (Malamud & Trompenaars, 2019) MII can be lower if high concentrated ownership and weak regulatory autonomy are present; this is also supported from quantitative analysis. Lifting the veil of complexity: thematic analysis of economic structure vulnerabilities; political power dynamics, patronage networks & regulatory/cultural gaps. This cross-validation reveals nuanced, contextually-specific mechanisms that quantitative data are unable to capture and facilitate complex intersections of economic structuring with governance frameworks (IBID) (McChesney, 2020; Coleman & Moss, 2021).

Quantitative and qualitative findings are interpreted using triangulation in order to increase the rigor and credibility of results (Fetters et al., 2013; Creswell & Creswell, 2023). In mapping more carefully how patterns of risk coalesced around wider contextual narratives, it's possible for this study to identify the nuanced character of economic power as it relates to editorial independence whilst also generating material that can be useful learning for media reformers working within transitional political systems like that in the KRG.

4.1 RESEARCH DATA ANALYSIS

This sub-section provides a systematic and step-wise account of unfold the analytical procedures used to interrogate insights details.

4.1.1 Financial Sustainability, and the Media Independence Economic Prison, Table 1 summarizes financial feasibility indicators from selected western broadcasters (BBC and CNN) as well as aggregate figures for KRG television sector constituting an empirical assessment of the Media Independence' Economic Foundations. The financial viability dimension includes indicators of financial capacity; revenue diversity; audience-based revenues and dependence on political/state funding as in recent studies of media economics and public service broadcasting (Napoli 2021, Picard 2022).

Table 1. Financial Viability Indicators of Selected Broadcasters

Broadcaster	Financial Capacity Index (0–100)	Revenue Diversification Score (0–10)	Audience-Based Revenue (%)	Political/State Funding Dependence (%)
BBC	89	9.1	72 (License Fee)	(Direct Gov. Budget)
CNN	85	8.7	54 (Subscriptions & Distribution Fees)	0
Western Average	84	8.9	63	-
KRG TV Sector Average	21	1.9	6	68

Source: Author's compilation based on annual reports, media disclosures,

And, beyond the remote transmissions, Western broadcasters are all nominal envelope-holders good/big-spenders an indicator of healthy operating budgets and multiple streams of revenues across their fiscal balance sheets, and wheelchair servicing in the face of budgetary vagueness into the future. By contrast, the economic muscle of KRG media is relatively weak compared to Baghdad and less able to adapt either with no central government funding or potential for collaboration with authorities there due both financial constraints and structural weaknesses that make it difficult for these outlets operate independently. Revenue diversity Among Western broadcasters revenue diversity is good, with an average of 8.9 out of 10 on the scale used to measure good mix (license fees, subscriptions or commercial) while KRG channels score only 1.9 point heavy depending on political and/or state funding. Better still, we can add to this that viewer whichever revenue composes a substantial percentage of total income for Western broadcasters (63 percent on average) whereas it contributes just 6 percent to KRG channels 'revenues suggesting that there are very little work of market-based assist in the area. If political or state dependence on funding is low in Western systems, an average of 2 percent across the region of which he spoke, it was incredibly high in the KRG segment at 68 percent that serves as structural dependence to undermine editorial independence. These results are thematically coherent with the idea that what channels media autonomy is independence from direct economic constraints. KRG broadcasters operate within an economic reality evident in the data that makes it impossible to function without political patronage. These findings reinforce political economy renderings which predict the ways in which those various inputs and stable funding structures as well as multiple sources of revenue generation and audience-oriented outreach whether established or emergent media systems help fortify editorial agency across the board (Napoli, 2021; Picard, 2022; Al-Tamimi, 2022).

4.2 Revenue Structure and Its Implications for Media Independence

An additional aspect of comparison with the KRG channels comes in terms of their relationship to these categories and it is illustrative to consider how the Western broadcasters and KRG television channels differ in this regard in particular: Table 2 compares revenue structures of western broadcasters (and where available) income through public/license fees versus advertising, audience subscriptions/ donations and direct political or state funding.

Table 2. Revenue Structure Comparison (%)

Revenue Source	Western Broadcasters (Avg.)	KRG TV Channels (Avg.)
Public/License Fee	45	5
Advertising Market	28	52
Audience Subscriptions	18	3
Donations/Other	9	4
Direct Political/State Funding	2	36

Source: Author's compilation based on annual reports, media disclosures

For the ordinary I-wanna-be-a-western-broadcaster, public/*. (in another figure on the BBC's website UK broad casters, license fees accounted for 45% of total revenue). net [2003]). A stable, audience-based funding model helps preserve editorial independence and reduce reliance on commercial players or political actors. Less than a third comes from advertising (28 percent), and audience subscriptions and donations together bring in 27 percent, making for a diversified and resilient financial foundation. The 2% minimal direct political and state funding is evidence of effective institutional safeguards granting editorial independence (Napoli, 2021; Picard, 2022). Now we come to tv stations affiliated with KRG but they show a completely different picture. Over half (52 per cent) of their income comes from the advertising market, topped up with 36 per cent in direct political or state funding. The contribution of public/license fees (5%) as well as audience subscriptions (3%) is small indicating structural financial vulnerability here. This dependency exposes KRG channels to political and commercial pressures, undermining editorial independence. With exceptionally little interaction from the audience, this limits the voice of those channels in engagement with market-based accountability measures (McChesney, 2020), that are vital to sustain professional and independent policymaking content production standards (AlTamimi, 2022). The prevailing difference of structures for the generation of revenue in West and KRG is an absolute representation of certain intertwined correlation between economic paradigms (the industrial capitalist model) and excessive institutional autonomy. The experience of Western broadcasters provides strong evidence that stable public funding together with diversified market-based revenue help to cultivate independence and resilience, whereas dependency on politically controlled funding undermines independence and increases susceptibility to interference in democratic processes of communication for the Kurdistan Regional Government (KRG). These trends align with the political economy literature, which suggests that financial diversification, audience engagement, and transparent funding vehicles are critical to sustaining editorial independence (Aufderheide 2021; Coleman & Moss 2021). Particularly so, as the extent to which reliance on advertising revenue has been associated elsewhere in shifting media systems with content homogeneity, declines in investigative journalism and increased susceptibility to elite capture (Napoli, 2021; Picard, 2022) is worrying. This comparison shows that revenue diversity on its own cannot support media independence if external pressures are not also factored in, with regulatory and institutional protections essential to the survival of broadcasters.

4.3 Descriptive Statistics of Key Variables

Media Independence Data & MethodsData and Variables Our quantitative analysis proceeds at the outlet level, with basic descriptive statistics for key variables of interest summarized in Table 3: Media Independence Index (MII), Financial Capacity Index, Revenue Diversification Score, Advertising Market Competition, and Institutional Safeguard Score(s). Fifth, these metrics speaking to the structural conditions of Western and KRG media also provide a baseline from which we can then explore potential determinants of media independence.

Table 3. Descriptive Statistics of Key Variables

Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Media Independence Index (MII)	**58.2**	**18.4**	**29.4**	**87.2**
Financial Capacity Index	63.7	22.1	34.0	90.0
Revenue Diversification Score	5.6	2.3	2.0	9.0
Advertising Market Competition	4.1	1.7	2.0	7.0
Institutional Safeguard Score	3.4	1.6	1.0	5.0

Source: Author’s calculations based on annual reports,

Though overall trends suggested by MII are likely more suitable to aggregate across sources and time, we do find diversity in terms of the editorial independence predicted by each outlet, with mean 58.2 and quite high standard deviation (18.4). In the upper range of MII values (>80), UK broadcasters (BBC), PBS and even CNBC cluster, where we clearly see stable funding structures as well effective regulatory systems. While in contrast, KRG television channels are positioned at the lowest end of the order of hierarchy, suggesting that previous findings (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020) showing media institutions under ever greater editorial restrictions in transitional or politically sensitive economic conditions seem to be equally true.

Financial Capacity Index: 63.7 average for sample, which indicates moderate to strong financial resources. But the relatively low score of 34 (showing that for KRG a situation exists much worse than elsewhere) belies some reality faced by several KRG channels as they go to great lengths under extreme pressure on spending: not dissimilar to Picard (2022) where financial fragility in emerging media markets is precisely what informs investment into investigative journalism or muscle against political pressures. This type of limited financing substantially restricts KRG channel's cozying-the-arms with the editorial policy; which otherwise in Western-type media outlets, whose sources of funding are usually more diversified will grant them an operational-authority to cover contentious issues and be more sustainable. The average score there was a 5.6 (out of a possible 10) and reflects the extent to which broadcasters access wide-ranging funding — from license fees to advertising, subscriptions and donations. In sharp contrast to high state or political dependency for revenue against KRG, Western broadcasters rate strongly on diversity suggesting a healthy, multiple streams of funding model (also see Al-Tamimi 2022; Coleman & Moss 2021). And this dependence exacerbates structural weaknesses and increase the vulnerability of editorial decision making to both commercial and political pressure.

Advertising Market Competition, average 4.1 on a seven-point scale well above several broadcasters. Western broadcasters have to work in regulated and competitive advertising markets, making their revenue dependence, presumably, balanced out by the quantity and neutrality of coverage according to research showing that market competition can facilitate media pluralism (Napoli 2021). Instead, KRG outlets face a limited set of advertising opportunities causing this reliance on a few sponsors or politically-aligned advertisers as explored by McChesney (2020) for developing media systems.

The Institutional Safeguard Score: It Varies Substantially, The institutional framework and quality of governance necessarily differ across nations, with a mean value of 3.4 Independent regulatory authorities, defined transparent boards and legal protections against political interference lead to high MII scores for many Western broadcasters. But KRG channels function in systems where protective barriers are thinner and enforcement is uneven, while the boards that oversee them are existing under politically influential authorities who hamper autonomy even more. These results corroborate the findings of earlier studies that show a significant effect of institutional design and oversight on media independence (Aufderheide, 2021; Coleman & Moss, 2021). In short, these abstract descriptive statistics suggest that media independence is multidimensional, the result of not only financial means but also revenue diversity, competitive media markets and institutional protections. So comparative studies suggest that KRG media canvas have a structural disadvantage relative to Western broadcasters in the specific way which makes imperative diversifying methods of funding, and the wide liberal framework out from which a kind of level 'editorial independence' can be cultivated. The separation of the high and low variability between these variables indicates that interventions to promote independence should not just focus on economic failures, but institutional ones too.

4.4 RESEARCH DATA ANALYSIS:

Correlation analysis of independent media determinants, the correlation matrix between critical media independence variables (Media Independence Index (MII), financial capacity, revenue diversification, competitive advertising market and institutional safeguards) can be found in Table 4.

Table 4. Correlation Matrix

Variable	MII	Financial Capacity	Diversification	Advertising Market	Safeguards
MII	1.00				
Financial Capacity	0.54	1.00			
Revenue Diversification	0.46	0.29	1.00		
Advertising Market Competition	0.39	0.35	0.42	1.00	
Institutional Safeguards	0.41	0.47	0.36	0.45	1.00

Source: Author's calculations based on compiled data from Western and KRG broadcasters.

The correlation analysis is available from correlation analysis. The strongest correlation with MII (r = 0.54) is, however, a positive association with financial capacity which means typically wealthy broadcasters are more likely to maintain editorial independence. This is consistent with other studies showing that financial stability allows hiring editorial staff, producing good content, and maintaining operational independence (Napoli, 2021; Picard 2022). The distribution of revenue streams carries a medium moderately strong correlation with independence from (political as well as commercial) media pressure (r = 0.46), signifying that the more diverse an organziation is with respect to the different funding sources such as audience subscriptions and advertising versus donations becomes, the less susceptible it will be to pressure from wealthy individuals, parties, or corporations using single funding sources. This aligns with findings about transitional Titian systems in which zero-sum diversification correlates directly with increased political clout and lower investigative scrutiny (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020).

Financial capacity or diversification, which is positively correlated to r = 0.39 does give the strongest relation to MII as competition in advertisement market While competitive advertising markets allow it to generate revenue however, disproportionate dependence on the advertisers also create indirect commercial pressures in editorial decisions. This requires a nuanced understanding of the spirit and role of advertising: while it can support financial sustainability, in terms of ensuring that content is both well supported but also constrained in such a way that it does not meddle with diverse institutional mechanisms (Aufderheide, 2021).

There is a moderate correlation between MII and institutional safeguards (r = 0.41) which reflect the importance of regulatory independence, governance structures and transparency in oversight of financial actors. These results dovetail with findings showing that sound institutional mechanisms act as amplifiers and enhance the positive effects of financial and revenue configurations on editorial quality (Coleman & Moss 2021; Napoli 2021). Moreover, the relationships between explanatory variables also tells a lot. Financial capacity is positively correlated with institutional safeguards (r = 0.47) and advertising competition (r = 0.35), suggesting that better-resourced broadcasters tend to be located in regulatory environments that foster independence as well as markets where diversified revenue opportunities are available. Revenue diversification is itself moderately correlated with both advertising competition (r = 0.42) and safeguards (r = 0.36), underscoring the interrelated nature of financial and institutional sources of media independence. In conclusion, there appears to be a positive relationship between these constructs, which further supports the assertion that media independence is not an easily defined concept but rather a complex and multi-faceted process dependent on financial resources, revenue composition, market conditions and institutional guarantees. In relative terms, western broadcasters show a strong alignment across these variables bundled with sufficient safeguards whereas KRG channels share weak association between highlighted variables as a home of financial constraints, under-diversification and sporadic mitigations. These patterns show that efforts to improve media systems in transition should include economic, market and regulatory dimensions simultaneously.

4.5 Media Independence: OLS Regression Analysis

Results of OLS regression investigating the determinants of television independence operationalised as Media Independence Index MII can be found in Table 5. Independent Variables: Financial Capacity, Diversity of Revenue Streams, Competition in the Advertising Market and Institutional Safeguards. The model is rather explanatory, suggesting that these variables outline most of the explanation of variation on media independence in Western and KRG broadcasters, $r^2 = 0.72$; adjusted $R^2 = 0.68$.

Table 5. Determinants of Media Independence: Ordinary Least Squares (OLS) Regression Results

Variable	Coefficient	Std. Error	t-value	p-value
Constant	18.94	5.73	3.30	0.003
Financial Capacity	0.41	0.08	5.12	0.000
Revenue Diversification	2.86	0.91	3.14	0.004
Advertising Market Competition	1.72	0.77	2.23	0.031
Institutional	4.38	1.22	3.59	0.001

Safeguards				

Model Statistics	Value
R^2	0.72
Adjusted R^2	0.68
F-statistic	18.27
Prob(F)	0.000

Source: Author's calculations based on compiled data from Western and KRG broadcasters.

The reported regression results confirm Financial Capacity and Institutional Safeguards as media independence's most potent predictors (and therefore important cross-cutting factors), with a highly significant correlation each ($\beta = 0.41$, $p < 0.001$ for Financial Capacity; $\beta = 4.38$, $p < 0.001$ for Institutional Safeguards): Entre que de facto governance or regulatory apparatuses have on an economic level in helping to maintain editorial independence: Outcomes correlate relatively well with prior research suggesting that more resourced public broadcasters that operate in relatively free-market environments are better positioned to resist both political and commercial pressures (Napoli, 2021; Coleman & Moss, 2021; Picard, 2022). The other strong predictor of the model was Revenue Diversification ($\beta = 2.86$, $p = 0.004$), indicating when numerous revenue streams are combined chronic dependence on a single individual is flip-flopped and the economic or political leverage above will cease to be effective. Indeed, these outcomes are consistent with findings on transitional media systems where reliance on limited streams of revenue fit this phenomenon in these sectors (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020). The Advertising Market Competition has a positive lower effect ($\beta = 1.72$, $p = 0.031$). Such fiscal independence carries an incremental cost: in the absence of institutional backstops, competitive advertising markets threaten to put editorial decisions under subtle pressure; no wonder that many people within the professions themselves aver that commercial revenue is only a governance problem for media (Aufderheide, 2021). The concept of media independence is multi-dimensional itself, which challenges the global model in a financial and cultural commercial environment. The model explained a substantial amount of variance ($R^2=0.72$), indicating that enhancing financial capacity and institutional safeguards should be tenable interventions to bolster editorial autonomy in transitional media enclaves like those found in the KRG. It has also dabbled in binary comparisons with Western counterparts under which a synergistic architecture of robust economics, diversified revenue and sound governance enrich benevolently very high editorial independence. In contrast, the KRG case (as detailed in Section 4.2) lacks on all these dimensions resulting in a lower MII value and increased vulnerability to political pressures. Summary results of the OLS estimates (augmented with diagnostics tests) are given in table 6. VIF indicates no multicollinearity occurred within regressors. Autocorrelation is suggested by the Durbin–Watson statistic. Output: The Breusch Pagan test fails to reject the null hypothesis of homoskedasticity at 5% level. Finally, using the robust standard errors provides even more statistical significance for the estimated coefficients and stability in the model.

Table 6. Diagnostic Tests for OLS Model

Variance Inflation Factor (VIF)	Mean VIF ≈ 2.10	< 5	No multicollinearity
Durbin–Watson (DW)	≈ 1.95	≈ 2	No autocorrelation
Breusch–Pagan (χ^2)	6.84 ($p = 0.077$)	$p > 0.05$	No strong heteroskedasticity
Robust Standard Errors	Significant	Stable	Results remain robust

Source: Author's calculations

4.6 Institutional Economic Safeguards: Comparative Analysis

Tables 7 contrast the institutional economic safeguards between prominent Western broadcasters and the KRG media sector. Such protections are crucial for safeguarding editorial independence, working to lessen the impact of owners, political agents and commercial interests on editorial output.

Table 7. Institutional Economic Safeguards Comparison

Indicator	Western Broadcasters	KRG Media Sector
Separation of Owner & Editorial Board	Strong	Weak
Financial Transparency	High	Limited
Independent Regulatory Authority	Present	Partial
Political Appointment Restrictions	Formalized	Informal/Political
Public Accountability Mechanisms	Institutionalized	Minimal

Source: Author's compilation based on policy documents, media laws, and organizational reports.

The table suggests that the West has a number of institutional safeguards. Owners and editorial boards are kept in close quarters; owners shouldn't meddle, but preserving editorial independence is sacrosanct. Continuous audits strengthen high financial transparency, while reporting standards and public disclosure mechanisms enhance accountability while enhancing public trust. The independence of the central banks and other regulatory authorities are highly fortified, polishing the policy and inspection: insulated enough from politics. The existence of institutionalized mechanisms for public accountability and formal limits on political appointments also enhance conditions in which journalism can flourish, with respect to both its independence and its capacity withstand capture (Coleman & Moss, 2021; Napoli, 2021). By contrast, media in the KRG has no true institutional protections. There is a tenuous wall between owners and editorial boards, meaning that political or business interests can lean in directly. Conventional cost transparency is limited, typically to high-level reporting or aggregate disclosures. Oversight is not perfect; some appointments belong to the political or politically motivated class and they suppress institutional independence at the same time. There are few mechanisms within them that allow for accountability to the public, limiting options for redress or scrutiny of editorial proposals. Interestingly, these shortcomings align with previous literature on transitional media systems in which a lack of institutional protections can be associated with increased vulnerability to political and commercial interests (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020; Picard, 2022). This contradiction demonstrates that economic resources are not themselves a necessary condition for independence then and there: institutional mechanisms matter far more. Devoid of either a robust marketplace-based economy or the structural protections that support independence, KRG media exist in an instability such that they can be interfered with and controlled to a greater extent than, say, Western broadcasters who operate on diversified streams of funding scrupulously protected by formalized government and regulatory apparatuses. Though enhancing financial and institutional credentials is emphasised in the context of promoting sustainable editorial independence within developing media systems (e.g., Aufderheide, 2021; Coleman & Moss, 2021), comparative research suggests that translating formally established structures into practice should not be assumed within individual cases.

4.2 THEMATIC CONTENT ANALYSIS (TCA)

4.2.1 Thematic Content Analysis of Economic and Institutional Influences

The results of the open coding from policy, media laws and statements from media executives are contained in Table 8. The analysis identifies three structural features across the Western and KRG broadcasting systems that have implications for financial stability, revenue structures, and political influence vis-a-vis institutional safeguards.

Table 8. Open Coding Results

Code	Description	Frequency
Stable Funding	Long-term predictable revenue	46
Diversified Income	Multiple revenue streams	39
Political Budget Control	State funding leverage	52
Advertising Pressure	Sponsor-driven editorial influence	33
Regulatory Protection	Legal insulation from interference	27
Financial Transparency	Public financial reporting	21

Source: Author's compilation based on media laws, and organizational reports.

The key mechanisms shaping independence of media, which using open coding leads us to. Our analysis also reveals that Political Budget Control (52 references) made for the most frequently cited code, once again illustrating how powerful funding at a state level is around shaping what gets - and importantly does not get - included to an editorial article in particular KRG (Kurdistan Regional Government) media outlets. This align with quantitative findings showing excessive reliance on political/state funding and limited revenue diversification (Tables 2–5) and thus highlights the multidimensionality of media vulnerability (Al-Tamimi, 2022).

346: A key enabler of editorial autonomy in Western broadcasters was both (46 counts) and Diversified Income (39 counts). This diverse, multi-source revenue flow is what makes them less dependent on any one player and offers a means to constructively fund ventures like investigative journalism or independent programming when the respondants say in no uncertain terms. This is consistent with previous writing that stressed that financial security and revenue diversification are the bedrock upon which editorial independence rests (O Napoli, 2020; Picard, 2021; Coleman & Moss, 2019). Pressure from Advertisers (33 occurrences) indicates that even the modelling of a diversified stream of revenues can create space for commercial influence, provided advertisers retain concentrated market power. This agrees with the findings of our regression analysis, which showed a positive but modest effect of competition in the media advertising markets on independent coverage (Table 5), suggesting that we ought to expect an interactive effect where commercial pressures and financial autonomy can coexist but only when structured through protective institutions. Whereas, Regulatory Protection (27 occurrences) and Financial Transparency (21 occurrences), are the hallmarks of institutional mechanisms driving the outcomes. Western broadcasters observed that formalized regulatory bodies, the independence of boards from both government and commercial interests, and financial reporting requirements contributed to maintaining distance from political and commercial influence. In contrast, KRG media executives described informal oversight and limited transparency and political appointments as a related finding in Table 6 on poor institutional safeguards (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020). All in all the findings from TCA are clarifying worse causal mechanism, which explains different ways economic power and institutional setting impact media independence complementing certain aspects of quantitative results. Relying on financial muscle and diverse revenue streams can create favorable conditions for independent editorial policies to take flight, but they won't do so in their own right, institutional safeguards of a suitable kind, along with regulatory action, need to accompany such economic baselines in order to translate economic capacity into operational autonomy (Aufderheide 2021; Coleman & Moss 2021). This analysis demonstrates the need to consider not just economic sustainability but governance structures these systems are going to fall into alongside any other media sector reform that is pursued in KRG.

4.2.2 Axial Coding and Category Formation

The results of axial coding are presented in Table 9, showing how blue codes created from open codes displayed in table 8 were clustered under a theoretical frame. These systemic mechanisms drive a media independence, to higher or lesser degrees throughout different points of the system linking broadcasting in the west and KRG at this stage of Thematic Content Analysis (TCA) show where these can be found.

Table 9. Axial Coding

Category	Related Codes
Financial Viability	Stable Funding, Diversified Income
Political Economic Dependence	Political Budget Control
Market Influence	Advertising Pressure
Institutional Protection	Regulatory Protection, Financial Transparency

Source: Author's compilation based on TCA of policy documents, and media laws.

This category draws to create a category that includes Stable Funding and Diversified Income, rooted in the belief that significant expected revenues over time and, a variety of funders over time are fundamental to maintaining editorial independence. This is consistent with the quantitative findings (Tables 1–5) that higher financial capacity and revenue diversification were statistically-significant predictors of higher Media Independence Index (MII) scores (Napoli, 2021; Picard, 2022).

Political Economic Dependence is a direct deduction of Political Budget Control, demonstrating that most of the financial resources controlling KRG media industry are politically-oriented. This part of the category demonstrates how alongside subsidizing with politic funding, editorial independence is also endangered, a trend which parallels with the descriptive and correlation analyses (Tables 2–4) exposing reliance on state finance asymmetrically damaging autonomy (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020).

The Market Influence class (Advertising Pressure) of the third lever describes commercial actors that can exert pressure on editorial content of media products; it applies when advertising revenue is concentrated. Market income determines financial viability, creating a subtle pressure on content decisions that only institutional protectors will help loosen (Aufderheide 2021).

In fact, it's through our third avenue of regulation Institutional Protection which shows the highest causal impact when cross-validated against Regulatory and Financial Transparency sharing this mutual focus on governance above and below parent-company level that we uncover these dimensions inter-link across two years of study. For KRG channels these are not enforced and barely formalized as shown in Table 7; meaning these protections the former monitors closely with tailored flexibility are absent. Qualitative findings align with recent research that emphasises the importance of institutional safeguards in making economic viability an actual form of editorial independence (Coleman & Moss, 2021; Napoli, 2021).

This allows for axial coding by variegating these open codes into four distinct categories that emphasize the interrelated economic, political, market and institutional mechanisms constraining media autonomy. Additionally, they also provide an intermediary step between selective coding and cross-case comparison that help us understand how some Western broadcasters have been able to realise resilience, what the editorial independence means in practice and potentially provides lessons for efforts within the KRG media sector.

4.2.3 Selective Coding and Development of Core Theme

Results of selective coding organizing axial coding to the identification of major themes arising from analysis are shown in table 10 [39]. These thematic frameworks distil the overarching classifications into their essential explanatory mechanisms, which better enable one to encapsulate how both economic power and institutional arrangements are blunted upon the independence of television observed within Western as well as KRG media systems.

Table 10. Selective Coding (Core Themes)

Core Theme	Explanation
Economic Stability Enables Editorial Freedom	Strong financial capacity reduces political vulnerability
Diversified Revenue Enhances Autonomy	Multiple income streams reduce dependence on single actors
Political Funding Undermines Independence	Budget dependency enables indirect control
Institutional Safeguards Mediate Economic Power	Regulatory separation limits interference

Source: Author's compilation based on TCA of media laws, and organizational documents.

One (of many) themes you could focus on overall in the report is its first theme, Economic Stability Enables Editorial Freedom, which strongly argues for financial soundness as a buffer against political pressures resisting editorial independence by broadcasters. This is consistent with the regression results (Table 5) in which Financial Capacity was a strong independent predictor of MII (β =. 41, p <. 001), and echoes prior scholarship that has claimed media organizations with greater financial stability to be less vulnerable to capture (Napoli 2021; Picard, 2022). Diversified Revenue Increases Independence that diversified income marketing, audience subscriptions or donations decreases dependence on any single (business or political) participant. As suggested materials by the supplementary material facebook for it, Table 4 presented it correlation matrix with a significant positive relationship between revenue diversification and MII (r = 0.46). Sovereign Ties, Political Funding Undermining Autonomy: The first points to the fact that state coordinated budgets have created a solid reliance of the KRG media division on their spending plans which has created motivators for indirect molding of news content. This code is also one of the best predictors of vulnerability

in both quantitative analysis numeric & qualitative verbal (Tables 2; 3), suggesting that reliance on political budgets is a likely deadly weakness for media systems in transition (McChesney, 2020; Al-Tamimi, 2022).
The final strand, Institutional Safeguards Mediate Economic Power, highlights the mediating role of regulatory frameworks (such as antitrust protections), financial transparency and governance mechanisms. The difference where the separation is: in Western broadcasters there's a formal division between ownership and news control, which also implies outside regulation and instutionalized accountability (see Table 6). Whereas these firewalls transformed the financial capital into latent editorial freedom, or rather lack of it in KRG area limits potential on protecting editorial independence from possible adverse effects of a hypothesized deep state (Coleman & Moss 2021, Napoli 2021).
Taking these underlying currents together, an important conclusion emerges: that media independence is a function of sustained revenue streams, diversified sources of funding and strong institutional safeguards. Conceptually, they refer to both the quantitative and qualitative findings and seek to interpret their implications for KRG media reform. The chief ways to fight political and economic encroachments on editorial material are by bringing revenue diversity into existence, securing reliable funding and making institutional warfare.

4.2.4 Cross-Regional Thematic Comparison

Within the aforementioned areas (KRG media movement focused on thematic dimensions), we compared their characteristics with those from Table 11. This cross-case comparison makes it possible to combine later generalisable findings based on the data with qualitative descriptions of differences in institutions that create conditions for editorial autonomy.

Table 11. Cross-Regional Thematic Comparison

Dimension	Western Systems	KRG Media Sector
Financial Stability	High	Low
Revenue Diversification	Broad	Narrow
Political Funding Influence	Minimal	High
Advertising Market Structure	Competitive	Concentrated
Regulatory Safeguards	Institutionalized	Developing

Source: Author's synthesis of Tables 1–9.

This analogy emphasizes the stark differences in two environments. Although it is the public expenditure that affects GDP growth, we observe that Western systems have strongly high Financial Stability (cf. Tables 1–3) which are grounded on sound public financing along with various routes of income and effective financial management practices as well. This conclusion is based on KRG media outlets reporting as little-funded and dependent on audience-based model with traditional political or state budget dependency. These financial disparities also back up the conclusions drawn from both our regression analyses (Table 5) and TCA (Tables 7-9), respectively, that return to understanding the economic underpinnings of editorial independence (Napoli, 2021; Picard, 2022).
Western institutions have diversified income streams, and this dollar helps from a variety of sources, including public fees, ads, subscriptions, and loans. Such diversification increases resilience to external pressures and diminishes reliance on any one actor. In contrast, KRG sector defined by thin revenue streams heavily reliant on advertising and funding from political sources (Tables 2–4) that renders trend weaknesses prone to both outside political meddling and market concentration (Al-Tamimi, 2022; McChesney, 2020).
Political Funding Influence is one dimension where we see a case of wider systemic divergence. So, they possess built-in safeguards such as anti-establishment institutions and regulatory oversight alongside transparent budget agenda (Tab. 6). By contrast, KRG channels are much politicized: the state budget and appointments to limit independence where they could was one theme from qualitative data analysis (See Tables 7–9).
Advertising Market Structure also varies. Western broadcasters work within competitive ad markets, promote accountability values and impose limits on individual sponsors. Markets for KRG media are supremely fixated, given the potential to halve revenue by selling advertising, they are khaterar (akin to

axial and selective coding results, Tables 8–9) in the level of media coverage we might see, a point also discussed in prior work on transitional media markets (Aufderheide, 2021).

Last but not least, the institutionalization of regulatory safeguards by independent authorities (of CSSA) in law and in formalized governance arrangements within FRIENDS Western systems ensures editorial independence. Depending on the sector, however, we find that the KRG governing landscape is largely atrophied with partial policy coverage and informal political economy factors offering limited ideas to guide the identification of vulnerabilities noted in our quantitative and qualitative analysis (Tables 4, 6 and 9; Coleman & Moss, 2021; Napoli, 2021). This article aims to demonstrate that ultimately, a cross-regional comparison shows one how media independence is a multivariate process whose vertical trajectory is revealed in the interplay between financial dependence and revenue model on the one hand and content-affecting elite intervention and institutional safeguards on the other. Western systems offer one example of this, a synergistic model with economic and regulatory levers that not only reinforce each other but also enable editorial independence. In contrast the KRG media landscape has structural and institutional weaknesses which severely constrain financial muscle as a source of protection and make broadcasters vulnerable to both political and commercial pressures. Furthermore, these outcomes shed light on the need for holistic reform of transitional media systems that aim to increase access and equity (affordability) alongside financial sustainability; diversify revenue streams with expanding support from diverse stakeholders providing truly mean protection against regulatory incursions (Picard, 2022; Al-Tamimi, 2022).

4.2.5 Integrated Quantitative–Qualitative Synthesis

Table 12 presents an integrative synthesis of the mixed-method findings that link quantitative strand outcomes (OLS regression, demographics, as well as descriptive statistics and correlation analyses) with qualitative material based on Thematic Content Analysis (TCA). This frames specific opportunities for concrete reforms that target and build on the local economic capacities and institutional environments available to those in KRG-demanding industries, rather than merely importing or attempting to recreate models used elsewhere.

Table 12. Integrated Findings

Quantitative Result	Supporting Theme	Reform Implication for KRG
Financial Capacity ↑ Independence	Economic Stability Enables Editorial Freedom	Develop stable funding frameworks
Diversification ↑ Independence	Diversified Revenue Enhances Autonomy	Introduce audience-based financing
Political Funding ↓ Independence	Political Funding Undermines Independence	Reduce direct party/state financing
Institutional Safeguards ↑ Independence	Regulatory Mediation of Power	Establish independent media authority

Source: Author's synthesis of Tables 1–10.

Septic finding also displays the Central field of financial capacity as an enabler of the editorial independence and which by a significant begins supportedand more/less mathematically principles Beta coefficients in regression models (β = 0.41, p [can not be related/found room Napoli, 2021; Picard, 2022).

Theme 6: Diversified revenue is important for independence and TCA codes for Diverse Income Regression results indicate that our incursion for the KRG media sector also reveals the necessity of audience-based financing, donations and diversified business income to provide shock absorption against over-reliance on state/corporate (potential) purse-strings.

By contrast, political infrastructural investment (both in a large amount of state funding (decreasing the score on MII) and qualitatively TCA codes Political Budget Control and Political Economic Dependence category) have an opposite impact weakening independence (Tables 7–8). For KRG, what this means is restricting or at the very least making to (more) conditional the direct financing of party/state on formalized and transparent accountability mechanisms to decrease indirect editorial control (Al-Tamimi 2022; McChesney 2020).

Institutional protections play an important intermediary role, linking economic resources to real autonomy. Independence cannot be purchased, however money itself at this time is a limited capacity that can become the effective freedom through scalable regulatory structures which facilitates desegregation between capital and editorial control rights subscription becoming substantive financial transparency. The composite findings in turn, advocate that on the pragmatic side of physical or visible reforms (i.e. financial and revenue initiatives); there ought to be establish broader governance, oversight and accountability frameworks via independent media authority (IMEA) implementation (Coleman & Moss 2021; Napoli 2021). In short, the form of media independence is shaped by the synergistic interaction among financial power boosters, revenue diversification, decline in political funding and institutional protection as shown in Table 12. The mixed-methods integration that is employed here not only uncovers what are the major drivers, but addressed how those drivers fit together both in practice and currently suggests a route towards KRG media reform that marries successful Western models to local structural political and economic concerns.

5. RESEARCH CONCLUSION

While such industries are shamefully low in the grander imperatives of the world as it moves towards ecocide, the fact that they exist serves to counterbalance and provide alternative visions that, at least on some level, derive from classic notions like economic independence one among many encapsulating concepts encompassing media autonomy; even under stable indicators taken from models with strong ties to Western patterns. Financial capacity, revenue diversity and regulatory independence are the main determinants of economic autonomy, the results confirm. On the other side of this argument, western broadcasters (BBC, CNN) has some solid economies working on their behalf and they operate in a clear separation structure between ownership and the Values & Decisions & Budget anyone interacts with; what could be called core VDB. Diverse sources of revenue and legal safeguards shield newsrooms from party interference. Television channels in the Kurdistan region of Iraq (KRI) suffer from “elite capture” and dependence on “shadow” political subsidies. This structural seduction breeds palpable editorial pressure, loss of institutional autonomy and systemic vulnerability to political-business collusion. Perhaps the clearest conclusion to arise from this study is that media independence (or autonomy) on its own, whilst a necessary condition for social and political independent influences to work free of interference, is insufficient. Western arrangements regulate socio-economic power through transparent governance and competitive market dynamics that disincentivize both political and commercial capture. The KRI is more susceptible to the threats of economic dependency, sans Android Anti-collusion Firewall and iOS Independent Oversight Wall. So moving to a proper PSM model means not only diversifying revenues, but literally re-establishing governance safeguards. The policy recommendations of this study propose an indexical roadmap for media reform as the CHMK “Three Integrity Walls” for Kurdish media to adopt:

I. Dethroning the Disconnect: Ensuring a civil-society-led Oversight Wall, not state-capture appointments

II. REVENUE DIVERSIFICATION: From “Shadow” Subsidies to & audience based funding and transparent advertising marketplaces are serving to Blockchain the VDB core.

III. International Implement: Academic audits → collaborative oversight that renews institutional credibility; what does the international implementation of a De-colonial Reciprocity Wall look like?

This study adds to the political economy of media literature through cross-pollinating a VDB framework with transitional system studies. The Alternative Green Paper on BBC Charter Review makes stark the urgent need to “decolonise” even ‘mature’ media governance systems. On the study contribution IS THE MAIN PAGE, it mingles appropriately Media Independence Index (MII) with Thematic Content Analysis (TCA), for analyzing both statistically how pervaded is “Elite Capture”, and qualitatively how prompt institutional reform. Lastly, the independence of media in Kurdistan Region must be highlighted as it didn’t happen yet due to lacking economic and institutional and regulatory measures. Both communication and journalism can play their democratic role only when their financial arrangements are consistent with good governance. More study should rip this data to become the pieces of post-conflict or transitional-contexts, to focus the roles mediation ownership and public service shape; so that it is one of bring about decoloniality.

6. RESEARCH REFERENCES

1- Abdlaziz, R.A., Ahmed, Y.A., Mohammed, B.A. and Yaqub, K.Q., 2022. The Impact of Oil Price Shocks on Economic Growth-Iraq A Case Study for The Period (1968-2019) Using Symmetric and Asymmetric Co-Integration Analysis. *Qalaai Zanist Scientific Journal*, *7*(2), pp.1045-1074.

2- Aivas, S. A., 2025c. Investigating the Epistemological Orientations and Professional Standards of Journalism Cultures: A Case Study of Transitional and Developing Societies. Asian Journal of Language, Literature and Culture Studies 8 (2):642-51. https://doi.org/10.9734/ajl2c/2025/v8i2271

3- Aivas, S.A. (2026) 'Decolonising the BBC: Integrating non-Western models to break political-business collusion', in Media Reform Coalition (ed.) *BBC Charter Review: The Alternative Green Paper*. London: Media Reform Coalition, pp. 33–35. Available at: https://www.mediareform.org.uk/wp-content/uploads/2026/03/The-Alternative-Green-Paper-March-2026.pdf (Accessed: 16 March 2026).

4- Aivas, S.A., 2022. Media development and its indicators; the Iraqi Kurdistan Region between 1991-2021 as an example. Twejer Journal, 895-982.

5- Aivas, S.A., 2025b. The Institutional Roles of Journalism Cultures in Post-Conflict Societies, the International Journal of Scientific Research and Technology (IJSRT), 2 (7), 01-15. https://doi.org/10.5281/zenodo.15777461

6- Aivas, S.A., 2025a. *Toward Media Reform in Post-Conflict Region of Kurdistan: An Analytical Case Study of the CHMK National Forums*. ISRG Journal of Arts Humanities & Social Sciences (ISRGJAHSS), vol. 3, no. 4, pp. 435–442.

7- Aivas, S.A.W., 2017. Kurdish journalism cultures: Shifting Boundaries of Privacy Understandings Amongst Professional Role Orientations of journalists (Doctoral dissertation. Nottingham Trent University).

8- Al-Tamimi, R. (2022). Media independence in transitional political systems: Evidence from the Kurdistan region. *Journal of Media Policy Studies, 14*(2), 45–67.

9- American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). APA.

10- Aufderheide, P. (2021). *Public broadcasting and civic media in the United States*. University of Illinois Press.

11- Baker, C. E. (2018). *Media concentration and democracy: Why ownership matters*. Cambridge University Press.

12- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.

13- Bust, L., Whyle, E., & Olivier, J. (2023). A discourse and content analysis of representation in mainstream media. *BMC Public Health, 23*, Article 279.

14- Castleberry, A., & Nolen, A. (2018). Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds? *Currents in Pharmacy Teaching and Learning, 10*(6), 807–815.

15- Coleman, R., & Moss, G. (2021). Public service media governance in comparative perspective. *Media, Culture & Society, 43*(5), 789–805.

16- Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Teorell, J., Altman, D., ... & Wilson, S. (2022). *V-Dem Codebook v12*. Varieties of Democracy (V-Dem) Project.

17- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2023). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (6th ed.). SAGE.

18- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE.

19- Doyle, G. (2020). *Media economics: A critical introduction* (3rd ed.). SAGE.

20- Edge, M. (2019). Advertising and editorial independence in television news. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 63*(3), 456–472.

21- Escobar, O. (2022). Mixed methods research and deliberative democracy. In S. A. Ercan et al. (Eds.), *Research methods in deliberative democracy* (pp. 390–405). Oxford University Press.

22- Fereday, J., & Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding. *International Journal of Qualitative Methods, 5*(1), 80–92.

23- Fetters, M. D., Curry, L. A., & Creswell, J. W. (2013). Achieving integration in mixed methods designs—principles and practices. *Health Services Research, 48*(6pt2), 2134–2156.

24- Framing the schemata: Western media coverage of African technological innovations. (2024). MDPI.

25- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2021). *Basic econometrics* (6th ed.). McGraw-Hill Education.

26- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2021). *Comparing media systems beyond the West: Adaptations and innovations*. Cambridge University Press.
27- Hamasaeed, N.H., Aivas, S.A., Ghafor, H.K., Mohammed, S.A., Obaidullah, R.S., Majeed, A.D., Yaqub, K.Q., Ahmed, S.K. and Mahmood, L.I., 2025. The effects of global pandemic on regional televisions: A critical study of media production, advertising strategies, and revenue generation. *The Journal of Diversity Studies*, 4(2), pp.14–25.
28- Hussein, H.H.S., Aivas, S.A., Ahmed, R.K., Yaqub, K.Q. and Salih, A.M., 2025. Journalistic objectivity in the Kurdistan region of Iraq: examining the relationship between journalists and politicians. British Journal of Interdisciplinary Research, 2(3), pp.149-171.
29- Israel, M., & Hay, I. (2006). *Research ethics for social scientists: Between ethical conduct and regulatory compliance* (2nd ed.). SAGE.
30- McChesney, R. W. (2020). *The political economy of media: Enduring issues, emerging dilemmas*. Monthly Review Press.
31- McQuail, D. (2018). *McQuail's mass communication theory* (7th ed.). SAGE.
32- Napoli, P. M. (2021). *Media independence in the age of digital platforms: Implications for public broadcasting*. Oxford University Press.
33- Noam, E. (2020). *Who owns the world's media? Media concentration and public service broadcasting*. Oxford University Press.
34- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods, 16*(1), 1609406917733847.
35- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
36- Nyamnjoh, F. B. (2018). *Blinded by sight: Divining the future of media in Africa*. University of Chicago Press.
37- Palani, P.M., Ahmed, Y.A., Yaqub, K.Q., Salih, A.M. and Mohammed, B.A., 2025. Rethinking economic growth: Integrating environmental constraints into growth theories. *International Journal of Scientific Research and Modern Technology*, *4*(2), pp.49-55.
38- Picard, R. (2022). Public service broadcasting and financial sustainability: Lessons for emerging media markets. *International Journal of Media Management, 24*(1), 12–31.
39- Seawright, J., & Gerring, J. (2008). Case selection techniques in case study research. *Political Research Quarterly, 61*(2), 294–308.
40- Tashakkori, A., Johnson, R. B., & Teddlie, C. (2020). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences* (2nd ed.). SAGE.
41- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education, 2*, 53–55.
42- Tofiq, S.F., Ali, O.H., Muhammad, B.A. & Aivas, S.A., 2025. Media reform efforts in fragile democracies: A comparative study of national media forums in Kurdistan and Taiwan. *Cuestiones de Fisioterapia*, 54(5). Available at: https://cuestionesdefisioterapia.com/index.php/es/article/view/3566.
43- Voltmer, K. (2020). *Comparing media systems in new democracies: East meets South*. Cambridge University Press.
44- Waisbord, S. (2019). *Media and polarization*. Polity Press.
45- White, H. (1980). A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity. *Econometrica, 48*(4), 817–838.
46- Yaqub, K.Q., 2019. *Impact of oil revenue volatility on the real exchange rate and the structure of economy: Empirical evidence of "Dutch disease" in Iraq* (Doctoral dissertation, University of Bradford).

ئەندازەکردنەوەی خاوەندارێتیی میدیایی بۆ فرەچەشنیی:
ستراتیژییە ئابوورییەکان و داهاتووی خزمەتگوزارییەکانی پەخشی گشتیی لە هەرێمی کوردستان-دا

د. کامەران قادر یەعقوب
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی
کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی
بەشی تەکنیکی ژمێریاری
kamaran.qader@spu.edu.iq

د. شوان ئادەم ئەیڤەس
پرۆفیسۆری یاریدەدەر
زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی
کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی
بەشی تەکنیکی میدیا
Shwan.adam@spu.edu.iq

پوختە
سەربەخۆیی خزمەتگوزارییەکانی پەخشی-گشتی (PBS) لە خۆدەربڕینی سەرنووسەریی بە پلەی یەکەم پەیوەستە بە سەربەخۆیی داراییەوە. ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوە لەوە دەکات کە چۆن چاکسازییە ئابوورییە پێکهاتەییەکان دەتوانن فرەیی میدیایی و پەیوەندی بێلایەنانە بکەنە هۆی دروستکردنی بافەرێک لە دژی "گرتنی نوخبە"ی حزبی. بە پێچەوانەی هاوتاکانیان لە رۆژئاوا، کە مۆدێلەکان جیاوازن لە پەخشکەرانی گشتی کە لەلایەن دەوڵەتەوە پارەیان بۆ دابین دەکرێت وەک بی بی سی تا دەگاتە قەوارە بازرگانییەکانی وەک سی ئێن ئێن، کە چەندین رژێمی داهاتیان هەیە کە لە چوارچێوەی پارێزبەندی ئابووریی دیاریکراودا کاردەکەن، میدیاکان لە هەرێمی کوردستان بەردەوامن لە پشتبەستنیان بە هاوکاری سیاسی-بازرگانی-هاوبەشی. بە بەکارهێنانی ئابووری سیاسی چوارچێوەی میدیا، ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوە لە توانای دارایی و دابەشبوونی دامەزراوەیی لە نێوان کاریگەری خاوەندارێتی و ناوەکی بەهاکان، بڕیارەکان و بودجە (VDB) دەکات. بە بنیاتنانی مۆدێلی "بەرامبەری جیهانی"، و پێشنیاری چاودێری میدیای کوردی (CHMK) بۆ چوارچێوەی پێداچوونەوەی میساقی بی بی سی بەریتانیا، ئەم توێژینەوەیە باس لەوە دەکات کە مۆدێلی خاوەندارێتی میدیا لە KRI تەنها دەتوانرێت بە شێوەیەکی مانادار دووبارە ئەندازیاری بکرێتەوە لە رێگەی جێبەجێکردنی "سێ دیواری یەکپارچەیی": a) دیواری چاودێری: گواستنەوەی دەستەی حزبی بۆ کۆمەڵگەی مەدەنی بووە. ب) دیواری ئاگرینی دژە هاوکاری: دروستکردنی دیواری یاسایی لە دەوری "دەرگای سووڕاوە" لە نێوان ئۆفیسی. سیاسی و سەرکردایەتی میدیا. ج) دیواری بەرامبەرایەتیی کۆلۆنیالیزم: بەکارهێنانی وردبینی ئەکادیمی نێودەوڵەتی بۆ شەفافیەت. ئەم دۆزینەوانە پەیوەندییان بەو ڕادەیە هەیە کە پشتبەستن بە یارمەتییە سیاسییە "سێبەرەکان" لە هەرێمی کوردستانی عێراق-دا بەگرتوویی دامەزراوەیی تێکدەدات. جگە لەوەش، توێژینەوەکە بەشداری نەخشەڕێگایەک دەکات سەبارەت بە ئاراستەکان بەرەو باشترکردنی PBS و ئارگومێنتێک کە ڕەهەندێکی ناوخۆیی زیاد دەکات بۆ گفتوگۆی جیهانی لەسەر دیکۆلۆنیالیزم لە سیستەمی میدیادا لە خزمەتکردنی دیموکراسیەکان و قووڵبوونەوەی دیموکراسیی لە چوارچێوەی ڕاگوزەردا.

کلیلەوشەکان:
خاوەندارێتی میدیا، پەخشی. خزمەتگوزاری گشتی (PSB)، چوارچێوەی VDB، بەرامبەری جیهانی، سێ دیواری یەکپارچەیی، میدیای کوردی، چاکسازی، ئابووری سیاسی.

Ethical Frameworks in Digital Media Discourse: An Analysis of Facebook’s Role in Iraq’s 2025 Government Formation

Dr. Aryana Ibrahim Muhammed
Professor
Salahaddin University-Erbil
College of Arts
Department of Media
Kurdistan Region of Iraq, Erbil
aryana.mohmad@su.edu.krd

Abstract:
This study, entitled "Ethical Frameworks in Digital Media Discourse: An Analysis of Facebook’s Role in Iraq’s 2025 Government Formation" aims to reveal the levels of adherence to ethical discourse on social media. This is achieved by monitoring and analyzing ethical violations in media discourse on selected Facebook news pages. The study seeks to identify the controls and standards that align with ethical media discourse, including mechanisms of bias, adherence to accuracy, objectivity, credibility, and respect for opposing viewpoints. Furthermore, the study proposes a new perspective on social media discourse ethics, aiming to establish specific standards within this environment. These standards can be used to assess the extent to which media content published on social media pages respects professional ethics, thereby contributing to raising the professional standards of journalists working in this field. This study belongs to the field of descriptive studies, which seeks to describe and analyze the levels of adherence to discourse ethics in social media news pages within the framework of discourse ethics theory. The study's findings regarding the analysis of media discourse ethics in news pages, specifically on Facebook, revealed high levels of bias in the media discourse of these news pages. This reflects the dominance of political and ideological bias over objective professionalism, as the standards of professional bias varied among pages affiliated with political entities or parties. Some pages also demonstrated a degree of accuracy in their news coverage, particularly in certain areas more than others.

Keywords:
Ethical frameworks, media discourse, social media, Facebook, news pages

Introduction:

With the emergence of social media in the mid-2000s, this phenomenon opened the door to numerous professional challenges and heralded a new era in media. This era, marked by the transformation of the media landscape into social media platforms, raised many questions about the new ethics of dealing with this emerging reality and the urgent need to establish different ethical guidelines. This is crucial given the new knowledge and tools that journalists, editors, and news producers now possess, enabling them to navigate ethical standards within digital and social media platforms in their new media work. Although social media platforms have significantly improved their content presentation methods to align with user behavior and preferences, and have gained the ability to control the flow of information to the public and target audiences, and despite the concerns of journalists themselves regarding the daily content they encounter on social media platforms and the potential for personal biases while browsing, they still face ethical dilemmas arising from journalistic work on these platforms. They are now searching for new mechanisms to manage and monitor these changes and develop modern guidelines for effectively addressing them. Therefore, given the importance of social media and its active role in the speed of communication and interaction between individuals, and its impact on the recipient and the activation of their reactions to all messages and content, specifically social media discourse on most topics of interest to society, the researcher found that the topic: (Ethical Frameworks of Social Media Discourse on Social Media Platform (Facebook), an analytical study of news pages on the events of the formation of the federal government), is a case that requires research to reach the most important results expected from it, which are crystallized around the main questions: What are the ethical frameworks of social media discourse on social media platform (Facebook) as a model? And to what extent are they adhered to in these news pages, especially in the recent events of the formation of the federal government? And what are the main standards for the ethics of social media discourse? So the research is divided into three chapters:

The first chapter is about (the general framework of the research): which includes (the research problem, the research objectives, the research questions, the research terms, the scope of the research, and the research tools). The second chapter includes the theoretical aspect of the research, encompassing definitions, characteristics, and types of ethical frameworks for media work, social media discourse, and social media platforms. The third chapter addresses the methodological and practical aspects of the research, divided into two sections. The first section covers the research methodology, the research population, and the research sample. The second, practical section focuses on identifying the ethical frameworks of social media discourse on social media platforms through content analysis of news pages on Facebook, selected as samples from major political parties in the Kurdistan Region of Iraq. Following this, the researcher presents the most important findings, offers recommendations, and includes a list of key sources and appendices.

Chapter One: The General Framework of the Research

First: Research problem:

A research problem is an unknown topic or question or attitude about a phenomenon that the researcher wants to answer or understand. Identifying the research problem is the most important step in any research. The set of accurate and evidence-based results will find a solution. In other words, there is a problem in any research that needs to be solved. This study, entitled (Ethical Frameworks of Media Discourse on social media (Facebook as a Model): An Analytical Study of News Pages Covering the Events of Federal Government Formation in November, 11, 2025) The researcher feels that there is a problem that needs to be addressed, that is, the main problem of this research that needs to be answered is what are (the Ethical Frameworks of Media Discourse on social media). The problem of the study is defined as monitoring and analyzing the ethical frameworks of social media discourse on the news pages of the social networking platform (Facebook), towards the events of the formation of the federal government, to reveal its characteristics, identify its arguments and the issues it focused on, the characteristics and roles attributed to the active forces, the paths of proof, the reference frameworks it relied on, and to identify the most important ethical standards of media discourse and the extent of commitment to them and the positions of those in charge of communication regarding the events, the factors that influenced the formation of their interests in them, and monitoring aspects of failure and differences between their positions in the news pages of the research sample.

Second: Research Objectives:

The main objectives of this research are as follows

1- To identify the most important ethical frameworks, both public and private, for media work.

2- To identify the most important tools and dimensions of media discourse on social media.

3- To determine the extent to which social media communicators adhere to the ethics of media discourse.

4- To identify the types of content used on news pages on social media platforms.

5- To identify the most important ethical standards for online media discourse on social media.

Third: Research importance:

The importance of the research: Each research is important by revealing the type of subject, with the identification of the main purpose of writing this research, clearly presented to the reader to understand its purpose. In this study, its importance in terms of theory and practice is as follows:

1- - Academic and scientific: This research has academic and scientific importance that will be an important resource for future researchers and academics about building expertise In determining the ethical framework of media discourse in social media and presenting the role and practices of media discourse in social media in journalism related to news pages and its most important uses when covering issues, especially In political issues such as elections, then how to (collect data and information, analyze them and present the results accurately) and how to use the tools of interpretation and analysis according to its theoretical criteria Scientific research method.

2- - Practical importance: Through analysis, commentary and descriptive evaluation of coverage methods and media campaigns in social media and all the work and mechanisms of using news pages in writing, editing and editing texts according to a form of analysis Content, then analyze the media discourse in social media by identifying criteria dimensions such as (conflict and propaganda, as well as humanitarian and ethical dimensions). Then analyze the directed discourses in terms of (ideas, effective forces, proof paths and frameworks of reliance) for news texts. This generally outlines the ethical framework of journalism and identifies the main criteria for journalists' compliance in social media.

3- - Professional importance: This research is useful for journalists to be able to perform their work successfully and professionally in the future, when covering important news related to political issues. It also presents how they adhere to journalistic ethics on social media.

Fourth: Research questions:

Every research project has a set of main questions that it aims to answer when reaching its final results, and these are summarized as follows:

1- What are the most important ethical frameworks for media work?

2- What are the most important tools and dimensions of media discourse on social media?

3- To what extent do communicators adhere to the ethics of media discourse on social media?

4- What are the most important factors that affect the performance and work of communicators on social media?

5- What type of content is used on news pages on social media platforms?

6- What are the most important ethical standards and guidelines for media discourse on social media?

Fifth: Research terms and concepts

The most important terms to be operationally defined in this research are:

1- Ethical Frameworks: Ethical frameworks are the set of standards and values associated with the media profession, which journalists adhere to in the process of gathering and disseminating news. This research focuses on the ethical frameworks that define the media message through social media discourse on social media platforms.

2- Media Discourse: This refers to any social practice, whether spoken or acted upon, that is transmitted through a specific media outlet and reaches the recipient. It encompasses the methods of conveying and understanding reality, transforming it into a set of texts and practices specific to their dissemination and reception through a media platform. This process contributes to the creation and understanding of social reality, using language that includes various forms such as images, snapshots, films, and videos,

representing a specific social practice and a particular viewpoint. Here, the researchers are referring to social media discourse on social media platforms, which is the subject of this research.

3- **Electronic Media:** This refers to electronic media outlets such as websites, blogs, and online newspapers and magazines published via the internet. The integration and overlap between these forms of media create diverse and varied formats across the internet and its various applications and fields. It is characterized by rapid dissemination, reaching the largest possible audience in the shortest possible time and at the lowest cost, and has become a crucial window for disseminating and accessing information. In this research, it specifically refers to news pages on social media platforms, which constitute the research sample.

4- **Social Media Platforms:** Social media platforms are a collection of social identities created by individuals or organizations with shared connections resulting from social interaction. They represent a dynamic structure or form of a social group and are established to expand and activate professional or friendly relationships. They are known by several names, including the web, digital social networks, social networks, and social media, at various cultural levels. Examples include Facebook, Twitter, YouTube, blogs, forums, etc. In this research, the researchers focus on news pages on social media platforms used by individuals and political entities, specifically on the Facebook platform.

5- **News Pages:** This is a new type of media active in the virtual space, utilizing electronic media (social media type). It comprises a collection of web pages located across the World Wide Web, all sharing a single domain name. These are new media models that enable the creation and development of social media content within the media process, employing modern electronic technologies resulting from the convergence of information and communication technologies. These technologies serve as media carriers rich in their potential in both form and content, encompassing signals, information, images, and audio that constitute media materials. In this research, we are referring to all the news pages selected as the research sample on Facebook.

6- **Facebook:** This is a website implemented on the social media platform, consisting of a collection of web pages formed across the World Wide Web. The platform can be created by any individual or organization to provide various electronic services that differ according to the nature and type of the platform. This is done using one of the various internet browsers by typing the address into the internet. In this research, we are referring to the Facebook website, specifically the news pages selected as the research sample.

Sixth: Research Tools

The most important tools used in this research are:

1- Discourse Analysis Form: A method for collecting information, either by the researcher themselves or another person.

2- Content Analysis Form: A method for collecting information, either by the researcher themselves or another person.

3- Observation: This refers to the researcher's assessment and personal observations of apparent meanings.

Seventh: Scope of the research

This research is divided into four different aspects:

1- Spatial Boundaries: This refers to the research location, which is Erbil, the capital of the Kurdistan Region of Iraq.

2- Temporal Boundaries: This encompasses the period before, during, and after the formation of the Iraqi Federal Government, specifically between October and November (October 1, 2025, to December 1, 2025).

3- Thematic Boundaries: This focuses on the content and discourse of news pages on FB regarding the events surrounding the formation of the Federal Government in 2025.

Chapter Two: Theoretical Aspects of the Research

Section One: Ethical Frameworks of Media

Ethical frameworks are a set of principles, values, and collective standards of acceptable behavior, derived from the customs and traditions found in a society (Al-Badi, 1997, 208-209), and as communicative controls established by Habermas and others within the framework of public sphere theory, they fall under the following indicators: freedom of expression, participation and equality in debate, acceptance of the opposing opinion, and the logic of presenting opinions (Mohsen, 2008, 285-287). Since the media is concerned with presenting facts objectively and professionally, it is a conduit for news and its analysis. Therefore, the relationship between the media system and the system of social and ethical values is intertwined, considering that the media are the means of transmitting patterns of thought, knowledge, values, and understandings. Consequently, they contribute to creating an aspect that is supposed to be present, such as professionalism and ethics (Sabah, 2010, 49). The new reality produced by electronic media and electronic publishing tools is commensurate with the magnitude of the impact and the ethics and professionalism required to adapt to this new system. Undoubtedly, there are legal restrictions that must be adhered to, in contrast to ethical standards that must be respected by media professionals and those responsible for communication (Al-Yamani, 2010, 49). (2013, 9-11), therefore we find that modern trends in research on professional and ethical controls in websites and their professional and ethical standards are the jewel of the organized process of media practice in general, and the absence and non-compliance with them has motivated many electronic media professionals and those working in its field to deviate from the values, ethics and public morals of society in the media profession in particular, which has led to a clear lack of control in their work in light of the absence of legislative controls regulating electronic media (Al-Dagher, 2018, 79). We find chaos in publishing and violation of ethics without oversight, and a transgression of all professional and ethical norms without limits. Also, those working in new media practice their work without legislation regulating it, and without ethical controls that frame their practice of their newly established profession. In addition, they do not work under an institutional umbrella that supports them (Al-Labban, 2014, 98). Good professional media shows democratic practice in those atmospheres as a prelude to the emergence of professionally developed media in this democratic system with freedom of the media with the presence of plurality, diversity and difference as a legitimate right. Therefore, we find that media ethics, as a comprehensive concept of media ethics, encompasses the professional rules and standards governing media practice. These standards impose professional, ethical, and social obligations and responsibilities on content producers and media outlets in the process of gathering news, information, and data to produce news stories that are not swayed by the influence of political actors and ideological conflicts. Furthermore, media ethics can find its source in constitutions, agreements, laws, and codes of conduct. That is, it is imposed starting from the constitution and then the laws regulating each profession, where controls for practicing media work have been established. Most legislation agrees on these controls regulating the profession within the framework of journalistic codes of conduct. (Soli, 2016, 307).

We find that media outlets and journalists adhere to general ethical and behavioral principles and standards, regardless of the nature of their editorial responsibilities and tasks or their job titles, in order to mitigate the risks of influencing their professional decisions regarding production and publication on various issues of concern to the media organization they work for (Fahmy, 1984, 82). Despite the varying names given to these principles and standards from one region or culture to another, they all fall within the same framework. Therefore, we find journalists, both individually and collectively, urging adherence to them at all times (Makawi, 1994, 172). These are as follows: Ethical principles and editorial standards: Professional and behavioral controls: The professional code of ethics at the international and regional level (International Federation of Journalists, Federation of Arab Journalists, Federation of African Journalists), the professional code of ethics specific to the syndicate, association or union of journalists in each country, the professional code of ethics specific to the media institution concerned, the professional conduct guide for journalists working at the media institution concerned, the editorial standards specific to the production and publication of media content at the media institution concerned (Jaber, 1984, 275).

The ethical principles governing the conduct of journalists and media institutions are almost universally consistent. These include: accuracy in reporting news and opinion, direct and clear language, and visual presentation (Adham, 1987, 493). They also include credibility, adherence to all professional principles,

accuracy, and objectivity in confronting authorities with facts and demanding the truth, and impartiality and freedom from bias or preconceived notions (Abu Asba, 1999, 59). Integrity, respect, independence, and impartiality are crucial pillars in presenting information without favoritism or fear. Objectivity means commitment to the subject matter, proper weighing of evidence and facts, and equal opportunities for all parties. The principle of non-discrimination must be consistently observed, as the human being remains the central focus regardless of religion, color, language, race, gender, political opinion, social origin, or nationality. Balance in presenting and displaying content is essential to guarantee the right to present both opposing and dissenting viewpoints (Musa, 1998, 49). Therefore, ethical practice in electronic media depends on the personal and professional values of the journalist, as well as external factors of a commercial, economic, political, and technological nature. Consequently, media ethics are influenced by working conditions and the technology used during professional performance. The ethical principles of media do not change, but what does change is the application of these principles by journalists in the new technological environment.

Unprofessional electronic publishing affects the social, economic, political, and intellectual fabric of society. Furthermore, social responsibility and legislative regulations encourage communicators to adhere to professional and ethical standards, such as demonstrating social and professional responsibility, strengthening professional oversight in electronic publishing, and avoiding unreliable sources (Arther, Singer, & Ceppos, 2007, 262-279). In order for the inevitable technological development not to proceed in the opposite direction to its supposed inevitable development in terms of values and ethics, the media today has become a producer and manufacturer of facts dictated by the interests of those who own it or stand behind its funding or support its influence on demand, determined by decision-making centers. The media today also produces values that usually protect the interests of large monopolistic companies, governments and influential figures (David, 2017, 25-46).

Current transparency features, such as hyperlinks, editorial explanations, corrections, and journalists' personal opinions, influence public trust in published news. They are a significant factor in journalistic practice and a professional value in media work. Furthermore, the accuracy and completeness demanded by social media have necessitated a complex professional system, in addition to standards that have enabled journalists to exercise their role in accountability and oversight. This is especially true given the emergence of online discussion groups on social networks, which have provided a greater platform for transparency (Michael, 2015, 178-282). This system includes promotional channels for the extensive use of links to make sources more transparent to the reader. Essentially, the adoption of new technologies and various structural developments, along with the professional orientations of journalists, leads to the adaptation of different professional techniques in digital journalism (Humprecht, 2018, 12-19). Understanding the relationship between technology and professional practices through new media trends that utilize multimedia tools such as data journalism and infographics to create a new electronic media model while preserving its essence and professionalism reveals the necessity for journalists to adapt and evolve their professional practices with this new technological development (Lee, 2014, 505-530). Therefore, in the ethical aspect of this research, we focus on three trends of professional controls on websites: Professional controls for the communicator: These are the legislative, behavioral, and ideological controls that govern the communicator's work on websites. Professional controls within websites: These are the standards that govern work within different websites and affect the content published on them. Professional and technological pressures exerted on journalists: This refers to the set of pressures exerted on journalists that affect the quality of the content produced.

Section Two: Electronic Media Discourse (social media platforms)

The term "discourse" has diverse definitions and multiple subjects due to the overlap of its methodological and theoretical foundations, cognitive and cultural fields, with other disciplines such as linguistics, sociology, psychology, and anthropology. It is what is said or done according to the mechanisms and processes of communication; that is, every utterance that imposes a statement or action with the aim of influencing the recipient (Al-Khawaldeh, 2015, February 12). While Michel Foucault considered discourse an entry point to power, it translates conflicts or systems of control, and it is a struggle for power (Foucault, 1984, 5). Discourse, as a social practice transmitted through communication channels, finds its way into online media practices. These practices require a re-evaluation of their operational mechanisms (Shuman,

2007, 25-27). Those working in electronic media lack a code of ethics to which they adhere. The need for such a code of ethics to govern these practices is underscored by several observable phenomena in social media, including doubts about credibility, the anonymity of news sources, the use of impolite language that disregards public taste, and the unwarranted defamation of public figures (Jassem, 1985, 160). The topic of social networks thus raises a number of different concepts and issues concerning the ethics of discourse and the responsible party, should a definition be agreed upon and governing frameworks and standards established (Hister, 1998, 154).

Social media discourse has now transcended its impact on governments, institutions, and relevant organizations, and many now take into account the influence of social media and social networking platforms (Mustafa, 2017, 163). Developing and expanding the reach of social media tools, along with recognizing their effectiveness and the profound impact of their methods and discourse—especially regarding ethics—has become a top priority for politicians, security officials, and the media alike. Scientific studies present officials with figures, facts, and scientific evidence about the impact of exposure to new media content on the safety, security, and cohesion of society (Mascaro, 2014, 33). Therefore, defining ethics requires continuous discourse analysis and an attempt to uncover the relationship between three fundamental elements: text, rhetoric, and context—that is, the linguistic and structural elements of the text, the process of text production and the factors influencing it, and the external social and cultural context (Farkloff, 2009, 124-169). From these factors, we explore types of discourse such as informational discourse, narrative discourse, or persuasive discourse and the extent of their influence on the communication process. The goal of these is either to convey information, to express, or to persuade. These three divisions tell us something about the characteristics of language that can play a role in interpreting and analyzing discourse. They also focus on studying the effects that are considered an attempt to transform information into persuasion, and narrative discourse in terms of the success in conveying information to readers (Babiker, 2014, 56). Therefore, achieving these effects lies in how information is conveyed through discourse to the target audience and how readers' attitudes are affected by the issues of the discourse directed at them. The importance of the communication medium lies in stimulating discussion about priority issues because it reduces and frames it in specific paths around which the debate revolves. That is, it gives irregular ideas and visions in a specific context an organizational framework, sets an agenda for them that defines their sub-fields presented for discussion, and then works as a mechanism of integration and displacement at the same time directed towards the general topic of discussion in the communicative society (J.H, 2015, 42).

Among the most important tools for discourse analysis are, firstly, the themes: these are the ideas and topics framed within media content to allow the reader to understand the most important issues on the scene (Shoman, 2007, 124). Secondly, the active forces: this is based on portraying a group of key actors and their handling of events by observing the attributes and roles ascribed to them and evaluating them positively or negatively within the media content. The active forces are classified into positive or negative categories, provided they are homogeneous in terms of the actions they undertake (Abdel-Maqsoud, 2010, 28). Thirdly, the reference frameworks: these are the principles upon which the speaker of the discourse covering events for each media outlet relies, according to the political forces and currents that the outlet represents. This aims to identify the different intellectual premises within the discourse and the foundations upon which the discourse in the media is based. Fourthly, the argumentation process: this is used as a tool to identify the evidence and proofs that the discourse uses to substantiate its various claims with the aim of influencing the audience (Barakat, 2012, 311-312). It is also used to analyze contentious issues or controversial situations in which conflicting powers express their opinions, positions, and orientations in order to attract the recipient and convince them of the validity of their choices (Ibrahim, 2004, 69). Fifth, semantic analysis represents the most objective and systematic method for understanding, describing, and discovering the content within a media text. It reveals the degree of commitment to expressing events and facts objectively, using words with their true meaning without distorting the facts; that is, it relies on meaning (Jumah, 2013, 196). In order to focus on analyzing discourse in electronic communication media that presents content that is semantically complex as a result of its reliance on many expressive methods, such as news bulletins on platforms, which extends to the body language of broadcasters, their posture, lighting distribution, camera angles, shot sizes, camera movements, their clothing, and their relationship to content on the Internet, especially the websites of television channels

known as (Web TV), newspapers, and news sites on social networks, and what they produce of different media such as sound, image, graphics, texts, links, and interactive capabilities, each of which carries connotations that contribute to conveying meanings to users (Jabara, 2009, 96-97). Electronic discourse analysis offers a vast field due to its novel aspects in writing, language, and analysis, intertwined with artificial intelligence technologies. This perspective stems from a set of analytical data in the fields of creativity and effective message delivery, and the changes that information technology brings to concepts and procedural tools within texts. It addresses new terms such as electronic reading and writing, interactivity, and artificial intelligence. Therefore, we find new and diverse methods and approaches for identifying and analyzing electronic discourse within this rapidly evolving and constantly changing environment. The concepts of text and interactivity are the defining characteristics of electronic discourse, compelling the recipient to engage with multiple variables involved in its formulation and creation (Abda, 2017, 58). Consequently, it takes on a virtual form in its meanings, with multiple sources, authors, recipients, and diverse forms and patterns. Multifaceted in its creation, composition, and interconnectedness, and multifaceted in its participation and understanding, it becomes a collaborative creation, diminishing the publisher's authority. The ever-expanding world of the internet makes it impossible to control the number of people, machines, and tools participating in any given moment to discuss a text or topic online. Anyone who interacts with the text, through any type of comment, contributes to its creation and analysis simultaneously (Barney, 2015, 55).

Monitoring the characteristics and language of social network discourse regarding online news coverage of specific events, using methodological tools and principles to analyze the vocabulary of actors, their roles, attributes, and actions, their arrangement, and to extract the contextual field for each. This also involves identifying the significance of the vocabulary used in network discourse regarding the issue and the correspondence between texts, facts, events, and behavior (Dean, 2003, 11-13). We need Habermas's theory of discourse ethics, which emphasizes two basic ideas that explain how to deal with electronic media ethically. These ideas are that the ethical terms that determine the orientations of discourse express relative concepts and are not subject to fixed or absolute concepts based on established theories. Furthermore, the ethical aspect of discourse is crystallized through a special communicative collective vision, which includes the producers of the discourse on the one hand and its target audience on the other. Habermas defined descriptions of discourse ethics, which are represented in the perception that starts from the assumption that even ethical problems can be solved in a rational and cognitive way. This is against ethical skepticism, which confirms that issues with ethical dimensions cannot be decided on logical grounds (Mohsen, 2008, 285). The perceived relativism diminishes the moral imperative in everyday life. Discourse ethics is a normative ethic for pluralistic societies that no longer possess a single, universal moral authority. Justice in the public sphere then emerges within Habermas's discourse ethics theory, which he describes as a concept of democracy. It rests on the ethics of dialogue when it becomes contentious and conflicting. It relies on discussions among citizens and on critical and rational perspectives to avoid emotional biases. Beliefs and decisions are shaped by values and customs to ensure integrity and justice (Mohsen, 2008, 287). Furthermore, globalization, the central axis of Habermas's discourse ethics, is formulated from the principle of universality as a strategy for resolving ethical conflicts. This fundamental assumption, however, creates a distinction between universal ethics and interference with the original and fixed values of cultures. This is the crucial point that must be addressed and restructured, and it is reflected in the new media codes of ethics, which are represented by granting or authorizing authority that can reflect the transformations associated with globalization on the one hand, and at the same time respect local value systems (Tom, 2004, 132).

Section Three: Social media platforms

The tremendous technological development witnessed in communication and media has constituted a major transformation in information transmission and delivery technologies, creating a new type of media that has come to dominate traditional media: social media, social networking sites, or communication networks. The latter has begun to perform the functions of traditional media, such as transmitting events, facts, and news. This has forced media institutions to keep pace with the change and carve out a place for themselves in this ongoing technological revolution (Mashri, 2012, 166). These technological developments in recent decades, which have seen the emergence of new social networking platforms, have brought

journalists new ethical challenges in their professional role and forced them to confront radical changes in the process of producing and consuming information. With the advent of the internet and the subsequent creation of social networking platforms, media platforms and pages close to or affiliated with media work have proliferated. This has compelled journalists and media institutions to be on the same page as their audience on social networks online. The public has become confused with reputable, professional media platforms, in addition to the sheer volume of fake news that spreads more than accurate news in many cases (Mashharawi, 2014, 34). This strategy and the growing closeness between journalists and the public lead to ethical transgressions and new professional challenges for journalists. It has contributed to a decline in public trust in media institutions as a whole, negatively impacting professional media organizations. Journalists' interpretation of the ethical decisions they make while working on media topics, engaging the public, and contributing to their education on professional media standards opens the door to public discussions about professional practices, thus helping the public better judge the content they consume (Agboola, 2014, 107). Furthermore, paid content promotion constitutes a new variable in media practice, necessitating ethical guidelines to govern content promotion standards. The benefits derived from content promotion will be jeopardized in the absence of a unified ethical charter regulating this process (Al-Dubaisi, 128).

The transformation of user-generated content into a primary source of news has created a new type of media outlet specializing in content monitoring. However, dealing with this content without clear ethical guidelines can lead to serious professional violations by journalists, such as promoting fake news or misusing the platform to access the content, ultimately threatening the safety of content creators if it is used unprofessionally (Abdulrahim, 2013). Therefore, dealing with user-generated content requires establishing professional standards that clarify the scope of how journalists interact with it and how they use it, ensuring their adherence to the principles of professional journalism, such as conveying the truth, maintaining balance, and remaining impartial. This also ensures that media practices remain committed to ethical standards while keeping pace with technological and editorial developments (Delia, 2011).

Discovering the content produced by media institutions on news pages on social media platforms and how users interact with this content in such circumstances also presents new ethical challenges. New models of unethical behavior and new violations of personal freedoms and information emerge in this new environment (Naif, 2016, 76). Social media has tools managed by states, institutions, and individuals with varying capabilities and resources. It is characterized by rapid dissemination, low cost, and intense impact. These new technologies are confronted with a permanent law that defines media ethics, as well as alternative ethical standards, in stark contrast. While current technological developments have modified news media practices and introduced alternative formats for information dissemination, ethical laws, as fundamental principles governing and supporting media practices, remain inaccessible to media outlets. Journalists are unaware of the legal amendments required by the new media work environment (Kadwani, 2015, 370-371). The self-regulatory mechanism has not been implemented to adapt to the use of the Internet and Information and Communication Technology (ICT). The lack of knowledge in Information and Communication Technology skills is one of the major problems facing journalists working in electronic news pages, as one of the forms of social media with a fixed address on the information communication network. It is available to network users to present news and display information about current events, relying on a network of correspondents, or through subscription to news agencies, aiming to publish and analyze news on website pages on a regular basis (Shelley, 2015).

Chapter Three: The Practical Aspect, Analyzing Social Media Discourse for News Pages in FB

Discourse expresses the ideology of individuals and groups by performing all the functions of ideology, from generalizing the particular presenting the interests of the group producing the discourse as the interests of all to producing meanings that function to reproduce the relationship of dominance and subjugation in society. This also includes conflict relationships, where each party, through its use of a specific political discourse, seeks to exclude and negate the other in the interaction between journalistic values, professional practice, and the influence of interest groups. This detail regarding media ideology (especially social media networks) appears methodologically important, as it brings us closer to understanding the mechanisms of communication ideologies. However, it also reveals that the issue of media ideology cannot be decisive in its cognitive, emotional, and behavioral influence, nor should it assume a size or role that

exceeds the importance of other elements. Throughout the course of change, we have observed the significant role played by social media networks, through their users (content producers), their receivers, the feedback loop, and the social, cultural, and historical contexts of media content. Therefore, the importance of new technologies for social media lies in the emergence of a new social public sphere, one that adheres to the ideals of the German philosopher Jürgen Habermas and relies on free communication and the free flow of information and ideas among citizens. Social media platforms create a climate of debate among the public, offering a new perspective on achieving democracy within a sphere viewed as a political environment.

From the above, it is clear that news pages play a role in framing media content by focusing on, highlighting, and repeating a central idea, thus influencing how recipients interpret that content. Furthermore, in framing an issue, they offer an interpretation related to it, and this is where the role of the cognitive frameworks and professional structures employed by the communicator becomes apparent. The difference in ideological orientations within the communication system influences the construction of the social media framework, especially considering the relationship between selective perception and ideological dimensions. Based on what has been explained, analyzing this aspect of discourse dimensions through a set of media ideologies including the technological (medium) ideology, the linguistic ideology, the textual ideology, the visual ideology, and the interactional ideology raises several methodological approaches, which can be clarified after reviewing their meanings: (First: The medium aspect: The technological ideology is based on granting communication technologies a normative authority that makes them the primary factor in organizing society and giving it meaning, and accepting that progress in human and social communication is subject to technological advancement. This is because the ideological dimension of technologies is clearly evident in the aspect of technological application. Second: The linguistic aspect: This lies in the meaning that the communicator attempts to convey to the recipient through the media message that reaches the audience via media language. This language, in turn, shapes the concepts about the people, events, facts, and issues that they experience or hear about, and which are transmitted by social media. This determines the communicator's action in conveying the meaning to the audience. Third: The textual aspect: This represents an ideological orientation that reflects the values, ideas, and beliefs of the communication system, from the communicator to the society to which the media message is directed. It encompasses the methods of addressing political, social, and other issues and events, the personalities of writers and guests in dialogues, the approaches taken by the communicator, and the criteria for what is published and what is not. This involves presenting fragmented and undefined facts as distinct and separate events, while excluding or neglecting certain facts, in order to establish specific relationships between the events it constructs. In other words, news production has a largely interpretive and constructive approach, and is not merely a transmission of facts. This demonstrates the significant importance of established principles, the forms of discourse associated with them, and the accepted meanings. Fourth, the visual aspect: The image is considered an effective communicative content and an element of visual cultural representation. It allows us to understand the importance of producing meanings, establishing and maintaining values, and revealing the psychological aspects of viewing and receiving. Here, the image possesses a profound capacity to shape an idea, then a goal, then a project, and finally, a project directed towards... The audience, and subsequently human behavior through space and social media networks. Fifth: The interactive aspect: The audience using social media influences the promotion of content, contributing to the dissemination of new values and trends, and pushing the recipient to accept advertised ideas, people, or mechanisms. It also works to change future habits and tastes, and may be a factor in social change.

Section One: An Introductory Overview of News Pages on FB: The Study Sample

The Facebook news pages included in the study sample, all based in the Kurdistan Region of Iraq, are: (Sarder, Baz Plus, Kobas, Politic Press, Bwar Media, Diplomatic, Zoom, and Zaman). These are news pages on Facebook that broadcast news in a web TV format through a news presenter on the social media platform.

Section Two: The Methodological Aspect of Research and Web Page Analysis

First: Methodological Procedures of the Research: (Type of Research, Research community, Research Sample, Research Methodology)

1-Research Type: This study falls under the field of descriptive-analytical studies, which focuses on examining current realities related to a set of events. Specifically, this research aims to monitor, analyze, and interpret the ethics of media discourse on news pages through a semantic analysis of the discursive content.

2-Research community: The study population consists of online portals, websites, and social media pages, particularly news-related ones, due to the diversity of their content and their coverage of local news and events as research variables.

3-Research Sample: This is an analytical study of news pages, reels, and portals on Facebook, used as a research model and to select the appropriate sample in relation to the research objectives. This selection was based on several criteria: the type of news content in addressing various topics and issues; regularity of publication and online presence; page rankings according to opinion polls indicating their prominence among news websites and portals; and the diversity of political orientations (both supportive and opposing). The sample consists of eight news pages, as previously presented, covering the period from October, 1, to Desember, 1, 2025.

4-Research Methodology: This research employs a survey methodology for discourse analysis, encompassing both descriptive and analytical aspects. This methodology is considered fundamental in descriptive research, aiming to collect, analyze, and interpret data and information to arrive at general conclusions. The study utilizes both quantitative and qualitative methods to analyze: (the content presented on the social media networks included in the study sample to identify content that does not adhere to journalistic ethics; and the elements and language of the discourse presented on the platforms under study. The qualitative method was used for data collection and analysis). The study also interprets some of the data, given its suitability to the discourse analysis approach, thus contributing to deeper interpretive insights and an analysis of the meanings and implications embedded within the presented media discourse.

5-Analysis Methods and Tools:

First: Content Analysis: The study employs content analysis as a tool aimed at quantitatively describing the content of the news pages in the research sample, focusing on the forms, issues, and sources used. Second: Discourse Analysis: The research employs discourse analysis tools as a means of quantitatively describing the ethics of media discourse within online news pages. This can provide more objective indicators for analyzing and interpreting the prominent qualitative phenomena related to: (arguments, active forces, reference frameworks, and lines of argumentation), and their dimensions (propaganda, conflict, humanitarian, and ethical). The aim is to arrive at a precise analysis of the extent to which public opinion is misled, accuracy is lacking, information is not documented, the distinction between news and opinion is not made clear, exaggeration and downplaying are prevalent, facts are distorted, judgments and accusations are generalized, misleading headlines are used, incitement to violence and hatred is fostered, and hatred and suspicion of competitors are fostered. The research also assesses credibility, the timeliness of information and page quality, interactivity, ease of use of links and navigation, use of multimedia, adherence to objectivity and transparency in news reporting, citation of figures and statistics, uniqueness in news presentation, clarity of content purpose, and avoidance of claims and assertive bias. Then, the analysis examines the factors influencing the behavior of communicators, their nature, and the most important ethical standards that frame the media discourse of news pages on social media. The analytical sequence is as follows:

a) Dimensional analysis (propaganda, conflict, human, ethical)
b) Content analysis (forms, issues, sources)
c) Text analysis (arguments, actors, frames of reference, lines of argumentation)
d) Analysis of factors influencing the communicator's behavior (ethics)

Second: Analysis of the forms

A: Critical Analysis of the Dimensions of Electronic Discourse in Sample News Pages from Facebook (Propaganda, Conflict, Humanitarian, Ethical), critical discourse analysis of news pages on Facebook involves deconstructing the relationship between the digital text, the social context, and the underlying power dynamics. To analyze the dimensions, we mentioned (Propagandistic, Conflict-based, Humanitarian,

and Ethical aspects), the analysis must move through linguistic, discursive, and ideological levels. Here is how we translate these dimensions into a structured analytical framework:

1- **Frames Specific to the Propaganda Dimension:** This dimension focuses on manufacturing consent or promoting a specific entity through the news feed. Emotional language, identifying the use of glittering generalities and adjectives that bestow legitimacy or an aura of achievement. Repetition and agenda setting, analyzing the frequency of specific keywords or hashtags designed to cement a particular mental image in the audience's mind. Logical fallacies, searching for strategies such as appeal to authority to persuade followers of a specific political or institutional stance.

Table (1) shows the policy followed and the unified semantic network specific to the propaganda dimension in covering events in the sample news pages of the research

The meaning	Categories	N
Verbal alliances between pages affiliated with the Green Zone and those affiliated with the Yellow Zone, employing tactics of belittling, insulting, and resorting to violence.	Words and Terminology	١
Discriminated narrative introductions featuring opinions from various broadcasters in both the Yellow and Green Zones, each supporting their respective side.	Presentation	٢
Interactions between followers of Yellow Zone pages and those affiliated with the Green Zone through their comments and mentions.	Recipient	٣
Amplification of competition between news pages, each according to its affiliation within the Yellow and Green Zones.	Media	٤
Contribution by pages affiliated with the Yellow Zone to fostering a negative and antagonistic environment towards each other.	Environment	٥
Alliances between pages affiliated with the Yellow Zone and those affiliated with the Green Zone in predicting, exaggerating, or downplaying events.	Responsibility for introducing events	٦
Alliances between pages affiliated with the Yellow Zone and those affiliated with the Green Zone for or against their respective candidates.	Responsibility for introducing characters	٧
Alliances between pages affiliated with the Yellow Zone and those affiliated with the Green Zone in exaggerating or downplaying the electoral competition.	Responsibility for introducing positions	٨

2- **The Conflict Framework:** The Conflict Dimension, This dimension manifests in how the page frames crises, opponents, or the other. Us vs. Them Binary, analyzing pronouns and descriptors that position the Self as righteous and the other as wrong, hostile, or a threat. Exclusion strategies, examining how the opposing viewpoint is marginalized or depicted as an existential threat. Linguistic incitement, monitoring strong verbs and phrases intended to provoke anger or polarization within the comments section.

Table (2) shows the policy followed and the semantic network of the conflict framework in covering the events of the formation of the federal government.

The type	Categories	N
Highlighting the names, positions, and personalities of the parties according to their affiliation	Language and Terminology	١
Increasing discord and widening the gap between parties, not narrowing it.	Events	٢
Attempting to garner public sympathy to shape the largest possible segment of public opinion.	Recipients	٣
Unprofessional and subjective personal comments aimed at fueling competition.	Reporters, Professionals, and Staff	٤
The Kurdistan Region of Iraq (Parliament and Government) is a key player and driving force in the transition to two administrations, one for each of	Institutions	٥

the Yellow Zone and the other Green Zone.		
News coverage of all government formation events is based on affiliated sources or political parties.	Credibility	٦
The style of news coverage is not consistent or balanced, exhibiting bias.	Style and Bias	٧
News coverage of events is not reliable in its use of legitimate (unofficial) sources.	Sources	٨
Statements and press conferences are presented by the affiliated party, along with critical statements from the opposing side, while refusing to accept alternative viewpoints and criticism.	Statements	٩
A specific group is targeted and amplified to weaken the other side, while ignoring opposing perspectives.	Trends	١٠
The field work of the pages' staff and correspondents is limited to coverage within the Yellow or Green Zone where they are located.	On the Ground	١١
Military strength is highlighted by mentioning the Peshmerga, police, Asayish (Parastin), Zeravani, and National Guard in the Yellow Zone, contrasted with the Peshmerga, police, Asayish (Zanyari), border guards, and National Guard in the Green Zone.	Demonstrating Strength	١٢
Federal Police, Iraqi Army, Peshmerga Forces, Counter-Terrorism Forces, Rapid Response, Popular Mobilization Forces.	Joint Forces	١٣

3- The Framework of Human Interests: The Humanitarian Dimension, this relates to the utilization of human-interest stories, often used to drive digital engagement. Emotional framing, does the discourse present victims as mere statistics or as human stories to elicit empathy. Exploitation of suffering, analyzing whether the discourse aims for genuine solidarity or uses tragedy as a tool for political pressure or clickbait. Visual semiotics, examining the power of the accompanying images/videos and their ability to humanize the issue or reduce it to a tragic spectacle.

Table (3) shows the semantic philosophy of the news page content within the framework of human interests.

The type	Categories	N
For the party participating in forming the government	Championship	١
Those excluded from the final agreement to form the government	Losers	٢
The side not participating in the political process	Defeat on all fronts	٣
The main Kurdish, Shiite, and Sunni parties	Allies	٤
The people	Beneficiaries	٥
Both sides competing with the two main Kurdish parties	Winners	٦
Resolving problems and improving conditions	The Rise of Power	٧
Joint security and military forces	Symbols	٨
Supporters of the government formation process	Supporting the Public	٩
Affiliated with the losing side	Protesters	١٠
Continuity and not backtracking on promises	The Challenge	١١

4- The Ethical Dimension: The Ethical Dimension, this serves as the scale for measuring the page's credibility and professional integrity. Objectivity vs. Bias, does the discourse stick to facts, or does it blur the line between news reporting and opinion. Privacy and rights, analyzing the extent to which the page adheres to ethical standards when publishing images of victims or sensitive personal information. Transparency, monitoring the clarity of sources and whether the discourse relies on anonymous sources to pass unverified agendas.

Table (4) reveals the orientation of the news content of the pages taken as a sample in terms of its ethical dimension in the discourse.

The type of ethical framework	Categories	N
Lack of transparency in interpretation and wording	Presenting information	١
Hypothetical information, confusion, and media manipulation	Shaping the event	
Providing narrative introductions through performance descriptions and a lack of objectivity in writing style	Preparing the news	٢
Offering opinions or comments without adhering to neutrality	Professional obligations of the presenter	٣
Stating evidence and data according to the policy of the affiliated entity	Completing the writing and presentation	٤
The source is mostly cited from the affiliated party or group.	Credibility	٥
Unrealistic interpretation with exaggeration.	Statements	٦
The news is published and presented using figures to inflate or downplay the significance.	Evaluation	٧
Persuasive tactics are employed to portray events in a way that contradicts reality.	Persuasive style	
The absence of a unified ethical charter leads to a lack of professionalism.	Paid content promotion	٨
An unreliable source of information for false and unbalanced news.	User-generated content	٩

And the analytical Tools for the Sample, when applying this analysis to Facebook, one must consider the platform's technical affordances, Interactivity Analysis, how do comments and Reactions influence and redirect the discourse. Hyperlink analysis, where do the attached links lead, and are they credible or affiliated sources. Digital semiotics, analyzing Emojis and visual media as integral components of the news text. All take as account.

B- Content analysis of news coverage in terms of (forms, issues, sources)

News stories influence the overall context surrounding the events and issues they cover, and consequently, the way communicators present the subject to the public. Official sources and pressure groups play a prominent role in shaping the media framing of events, using online platforms to mold public opinion and establish reference frameworks that support their social influence. The political system also plays a significant role in influencing social media, determining its content, the type of information disseminated, and what is concealed or suppressed. The values and characteristics of political systems are clearly reflected in the news. These tables analyze the content of news pages on social media (Facebook) for two months, from October 1st to December 1st, 2025, a period of 61 days. Each day includes a news bulletin containing three to four diverse news items covering various issues or focusing on a specific topic or individual. Therefore, we select three news items from each bulletin for content analysis, resulting in a total of 183 news items.

1- Journalistic Forms:

Table (5) shows the distribution of forms in the news coverage of the research sample.

Total		Talk and Dialogue		Infographics		News Reports		News Presentation		News bulletin		Shapes / Pages	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨١	١٧٣	٢٥	١٥	٣٤	٢١	٥٤	٣٣	٧٤	٤٥	٩٧	٥٩	**Sarder**	١
٩٠	١٩١	٣١	١٩	٤١	٢٥	٤٨	٢٩	٩٥	٥٨	٩٨	٦٠	**Baz Plus**	٢
٨٦	١٨٣	٣٤	٢١	٣٣	٢٠	٤٩	٣٠	٩٠	٥٥	٩٣	٥٧	**Kobas**	٣
٧٧	١٦٣	٢٠	١٢	٢٥	١٥	٤٣	٢٦	٨٩	٥٤	٩٢	٥٦	**Politic Press**	٤
٧٧	١٦٤	٢٨	١٧	١٨	١١	٤٦	٢٨	٨٢	٥٠	٩٥	٥٨	**Bwar Media**	٥

٧٥	١٦٠	٣٠	١٨	٢١	١٣	٤١	٢٥	٨٠	٤٩	٩٠	٥٥	Diplomatic	٦
٧٧	١٦٤	٢٣	١٤	٣١	١٩	٤٤	٢٧	٨٧	٥٣	٨٤	٥١	Zoom	٧
٦٩	١٤٨	١٦	١٠	٣٠	١٨	٣٦	٢٢	٧٥	٤٦	٨٥	٥٢	Zaman	٨
٥٥	١٦٨	٢٦	١٦	٢٩	١٨	٤٤	٢٧	٨٤	٥١	٩٢	٥٦	General percentage	
١٠٠	٣٠٥	١٠٠	٦١	١٠٠	٦١	١٠٠	٦١	١٠٠	٦١	١٠٠	٦١	Total	

Table 5 shows that the news bulletin appeared at a rate of 92%, which is the most common journalistic format on Facebook news pages.

2- Media Issues:

Table (6) shows the distribution of media issues in the news coverage of the website pages in the research sample

Total		Dollar exchange rate reduction		Setting the 2026 budget		Federal Court decisions		Problems of forming a government		Republic President election and Prime Minister appointment		political agreements		Cases / Pages	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨٤	١٥٣	١٥	٢٧	١٢	٢٢	١٦	٣٠	١٤	٢٦	١٣	٢٣	١٤	٢٥	Sarder	١
٩١	١٦٦	١٤	٢٥	١٦	٢٩	١٢	٢٢	١٦	٣٠	١٦	٢٩	١٧	٣١	Baz Plus	٢
٨٩	١٦٣	١٤	٢٦	١٣	٢٣	١٥	٢٧	١٦	٢٩	١٦	٣٠	١٥	٢٨	Kobas	٣
٨٣	١٥١	١١	٢١	١٦	٣٠	١٤	٢٦	١٤	٢٥	١٥	٢٨	١١	٢١	Politic Press	٤
٨٣	١٥٢	١١	٢٠	١٥	٢٨	١٦	٢٩	١٢	٢٢	١٥	٢٧	١٤	٢٦	Bwar Media	٥
٨٥	١٥٥	١٦	٢٩	١٤	٢٥	١٦	٣٠	١٥	٢٧	١٣	٢٤	١١	٢٠	Diplomatic	٦
٩٣	١٧٠	١٤	٢٥	١٥	٢٧	١٧	٣١	١٦	٢٩	١٦	٣٠	١٥	٢٨	Zoom	٧
٦٩	١٢٦	١٣	٢٣	١١	٢١	١٢	٢٢	١٤	٢٥	١١	٢٠	٨	١٥	Zaman	٨
٨٤	١٥٤	١٣	٢٤	١٤	٢٦	١٥	٢٧	١٥	٢٧	١٤	٢٦	١٣	٢٤	General percentage	
١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	Total	

Table 6 shows that the Problems of forming a government and Federal Court decisions are appeared on the same level at a rate of 15%, which are the most issues journalistic content on Facebook news pages.

3- Information Sources: Table (7) shows the distribution of news coverage sources of news pages in research sample.

Total		Agencies		Government institutions		traditional media		Reporters		Statements by politicians		Unofficial source		Sources / Pages	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨٠	١٤٧	١٨	٣٣	٧	١٣	١٧	٣٢	٤	٨	١٦	٣٠	١٧	٣١	Sarder	١
١٠٧	١٩٥	١٥	٢٨	٢١	٣٨	٢٢	٤٠	١٤	٢٥	١٩	٣٥	١٦	٢٩	Baz Plus	٢
١١٤	٢٠٩	١٣	٢٤	٢٠	٣٧	٢١	٣٩	١٥	٢٧	١٨	٣٣	٢٧	٤٩	Kobas	٣
٩٥	١٧٣	١٤	٢٥	١٧	٣١	٢٠	٣٦	١٢	٢٢	١٣	٢٤	١٩	٣٥	Politic Press	٤
٩٤	١٧٢	١٣	٢٣	١٦	٢٩	١٧	٣٢	١٣	٢٣	١١	٢٠	٢٥	٤٥	Bwar Media	٥
٩١	١٦	١٥	٢٨	١٥	٢٧	١٤	٢٥	٩	١٧	١٤	٢٦	٢٤	٤٤	Diplomatic	٦

	٧														
١٠٤	١٩١	٢٢	٤٠	١٢	٢٢	١١	٢١	١٦	٢٩	١٧	٣١	٢٦	٤٨	**Zoom**	٧
٩٤	١٧٢	١٧	٣٢	١٨	٣٣	١٣	٢٣	١٠	١٨	١٠	١٩	٢٦	٤٧	**Zaman**	٨
٩٧	١٧٨	١٦	٢٩	١٦	٢٩	١٧	٣١	١١	٢١	١٥	٢٧	٢٢	٤١	**General percentage**	
١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	١٠٠	١٨٣	**Total**	

Table 7 shows that the unofficial source are appeared at a rate of 22%, which is the most relied – upon sources by news pages on Facebook.

C- Text analysis using discourse analysis tools (arguments, actors, frames of reference, and lines of argument) of news content from selected Facebook pages used as a research sample. This section addresses, through quantitative and qualitative analysis, the arguments related to the formation of the federal government, analyzing the attributes and roles ascribed to the actors, in addition to providing a comparative analysis of the lines of argument, frames of reference, and how they are employed, as reflected in the social media discourse of the news pages in the study sample. The following news pages, selected as a research sample, are categorized according to their party or personal affiliations. They belong to Kurdish parties based in Erbil, the capital of the Kurdistan Region of Iraq, as follows:

1- Sarder: Affiliated with the head of the New Generation Party
2- Baz Plus: Affiliated with the Kurdistan Democratic Party (KDP)
3- Kobas: Affiliated with the Patriotic Union of Kurdistan (PUK)
4- Politic Press: Affiliated with the head of the (PUK)
5- Bwar Media: Affiliated with a member of the PUK's Political Bureau
6- Diplomatic: Affiliated with the past President of the Federal Republic of Iraq (B. Salih)
7- Zoom: Affiliated with the past second president of the PUK (Lahur. Shex. Jangy)
8- Zaman: Affiliated with the Goran Movement

Abbreviations and Procedural Terms: (Yellow Zone (YZ): KDP-administered area (Erbil-Duhok), Green Zone (GZ): PUK-administered area Kurdistan (Sulaymaniyah – Halabja), C: Conflicts, I: Issues)

Table (8) identifies the most important general topics circulating in the news pages

Zaman		**Zoom**		**Diplomatic**		**Bwar Media**		**Politic Press**		**kobas**		**Baz Plus**		**Sarder**		**Pages / Subjects**	**N**
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
١١	٥٣	١١	٩٥	٧	٥٥	١٠	٦٥	٨	٧١	١٠	٩١	١٠	٩٣	١٠	٨١	**Political**	١
٧	٣٥	٧	٦٠	٥	٣٩	٥	٣٣	٧	٦١	٦	٥٢	٤	٤١	٧	٥٥	**Social**	٢
٥	٢٣	٥	٤٥	٧	٥١	٧	٤٥	٨	٧٢	٧	٦١	٧	٦٦	٧	٥٨	**Economic**	٣
٦	٣١	٤	٣٤	١٠	٧٧	١١	٦٧	٦	٥٧	٧	٦٣	٣	٣٢	٥	٤١	**Cultural**	٤
٤	٢٢	٥	٤٩	٤	٢٦	٤	٢٤	٧	٦٢	٦	٥٣	٦	٥٩	٤	٣٢	**Military**	٥
٤	٢٠	٤	٣٢	٤	٢٩	٩	٥٦	١	١١	١	١٢	٢	٢١	٣	٢٢	**Religious**	٦
٧	٣٤	٧	٦٦	٢	١٢	١١	٧١	١٠	٨٦	٩	٧٩	٩	٨١	٥	٤٣	**Interior C.**	٧
٥	٢٤	٥	٤٨	٧	٥٤	٥	٣٢	٧	٦٣	١٠	٩٢	١١	٩٩	٧	٥٦	**Regional C.**	٨
١١	٥٤	٨	٦٩	٨	٥٧	٦	٣٨	٣	٢٢	٣	٢٥	٣	٢٨	٣	٢٣	**International C.**	٩
٣	١٧	٢	١٦	٤	٣١	٢	١٣	٢	٢١	١	١٠	١	١١	٢	١٤	**Sectarianism C.**	١٠
٦	٣٢	٧	٦٥	٧	٥٥	٦	٣٧	٧	٦٤	٦	٥٧	٧	٦١	٣	٢٥	**Security C.**	١١
٥	٢٣	٦	٥٥	٩	٦٧	٥	٣٠	٦	٥٦	٧	٦٩	٨	٧١	٥	٣٩	**Government C.**	١٢
٩	٤٤	١١	٩٨	٨	٥٦	٤	٢٣	١١	٩٩	١١	٩٩	١٠	٩٥	١١	٨٧	**Interior. I**	١

																	٣
١٠	٤٩	١٠	٨٩	٦	٤٣	٨	٤٨	١٠	٨٥	٩	٨٧	٩	٨٣	٩	٧٦	Parties	١٤
٢	١٢	٣	٢٩	٨	٥٧	٥	٣٥	٣	٢٣	٤	٤١	٦	٥٣	٤	٣٣	Regional	١٥
٤	١٨	٣	٢٦	٣	١٩	٢	١٣	٢	١٥	٢	٢٢	٣	٢٧	٧	٥٩	democracy	١٦
٢	١١	٣	٢٣	١	٧	١	٨	١	١٠	١	٩	١	١٢	٩	٧٧	Freedoms and justice	١٧
١٠٠	٥٠٢	١٠٠	٨٩٩	١٠٠	٧٣٥	١٠٠	٦٣٨	١٠٠	٨٧٨	١٠٠	٩٢٢	١٠٠	٩٣٣	١٠٠	٨٢١	Total	

Table 8 shows that the most frequently discussed topics on Facebook news pages are (political And Interior. I) topics and they appear in similar proportions between (11%) and (10%) percent.

Table (9) shows the most important main themes circulating in the content of political news on the pages of the research sample.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		Kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / proposals	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨	٢٠	٦	٢٢	٧	٣٤	٧	٢٣	١١	٣٣	١٢	٤١	٧	٣٧	٨	٢٥	political agreements	١
١٣	٣٤	١١	٤٣	١٠	٤٥	٨	٢٥	١١	٣٤	١٥	٥٤	١٠	٥٣	٦	٢١	Republic President appointment	٢
٩	٢٣	١١	٤١	١٠	٤٦	١٣	٤٣	٨	٢٥	٦	٢٣	٩	٤٦	٨	٢٧	Problems of forming a government	٣
١٢	٣١	١٠	٣٩	١١	٤٩	١٠	٣٤	٨	٢٣	٣	١٢	٤	٢٢	٩	٣٠	Political reform	٤
٤	١٠	٤	١٦	٣	١٤	٤	١٢	٦	١٧	٣	١٠	٢	١١	٩	٢٨	Re-elections	٥
٤	٩	٥	١٩	٤	١٨	٤	١٣	٧	٢١	٦	٢٣	٧	٣٦	٧	٢٣	Forming a national government	٦
٨	١٩	١٠	٣٨	٨	٣٨	٧	٢٣	١٢	٣٦	١٢	٤٤	١٠	٥٥	٩	٢٩	Kurdish disputes	٧
٩	٢٣	١٠	٣٧	٩	٣٩	٩	٣١	٧	٢٢	١٠	٣٤	١٤	٧٧	٦	٢١	The Constitution as a reference point	٨
٨	٢١	٧	٢٩	١١	٥١	٩	٢٩	٤	١١	٦	٢١	١٦	٨٦	٦	١٩	Electoral entitlements	٩
٨	٢٠	٧	٢٨	٥	٢٣	٨	٢٧	٤	١٣	٧	٢٤	٢	١٢	٧	٢٤	Addressing crises	١٠
٤	١١	٣	١٢	٦	٢٦	٧	٢٢	٦	١٨	٣	١١	٤	٢٣	٧	٢٢	Reducing	١

																the dollar's value	١١
٥	١٣	٩	٣٥	٩	٤٠	٦	٢١	٦	١٩	٨	٢٧	٦	٣٤	١٠	٣١	**Combating corruption**	١٢
٦	١٦	٨	٣٠	٧	٣٣	٨	٢٥	١٠	٢٩	٩	٣١	٨	٤٥	٨	٢٥	**Peaceful coexistence**	١٣
١٠٠	٢٥٣	١٠٠	٣٨٩	١٠٠	٤٥٦	١٠٠	٣٢٨	١٠٠	٣٠١	١٠٠	٣٥٥	١٠٠	٥٣٧	١٠٠	٣٢٥	**Total**	

Table No. 9 shows the most frequently discussed topics on Facebook news pages are (Republic President appointment and The Constitution as a reference point) and they appear in varying proportions between (15%) and (14%) percent.

Table (10) shows the most important negative and positive characteristics of the forces active in the news pages of the research sample.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		Kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Active forces	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٣	٢١	٦	٥٩	٤	٣٦	٤	٣١	٤	٣٣	٥	٤٥	٦	٥٣	٦	٦٢	Kurdish parties	١
٦	٣٤	٥	٤٣	٣	٢٣	٥	٤٢	٧	٥٨	٦	٦١	٧	٦٥	٤	٣٥	Kurdish forces	٢
٦	٣٩	٧	٦٥	٧	٦٠	٧	٥٥	٦	٥١	٧	٦٩	٨	٧٢	٨	٧٩	Kurdish figures	٣
٥	٣١	٦	٥٢	٩	٧٩	٧	٥٤	٨	٦٩	٦	٥٦	٣	٣٢	٦	٥٩	Iraqi parties	٤
٧	٤٢	٦	٥٨	٥	٤٦	٧	٥٧	٧	٦٣	٧	٦٦	٤	٤١	٨	٧٤	Iraqi forces	٥
١٠	٥٩	٧	٦٥	٥	٤٧	٧	٥٨	٧	٦٦	٧	٦٨	٣	٣٣	٨	٨٢	Iraqi figures	٦
٧	٤٤	٦	٥٦	٩	٧٨	٧	٥٢	٧	٦٢	٦	٦١	٧	٦٨	٣	٣٤	Regional powers	٧
٦	٣٥	٨	٧٨	٨	٦٧	٣	٢٣	٦	٥٦	٤	٣٤	٤	٣٥	٤	٣٦	International powers	٨
٤	٢٣	٦	٥٦	٥	٤٨	٦	٤٣	٧	٥٩	٦	٥٥	٦	٥٨	٧	٦٨	Institutions	٩
٣	١٨	٢	١٩	٤	٣٤	٣	٢٦	٤	٣٤	٥	٥١	٧	٦٤	٦	٥٦	Organizations	١٠
٥	٣٣	٤	٣٤	٦	٥٦	٦	٤٩	٣	٢٣	٦	٥٦	٦	٥٥	٧	٧١	Syndicate	١١
٣	٢١	٧	٦٤	٦	٥٤	٥	٤١	٤	٣٦	٦	٥٥	٥	٤٦	٧	٦٧	Federal Parliament	١٢
٩	٥٧	٧	٦٨	٥	٤٥	٩	٦٦	٨	٧٠	٧	٦٩	٨	٧٩	٥	٥٣	Kurdistan Parliament	١٣
٨	٥١	٤	٣٤	٥	٤٤	٨	٦١	٦	٥٥	٦	٥٩	٩	٨٩	٣	٣٤	Kurdistan Regional Government	١٤
٥	٢٩	٧	٦٦	٥	٤٢	٥	٣٧	٥	٤٧	٤	٤٣	٤	٣٨	٥	٥١	Federal Judiciary	١٥
٤	٢٤	٤	٣٣	٧	٦٦	٤	٣٤	٥	٤٤	٥	٤٥	٤	٣٤	٧	٦٥	Iraqi People	١٦
٩	٥٤	٨	٧٦	٦	٥٦	٦	٤٥	٧	٦٥	٧	٦٨	٩	٨٧	٥	٤٩	Kurdistan People	١٧
١٠٠	٦١٥	١٠٠	٩٢٦	١٠٠	٨٨١	١٠٠	٧٧٤	١٠٠	٨٩١	١٠٠	٩٦١	١٠٠	٩٤٩	١٠٠	٩٧٥	Total	

The table 10 shows that the active forces in news texts published on Facebook pages are mostly about Kurdistan (figures, Parliament, People, Regional Government) and appear in similar percentages between (9% & 8%) percent.

Table (11) shows the most important reference frameworks adopted by the texts and content of the news pages in the research sample.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Reference frameworks	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٧	٣٢	١٢	٥٥	١١	٤٣	١٤	٦٥	١٧	٧٨	١٤	٨٩	١٤	٩٩	٩	٤٥	Political framework	١
١٠	٤٤	٧	٣٥	٦	٢٣	١١	٥٣	١٤	٦٤	١٢	٧٦	١٣	٨٩	٢	١٢	Security framework	٢
١٥	٦٧	١٢	٥٧	١٠	٣٦	١٠	٤٦	١١	٥٤	١٣	٨٧	١٤	٩٨	١١	٥٦	Historical framework	٣
٩	٤١	١٧	٧٩	٢٠	٧٦	١١	٥١	١٣	٦٣	١٣	٨٤	١١	٧٨	١٧	٨٨	Legal framework	٤
١٤	٦٢	١٧	٨١	٦	٢٢	٩	٤٣	١٠	٤٩	٨	٥٤	١٠	٦٩	١٤	٧٦	Social framework	٥
١٣	٥٦	٧	٣١	١٤	٥٤	١٢	٥٨	١٦	٧٤	١٠	٦٢	١١	٧٧	١٠	٥٤	Economic framework	٦
١٦	٦٩	١٠	٤٧	١١	٤٠	١٣	٦٠	٤	٢١	١٠	٦٥	٨	٥٦	١٦	٨٧	Humanitarian framework	٧
٩	٣٩	١٢	٥٥	١٨	٦٨	١١	٤٩	٧	٣٥	١٢	٧٨	٨	٥٤	٩	٤٥	Cultural framework	٨
٧	٣١	٧	٣٤	٣	١٣	٩	٤١	٧	٣٢	٩	٥٦	١١	٧٨	١٢	٦٥	Religious framework	٩
١٠٠	٤٤١	١٠٠	٤٧٤	١٠٠	٣٧٥	١٠٠	٤٦٦	١٠٠	٤٧٠	١٠٠	٦٥١	١٠٠	٦٩٨	١٠٠	٥٢٨	Total	

Table 11 shows that the reference frames used in news texts published on Facebook pages are mostly based on (Legal and Political) framework, and appear in similar percentages between (17% - 14%) percent.

Table (12) presents the most important methods used for argumentation paths in the news content of the research sample pages.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Proof path	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨	٢٢	١٠	٣٩	٩	٢٩	٣	١٠	٨	٣٤	٨	٣٣	٨	٣٥	٦	٢٠	Documentation and evidence-based reasoning	١
٤	١٢	٥	١٩	٥	١٥	٧	٢٢	٧	٢٧	٧	٢٩	٧	٣٠	١٠	٣٢	Providing supporting evidence	٢
٦	١٦	٧	٢٧	٥	١٧	٦	١٩	٥	٢١	٦	٢٥	٧	٣١	٤	١٢	Referencing data and statistics	٣
٤	١٠	٦	٢٢	٣	١٠	٥	١٧	٥	١٩	٥	٢١	٦	٢٨	٧	٢٣	Presenting different viewpoints	٤
٥	١٥	٣	١٢	٥	١٤	٥	١٦	٥	٢٠	٣	١٣	٢	١١	٣	١٠	Presenting a single	٥

																viewpoint	
٣	٧	٣	١٠	٢	٦	٤	١٢	٣	١١	٢	٨	٣	١٣	٣	٩	Presenting dimensions	٦
٣	٩	٣	١١	٣	٨	٣	٩	٢	١٠	٣	١٢	٢	١٠	٣	١١	Presenter's opinions and comments	٧
٦	١٦	٥	١٩	٥	١٥	٤	١٣	٤	١٧	٤	١٨	٤	٢٠	٦	١٩	Reliance on figures and data	٨
٧	١٨	٦	٢٤	٧	٢١	٦	٢٠	٥	٢٢	٥	٢٣	٥	٢٥	٤	١٣	Citing sources	٩
٧	٢٠	٧	٢٦	٦	١٩	٧	٢١	٥	٢٢	٧	٢٩	٧	٣١	٨	٢٥	Times and dates	١٠
٦	١٧	٧	٢٧	٥	١٥	٥	١٦	٦	٢٣	٦	٢٧	٥	٢٤	٧	٢٣	Personalities	١١
٤	١٢	٦	٢٤	٤	١٣	٦	١٩	٤	١٧	٥	٢٢	٥	٢٣	٩	٢٩	Institutions	١٢
٤	١٠	٥	٢٠	٦	١٨	٥	١٥	٥	٢٠	٥	٢١	٦	٢٨	٧	٢٣	Cities and countries	١٣
٥	١٥	٤	١٧	٧	٢٠	٥	١٦	٧	٢٩	٧	٣١	٧	٣٠	٣	١٠	Names and positions	١٤
٥	١٣	٦	٢٢	٦	١٩	٦	٢٠	٤	١٨	٥	٢١	٤	٢٠	٣	١١	Announcements and events	١٥
٤	١١	٤	١٥	٥	١٤	٦	١٨	٥	٢٠	٥	٢٢	٥	٢٣	٥	١٥	Event predictions	١٦
٨	٢١	٦	٢٢	٥	١٥	٤	١٣	٧	٣٠	٧	٣١	٧	٣٣	٤	١٣	Historical events	١٧
٥	١٥	٣	١٢	٨	٢٦	٧	٢٣	٨	٣١	٨	٣٤	٨	٣٥	٧	٢٣	Statements and conferences	١٨
٥	١٤	٤	١٧	٤	١٣	٤	١٢	٣	١١	٢	٨	٢	٩	٣	١٠	Other matters	١٩
١٠٠	٢٧٣	١٠٠	٣٨٥	١٠٠	٣٠٧	١٠٠	٣١١	١٠٠	٤٠٢	١٠٠	٤٢٨	١٠٠	٤٥٩	١٠٠	٣٣١	Total	

Table 12 shows that the proof paths used in the news texts published on the Facebook pages of the research sample are mostly based on (Providing supporting evidence, Documentation and evidence-based reasoning and Times & dates) and appear in similar percentages between (9%-8%-7%) percent.

Table (13) shows the general trend of media discourse in the news pages of the social media platforms included in the research sample, and the level of adherence to discourse standards. We observe a disparity in discourse standards among the pages, in addition to the inclusion of a small percentage of reference frameworks and lines of evidence in the news content. This indicates a weakness and lack of objectivity in the messages directed at the public.

Table (13) the general trend of social media discourse in the news content of the pages included in the research sample.

Proof path	Reference frameworks	Active forces	proposals	Shaps Pages	N
٣٣١	٥٢٨	٩٧٥	٣٢٥	Sarder	١
٤٥٩	٦٩٨	٩٤٩	٥٣٧	Baz Plus	٢
٤٢٨	٦٥١	٩٦١	٣٥٥	Kobas	٣
٤٠٢	٤٧٠	٨٩١	٣٠١	Politic Press	٤

٣١١	٤٦٦	٧٧٤	٣٢٨	**Bwar Media**	٥
٣٠٧	٣٧٥	٨٨١	٤٥٦	**Diplomatic**	٦
٣٨٥	٤٧٤	٩٢٦	٣٨٩	**Zoom**	٧
٢٧٣	٤٤١	٦١٥	٢٥٣	**Zaman**	٨
٣٦٢	٥١٣	٨٧١	٣٦٨	**General trend**	

D- Analyzing the effects of news coverage on the communicator's behavior and actions:

The importance of the communicator depends on the effects of professional experiences that shape the communicator's vision, values, and beliefs in the news content, given its significant impact on various events and issues. It serves as a tool used by communicators to address and crystallize the vast amount of information available on an issue in a quick and organized manner. Communicators employ these trends as a method and framework for perceiving, understanding, and classifying information, as well as addressing it in a way that makes it useful and meaningful to the target audiences. Several factors contribute to the formation of these attitudes, including: (First: The individual level: This includes personal opinions and values, level and type of education, knowledge background, and years of experience. Second: The institutional level: This includes organizational policy, the influence of superiors and colleagues, and job satisfaction. Third: The professional level: This includes professional values, codes of ethics, and the nature of the professional role). Table (14) identifies the most important factors influencing the attitudes of communicators regarding the content of the news pages in the research sample.

Table (14) illustrates the distribution of the general factors influencing the attitudes of communicators.

Zaman		**Zoom**		**Diplomatic**		**Bwar Media**		**Politic Press**		**Kobas**		**Baz Plus**		**Sarder**		**Pages / Influencing factors**	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
١٣	١١	١٧	١٦	١٤	١٢	١١	١٠	١٣	١٣	١٢	١١	١٣	١٠	١٩	١٥	**Editorial Policy**	١
١٩	١٦	٢٢	٢١	٢٠	١٨	٢٠	١٩	١٢	١٢	١٤	١٣	١٩	١٤	٢٥	٢٠	**Political Pressures**	٢
١٢	١٠	١١	١٠	٩	٨	١٠	٩	٨	٨	١٠	٩	٨	٦	٦	٥	**Sender's Ideology**	٣
٢١	١٨	٢١	٢٠	٢٣	٢٠	٢٢	٢٠	٢٥	٢٤	٢٥	٢٣	٢٨	٢١	٢٧	٢٢	**Page Ownership and Funding**	٤
١١	٩	٩	٨	١١	١٠	١٦	١٥	١٦	١٦	١٣	١٢	٢٠	١٥	١٤	١١	**Social Values**	٥
١٤	١٢	٧	٧	١٠	٩	١٢	١١	١٨	١٧	١٧	١٦	٣	٢	٤	٣	**Regional Strategy**	٦
١٠	٨	١٣	١٢	١٢	١١	١٠	٩	٧	٧	٩	٨	٩	٧	٦	٥	**Professional Standards**	٧
١٠٠	٨٤	١٠٠	٩٤	١٠٠	٨٨	١٠٠	٩٣	١٠٠	٩٧	١٠٠	٩٢	١٠٠	٧٥	١٠٠	٨١	**Total**	

Table 14 shows that the factors influencing the attitudes of communicators are concentrated in (Page Ownership & Funding and Political Pressures) and appear in similar proportions between (27%-22%) percent.

Table (15) shows the distribution of general factors affecting the news dissemination policy of the social media pages in the research sample.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Extent of impact	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
١٣	١١	١٨	١٩	١٢	١٢	١٥	١٥	١٦	١٧	١٤	١٦	١٣	١٣	١٦	١٥	Publishing news in line	١

																with its orientation towards the events surrounding the formation of the federal government.	
١٢	١٠	١٣	١٤	١٧	١٧	١٣	١٣	١٥	١٦	١٦	١٩	١٥	١٥	١٢	١١	News reports that discuss events against the formation of the government and damage its relations with the loyal political party are excluded.	٢
١٧	١٤	١٥	١٦	١٨	١٨	١٥	١٥	١٧	١٩	١٧	٢٠	١٧	١٧	١٦	١٢	Do not allow attacks on certain countries, their leaders, and their governments that have close ties with the pro-government entity or political party.	٣
١٨	١٥	١٠	١٠	١٤	١٤	١٦	١٦	١٢	١٣	١٠	١٢	١١	١١	16	١٥	News pages do not encourage the communicator to consider professional values.	٤
١٢	١٠	٩	٩	١٣	١٣	١٢	١٢	١٣	١٤	١٣	١٥	١٧	١٧	١٢	١١	News pages encourage the communicator to consider social values.	٥

١٣	١١	٩	٩	٨	٨	٦	٦	٦	٧	٨	٩	١٠	١٠	٩	٨	The communicator exercises self-censorship when reporting on events.	٦
١٤	١٢	٢٦	٢٧	١٧	١٧	٢١	٢١	٢١	٢٣	٢٢	٢٥	١٩	١٩	٢٢	٢٠	News pages allow the communicator considerable freedom in expressing opinions and comments.	٧
١٠٠	٨٣	١٠٠	١٠٤	١٠٠	٩٩	١٠٠	٩٨	١٠٠	١٠٩	١٠٠	١١٦	١٠٠	١٠٢	١٠٠	٩٢	Total	

Table 15 shows that the factors influencing the news publishing policy of the Facebook news pages in the research sample are concentrated in (News pages allow the communicator considerable freedom in expressing opinions and comments, and Do not allow attacks on certain countries, their leaders, and their governments that have close ties with the pro-government entity or political party) and appear in similar percentages between (22%-17%) percent.

Table (16) shows the distribution of the types of general factors affecting the attitudes of those responsible for communication.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Type of effect	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
١٥	١٣	١٧	١٨	١٠	١٠	١٤	١٢	١١	١١	١٢	١٣	١٤	١٥	١٥	١٤	The political orientation of news pages influences how the communicator covers events.	١
١١	١٠	١٢	١٣	١٦	١٦	١٢	١١	١٥	١٥	١٣	١٤	١٢	١٣	١٣	١٢	The communicator is subject to administrative and professional pressures that affect his handling of events.	٢
١٣	١١	١٣	١٤	١٨	١٧	١٦	١٤	١٩	١٨	١٨	١٩	١٥	١٦	١٤	١٣	The sources upon which the communicator relies for information	٣

																exert pressures that influence their handling of events.	
١١	١٠	١٦	١٧	١٦	١٦	١٧	١٥	١٤	١٤	١٢	١٣	١٢	١٢	١٥	١٤	The political orientation of the communicator influences their handling of events.	٤
١٤	١٢	١٠	١١	١٣	١٣	١٤	١٢	١٣	١٣	١٥	١٦	١٤	١٥	١١	١٠	The communicator's attitudes, values, and beliefs influence the content they present about events.	٥
١٣	١١	١٠	١٠	٩	٩	٨	٧	٨	٨	٩	١٠	١٢	١٣	١٠	٩	Professional experience shapes the communicator's vision, values, and beliefs regarding the journalistic content they present about events.	٦
٢٣	٢٠	٢١	٢٢	١٦	١٦	١٩	١٧	١٩	١٨	٢٠	٢١	١٩	٢٠	٢١	١٩	The political system of affiliated media contributes to influencing the communicator in dealing with information related to events in an organized manner.	٧
١٠٠	٨٧	١٠٠	١٠٥	١٠٠	٩٧	١٠٠	٨٨	١٠٠	٩٧	١٠٠	١٠٦	١٠٠	١٠٤	١٠٠	٩١	Total	

Table 16 shows the types of factors influencing the attitudes of those responsible for news pages on Facebook research sample includes (The political system of affiliated media contributes to influencing the communicator in dealing with information related to events in an organized manner) and appears in similar percentages between (22%-21) percent.

E- To define the ethics of media work on social media, we must consider the impact of social networks across three interconnected levels. The first is the emotional level; the proliferation of groups on these networks leads to a reshaping of emotions and influences tastes and choices based on the models presented within them. The second is the cognitive level, which is linked to the first. Groups have become a new source for producing values, disseminating knowledge (ideology), and shaping the communicator's awareness of various issues. The third level is the behavioral dimension, the deepest and subsequent of these, which consequently affects the communicator's overall behavior. Therefore, Table (17) presents the most important criteria that govern the relationships and media behavior of communicators on social media and define their professional ethics.

Table (17) illustrates the distribution of the circles that control the relationships that connect communicators with their environment and determine their behavior and actions towards events.

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		Kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Circles	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٨	٨	٩	١١	١٠	١٢	٨	٩	٩	١٠	٩	١٢	٩	١٣	٩	١١	**International Media Policy**	١
١٥	١٥	١١	١٣	١٣	١٦	١٥	١٧	١٨	١٨	١٦	٢١	١٥	٢٠	١٢	١٥	**Media Organization Policy**	٢
١٧	١٧	٢١	٢٥	١٨	٢٢	١٦	١٨	١٨	٢١	١٨	٢٤	١٧	٢٣	١٥	١٩	**Editorial Policy**	٣
١٠	١٠	٩	١١	٧	٩	٧	٨	٩	١١	٨	١٠	٩	١٢	٧	٩	**Professional Standards and Media Codes**	٤
٩	٩	٨	١٠	٩	١١	٨	٩	٩	١٠	٩	١٢	٩	١٣	٨	١٠	**Self-Regulation and Concepts for Journalists**	٥
١٠	١٠	٩	١١	١٠	١٢	١١	١٢	٨	٩	٨	١٠	٨	١١	١١	١٣	**Journalistic Unions and Publishers' Associations**	٦
٩	٩	١٠	١٢	٨	١٠	١٠	١١	٩	١٠	٨	١١	٩	١٢	١٢	١٥	**Organization, Communicati Systems, and Societal Values**	٧
١٢	١٢	٨	١٠	١٤	١٨	١٣	١٤	١١	١٣	١٢	١٥	١٢	١٧	١٣	١٦	**Journalistic Legislation and Laws**	٨
١١	١١	١٤	١٧	١٢	١٥	١٢	١٣	١٢	١٤	١٢	١٥	١٢	١٦	١٢	١٥	**Technologies and Software**	٩
١٠٠	١٠١	١٠٠	١٢٠	١٠٠	١٢٥	١٠٠	١١١	١٠٠	١١٦	١٠٠	١٣٠	١٠٠	١٣٧	١٠٠	١٢٣	**Total**	

Table 17 shows the specific circles that control the relationships between communicators and their environment, determining their behavior and actions towards events on the Facebook news pages in the research sample. It shows that (Editorial Policy) is the most important impact factor, appear at similar percentages between (18%-21%) percent.

F- We also observe significant differences between these platforms in their critical approaches to media discourse, according to their political orientation, objectives, and reasons for establishment. These differences can be explained by the frequent lack of adherence to ethical principles and the ethics of

criticism stipulated in media codes of conduct. Here, we can review the most important ethical frameworks for media discourse on social media, as illustrated in Table (18) as follows:

Table (18) illustrates the distribution of ethical framework standards for media discourse on social media platforms (Facebook) in the research sample regarding events

Zaman		Zoom		Diplomatic		Bwar Media		Politic Press		Kobas		Baz Plus		Sarder		Pages / Standards	N
%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R		
٣	٤	٣	٥	٤	٦	٣	٤	٤	٥	٤	٦	٤	٧	٤	٥	Transparency in information	١
٨	١٠	١١	١٧	٩	١٢	٩	١١	١٠	١٤	٩	١٣	٩	١٥	٩	١١	The necessity of social communication	٢
٥	٦	٦	٩	٥	٧	٤	٥	٥	٧	٦	٨	٥	٩	٥	٦	Upholding the principle of freedom of expression	٣
٩	١١	٦	١٠	٨	١١	٨	١٠	٦	٩	٨	١١	٧	١٢	٨	١٠	Respect for the public interest	٤
٧	٨	٦	٩	٦	٨	٦	٨	٦	٩	٧	١٠	٦	١٠	٧	٩	Honesty	٥
٦	٧	٦	٩	٧	١٠	٦	٧	٤	٦	٦	٨	٥	٩	٥	٧	Accuracy and integrity	٦
٧	٨	٦	١٠	٧	٩	٦	٨	٦	٩	٦	٨	٧	١١	٥	٧	Distinguishing between news and its interpretation	٧
٧	٩	٧	١١	٧	١٠	٩	١١	٧	١٠	٦	٩	٧	١٢	٦	٨	Avoiding exaggeration and marginalization	٨
٨	١٠	٩	١٤	٨	١١	١٠	١٣	١١	١٥	١٠	١٤	٨	١٣	٩	١٢	Non-selective reporting	٩
٧	٨	٤	٧	٤	٦	٦	٧	٦	٩	٥	٧	٦	١٠	٧	٩	Self-criticism	١٠
٢	٣	٥	٨	٥	٧	٤	٥	٤	٦	٣	٤	٤	٧	٤	٥	Rejecting hatred and discrimination	١١
٦	٧	٦	٩	٦	٨	٥	٦	٦	٨	٥	٧	٧	١١	٧	٩	Respecting personal life	١٢
٩	١١	٨	١٣	١٠	١٤	٩	١١	٩	١٢	٩	١٣	٩	١٥	٦	٨	Promoting content	١٣
٧	٨	٩	١٤	٥	٧	٧	٩	٧	١٠	٨	١٢	٨	١٣	٩	١١	User-generated	١٤

																content	
٨	١٠	٨	١٣	٧	١٠	٩	١١	٩	١٢	٩	١٣	٩	١٥	٩	١٢	Ignoring opinions and comments	١٥
١٠٠	١٢٠	١٠٠	١٥٨	١٠٠	١٣٦	١٠٠	١٢٦	١٠٠	١٤١	١٠٠	١٤٣	١٠٠	١٦٩	١٠٠	١٢٩	Total	

Table 18 shows the most important ethical standards and frameworks of media discourse in the Facebook news pages of the research sample. These standards such as (The necessity of social communication, non-selective reporting, ignoring opinions and comments) are the most important ethical frameworks of media discourse in FB, and appear in similar percentages between (10%-9%-8%) percent.

Conclusion:

After conducting a critical analysis of the media discourse on a sample of social media pages (Facebook) regarding the election and formation of the federal government, identifying their stances on the issues raised in the discourse, the perceptions they presented to the influential forces, and the persuasive strategies and methods used in the argumentation process, as well as analyzing the relationship between the issues raised in the discourse and the adherence to ethical standards of criticism according to the codes of conduct for media work, within the framework of the theories of critical media discourse analysis and media framing analysis, we can review the most important results reached by the researcher as follows:

1- Political issues constituted the largest area of focus in the media discourse of news pages, significantly more so than other issues. This is due to the period that witnessed many important political events, followed by security issues, then economic issues.

2- The thematic approaches employed in the news pages under study varied, with the narrative approach being the most frequently used, followed by the approach that emphasizes contradiction.

3- The conflict framework used within the media discourse was paramount in its rhetorical dimensions, particularly in its use of political rivalries between parties vying to form a government based on their political orientations, objectives, and motives. The propaganda and humanitarian frameworks came in second.

4- The strategies employed were primarily focused on the strategy of attack and criticism, which was utilized to a noticeable degree. Attack and criticism were the most prominent discourse in addressing the topics, with each political orientation attacking and criticizing the other to demonstrate the weakness of its position. The strategies of explanation and interpretation followed, and then the threat of violence.

5- Social media discourse has deviated from professional ethics, exhibiting numerous forms of breaches of journalistic ethics. These violations centered on the lack of factual documentation and balance, followed by incitement and sensationalism of events, attacks on political figures, and intrusion into personal matters, all without regard for the public interest.

6- Social media discourse employed both emotional and logical methods to persuade the public. Describing events and scenes was the most frequently used emotional approach, while citing information was the most frequently used logical method.

7- The sources of issues addressed in Social media discourse varied, ranging from official and unofficial sources to media outlets. Unofficial and implicit sources were the most prominent.

8- Political parties and forces were the primary actors involved in critical discourse within social media, followed by political figures and then institutions.

9- Social media discourse contained contradictions in its arguments and content due to a lack of adherence to professional standards and principles of journalistic work. This resulted in weak discourse, a lack of a scientific perspective in addressing its topics, and a lack of evidence for its values and ideas.

10- The recipient's cognitive development is weak due to the public's limited knowledge and conscious understanding, hindering the formation of objective opinions on the issues and events presented. This is compounded by a decline in ethical commitment in news outlets and contradictory media discourse among political parties and movements, each pursuing its own goals and agendas.

11- The vocabulary of the media discourse in the news pages of the study sample reflected a prevalence of biased language in some of them. This bias stemmed from a specific agenda of issues, with varying priorities among them. There was a general tendency to favor official news, particularly news related to the

government or executive authority, which carries political content, while attributing positive qualities to its institutions.

12- The biased tone in the media discourse of the news pages in the research sample, in its various forms and mechanisms, contradicted the general editorial policy of each page. The control exerted by the authorities and their ownership dictated the main points of news coverage within these pages, despite the electronic nature of these media and the freedom of expression they afford, which allows for the erosion of some professional standards governing this performance.

13- The linguistic approach used in the news pages of the research sample, specifically regarding incitement to violence and hatred of the opponent, varied among the pages in terms of the level and mechanisms of their use of hatred and incitement. This was reflected in how they addressed conflict issues, according to each page's political orientation and editorial policy.

14- The news pages in the research sample strived to achieve apparent credibility through various formal categories, with varying degrees of success depending on the daily updates of news and information, ease of navigation, platforms quality, user-friendliness of links, and interactivity.

15- The ethical standards for social media were determined based on the characteristics and features of public affairs, which encompass the target group and lead to a kind of shared thinking among them.

16- The absence of many formal ethical charters and codes of conduct for media work was replaced by an ethical model based on the concept of a communicative community with shared interests and orientations.

17- The ethics of online social media discourse, as a democratic vision, are embodied in a set of communicative rules that empower every individual to speak and act in a way that allows them to participate in the discourse, discuss, test, and present any idea within it, and express their attitudes, desires, and needs, without the neutrality of moral consciousness.

18- Freedom of expression is defined by the presentation of opinions and contributions by each speaker without any internal or external restrictions or controls, and independence from any political trend, current, or authority, according to the interests of the audience and the promotion of its intellectual content. This includes the exchange of criticism among participants in the discourse on logical grounds, ensuring that the different arguments presented in the discourse receive mutual, logical critique.

19- The concept of balance in social media discourse ranges between objectivity and neutrality, between respecting differing opinions and listening to everyone.

Recommendations:

To contribute to one of the conference's pillars—namely, to find a new perspective on the ethics of discourse on social media, with the aim of establishing specific standards within this context—we recommend the following, these standards can be used to assess the extent to which published media content adheres to professional ethics, thereby contributing to raising the professional standards of journalists working in this field:

1- The necessity of preparing and training professional media personnel in ethical and professional practices in social media.

2- Issuing a law regulating electronic publishing, along with a law protecting intellectual property, and establishing accountability mechanisms in case of violations, while also regulating and codifying electronic & social media.

3- Establishing a professional syndicate for electronic journalism, with regulatory and administrative oversight, to issue a set of expert opinions on the electronic & social media regulation law that will not restrict media freedoms or diminish their powers.

4- Integrating traditional and social media, with the International Federation of Electronic Journalists issuing a code of ethics for electronic & social media and increasing the role of the journalists' syndicate in the future.

5- Developing the legislative and legal aspects to support freedom of expression and activating the role of the journalists' syndicate in establishing the Supreme Media Council to implement the journalistic code of ethics.

6- Working to organize specialized training courses for journalists and improve their economic, health, and social conditions, while developing the administrative aspects and material working conditions of electronic media institutions.

7. Developing and revising journalistic codes of ethics to align with the online journalistic environment, addressing emerging ethical issues related to internet use, most importantly privacy and respect for the public interest.
8. Regulating the field of electronic journalistic in general, and social media in particular, and employing regulatory and oversight bodies to elevate the standards of social media, which has become widespread and frequently used.

References:

1. Ibrahim, Muhammad Saad, (2004), The Discourse of Globalization and Identity in American Electronic Media, Cairo.
2. Adham, Mahmoud, (1987), The Art of News, 2nd ed., Dar Al-Shaab, Cairo.
3. Babiker, Mustafa Mu'tasim, (2014), The Ideology of Social Media Networks and the Formation of Public Opinion, 1st ed., Enlightenment Center, Khartoum.
4. Barney, Darin, (2015), The Network Society, trans. Anwar Al-Jumawi, 1st ed., Arab Center for Research and Policy Studies, Doha.
5. Barakat, Abdul Aziz, (2012), Media Research Methodologies, 1st ed., Dar Al-Kitab Al-Hadith, Cairo.
6. Jaber, Samia Muhammad, (1984), Mass Communication and Modern Society, Dar Al-Ma'rifa Al-Jamahiriya, Alexandria, Egypt.
7. Jassim, Aziz Al-Sayed, (1985), Principles of Journalism in a World of Change, 1st ed., Dar Al-Afaq, Baghdad.
8- Jabara, Safaa, (2009), Media Discourse: Between Theory and Analysis, 1st ed., Osama Publishing House, Jordan.
9- Jumaa, Iman Numan, (2013), Al Jazeera's Coverage of the Iraqi Weapons of Mass Destruction Issue, Baghdad.
10- Al-Mashharawi, Ahmed Munib, (2014), Social Media Addiction: Its Causes and Treatment Methods, 2nd ed., Al-Amal Publishing and Distribution House, Jordan.
11- Mohsen, Mahinaz Ramzi, (2008), The Ethics of Exercising the Right to Criticism within the Media Discourse of Egyptian Online Radio Stations on the Internet, Cairo.
12- Muhammad, Shaimaa Anwar, (2007), Journalistic Treatment of American Foreign Policy, Cairo.
13- Shoman, Muhammad, (2007), Media Discourse Analysis: Horizons of Theory and Applied Models, 1st ed., Egyptian-Lebanese House, Cairo. 14- Makawi, Hassan Imad, (1994), Media Ethics: A Comparative Study, Egyptian-Lebanese House, Cairo.
15- Fahmy, Muhammad Sayyid, (1984), Media from a Social Perspective, Dar al-Ma'arif, Alexandria, Egypt.
16- Moussa, Salama, (1958), Journalism: A Craft and a Mission, 1st ed., Cairo.
17- Foucault, Michel, (1984), The Order of Discourse, trans. Muhammad Sbeila, 1st ed., Dar al-Tanweer, Tunis.
18- Hester, Albert L. (1998), A Journalist's Guide in the Third World, trans. Kamal Abdel Raouf, International Publishing and Distribution House, Cairo.
19- Mustafa, Miral, (2017), The Electronic Discourse of International News Channels' Websites in Covering the 2015 Egyptian Parliamentary Elections, Cairo.
20. Kadwani, Sherine Mohamed, (2015), The Ethics of Political Postpartum Discussion via Social Media Networking Sites, Cairo.
21. Farkloff, Norman, (2009), Discourse Analysis: Textual Analysis in Social Research, trans. Talal Wahba, Center for Arab Unity Studies, Beirut.
22. Abdel-Maqsoud, Hisham, (2010), A Study of the Discourse of Arab Blogs, 1st ed., Arab House for Publishing and Distribution, Cairo.
23. Abdo, Khaled Gamal, (2017), The Treatment of Egyptian Events and Issues in the BBC and CNN, Cairo.
24. Dean, Yahya Potter, (2003), Hyper-Discourse Analysis: From Orality to Electronic Communication, Ouargla, Algeria.
25. Abdel-Rahim, Osama, (2013), Discourse Strategies in Online Articles Regarding the 2012 Egyptian Presidential Elections, Cairo.

26- Al-Yamani, Ghada Abdel-Tawab, (2013), The Professionalism of Opinion Content on Websites: Between Practice and Responsibility: Violent Events as a Case Study, First Conference of the Faculty of Media at Al-Azhar University in cooperation with the Center for Cognitive Studies, Cairo.
27- Nayef, Sultana Jad'an, (2016), The Ethics of Using Social Media from the Perspective of Media and Law Professors at the University of Jordan, Master's Thesis, 2016.
28- Al-Mashri, Morsi, (2012), Digital Social Media Networks: A Look at Their Functions, Al-Mustaqbal Al-Arabi Journal, Issue: 45.
29- Al-Badi, Muhammad Muhammad, (1997), The Educational Framework for the Issue of Professional Ethics in Mass Communication, Egyptian Journal of Media Research, Cairo University, Issue: 1. 30- Al-Dabisi, Abdulkarim Ali and Al-Tahhat, Zuhair Yassin, (2013), The Role of Social Media Networks in Shaping Public Opinion among Jordanian University Students, Journal of Humanities and Social Sciences, No. 1, University of Jordan, Amman, Jordan.
31- Al-Dagher, Magdi Muhammad Abdul-Jawad, (2008), "The Attitudes of Egyptian Media Professionals Towards the Use of Social Media Networks in Light of Professional and Ethical Standards: A Field Study," Annals of Arts and Social Sciences, Volume 38, Kuwait.
32- Abu Asba, Saleh Khalil, (1999), "Challenges of Arab Media: Media Studies - Credibility - Freedom - Development and Cultural Hegemony," 1st ed., Aram House for Studies, Publishing and Distribution, Amman.
33- Al-Khawaldeh, Muhammad Nasser, "The Concept of Discourse as a Communication Tool," Kenana Online Portals, (accessed February 12, 2015): http://kenanaonline.com/users/MOMNASSER/posts/380867
34- Agboola, (2014). The Influence of New Media On Conventional Media In Nigeria.
35- Antje Gimmler, "the Discourse Ethics of Jürgen Hebermas", Literature for philosophe, Universidad Bamberg, Home page for Academic Dialogue on Applied Ethics.
36- Brislin Tom. (2004). Empowerment as a universal ethic in global journalism, Journal of Mass media Ethics, Vol 19, No 2.
37- Hayes, Arthur, S, B Jane, Singer, and Jerry Ceppos, (2007). Shifting roles credible The: values enduring, «media mass of Journal» age digital in journalist. no, 22.
38- David, Brake, Macmillan. (2017). Palgrave-3 tech other and Facebook, Google How: algorithm unaccountable the of hand invisible The Journalism and Technology Digital In.» journalism changing are companies.
39- Koliska, Michael .(2015)." Transparency and trust in journalism: An examination of values, practices and effects" DOCTOR OF PHILOSOPHY , University of Maryland, College Park, United States.
40- Christopherm, Mascaro, (2014). technologically mediated Discourse and information Exchange through medium specific syntactical features: the 2012 presidential election on twitter, degree of doctor. Drexel university.
41- Lipschultz, J.H. (2015). Social Media Communication: Concepts, Practices, Data, Law and Ethics, (Routledge, London.
42- DuMitrica, Delia, (2011). Nationalism and Globalization in the social construction of the internet in Canada university of cal gary canda.
43- Clare Shelley- Egan, (2015). Ethics assessment in different fields.Internet Research Ethics, This Deliverable and The work described In It part of the project Stake older Acting Together on the Ethical Impact Assessment of Research and Innovation.
44- Lee. Angela M & others. (2014)."Audience Clicks and News Placement: A Study of Time-Lagged Influence " Online Journalism, communication research, Volume: 41 issue: 4, page (s): University of Texas at Dallas: Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093650212467031
45- Graeme Turner. (2018)." The media and democracy in the digital era: Is this what we had in mind" Media International Australia, Volume: 168 issue: 1, The University of Queensland, Australia: Retrieved from: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1329878X18782987.
46- Edda Humprecht. (2018)." Diversity in Online News- On the importance of ownership types and media system types" Journalism Studies, Volume 19, - Issue 12: Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2017.1 308229 .

Appendix- the analysis form

Kurdistan Regional Government - Iraq
Ministry of Higher Education & Scientific Research
Salahaddin University
College of Arts
Media Department

Assessment Analysis Form

Dear Mrs. / Mr. Specialist ………………………………………………

Considering your scientific expertise, we are presenting this analysis form as part of a scientific entitled (Ethical Frameworks of Social Media Discourse, analytical Study of Facebook News Covering 2023 Federal Government Formation), please provide your scientific comments on the analysis sections included in this form, in order to evaluate and correct this form from a scientific point of view....

Thank you for your care and attention, with sincere appreciation.

Researcher
Prof. Dr. Aryana Ibrahim Muhammed

The units of research analysis according to the sample taken aspects

N	Main categories	secondary categories	unsuitable	Suitable	suggest
1-	Dimensional analysis	1- Propaganda dimensional 2- Conflict dimensional. 3- Human dimensional. 4- Ethical dimensional.			
2-	Content analysis	1- Forms analysis. 2- Issues analysis. 3- Source analysis.			
3-	Discourse analysis (Text).	1- Arguments analysis. 2- Actors analysis. 3- frames of reference analysis. 4- lines of argumentation analysis.			
4-	communicator behavior analysis	1- Honesty and Objectivity (Truthfulness). 2- Social Responsibility. 3- Respect for Privacy and Human Dignity. 4- Integrity and Independence. 5- Accuracy and Correction			

First: Content categories for news pages on the Facebook platform (what was said)

N	Main categories	secondary categories	unsuitable	Suitable	suggest
1-	**Subject Matter – Topics**	1- Political. 2- Economic. 3- Sports. 4- Cultural. 5- Health. 6- Environment. 7- Technology.			
2-	**Geographical Scope**	1-Local news. 2- regional news. 3-international news.			
3-	**Direction-Tone**	1- Positive. 2- Neutral. 3- Negative.			

4-	**Actors (Main Characters)**	1- Political figures. 2- Government institutions. 3- NGOs. 4- Ordinary citizens. 5- Celebrities.			
5-	**News Framing**	1- Conflict frame. 2- Responsibility frame. 3- Human interest frame. 4- Economic consequences frame.			

Second: The formal categories of news pages on the Facebook platform (How was it said)

N	Main categories	secondary categories	unsuitable	Suitable	suggest
1-	Post Format	1- Text only. 2- Text + image. 3- Text + video. 5- Infographics. 6- Live broadcasts. 7- External links.			
2-	Information Sources	1- Page reporter. 2- International news agencies. 3- Quoted from other pages. 4- Eyewitnesses (User-Generated Content).			
3-	Engagement Category	1- Analyzing the number of Likes (Reactions). 2- Shares & Tags 3- Comments to measure the impact of the content Arguments analysis.			
4-	Technical Appeal Elements	1- Use of hashtags. 2- Emojis. 3- Catchy/Clickbait headlines.			

Third: Audience Interaction Categories (Optional) of news pages on the Facebook platform

N	Main categories	secondary categories	unsuitable	Suitable	suggest
1-	Nature of Comment	1- Supportive. 2- Opposing. 3- Inquiring. 4- Sarcastic.			
2-	Language of Comment	1- Modern Standard Kurdish. 2- Slang/colloquial. 3- Foreign languages			

Fourth: The causal categories of news pages on the Facebook platform (why it was said - objectives)

N	Main categories	secondary categories	unsuitable	Suitable	suggest
1-	Language trends (Discourse)	1- Biased language 2- Neutral language 3- Mixed language 4- Moderate language			

2-	Technology & AI	1- AI technology 2- Digital technology 3- New technology 4- Traditional technology 5- Mix technology			
3-	Levels	1- informational/Reportative Level. 2- Semantic and Linguistic Level 3- Interactive Level. 4- Ideological/Contextual Level			
4-	General Trend	1- Positive 2- Negative 3- Mixed 4- Neutral 5- Unknown			

Fifth: Definition of units and categories of analysis:

Determining the Content Analysis Categories for news pages on Facebook depends on your study's objectives. Generally, these categories are divided into two main levels: Formal Categories (focusing on How the content is presented) and Thematic Categories (focusing on What is being said). Categories of News Text Analysis on Facebook: Analyzing news content on social media, particularly Facebook, involves deconstructing linguistic and contextual structures. When categorized by objective, these levels focus on (what is said, how it is said, and why it is said). Here is a breakdown of the most prominent categories used in media research:

First / content groups: is the total of the content groups that the researcher worked on that in the analysis of news, research samples used, such as thematic Categories (What is being said?), These focus on the substance and the core message of the media content:

1- Subject Matter (Topic): Political, economic, sports, cultural, accidents/crime, health & environment, technology.

2- Geographical Scope: Local news, regional news, international news.

3- Direction/Tone: Positive: Highlights achievements or solutions. Negative: Focuses on crises, conflicts, or criticism. Neutral: Objective reporting without emotional or value-based intervention.

4- Actors (Main Characters): Political figures, government institutions, NGOs, ordinary citizens, celebrities.

6- News Framing: Conflict frame, responsibility frame, human interest frame, economic consequences frame.

7-

Second / apparent groups: is the total of the apparent groups that the researcher worked on in the analysis of the news that appeared in the research sample, such as Formal and Technical Categories (How is it presented?), Since the platform is Facebook, interactive and technical features are essential to the analysis:

1- Post Format: Text only, text + image, text + video, infographics, Live broadcasts, external links.

2- Information Sources: Page reporter, international news agencies, quoted from other pages, eyewitnesses (User-Generated Content).

3- Engagement Category: Analyzing the number of Likes (Reactions), Shares, and Comments to measure the impact of the content.

4- Technical Appeal Elements: Use of hashtags, emojis, and catchy/clickbait headlines.

Third/ Audience Interaction Categories (Optional): If the analysis extends to the comments section:

1- Nature of Comment: (Supportive, opposing, inquiring, sarcastic).

2- Language of Comment: (Modern Standard Arabic, slang/colloquial, foreign languages).

Fourth/ Objectives: This is the sum of the technical categories that the researcher has worked on in news analysis, such as:

1- Language direction (message - discourse): refers to the general message (discourse-discourse) that appeared in Facebook news pages (research sample), and is directed to the audience. including: Biased language, Neutral language, Mixed language, Moderate language).

2- Technology and (AI): This refers to all the technology and (AI), programs, apps and audio tools used in the production of Facebook news pages in the form of (editing and recording and photography, videography, necessary equipment and other items) found in the research sample. These include: (AI technology, digital technology, new technology, traditional technology, hybrid technology).

3- General trend: This refers to the general trend that appears in the total Facebook news research sample, and reflects the direction of the news pages. These include: (positive direction, negative direction, neutral direction, mixed direction, vague direction).

4- Levels: This refers to the main levels appears in the total Facebook news research sample, and reflects the levels of the news pages. These include:

1. The Informational/Reportative Level (Objective: Fact-Checking): This level focuses on the raw content of the news. The goal is to monitor abstract facts and verify their accuracy. (Analysis Elements: The 5 Ws (Who, What, Where, When, Why). Analytical Goal: To measure objectivity, neutrality, and verify the information (Fact-checking).

2. The Semantic and Linguistic Level (Objective: Influence and Meaning-Making): This examines the specific vocabulary and terminology chosen for the post, as well as the crafting of "clickbait" or engaging headlines. (Analysis Elements: Word choice (positive vs. negative framing), Emojis, and Hashtags. Analytical Goal: To understand how the news outlet attempts to direct the reader's emotions or simplify complex ideas to suit the Facebook audience).

3. The Interactive Level (Objective: Engagement and Virality): This level is unique to the social media environment, where a news text is incomplete without the audience's reaction. (Analysis Elements: Comment sections, number of Shares, and types of Reactions (Like, Love, Angry, etc.). Analytical Goal: To measure the social resonance of the news and determine the text's ability to spark debate or prompt public action).

4. The Ideological/Contextual Level (Objective: Identifying Agendas): The deepest level of analysis, looking beyond the words to understand the underlying agenda or hidden narrative. (Analysis Elements: Framing (highlighting specific angles while ignoring others) and identifying the power dynamics within the text. Analytical Goal: To uncover the political or intellectual affiliations of the news page and how the news is used to serve a specific narrative).

چوارچێوە ئەخلاقییەکان لە گوتاری میدیای دیجیتاڵییدا:
شیکردنەوەیەک بۆ ڕۆڵی فەیسبووک لە پێکهێنانی حکوومەتی ٢٠٢٥ی عێراق

د. ئاریانا ئیبراهیم محەمەد
پرۆفیسۆر
زانکۆی سەلاحەدین
کۆلێژی ئاداب
بەشی ڕاگەیاندن
هەرێمی کوردستانی عیراق، هەولێر
aryana.mohmad@su.edu.krd

پوختە
ئەم توێژینەوەیە کە ناونیشانەکەی بریتییە لە (چوارچێوە ئەخلاقییەکان لە گوتاری میدیای دیجیتاڵییدا: شیکردنەوەیەک بۆ ڕۆڵی فەیسبووک لە پێکهێنانی حکوومەتی ٢٠٢٥ی عێراق)، ئامانجی ئاشکراکردنی ئاستەکانی پابەندبوونە بە گوتاری ئەخلاق لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا. ئەمەش لە ڕێگەی چاودێریکردن و شیکردنەوەی پێشێلکارییە ئەخلاقییەکان لە گوتاری میدیایی چەند پەرەیەکی هەواڵی دیاریکراوی فەیسبووک ئەنجام دراوە. توێژینەوەکە هەوڵ دەدات ئەو ڕێکار و پێوەرانە دەستنیشان بکات کە لەگەڵ گوتاری ئەخلاقی میدیاییدا دەگونجێن، لەوانەش میکانیزمەکانی لایەنگری، پابەندبوون بە وردی، بابەتیبوون، باوەڕپێکراوی، و ڕێزگرتن لە ڕای جیاواز. جگە لەوەش، توێژینەوەکە دیدگایەکی نوێ دەربارەی ئەخلاقیاتی گوتار لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا پێشنیار دەکات، بە ئامانجی دارشتنی پێوەرێکی دیاریکراو لەناو ئەم ژینگەیەدا. ئەم پێوەرانە دەکرێت بەکاربهێنرێن بۆ هەڵسەنگاندنی ئەو ئاستەی کە ناوەڕۆکی میدیایی بڵاوکراوە لە پەرەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا ڕێز لە ئەخلاقی پیشەیی دەگرێت، بەمەش بەشدار دەبێت لە بەرزکردنەوەی ئاستی پیشەیی ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لەم بوارەدا کار دەکەن. ئەم توێژینەوەیە لە جۆری توێژینەوە وەسفییەکانە، کە هەوڵ دەدات ئاستەکانی پابەندبوون بە ئەخلاقیاتی گوتار لە پەرە هەواڵییەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا لە چوارچێوەی (تیۆریی ئەخلاقیاتی گوتار)دا وەسف و شیکار بکات. ئەنجامەکانی توێژینەوەکە سەبارەت بە شیکردنەوەی ئەخلاقیاتی گوتاری میدیایی لە پەرە هەواڵییەکاندا، بەتایبەتی لە فەیسبووک، ئاستێکی بەرزی لایەنگرییان لە گوتاری میدیایی ئەم پەڕانەدا دەرخستووە. ئەمەش ڕەنگدانەوەی زاڵبوونی لایەنگریی سیاسی و ئایدۆلۆژییە بەسەر پیشەییبوونی بابەتییانەدا، چونکە پێوەرەکانی لایەنگریی پیشەیی لە نێوان ئەو پەڕانەی سەر بە لایەن یان پارتە سیاسییەکانن جیاواز بوون. هەروەها هەندێک لە پەڕەکان ئاستێک لە وردییان لە ڕووماڵکردنی هەواڵەکاندا نیشانداوە، بەتایبەتی لە هەندێک بواری دیاریکراودا زیاتر لە بوارەکانی تر.

وشە سەرەکییەکان:
چوارچێوە ئەخلاقییەکان، گوتاری میدیایی، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، فەیسبووک، پەڕە هەواڵییەکان.

Voices in Exile: Freedom of Expression, Kurdish Asylum Seekers, and the Role of Media Reform

Dr. Sana Khudhur
Senior Lecturer. Arden University/ Birmingham
San_soul@yahoo.co.uk

Abstract
Freedom of expression is a fundamental human right recognized under international law. It is a cornerstone of democratic governance, social participation, and human dignity. However, understanding this right is extremely complex, particularly for refugees and asylum seekers whose displacement, vulnerability, and structural constraints have hindered their ability to express their views in their countries of origin. This study aims to assess the scope and challenges of freedom of expression among Kurdish refugees and asylum seekers in the UK by placing their experiences within a broader context encompassing human rights law, immigration policy, and social integration. It explores how legal protections are applied in practice and how cultural, linguistic, and political factors influence the exercise of freedom of expression. The study also examines the intersection of refugee identity, ethnicity, and political history, considering how past persecution or ongoing threats to their lives upon return to their home can shape patterns of self-censorship, political participation, and engagement in public discourse. The research adopts a qualitative approach to a socio-legal issue, combining legal instruments; specifically Human Rights Act 1998, the 1951 the European Convention on Human Rights, and the Home Office CPIN, with showcasing cases of Kurdish asylum seekers residing in the UK and the threats they face for exercising their freedom of expression. Preliminary findings indicate that many Kurdish asylum seekers face real challenges and restrictions stemming from institutional, social, and political factors despite the robust formal framework for freedom of expression they can exercise in the UK. These challenges include limited access to social media platforms, fear of surveillance, and uncertainty regarding their asylum status. This study is expected to make a significant contribution to academic and political debates by bridging the gap between human rights law and the lived experiences of refugees regarding freedom. It also raises awareness by emphasizing the importance of understanding refugees as rights-bearers, not passive recipients of humanitarian protection. The study's findings also point to significant implications for media reform, particularly concerning how information related to political activism, surveillance, and repression is produced, disseminated, and used in asylum procedures. Given that country policy briefs and information often rely on media sources, reforms should ensure that these materials are critically evaluated for their reliability, independence, and potential bias, especially in countries where media freedom is restricted.

Key Words
Freedom of Expression, Article 3 of ECHR, Surveillance Asylum Claim, Sur place activity, and Risk on Return

1. Research Introduction:
An overview of Article 3 of the European Convention on Human Rights

Article 3 of the European Convention on Human Rights (ECHR) is one of the most prominent human rights protections, as it is considered as an absolute right. The most important provision of the Convention is the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment. It states that "No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment." [120] The jurispendence of the Convention clearly address the affirmation of these rights in practice, not in a rigid theoretical sense.
Article 3 is absolute and non-derogable in nature. This means that the rights enshrined in Article 3 cannot be restricted or derogated from, even in times of war or national emergency (Article 15(2), ECHR). This principle has been extensively addressed and consistently affirmed by the European Court of Human Rights,

[120] Human Rights Act 1998 (UK Public General Acts) c 42, sch 1

notably in Chahal v. the United Kingdom[121] (1996), Aksoy v. Turkey[122], and Ireland v. the United Kingdom.[123] It was made clear that prohibition of freedom of expression, including torture and inhuman or degrading treatment, cannot be derogated from even in circumstances related to national security concerns.[124] Soering v. the United Kingdom (1989)[125] also meant that under Article 3, protection must be guaranteed regardless of the victim's conduct, reflecting the moral commitment to human dignity as a universal value. The European Court of Human Rights (ECtHR) distinguishes between the concepts of torture, inhuman treatment, and degrading treatment, and determines their context based on specific cases and circumstances. Torture is described as the intentional infliction of severe suffering, whether physical or mental.[126] Inhuman and degrading treatment, however, are distinguishable. The former refers to any treatment that causes severe suffering, whether physical or mental, while the latter involves behaviour that humiliates or degrades the victim.

2. Research Methodology and Data Collection

2.1 Research Focus

The study intends to explore the impact of the BA (demonstrators) case on British asylum jurisprudence. It focuses on the interaction between domestic asylum provisions and the 1951 Refugee Convention, particularly Article 3. The aim of the study is to scrutinise the relevance of legal reasoning in politically motivated asylum claims and perceived risks, by focusing on the treatment of genuine and opportunistic asylum claims during return to the country of origin. The research specifically aims to answer the following questions:

1. To what extent does the BA (demonstrators) decision redefine the "risk of return" threshold for asylum claims in the UK?
2. Is the sincerity of political belief a necessary condition for asylum protection in light of the BA (demonstrators) and subsequent cases?

2.2 Significance of the Study

This study is of great significance in its examination of the tension between genuine belief and perceived threat. It links Article 3 of the ECHR to British asylum law, reflecting the current global reality of diaspora political activism, state surveillance, and perceived risks upon return. The study scrutinises an emerging legal issue, ensuring its relevance and timeliness. The practical impact of the study demonstrates its influence on legal practice and its contribution to academic debate.

2.3 Personal Interest and Expertise

As a researcher, I decided to research this topic out of a deep passion and enthusiasm for it. This stems from my personal experience working in Immigration and Asylum Chambers across the UK for many years, specifically dealing with cases involving Kurdish asylum seekers of Iraqi and Iranian origin. This topic will reinforce my motivation throughout the research process, build on my existing knowledge and experience, and provide a good opportunity to deepen my knowledge and explore the field further. Conducting this research study will achieve two main personal goals. It will be a fundamental academic contribution to my research opportunities, and it will also serve to enhance my knowledge to the field I intend to pursue as a future career. Therefore, the study will align with my academic and professional goals for my future career in immigration law.

2.4 Key Terms and Concepts

Freedom of Expression, Article 3 of ECHR, Surveillance Asylum Claim, Sur place activity, and Risk on Return

[121] *Chahal v United Kingdom* (1996) 23 EHRR 413
[122] *Aksoy v Turkey* (1996) 23 EHRR 553
[123] *Ireland v UK* (1978) 2 EHRR 25
[124] L. Lavrysen, *Human Rights in a Positive State* (Intersentia, 2016), p. 47–78
[125] *Soering v United Kingdom* (1989) 11 EHRR 439
[126] *Aksoy v Turkey* (1996) 23 EHRR 553

3. Research Theoretical Framework

3.1 Obligations under Article 3

Positive obligations are imposed and considered essential to upholding Article 3. The Joint Parliamentary Committee emphasizes that Article 3 provides three positive obligations. These obligations are categorized as framework, implementation, and investigation.

Article 3 obliges states to ensure robust legal and institutional frameworks (laws, criminal codes, training, and protocols) to prevent and address violations of Article 3. An important example of this is the principle of non-refoulement, which is underpinned by Article 3. [127] Under this principle, states are prohibited from deporting or extraditing asylum seekers, which would lead to ill-treatment and the risk of torture upon return. Notable cases that addressed this principle include Soering v. the United Kingdom (1989), [128] Chahal v. the United Kingdom (1996), [129] and Saadi v. Italy (2008). [130] Article 3 expands state responsibilities beyond their traditional obligations and is essential to safeguarding practical and effective rights under the effectiveness principle, legitimizing the State's preventive and proactive roles in protecting individuals.

Another positive obligation is the preventive and precautionary duty. States must ensure that practical measures are taken to prevent real and immediate risks of ill-treatment when they are aware, or should have been aware, of such risks, leading to a violation of Article 3 by third parties, particularly in sensitive situations. These issues include, respectively, the State's duty to combat human trafficking (Rantsev v. Cyprus/Russia), [131] its duty to prevent ill-treatment of individuals with disabilities from being subjected to serious harassment by others (Dordevic v. Croatia),[132] and the duty to protect the health of detainees (Keenan v. United Kingdom). [133] The three positive obligations above transform Article 3 from a negative restriction into positive responsibilities requiring States to presume, prevent, and investigate abuse. Critics[134] point out that State awareness is a mandatory duty, arising only when authorities are aware of or should have been aware of the risks. Therefore, the duties are proportionate and are taken into account based on the State's capacity, adequacy, fairness, and guaranteeing of rights. Hence, the State's obligation combines abstention and proactive protection. [135]

3.2 Asylum Applicants' Rights under International and European Law and the Role of UK Immigration jurisprudence

3.2.1 Rights Derived from the Refugee Convention

The 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol establish a universally agreed definition of refugees and their legal rights. Article 1 of the Convention defines a refugee as:

"owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it."[136]

It has been noted that refugees lack the protection of their homes and face immense vulnerable circumstances that put their lives, safety, and well-being at risk. Therefore, the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol aim to protect them and assist them in exercising their rights. The legal obligations of States Parties to one or both instruments towards refugees are also detailed towards refugees.

---

[127] Gianluca G, 'European Court of Human Rights: An Absolute Ban on Deportation to Countries Where Torture or Ill-Treatment is a Genuine Risk' (2010) 8(2) *International Journal of Constitutional Law* 311

[128] *Soering v United Kingdom* (1989) 11 EHRR 439

[129] *Chahal v United Kingdom* (1996) 23 EHRR 413

[130] *Saadi v Italy* (2008) ECtHR 06

[131] *Rantsev v Cyprus and Russia* (2010) EHRR 1

[132] *Đorđević v Croatia* (2012)/ 41526 ECtHR 10

[133] *Keenan v United Kingdom* (2001) 27229 ECtHR 95

[134] L Lavrysen, *Human Rights in a Positive State* (Intersentia 2016)

[135] *D v Commissioner of Police of the Metropolis (Liberty and Others Intervening)* [2018] UKSC 11, [2019] AC 196, [68] (Lord Kerr)

[136] United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons, convened under General Assembly Res 429 (V) 14 December 1950

The United Kingdom is a party to both instruments, and this includes all asylum seekers within the United Kingdom, unless otherwise excluded under the criteria of Article 1(F), entitled to the rights set out in the Convention. The fundamental principle of the Convention is non-refoulement; in other words, a refugee should not be returned or extradited to a country where their life or freedom would be at risk or under threats.[137] However, recognition by a State of refugee status is not a perquisition for non-refoulement whereas asylum applicants whose legal status have not yet been determined are still protected. Refugees are also entitled to minimum standards of living and basic treatment, including housing,[138] education,[139] and employment, during their displacement, to lead dignified and independent lives. Additional rights also apply at this stage, such as the right to non-discrimination and access to the courts,[140] and they must be treated on an equal basis with nationals of the state.[141]
Other rights are granted to refugees who are habitually resident within the country of asylum. These rights include the right to equal access to legal assistance and the costs of security fees in court proceedings,[142] and any other technical rights like those of citizens.[143] Again, UNHCR has recognized these rights under lawful residence as constituting a legal and orderly life for a period of residence, although this is not defined in the Convention.

3.2.2 The Principle of Equality and Non-discrimination

The principles of equality and non-discrimination are cornerstones of international human rights law and play a crucial role in protecting asylum seekers. They are enshrined in multiple instruments, including the 1951 Refugee Convention, the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). The Human Rights Committee affirms that the rights set forth in the Covenant are the general rule and must be guaranteed without discrimination between citizens and foreigners. Therefore, these rules apply to everyone, regardless of reciprocity, nationality, or statelessness.
Article 26 of ICCPR affirms that all individuals are equal before the law. Therefore, they are entitled to equal protection of the law without discrimination. [144]Article 3 of ECHR also stipulates that the provisions of the Convention shall be applied equally without discrimination based on race, religion, or country of origin. Although the Convention does not explicitly specify all possible grounds of discrimination, the principle has been interpreted broadly to include other conditions, such as agency and sexual orientation. Together, these provisions affirm the obligation of states to treat individuals equally, regardless of their status.[145]
In short, the principles of equality and non-discrimination have been the central threshold for ensuring fair treatment for asylum applicants. While the UK has developed its legal framework in line with international standards, consistent implementation and vigilance are essential to uphold these ideals. This is not only to meet legal obligations, but also to uphold the UK's commitment to human rights and justice, thus ensuring that all asylum applicants are treated with dignity, equality, and fairness.

---

[137] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, art 33(1)
[138] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, art 13
[139] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, art 22(1)
[140] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, art 22(2)
[141] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, art 16
[142] Refugee Convention (n 26) art 16 (2)
[143] Refugee Convention (n 26) art 14
[144] Refugee Convention (n 26) art 23 & 24
[145] Human Rights Committee, 'CCPR General Comment No 18: Non-discrimination' adopted at the Thirty-seventh Session of the Human Rights Committee (10 November 1989) UN Doc HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol I) p 13

4. Research Analysis and Discussion

4.1 A Critical Evaluation of Sur place Claims under UK Jurisprudence

Demonstrators, defined as individuals or groups who publicly express their views, dissenting positions, or advocacy for their rights, typically through protests, marches, or pickets. In the United Kingdom, the legal status of political activities or venues often overlaps with public order legislation, particularly the Public Order Act 1986, which defines and regulates various forms of protests and assemblies. Under sections 11 to 14 of the Act, organizers of public processions are required to notify the police.[146] Authorities, nonetheless, are empowered to impose conditions to prohibit or prevent any acts of disruption. Under the Highways Act 1980 and the Criminal Justice and Public Order Act 1994,[147] when activities overlap with the offenses of obstructing; a highway aggravated trespass is involved. Legal debates often revolve around balancing Article 11 of the European Convention on Human Rights, where the right to peaceful assembly is guaranteed, against the state's duty to maintain public order. However, although the right to protest is a fundamental right in democratic societies, it is subject to legal restrictions to maintain public order.[148]

In the UK, the legal principle relating to the asylum framework is shaped by the balance between state control over immigration and compliance with international obligations, particularly the 1951 Refugee Convention.[149] A large body of case law illustrates the judicial approach to protest rights and the powers of authorities in parallel with public order law. A landmark House of Lords case, DPP v Jones [1999], [150] affirmed the legal right of individuals to protest peacefully on public roads unless doing so unreasonably obstructs others. This case expanded the legal right to protest in public spaces based on the argument that highways are not solely for traffic. [151]Therefore, peaceful assemblies and protests are considered compatible with public purposes if they do not obstruct others' use.[152] The importance of this balance was reinforced by the ECtHR ruling in Oya Ataman v. Turkey (2006),[153] which ruled that no peaceful demonstration, even if unauthorized, may be dispersed unless it is otherwise concluded that it poses a threat to public safety and leads to acts of vandalism.

The above cases have established legal precedents and foundations for a number of other pivotal political asylum cases. The intersection of politically based asylum claims and evidentiary standards has given rise to a complex body of UK asylum law, namely BA (Protesters - Iran) v Home Secretary (2011). [154] This jurisprudence primarily targeted cases from countries with authoritarian regimes claiming risks upon return due to their involvement in anti-government activities in the UK. It is the primary focus of the current study and aims to answer the key research questions under consideration. The case is of fundamental importance because it provided the basis for state guidance and established a structured five-factor analysis for sur place risk assessments. The factors relate to the nature and extent of the applicant's political activity, the risks and consequences of identification, the triggers for investigation upon return, and finally the regime's record-keeping and monitoring systems. The five-factor analysis allows for accurate and fact-sensitive assessments and offers flexibility in accordance with country-specific guidelines. The approach maintains the integrity of the 1951 Convention by not automatically excluding claimants based on motivation alone while maintaining credibility scrutiny.

4.2 Evidentiary and Ethical Challenges in Demonstrators Jurisprudence

4.2.1 Burden of Proof on Claimants

Under UK asylum law, an applicant must demonstrate a reasonable degree of likelihood to substantiate their claim, and the burden of proof lies with them.[155] The BA (protesters) case primarily addresses

---

[146] J Halliday, *Public Order Law* (Hart Publishing 2003)

147 ibid

148 ibid

149 United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons, convened under GA Res 429 (V) (14 December 1950)

[150] *DPP v Jones* [1999] 2 AC 240 (HL)

[151] Highways Act 1980.

[152] E Barendt, *Freedom of Speech* (Oxford University Press 2005).

[153] *Oya Ataman v Turkey* (2006) 5 BHRC 447.

[154] *BA (Demonstrators – Iran) v Secretary of State for the Home Department* [2011] UKUT 36 (IAC)

[155]*R v Secretary of State for the Home Department, ex parte Sivakumaran* [1988] AC 958 (HL)

applicants who engaged in political activities and expressed their views and positions in exile, and as a result, attracted the attention of the authorities in their home countries and became a matter of concern to the persecuting state. As a result, they would face persecution by the authorities because of their opposition activities. The visibility test, the likelihood that the applicant's sur place activity would be considered opposition by the state authorities, is a crucial element of the BA case, leaving it to the court to assess the applicant's political profile and determine whether it is significant enough to put them at risk upon return to their country. Critics have argued that the current ruling results in unequal treatment among activists, creating a paradoxical incentive to boost visibility and increase the chances of legal claims being successful, along with problematic ethical consequences. That is, for a claimant to meet the burden of proof and pass the risk assessment test, both credibility and accountability must be maintained. Furthermore, the ruling may be deemed an undue burden on the claimant, given the lack of resources or opportunity to record or document their dissident engagement. Furthermore, there is a risk that nonverbal or symbolic action without due consideration for dissidents and activists will be ignored and downplayed, while authoritarian states may overvalue and thus severely punish them. To put it in a nutshell, it is fair to point out that when addressing the level of perceived persecution of a returnee upon return, the court has a duty to assess the credibility test and determine the visibility and level of the claimant's involvement in their actions in their sur place actions. However, it has been held that mere attendance at protests or minimal involvement in political activities is not sufficient and does not automatically guarantee proof of risk. In other words, the burden of proof lies with the claimant to address and substantiate the credibility of their account and demonstrate the visibility of their profile to the extent that the home state recognizes and interprets it as hostile or oppositional behaviour. Thus, the threshold of evidence is raised as important and necessary, particularly for low-profile asylum applicants.

4.2.2 Evidentiary Threshold: Social Media Materials, Protest Footage, and Embassy Surveillance

One of the most important and controversial elements of the BA demonstrators' case law is the reliance on digital publication and visual evidence. Claimants are often required to provide evidence particularly social media, including photos, videos, or testimonies, as well as allegations of embassy surveillance, to support their claim that they have drawn the attention of their country's authorities. This approach is considered a resource-intensive approach to substantiating their activism and dissent. The Upper Tribunal has determined that the Iranian government actively monitors exile protests and the social media content of Iranian asylum seekers in Western countries.[156] This decision has been upheld in several cases, including SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department[157] and HF (Iran) v Secretary of State for the Home Department. Individuals who are active and involved in demonstrations, such as speakers, banner-bearers, and online influencers, may be deemed to pose a real threat upon their return. However, passive participants may not be exposed to the same threat or attract sufficient attention from state authorities.

The above argument raises two crucial issues, which can be identified as evidentiary fairness and moral risk. The first concerns the obligation courts now impose on claimants to scrutinize their digital content for authenticity, context, and intent. This is problematic for both courts and claimants. On the court side, there are problems in accurately assessing or determining the authenticity and evidential value of digital content in many cases. For claimants, this exposes them to undue pressure, as they may lack technical skills or access to reliable documentation, while they are tasked with organizing their political activities in a way that sufficiently demonstrates their genuine activism. This, in turn, creates problematic expectations for vulnerable individuals.[158]

The second issue, moral risk, is again debatable, as it places the burden on the applicant to encourage representative or exaggerated activity solely for the purposes of asylum. In AB (Iran - Credible Activities), [159] the court warned against fabricated political activity and subsequent deterioration of the application. However, it was recognized that even self-serving content and inauthentic actions may constitute evidence in support of asylum claims. This is because they attract the attention of state authorities and may lead to persecution upon arrival, whether genuine or not.

---

[156] *AB (Iran – credible activities)* [2016] UKUT 376 (IAC)

[157] *SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department* [2012] EWCA Civ 945

[158] ibid

[159] *AB (Iran – credible activities)* [2016] UKUT 376 (IAC)

4.2.3 Genuine Activism vs. opportunism

One of the most complex and challenging aspects of BA jurisprudence is distinguishing between genuine political engagement and bad faith asylum claims based on political activity. Case law has consistently emphasized the need for asylum seekers to demonstrate their genuine political intent, particularly when political activity emerges after their arrival in the UK. In Danian v SSHD [1999],[160] bad faith affected credibility, not ineligibility per se. The Home Office's evidence supports this view, emphasizing that bad faith may be subject to scrutiny, but does not automatically rule out the granting of asylum. Specifically, in AB (Iran - Credible Activities),[161] the court maintained that the development of political profile after an application was made may indicate opportunism unless proven and supported by a coherent political narrative.[162]

In SR (Sri Lanka) v SSHD,[163] however, the Court of Appeal clarified that the sincerity of the belief is important but not decisive. If the authorities do not consider the motive upon return, their sincerity is not determinative; rather, whether they will suffer persecution due to identity matters. Thus, even opportunistic activity can enhance the success of an asylum claim if the system perceives it to create a real risk. The moral concerns, however, remain outstanding. This means that the question of whether to accept an asylum claim based on a visibility remains a matter for the court to determine and assess the balance between the applicants' intent and the perceived impact of political activity. Nonetheless, as previously explained, even dishonest or opportunistic acts may constitute sufficient grounds for granting asylum claims if they are shown to pose a real risk, as perceived by the local authorities.[164] The line between opportunistic and genuinely motivated activity can be highly subtle and subjective, leading to conflicting outcomes. UK law strikes a delicate balance which allows Sur place claims even if the activity is opportunistic, provided there is a well-founded fear of persecution. In short, profound tensions has been demonstrated in adjudicating asylum claims between evidentiary rigor and moral complexity. While the burden of proof lies with the applicant to demonstrate the truthfulness and genuineness of their political claims and the perceived risk of persecution by state authorities upon return, evidence presented regarding social media content and other forms of political engagement addresses the court's reliance on assessing and determining the risk of harm resulting from surveillance and strategic behaviour. Thus, the line between bad faith opportunism and sincere political belief maintains the challenge of legal transparency and moral consistency. Judicial guidelines for evidence must therefore be improved to ensure that both sensitivity and fairness are considered in the original case context of the claims arising.

5. Research Conclusion

5.1 Redefining the 'Risk of Return' Threshold

The outcome of BA Demonstrators reshaped UK asylum jurisprudence, affirming that the primary standard for refugee protection is the objective risk they face upon return, regardless of their personal intentions. Home countries, such as Iran, may monitor, identify, and punish returnees based on their perceived political dissent, including participation in demonstrations and online activities abroad. Therefore, decision-makers must adequately assess aspects such as visibility, nature of the activities, and the home country's ability to attribute political motives. This framework aligns UK law more closely with UNHCR guidance, which emphasizes protection needs over plausible motives. It also moves beyond narrow, intent-focused analyses, which previously excluded genuine asylum applicants engaged in symbolic or strategic political activities.

5.2 Genuineness and Asylum Protection

A central issue in BA case was whether political sincerity was a prerequisite for international protection. The court concluded that an applicant's sincere belief was not a precondition for risk-based refugee status. The expected threat from the persecuting state determines the legitimacy of the claim. Refugee law

[160] *Danian v Secretary of State for the Home Department* [2000] Imm AR 96
[161] *AB (Iran – credible activities)* [2016] UKUT 376 (IAC)
[162] ibid
[163] *SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department* [2022] EWCA Civ 828.
[164] *SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department* [2022] EWCA Civ 828.

protects individuals who may be at risk because of their actions, even if they are not sincere, if the home state treats them as legitimate. The UK Supreme Court affirmed this approach in RT (Zimbabwe) v Secretary of State for the Home Department[165] ruling that the demand to conceal political profile to avoid persecution is inconsistent with the Refugee Convention.

5.3 Recommendations

It is recommended to strengthen the credibility of evidence presented to reputable, independent media outlets on the political activities of expatriates. Furthermore, it is recommended to examine the role of digital and cross-border media in documenting political expression and state oversight, focusing on how the presence of asylum seekers in the media itself puts them at risk. Further research is also recommended to investigate the impact of algorithmic surveillance, internet censorship, and disinformation on asylum applications, and the extent to which judicial authorities are responding to evolving media reforms. Simultaneously, interdisciplinary research combining law, media studies, and technology will ensure that asylum policies address contemporary forms of political expression and repression

References

AB (Iran – credible activities) [2016] UKUT 376 (IAC).
Aksoy v Turkey (1996) 23 EHRR 553.
Ataman v Turkey (Oya Ataman) (2006) 5 BHRC 447.
BA (Demonstrators – Iran) v Secretary of State for the Home Department [2011] UKUT 36 (IAC).
Barendt, E (2005) *Freedom of Speech*. Oxford: Oxford University Press.
Chahal v United Kingdom (1996) 23 EHRR 413.
Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137, arts 13, 16, 22(1), 22(2), 33(1).
D v Commissioner of Police of the Metropolis (Liberty and Others Intervening) [2018] UKSC 11, [2019] AC 196.
Danian v Secretary of State for the Home Department [2000] Imm AR 96.
Dordevic v Croatia (2012) ECtHR 41526/10.
DPP v Jones [1999] 2 AC 240 (HL).
Gianluca, G (2010) 'European Court of Human Rights: An Absolute Ban on Deportation to Countries Where Torture or Ill-Treatment is a Genuine Risk' *International Journal of Constitutional Law*, 8(2), pp. 311–.
Halliday, J (2003) *Public Order Law*. Oxford: Hart Publishing.
Highways Act 1980.
Human Rights Act 1998 (UK), c 42, sch 1.
Human Rights Committee (1989) *General Comment No 18: Non-discrimination*, UN Doc HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol I).
Ireland v United Kingdom (1978) 2 EHRR 25.
Keenan v United Kingdom (2001) ECtHR 27229/95.
Lavrysen, L (2016) *Human Rights in a Positive State*. Cambridge: Intersentia.
R v Secretary of State for the Home Department, ex parte Sivakumaran [1988] AC 958 (HL).
Rantsev v Cyprus and Russia (2010) EHRR 1.
RT (Zimbabwe) v Secretary of State for the Home Department [2012] UKSC 38.
Saadi v Italy (2008) ECtHR 06.
Soering v United Kingdom (1989) 11 EHRR 439.
SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department [2012] EWCA Civ 945.
SR (Sri Lanka) v Secretary of State for the Home Department [2022] EWCA Civ 828.
United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons (1950) convened under GA Res 429 (V), 14 December.

[165] *RT (Zimbabwe) v Secretary of State for the Home Department* [2012] UKSC 38.

دەنگەکان لە تاراوگە: ئازادی ڕادەربڕین و کاریگەرییەکانی مافی مرۆڤ لەسەر مەترسییەکانی گەڕانەوە بۆ داواکارانی پەنابەری کورد لە بەریتانیا

پوختە

ئازادی ڕادەربڕین مافێکی بنچینەیی مرۆڤە کە لە یاسای نێودەوڵەتیدا دانی پێدانراوە. بەردی بناغەی حوکمڕانی دیموکراتی، بەشداری کۆمەڵایەتی و کەرامەتی مرۆڤە. لەگەڵ ئەوەشدا، تێگەیشتن لەم مافە زۆر ئاڵۆزە، بەتایبەتی بۆ پەنابەران و پەناخوازان کە ئاوارەبوون و لاوازی و کۆتوبەندی پێکهاتەیی ڕێگرە لە توانای دەربڕینی بیروبۆچوونەکانیان لە وڵاتی سەرەکییاندا. ئامانجی ئەم توێژینەوەیە هەڵسەنگاندنی مەودا و ئاستەنگەکانی ئازادی ڕادەربڕین لە نێو پەنابەرانی کورد و پەناخوازان لە بەریتانیا لە ڕێگەی دانانی ئەزموونەکانیان لە چوارچێوەیەکی فراوانتردا کە یاسای مافەکانی مرۆڤ، سیاسەتی کۆچبەران و تێکەڵاوبوونی کۆمەڵایەتی دەگرێتەوە. ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوە لە چۆنیەتی جێبەجێکردنی پارێزگارییە یاساییەکان لە پراکتیکدا و چۆنیەتی کاریگەری فاکتەرە کولتووری و زمانەوانی و سیاسیەکان لەسەر جێبەجێکردنی ئازادی ڕادەربڕین دەکات. توێژینەوەکە هەروەها لە لێکگەیشتنی ناسنامەی پەنابەران و ڕەگەز و مێژووی سیاسی دەکۆڵێتەوە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە چۆن چەوساندنەوەی ڕابردوو یان هەڕەشە بەردەوامەکان بۆ سەر ژیانیان لە کاتی گەڕانەوەیان بۆ وڵات دەتوانێت شێوازەکانی خۆسانسۆر دروست بکات بە بەشداری سیاسی و بەشداریکردن لە گفتوگۆی گشتی. توێژینەوەکە شێوازێکی چۆنایەتی بۆ بابەتێکی کۆمەڵایەتی و یاسایی دەگرێتەبەر و ئامرازە یاساییەکان، بەتایبەتی یاسای مافەکانی مرۆڤی ساڵی ١٩٩٨ و پەیماننامەی ئەوروپا بۆ مافەکانی مرۆڤ لە ساڵی ١٩٥١ و CPIN وەزارەتی ناوخۆ سەبارەت بە کەیسی- پەناخوازانی کورد کە لە بەریتانیا نیشتەجێن و ئەو هەڕەشانەی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە بەهۆی بەکارهێنانی ئازادی ڕادەربڕین. دەرەنجامە سەرەتاییەکان ئاماژە بەوە دەدەن کە زۆرێک لە پەناخوازانی کورد ڕووبەڕووی ئاستەنگ و کۆتوبەندی ڕاستەقینە دەبنەوە کە بەهۆی فاکتەرە دامەزراوەیی و کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانەوە سەرچاوە دەگرن ، سەرەڕای ئەو چوارچێوەیەکی فەرمی بەهێز بۆ ئازادی ڕادەربڕین کە دەتوانن لە بەریتانیا جێبەجێی بکەن. ئەم ئاستەنگانە بریتین لە سنووردارکردنی دەستگەیشتن بە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، ترس لە چاودێری کردن، و نادڵنیایی سەبارەت بە دۆخی پەنابەری. چاوەڕوان دەکرێت ئەم توێژینەوەیە بەشدارییەکی بەرچاو بکات لە گفتوگۆی ئەکادیمی و سیاسی لە ڕێگەی پڕکردنەوەی بۆشایی نێوان یاسای مافەکانی مرۆڤ و ئەزموونی ژیانی پەنابەران سەبارەت بە ئازادی. هەروەها هۆشیاری بەرزدەکاتەوە بە جەختکردنەوە لەسەر گرنگی تێگەیشتن لە پەنابەران وەک خاوەن مافەکان، نەک وەرگرانی ناچالاک بۆ پاراستنی مرۆیی. دەرەنجامەکانی توێژینەوەکە هەروەها ئاماژە بە کاریگەری گرنگ لەسەر چاکسازی میدیایی دەکەن، بەتایبەتی سەبارەت بە چۆنیەتی بەرهەمهێنان و بڵاوکردنەوە و بەکارهێنانی زانیاری پەیوەست بە چالاکی سیاسی، چاودێری و سەرکوتکردن لە ڕێوشوێنەکانی پەنابەری. لەبەر ئەوەی پوختەی سیاسەتی وڵاتان و زانیارییەکان زۆرجار پشت بە سەرچاوەکانی میدیا دەبەستن، چاکسازیەکان دەبێت دڵنیابن لەوەی کە ئەم بابەتانە بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە هەڵسەنگاندنیان بۆ دەکرێت بۆ متمانەپێکردن، سەربەخۆیی یان لایەنگیری شاراوە، بەتایبەتی لەو وڵاتانەی کە ئازادی میدیایی تێیاندا سنووردارە.

کلیلەوشەکان:

ئازادی ڕادەربڕین، ماددەی ٣ لە ، چاودێری لەسەر پەنابەران، چالاکی سیاسی لە تاراوگە ، مەترسی گەڕانەوە

Media Reform in a Stateless Society:
Moving Beyond the Post-Conflict Stage in Post-Genocide Kurdistan

Dr. Ibrahim Omer Sadiq
Associate Professor
Soran University, Director for the Centre of Genocide, gender and social Research,
Kurdistan Region of Iraq, Erbil
Ibrahim.sadiq@soran.edu.iq

Abstract
This study examines media reform in societies that are post-genocide but remain affected by ongoing conflict and unresolved political domination, using Kurdistan as a central case. The paper argues that despite a pluralistic media landscape, the Kurdistan Region lacks a free, independent media model capable of fostering a "nation-building" discourse grounded in the post-genocide reality. Instead, the media remains captured by political polarization and narrow partisan interests, which obstructs genuine reform. Challenging conventional post-conflict media frameworks, the paper argues that post-genocide contexts require a distinct media model oriented toward survival, memory, justice, and prevention, particularly in the absence of full statehood and amid continued denial and lack of reparations by the perpetrating state. The analysis is grounded in genocide studies and critical media theory, particularly Raphael Lemkin’s conception of genocide as the destruction of a group’s physical, cultural, and political existence, and theories of media as a site of memory and power in marginalized societies. Methodologically, the study employs a qualitative comparative approach, combining discourse analysis of Kurdish and state-controlled media, review of legal and policy documents, and comparative case analysis of post-genocide societies operating without full sovereignty. The paper identifies key media tasks in post-genocide societies, including documenting atrocities, preserving collective memory, countering denial, supporting survivors’ voices, and functioning as an early-warning mechanism against renewed genocidal policies. It further examines the necessity of media independence from state structures that have historically enabled genocidal decisions, emphasizing media’s role in international advocacy and long-term genocide prevention. The study concludes that media reform in post-genocide, stateless societies is not a transitional measure but a strategic necessity for justice, dignity, and collective survival.

Key words:
Genocide Denial; Kurdistan; Media Reform; Post-Genocide Media; Stateless Societies

Introduction

Like any legal, political, or social field, media reform in the post-conflict stage is a necessary technical and political process for building a stable society that upholds modern values and norms. In the Kurdistan region including the Kurdish areas outside the Kurdistan Region administrative borders, as a stateless society that has faced systematic genocide, a different perspective is required. Here, the media is not merely a communication tool; rather, it can be a vital front for protecting national identity and confronting political discourses that still deny the existence and demands of this nation.

In most cases of genocide, the process of normalizing the post-conflict situation (Post-Conflict Media) often involves the targeted society achieving independence and freedom. In the worst-case scenarios, the post-conflict phase occupies a significant and broad space, ranging from establishing truth-seeking commissions, normalizing post-genocide conditions, peacebuilding, and seeking apologies, to the prosecution of perpetrators, reparations, and the reconstruction of both the human being and the homeland. From a political system perspective, this includes peacebuilding, fostering harmony, establishing democracy under the oversight of authority, and raising citizen awareness, leading up to the development and reconstruction of the country. Until the post-uprising era, the situation in Southern Kurdistan[166], 'at a time when the

---

[166] Contextual Framework
In this context, the term "Southern Kurdistan" encompasses both the official Kurdistan Region and the Kurdish territories currently situated outside the Kurdistan Region’s administrative jurisdiction.
1. Legislative Evolution: From Ministry to General Board
Under Law No. 42 of 2004, the Kurdistan Parliament initially established the "Ministry of Disputed Territories." Subsequently, through internal government bylaws and administrative reforms, the entity was renamed the "General Board of Kurdistani Areas Outside the Region's Administration." This linguistic shift was intentional; it

constitutional entity known as the 'Kurdistan Region' had not yet been established', was characterized by a state of occupation. This occupation was enforced by a regime that, in its handling of the Kurdish cause, operated entirely devoid of moral principles, legal standards, and basic human values. While nations facing genocide might typically experience it once, in Iraq, 'according to the acknowledgments of the Iraqi High Criminal Court', there were four cases of genocide within 20 years. There are also dozens of cases of human rights violations and war crimes committed against the people of Southern Kurdistan. Thus, the conflict in Southern Kurdistan with the occupying Iraqi state was not merely a political war, but an attempt at the total erasure of a nation. This spanned from the uprooting of the entire Faili Kurdish community to the destruction of the rural dimensions of Kurdistan, the Barzani genocide, and the Anfal campaigns, including the chemical bombardment of Halabja, which is a unique case in itself. This situation necessitated that the mission of the "Mountain Media" (Revolutionary Media) evolves from merely reporting news to the duty of protecting the Kurdish identity.

The media crisis in the Kurdistan Region is multidimensional. On one hand, to this day, we lack a "national media" in the standard sense, as the media is directed by political parties, each with its own specific political agenda. It is a media that relies more on imitation than innovation, in addition to the fact that it has not allocated a dedicated space for genocide cases. Post-genocide media must operate on three main pillars:

1. Memory: To ensure that crimes are never forgotten.
2. Justice: For the prosecution of perpetrators and the compensation of victims.
3. Prevention: To prevent the recurrence of crimes committed by the occupier.

The *fundamental problem* addressed in this research is the oversight regarding the unique status of a stateless nation, such as the Kurds, in the aftermath of genocide. The media in the Kurdistan Region is currently grappling with a profound crisis and a multitude of challenges, which this study aims to analyse and investigate. Most prevalent theories of post-conflict media reform are predicated on the concepts of "State-building" and "National Reconciliation." However, these models reach a deadlock when applied to the context of Southern Kurdistan due to three primary dimensions that constitute the core problem of this research: (1) Theoretical Gaps: Global models; such as the South African model, function within the framework of a sovereign state working on post-Apartheid reforms. Conversely, in Southern Kurdistan, the nation remains stateless and must contend with a state that is not only unwilling to compensate victims but continues to practice various forms of genocide denial. (2) The Post-Genocide Particularity: Despite its partisan nature, the media in the Kurdistan Region has attempted to follow a discourse of "reconciliation." However, it has failed to become an effective instrument for "survival, resistance," and nation-building. (3) Absence of a Localized Model: To date, media reform in Kurdistan has largely been viewed as a technical imitation of regional models. It has failed to account for the strategic responsibilities of the media in confronting denial and preserving the collective memory of the Kurdish people. Therefore, it is essential to formulate a new model for media reform in Southern Kurdistan, one that aligns with the specificities of a stateless, post-genocide society and functions as a mechanism for protection and justice. If the media continues to operate without such reforms, the distortion and eventual erasure of the genocide's legacy will be inevitable, especially considering the significant damage already sustained due to past delays. South Kurdistan is a divided, stateless region in the post-genocide era. The *objectives* of this research serve as an effort to contribute to the media reality of the Kurdistan Region as a stateless entity dependent on the Iraqi

---

sought to move beyond the restrictive "disputed" label toward a more inclusive terminology that emphasizes the "Kurdistani identity" of these lands.

2. Terminological Distinction: "Disputed" vs. "Kurdistani"

While Article 140 of the Iraqi Constitution utilizes the technical term "Disputed Territories" (المناطق المتنازع عليها), the Kurdish leadership deliberately adopts the phrase "Kurdistani Areas Outside the Region's Administration." This distinction serves to assert a historical and geographical claim to the national identity of these regions, signalling that while they remain administratively separate for the time being, they are inherently part of the Kurdish national fabric.

3. Executive Mandate and Administrative Structure

Following the parliamentary legislation, the formal administrative structure and governing framework of the Board were finalized through Regional Presidential Decrees and executive orders from the Council of Ministers. Consequently, the board's nomenclature and authority are deeply rooted in both parliamentary law and government regulatory protocols.

state in the post-genocide stage. These objectives include: (1) Identifying the gaps and factors that have prevented the media from establishing a national archive and strengthening collective memory in the Kurdistan Region, specifically regarding post-genocide media and the confrontation of denialism. (2) The chaos, complexity, and fragmentation within the media institutions of the Kurdistan Region: Identifying the reasons why they have failed to implement an Early Warning System to this day.
The *significance* of this research focuses on the following points: (1) Exploring the Concept of Stateless Media: This study examines "stateless media", a media form that defends national existence, values, and aspirations, serving as a gateway for theorizing media in the absence of a sovereign state. (2) Media as a Living Archive: Highlighting the role of media in maintaining a living archive to preserve collective memory and prevent the distortion of history and cultural genocide. (3) Unifying Discourse and Identity: Strengthening the unification of national discourse and the preservation of national identity. (4) Future Media Policy: Providing a vision for adopting new, more advanced national media policies.

Literature Review

The first source in relation to this aspect is a study titled (The Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies), which was published by the (United States Institute of Peace- USIP). This study, as stated in its introduction, focuses on the role of media outlets in vulnerable societies, which are defined as those societies that have a high propensity to slide toward internal conflict or oppressive authority. From the perspective of this study, this definition often aligns with underdeveloped societies, which are (developing), and those countries in a transitional phase that are constantly in a difficult struggle to overcome dictatorship towards a democratic government. What aligns more closely with the situation of the Kurdish nation is its emphasis on the fact that this term often encompasses multi-ethnic societies as well, which, as has become apparent over the past decade, are more likely to fall victim to conflict and war compared to societies that are more ethnically homogenous (Frohardt, M., 2003:2).
Therefore, media in such fragile societies, in those regions on the brink of conflict, are not merely tools for transmitting information; rather, in such an unstable situation, they can be used as a lethal weapon or an instrument of reconciliation. This means that, "media can be manipulated and directed for the purpose of pushing society towards undemocratic governance" (Frohardt, M., 2003:2).
The study emphasizes media professionalism, which not only refers to journalists and media practitioners but also to those working behind the scenes, such as editors, channel managers, and owners, those who financially support the channels. It also highlights the ability of media practitioners to perform their duties with a suitable degree of integrity and professional competence. Regarding (Journalist Capacity), as mentioned in the study, it pertains to an important variable in relation to journalistic training. The study states, "The questions that must be asked in any society where the potential for conflict exists are: Is there a journalism or media school where journalists are trained? Do journalists enter the profession with the skills required for responsible reporting? Another crucial variable relates to the degree of (Fact-checking) in news: Do journalists write verified and rumour-filled stories? Or are the sources of most stories clear and traced back to credible sources?" (Frohardt, M., 2003:4).
These questions represent the core and substance of the media problem in the Kurdistan Region. It is true that we have several departments in the universities of the Kurdistan Region dedicated to media. Here, even if we admit that these media study departments are very good in terms of quality, we have two main problems: the first is that media and social media institutions are supported by partisan centres, emphasizing dependence on party interests; and the second, as a consequence of the first point, relates to the media market and the parties. Whoever pays more, that is where most of those media workers, 'who are not graduates of media departments', will start working. This is evidence of the reality emphasized by Reporters Without Borders, which states, "The history of the media in Iraqi Kurdistan is the product of the region's political history" (Reporters without Borders, 2010). All such types of media also underscore the dangers of media abuse and are "instigators of violence in those societies where democratic institutions are weak and dominant groups use the media to identify the enemy; according to the study, "content is of decisive importance for public analysis, because media content plays a role in shaping the individual's perception of the world and creating the lens through which all issues are viewed" (Frohardt, M., 2003:6).
That is precisely what caused the post-genocide process in Rwanda to not only reform the media sector,

but also to attempt to strengthen the judiciary and ensure and provide assurance that necessary steps are taken within the legal system to prevent the broadcasting of incitement to violence.

The second source is a 2008 UNESCO report, issued and endorsed under the title Media Development Indicators (MDIs), which serves as the most important and comprehensive international framework for assessing the media system in any country. These principles can be viewed as a fundamental framework for identifying the strengths and weaknesses of the media in any given nation, and are divided into five main categories: (1) A regulatory system conducive to freedom of expression, pluralism, and diversity of the media. This includes the right to access information, editorial independence, the right of media professionals to protect their sources, and the participation of the public and civil society in shaping media policy, among several other points (Peña-López, I., 2008:15). This principle emphasizes ensuring freedom of expression and media pluralism and diversity.

In the Kurdistan Region, freedom of expression and all these points are regulated by law. However, this freedom can be utilized as a double-edged sword against the stability of the Kurdistan Region, which thus far neither possesses its own sovereignty nor is a state capable of providing such independence in a healthy manner, especially in the face of regional interference and a significant rise in Kurdophobia. On the other hand, the means of violence and sources of revenue have yet to be monopolized by a national government to prevent partisan interference in the region's institutions, particularly regarding the growth of partisan media that operates far from any form of national censorship.

(2) Plurality and diversity of media ownership, the provision of equal economic opportunities, and transparency of ownership. This encompasses aspects such as: preventing the undue concentration of media in a few hands, the mix of public and private media, licensing, taxation, and the regulation of commercial affairs and advertising. Here, UNESCO asserts that undue concentration of ownership can be prevented in several different ways. Governments can implement a set of laws and regulations aimed at limiting the influence that a single individual, family, company, or group has in one or more media sectors, as well as ensuring a sufficient number of diverse media outlets (Peña-López, I., 2008:33).

Therefore, UNESCO believes that the media should not be concentrated solely in the hands of one person, family, or even a company or group; clearly, the term "group" can also refer to a specific religious or political faction. However, in the Kurdistan Region, despite the media being concentrated in the hands of political parties and religious groups, there are dozens of unclaimed (shadow) media sources, and most of the time, no one knows who financially supports them. Due to the hegemony exerted by neighbouring countries over the Kurdistan Region, no type of media can be completely trusted, to varying degrees. This is for a very simple reason: many of these media outlets work in all directions to undermine nation-building and to sow discord and instability within the Kurdistan Region.

(3) Media as a platform for democratic discourse. The aspects encompassed by this category include: media reflecting the diversity of society, the public service broadcasting model, media self-regulation, requirements for fairness and impartiality, levels of public trust and confidence in the media, and the safety of journalists (Peña-López, I., 2008:51). Thus, from the perspective of the UNESCO report, the media must reflect the plurality of society. In the Kurdistan Region, the media has not been able to adequately address the Kurdish genocide. Although, following the Ezidi genocide, it assisted to some extent in conveying the events of the genocide, this was done with many shortcomings. Aside from commemorating the events through news segments or programs, it has failed to become a catalyst for healing wounds and genuinely representing victims and minorities. (4) Professional capacity building and supporting institutions, which includes several points, such as the availability of professional training, the availability of academic courses, and the presence of syndicates and civil society organizations (Peña-López, I., 2008:71). This clearly relates to training, syndicates, and media education. The most significant problem in Kurdistan is the absence or weakness of civil society organizations. Furthermore, in all the interviews available to me, the majority of the Kurdish journalists have not been trained in the practice of "peace journalism," although they possess professional immunity according to the journalism law.

(5) Infrastructural capacity is sufficient to support independent and pluralistic media, which discusses the availability and utilization of technical resources by the media (Peña-López, I., 2008:81). This refers to the availability of technology, the internet, and the reach of information to all locations, including remote and marginalized areas. Here, according to the indicators, UNESCO (MDIs) emphasizes ownership; however, in

Southern Kurdistan, due to the stateless system, political conflicts, and partisan media, there is a complex set of obstacles hindering national reform.
The third source essential for this research pertains to the process of genocide, namely the book *The Media and the Rwanda Genocide*, edited by Allan Thompson and published by Pluto Press in 2007. The book comprises an excellent collection of studies that shed light on the domestic and international roles of the media during the moment of the 1994 Rwandan genocide. In this book, several key points can be highlighted, including: (1) Media as a Weapon: Here, Thompson and other researchers demonstrate that local media were not merely tools for transmitting news; specifically, the extremist station "Radio Television Libre des Mille Collines" (RTLM) was actively a part of the genocide. The perpetrators of the genocide utilized the media as a weapon (Li, 2007: 12). Furthermore, Allan Thompson, the editor of the book, emphasizes this same direction in the introduction, stating: "The voice of Hutu Power was the private radio station, RTLM, established by hardliners surrounding the president; RTLM also reflected the media of other extremists, particularly the newspaper *Kangura*" (Thompson, A. ed., 2007: 2). Thus, the media played an influential and primary role in the demonization of the Tutsis, describing them as "cockroaches" (*Inyenzi*). In this regard, "one of the announcers, while using the term *Inyenzi* or cockroaches to refer to the Rwandan Patriotic Front (RPF) and its supporters, said: 'The cruelty of the Inyenzi can only be cured by their total extermination'" (Thompson, A. ed., 2007: 48).
(2) From another perspective, the international community bears a significant portion of the responsibility for such crimes when it chooses silence. Therefore, in the section "Rwanda: Walking the Path of Genocide," Gerald Caplan states: "But in the bitter words of the commander of the UN military mission, the international community has blood on its hands" (Thompson, A. ed., 2007: 29). The reason was that it was initially viewed as a tribal war, which caused the international community to awaken too late to prevent its occurrence. (3) Thirdly, in another section titled "Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies," Mark Frohardt and Jonathan Temin, in a part of their article titled "Media in vulnerable societies should be monitored," state: "Media in those societies must be monitored to discover the clues of conflict. Special attention should be paid to structural indicators, particularly: journalist capacity, media diversity and plurality, and the legal environment of the media; because these can reveal how vulnerable or resistant the media is to manipulation, and they can indicate specific interventions that might prevent the use and abuse of media before anything occurs" (Thompson, A. ed., 2007: 401-402).
Alongside this warning, the text emphasizes the monitoring of genocide by the media and the prevention of hate speech, which is part of the early warning system to prevent genocide. In this way, the media can play a decisive role in psychologically preparing public opinion for the commission of genocide. This, in itself, serves as a pre-emptive warning to public opinion in the Kurdistan Region regarding the hate speech practiced by militias in Iraq against the Kurdistan Region, which could repeat the same Rwandan scenario if there is no media monitoring and reform.

Research Methodology

This study adopts a Qualitative Research methodology, which is the most appropriate approach for analysing the complex relationship between media, genocide, and politics. To gather data and reach sound conclusions, the research utilizes the technique of Semi-structured Interviews. This constitutes the fieldwork aspect of the study, where the researcher conducts interviews with a group of experts and relevant stakeholders, including:

- Genocide Specialists: To understand the requirements for preserving memory.
- Journalists and Media Managers: To identify the tactical obstacles facing media reform.
- Human rights Activists: To evaluate the role of the media in exerting pressure on the international community.

The scope of this study begins with the post-2003 era, marking the post-Ba'athist period in Iraq as a new epoch for Kurdish media. Regarding the spatial dimension, South Kurdistan is selected as the primary Case Study. The research sample consists of semi-structured interviews conducted (as feasible) with 26 prominent individuals across various relevant fields.
In terms of Ethical Considerations, the researcher is strictly committed to maintaining the confidentiality and anonymity of the participants. Therefore, a coding system will be employed for the interviews to ensure both data protection and the organizational integrity of the research.

Theoretical Framework

Although the field of media is vast and typically associated with sovereign states, the Kurdistan Region has enjoyed significant quasi-sovereignty since 2003, a level of sovereignty rarely seen in most federal systems. Due to the unique characteristics of the Kurdistan Region, this sovereignty was maintained until October 16, 2017. Since 2017, although it has become more limited, that sovereignty persists to this day. Within this framework, the challenge facing the Kurdistan Region, from its inception to the present, is an institutional one. This means that the party remains the centre of power rather than the government institution. In the "Civilizing Process" theory, developed by the prominent German sociologist Norbert Elias, the state is identified by two vital and decisive characteristics. As Elias emphasizes: “Free use of military weapons is denied the individual and reserved to a central authority of whatever kind, and likewise the taxation is concentrated in the hands of a central social authority" (Elias, 2000: 268). Therefore, security forces, ‘including the army, police, and intelligence services’, along with revenue sources, are monopolized by the central authority. No partisan power outside the institutions of the state or government should be able to monopolize them. In other words, "the developments of state formation in the modern age of the West, according to Elias, meant the “free use of the military weapons is denied to the individual and reserved to a central authority" (Elias, 2000: 268; Sadiq, 2021: 21). Alongside this monopoly on the means of violence and taxation, all other institutions are also concentrated under the central authority. This implies that no party or individual has the right to interfere in these institutions, including media institutions. No party should be permitted to steer the public toward undesirable directions that contradict the discourse of state-building, nation-building, or national interests. Currently, we are facing a regional authority, a region that has historically endured processes of war and genocide, followed by a period of civil war. Based on the conditions that follow a post-genocide era, changes occur in the situation; thus, we can define this as a "transitional phase." One theory we can utilize as a framework for this stage is the "Media and Democratic Transition" theory, developed by Katrin Voltmer. According to this theory, "democratic transition is not merely a change of power, but a three-stage process in which the media plays a different role in each":

Pre-transition Phase (Breakdown): In this stage, media serves as a tool of resistance, such as the "Mountain Media" (Revolutionary Media) in the Kurdish context. In Southern Kurdistan, this can be visualized as the era of mountain broadcasting or revolutionary media leading up to the 1991 Uprising. Within dictatorial systems, it functions as a means of resistance and works to dismantle the legitimacy of the old regime. Regarding this, Voltmer states: In the early stages of political change, the media can help delegitimize authoritarian rule by providing a platform for opposition actors and presenting alternative political ideas (Voltmer, K., 2013: 4-7). It is crucial to highlight a specific point here regarding the breakdown phase: for the Kurds, this breakdown is not merely replacing one authority with another; rather, it is the removal of an occupier, the liberation of a part of the homeland, and the establishment of a national authority. Has the Kurdish movement succeeded in establishing a truly national authority? This is a question that will be addressed through the data analysis of this research.

Transition Phase: This is the moment when a new authority takes office and the previous power collapses, which, as mentioned earlier, in the Kurdish context represents liberation from an occupying power. During this stage, the media landscape becomes filled with chaos and turns into an arena for intense and complex conflict. All political parties, groups, and forces strive to control media outlets and seek to establish their own media platforms to seize control of public opinion and independently broadcast their own ideologies and agendas. In this regard, Voltmer emphasizes that access to the media is one of the key resources for gaining and maintaining power, and debates over media policy often become a 'battleground' between political groups competing for political dominance (Voltmer, K., 2013: 234, 235).

 Consolidation Phase: In this stage, the media finally becomes an institution. That is, it evolves from being a mere mouthpiece for a political party into a professional media apparatus that monitors the government. The problem begins here: when the transition phase never truly ends, the media fails to become a component of the democratic system or act as a watchdog. Instead, it becomes an appendage of a system that Arnold Gomme described in 1951 in his work "The Working of the Athenian Democracy," where he coined the term Particracy. Gomme believes this is a threat to the principles of democracy because the party, rather than the citizen, becomes the centre of decision-making (Gomme, A.W., 1951). Furthermore, Michel Porter (and others) have utilized the concept of Neo-Patrimonialism, suggesting that political parties view state institutions as their own private or partisan property and utilize state financial resources for

patronage to buy public loyalty. Regarding this, Voltmer argues that for democracy to take root, the media must operate independently and perform its duty of oversight over the political elite (Voltmer, K., 2013: 20-30). In this context, Voltmer explicitly points out that most countries in transition become stuck in the second stage and fail to reach the third stage, which is the "Consolidation" phase. Accordingly, the media in the Kurdistan Region is still in the transition phase and has not yet become a state institution. Political parties still own their own media outlets, and no institution has been able to untangle itself from this knot. In some instances, these outlets do not even belong to the parties themselves, but rather to specific individuals within those parties.

Reform Discourse in Post-Conflict Media: Seeking a National Model in Southern Kurdistan

This study utilizes Qualitative Analysis, drawing on over 25 interviews conducted with experts, journalists, and media owners. It aims to shed light on the obstacles hindering media reform in a stateless society like the Kurdistan Region, a society that has yet to experience "consolidation" and remains stuck in a "transition phase," particularly regarding the lingering effects of the post-genocide and post-war eras. In the Kurdistan Region, there is a legal framework known as the Kurdistan Press Law, No. 35 of 2007. While it represents a positive step following the eras of war and genocide, the language in which the law is drafted does not reflect the concerns or expertise of key social strata, such as the administrative elite of the Journalists' Syndicate or the parliamentary elite of the Kurdistan Region. The primary critique of this law is linguistic; it is written and published in very poor Kurdish, which inadvertently serves the interests of those who have historically sought the cultural erasure of Kurdistan. This poses a direct threat to the process of nation-building, assuming such a process is fundamentally underway.

On the other hand, while the law contains several excellent provisions, these clauses act as a "double-edged sword" that can be easily misused. This is particularly precarious for a society that remains part of a state that has taken no practical steps to erase the remnants of genocide. Although the Iraqi High Criminal Court has legally recognized the acts of genocide (Sadiq, I., 2021: 189), the state has neither issued a formal apology nor compensated the victims. As Participant No. 23 noted: *"During crises, the media becomes part of the operations room and must have its members there"* (AF., PI. Nr. 23, March 17, 2026). This implies that media is an integral part of the nation-building front. This existence is tied to the supreme national interest, and the media should be at the forefront of protecting that interest through a constructive discourse. Five primary codes emerged from the interviews, emphasizing: (1) Obstacles: The barriers to creating a professional and independent media. (2) Collective Memory. (3) National Archive. (4) Cultural Erasure: (With consideration for the issue of genocide). (5) Early Warning Systems.

In this analysis, conducted within the framework of Katrin Voltmer's "Media and Democratic Transition" theory, the first theme addresses the obstacles to establishing professional and independent media. In this context, "independent" refers to the capacity of the media to serve as an umbrella for all citizens, with the national interest serving as its central focus.

Theme one: The obstacles to the Development of a Professional and Independent Media

The primary argument here focuses on the obstacles that prevent the institutionalization of media as an integral part of the overall governance system. We have previously referenced Norbert Elias's theory, which posits that a national authority must maintain a monopoly over two key sectors: the means of violence and the collection of taxes and revenue sources. In this regard, Participant No. 25 states that the greatest obstacle to a professional media is: "The lack of independent financial sources and the reluctance of capitalists to invest in media without having a specific political agenda" (YM., PI. Nr.25, March 24, 2026). He cites the examples of the *Wisha* and *Nalia* companies, which began as promising initiatives but quickly transformed into two political parties.

Along the same lines, Participant No. 6, a university professor with extensive media experience, agrees that while obstacles are numerous, the most significant is: "The deep financial and political dependency that has permeated the Kurdish media body, preventing the growth of a neutral national discourse" (QU., PI. Nr.6, March 14, 2026). Accordingly, Kurdish media has yet to move past the "transitional stage" and remains fraught with complexity. He identifies several causes, including the absence of a free advertising market, which has forced outlets to rely on "shadow money" and partisan political budgets. This funding, which is essentially national wealth monopolized by parties, ultimately strips these institutions of their

independence in decision-making and policy-shaping. He also highlights a fundamental legal issue: the lack of a robust and effective Right to Access Information Law, forcing journalists to rely on obscure sources and social media, further fragmenting society.

Within this framework, Participant No. 10 introduces the critical concept of National Sovereignty: "The obstacles facing the media are not only related to sponsorship. While that is a structural foundation, our view of media is trapped within political and partisan complexities, where media has failed to create a unified discourse to embody national sovereignty" (SR., PI. Nr10, March 16, 2026). He argues that in a local national context, the media should not be "neutral" but rather biased toward identity and sovereignty. This is a vital distinction for a stateless nation; however, the media in the Kurdistan Region remains far from escaping partisan circles toward a truly national level. Participant No. 11, an expert in the field, attributes these obstacles to the instability of the governance and institutional systems: "This instability has caused independent media outlets to face challenges regarding access to information, safety, and financial sustainability" (OS., PI. Nr.11, March 16, 2026).

He notes that most media outlets are not only supported by political parties but are managed using public funds. He provides a stark comparison: if an average journalist's salary at an independent outlet is, those working for partisan outlets receive. He also mentions limited social awareness, noting that: "Advertisers prefer outlets close to power and may attach political conditions to their ads, which undermines independent media aimed at the public interest" (OS., PI. Nr.11, March 16, 2026). These points reflect the monopolization of both the security apparatus and revenue sources by political parties. Until this monopoly is brought under the control of a national government, the chaos in the media sector, 'and most other sectors', will persist.

Participant No. 15 echoes these concerns, viewing financial and political subordination as the greatest hurdle. He believes Kurdish media is trapped in a web of partisan and personal interests: "The lack of an independent, sovereign system to decouple media funding from party influence has turned media from a watchdog (Chawdêr) into a tool for conflict. As long as media is viewed as a political investment project rather than a national institution, professionalism will be impossible" (WA., PI. Nr.15, March 19, 2026). This confirms that Kurdish media is in a state of crisis and transition. This instability makes it difficult for the governance process to reach the "settled stage" of state stability. This aligns with Voltmeter's assertion that "access to media is a primary source for obtaining and maintaining power."

Participant No. 18 adds: "The authorities are the biggest obstacle; they do not allow independent media to exist and constantly create hurdles" (NA., S., PI. Nr.18, March 19, 2026). This indicates a deliberate monopoly where parties refuse to relinquish control of the narrative. Similarly, Participant No. 16 sees obstacles from two perspectives: injustice in advertising revenue distribution and legal pressures during the coverage of protests (RK., PI. Nr.16, March 19, 2026). Participant No. 20 emphasizes that: "The biggest obstacle is the direct and indirect ownership of media outlets by parties. Even those calling themselves 'independent' or 'civil' media often eat from the table of a party official and are protected by their shadow" (NA, N., PI. Nr.20, March 21, 2026). He notes that even outlets funded by consulates or international NGOs are subject to their respective political agendas. Therefore, creating a professional, independent, and responsible media is extremely difficult, if not impossible.

Finally, Participant No. 6 (media and economics expert) summarizes the obstacles into four points: deep financial/political dependency, the absence of a free ad market, political polarization (where truth is sacrificed for narrow interests), and the lack of a transparent information law. A critical point to consider is the post-genocide stage in the Kurdistan Region. In a stateless condition, media reform cannot succeed without comprehensive reform of the governance system. The region requires a constructive discourse, but the current situation—as described by the participants—is the exact opposite of what a post-genocide society needs to heal and rebuild.

Theme two: Collective Memory

One of the fundamental pillars of nation-building is collective memory. Ernest Renan is one of the key thinkers who emphasizes the concept of "collective memory" as a basis for nation-building and national identity. In his 1882 essay *"What is a Nation?"* Renan states:

"A nation is a soul, a spiritual principle. Two things, which in truth are but one, constitute this soul or spiritual principle. One lies in the past, one in the present. One is the possession in common of a rich legacy

of memories; the other is present-day consent, the desire to live together and the will to perpetuate the value of the heritage that one has received in an undivided form" (Renan, E., 2018: 261).
Therefore, the existence of a shared past, 'consisting of glories, sacrifices, and experiences', is the "soul" in Renan's view, and no entity can live without a soul. Based on this principle, the media is a crucial institution for any nation to preserve that national soul. Does Kurdish media preserve this national soul? Participants in this study primarily emphasize the process of Kurdish genocide and the sacrifices made, viewing them as a collective memory of how the occupiers of Kurdistan attacked and genocide the people based solely on their Kurdish identity. Through several experts, observers, and media professionals, we reach a definitive answer regarding this principle.
Participant No. 3, a specialist in genocide studies, argues that the greatest threats to Kurdish collective memory are two main points: (1) The politicization of memory and the weakness of institutions dedicated to preserving it. (2) The loss of evidence and the failure to transmit memory to future generations (ŠA, PI. Nr.3, March 14, 2026). The emphasis on the politicization of memory is a critical observation. Just as the borders dividing Greater Kurdistan have split its history, collective memory, and even the scripts used for daily writing, 'creating a cultural rupture in reading', the nature of the occupation itself is diverse and multi-dimensional. Similarly, the three zones dividing South Kurdistan have fragmented everything within it: the Yellow Zone, the Green Zone, and the Red Zone (the latter remaining under Iraqi state control, comprising over 50% of historical Kurdish land).
Participant No. 5 states regarding collective memory: "There are great dangers facing collective memory concerning the crimes of genocide against the Kurdish nation. This leads to these memories fading over time because, on one hand, they disappear from the hearts of survivors and witnesses or become distorted, and on the other hand, the occupier actively works to sabotage facts and evidence" (AD, PI. Nr.5, March 14, 2026). Participant No. 6 links collective memory to the preservation of national dignity and highlights the obstacles to creating a national discourse. They believe the media lacks a strategy for victim reparations and has failed to integrate the history of genocide into the continuous consciousness of the Kurdish individual. As a result, once anniversaries pass, the issue is neglected until the following year, causing national collective memory to become numb or faded. They add:
"Instead of genocide remaining a lesson for the future and a symbol of national dignity, it falls victim to institutional negligence. This is the greatest obstacle to building a strong national discourse capable of advocating for the moral rights of Kurds at an international level" (QU, PI. Nr.6, March 14, 2026).
Participant No. 7, a member of the Ezidi faith and an expert on the Ezidi genocide, believes the greatest threat is the slow transformation of these tragedies into mere ceremonial events. Crimes like the Anfal campaigns, chemical attacks, Halabja, and the Ezidi genocide are failing to become a living part of social consciousness. They suggest several methods for preservation: (1) Recording victim testimonies as a primary media focus. (2) Presenting history and collective memory as educational content. (3) Utilizing technology, websites, podcasts, documentaries, and digital archives. "If collective memory vanishes from daily life, it easily becomes ceremonial; consequently, new generations will not understand these events, and the crimes will be forgotten" (BX, PI. Nr.7, March 15, 2026).
Participant No. 8, an artist whose work focuses on genocide, echoes the concern regarding the politicization of memory. They argue that crimes against Kurds have become "normalized" events, mentioned only briefly because no strategic work has been done to confront them. "Those who do not remember yesterday have no clear tomorrow." The lack of a unified narrative, due to political division, generational shifts, and the absence of a comprehensive institutional archive, threatens the transmission of memory (OA, PI. Nr.8, March 16, 2026). Participant No. 11, a media expert, believes media outlets must assist in raising awareness, protecting collective memory, and supporting justice, reparations, and reconciliation processes (OS, PI. Nr.11, March 16, 2026). Participant No. 12, an expert who has worked extensively on collective memory, states:
"The greatest threat currently facing Kurdish collective memory is self-deprecation and the mixing of public and private interests, or the loss of history due to political, or more accurately, partisan, interests. When political parties use collective memory for internal conflict, it misleads the Kurdish individual, leading to mistrust, detachment, and ignorance of the past" (MO, PI. Nr.12, March 17, 2026).
They list further reasons for the erosion of memory, including globalization, the internet, the media's treatment of collective memory as "outdated" news, and the fragmentation of crimes. For example, the

attention given to Anfal and Halabja is not extended to the Feyli Kurdish genocide, or the "regionalization" of memories like the Barzani or Ezidi massacres. Participant No. 24, a filmmaker, believes that for genocide to remain in memory, these crimes must be embodied in artistic and literary projects (films, series, theatre, songs, and paintings). "Memory weakens and dies when we fail to produce such artistic projects. Cinema, as a powerful art form and a language between nations, is a potent tool for survival and keeping the crimes of genocide alive. Cinema has the power to create collective memory" (KX, PI. Nr.24, March 14, 2026).
Finally, Participant No. 26, a media professional and genocide expert, identifies several dangerous factors stemming from the Kurdish governing mentality: (1) The fragmentation of society into different regions and zones. (2) The reinforcement of tribalism and support for religious currents. (3) The inability to transcend partisanship and the use of national symbols for political gain. (4) The lack of a national media and the politicization of collective memory (HH, PI. Nr.26, March 23, 2026). All these points evidence a state of instability and a "transitional phase," where the media is filled with chaos and becomes an arena for intense conflict. The consensus among participants proves that political parties and groups attempt to control media institutions, thereby politicizing and dividing collective memory, which ultimately creates a deep fracture in the national consciousness.

Theme three: National Archive

Media and national archives share a reciprocal, "two-sided" relationship of integration. If the archive is the "collective memory," then the media is the "loudspeaker of memory." Without media, an archive becomes a silent cemetery of documents; without an archive, the media becomes a rootless institution. Regarding the role of archives, Reine Rydén (2023) quotes the following in their research: "We are the keepers of the nation's memory; we acquire, preserve, and make available government records that document the proud history of our nation" (National Archives of St. Kitts and Nevis, 2022). Rydén explains that this statement succinctly captures the prevailing intellectual framework regarding the archive's role in society. Similarly, UNESCO's *Memory of the World* program establishes a connection between archives and memory on a global scale, defining the "Memory of the World" as the collective and documented memory of the world's peoples, 'their documentary heritage', which represents a large portion of the world's cultural legacy. This memory maps the evolution of thought, discovery, and the achievements of human society (Rydén, R., 2023:1).
In this context, Marshall McLuhan argued that tools are extensions of our bodies and media are extensions of our psyche (Logan, R.K., 2013:46). This implies that archives and media are not merely tools; they define our identity as humans. Without an archive, the national brain is paralyzed; without media, that brain has no nerves to command the body of society.
The central question of this section concerns the media's ability to function as a national archive to document crimes, versus its tendency to focus solely on seasonal anniversaries and commemorations. Participant No. 24 observes:
"Archiving crimes is one of the most important tasks of media, artistic, and literary institutions, which unfortunately has not been worked on systematically in the past. Efforts have been fragmented, limited, and often individual. Media in Kurdistan has not yet found its national path; it remains beholden to specific parties and directed according to partisan interests, which often do not align with national aspirations. Creating a national archive requires a national media supervised by the state, embodying the agenda of the people, the land, and the nation" (KX, PI. Nr.24, March 14, 2026).
This perspective aligns with Social Responsibility Theory, which posits that media should not merely be an extension of partisan or commercial interests. It must adhere to moral and national obligations toward society. According to Siebert, Peterson, and Schramm (1963:74), the media has six primary functions: (1) Serving the political system by providing information and debate on public affairs. (2) Enlightening the public to make them capable of self-government. (3) Safeguarding individual rights by acting as a watchdog over the government. (4) Serving the economic system (primarily through advertising). (5) Providing entertainment. (6) Maintaining financial independence to remain free from the pressure of special interests.
Participant No. 3 notes that while there have been efforts to preserve the memory of genocide, they haven't reached the level of a systematic national archive. Discussions usually peak during anniversaries, but there is little continuous work on data collection or victim databases. "To become a national archive,

media needs specialized systems for collecting, preserving, and utilizing these materials" (ŠA, PI. Nr.3, March 14, 2026). Participant No. 7 adds that Kurdish media remains stuck in "event reporting" rather than building a documented historical archive. They warn that if evidence isn't recorded in a timely manner, it will slowly vanish, failing to become the "historical memory of society" (BX, PI. Nr.7, March 15, 2026). Participant No. 8 emphasizes the need for institutionalization: "Documentaries, survivor interviews, and commemorative programs should have been better organized to contribute to public awareness. Kurdish media has worked for 'anniversaries' rather than 'archives.' To act as a true national archive, it needs institutional structures, digital preservation systems, and independent editorial frameworks" (OA, PI. Nr.8, March 16, 2026). In contrast, Participant No. 13, a genocide activist and media professional, offers a pessimistic view: "Media has not only failed to act as a national archive but has often played the opposite role. It has served individuals and groups by 'cleaning' their crimes. There are perpetrators who appear on channels as saviours, despite being heavily involved in crimes" (MA, PI. Nr.13, March 19, 2026).
This critique highlights a broader issue in the Kurdistan Region's media landscape, where many practitioners are self-taught and lack formal training, leading to significant gaps in national security awareness. Participant No. 21 cites an example of a media personality discussing a potential U.S.-Iran conflict: "Look at how that media person openly says 'Kurdistan's airspace is used for attacks,' while countries like Saudi Arabia, the UAE, Kuwait, Bahrain, Azerbaijan, and Turkey, 'who have far more U.S. presence', deny it, saying not a single American bullet is fired from their land" (HÇ, PI. Nr.21, March 21, 2026). Ultimately, the media in the Kurdistan Region remains caught in a transitional phase, tethered to political sectors and struggling to establish a truly independent, systematic national archive.

Theme four: Cultural Erasure (The Perspective of Genocide)

Another theme facing significant modern criticism is the role of the media in preserving culture. Media can act as a "protective shield" and a "tool for revival" against efforts toward cultural erasure. Due to the occupation of their homeland, the Kurdish nation has been, 'and continues to be', subjected to systematic cultural erasure. Amidst these challenges, the media can serve as a domain that prevents memories from dying. The media employs various methods to resist this erasure, including: (1) Documentation: Recording folklore, language, and traditions to protect them from extinction. (2) Identity Reproduction: Regenerating cultural meanings through drama, music, and specialized programming. (3) Symbolic Resistance: Defending national values and norms, providing a platform for symbols that occupiers attempt to ban or distort.
There are numerous theories regarding "Cultural Resistance." One of the most influential is the Encoding/Decoding model developed by Stuart Hall in 1973. Hall, a Jamaican-British thinker and a founding figure of Cultural Studies, shifted the discourse on media roles. Hall argues that communication is not a linear process from sender to receiver, but a complex one: (1) Encoding: Media institutions and producers frame messages based on their own ideologies and values. (2) Decoding: Audiences do not passively receive messages as intended; they construct meaning based on their own cultural and political backgrounds. Hall posits that identity is not fixed but is a continuous process. He notes that the codes of encoding and decoding are not necessarily symmetrical. The degree of "understanding" or "misunderstanding" depends on the balance between the "encoder-producer" and the "decoder-receiver" (Hall, S., and 2012:131). Within this framework, we encounter the "Dominant Code" used by hegemonic powers to impose distorted images. Conversely, a national media can utilize an "Oppositional Code" to re-employ authentic meanings, prevent erasure, and provide alternative narratives.
This theoretical introduction is vital for understanding the media's relationship with citizens and national issues. When a media outlet is partisan or funded by regional powers, 'and its practitioners only understand the "outer shell" of the profession', the hegemonic codes pose a grave risk to the local audience. Participant No. 23, a professor of media, describes the disorder of Kurdish media: "What Kurdish media is doing to our nation, weapons and arsenals could not achieve. This is part of a grand hegemony called 'Cultural Invasion.' Some channels now openly serve the cultures of neighbouring countries (occupiers)" (FA, PI. Nr.23, March 17, 2026). Participant No. 3 outlines several steps to build a media that resists cultural erasure and genocide: (1) Systematic Documentation: Collecting interviews with survivors and families to create digital archives. (2) Long-term Content Production: Creating documentaries, podcasts, and programs that tell the story of Kurdish life post-genocide. (3) Linking Memory to Education: Creating content that

informs students and the new generation about the history of these crimes. (4) Preserving Language and Culture: Promoting Kurdish literature, music, and customs, as genocide targets identity as much as people.
Participant No. 6 emphasizes that the media must view itself as a "guardian of collective memory," not just a transmitter of information. Similarly, Participant No. 24 (a cinema and genocide expert) argues that Kurdish institutions must realize that a nation's survival depends on its cultural strength. Resistance begins with the creation of national institutions powered by science and technology. Participant No. 7 suggests that survivor testimonies should be a staple of media content. A prominent global example of this is the USC Shoah Foundation, established by Steven Spielberg in 1994. Using video technology, the foundation recorded over 55,000 testimonies in 43 languages, humanizing the victims and making the Holocaust impossible to deny. Participant No. 12 offers a critical strategic shift, arguing that the mentality of media directors must change: "The working strategy must shift from narrating stories of 'victimized humiliation' to stories of resistance and cultural strength. It is a disgrace that Kurdish media fails to highlight how Kurds remain standing despite having no state and surviving numerous genocides, while other nations have vanished entirely" (MO, PI. Nr.12, March 17, 2026). This sentiment is common among genocide scholars; they argue that the limited narratives currently presented by Kurdish media are of poor quality and do not meet the strategic needs of national preservation.

Theme five: Early Warning System

Does Kurdish media possess an Early Warning System (EWS) to identify emerging threats? Based on this question, we can discuss the position and duty of the media as a proactive mechanism. This is a question every media institution should ask itself to define its role with precision. According to Liberal Media Theory, the media should function as a "watchdog" over democratic processes, remaining ever-vigilant to identify and expose any arbitrary or dictatorial actions (Siebert, Peterson, & Schramm, 1963:56). This is in addition to the media's role as an external (extra-legal) monitor of government and institutions. On this basis, media is not merely a tool for news transmission but a core component of "National Security" and an Early Warning System. As Fred S. Siebert notes, in its role as a watchdog, the protection of the homeland from danger is its highest priority.
Participant No. 1 directly states: "Perhaps we can say this concept does not exist in Kurdish media. There are no strategic research centres working behind these media outlets; instead, they are moved by partisan stances according to the time, place, and daily politics of the party" (SS, PI. Nr.1, March 15, 2026). This participant reflects on their experience in both opposition and pro-government media, noting that the former often lacked strategy and honesty, while the latter suffered from excessive conservatism and sensitivity, fearing they would be held accountable for the government's image. In this environment, specialized media institutions have vanished. Participant No. 6, a media expert, observes: "Unfortunately, Kurdish media currently appears more as 'Reactive Media' rather than 'Early Warning Media.' It waits for events and disasters to happen before it begins discussing them. A major reason is the weak link between media outlets and Think Tanks" (QU, PI. Nr.6, March 14, 2026).
They emphasize that an EWS requires media to rely on data and scientific research to read demographic, environmental, and political risks before they explode. Currently, the media is submerged in the "meaningless details of internal conflict," leaving little room for strategic threats like water scarcity, rapid demographic shifts, or the new dangers of shadow wars and technology. Participant No. 14 believes that while media in most countries possesses an EWS, the Kurdistan Region lacks it entirely. "If Kurdish media were specialized and had research and forecasting departments, the Ezidi genocide would not have happened. The media should have played a proactive role in warning the government and public opinion that wherever ISIS goes, disaster follows" (KG, PI. Nr.14, March 19, 2026). In this transitional phase, media policy has become a "battleground between political groups" competing for power (Voltmer, 2013:234, 235). Participant No. 16 supports this, noting that different types of media in Kurdistan are "in different valleys," with the primary task being the vilification of opponents and the glorification of their own group. They conclude that the public is deprived of an emergency warning system because media outlets lack a unified source or standard.
Participant No. 18, who manages an independent outlet, is the only one to express some optimism, suggesting media *can* identify threats. However, the study questions the basis of this confidence given the lack of supporting research institutions. Participant No. 20 takes a darker view, arguing that some Kurdish

media outlets are themselves threats to social peace and political stability. "Kurdish media generally scoffs at the idea that, under the continued chauvinistic and fascist mentality of the occupiers, Al-Anfal is not just a past event but a strong future possibility. How can they imagine national threats when their support sources, 'defined as 'friend' or 'foe'', dictate their discourse?" (NA, N., PI. Nr.20, March 21, 2026).
Participant No. 22 introduces the concept of a "Media Vaccine." They argue that Kurdish media should provide "proactive media inoculations" to the public before "hostile media" poisons them. For instance, while hostile media labels Kurds as "secessionists," some Kurdish media outlets inadvertently validate this frame. "This is the poisoning of Kurdish public thought. Kurdish media must have its own 'anti-vaccine' to train the public that Kurds are not secessionists, but unifiers seeking to reintegrate their own land" (BT, PI. Nr.22, March 21, 2026). Participant No. 25, living abroad, notes that implementing a proactive strategy is difficult because such efforts are often accused of being "pro-government" or "creating imaginary enemies." However, they point to small signs of progress, such as: (1) Reporters questioning U.S. officials about Ezidi abductions in 2014. (2) Proactive coverage of risks in Rojava and Kobane. (3) In 2025, active calls for defence systems to protect energy infrastructure (e.g., Khor Mor). Despite these individual efforts, they have not yet coalesced into a systematic national strategy. Kurdish media remains in a state of chaos, prioritizing internal differences over a unified national early warning system.

Conclusion

1. Security Monopoly and Resource Control as Barriers to Institutionalization: One of the primary obstacles to professional media in the Kurdistan Region is the monopoly held by security forces and the control of revenue sources by political parties. The absence of a free advertising market and the reliance of media outlets on "shadow budgets" and public funds has transformed the media from an independent watchdog into a tool for political conflict. This is a key reason why media has failed to become a national institution within the governance system.
2. Partisan Polarization vs. National Discourse: The intense partisan polarization in Kurdistan acts as a barrier to the formation of a unified national discourse. Findings show that due to party dependency, the media has failed to produce a "national discourse" or a sovereignty-oriented identity for the Region. Instead of being a gateway for social awareness and nation-building in the post-genocide era, the media has contributed to social fragmentation and a state of chaos, becoming part of the political crisis rather than the solution.
3. Politicization and Division of Collective Memory: Political and partisan conflict has led to the politicization of memory. This division has resulted in the genocide and its victims being categorized by political "zones" (Yellow, Green, etc.) rather than serving as a catalyst for unity and nation-building. Consequently, collective memory has shifted from a spiritual and moral pillar to a tool for internal strife.
4. Failure to Transform Memory into National Consciousness: Media and cultural institutions have failed to convert collective memory into an active, enlightening national consciousness. The lack of a media strategy has created a risk of losing evidence and failing to record survivor testimonies. This prevents the formation of a solid collective memory, depriving future generations of their history.
5. "Occasion-Based" Media: A major conclusion of this study is the media's entrapment in seasonal reporting and its failure to institutionalize. Just as the political transition has stalled, the media remains stuck in "event-ism." It acts as a loudspeaker for memory only during genocide anniversaries and forgets the issue the next day. To function as a national archive, a fundamental shift is needed from reactive reporting to a strategy based on digital systems and scientific databases.
6. Party Dependency and Identity Crisis: The hegemony of political parties has narrowed the media landscape, preventing it from assuming the role of a national archive. According to Social Responsibility Theory, the media should be a Watchdog, not a tool to rehabilitate perpetrators or protect narrow partisan interests. This disconnects between the archive (the nation's brain) and the media (society's nerves) prevents the creation of a complete national identity.
7. Media as a Shield of Identity: In the face of cultural erasure, the media is expected to be a strategic institution for memory preservation. To prevent cultural genocide, the media must transform into a fortress of resistance, highlighting the strengths of Kurdish culture and turning personal narratives into collective memory.

8. Encoding/Decoding and the Hegemonic Influence: Based on the Encoding/Decoding theory, instead of using an Oppositional Code to neutralize occupational messages, Kurdish media often serves the interests of the occupier due to a lack of media literacy. This poses a threat to the Kurdish audience by inadvertently promoting the values and norms of the occupier, thereby accelerating cultural erasure.

9. Partisan Mentality and the Lack of Strategic Strategy: The failure of media to act as a Watchdog for supreme national interests stems from a partisan mentality and the absence of Think Tanks supporting media outlets. National security has been conflated with party security, meaning the definition of "friend" and "enemy" varies from one outlet to another, leaving national security vulnerable.

10. Media Dependency and the Absence of an Early Warning System: Kurdish media's dependency on foreign media discourses has prevented it from building a mental shield for the individual and society. It failed to create an Early Warning System for events like the Yezidi genocide and has failed to act as a moral fortress. The blurring of public perception regarding future threats is a direct result of Kurdish media echoing the narratives of occupying states.

In summary, Kurdish media remains in a transitional phase and hasn't reached consolidation as a national institution. It remains a "mouthpiece for the party" rather than a professional monitor of the government. This state of "Particracy" (as coined by Arnold Gumme) keeps Kurdish society in a constant state of shock, deprived of any proactive warning systems.

Recommendations

The Kurdistan Region remains a unique experiment in terms of freedoms and coexistence compared to its neighbours, despite the trauma of five genocide cases, Arabization, displacement, and the challenges of statelessness. To foster a professional media landscape, we recommend the following:

1. Shift the Model: Transform the partisan and ideological media model into a National Public Service Media where the citizen's rights and duties are the central focus.
2. Independent Media Council: Establish an independent high council for media to monitor professional ethics and legal regulations, acting as a regulator free from political party hegemony.
3. Peace Journalism: Develop a new phase of media dedicated to social peace and healing the social wounds of South Kurdistan to counter hate speech in the post-war society.
4. Right to Information: Activate and enforce the Right to Access Information law to strengthen the media's oversight role and ensure transparency within institutions.
5. National Archive: Systematically collect and establish a National Archive, clearly defining the role of institutions—especially the media—in its preservation and accessibility.

References

Beşikçi, İ., 2004. *International Colony Kurdistan*. Parvana.

Bratton, M., & Van de Walle, N. (1994). Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa. World Politics

Frohardt, M., 2003. Use and abuse of media in vulnerable societies (Vol. 110). United States Institute of Peace.

Gomme, A.W., 1951. The working of the Athenian democracy. *History*, *36*(126/127), pp.12-28.

Hall, S., 2012. 10 Encoding/decoding. *Media and Cultural Studies: Keyworks*, p.137.

Li, D. (2007) 'The media dichotomy', in Thompson, A. (ed.) *The media and the Rwanda genocide*. Ottawa: IDRC, pp. 12-19.

Linz, J. J. and Stepan, A. (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Logan, R.K., 2013. McLuhan extended and the extended mind thesis (EMT). *AVANT. Pismo Awangardy Filozoficzno-Naukowej*, (2), pp.45-58.

Peña-López, I., 2008. Media development indicators: A framework for assessing media development.

Renan, E., 2018. *What is a nation? And other political writings*. Columbia University Press.

Reporters without Borders, 2010. Between freedom and abuses: The media paradox in Iraqi Kurdistan. Reporters Without Borders.

Rydén, R., 2023. National archives, national memory? How national archives describe themselves and their mission. *Archival Science*, *23*(3), pp.297-326.

Sadiq, I., 2021. *Origins of the Kurdish genocide: Nation building and genocide as a civilizing and de-civilizing process*. Bloomsbury Publishing USA.

Siebert, F., Peterson, T. and Schramm, W., 1963. *Four theories of the press: The authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois press.

Thompson, A. ed., 2007. *The media and the Rwanda genocide*. IDRC.

USC Shoah Foundation،1994. *What We Do: Collections*. Available at: https://sfi.usc.edu/what-we-do/collections (Accessed: 28 March 2026).

Voltmer, K., 2013. *The media in transitional democracies*. John Wiley & Sons.

ڕیفۆرمی میدیایی لە کۆمەڵگەی بێدەوڵەتدا:
تێپەڕین بە قۆناغی دوای ململانێی کوردستانی دوای جینۆساید دا

پوختە

ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوە لە چاکسازی میدیایی دەکات لەو کۆمەڵگانەی، کە قۆناغی جینۆسایدیان تێپەڕاندووە، بەڵام هێشتا کاریگەریی ململانێی بەردەوام و هەژموونی سیاسیی چارەسەرنەکراویان لەسەرە، تیایدا کوردستان وەک کەیسێکی ناوەندی وەردەگرێت. توێژینەوەکە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە سەرەڕای هەبوونی فرەیی میدیایی لە هەرێمی کوردستان، بەڵام مۆدێلێکی میدیایی ئازاد و نیشتمانی غائیبە، کە بتوانێت گوتاری نیشتمانسازی، لەسەر بنەمای قۆناغی دوای جینۆساید دابڕێژێتەوە؛ لە جیاتی ئەوە، میدیا کەوتۆتە ژێر هەژموونی جەمسەرگیری سیاسی و بەرژەوەندی حیزبیی تەسک، کە پرۆسەی چاکسازیی پەککخستووە. بە تێپەڕاندنی چوارچێوە باوەکانی میدیا لە قۆناغی دوای ململانێدا ئەم توێژینەوەیە پێداگری لەسەر ئەوە دەکات، کە بارودۆخی دوای جینۆساید پێویستییان بە مۆدێلێکی میدیایی جیاواز هەیە، ئاڕاستەکراو بێت بەرەو مانەوە، هێشتنەوەی یادەوەری، دادپەروەری و ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوە. ئەمەش بەتایبەتی لە دۆخی نەبوونی قەوارەیەکی سەربەخۆی دەوڵەت و لە سایەی بەردەوامیی نکوڵیکردن و قەرەبوونەکردنەوە لەلایەن دەوڵەتی ئەنجامدەری تاوانەکەوە. شیکارییەکە لەسەر بنەمای توێژینەوەی جینۆساید و تیۆریی ڕەخنەیی میدیا داڕێژراوە، بەتایبەتی چەمکەکەی ڕافائیل لێمکین، بۆ جینۆساید، کە وەک لەناوبردنی جەستەیی، کولتووری و سیاسیی گروپێک پێناسەی دەکات. هەروەها پشت دەبەستێت بەو تیۆریانەی کە میدیا وەک پێگەیەکی یادەوەری و هێز لە کۆمەڵگە پەراوێزخراوەکاندا سەیر دەکەن. لەڕووی میتۆدۆلۆژییەوە، توێژینەوەکە ڕێبازێکی چۆنایەتی بەراوردکاری بەکاردەهێنێت، کە پێکهاتووە لە تێکەڵکردنی شیکاری گوتار بۆ میدیای کوردی و میدیای کۆنترۆڵکراوی دەوڵەت، پێداچوونەوەی بەڵگەنامە یاسایی و سیاسییەکان، لەگەڵ شیکاریی کەیسی- بەراوردکاری بۆ ئەو کۆمەڵگانەی قۆناغی دوای جینۆسایدیان تێپەڕاندووە و بەبێ سەروەرییەکی تەواوەتی کار دەکەن. توێژینەوەکە ئەرکە سەرەکییەکانی میدیا لە کۆمەڵگەکانی دوای جینۆسایددا دەستنیشان دەکات، لەوانەش دۆکیومێنتکردنی تاوانە دڕندەکان، پاراستنی یادەوەری دەستەجەمعی، بەرپەرچدانەوەی نکوڵیکردن، پاڵپشتیکردنی دەنگی ڕزگاربووان و کارکردن وەکو میکانیزمێکی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختە لە دژی سەرهەڵدانەوەی سیاسەتی جینۆساید. هەروەها لێکۆڵینەوە لە پێویستیی سەربەخۆیی میدیا دەکات لەو پێکهاتانەی دەوڵەت، کە لە ڕووی مێژووییەوە ڕێخۆشکەر بوون بۆ دەرکردنی بڕیارەکانی جینۆساید، هاوکات جەخت لەرۆڵی میدیا دەکاتەوە لە پرسی داکۆکیکردنی نێودەوڵەتی و ڕێگریکردنی درێژخایەن لە جینۆساید. توێژینەوەکە بەو دەرەنجامە دەگات، کە چاکسازی میدیایی لەو کۆمەڵگانەی، کە بێدەوڵەتن و قۆناغی دوای جینۆسایدیان تێپەڕاندووە، تەنها ڕێوشوێنێکی قۆناغی گواستنەوە نییە، بەڵکو پێویستییەکی ستراتیژییە بۆ دادپەروەری، کەرامەت و مانەوەی دەستەجەمعی.

کلیلەوشەکان:
ئینکاری جینۆساید؛ کوردستان؛ چاکسازی میدیایی؛ میدیای دوای جینۆساید؛ کۆمەڵگە بێدەوڵەتەکان

Reforming Media Language: A Discursive Analysis of Hate Speech on Social Media Platforms

Dr. Hataw Hama Salih Hussein
Associate Professor
University of Halabja
College of Humanities
Department of Media
Kurdistan Region of Iraq, Halabja
hataw.salih@uoh.edu.iq

Dr. Bekhal Abubakir Hussein
Lecturer
University of Sulaimani
College of Languages
English Language and Linguistics
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
bekhal.hussein@univsul.edu.iq

Dr. Shwan Adam Aivas
Associate Professor
Sulaimani Polytechnic University
Technical College of Administration
Media Technique Department
Kurdistan Region of Iraq, Sulaimani
shwan.adam@spu.edu.iq

Abstract

While the internet undoubtedly offers many benefits in our daily lives, it has also become a platform for spreading hate speech more frequently. The harmful words, images, and symbols shared on social media can have a profound impact on society. The use of hate speech, offensive language, and slurs online perpetuates stereotypes and causes emotional and psychological harm to individuals. Fueling negative language leads to (mis)perceptions; online hate speech has very real impacts on individuals and societies. Perhaps the worst impact these negative messages have is that people come to accept hate speech and will gradually be normalized. Critics have been concerned about the spread of assault, slang, and negative language leading to bias-motivated violence. The primary objective of this paper is to examine the extent of hate speech on social media platforms within the Kurdistan Region and to categorize the types of offensive and aggressive language used in user comments. To achieve this, a systematic random sampling method was applied, with data collected during the last week of March 2026, focusing on peak engagement on March 25 following a televised statement on salary distribution. The comments will undergo both quantitative and qualitative analysis. A total of 1,300 comments from Rudaw's Facebook page were analyzed quantitatively and coded as positive (+), neutral (0), or negative (–), while a separate sample of 60 comments was analyzed qualitatively to explore key themes. The findings reveal that 97.7% of comments contained abusive or hateful expressions, indicating a strong dominance of negative sentiment. This pattern extends beyond general criticism to include hostile and politically charged language, suggesting the normalization of harmful discourse and highlighting the need for greater awareness of the impact of online behavior.

Keywords:

Hate speech, Critical Discourse Analysis (CDA), Rudaw, Social media

I. INTRODUCTION

In the digital age, social media platforms have transformed the way individuals communicate, interact, and express their opinions. While these platforms have created opportunities for open dialogue and democratic participation, they have also facilitated the spread of harmful content, including hate speech. As user-generated content continues to grow, social media has become a central space where public discourse unfolds, often without sufficient regulation or accountability. This environment has enabled the rapid dissemination of offensive, discriminatory, and hostile messages that target individuals and groups based on identity, beliefs, or social characteristics.

Hate speech represents an extreme form of intolerance that poses serious threats to social cohesion and stability. When left unaddressed, it can escalate into violence and broader societal conflict. In the context of social media, hate speech has become increasingly visible, particularly in user-generated comments that attack human dignity and promote discrimination against specific groups. The widespread availability of social media platforms, combined with user anonymity and a lack of regulation, has created an environment where individuals can express harmful views without accountability. This has contributed to the normalization of hate speech, reinforcing stereotypes, fostering negative perceptions, and causing emotional and psychological harm to targeted individuals. As highlighted in previous studies (Pálmadóttir & Kalenikova, 2018), unchecked hate speech can deepen social divisions and undermine community cohesion, making it a critical issue that requires systematic investigation, particularly within the context of the Kurdistan Region.

1.1 Problem Statement

Hate speech, as a form of online expression, has gained increasing attention from researchers due to its harmful implications for both individuals and society. Social media platforms have become major spaces for the circulation of hostile and discriminatory discourse, allowing harmful messages to spread rapidly among large audiences. The widespread use of digital communication technologies has contributed to the normalization of offensive language, discrimination, and online hostility, which may negatively affect social cohesion, public discourse, and interpersonal relationships. Consequently, understanding how hate speech emerges, spreads, and influences audiences has become essential for examining the broader social and communicative impacts of social media, particularly within societies experiencing political, cultural, or social tensions. Based on these concerns, the present study seeks to address the following questions:

1. To what extent is hate speech present in social media discourse in the Kurdistan Region?
2. How do hate speech posts spread on social media, and what level of engagement do they generate?
3. What types of offensive or assaulting language are commonly used in user comments?
4.

1.3 Research Objectives

The Objectives of the study are:

1- To explore the extent of hate speech on social media in the Kurdistan Region.
2- To investigate how easily hate speech posts spread and the level of interest they generate.
3- To identify and categorize the types of assaulting language used in social media comments.
4-

2. THEORETICAL FRAMEWORK

In this section, several variables, including hate speech and social media, are theoretically framed and analyzed in relation to the unique socio-political landscape of the Kurdish context.

2.1. Hate Speech

Hate speech is not a new phenomenon; it has been used for centuries. It should be understood as encompassing all forms of expression that spread, incite, promote, or justify racial hatred or other forms of intolerance-based hatred. This includes intolerance expressed through aggressive nationalism, ethnocentrism, discrimination, and hostility towards minorities, migrants, and people of immigrant origin (Aivas, 2017, PXX). This concept is often used to spread prejudice and promote discrimination against marginalized groups, and it can have a profound impact on the targets of such speech, including psychological harm and physical violence. In this sense, hate speech is a complicated concept, and there is no internationally accepted definition or understanding of it. Although many countries have passed

legislation prohibiting hate speech, what is defined as hate speech varies significantly among countries and regions. European Court of Human Rights (ECtHR) has not defined hate speech but refers to it as "all forms of expression, verbal or written, which spread, incite, promote or justify hatred based on intolerance" (Hussein et al., 2025; Aivas, 2022; Pálmadóttir & Kalenikova, 2018).
Hate speech is a satire of the other; it includes every speech that raises feelings of hatred towards people in society. Implicitly calls for the exclusion of its members by expulsion, annihilation, or reducing rights and treating them as citizens of a lower degree, as this letter implies, implicitly or publicly (UNESCO, B_2015). In common language, "hate speech" refers to offensive discourse targeting a group or an individual based on inherent characteristics (such as race, religion, or gender) and that may threaten social peace. To provide a unified framework for the United Nations to address the issue globally, the UN Strategy and Plan of Action on Hate Speech defines hate speech as *"**any kind of communication** in speech, writing or behaviour, that **attacks** or uses **pejorative** or **discriminatory** language with reference to a person or a group on the basis of **who they are**, in other words, based on their religion, ethnicity, nationality, race, colour, descent, gender or other identity factor."* However, to date, there is no universal definition of hate speech under international human rights law. The concept is still under discussion, especially in relation to freedom of expression, non-discrimination, and equality.

2.2. Social Media

The term social media refers to the integration of communication and interaction across both real and digital environments. While traditionally associated with interpersonal relationships in physical settings, the concept has evolved significantly in the digital era to primarily denote online platforms that facilitate social communication. The development of the internet has enabled individuals to connect with others across geographical boundaries, creating opportunities for interaction that were previously impossible. As a result, social media has become a central component of modern communication, shaping how individuals exchange ideas, express opinions, and engage in public discourse (boyd & Ellison, 2007; Kaplan & Haenlein, 2010).
Social networking represents one of the most prominent uses of the internet today. Social networking sites are digital platforms accessible through websites and mobile applications that allow users to create personal profiles, establish connections, and interact with others. These platforms enable users to communicate through messages, comments, and shared content, while also fostering relationships based on common interests, identities, or social ties. Through these interactions, individuals can maintain relationships with family and friends, build new networks, and participate in communities that extend beyond physical boundaries. Consequently, social networking sites play a crucial role in shaping both personal relationships and collective social experiences (boyd & Ellison, 2007).
Popular social media platforms such as Facebook, Snapchat, YouTube, Twitter, Instagram, and TikTok offer a wide range of services designed to meet users' social, informational, and entertainment needs. These platforms allow individuals to maintain social connections, stay informed about current events, and access as well as share diverse forms of content, including text, images, and videos. In addition, they serve as powerful tools for businesses and marketers, enabling targeted communication with specific audiences and facilitating digital advertising strategies. The multifunctional nature of these platforms has made them essential tools not only for personal interaction but also for economic, cultural, and political engagement (Kaplan & Haenlein, 2010). Among these platforms, Facebook occupies a particularly significant position due to its large global user base and diverse interactive features. Recent global estimates indicate that Facebook has approximately 3.07 billion monthly active users worldwide, making it the largest social networking platform globally (DataReportal, 2026; Statista, 2026). In addition, the platform records around 2.11 billion daily active users, meaning that more than two-thirds of monthly users engage with the platform on a daily basis (Backlinko, 2026). This level of engagement demonstrates Facebook's continued dominance in global digital communication and highlights its role as a central space for social interaction, information exchange, and public discourse. The scale of Facebook's user base means that it accounts for a major proportion of global social media activity, representing more than half of all active social media users worldwide. This extensive reach increases the platform's influence on communication patterns, public opinion formation, and social behavior. However, such widespread usage also amplifies the risks associated with harmful content, including hate speech, misinformation, and emotionally charged communication (Pukallus & Arthur, 2024).

Social networking sites have evolved significantly since the launch of the first platform, SixDegrees.com, in 1997. Over time, these platforms have become more sophisticated, integrating advanced technologies and expanding their functionalities to accommodate billions of users worldwide. Today, the rapid adoption of social media continues to reshape global communication patterns in both social and institutional contexts. According to DataReportal (2026), there are now more than 5.4 billion social media users worldwide, highlighting the extensive reach and influence of these platforms. This widespread use underscores the importance of studying social media not only as a communication tool but also as a powerful force that shapes societal attitudes, behaviors, and interactions.

2.3. The relation between Hate Speech and Social Media

Hate speech on social media refers to any form of online communication. It attacks or dehumanizes a person or group based on their identity or perceived identity, including their race, ethnicity, religion, gender, or other characteristics. Hate speech can take many forms, including derogatory comments, slurs, threats, and even violent or discriminatory actions. Many social media platforms have implemented policies to combat hate speech, including the removal of offending content and the suspension or banning of users who engage in hate speech. However, enforcing these policies can be challenging, especially with the vast amount of content posted daily. Although there are no formal counts of hate speech on social media globally, Facebook's transparency report indicated that during the first quarter of 2020, the company took action on 9.6 million pieces of content. Despite warnings and conditions from social media owners such as Facebook, Twitter, and YouTube,[167] many websites promote such discourse. In addition to accounts on social networking sites, hate speech has become a phenomenon that threatens the security and stability of societies. For racist and fanatic people to broadcast their ideas and easily reach a target audience and specific groups, such as politicians, ethnic, religious, and youth groups, especially with the possibility of hiding behind pseudonyms, which provides them with a guarantee of non-accountability and the preservation of reputation and identity. In this context, social media platforms have become a common breeding ground for hate speech due to the ease of posting comments and the ability to reach a large audience quickly. Hate speech on social media can lead to online harassment, cyberbullying, and even offline violence. It can also create a toxic online environment that discourages open and respectful communication. Eventually, some people feel uncomfortable if anyone of fame, such as artists or other celebrities, is around. This feeling pushes them to write negative and hateful words toward those who are active on social media. Influencers on social networks mostly receive nasty comments, personal defamation, and insults when they post a personal photo or video.

According to the International Federation of Journalists' Code of Principles, journalists must avoid publishing content that incites hatred or discrimination. We always need to observe laws and regulations that prevent this kind of speech in communities that threaten national security and the cohesion of communities, since hate speech is an explicit threat against a person or group. In the United States, for example, Article 1 of the Constitution criminalizes hate speech in any form, while Britain has an explicit legal text that criminalizes hate speech and racism. According to these legal decrees, hate speech is generally considered an insult or incitement to sectarian or tribal conflict. Despite the importance of laws and rules that regulate society and protect target groups, combating hate speech requires the involvement of all individuals and state institutions. The government faces an ethical dilemma, having decided to censor and curb hate speech and enforce the law in its strictest form, which fears it restricts the freedom of community members. Nevertheless, EU human rights committee member Niels Muzink confirms there is no link between freedom of expression and hate speech. Hate speech is a clear violation of others' freedom, national security, and public safety. He states that hate speech is nothing but a license to commit violence (Hussein, 2018).

---

[167] Facebook confirmed that hate is any content that includes assaulting people based on their race, religion, gender, national affiliation, disability, or disease. Twitter prohibits publishing any explicit and direct threats of violence against others. As for YouTube, it explicitly confirms the prohibition of spreading hate speech, as it is mentioned in the terms of use section.

2.4. Critical Discourse Analysis (CDA)

Critical Discourse Analysis (CDA) was developed as one of the approaches to Discourse Analysis (DA) at the end of the 1980s and the beginning of the 1990s. Originally, DA studied the relationship between language and the context in which it is used. DA emerged from various disciplines in the 1960s and early 1970s, including linguistics, semiotics, psychology, anthropology, sociology, and communication studies (Widdowson, 2007). According to Paltridge (2006:1), DA is "an approach to the analysis of language that looks at patterns of language across texts as well as the social and cultural contexts in which the texts occur".

On the other hand, CDA is a developing interdisciplinary approach that benefits from diverse sciences such as human sciences, social sciences, and critical linguistics (Gölbaşı, 2017). In the last decade of the 20th century, scholars started to diverge from the narrow view of discourse as being "language in text" or "language in context" to a broader view in which language has various implications in the world around its speakers (Fairclough, 1992). CDA is a practically-focused form of discourse analysis that addresses a social problem with the goal of resisting it. It is not primarily concerned with language or how language per se is used, but with the linguistic nature of social and cultural processes and structures. CDA aims to reveal the insinuation of ideology and imposition of power into texts through the use of language, which ordinarily readers of texts do not notice (Tehrani et al. 1999).

Norman Fairclough is regarded as the most influential and impressive practitioner in CDA because of his significant contributions to the field. One of his concerns is "Media Discourse". Fairclough (1995) treats media discourse as a primary tool for deconstructing the ideologies of elite groups. In his view, the mass media is a space where social, economic, and historical power relations between dominant and subordinate groups are both identified and reproduced. He argues that language in the media is not powerful by itself but becomes powerful when utilized by those in positions of authority to maintain inequality.

Hate speech is one of the topics that can be tackled by CDA since it is prevalent throughout the world, specifically on social media platforms such as Facebook, which is widely used around the world. Muhammad Faiq and Noori (2022) concluded that people on the Facebook platform consider using hate speech in their comments about any event as freedom of speech. This paper applies Fairclough's three-dimensional approach for the qualitative analysis.

3. DATA COLLECTION

Methodologically, this study analyses the spread of hate speech comments on social media. For this purpose, the content analysis method will be applied to examine comments on social media for hate speech. According to Wimmer & Dominick (2000), qualitative and quantitative content analysis have a long-standing reputation as a method of mass communication research. It is perhaps the fastest-growing technique in the field of mass communication research. Additionally, this study looks at the dominant language of hate speech comments that have been used on a post of Rudaw Media Network (RMN)'s official Facebook page. RMN is chosen because it is the largest Facebook page in the KRI, with 11 million followers. It has around 150 posts a day, and most of its posts have the largest number of comments among the other pages in the region. Regarding sampling, it is evident that sampling is necessary when the population is too large. According to Neuendorf (2002), there are several types of random sampling, such as simple random, systematic, and cluster sampling. In this study, the sampling procedure will be systematic random sampling, which is used to collect data during the last week of March 2026. The analysis focused on the most prominent comments, with the highest activity observed on March 25 following a short-televised statement by the former Finance Minister Rebaz Hamlan about salary distribution in the Kurdistan Region. A total of 1,300 comments were analyzed quantitatively, with each classified as positive, negative, or neutral. In addition, a qualitative analysis was conducted on a random sample of 60 comments to explore themes in greater depth.

3.1. The Selected Post on Social Media (RMN Facebook Official Page)

As mentioned earlier, in this study, a systematic random sampling procedure was employed. Data were collected during the last week of March 2026. This timeframe was selected randomly, as it corresponded to the study's data collection period. During the last week of March, we analyzed the most prominent

comments on the page. We found that the highest number of comments occurred on March 25. "In a short televised statement, which lasted 3 minutes and 20 seconds, Rebaz Hamlan[168], the former Minister of Finance addressed the timing of salary distribution for civil servants in the Kurdistan Region. The post related to the political and economic situation in the Kurdistan Region during periods of regional instability, particularly the Iranian attacks and the conflict between Iran, the United States, and Israel. He stated that all financial obligations had been met and preparations were in place to begin distributing the salaries in the upcoming week. Nevertheless, all of the users' responses to the video were predominantly negative.

3.1.1. The Video Post Issue (Salary Crisis)

The salary crisis in the Kurdistan Region is the systematic delays, reductions, and in some periods non-payment of public sector salaries for teachers, civil servants, health workers, retirees, and other government employees. This crisis has persisted for about a decade and is tied to long-running disputes between the Kurdistan Regional Government (KRG) and the Federal Government of Iraq over budget transfers and revenue-sharing, especially oil revenues. The issue remains a major source of public grievance and political debate in the region. This crisis is not just a financial issue; it reflects deeper problems in federal-regional fiscal relations, budget allocation methods, and governance structures in Iraq. The continued delays and disputes over salaries have serious economic and social consequences for millions of people in the Kurdistan Region.

3.1.2. Timeline of Salary Delays and Non-Payments (2015–2025)

The timeline of salary delays and non-payments between 2015 and 2025 can be summarized as follows:
2014–2015: The salary crisis began after the KRG pursued economic autonomy and independent oil sales, leading Baghdad to suspend budget transfers. Public employees faced irregular and delayed payments, with only 58 out of 121 months fully paid over roughly a decade, and 18 months entirely unpaid.
2015: Four months' salaries were completely unpaid, while disputes over federal transfers intensified.
2016: All 12 salaries were delayed, often paid partially (around 75% of full value).
2017: Eleven months were delayed, and one month went entirely unpaid.
2018: Eleven months of salaries were delayed, reflecting continued fiscal instability.
2019: All 12 salaries were paid in full following the resumption of monthly transfers from Baghdad (approximately 400 billion IQD), marking a rare period of stability.
2020: Only one salary was paid in full; four were delayed, and seven months went unpaid, exacerbated by the COVID-19 pandemic.
2021: Six out of twelve salaries were paid, while the remaining months experienced delays.
2022: All 12 salaries were eventually paid, but none were delivered on time, maintaining financial pressure on employees.
2023: Three months' salaries were entirely unpaid due to renewed disputes over oil revenues and halted federal transfers.
2024: The December salary remained unpaid by the year's end, triggering public dissatisfaction and protests.
2025: As of late 2025, several months, particularly in the fall, remained unpaid despite ongoing negotiations between Erbil and Baghdad, with reports indicating at least two consecutive unpaid months by October.

4. DATA ANALYSIS

From a total of 1,300 comments, this study has conducted a quantitative analysis using all available comments to capture the full range of opinions. Each comment was coded according to its sentiment

[168] **Rebaz Hamlan** is a Kurdish Iraqi politician and senior financial official who has held several high-level roles in the **Kurdistan Regional Government (KRG)** and the **Iraqi federal finance establishment**. He served as **Minister of Finance and Economy** in the KRG and has been central to managing the region's budgetary and salary disputes with the Iraqi Federal Government. Hamlan later became **Deputy Finance Minister of Iraq**, but resigned from that federal post in March 2025 in protest over Baghdad's ongoing delays in paying **salaries to public sector employees in the Kurdistan Region**, citing political obstruction rather than technical reasons.

direction as positive, negative, or neutral. Specifically, we created a scale in which '+' represents positive comments, '0' represents neutral comments, and '−' represents negative comments.

Table 1: Comment Distribution

Comments	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
Positive	7	0.5	0.5	0.5
Neutral	23	1.8	1.8	2.3
Negative	1270	97.7	97.7	100.0
Total	1300	100.0	100.0	

Note: *No missing data were observed; therefore, Percent and Valid Percent are identical.*

4.1 Quantitative Analysis

The quantitative analysis of the data indicates that the audience overwhelmingly expressed negative opinions, with neutral responses being negligible. This pattern indicates that nearly all participants held unfavorable views, highlighting the intensity of disapproval or dissatisfaction within the audience. The quantitative analysis of 1,300 comments on Rudaw's Facebook page during the last week of March 2026 reveals a striking predominance of negative sentiment, with 1,270 comments (97.7%) classified as negative, 23 comments (1.8%) as neutral, while positive comments were minimal, with only 7 instances (0.5%) recorded. This overwhelming concentration of negative feedback reflects the intensity of audience dissatisfaction and suggests a unidirectional pattern of sentiment. The analysis of negative comments reveals the audience's anger and frustration. The dominance of negative feedback suggests the presence of recurring issues, potentially related to service or policy shortcomings, economic concerns, or unmet expectations. The almost absence of positive comments and the minimal presence of neutral ones underscore the unidirectional nature of audience sentiment, indicating widespread dissatisfaction. Such a concentration of negative feedback highlights the need for urgent attention from stakeholders, including the identification of root causes, recognition of recurring patterns, and implementation of corrective measures. Addressing these issues is essential to restoring public confidence, improving satisfaction, and enhancing engagement among the affected audience.

Despite the fact that the citizens have the right to express concerns about salary shortcomings, the volume of negative comments is overwhelmingly high, reflecting widespread dissatisfaction and intense audience reaction. These comments reveal that users' reactions are highly critical and often aggressive. While not all negative comments constitute hate speech, their volume and intensity indicate an environment where offensive or hostile expressions are widespread, which aligns with global research on online negativity. This observation is directly related to the aim of this study, which is to explore the extent of hate speech on social media.

The peak in user activity on March 25, following the former Finance Minister Rebaz Hamlan's televised statement on salary distribution, demonstrates how politically and socially sensitive topics trigger significant audience interaction. Negative comments tend to attract more attention and engagement, reflecting the mechanisms of online discontent, including responses to perceived injustices or policy shortcomings. To conclude, the dominance of negative comments underscores the importance of monitoring social media interactions to understand the dynamics of hostility and hate speech. It also highlights the need for targeted interventions, including audience education, content moderation, and public awareness campaigns, to address the underlying causes of discontent and prevent the normalization of harmful discourse.

4.2 Qualitative Analysis

This section encompasses a Critical Discourse Analysis (CDA) for the qualitative investigation of the data, applying Fairclough's three-dimensional model.

4.2.1 Fairclough's Model

From Fairclough's perspective, discourse is a three-dimensional concept that involves:

1. Texts: the objects of linguistic analysis
2. Discursive practices: the production, distribution, and consumption of texts
3. Social practices: the power relations, ideologies, and hegemonic struggles that discourses reproduce, challenge, or restructure.

These elements are the main dimensions Fairclough works with, as exemplified in his diagram.

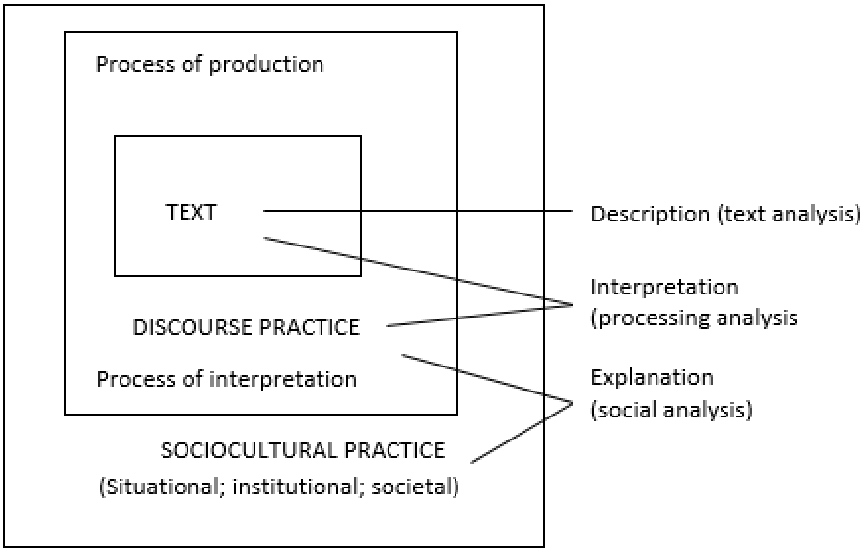

Dimensions of Discourse Analysis (adopted from Fairclough 2013)

As previously mentioned, the quantitative analysis of 1,300 comments on Rudaw's Facebook page during the last week of March 2026 shows a prominent prevalence of negative expressions, 1,270 comments (97.7%) classified as negative, 23 comments (1.8%) as neutral, while positive comments were minimal, with only 7 instances (0.5%) recorded. 60 comments are taken randomly for in-depth qualitative CDA analysis, which can be classified as follows:

- Negative Comments (44) = 73.33%
- Neutral Comments (14) = 23.33%
- Positive Comments (2) = 3.33%

This high percentage of negative feedback (over 73%) aligns with the findings of Muhammad Faiq and Noori's paper (2022), which suggests that social media users in the Kurdistan Region frequently express "unfavorable views" and "intense disapproval" when reacting to politically or socially sensitive topics. The three dimensions of Fairclough's model are explained more in the following:

1. Text (Description) at this level, the linguistic properties of the 44 negative comments have been investigated and shown in Table 2.

Table 2: The linguistic properties of the negative comments

Types of Hate Speech	Description	Examples	Repetition
Assaulting Language	Dehumanization	Dog, Owl, Shoe, Donkey, Zebra	4
Slang Language	Harmful words	Loser, disreputable, unfaithful, traitor, opportunist, worthless, negative character	34
Direct Insults	Verbal abuse	Anti-people, slave, liar & being a main source of lying, blatant, robber, shut up	15
Sarcasm	Hostile ironic expressions	Having a high living on the people's expenses, being an expired character, wishing his face turns black, being incompetent to be in a governmental position	7

The linguistic properties of the data show that negativity extends to the targeting character, the former Finance Minister, by using various types of hate speech expressions, such as:

A. Assaulting Language:

Throughout the sixteen comments, 4 commenters (6.67%) dehumanize the targeted character by likening him to animals or inanimate things, using nouns like "dog, owl, shoe, zebra, and donkey". Obviously, those animals and things are disreputable in the Kurdish culture, which is why they have been used to attack the character.

B. Slang Language:

"Slang is a very informal vocabulary (words or phrases) that people use mainly in casual speech, often within a particular group or community, and it is usually avoided in formal situations", according to Britannica.com. Out of 60 selected comments**,** 34 words and phrases of slang language have been repeated, i.e., (56.67%), which indicates the highest rate among the linguistic properties of hate speech in the selected data. Adjectives such as "loser, disreputable, unfaithful, traitor, opportunist, worthless, negative character," and some others for which the exact English translated equivalents cannot be found, have been used recurrently.

C. Direct Insults:

In addition to the previous linguistic properties, hate speech can be detected through direct insults. In the selected data, 15 expressions of verbal abuse are indicated (25.00%), like "being anti-people, slave, liar, and being a main source of lying, blatant, robber, shut up."

D. Sarcasm:

Sarcasm is "a way of speaking where someone says the opposite of what they really mean, usually to mock, criticize, or show irritation, often in a joking or cutting way" (merriam-webster.com). Seven out of 60 comments (11.67%) contain sarcastic and hostile ironic expressions, for instance, "the targeted character's having a high living on the people's expenses, being an expired character, wishing his face turns black, incompetent to be in the government team".

2. Discursive Practice (Interpretation)

This dimension investigates the factors behind the production and sharing of the comments, which can be summarized as follows:

A. Anonymity: Two reasons encourage these 44 commenters to broadcast hate without accountability: "anonymity of the internet" and the use of "pseudonyms". Those factors made social media platforms a medium for the spread of hate speech.

B. The Platform: The selected platform of the study, which is the Rudaw Facebook page, can be identified as a common breeding ground for hate speech because it allows users to reach a large audience quickly.

C. Engagement Patterns: engagement patterns reflect the mechanisms of online discontent, which refers to dissatisfaction, frustration, or hatred expressed through digital platforms such as social media, especially comment sections. This discontent usually arises in response to political events, social inequality, institutional failures, or everyday personal complaints. Because online spaces allow people to communicate quickly and anonymously or semi-anonymously, discontent can spread rapidly and become highly visible. Online discontent significantly shapes public opinion. Digital platforms are even labelled as "networked politics" and "networked social movements" by González-Bailóna and Wang (2016), which can contribute to collective action, such as activism and protest. However, it can also lead to the spread of hate speech, polarization, harassment, and misinformation.

3. Social Practice (Explanation)

According to Fairclough's model, this dimension connects the data to the broader social context, which can be illustrated as follows:

A. Root Causes: The high percentage of negativity (73.33%) in the study's data most probably refers to the underlying issues associated with the post, such as "economic concerns," "policy shortcomings," or

"unmet expectations". Those negative responses to the former Finance Minister's statement on the salary crisis originate from overall discontent with the governmental policy in the region.

B. Normalization: The high percentage of negative messages leads to a gradual acceptance and normalization of hate speech, especially among young people and new generations who may see hate speech expressions as normal and a standardized form of self-expression. Moreover, they will be unable to differentiate between “free speech” and “hate speech”.

C. Power Relations: These comments demonstrate a form of rebellion or a psychological outlet for users to express frustration against perceived injustices in their society. The salary crisis in the Kurdistan Region is reflected in digital hostility. There is a clash between the official political discourse, the former Minister’s announcement on salary distribution, and the hostile public discourse, which is reflected in rebellious, angry comments, and public dissatisfaction.

5. CONCLUSIONS

In this study, we developed a framework that includes negative, positive, and neutral labeling codes. The results showed significant intolerance and a dominance of hate speech, as the sample tended to write negatively on Facebook. The content analysis revealed that 97.7% of the comments contained abusive or hateful expressions. These findings indicate that our data sampling analysis shows that people purposefully write abusive content, and they do not realize that the negative comments on social media have a negative impact. It is important for social media users to be aware of the harm caused by hate speech and to take responsibility for their own online behavior.

The analysis reveals a clear dominance of negative opinions, indicating widespread public dissatisfaction and strong reactions to issues related to salaries and government policies. This conclusion is based on the quantitative and qualitative examination of approximately 1,300 comments on Rudaw’s Facebook page. The findings show that negative content extends beyond general criticism, often including direct insults, politically charged language, and hostile expressions, consistent with international definitions of hate speech. Those hateful comments can teach people harsh language, particularly those who already hold negative views or dangerous thoughts toward certain groups or individuals. The peak in user activity on March 25 further demonstrates how politically and socially sensitive topics can generate significant engagement, reflecting online mechanisms of public discontent and responses to perceived policy shortcomings.

In conclusion, the results of this analysis show that social media has become a platform for increasing hate speech, despite its clear advantages in our daily lives. Social media is increasingly used to spread hate speech, which manifests in various forms of expression, including negative language and slang that incite, promote, or justify hatred in society. Moreover, the high percentage of negative messages leads to a gradual acceptance and normalization of hate speech, especially among young people and new generations who may see hate speech expressions as normal and a standardized form of self-expression. Furthermore, they will be unable to differentiate between “free speech” and “hate speech”.

Finally, the results indicate a clash between official political discourse and public discourse, which is reflected in rebellious, angry comments and public dissatisfaction. Thus, this problem underscores the urgent need for proactive monitoring of social media interactions, particularly on politically and socially sensitive topics such as salaries and government policies, to detect patterns of hostility and hate speech. Given that the vast majority of negative comments included direct insults or politically charged language, stakeholders should implement targeted interventions, including public education programs, clear content moderation policies, and awareness campaigns, to reduce the spread of harmful discourse. Special attention should be given to comments that reinforce hostile attitudes or teach harsh language, as these may influence users with preexisting negative or extreme views. Taking these steps is critical to restore public trust, improve user satisfaction, and foster a safer, more constructive online environment where citizens can express concerns without escalating conflict or hostility.

References

Aivas, S. A. (2017). *Kurdish journalism cultures: Shifting boundaries of privacy understandings amongst professional role orientations of journalists* (Doctoral dissertation, Nottingham Trent University).

Aivas, S. A., & Abdulla, M. K. (2021). The effects of media language using of comedian program audiences of Kurdish televisions: *Bezmî Bezm* program at KurdMax TV as a case study. *Journal of University of Raparin, 8*(1), 144–186.

Arcan, E. (2013). Interrupted social peace: Hate speech in Turkish media. *The IAFOR Journal of Media, Communication and Film, 1*(1), 43–56.

Bhandari, M. K., & Bhatt, M. N. (2012). *Hate speech and freedom of expression: Balancing social good and individual liberty*. The Practical Lawyer.

boyd, d. m., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13*(1), 210–230. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

DataReportal. (2024). *Digital 2024: Global overview report*. We Are Social & Kepios. https://datareportal.com

Drożdż, M. (2016). Hate speech in media discourse. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica, 35*(5), 19–30.

Faiq, A. M., & Noori, M. S. (2022). Hate speech forms and implications in English and Kurdish social media. *Journal of University of Human Development, 8*(4), 80–88. https://doi.org/10.21928/juhd.v8n4y2022.pp80-88

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. Edward Arnold.

Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). Routledge.

Filibeli, T. E., & Ertuna, C. (2021). Sarcasm beyond hate speech: Facebook comments on Syrian refugees in Turkey. *International Journal of Communication, 15*, 24.

Fuchs, C. (2021). *Social media: A critical introduction*. SAGE Publications.

Gençoğlu Onbaşi, F. (2015). Social media and the Kurdish issue in Turkey: Hate speech, free speech and human security. *Turkish Studies, 16*(1), 115–130.

Gölbaşı, Ş. (2017). Critical approach in social research: Fairclough's critical discourse analysis. *The Online Journal of Communication and Media, 3*(4).

González-Bailón, S., & Wang, N. (2016). Networked discontent: The anatomy of protest campaigns in social media.

Hussein, H. H. S. (2018). *The role of news media in supporting democracy in Kurdistan Region* (Doctoral dissertation, Nottingham Trent University).

Hussein, H. H. S., Aivas, S. A., Ahmed, R. K., Yaqub, K. Q., & Salih, A. M. (2025). Journalistic objectivity in the Kurdistan Region of Iraq: Examining the relationship between journalists and politicians. *British Journal of Interdisciplinary Research, 2*(3), 149–171.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons, 53*(1), 59–68. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003

Kemp, S. (2024). *Digital 2024: Global overview report*. DataReportal.

Pálmadóttir, J., & Kalenikova, I. (2018). *Hate speech: An overview and recommendations for combating it*. Icelandic Human Rights Centre.

Paltridge, B. (2006). *Discourse analysis*. Continuum.

Pukallus, S., & Arthur, C. (2024). Combating hate speech on social media. *Journal Media, 5*(2), 467–484. https://doi.org/10.3390/journalmedia5020031

Sheyholislami, J. (2011). *Kurdish identity, discourse, and new media*. Palgrave Macmillan.

Tareen, M. K., Tareen, H. K., Noreen, S., & Tariq, M. (2021). Hate speech and social media: A systematic review. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 12*(8).

Tehrani, N. J., Yeganeh, A. S., & Bahrami, A. (1999). *Dictionary of discourse analysis*. Rahnama Publications.

United Nations. (2018). *The UN strategy and plan of action on hate speech*. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf

Waltman, M. S., & Haas, J. (2011). *The communication of hate* (Vol. 9). Peter Lang.

Waltman, M. S., & Mattheis, A. A. (2017). Understanding hate speech. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*.
Widdowson, H. G. (2007). *Discourse analysis*. Oxford University Press.

APPENDIX (1)
Comments on Social media

فايق ئالاني · 3d
هەندێ کۆمێنتی بە نوسراوی کوردی وبیرکردنەوە
عربی دەبینم سەیرم دێت کە ئاوا دژی خۆیانن
Reply

هیمن ئازاد · 3d
لە داغ ئە مە ناینیرن
Reply

Bahari Dlan · 3d
سەیری ام درۆیانە خۆشی لە خۆی ئاگات
چونکە ئەزانێ خەریکە درۆی دەکات
حسبنا اللە ونیعم الوکیل
Reply

Amedi Dilshad · 3d · Rudaw Fan
الحمدللە والشکر
Reply

Bamo Anwar · 3d
ئەم گەوادی سوکە لە بورجی خەلیفەوە بەری بەرەوە

Mahmad Salh · 3d
ریباز دزیکر
Reply

Yaseen Abdula · 3d
ئەی ئەو پەنجا هەزار بەرمیلە نەوتەی کەدراوە
بەحکومەتی هەرێم کوا چی لێ دێت
Reply 1

Hawkar Khdir · 3d
کە س وە کوتۆبێ درۆزن نیە
Reply

Sherwan Dl · 3d
.
Reply

بەختیار شێخەروانی · 3d
ئەی روت رەش بیت
Reply

Zana Khdr · 3d

Hawzhen Anzhenm · 3d
هەموو کەس قسە بکا تو قسە مەکا
Reply

Burhan Hamed · 3d

Reply

Jwamer Muhammad · 3d
بەخوا لە تۆسوکترو ڕسوا ترنییە
Reply 1

Askandar Ismail Xailany · 3d
ئە توگە لێک بە ئینتیزامی
Reply

Abdulxalq Abdulla · 3d
درۆۆۆۆ دەستی پێ کرد

Xafur Babakr · 3d
گۆران پیاو بێ هەرچی خوادوتە لەریخوڵەت دێنێتە دەرەوە
Reply

مظفر كمال سورچي · 3d
درۆزن درۆزن درۆزن درۆزن
Reply 1

رشيد هركي · 3d
هەر بژیت کاکە راست دەکەیت بێ گومان
Reply

Kawa Karyzane · 3d
ئەوشاتەشاتەت لەجیە کۆیلەی مەسینە هەڵگری خائین
Reply 1

لاهێز هەمزە زەندی · 3d
داوات لێئەکەم کاک ڕێباز بەس کۆمێنەکان بخۆێنەوە
Reply

Nzar Ahmad · 3d

Mariwan Fathula · 3d
دەمت داخە باوەڕرنەمااا
Reply

Bakr Kamalyat · 3d
ڕوت ڕەشتربێت
Reply

Kawa Shexasni · 3d
ئاخفتنێت تە وەنێن قەلپووک .
Reply 1

Xalid Ali · 3d
گەوادی وەک تۆنیە نەبوە
Reply

Rostam Abubakr · 3d
جوانی دەجوی کۆیلە خاوەنی ژنەی خۆشت نیت کارەبایان لێ نەکرین لەبەرامبەر نەوت بە دوو هەرەشە بۆریان بەکارهێنا .
Reply

Alwand Zangana · 3d
بخۆ👞💩💩👞👞👞💩
Reply

Payman Kader · 3d
120 نارد
Reply

Ari Raouf · 3d
باشە ئەو زەلامە قەت سەیری کۆمێنت ناکات؟!!!
تا بزانێ سەنگی چەندە و خەڵک بە چی چاوێکی سوک سەیری ئەکەن!
Reply

Pshtewan Pshdare · 3d
لوبنانی هە ولیر لوبنانی هە ولیر لوبنانی هە ولیر لوبنانی هە ولیر لوبنانی هە ولیر لوبنانی هە ولیر
Reply

Baxtyar Jalal · 3d
گە واد رسواترین کەس بوی لە سە رحسابی ئەم میلە تە بوی بە ملیار لێر ئمە رسوابوین

چیای ئاسۆس · 3d
سوکی ڕیسوای کۆیلە تف لەکەرامەتت ئەگەرنیتە تف هەی خوێڕی هەلپەرست
Reply

Xalil Yaxsamry · 3d
بەخوا زۆرعەیبە درۆیان بۆ دەکەیت
Reply

Hasan Ali · 3d
ئەگەر ڕاست دەکەن درۆناکەن و خۆتان بەخزمەتکاری خەڵک دەزانن ودلسۆزی خەڵکن کێشە بۆموچەدروست مەکەن و خزمەتگوزاریەکان ئاسان و هەرزان بکەن بەڵام درۆدەکەن ئێوە بەزەبری هەڕەشەو ترس نەبێت نایەنە سەررێگاری ڕاست
Reply

Sarhad Karem Dawwd · 3d
ئەوانەی تۆباسیان ئەکەیت قۆنەرەکانیان لەتۆ پیاو ترە دزی کوری دزئەوان ڕاستیەکە ئەڵێن ئێوە دزەبن قیمەتەکەن
Reply

Reply

Xarman Hamza · 3d
وەکوتوو
Reply

Dllshad Omer · 3d
لە حەملت بەم
Reply

Bafran Bar · 3d
جەنابی خۆری کوری خۆری بۆجەنابیت بوی بژنی
بارزانی
کەی ژنیشیت پیشکیش دەکەی بەبارزانی
Reply

Hassan Abdulla · 3d
ئەی بۆ باسی خۆت ناکەی؟
پارەی چاک و زۆر لەکوێ بێ تۆ لەژێر
گوێ بەهیچ نادەی
Reply

چیای ئاسۆس · 3d
سوکی ڕیسوای کۆیلە تف لەکەرامەتت ئەگەرنیتە تف
هەی خوێری هەلپەرست
Reply

Xalil Yaxsamry · 3d
بەخوا زۆرعەیبە درۆیان بۆ دەکەیت
Reply

Hasan Ali · 3d
ئەگەر ڕاست دەکەن درۆناکەن و خۆتان بەخزمەتکاری
خەلک دەزانن ودلسۆزی خەلکن کێشە بۆموچەدروست
مەکەن و خزمەتگوزاریەکان ئاسان و هەرزان بکەن
بەلام درۆدەکەن ئێوە بەزەبری هەڕەشەو ترس نەبێت
نایەنە سەرڕێگاری ڕاست
Reply

Sarhad Karem Dawwd · 3d
ئەوانەی تۆباسیان ئەکەیت قۆنەرەکانیان لەتۆ پیاو ترە
دزی کوڕی دزئەوان ڕاستیەکە ئەڵێن ئێوە دزەبێ
قیمەتەکەن
Reply

Reply

Reba Kamal · 3d
میلە ت خویری ئیوە لە سە ر حوکمن
Reply

Kawan Jaf · 3d
کواموچەی یانزەوەدوانزەکونەدرۆ
Reply

اغاي رودباري · 3d
کوره خواروت رەشکات کاسەلیس
Reply

Tofiq Hamasaiid · 3d
١٢٠ملیارەکە بێنن . چەند دوابکەوێ ئێوە بەرپرسیارن؟

Mhamad Khasraw · 3d
چاوەڕێ مەبن ناوەڕاستی مانگی چوار مووچە دێت
Reply

Regay Baxtawary · 3d
ئەگەر کەس رو رەشبیان دەبی ئەنگۆ رو رەشبیان لەسەر
دنیایێ
Reply

Hiwa Nwry · 3d
بەخواسوکی سەلیمی کۆیلە
Reply

Faroq Muhamad · 3d
کەسێن وەکی تە سەر حسابا گورانکاریێن
هەرێماکوردستانێ بونە خودان پلەو پوستو پارەیەکێ
خەیالی و خیانەت ل ڤان هەوەلاتیێن دلسوز کر تازە تو
باسێ کێموکورتییادکەی حەملان کەسێ هندێ تە کێمو
کورتینینە د ڤی وەلاتیدا
Reply

تەنها جارێك چاوێك بەکۆمپنەکان بخشێنە ئەوسا دەزانی لەم کوردستانە سەنگت چەندە تاچەند لای خەڵك محبوبی
Reply

Yaequb Muhammad · 3d
ئەی باسی سەدوبیست ملیارەکە بۆناکەی تەبعن حازرنیە ولەکاتی خۆی نایێنن
Reply 1

محمد عبدالله · 3d
ئەی تۆخۆت نەفرۆشت بۆپارە دڵوەشێی
Reply

جمال محمد شريف · 3d
تۆخۆت نە کە سایە تیوهە یە نە پیاوە تی لە هە موکەس خوێری تری کە چی باسی خە ڵکی دە کە ی ئە وە ی ناوی شخسیاتە لە تۆیامە وجودنیە رێبازمانگا
Reply

Rahim Rahman · 3d

ئەڵێی پارە لەگیرفانی ئەم کەرپیاوە دێتە دەرەوە پێیناخۆشە باسی معاش بکرێ ئەوپەرلەمان تارانەی بعداد زۆر لەتۆیپاوترن
Reply

Barez K Salah · 3d
Xwa awrwat rash ka
Reply

Khasraw Mahmood · 3d
من هیچ نالێم تەنها کۆمێنتەکان بخوێنەو ە
Reply

Muhamad Ibrahim · 3d
پێم سەیرە خۆفرۆشی وەکو جەنابت ڕوت دێ بێبتەسەر شاشە و قسەی زل بکەیپ
Reply

Hawbash Bakr · 3d
هههههههههه کە جوانە
Reply

Muhammad Rasul · 3d
[illegible]
Reply

Edris Babakr · 3d
[illegible]
Reply

Zuher Muhamad · 3d
[illegible]
Reply

Sha Hab · 3d
[illegible]
Reply

Omed Ali · 3d
[illegible]
Reply

Akram Sharif · 3d

Reply

Hemn Ahmed · 3d
قۆندەرەکەیان هەزارپیاوی وەک جەنابت دێنێ
Reply

Rzgar Krzhai · 3d
تۆ هەر گەوادی هەی سەخیفی کۆیلە .
Reply

Kh Led · 3d
کە واد کە واد
Reply

مصطفى فتاح · 3d
ئیران لەم جەنگە سەرکەوێت بە پشتیوانی رووسیاوچین ڕوخساری ڕۆژ هەڵاتی ناوەراست ئەگۆرێت
Reply

Shwana Muhammad · 3d
درۆ دەکات سوک

تواوخلك با هە رجاوری بكات
Reply

Azad Ali · 3d
ئیستا تۆیش لەسەرحسابی گۆران ئاخورەکەت پڕەلەجۆ
Reply

ماجد حاجی محمد تيله‌كۆ · 3d
توخوا هەیە هێندەی تۆ نابەرپرس و مشەخۆر؟؟؟
Reply 1

نه‌ هرۆ محمد · 3d
دە برۆ خۆفرۆش ی سۆزانی
Reply 1

Osman Ahmad · 3d
مانگا ی ماڵوان
Reply

Mamosta Hamagharib · 3d
خۆزگە زنیرا با لە جیانی رێباز
Reply 1

The Impact of Social Learning and Education on Misinformation and Disinformation in the Kurdistan Region of Iraq:
Challenges, Opportunities, and Policy Directions

Sherwan Taha Ameen
Lecturer and Researcher at the Ararat Institute and College of Education, University of Duhok, Kurdistan Region, Iraq
sherwan.ameen@uod.ac

Jwan Hasan Hussein
lecturer and head of the English department at Charesteen Institute, Kurdistan Region, Iraq
jwan.hussein@uod.ac

Sipan Ibrahim Ahmed
lecturer and researcher at Tishk Private Institute, Kurdistan Region of Iraq
sipan@tishk.edu.krd

Abstract
Due to the quick rise of digital media platforms, the way we exchange information and conduct ourselves socially and educationally has been transformed. Although these developments have enhanced our ability to access information and facilitated learning in non-conventional ways, they have also contributed to the spread of misinformation and disinformation, mainly via digitally connected individuals. This paper explores the impacts of social learning and education on the creation, dissemination, and interpretation of information in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Utilizing a mixed-methods design that involves surveying 150 students studying at KRI universities, analyzing 50 samples of social media posts, and reviewing policy documents and frameworks on social learning and education in the region, the paper identifies several important impacts of social learning and education. Firstly, it finds out that social media platforms are currently the dominant sources of information. Second, social learning networks greatly contribute to the spread of information. Third, academic and formal sources of information, although very trustworthy, remain underused by the population. Fourth, it finds out that most participants face misinformation daily. Fifth, media literacy has not been integrated into formal education sufficiently, thus lowering the critical evaluation skills of students. These findings are discussed with regard to KRI specifically.

Keywords:
Social learning; misinformation; media literacy; digital education; Kurdistan Region

1. Introduction

Digital technologies have brought about great changes in the global information landscape, contributing to an expansion of communication opportunities. Nowadays, social media platforms have become key sources of information acquisition and sharing. At the same time, digitalization has led to the rapid spread of false and misleading information and disinformation. Such phenomena are associated with serious challenges for societies across the globe. In particular, the information crisis has become more evident amid the outbreak of the COVID-19 pandemic as governments and other entities struggled to communicate credible health information to the general public. False and misleading information was rapidly circulated. As per previous research, this problem cannot be explained solely from the perspective of communication issues; instead, the role of social networks used to acquire information should be considered. Many people tend to rely on information provided by their relatives and friends rather than on information obtained from formal sources (Azeez Sayel Al-Shamrri, 2016).

Social Learning Theory helps comprehend why social media platforms are prone to facilitating information distortion. As stated by Bandura (2011), individuals develop beliefs, attitudes, and behavior due to observation, interaction, and imitation. Therefore, social learning becomes particularly intensive in the age of digitalization since a person is constantly bombarded by content disseminated by peers and community members. It implies that people tend to believe in information that is repeatedly heard from various social circles rather than the one that is based on factual evidence. Research has revealed that misinformation circulates more rapidly than verified information since it usually has emotional power and is supported by social networks (Guess et al., 2020; Vosoughi et al., 2018). Thus, social media platforms facilitate both learning and information distortion (Selwyn, 2016; Warschauer, 2014).

Information ecosystems represent another notion to be introduced. According to information ecosystems, all information processes are related to certain entities, such as individual users, institutional entities, and

communication networks that are involved in the production, circulation, and consumption of information (Del Vicario et al., 2016). Information ecosystems can prove to be vulnerable to disinformation due to a range of factors, including lack of media literacy, regulatory inadequacy, and fragmentation of the information environment (Azeez Sayel Al-Shamrri, 2016). The discussed concept is quite useful when considering the issue of disinformation in the Kurdistan Region of Iraq.

As stated before, the KRI has experienced rapid growth of digital technology and the popularity of social media. On the other hand, the region is characterized by its cultural, linguistic, and political diversity which complicates information management in the area. In addition, different language groups exist within this highly interconnected information environment (Al-Rawi, 2019; Atele-Williams, 2022). Young people, who comprise a major part of social media users in the KRI, tend to consume online information intensively and are more prone to misinformation and peer-to-peer information exchange (Mahmood, 2022; Del Vicario et al., 2016).

In this regard, education seems to be an important aspect to consider. Various researchers emphasize the importance of media literacy, critical thinking, and information verification skills for combating information distortion (Hobbs, 2017; Mihailidis & Viotty, 2017). However, the lack of integration of such components in formal educational programs remains one of the most significant problems associated with the discussed issue. On top of that, informal learning plays an important role in shaping attitudes and approaches towards information consumption. Social learning networks can become the source of misinformation but can also facilitate the distribution of correct information.

Thus, although international scholars pay close attention to the problem of disinformation, relatively few studies consider social learning processes and education in relation to the phenomenon in question, specifically regarding the Kurdistan Region of Iraq. The current investigation aims to fill this gap.

Aim of the Research and Research Questions

As mentioned before, this study focuses on the role of social learning networks and educational processes in the problem of misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq. Thus, the aim of this study is to analyze the influence of social learning and educational processes on the problem of misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq. In order to achieve the stated aim, this research attempts to answer the following research questions:

1. How do social learning networks influence the spread and acceptance of misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq?
2. What role do formal education and informal learning processes play in strengthening resistance to misinformation and disinformation?
3. What educational and policy interventions can enhance information literacy and improve information resilience in the Kurdistan Region of Iraq?

2. Literature Review

As technological capabilities advanced, the problem of misinformation and disinformation became a widespread phenomenon of the 21st century. However, within certain countries or regions, the problem takes on a critical character as a result of the particularities of the social environment, political instability, and fast-growing information infrastructure. Thus, misinformation and disinformation pose serious problems to the Kurdish Region. Below is a review of the literature that covers these topics.

2.1 Social Learning Networks and Misinformation in the Kurdistan Region of Iraq

Rapid developments in digital technologies have significantly changed the way information is generated, processed, and distributed across the world. The Kurdistan Region of Iraq (KRI) is no exception, since the increasing popularity of Internet connections, smartphones, and social media has expanded the possibilities for communication and learning. At the same time, this process also facilitated the fast dissemination of misinformation and disinformation. The former is characterized by false information that is not intentionally misleading, while the latter describes the deliberate spread of misleading information (Wardle & Derakhshan, 2017).

The concept of social learning theory allows analyzing the process of spreading misinformation in digital social groups. According to Bandura (2011), individuals learn attitudes, behaviors, and information by observing other people. When using digital technologies, people often tend to rely on their families,

friends, influential people, or entire groups when evaluating information. As research shows, information presented by social contacts is likely to be accepted unconditionally, thus leading to the possibility of becoming victims of misinformation (Guess et al., 2020). It is noteworthy that the phenomenon of social learning becomes particularly relevant in the KRI because it is based on the active use of social contacts to obtain information. Analysis of media consumption among Kurds indicates that many residents of the KRI prefer using such social media resources as Facebook, Telegram, WhatsApp, Instagram, and Kurdish websites (Al-Rawi, 2019). It is worth noting that political polarization, presence of party-oriented mass media, and lack of effective fact-checking contribute to information fragmentation and uncertainty in the society. Misinformation spreads fast during politically important events, periods of crises and pandemics like the coronavirus outbreak.

2.2 The Importance of Education and Media Literacy in Addressing Misinformation

Education is viewed as one of the most effective ways to reduce the risks associated with misinformation because it promotes developing critical skills that help deal with information (Hobbs, 2017; Mihailidis & Viotty, 2017). For example, the concept of media literacy implies the ability to analyze the credibility of sources and distinguish misleading information. Many researchers have identified major problems connected with media literacy education in Iraq and the KRI.

According to Mahmood (2022), the majority of students in Iraqi universities have difficulty differentiating between reliable and unreliable online sources. Similarly, according to Rahimi (2019), media literacy is inadequately addressed by the educational institutions' curriculums, which affects students' skills in working with information. Traditionally, the educational system in Kurdish culture focuses on acquiring knowledge and does not pay enough attention to digital skills and information verification techniques. The use of modern digital technologies in education grows increasingly popular. However, media literacy courses are rarely offered by universities, which means that students rely mainly on social media when looking for information. Nevertheless, they demonstrate greater trust in academic information sources. Thus, this aspect needs special attention during curriculum design in order to improve information literacy and prevent misinformation.

2.3 Policy Responses and Information Resilience in Iraq and the KRI

The problem of misinformation cannot be addressed effectively by educational efforts alone. Information ecosystem theory implies that misinformation spreads widely in media systems with ineffective regulation, low public trust, and lack of verification (Del Vicario et al., 2016). This means that it is crucial for governments, educational institutions, mass media, and civil societies to collaborate and develop appropriate measures. In Iraq and the KRI, policies concerning misinformation are currently quite underdeveloped. For instance, available media regulations are focused mainly on broadcasting and communications and do not mention any actions aimed at addressing misinformation issues (UNESCO, 2021; OECD, 2021). Moreover, collaboration between stakeholders in this area is also not sufficient. Such aspects as media literacy education, fact-checking initiatives, digital citizenship programs, teachers' trainings, and public awareness initiatives require careful planning. Currently, a number of Kurdish mass media conduct fact-checking initiatives and promote digital citizenship in social media. However, their activities are still very limited in terms of scope. The absence of a comprehensive regional strategy is a serious limitation in addressing this problem. Thus, a stronger cooperation between universities, schools, policymakers, journalists, and representatives of civil societies is needed.

2.4 Literature Gaps and Research Contribution

Despite the wide discussion of the topic in literature, research about misinformation, social learning, and media literacy in the KRI is rather scarce. Studies mostly focus on technical aspects of misinformation, leaving aside educational considerations and social learning networks. In addition, few studies use such methods as surveys, analysis of social media content, and policy assessment in order to discuss misinformation issues comprehensively. The contribution of this paper consists of the consideration of the relationship between social learning, education, and misinformation in the context of the KRI. A combination of various approaches will provide valuable insights into the issues discussed and lay the foundation for future educational and policy changes.

3. Methodology

The current investigation employs a mixed methods design for analyzing the relationship between social learning, education, and misinformation / disinformation in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). Such a combination of quantitative and qualitative techniques has been chosen due to the complexity of factors contributing to the prevalence of misinformation, which includes social, educational, technological, and political dimensions. The quantitative phase of the study entailed an online survey conducted using the form tool on Google Docs. The link to the survey was shared via mailing lists, student groups, and popular social media accounts among KRI students. The survey was anonymous and voluntarily completed by the participants. In total, 150 students enrolled in universities in the Kurdistan Region have filled out the online form between January and March 2026. Participants were chosen from several universities in Duhok, Erbil, and Sulaymaniyah (University of Duhok, Nawroz University, Duhok Polytechnic University, Salahaddin University-Erbil, Tishk International University, Knowledge University, Cihan University-Erbil, the University of Sulaymaniyah, Komar University of Science and Technology, and the American University of Iraq, Sulaimani). The choice of several universities from different areas aimed at ensuring greater representation of perspectives on the topic. The survey included a number of questions regarding demographic background, main sources of information, use of social media, level of confidence in sources of information, presence of misinformation in daily practice, sharing habits, and general views on media literacy. University students have been targeted by the study because they constitute one of the most active demographic groups when it comes to information activities. Sample participants were purposely selected based on convenience sampling via dissemination of a Google Forms survey online from January to March 2026. The study used a sample of 150 students from both public and private universities within Duhok, Erbil, and Sulaymaniyah, which included the University of Duhok, Salahaddin University-Erbil, and the University of Sulaymaniyah. The demographic information obtained from the respondents comprised their gender, age, area of study, and university attended.

The qualitative phase of the investigation has entailed a systematic content analysis of 50 social media posts from Facebook and Telegram. These two popular platforms among students in the KRI have been chosen as the subject of the analysis because they were deemed more likely to include misinformation than other social media channels. The posts were chosen purposefully between January and March 2026 and had to be devoted to one of the following issues: political, public, health, or local events. A preliminary codebook for the content analysis of the selected media posts has been formulated based on the existing literature and includes four categories (political misinformation, health-related misinformation, social and community rumours, and emotional content). The posts will be coded based on four variables (source, tone of the message, emotional component, and patterns of interaction/engagement) and analyzed to determine the extent to which they contain misinformation. Inter-rater reliability will be ensured by having the coding results reviewed independently by another person, with any discrepancies being discussed until reaching a mutual agreement. Moreover, the analysis of relevant media and educational policies will be conducted to identify potential factors behind the spread of misinformation among university students in the Kurdistan Region. The UNESCO Media and Information Literacy Framework and the OECD Digital Literacy Report are among the main documents for the policy analysis as well as other related policies that can affect the problem under investigation.

The three theoretical frameworks guiding the current study are Social Learning Theory, Information Ecosystem Theory, and Information Diffusion Theory. While the first approach explains the dynamics behind learning from observing others, the latter two shed light on the processes of misinformation dissemination and the conditions conducive to information vulnerability. Although the study's focus on university students is a limitation to the generalizability of the findings, the employment of multiple research strategies strengthens the credibility and validity of the data collected.

4. Results and Findings

The outcomes obtained during this study reveal a variety of factors contributing to misinformation spread. The most important of them are the dominance of social media as information channels, characteristics of social learning networks and gaps in the education system.

Firstly, one should mention that social media are the dominant source of information in the area. According to the results, the vast majority of respondents use Facebook and other popular social media sites for

accessing information. The transformation of the information ecosystem promotes this trend due to the high speed and convenience of digital media. However, regarding the credibility of information sources, it becomes problematic because of the absence of editing.

Another distinctive feature of the population in the KRI is the discrepancy between the level of credibility of information sources and their utilization. Despite the fact that students view academic and formal information channels as credible, they are used infrequently. People's priorities shift toward convenience; thus, they choose to use unreliable sources of information and support the spread of misinformation.

Another specific feature of the social learning environment in the KRI is the daily exposure to misinformation. Over fifty percent of the sample reports daily encounters with fake news. Alongside the promotion of misinformation, it also contributes to the normalization of such a situation since people do not have an opportunity to critically assess information. Repetition can strengthen misconceptions, especially those associated with people's beliefs.

Figure 1: Primary Sources of Information

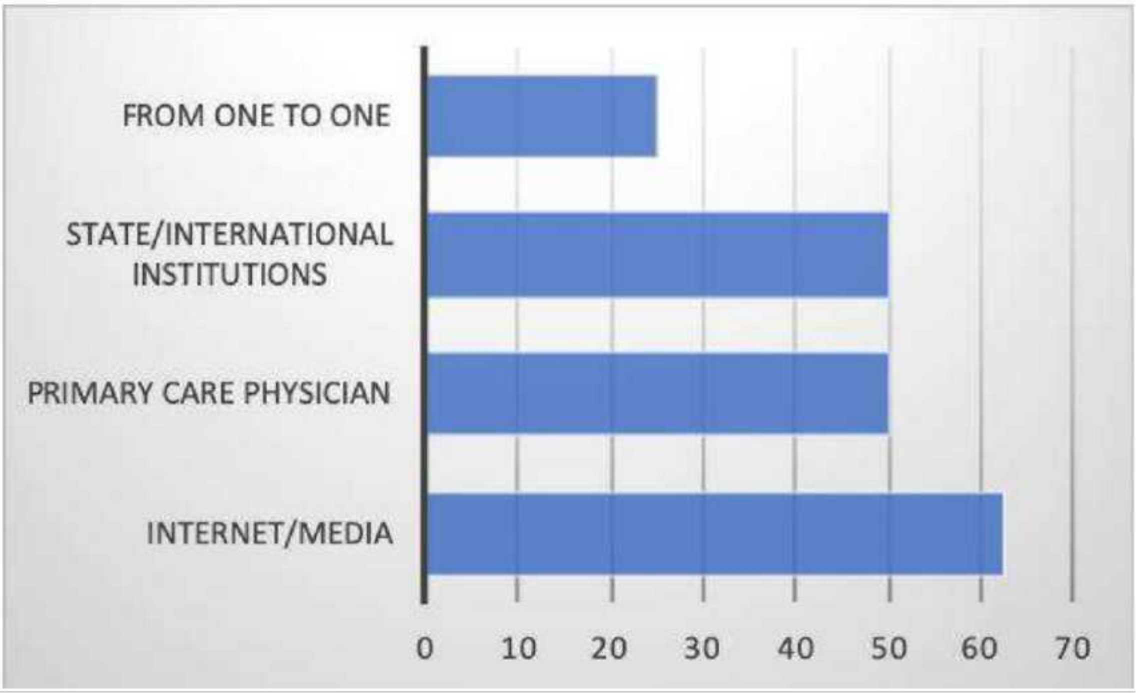

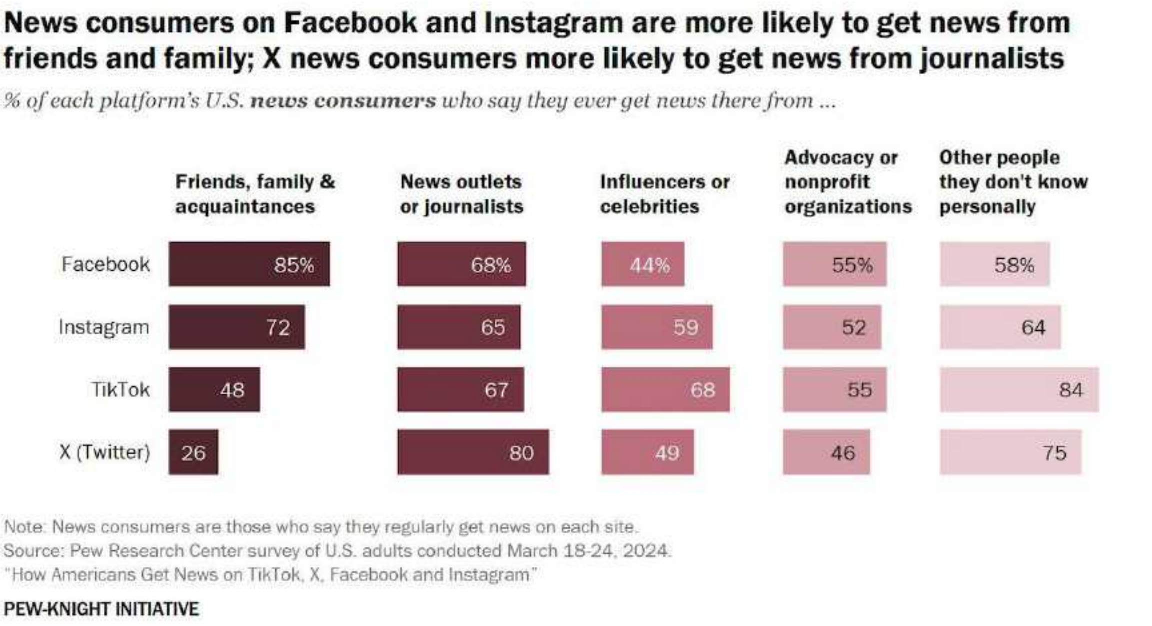

As can be seen from Figure 1, the use of social media as the primary means for acquiring information has overtaken all other sources, accounting for 68% among the sample population. This is followed by traditional media sources at 15%, academic sources at 10%, and others at 7%. Such results confirm that a paradigm shift occurred in the information acquisition process within the Kurdistan region since traditional institutions, acting as the gatekeepers of information, are no longer the most important means for gathering knowledge. Instead, this task was transferred to digital platforms that people tend to rely on for acquiring knowledge. According to Social Learning Theory, people are more likely to accept information when provided by peers who they trust. As such, individuals would learn certain beliefs and habits after being constantly exposed to similar information on social media. Given the ease of sharing information and lack of verification process involved in digital communication, this creates an opportunity for the rapid spread of false information.

Figure 2: Distribution of Information Sources (Pie)

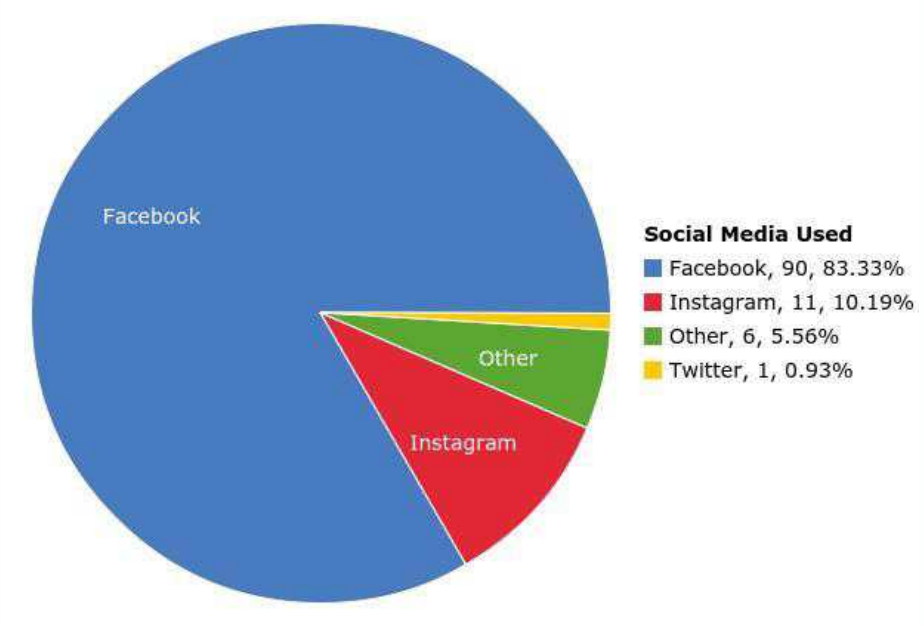

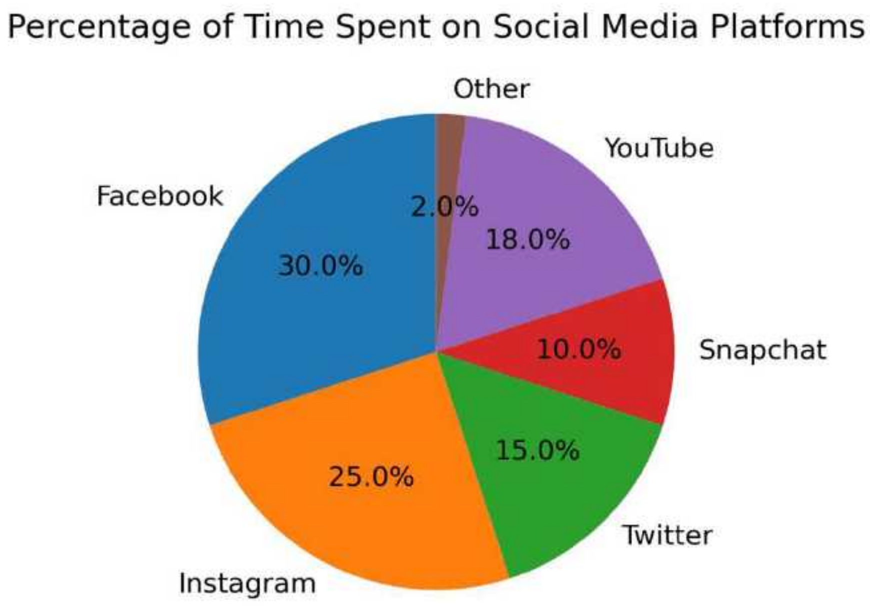

Figure 2. Degree of Trust Across Various Sources of Information

Figure 2 provides evidence of an interesting contrast between trust in various sources of information and their frequency of use. Formal sources such as academic resources are considered to be the most trusted sources of information, but at the same time they are some of the least used sources of information. On the other hand, social media platforms have turned out to be the most frequently used information sources even though they receive the lowest level of trust from users. Thus, it appears that apart from being a credible source of information, the choice of information is also driven by other considerations such as ease of access and immediacy. One of the most crucial insights provided by the findings is that people tend to choose the source of information based on its convenience rather than its trustworthiness.

Figure 3: Trust Levels Across Information Sources

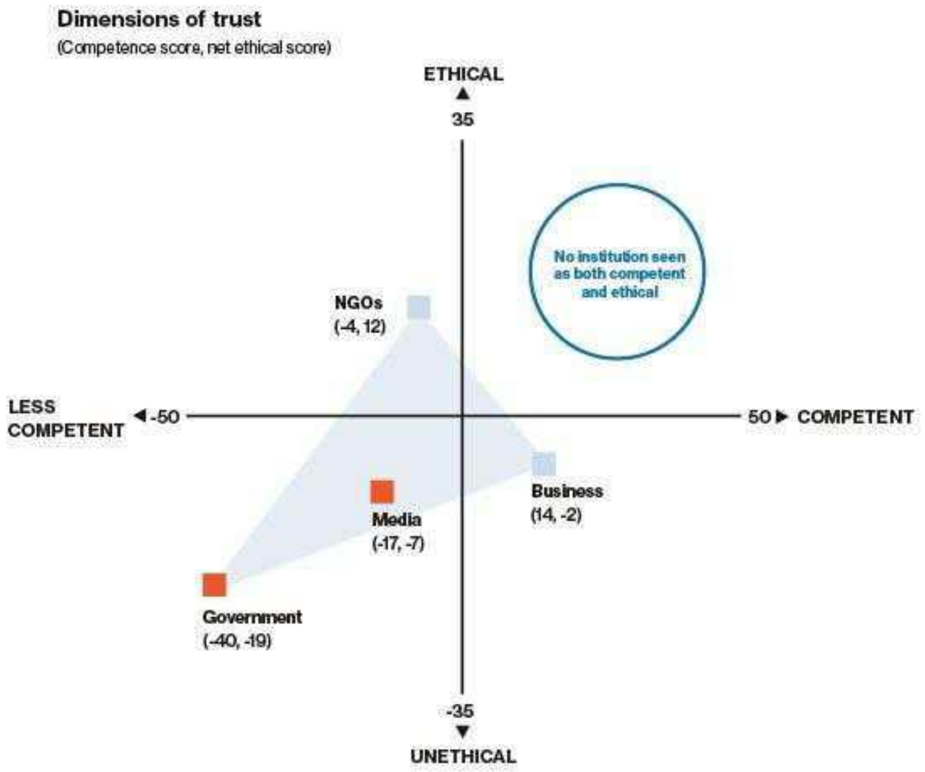

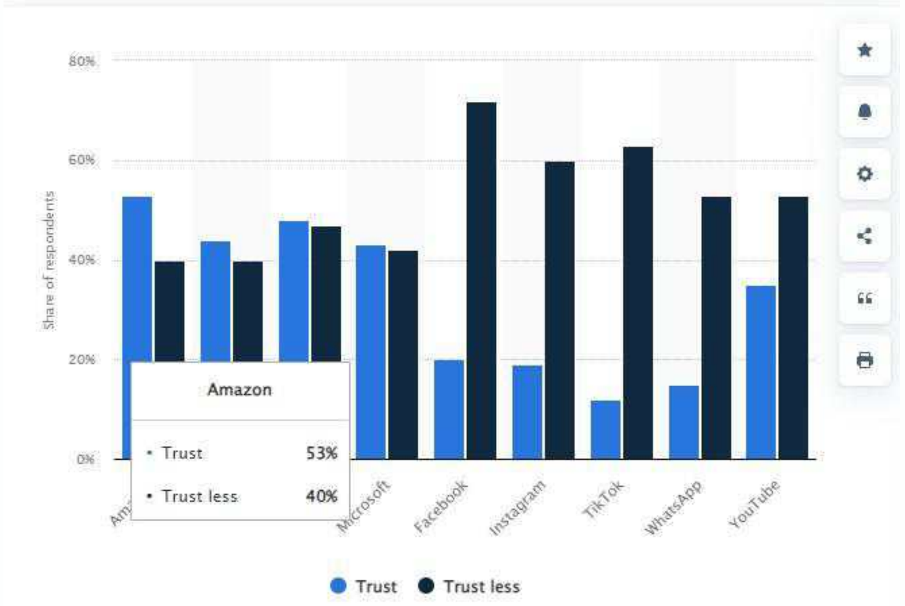

Figure 3: Misinformation Exposure and Information Sharing

Figure 3 shows how prevalent the exposure to misinformation is in the Kurdistan Region. Over half of the surveyed individuals reported being exposed to misinformation daily, and nearly 70% of those surveyed reported that they share information frequently through peer networks and within their families. This result shows that exposure to misinformation is not an exceptional case; rather, it is a regular part of online communication. Frequent exposure makes it more likely that people will develop normalized views about the misinformation, which would mean that repeated exposure to misinformation would make people believe that the misinformation is credible. In addition, the heavy reliance on peer networks for information dissemination supports the notion of social learning being an important channel in this regard, since information disseminated through social contacts is more readily accepted without the need for verification.

Figure 4: Frequency of Exposure to Misinformation

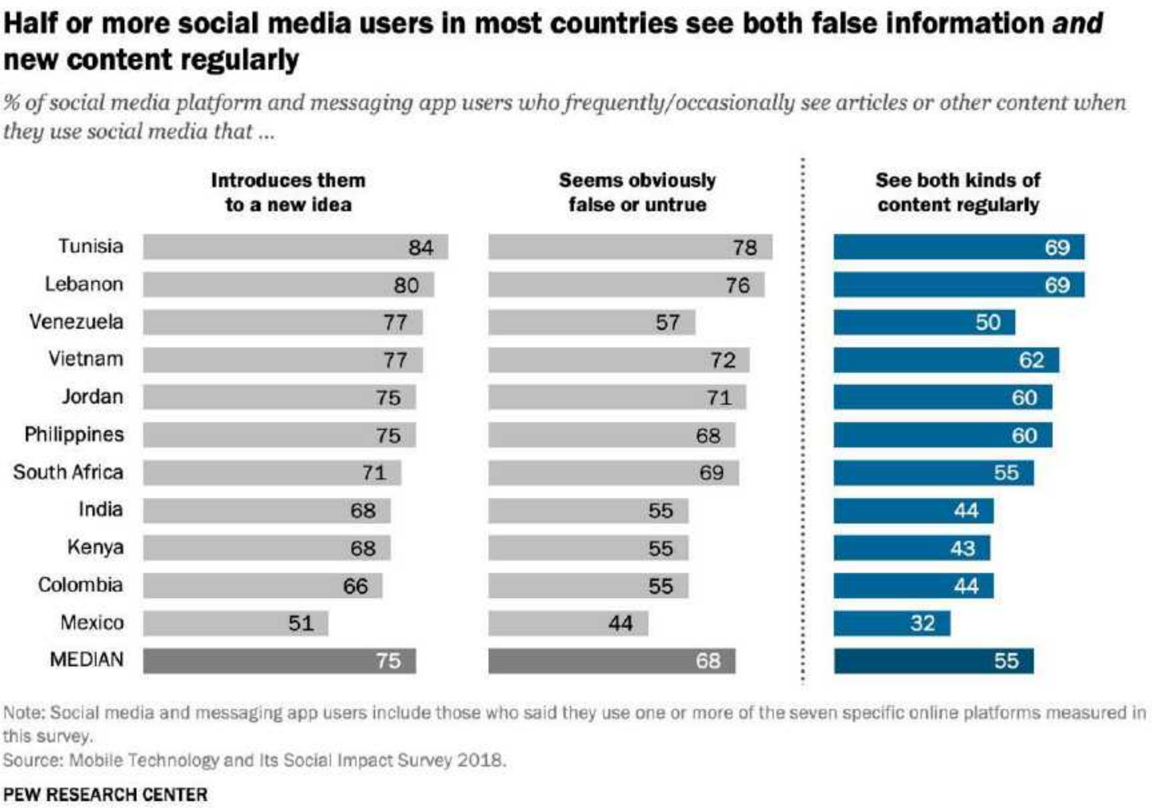

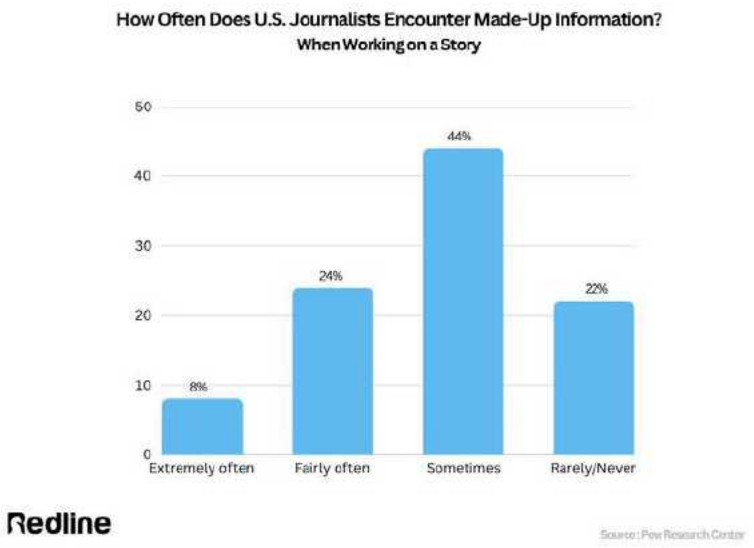

Figure 4 reveals how misinformation has turned out to be a constant presence in the world of digital information in the Kurdistan Region of Iraq. The observation that 55% of participants come across misinformation on a daily basis implies that misinformation is not a rare phenomenon in Kurdistan, but rather it forms an integral part of their daily online life. This trend can be attributed to the extensive usage of various social media sites like Facebook, Telegram, Instagram, and WhatsApp, which are used as the main source of information in Kurdistan. Such a finding is critical given that continuous exposure to misinformation makes people acquainted with such false information, thereby making it seem credible to them. In the context of Kurdistan, where information is shared within families, relatives, and other circles, misinformation could easily spread at a rapid pace without proper verification.

Figure 5: Exposure Distribution

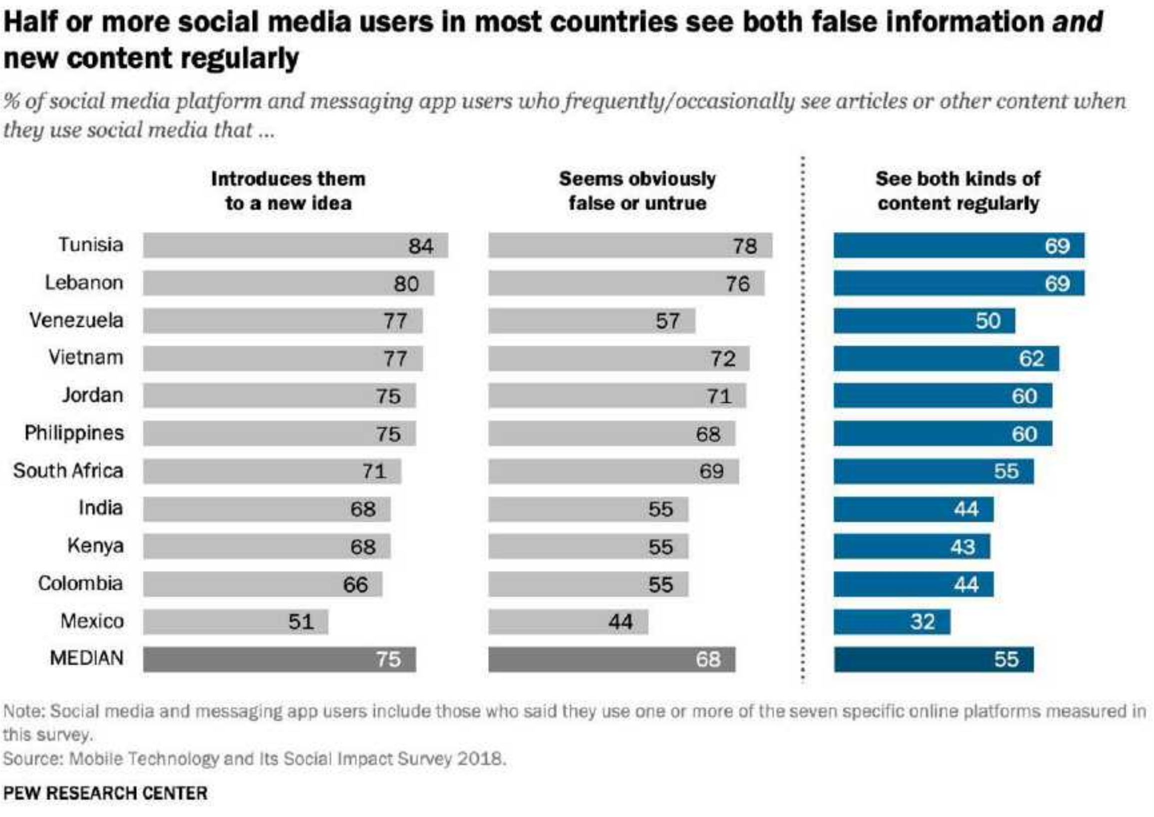

Figure 5 shows how prevalent the problem of misinformation exposure is among participants and how this phenomenon touches many people living in the Kurdistan Region. From the results, it can be concluded that today, the phenomenon of misinformation is not related to political crises but has been integrated into the day-to-day use of digital media. This study is very important for several reasons. First, it helps to identify structural problems within the region's information environment. Second, it highlights the fact that political divisions, different levels of institutional trust, and the popularity of social media create conditions where unverified news becomes disseminated. Moreover, the algorithm used by social media tends to promote emotionally loaded content. It leads to repeated exposure to misinformation. Based on these findings, one should conclude that overcoming the problem of misinformation requires collective efforts from different stakeholders, including educational institutions and digital platforms.

Figure 6: Information Sharing Behavior

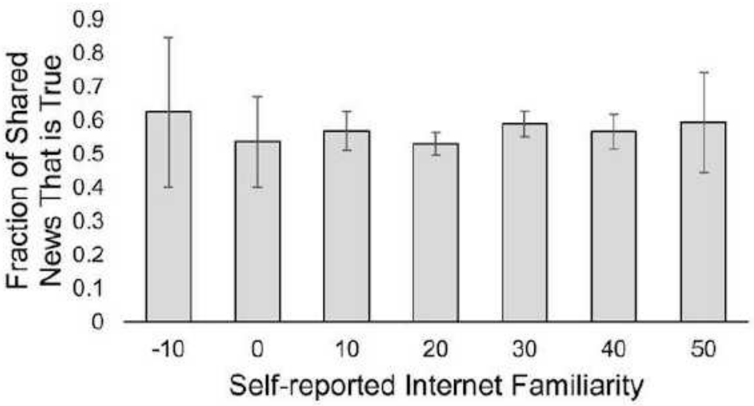

Fraction of Shared News That is True
0.9
0.8
0.7
0.6
0.5
0.4
0.3
0.2
0.1
0
-10
0
10
20
30
40
50
Self-reported Internet Familiarity

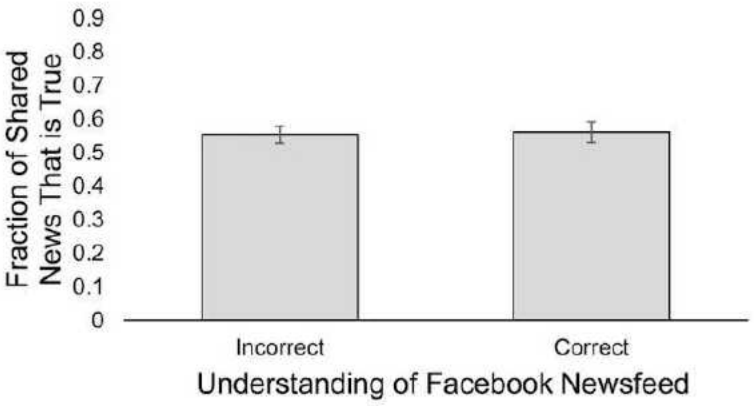

Fraction of Shared News That is True
0.9
0.8
0.7
0.6
0.5
0.4
0.3
0.2
0.1
0
Incorrect
Correct
Understanding of Facebook Newsfeed

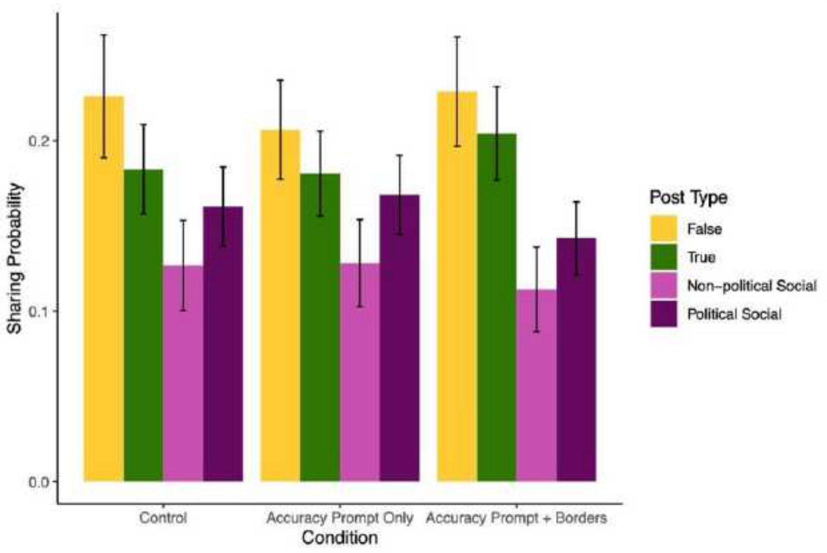

Sharing Probability
0.2
0.1
0.0
Control
Accuracy Prompt Only
Accuracy Prompt + Borders
Condition
Post Type
False
True
Non-political Social
Political Social

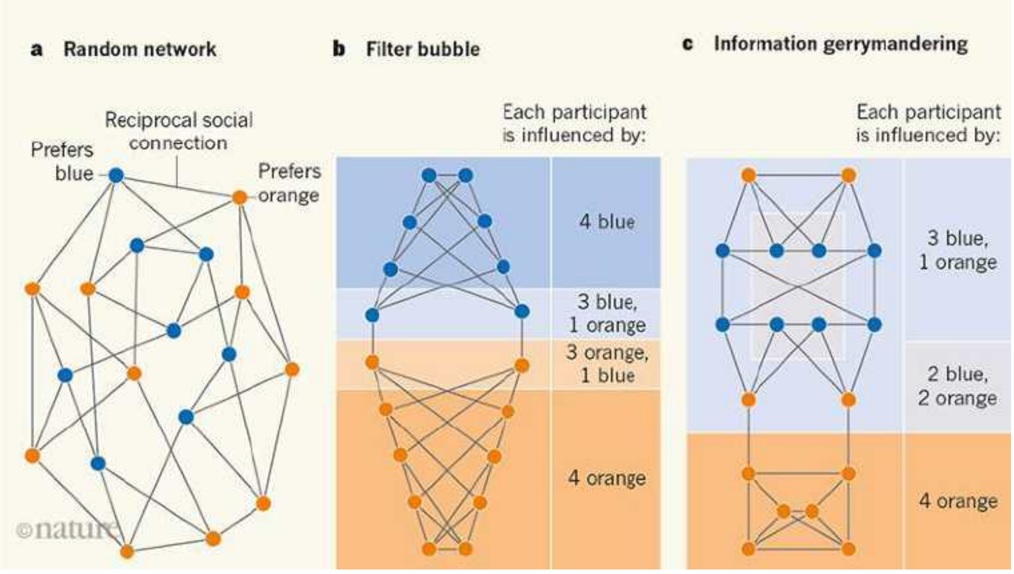

Figure 6 illustrates that about 70% of the respondents disseminate information through social networks such as peers, family members, and friends while only few depend mainly on information from credible institutions. This clearly demonstrates how social learning plays an important role in determining the way that information is shared in the Kurdistan Region. People tend to accept and share information based on trust in interpersonal communication instead of the veracity of the information sources. The high level of social interaction and community connections that is present in Kurdish society makes it possible for people to communicate with each other easily. However, this makes it likely that false information will also be spread quickly because people do not check the accuracy of information before sharing it. In this regard, the study results indicate the importance of Social Learning Theory since people adopt behaviors by observing others. Misinformation, therefore spreads quickly through these social networks.

7. Results and Discussion in relation to Kurdistan Region

Based on the results obtained in the course of the analysis and presented above, we have received some valuable insights into the phenomenon of misinformation, as well as its circulation and consumption. In particular, we can conclude about significant changes in the current information environment associated with digitalization, high levels of misinformation exposure, and dominance of peer information networks. The identified changes will have considerable implications for education, public awareness, and policymaking. To begin with, it can be observed from the results of the analysis that social media are highly popular among people in terms of acquiring information. In particular, it has become the primary channel through which citizens receive information, as the majority of the respondents uses social media. While social media can provide easy access to data and facilitate communication, it allows manipulating information. Moreover, the transition to informal sources complicates the situation significantly. Additionally, the contradiction between the level of trust to information resource and its use has been revealed. Although the highest level of trust has been reported for academic resources, the latter are among the least often utilized resources by people. On the other hand, low-trust social media have proven to be highly popular among the residents. Thus, accessibility becomes a priority for the choice of the sources of information. Lastly, we can state that misinformation exposure is widespread in the Kurdistan Region. As can be seen from the results, the majority of respondents is exposed to misinformation on a daily basis. In addition, a substantial percentage of the residents prefer social and familial networks as primary channels of information circulation.

7.1 Primary Sources of Information

As follows from the chart, social media serve as the primary sources of information for the respondents while academic and traditional media occupy a secondary position. Indeed, nearly two-thirds (68%) of the respondents consider social media as primary channels of receiving information in everyday life. However, this popularity does not guarantee that accurate and truthful information will spread through such networks.

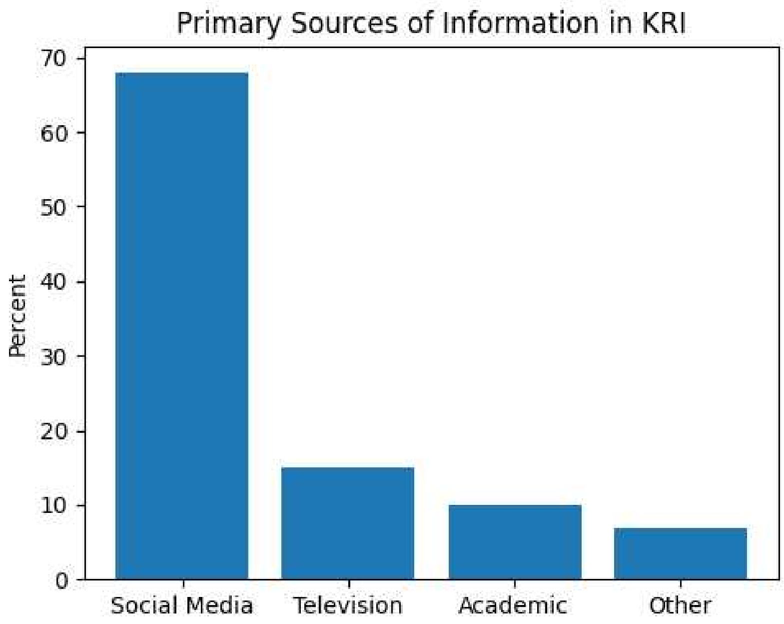

7.2 Distribution of Information Sources

As the pie chart shows, respondents rely heavily on social media as their primary source of information. The vast amount allocated for social media in comparison with academic and traditional sources shows that people prefer to get information from informal and convenient places rather than engage in more labor-intensive activities such as reading books and articles. This fact suggests that there is a necessity to raise awareness and encourage using reliable sources of information.

7.3 Trust Levels Across Information Sources

It seems interesting that respondents do not tend to rely on credible information sources, although their level of trust towards the latter is rather high. The most trusted sources in terms of information (academic sources) are among the least frequently visited ones. Meanwhile, social media platforms, which enjoy much lower levels of trust, attract many more visitors. As we already stated, it seems to happen mainly because of increased convenience and accessibility.

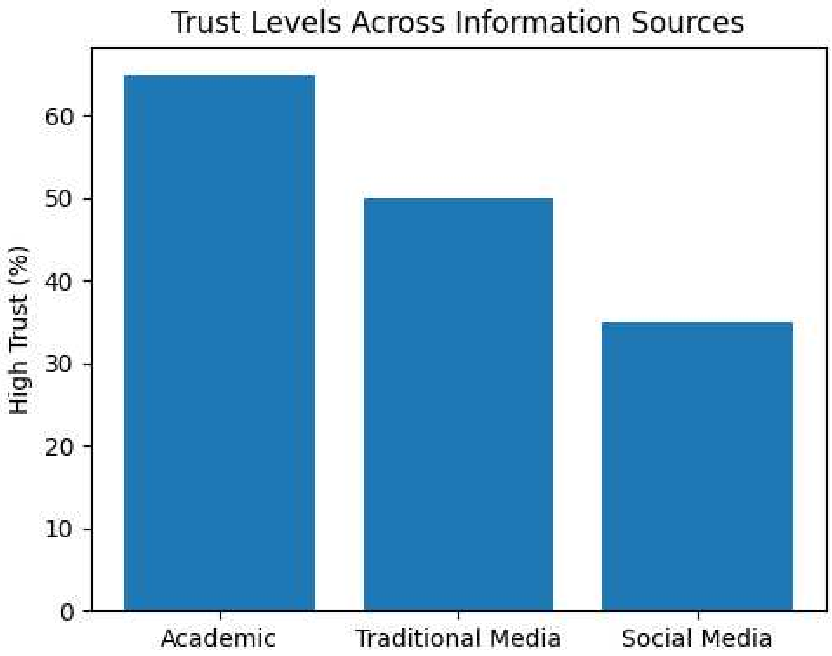

7.4 Trust Level Distribution

The results presented in the pie chart clearly demonstrate the disparity between the levels of trust and usage among different sources of information. Academic institutions and formal resources are the ones that receive the largest portion of trust, whereas social media enjoys much lower levels of trust despite being preferred by a great number of users. It is evident that information consumption is driven by several factors other than trustworthiness of sources.

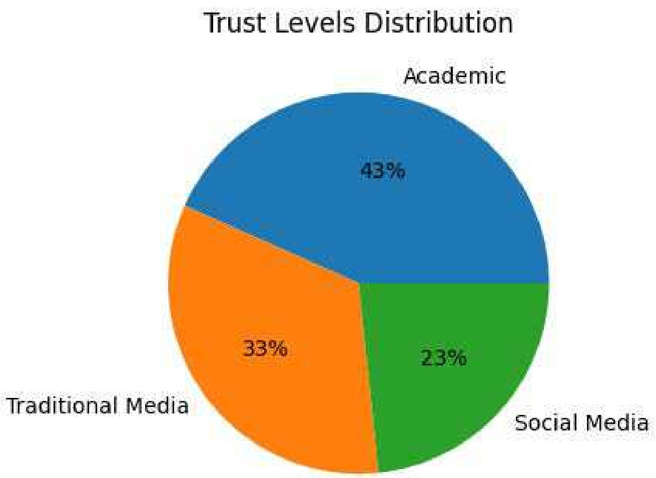

7.5 Misinformation Exposure and Sharing

Over 50% of the survey's participants stated that they encounter misinformation on a daily basis and participate in spreading information through the help of their peer networks. These facts confirm that misinformation is an integral part of digital interaction in the given territory. Constant exposure to misleading information might seriously impair one's ability to discern whether the information is true. Moreover, the use of social and family ties for the purpose of information spreading makes the process of misinformation even more effective.

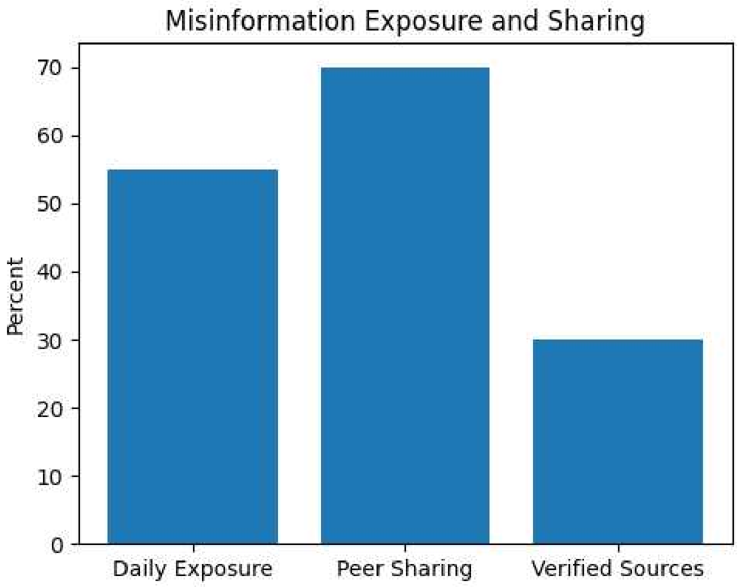

7.6 Exposure and Sharing Distribution

As seen from the pie chart, exposure to misinformation and peer-based information spreading occur widely in the territory. These processes make up the majority of information exchange practices within social media networks. The very regularity of misinformation implies that such social networks create perfect grounds for it due to a trustful relationship between its members.

8. Results, Analysis, and Evidence-Based Discussion

The results of the current research offer valuable insight into the spread of misinformation and disinformation within the Kurdistan Region of Iraq and elaborate on the complex connection between the use of social media, social learning networks, media literacy, and information sharing. From the analysis of Figures 1 and 2, one can see that social media has now replaced traditional media and become the primary source of information for about two-thirds of respondents. The shift in preferences is associated with broader trends in global communication and is based on the tendency toward the replacement of the latter by the former (Vosoughi et al., 2018; Pariser, 2011). Thus, the use of digital communication tools has become an important part of Kurdish society. It is worth noting, however, that there is a significant gap between credibility and popularity, which is reflected in Figure 3. Academic and official sources were reported as the most reliable information sources, while simultaneously being some of the least visited ones. Such a result suggests that people rely on convenience more than on credibility when seeking information (Hobbs, 2017; Mihailidis & Viotty, 2017). Moreover, the preference for social media is especially prominent in the youth.

According to the data shown in Figures 4 and 5, about half of the participants frequently encounter disinformation online. This finding corroborates existing evidence on the negative effects of repetitive exposure to misinformation on information evaluation abilities (Del Vicario et al., 2016; Pennycook et al., 2019; Lewandowsky et al., 2012). Within the context of the Kurdistan Region, where social media serves as the primary means of information dissemination, misinformation exposure can lead to its normalization.

Moreover, Figures 6 and 7 demonstrate that almost 70% of participants frequently share information with relatives, friends, and other people from their social network. This pattern follows the assumptions of Social Learning Theory regarding the process of information sharing within social learning networks, which serve as a channel for spreading either correct or misleading information (Bandura, 2011). Social Learning Networks can be regarded as a strong force driving information sharing because of the trust relations within them (Selwyn, 2016; Warschauer, 2014).

Algorithmic content curation and the resulting prevalence of emotionally charged and shocking content can contribute to the process of increased information fragmentation due to the diversity of the Kurdistan Region population (Allcott & Gentzkow, 2017; Lazer et al., 2018). In general, the obtained data shows that misinformation within the region is not only the problem of technology but mainly the issue related to education. Therefore, raising media literacy and implementing education reforms is crucial for addressing the problem at hand (Rahimi, 2019; Mahmood, 2022; UNESCO, 2021; OECD, 2021).

8.1 Social Media Content Analysis: Themes and Examples from the 50 Posts

Content analysis of 50 posts obtained from social media pages on Facebook and Telegram showed the occurrence of four themes of misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq.

Theme 1: Political Misinformation

Some posts had unverifiable information about political figures and governmental decisions made. For instance, one of the most popular Facebook posts stated that a crucial policy by the government had already been approved even though there was no official statement released yet. This type of information tends to be widely discussed due to its controversial nature.

Theme 2: Health-Related Misinformation

Posts related to health matters, such as disease prevention measures, medicine intake, and public health recommendations. In most cases, these posts contained misleading information based on anecdotes and emotions.

Theme 3: Social and Community Rumors

There were many posts referring to local events, security news, and community matters. These posts usually originate from non-official pages and spread among families and peers quickly prior to any official confirmation.

Theme 4: Emotionally Framed Content

Most of the misleading posts contained an emotional tone of the message expressed in fear, rage, or urgency. In comparison, posts with sensational titles attracted more engagement than the neutral information posts.

Therefore, information spread mainly via trusted social relations but not directly via institutional sources, which supports the assumptions of Social Learning Theory.

8.2 Policy Analysis

As part of policy analysis, this study considered some policy-related documents and educational programs applicable to the region under research. Policy documents used for analysis:

UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners (2021); OECD Report: 21st Century Readers – Developing Literacy Skills in a Digital World (2021); Strategic Educational Frameworks for Kurdistan Regional Government (KRG) Ministry of Education; Regulations issued by Iraqi Communications and Media Commission (CMC) related to digital communications and media;

University curriculum guidelines from the selected universities in the Kurdistan Region.

It became evident that three significant policy gaps occurred. First, media literacy education has not been incorporated systematically into education curricula at school and university levels in the Kurdistan Region. Even though digital technologies are used in the learning process increasingly, there are still few classes on information verification and source evaluation provided formally.

Second, current media regulations cover mostly communication and broadcasting but not issues connected with digital misinformation and disinformation.

Third, the cooperation between all relevant bodies involved in dealing with the problem is poor due to the lack of coordination. Thus, efforts are isolated, and there is no regional strategy of tackling misinformation adopted.

Thus, there is a need for better policy integration concerning education, media regulation, and digital literacy.

10. Conclusion

The current research explores the impact of social learning and education on the issues of misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq (KRI). It focuses on how social media affects this problem, including the use of such phenomena as peer-learning networks and media literacy in addressing the problem at hand. By employing the mixed-methods design, which entailed the use of survey data collected from 150 students of local universities, analysis of 50 posts published via social media, and review of relevant policy and education documentation, the study offers valuable insights into the issue of interest.

In general, the results of the research indicate that the current generation uses social media as the main information source in the KRI. While the reliability and trustworthiness of academic information sources is valued more highly, their accessibility remains a challenge compared to social media. Moreover, more than half of the respondents indicated that they encounter instances of misinformation daily, and many users actively disseminate information through peer-learning networks and familial connections. These results show that the issue of misinformation in the KRI has more than just a technological background; rather, it is deeply rooted in social and information-related practices.

To begin with, the present study contributes to the discussion of the topic by using three theories that have never been applied to misinformation in the context of the KRI previously, namely Social Learning Theory, Information Ecosystem Theory, and a media literacy framework. Additionally, it fills a notable gap in research by providing evidence based on a relatively understudied region. In light of the results obtained, it becomes clear that there is an urgent need to enhance education concerning media literacy, fact-checking, and critical thinking among the KRI population.

At the same time, the current study has some shortcomings that should be taken into consideration. To start with, the research sample is relatively small and does not include a broader group of participants (e.g., elderly individuals or non-academic professionals). Furthermore, digital media practices evolve rapidly, which might influence the development of misinformation in the future. For future research in this area, one could consider the involvement of a wider pool of participants, the study of the role of artificial intelligence, algorithms, and other aspects related to social media.

In summary, the results of the research allow concluding that education, media literacy, and social learning initiatives are vital tools that can help mitigate the impact of misinformation and disinformation in the KRI.

11. Recommendations

Based on the results of the current analysis, counteracting misinformation and disinformation in the Kurdistan Region of Iraq calls for an extensive strategy that involves several approaches aimed at educating individuals, changing behaviors related to information dissemination and consumption, developing necessary infrastructure in this area, and raising public awareness about misinformation risks. Given that misinformation is inherent to social learning and digital communication processes, all of these areas require cooperation among relevant stakeholders.

Short-term recommendations involve focusing on enhancing the reliability of the information that spreads through social media channels. Media organizations need to set up special fact-checking units and adopt rigorous verification procedures that should precede the publication of any content. Public awareness campaigns should also be carried out to encourage the development of critical thinking regarding information and responsible practices of its distribution. These campaigns may include television broadcasts, radio programs, social media content, and various outreach programs targeting specific communities.

In the medium term, educational reforms become imperative. Namely, media literacy should become an integral part of the secondary school curriculum and the university curriculum. Fact-checking tasks, source evaluation tasks, and classes teaching digital citizenship are examples of such activities. University-level education should include Media Literacy and Digital Information Centers where students and researchers will get access to necessary training. Teacher-training programs also need to be launched to ensure that they know how to recognize misinformation and teach critical information evaluation skills.

The institutional area is expected to benefit from increased collaboration among the Kurdistan Regional Government, the Ministry of Education, the Ministry of Higher Education, media organizations, universities, and civil society groups. A holistic strategy called the Kurdistan Regional Strategy for Combating Misinformation and Disinformation needs to be elaborated. At the same time, there is a need to encourage independent fact-checking organizations and research centers in the region. Long-term solutions will entail promoting cultural changes and information resilience within the local communities.

References

1. Al-Rawi, A. (2019). Gatekeeping fake news discourses on mainstream media versus social media. *Social Science Computer Review, 37*(6), 687–704.
2. Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives, 31*(2), 211–236. https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211
3. Atele-Williams, T. (2022). Towards a computational model of information trust in digital environments. *Information Processing & Management, 59*(3), Article 102876. https://doi.org/10.1016/j.ipm.2022.102876
4. Azeez Sayel Al-Shamrri, N. (2016). Examining the relationship between the use of social media and ICT proficiency among secondary school teachers in Baghdad Karkh 2nd, Iraq. *Journal of Education and Practice, 7*(25), 45–52.
5. Bandura, A. (2011). Social cognitive theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 349–373). Sage Publications.
6. Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., Stanley, H. E., & Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 113*(3), 554–559. https://doi.org/10.1073/pnas.1517441113
7. Guess, A. M., Nagler, J., & Tucker, J. A. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances, 5*(1), eaau4586. https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586
8. Hobbs, R. (2017). Teaching and learning in a post-truth world: Strategies for promoting media literacy. *Educational Leadership, 75*(3), 26–31.
9. Kaarkoski, M., Riikonen, R., Huhtinen, A. M., Tillander, E., & Sederholm, T. (2022). Trust in social media information among youth: Factors influencing credibility assessment. *Media and Communication, 10*(2), 123–135.
10. Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., Metzger, M. J., Nyhan, B., Pennycook, G., Rothschild, D., Schudson, M., Sloman, S. A., Sunstein, C. R., Thorson, E. A., Watts, D. J., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science, 359*(6380), 1094–1096. https://doi.org/10.1126/science.aao2998
11. Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest, 13*(3), 106–131. https://doi.org/10.1177/1529100612451018
12. Mahmood, R. (2022). Digital literacy and misinformation challenges among university students in the Kurdistan Region of Iraq. *International Journal of Educational Development, 88*, Article 102525.
13. Mihailidis, P., & Viotty, S. (2017). Spreadable spectacle in digital culture: Civic expression, fake news, and the role of media literacies. *American Behavioral Scientist, 61*(4), 441–454. https://doi.org/10.1177/0002764217701217
14. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world*. OECD Publishing.
15. Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
16. Pennycook, G., Cannon, T. D., & Rand, D. G. (2018). Prior exposure increases perceived accuracy of fake news. *Journal of Experimental Psychology: General, 147*(12), 1865–1880. https://doi.org/10.1037/xge0000465
17. Rahimi, F. (2019). Media literacy education and critical thinking development in higher education. *Journal of Media Literacy Education, 11*(2), 23–34.
18. Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.
19. Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates* (2nd ed.). Bloomsbury Academic.
20. UNESCO. (2021). *Media and information literacy curriculum for educators and learners*. UNESCO Publishing.
21. Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science, 359*(6380), 1146–1151. https://doi.org/10.1126/science.aap9559
22. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.

23. Warschauer, M. (2014). *Learning in the cloud: How (and why) to transform schools with digital media*. Teachers College Press.

پوختە

گەشەی خێرای پلاتفۆرمەکانی میدیای دیجیتاڵ بە شێوەیەکی بەرچاو ژینگەی زانیاری لە هەرێمی کوردستانی عێراق (KRI) گۆڕیوە، وکاریگەری لەسەر شێوازەکانی پەیوەندی، فێربوونی کۆمەڵایەتی و پرۆسەکانی پەروەردە هەبووە. ئەم گەشەیە هەرچەندە دەستی گەیشتن بە زانیاری ئاسانتر کردووە و ژینگەی فێربوونی نافەرمی پەرەپێداوە، بەڵام هەمان کات خێرایی بڵاوبوونەوەی زانیاری هەڵە (Misinformation) و زaнیاری بە مەبەستی فریودان (Disinformation) زیاد کردووە، بە تایبەتی لەنێو ئەو تاکانەی کە زۆر بەکارهێنەری تەکنەلۆژیای دیجیتاڵن. ئەم توێژینەوەیە کاریگەری فێربوونی کۆمەڵایەتی و پەروەردە لەسەر بەرهەمهێنان، بڵاوبوونەوە و لێکدانەوەی زانیاری لە هەرێمی کوردستان دەکۆڵێتەوە. توێژینەوەکە بە ڕێگای میتۆدی تێکەڵ (Mixed-Methods) ئەنجامدراوە و داتاکانی ڕاپرسی ١٥٠ خوێندکاری زانکۆ، شیکردنەوەی ناوەڕۆکی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و پێداچوونەوەی چوارچێوەکانی پەروەردەیی و سیاسەتی گرنگی تێکەڵکردووە. ئەنجامەکان پیشان دەدەن کە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان سەرەکیترین سەرچاوەی زانیارین، هەروەها تۆڕەکانی فێربوونی کۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای هاوڕێیەتی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کاریگەرییەکی گەورەیان لەسەر هەڵسوکەوتی بڵاوکردنەوەی زانیاری هەیە. سەرەڕای ئەوەی سەرچاوە ئەکادیمی و فەرمییەکان باوەڕپێکراوترن، بەڵام بەکارهێنانیان کەمە، کە بۆشاییەک لەنێوان باوەڕپێکراوی و بەکارهێنانی ڕاستەقینە دروست کردووە. هەروەها ئەنجامەکان ئاماژە بە ئاستی بەرزی ڕووبەڕووبوونەوەی ڕۆژانە لەگەڵ زانیاری هەڵە دەکەن، کە نیشانەی فراوانبوونی ئەم دیاردەیەیە لە ژینگەی دیجیتاڵی هەرێمەکەدا. توێژینەوەکە هەروەها جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە فێرکردنی خوێندنەوەی ڕاگەیاندن (Media Literacy) بە شێوەیەکی سنووردار لە سیستەمی پەروەردەی فەرمی تێکەڵکراوە، ئەمەش هۆکاری لاوازی تواناکانی هەڵسەنگاندنی ڕەخنەگرانە لای فێرخوازان بووە. توێژینەوەکە کۆتایی پێ دەهێنێت بەوەی پێویستە پەروەردەی فەرمی و نافەرمی بەهێز بکرێت، خوێندنەوەی ڕاگەیاندن پەرە پێ بدرێت و هاوکاری نێوان دامەزراوەکان بەرز بکرێتەوە، بۆ دروستکردنی ژینگەیەکی بەهێزی زانیاری. ئەم ئەنجامانە تێڕوانینێکی گرنگ دابین دەکەن بۆ دانەرانی سیاسەت، مامۆستایان و کاراکتەرانی میدیا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکانی زانیاری هەڵە لە هەرێمی کوردستان.

وشە سەرەکییەکان:

فێربوونی کۆمەڵایەتی، زانیاری هەڵە، خوێندنەوەی ڕاگەیاندن، پەروەردەی دیجیتاڵ، هەرێمی کوردستان.

Three Integrity Walls from the Global South:

A Strategic Policy Roadmap for Media Reform in the Kurdistan Region of Iraq

Dr. Shwan Adam Aivas
Associate Professor, Sulaimani Polytechnic University Technical College of Administration, Media Technique Department Sulaimani, Kurdistan Region of Iraq Email: shwan.adam@spu.edu.iq

Abstract
This research evaluates a strategic policy roadmap for media reform in the Kurdistan Region of Iraq (KRI), directly addressing the systemic entrenchment of political-business collusion. Utilizing a "Global South" decolonial framework, the study introduces and tests the "Three Integrity Walls", Structural Oversight, Anti-Collusion Economic Firewalls, and Decolonial Reciprocity, as robust institutional safeguards against elite capture. Drawing on empirical data from a stakeholder survey ($N=171$) conducted in coordination with the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK) , this study analyzes the operational feasibility of transitioning away from partisan-feudal patronage networks toward a meritocratic, public-centered "Media Commons". The findings provide a scientifically grounded, data-driven blueprint for legislative, executive, and judicial authorities to harmonize Kurdish media governance with international professional standards and contemporary Artificial Intelligence (AI) ethics. Ultimately, this paper argues that "Decolonial Reciprocity" serves as the essential mechanism for securing long-term editorial autonomy and technological sovereignty within polarized pluralist systems.

Keywords:
Global South Media Theory, Media Reform Roadmap, Political-Business Collusion, Decolonial Reciprocity, Three Integrity Walls, Kurdistan Region of Iraq (KRI)

1. RESEARCH INTRODUCTION

The media ecosystem in the Kurdistan Region of Iraq (KRI) currently operates in a state of "captured plurality". While the region has witnessed a quantitative explosion of media outlets, digital platforms, and broadcasting channels over the last two decades, this visible expansion masks a severe qualitative deficit in genuine editorial autonomy. Historically, Kurdish media has functioned as an ideological and logistical subsidiary of intersecting political and corporate elites. This systemic collusion effectively transforms journalism from an objective public utility into an apparatus for elite mobilization and partisan gatekeeping.
The primary barrier to democratization within the KRI is not a lack of technological capability or professional intent, but rather the near-total absence of structural "firewalls" separating financial-political power from independent news production. By evaluating the Three Integrity Walls of Oversight, Anti-Collusion, and Decolonial Reciprocity, this research operationalizes a context-responsive decolonization model tailored for transitional societies. This structural reorganization of the Kurdish "Media Commons" is made further urgent by the rapid integration of Artificial Intelligence (AI) and shifting international standards for journalistic integrity.
Most contemporary media reform models are uncritically imported from Western liberal democracies, frequently collapsing because they fail to take root in the unique socio-political soil of the Middle East. Conversely, this inquiry originates directly from the Global South, offering a home-grown, scientifically validated blueprint for the KRG’s legislative, executive, and judicial branches. It addresses the ongoing "silent crisis" of journalism, where newsrooms risk becoming mere extensions of political offices, and offers an institutional mechanism to reclaim media as a public utility.
Theoretically, this study introduces the "Three Integrity Walls" as a novel defensive architecture against elite capture. In terms of policy relevance, it provides governance branches with a data-driven framework to decouple partisan corporate interests from public info-structures. Technologically, it addresses the existing vacuum in regional AI media governance, presenting "Decolonial Reciprocity" as a vital safeguard against algorithmic bias and political manipulation.

1.1 Research Objectives

1. To evaluate the precise impact of political-business collusion on newsroom autonomy and professionalization in the Kurdistan Region of Iraq (KRI).
2. To test the empirical feasibility and stakeholder acceptance of the Three Integrity Walls as an alternative governance architecture.
3. To harmonize Kurdish media accountability within a decolonial framework that bypasses traditional partisan-feudal clientelism.
4. To identify and address the role of Artificial Intelligence (AI) as either a tool for reinforcing partisan control or a catalyst for professional autonomy.

1.2 Research Questions

1. How does the fusion of political and financial interests stifle the professionalization of Kurdish media, and can the implementation of the "Three Integrity Walls" effectively mitigate elite capture and partisan gatekeeping?
2. Is a meritocratic National Media Council (The Structural Oversight Wall) perceived as a viable alternative to direct government regulation?
3. Can "Decolonial Reciprocity" (mutual academic and civil society auditing) protect media from localized partisan drift, and how does it function as a guarantor of impartiality in a polarized pluralist system?
4. To what extent does current political-business collusion hinder the institutionalization of independent media in the KRI, and what are the stakeholder perceptions regarding the integration of AI within an autonomous framework?

2. RESEARCH THEORETICAL FRAMEWORK

This section of the research establishes the theoretical foundations of the Integrity Walls Model, critically analyzing media governance within post-conflict and transitional democratic environments. By adopting a decolonial-structural approach, this inquiry synthesizes contemporary academic scholarship to examine how historical power imbalances and systemic architectures influence the resilience and ethical fortitude of media institutions. The following discussion interrogates the mechanisms necessary to safeguard informational integrity during periods of profound political, technological, and social reconfiguration.

2.1 Conceptual Foundations and Scholarly Positioning

This study develops a multi-dimensional theoretical architecture that synthesizes insights from the political economy of media (McChesney, 1999, 2004, 2016; Murdock & Golding, 1977, 2005), decolonial epistemology (Mignolo, 2009, 2011; Fricker, 2007), institutional analysis (Thelen & Mahoney, 2010), and transitional media studies (Voltmer, 2013). This model is conceptually and empirically anchored in my foundational assessments of Kurdish journalism cultures, which analyzed how clientelistic environments compromise professional role orientations and erode privacy standards (Aivas, 2017). The analytical objective centers on identifying the exact institutional prerequisites necessary to shield public service media from elite appropriation, a phenomenon conceptualized as the systematic colonization of governance structures by intersecting political and commercial interests.

At the heart of this framework lies the Integrity Walls Model, an evidence-based governance blueprint emerging from the practical interventions and policy deliberations of the Kurdish Media Watchdog (CHMK) through its National Forums for Media Reform (2021; 2025). This model functions simultaneously as a context-responsive reform strategy for Kurdistan's media ecosystem and as a theoretically generalizable governance framework with potential applicability to established democratic media systems, notably including the British Broadcasting Corporation (BBC). My contributions, particularly the "Decolonising the BBC" proposal (Aivas 2026), exemplify how insights derived from the empirical realities of Kurdish journalism can transfer to advanced democratic contexts.

The framework advances a counter-narrative to dominant assumptions pervading Western media reform scholarship, which conventionally characterize institutional vulnerability as an exclusive pathology of transitional or post-conflict democracies. Building upon Freedman's (2014) critique of media power and Pickard's (2020) analysis of structural policy failure, this research posits that elite capture constitutes a

structural propensity inherent to any media system whose institutional architecture depends upon normative conventions rather than legally enforceable structural safeguards.

My detailed analysis of Kurdish journalism culture provides compelling empirical grounding for this argument, revealing the profound impact of such structural vulnerabilities (Aivas 2017, 2020, 2021, 2022, 2025). The strategic comparison between the Kurdish media landscape and the BBC Charter Review process (2025–2026) serves not as mere rhetorical parallelism, but as a theoretically generative confrontation between two contexts that, despite profound disparities in resources and democratic consolidation, exhibit structurally analogous vulnerabilities to the fusion of political, corporate, and media authority.

2.2 Elite Capture as Institutional Pathology: Political Economy Perspectives

The theoretical foundation of this inquiry rests upon a fundamental premise: media systems fail not primarily through individual malfeasance, but through structural configurations that render capture institutionally rational and systematically rewarding. This argument draws from the political economy of media tradition, which conceptualizes media institutions as embedded within, and fundamentally shaped by, broader matrices of political-economic power (Herman & Chomsky, 1988; Mosco, 2009). McChesney's (1999, 2004, 2016) sustained scholarly interventions demonstrate how corporate-political coalitions systematically colonize media policymaking processes. His central insight that communication systems are invariably products of state policies, regulations, and subsidies rather than natural market outcomes, establishes that all media systems are politically constructed. This argument, further elaborated in *Strategies for Media Reform* (Freedman, Obar, Martens & McChesney, 2016), demonstrates that structural transformation, rather than incremental regulatory tinkering, constitutes the prerequisite for genuine media democratization.

This research extends that argument by proposing that in contexts characterized by fragile democratic institutions and post-conflict reconstruction, such as the Kurdistan Region of Iraq, structural reform necessitates not merely policy recalibration but the architectural installation of hard institutional barriers. These barriers, conceptualized here as Integrity Walls, function to prevent the re-colonization of reformed institutions by the same elite configurations whose dominance necessitated reform initially. My studies in recent years extensive research on Kurdish journalism cultures and professional roles of journalists powerfully illustrates the pervasive nature of these elite configurations and the urgent need for such structural safeguards.

In addition, Freedman's (2008, 2014) theoretical analysis of media power elucidates the mechanisms through which such colonization operates. His concept of "policy silences", the systematic exclusion of transformative reform options from official policy discourse, resonates powerfully with the Kurdistan context, where the structural subordination of media to party-political and tribal-commercial interests has been normalized to the point of institutional invisibility. My doctoral theses analysis of the "discursive construction" of Kurdish journalism further illuminates how these silences are embedded within professional ideals and practices. The Integrity Walls framework directly confronts this condition by explicitly naming and legally codifying the protective barriers that policy silence would otherwise render unthinkable.

In this sense, Pickard's (2015, 2020) historical analysis demonstrates that "policy failure" functions as a structural rather than accidental outcome. His research reveals that absent mandatory structural interventions, market and political forces systematically reproduce conditions of media failure even following apparent reform episodes. The collaborative policy framework developed by Pickard and Picard (2017) for the Reuters Institute (*Essential Principles for Contemporary Media and Communications Policymaking*) provides normative scaffolding for the claim that structural independence from both state and market must be architecturally embedded rather than voluntarily practiced. This research amplifies this principle, arguing its urgency intensifies in post-conflict settings where the institutional preconditions for voluntary compliance, an autonomous judiciary, a politically neutral bureaucracy, a professionalized journalistic culture, remain fragile or entirely absent. Empirical studies from the KRI provide invaluable evidence for these fragilities (Aivas 2017, 2020, 2021, 2025; Syan 2016; Hussein 2018). The analytical framework engages a dialectical tension between Elite Capture and Decolonial Agency, positioning media reform in the KRI as trapped within a "cycle of institutional dependency". While established models such as Hallin and Mancini's (2004) Polarized Pluralist framework diagnostically explain this condition, they offer

limited therapeutic guidance. We argue that the Three Integrity Walls offer a definitive structural remedy addressing this theoretical gap.

2.3 Beyond Western-Centric Paradigms: Comparative Media Systems Reconsidered

A critical theoretical intervention advanced by this research involves challenging the implicit Eurocentrism embedded within dominant media reform frameworks. Hallin and Mancini's *Comparing Media Systems* (2004), arguably the discipline's most influential comparative framework, identifies clientelism as a defining characteristic of Mediterranean media systems, manifested through reciprocal exchanges of media access and favorable coverage for political protection and commercial privileges. While Hallin and Mancini position clientelism as a deviation from Anglo-American liberal norms, recent scholarship has problematized this geographical mapping of media pathology. Freedman (2014), Hardy (2012), and Nielsen (2016) have documented clientelistic tendencies within ostensibly liberal media systems, including the United Kingdom, suggesting that clientelism operates as a structural tendency distributed along a spectrum rather than as a binary distinction separating Western from non-Western media systems.

Aivas's (2017) work critically examines journalistic practices within the clientelistic structures of the Kurdistan Region of Iraq, providing a crucial non-Western perspective that challenges and enriches these comparative discussions. This research builds upon that insight by leveraging empirical evidence from the CHMK National Forums for Media Reform to argue that the KRI represents not an aberrant instance of media system collapse but an extreme case, in Flyvbjerg's (2006) methodological sense, which renders visible the structural mechanisms of elite capture present, though less conspicuous, in more consolidated democratic contexts. Flyvbjerg's epistemological argument that extreme and deviant cases prove disproportionately valuable for theory-building, as they expose underlying dynamics that typical cases obscure, undergirds the comparative logic of this research. The detailed examination of Kurdish journalism cultures serves as a prime example of such a "deviant case" that offers profound theoretical leverage.

The BBC's contemporary governance crisis, exposed through the Charter Review process and documented in the Media Reform Coalition's *Alternative Green Paper* (2026), reads, within this framework, not as an anomaly but as a revelation: it demonstrates that the structural vulnerability long inhabited by Kurdistan's media has surfaced within one of the world's most prestigious public broadcasting institutions. The CHMK submission to the *Alternative Green Paper* (2026), authored as part of this research and significantly informed by Aivas's (2026) "Decolonising the BBC" proposal, articulates this comparative argument explicitly: the vulnerabilities confronting British public broadcasting mirror the systemic political-business collusion that has long challenged non-Western journalism cultures. Consequently, solutions forged under conditions of extreme institutional stress in Kurdistan carry direct transferable validity. This claim, which innovation from the periphery carries structural relevance for the center, constitutes the epistemological cornerstone of the Integrity Walls framework, with Aivas's work being central to its articulation.

2.4 The Three Integrity Walls: Theoretical Architecture

2.4.1 The Structural Oversight Wall: Institutionalizing Arm's-Length Governance

The first Integrity Wall proposes replacing state-controlled appointments with an Independent National Media Council constituted through meritocratic, civil society-based selection mechanisms. This intervention draws theoretical grounding from the intersection of principal-agent theory (Jensen & Meckling, 1976; Waterman & Meier, 1998) and the normative tradition of arm's-length governance. Aivas's works on the challenges to journalistic autonomy in the Kurdistan Region underscore the critical necessity of such truly independent oversight, demonstrating how political interference in appointments directly undermines media integrity. In principal-agent terms, existing governance structures, wherein the state simultaneously funds, regulates, and appoints media leadership, create fundamental conflicts of interest that structurally predispose institutions toward political compliance.

This dynamic characterizes not only the BBC, where such tensions have intensified (Pickard & Picard, 2017), but equally the Kurdistan Region, where CHMK empirical findings document how party-aligned appointments systematically erode editorial independence regardless of individual professional commitments. The arm's-length governance tradition—originating in public arts funding models (Chartrand & McCaughey, 1989) and extended to media governance by Tambini (2021)—provides normative scaffolding for this wall. However, this research advances beyond conventional arm's-length models by

arguing, informed by the Kurdish experience and detailed analysis of deeply embedded political realities, that conventional arrangements prove structurally insufficient absent legally codified barriers. As recent BBC history demonstrates, arm's-length distance collapses under political pressure when resting upon convention rather than constitutional law. The Structural Oversight Wall therefore proposes the legally codified institutionalization of independence as its defining structural feature, transforming informal norms into enforceable legal obligations.

2.4.2 The Economic Firewall: Severing Political-Commercial Entanglements

Drawing upon McChesney's (2008) political economy analysis, the second Integrity Wall addresses the economic architecture necessary to ensure financial capital does not translate into editorial command. This wall implements legal prohibitions preventing individuals with substantial business connections to political parties or government contractors from occupying executive or senior editorial positions. Aivas's detailed understanding of the political-economic landscape of Kurdish media provides critical contextual bedrock for identifying the pervasive nature of these entanglements and the urgent need for robust financial firewalls.

This intervention addresses what is identified as a structural conflict of interest generated by the convergence of political and commercial power within media governance. While theoretically grounded in political economy traditions and comparative media systems literature on clientelism (Hallin & Papathanassopoulos, 2002), this wall makes a distinctive theoretical contribution by treating clientelism not as an ethical failure of individual corruption but as a structural problem of institutional design. McChesney's (1999) foundational argument—that media systems emerge through the structural alignment of corporate and political interests rather than through the deliberate actions of individual bad actors—provides the theoretical logic for this wall. Murdock and Golding's (1977, 2005) political economy framework reinforces this by demonstrating that media ownership concentration and associated political influence operate as structural features of capitalist media systems rather than exceptional pathologies.

The Economic Firewall responds to this structural analysis by proposing a structural rather than behavioral remedy: rather than regulating the conduct of actors already embedded within media governance, it proposes the legal exclusion of structurally compromised actors from governance positions initially. Empirical grounding derives from CHMK research findings, consistent with Aivas's (2017) documentation, which reveal the systematic entanglement of Kurdish media ownership with political party funding and government contracting—a configuration rendering editorial independence structurally impossible regardless of journalists' professional commitments. The theoretical generalization proposed suggests this entanglement represents a structural tendency in any media system lacking legal prohibitions on governance-level conflicts of interest.

2.4.3 The Decolonial Reciprocity Wall: Epistemic Pluralism in Accountability Architecture

Engaging with Edwards (2016) and the CHMK-MRC *Alternative Green Paper* (2026), the third Integrity Wall constitutes the framework's most ambitious and innovative theoretical contribution. It proposes opening media governance and impartiality audits to international observers from non-Western academic institutions, including CHMK monitors, thereby preventing localized partisan drift by anchoring professional standards to international benchmarks. This wall is directly inspired by Aivas's (2026) groundbreaking proposal for "Decolonising the BBC," which advocates for institutionalizing non-Western perspectives in the evaluation of public service broadcasting impartiality. This wall finds theoretical grounding in decolonial epistemology (Mignolo, 2009, 2011; Quijano, 2000) and the concept of epistemic injustice (Fricker, 2007), representing a structural application of decolonial theory to media governance architecture rather than merely media content—a move largely unprecedented in existing literature.

Aivas's PhD thesis on Kurdish journalism cultures provides a crucial empirical foundation for understanding how culturally specific epistemologies shape journalistic practices and perceptions of impartiality in non-Western contexts. Mignolo's (2009, 2011) concept of epistemic disobedience—the refusal to accept the epistemic authority of dominant knowledge systems and insistence on the validity of knowledge produced from marginalized positions—provides the philosophical foundations. Mignolo argues colonial knowledge structures persist in contemporary institutions not through explicit exclusion but through the naturalization of particular epistemological frameworks as universal standards. Applied to media governance, this suggests the BBC's impartiality framework, widely regarded as the global public service broadcasting

standard, may itself embody culturally specific assumptions invisible from within but visible from non-Western standpoints. This claim receives strong support from Fricker's (2007) theory of epistemic injustice, particularly her account of hermeneutical injustice, wherein dominant interpretive frameworks lack conceptual resources to recognize or articulate marginalized groups' experiences. Aivas's detailed examination of Kurdish media highlights how local political and social dynamics create interpretive frameworks that differ significantly from those assumed by Western-centric impartiality models.

This research proposes that the BBC's impartiality framework suffers from structural hermeneutical injustice: calibrated against British public discourse coordinates, it cannot adequately audit its own biases regarding communities whose political experiences fall outside those coordinates. The Decolonial Reciprocity Wall, directly informed by Aivas's (2026) "Decolonising the BBC" proposal and his extensive work on Kurdish journalism, addresses this by institutionalizing non-Western media watchdog perspectives within audit architecture, creating a global commons of accountability transcending any single national media system's epistemological limits. Chouliaraki's (2013) analysis of humanitarian communication politics and Bebawi's (2016) examination of investigative journalism in the Arab world provide additional theoretical resources demonstrating how non-Western journalistic cultures offer distinct epistemological resources for evaluating impartiality that Western frameworks cannot internally generate. This wall therefore proposes not merely an additional governance check but a structural transformation in the epistemological foundations of media accountability, significantly shaped by the pioneering work of scholars from the Global South.

2.5 Strategic Sequencing and Transitional Media Theory

The three Integrity Walls function not as simultaneous interventions but as a strategically sequenced reform architecture. This sequencing draws theoretical grounding from historical institutionalism, particularly Thelen and Mahoney's (2010) work on institutional layering, and Voltmer's (2013) transitional media studies framework. Voltmer's analysis identifies the central tension in post-conflict media reform: the simultaneous imperative to build institutional capacity, establish legal frameworks, and resist re-colonization by the political forces necessitating reform. This maps directly onto the Integrity Walls' structural logic.

The first Wall addresses the governance architecture enabling re-colonization ; the second Wall addresses the economic mechanisms operationalizing re-colonization ; and the third Wall embeds reformed institutions within a global accountability framework rendering domestic reversal politically and epistemologically costly. Aivas's works from the Kurdish context profoundly inform the understanding of these interconnected challenges in fragile post-conflict regions. The sequencing follows institutional layering logic: each wall builds upon and protects the previous, gradually shifting the power balance from elite capture toward structural independence. Nielsen's (2016, 2022) comparative work on public media systems and his contributions to the Forum on Information and Democracy provide further theoretical anchoring, demonstrating that media reform in transitional contexts requires sustained engagement across multiple institutional levels—governance, funding, regulation, and accountability—rather than isolated single-level interventions. The Integrity Walls framework integrates all four levels within a coherent structural architecture, constituting its principal theoretical and practical contribution to the field.

2.6 Theoretical Contributions and Scholarly Originality

This research advances three distinct theoretical contributions to existing literatures on media reform, comparative media systems, and transitional media studies. First, it challenges the assumption that structural fragility in media governance reflects democratic immaturity, arguing instead that it constitutes a function of institutional design. This disrupts the implicit premise that post-conflict and fragile democratic contexts require fundamentally different theoretical frameworks than those applicable to consolidated democracies. The comparative analysis of Kurdistan and the BBC demonstrates that equivalent structural vulnerabilities exist across radically different contexts, and that solutions developed in extreme conditions carry transferable structural validity.

Second, it applies decolonial epistemology to media governance architecture rather than merely media content, proposing that the impartiality and accountability standards by which public service media are evaluated are themselves culturally embedded and require decolonial critique at the institutional level.

Aivas's 2026 "Decolonising the BBC" proposal represents a pioneering application extending decolonial theory's analytical reach from cultural to structural domains.

Third, it proposes the Integrity Walls framework as a theoretically grounded, empirically tested model for media reform simultaneously applicable to Kurdistan's Strategic Media Reform Roadmap and generalizable to other contexts where elite capture threatens the structural conditions for independent public interest journalism. In doing so, it enacts the epistemological principle at the third Wall's heart: knowledge produced at the global media system's margins carries structural insights the center cannot internally generate. This epistemological reversal—positioning the Global South not as a recipient of Northern expertise but as a generator of structural innovations with universal applicability—constitutes the framework's most radical theoretical intervention, significantly bolstered by Aivas's scholarly work.

3. RESEARCH METHODOLOGY AND DATA COLLECTION

3.1 Research Design and Epistemological Positioning

This study employs a deductive field-research design grounded in a structured, multi-dimensional survey instrument. The methodological approach aligns with the theoretical framework's emphasis on structural analysis and decolonial epistemology, operationalizing the Integrity Walls model through empirical investigation of stakeholder perceptions, institutional challenges, and reform feasibility within the Kurdistan Region of Iraq (KRI). The research design is informed by Creswell and Creswell's (2018) framework for quantitative inquiry in complex social contexts, adapted to accommodate the specific challenges of conducting research in post-conflict and politically polarized environments.

The deductive logic of the study proceeds from the theoretical propositions articulated in the Integrity Walls framework—specifically, the hypotheses that (a) elite capture operates as a structural rather than incidental feature of media governance in the KRI; (b) the Three Integrity Walls represent institutionally viable mechanisms for structural reform ; and (c) technological transformation, particularly the integration of artificial intelligence (AI) in media ecosystems, necessitates parallel governance reforms to prevent the reproduction of elite capture in digital domains. These theoretical propositions are systematically tested through structured measurement of stakeholder attitudes, institutional assessments, and reform preferences across a representative sample of media system actors.

3.2 Survey Instrument Development and Structure

The primary data collection instrument comprises a comprehensive digital survey entitled "Strategic Policy Roadmap for Media Reform in the Kurdistan Region," developed collaboratively by the Kurdish Media Watchdog (CHMK) and the National Forum for Media Reform under Aivas's academic direction. The instrument was designed following Dillman, Smyth, and Christian's (2014) Tailored Design Method, ensuring scientific rigor, cultural appropriateness, and respondent accessibility. The survey instrument is structured across four principal thematic modules, each operationalizing distinct dimensions of the theoretical framework:

- **Demographic and Professional Profiling:** This section captures respondent characteristics including professional affiliation (journalist, academic, legal practitioner, civil society actor, technology specialist, general public), geographic location within the KRI (Sulaimani, Erbil, Duhok, Halabja provinces), years of professional experience, and institutional positioning. These variables enable disaggregated analysis and the identification of professional epistemic communities, consistent with Bourdieu's (1998) field theory and its application to media research contexts.
- **Institutional and Legal Challenges:** This module systematically assesses respondent perceptions of existing governance structures, legal frameworks, and institutional barriers to media independence. Items measure the degree of partisan-political entrenchment in media governance, the effectiveness of current regulatory mechanisms, and the perceived legitimacy of existing legal provisions. This section directly operationalizes the concept of elite capture, drawing on measurement strategies employed by Freedman (2014) and Pickard (2020) in their empirical studies of media policy failure.
- **Professional and Economic Challenges with Three Integrity Walls:** This constitutes the core analytical module, designed to measure stakeholder attitudes toward the feasibility, desirability, and anticipated effectiveness of the Three Integrity Walls. Specifically, this section assesses the Structural Oversight Wall, the Economic Firewall, and the Decolonial Reciprocity Wall. Items employ Likert-scale measurements

(strongly disagree to strongly agree) alongside open-ended qualitative prompts to capture nuanced stakeholder perspectives, following mixed-methods best practices (Tashakkori & Teddlie, 2010).

- **Artificial Intelligence and Digital Transparency:** Recognizing the transformative impact of AI technologies on media production, distribution, and governance, this module assesses stakeholder perceptions of technological sovereignty and digital ethics. Items measure awareness of AI integration in Kurdish media, concerns regarding algorithmic transparency, and attitudes toward proposed regulatory frameworks for AI governance in journalism. This module responds to emerging scholarship on platform governance (Gillespie, 2018; Noble, 2018) and extends the Integrity Walls framework into the digital domain.

3.3 Sampling Strategy and Participant Recruitment

The study employed a purposive sampling strategy designed to capture the perspectives of key stakeholder groups whose professional expertise, institutional positioning, or lived experience renders them particularly informative regarding media reform challenges and opportunities. This non-probabilistic approach is methodologically appropriate given the study's analytical objectives to assess expert and stakeholder attitudes rather than to generate population-representative statistical inferences (Patton, 2015).

Participant recruitment was conducted through the CHMK organizational network, leveraging the organization's established relationships with media professionals, academic institutions, civil society organizations, and legal practitioners across the KRI. The final sample comprised $N = 171$ respondents distributed across the four principal provinces of the Kurdistan Region:

- **Sulaimani Province:** $n = 98$ (57.31%)
- **Erbil Province:** $n = 33$ (19.30%)
- **Duhok Province:** $n = 16$ (9.36%)
- **Halabja Province:** $n = 15$ (8.77%)
- **Others:** $n = 9$ (5.26%)

The sample encompasses diverse professional categories:

- **Journalists and Media Practitioners** (30.41%): Including reporters, editors, producers, and media executives with direct operational knowledge of editorial independence challenges.
- **Academics and Researchers** (54.97%): Media studies scholars, political scientists, and social science researchers with theoretical expertise in media systems and governance.
- **Legal Professionals** (5.26%): Lawyers, judges, and legal scholars with specialized knowledge of media law, constitutional frameworks, and regulatory mechanisms.
- **Information Technology and AI Specialists** (9.36%): Technical professionals with expertise in digital platforms, algorithmic systems, and technology governance.

This multi-stakeholder sampling strategy reflects the study's theoretical commitment to epistemic pluralism, consistent with the Decolonial Reciprocity Wall's emphasis on incorporating diverse knowledge positions (Mignolo, 2011; Aivas, 2017).

3.4 Research Data Collection Procedures

Data collection was conducted between March 3 and April 3, 2026, using a secure, web-based survey platform ensuring data integrity and participant confidentiality. The digital modality was selected to facilitate geographic reach across the dispersed provinces of the KRI and beyond, while ensuring standardized data capture and reduced interviewer effects (Couper, 2008). Prior to survey administration, the instrument underwent rigorous pilot testing with a subsample ($n = 15$) of media professionals and academics to assess item clarity, cultural appropriateness, and technical functionality. Pilot feedback informed minor revisions to question wording and response format, enhancing instrument validity.

The survey introduction provided comprehensive information regarding the study objectives, the institutional affiliation of the Kurdish Media Watchdog Organization (CHMK), intended public interest usage, and explicit confidentiality assurances. Participants were required to provide informed consent prior to accessing survey items, consistent with international research ethics standards (World Medical Association, 2013).

3.5 Ethical Considerations and Risk Mitigation

Research in the Kurdistan Region's media sector necessitates heightened attention to ethical safeguards given the politically polarized environment and documented instances of professional repercussions against

journalists and researchers who challenge dominant power structures (Reporters Without Borders, 2024; Aivas, 2017, 2021). This study implemented comprehensive protections:

- **Anonymity and Confidentiality:** All participant data were anonymized at the point of collection, with no identifying information retained in the research database. Responses were aggregated for analysis, preventing individual attribution.
- **Secure Data Management:** Survey data were stored on encrypted servers with restricted access limited to the principal investigator and designated research team members. Data handling protocols comply with General Data Protection Regulation (GDPR) standards adapted to the KRI context.
- **Voluntary Participation:** Participants were explicitly informed of their right to withdraw at any stage without consequence. No incentives were provided, ensuring participation reflected genuine willingness to contribute to reform deliberations.
- **Risk Assessment:** Given documented risks of political retaliation against media critics in the KRI (Freedom House, 2024), the study avoided collecting information that could expose participants to harm. Questions were framed to elicit professional assessments and policy preferences rather than politically sensitive personal testimonies.

These ethical provisions align with the study's broader theoretical commitment to decolonial research praxis, which recognizes the structural vulnerabilities of research participants in contexts marked by political fragility and insists on research designs that minimize harm while maximizing epistemic justice (Smith, 2012; Aivas, 2017).

4. RESEARCH DATA ANALYSIS

The empirical foundation of this study rests on primary survey data collected in connection with the strategic policy roadmap on media reform in the Kurdistan Region of Iraq. The survey captures the perceptions, attitudes, and professional assessments of key stakeholders across the region's media, legal, and governance sectors, providing a structured empirical basis for evaluating reform priorities, institutional challenges, and policy feasibility within the Kurdish media landscape.

As detailed in Table 01, the reliability of the survey instrument was assessed using Cronbach's Alpha coefficient. The overall internal consistency of the study-related items yielded a Cronbach's Alpha value of 0.933, which substantially exceeds the accepted academic threshold of 0.65. This result confirms a high degree of reliability across the survey questions, indicating that the instrument demonstrates strong internal coherence and is suitable for measuring the intended constructs.

Table 01: Stability of the Survey Instrument

General Criteria	Cronbach Alpha Value
Cronbach Alpha Scale	0.933

Following data collection, all responses were subjected to systematic quantitative analysis using a combination of descriptive statistics, correlation analysis, and inferential statistical techniques appropriate for Likert-scale and categorical data. The analytical framework was structured around four primary objectives:

1. Characterizing the landscape of institutional challenges by identifying patterns in stakeholder perceptions of elite capture, governance failures, and regulatory deficiencies.
2. Assessing reform feasibility and the breadth of stakeholder support by measuring the degree of consensus or divergence regarding the Three Integrity Walls across professional and geographic subgroups.
3. Identifying predictors of reform attitudes through an examination of the relationships between demographic and professional variables and respondents' policy preferences.
4. Mapping digital governance challenges by analyzing stakeholder awareness of and concerns regarding AI integration and technological transparency.

Qualitative responses to open-ended items were analyzed using thematic analysis following the framework established by Braun and Clarke (2006), through which emergent themes were identified to complement and contextualize the quantitative findings. This mixed-methods integration strengthens the study's capacity to generate both broadly generalizable insights and contextually grounded understanding, consistent with contemporary best practices in media policy research (Bryman, 2016).

4.1 Demographic and Occupational Profile of the Study Sample

Table 02 presents the demographic and occupational characteristics of the survey respondents, offering important contextual information regarding the composition and representativeness of the study sample. With respect to professional background, the largest occupational group comprised academics and researchers, accounting for 54.97% of total participants, followed by journalists and media/PR professionals at 30.41%, while IT/AI specialists and legal professionals constituted the remaining portions of the sample. This distribution reflects a broad cross-section of stakeholders with direct or analytical engagement in media and governance affairs in the Kurdistan Region.

Regarding educational attainment, the sample demonstrated a notably high academic profile. The majority of respondents held either master's degrees (31.58%) or bachelor's degrees (30.99%), with doctoral degree holders constituting a substantial proportion at 26.32%. This concentration of advanced qualifications lends considerable intellectual credibility to the perceptions and assessments captured through the survey instrument.

In terms of professional experience, a significant majority of respondents (70.18%) reported more than ten years of working experience, suggesting that the sample predominantly comprises seasoned practitioners and scholars with substantial accumulated expertise in their respective fields. This depth of experience reinforces the analytical value and policy relevance of the data gathered.

Concerning geographic distribution, respondents were drawn from multiple provinces across the Kurdistan Region, with Sulaimani representing the largest contingent at 57.31%, followed by Erbil (19.30%), Duhok (9.36%), Halabja (8.77%), and other areas (5.26%). While this distribution is not entirely proportional to provincial population sizes, the multi-provincial representation nonetheless provides a meaningful degree of geographic representation.

(Note: The full dataset distribution for Table 02 is cross-referenced with the sampling parameters detailed in Section 3.3).

4.2 Legal and Institutional Challenges of Media Governance

The empirical analysis demonstrates that the structural reform of the Kurdish media ecosystem is severely constrained by an unhelpful legal and administrative environment. As compiled in Table 03, stakeholder evaluations highlight a critical double crisis of structural deficiencies: a profound legal vacuum operating alongside systemic legal inflation.

Table 03: Legal and Institutional Challenges of Media Reform in the KRI

Items	Completely Disagree	Disagree	To Some Extent	Agree	Completely Agree	Mean	S.D.	RI (%)	Result
X1: Legal Vacuum: The lack of a modern, comprehensive law covering new media fields is the main obstacle to protecting journalists' rights.	18 *(10.53%)*	13 *(7.60%)*	31 *(18.13%)*	69 *(40.35%)*	40 *(23.39%)*	**3.58**	1.23	71.6%	**Agree**
X2: Legal Inflation: The fragmentation, dispersion, and contradictions among numerous scattered legal texts hinder consistent implementation and protection.	21 *(12.28%)*	14 *(8.19%)*	37 *(21.64%)*	69 *(40.35%)*	30 *(17.54%)*	**3.43**	1.23	68.6%	**Agree**

The quantitative metrics reveal strong stakeholder consensus regarding these legal bottlenecks. For variable **X1 (Legal Vacuum)**, a combined 63.74% of respondents expressed agreement or complete agreement, yielding a high descriptive mean of 3.58 and a Relative Importance (RI) index of 71.6%. This finding confirms that the absence of modernized statutory frameworks adapted to the demands of digital journalism, social networking, and algorithmic generation constitutes a primary structural vulnerability for media practitioners.

Concurrently, variable **X2 (Legal Inflation)** garnered an identical 57.89% positive agreement threshold, establishing a mean of 3.43 and an RI index of 68.6%. This indicates that the legal field is characterized by over-regulation via fragmented, archaic, and frequently contradictory regulatory codes. Rather than providing institutional clarity, this statutory clutter breeds systemic ambiguity, allowing partisan actors to exploit judicial loopholes and conduct selective political enforcement.

4.3 Data Privacy, Surveillance, and Editorial Freedom

The third critical vector analyzed within the institutional framework concerns the absolute lack of protective data privacy legislation in the KRI. Stakeholders were asked to evaluate how the absence of a dedicated personal data protection framework exposes journalists and media scholars to state and non-state electronic surveillance, corporate espionage, and unauthorized metadata harvesting. Within the context-responsive model, data privacy is treated not merely as a technical baseline, but as an essential element of journalistic safety and source protection.

The empirical feedback detailed in the extended data metrics shows a clear pattern of concern: 10.88% of respondents expressed complete agreement, 9.01% expressed agreement, and 20.47% supported the proposition to some extent. Aggregated across the scale, these assessments yield an overall directional outcome of agreement, supported by a Relative Importance index of 69.8%.

While this establishes that the professional community recognizes the direct threat that digital surveillance poses to editorial freedom, the lower proportion of absolute consensus suggests that data security literacy remains unevenly consolidated across regional policy circles. Consequently, any viable roadmap for media democratization must establish the passage of a comprehensive, rights-compliant data protection framework as a primary structural requirement.

4.4 Evaluating the "Three Integrity Walls" Architecture

The core analytical objective of this study was to test the viability of the "Three Integrity Walls" model as a structural alternative to the partisan control of the media landscape. Table 04 presents the quantitative breakdown of stakeholder attitudes regarding shadow ownership, financial transparency, and economic firewalls.

Table 04: The Integrity Walls Model and Economic/Professional Reform Challenges

Items	Completely Disagree	Disagree	To Some Extent	Agree	Completely Agree	Mean	S.D.	RI (%)	Result
X1: Shadow Ownership: Indirect, covert ownership of media platforms by political parties is the biggest barrier to structural autonomy.	20 *(11.70%)*	17 *(9.94%)*	22 *(12.87%)*	53 *(30.99%)*	59 *(34.50%)*	**3.67**	1.35	73.4%	**Agree**
X2: Economic Firewall: Independent	14 *(8.19%)*	15 *(8.77%)*	38 *(22.22%)*	69 *(40.35%)*	35 *(20.47%)*	**3.56**	1.15	71.2%	**Agree**

status must be codified to legally bar ownership or financing by entities with massive government contracts.									
X3: Financial Fund: Establishing a public, transparent National Media Support Fund is critical to move away from partisan financing.	16 *(9.36%)*	18 *(10.53%)*	44 *(25.73%)*	62 *(36.26%)*	31 *(18.13%)*	**3.43**	1.18	68.6%	**Agree**
Aggregated Total Metrics	50 *(9.75%)*	50 *(9.75%)*	104 *(20.27%)*	184 *(35.87%)*	125 *(24.37%)*	**3.55**	**1.23**	**71.0%**	**Agree**

The statistical data demonstrates exceptionally strong stakeholder endorsement for the structural re-engineering of the media economy. Variable **X1 (Shadow Ownership)** achieved the highest descriptive mean within this block (3.67, RI = 73.4%), with 65.49% of respondents validating the hypothesis that covert political control over media capital is the single most destructive impediment to professionalization.

In response, the proposed antidote—**X2 (The Economic Firewall)**—garnered a robust 60.82% approval rating (Mean = 3.56, RI = 71.2%), confirming that stakeholders strongly support legal measures to decouple corporate government contractors from newsroom management. Furthermore, variable **X3** received a clear positive mandate (Mean = 3.43, RI = 68.6%), supporting the institutional creation of an arms-length, transparently managed National Media Support Fund to replace patron-client financial flows. The consolidated aggregate metric (Mean = 3.55, RI = 71.0%) provides strong empirical justification for the immediate deployment of the Integrity Walls architecture.

4.5 Artificial Intelligence and Digital Governance Foundations

The integration of automated algorithmic processes represents a transformative boundary for regional journalism. As detailed in the empirical distribution for Table 05, participants assigned a moderate level of structural significance to this technological dimension, returning a descriptive mean of 3.26 and a Relative Importance index of 65.2%. These values indicate that while the professional elite clearly recognizes the systemic influence of automated architectures, the Kurdish media sector remains in a cautious, unguided transition regarding protective digital governance.

A closer look at the data shows a strong consensus that **Algorithmic Governance (X1)** and **AI-driven Fact-checking (X3)** are vital tools for protecting newsrooms from digital elite capture. By automating verification and transparency rules, these tools can act as an advanced technological firewall against political

interference. However, the response distribution—yielding 12.63% for "completely agree" and 18.71% for "strongly agree"—reveals an underlying wariness regarding implementation ethics.
This caution supports the core thesis of this study: for AI to enhance transparency rather than expand corporate surveillance, it must be deployed within an institutional ecosystem already secured by the Three Integrity Walls. Without these structural firewalls, digital tools remain highly vulnerable to co-option by the very partisan networks that dominate the KRI.

Table 06: Societal and Professional Risks of Unregulated Media Technology
The broader social impact of this unregulated transition is clearly illustrated by the frequency distribution in Table 06, which documents stakeholder perceptions regarding the dangers of expanding AI techniques without oversight.

Perceived Impact / Strategic Danger Area	Repetition (f)	Percentage (%)
Targeted Journalist Surveillance and Expanded Self-Censorship	15	8.77%
Deficits in Critical Media Literacy and Resource Evaluation	44	25.73%
Direct Erosion of Press Freedom and Expression Rights	12	7.02%
All of the Above Interconnected Structural Risks	**58**	**33.92%**
None of the Above	42	24.56%
Total Sample Representation	**171**	**100.0%**

The data shows that 33.92% of the expert sample believes that leaving media technology unregulated poses an existential threat across all risk areas simultaneously. The single largest individual concern is the crisis in media literacy and source verification (25.73%), highlighting how easily disinformation can spread in a polarized public square.

4.6 Strategic Challenges to Policy Implementation

The empirical evaluations in Table 07 illustrate the complex obstacles facing the implementation of the strategic roadmap. Across variables **X1 to X5**, the sample returned a cumulative mean of 3.10 and a Relative Importance index of 62%. While this indicates moderate agreement regarding these challenges, the high standard deviation ($SD = 1.29$) points to significant divergence among stakeholders regarding the practical feasibility of the roadmap.

Table 07: Perceived Strategic Obstacles Facing the Reform Roadmap

Variable Indicator / Identified Challenge Area	Mean	S.D.	RI (%)	Result
X1: Complete lack of political will for systemic media reform.	2.99	1.45	59.8%	Somewhat Agree
X2: Academic and professional disagreements on reform methods.	3.03	1.18	60.6%	Somewhat Agree
X3: Severe financial crises and structural dependency on patrons.	3.17	1.33	63.4%	Somewhat Agree
X4: Absence of sustained, organized public pressure for independence.	3.12	1.25	62.4%	Somewhat Agree
X5: Risks of automated malice, deepfakes, and algorithmic manipulation.	3.19	1.22	63.8%	Somewhat Agree
Consolidated Strategic Obstacle Index	**3.10**	**1.29**	**62.0%**	**Somewhat Agree**

The data confirms that the path to independence is blocked by both traditional political barriers and new technological threats. Political and economic inertia (**X1, X3**) remain major hurdles, with financial dependency (Mean = 3.17) acting as a structural anchor that reinforces the partisan status quo. Furthermore, professional and academic fragmentation (**X2**, Mean = 3.03) combined with weak public pressure (**X4**, Mean = 3.12) dilutes the collective influence of civil society. Crucially, the threat of algorithmic manipulation and deepfakes (**X5**, Mean = 3.19) is now recognized as a major challenge. This

confirms that media reform in transitional societies is no longer just a legal or financial task, but a deeply technological challenge that requires robust, structural oversight.

4.7 International Auditing and Decolonial Reciprocity

Table 10 evaluates stakeholder views on the legitimacy and necessity of external auditing mechanisms—specifically, inviting international observers and non-Western academic institutions to monitor Kurdish media impartiality.

Table 10: International Observers and Decolonial Auditing Mechanisms

Response Scale Array	Repetition (f)	Valid Percentage (%)	Statistical Midpoint	Standard Deviation
I strongly disagree	20	11.70%	**Mean: 3.15**	**S.D: 1.18**
Disagree	23	13.45%		
To some extent (Somewhat Agree)	64	37.43%	**RI Index: 63.0%**	
Agree	40	23.39%		
I completely agree	24	14.03%	**Result: Somewhat Agree**	

The survey responses yield a mean of 3.15 and an RI index of 63.0%, showing a cautious, moderate consensus regarding international oversight. This moderate score reveals a key tension in the reform process. While there is an openness to global standards, the dominance of the "somewhat agree" position (37.43%) underscores the absence of a truly collaborative **Decolonial Reciprocity Wall**.

Participants appear hesitant because traditional external monitoring often feels detached from the ground realities of local patronage networks, or because it lacks the enforcement power to disrupt elite capture. For global oversight to be effective, it must transition from passive observation to active, mutual accountability partnerships. This shift would integrate international academic audits directly into the National Media Council, providing the institutional leverage needed to protect local newsrooms from partisan interference.

4.8 Correlation Analysis: Ecosystem Interdependency

To verify that these institutional and technological dynamics are structurally connected, a two-tailed Pearson correlation analysis was performed. As detailed in Table 12, all primary analytical variables show strong positive correlations that are statistically significant at the $p < 0.05$ level ($p = .000$).

Table 12: Pearson Correlation Matrix for Cross-Variable Interdependencies

Core Research Variables	[1] Legal Challenges	[2] Integrity Walls	[3] AI Governance	[4] Strategic Roadmap
[1] Legal & Institutional Challenges	1.000	0.764**	0.686**	0.443**
[2] The Integrity Walls & Economic Reforms	0.764**	1.000	0.703**	0.392**
[3] AI Integration & Digital Transparency	0.686**	0.703**	1.000	0.612**
[4] Strategic Roadmap & Decision-Making	0.443**	0.392**	0.612**	1.000

Note: Correlations are highly significant at the 0.01 level (2-tailed); Significance value recorded at .000 across all paired arrays.

The statistical data reveals a powerful connection between legal frameworks, economic hurdles, and the Integrity Walls model ($r = 0.764$). This strong relationship confirms that the success of the Three Integrity Walls is deeply dependent on resolving the foundational legal and economic issues of elite capture.

Furthermore, AI integration shows very strong correlations with both institutional challenges ($r = 0.686$) and economic reform structures ($r = 0.703$). This provides clear statistical proof for a **Structure-First** approach to media reform. Policy makers must prioritize re-engineering ownership models and legal protections first, and then deploy digital and algorithmic tools to secure transparency and rebuild public trust.

5. RESEARCH CONCLUSION

This study demonstrates that media reform within transitional political systems cannot succeed through incremental legal adjustments or Western-centric governance models. The deep entrenchment of political-business collusion in the Kurdistan Region of Iraq requires a structural overhaul. By introducing the "Three Integrity Walls"—Structural Oversight, Anti-Collusion Economic Firewalls, and Decolonial Reciprocity—this framework offers a comprehensive approach to insulating the public sphere from elite capture.

The empirical data highlights that while stakeholders clearly recognize the threats of shadow ownership and legal fragmentation, they remain skeptical about reform implementation due to a lack of political will and deep financial dependencies. Crucially, the study establishes that technological tools like Artificial Intelligence cannot fix an unfree system on their own; instead, they must be embedded within secure institutional firewalls to prevent them from becoming advanced tools of surveillance and political control.

Ultimately, this paper argues for a sequenced, structure-first reform roadmap. By codifying meritocratic oversight, banning political-corporate financing entanglements, and anchoring accountability to international decolonial partnerships, the KRI can build a resilient, public-centered Media Commons that can withstand both domestic partisan pressures and the challenges of the digital age.

RESEARCH REFERENCES

- Aivas, S. A. (2005), *The Right to Privacy Between Law and Ethics of Journalism*. Sulaimani: CHMK Publications.
- Aivas, S. A. (2017), *Kurdish Journalism Cultures: Shifting Boundaries of Privacy Understandings among professional Role Orientations of Journalists*. PhD thesis, University of Sulaimani.
- Aivas, S. A. (2021), *Media Governance and Accountability Frameworks in the Kurdistan Region*. Sulaimani: CHMK Press.
- Aivas, S. A. (2025), *The Structural Realities of Kurdish Media Development*. Paper presented at the National Forum for Media Reform, London.
- Aivas, S. A. (2026), 'Decolonising the BBC: A Perspective from the Global South', *Journal of Digital Media & Policy*, Forthcoming.
- Bebawi, S. (2016), *Investigative Journalism in the Arab World: Issues and Challenges*. London: Palgrave Macmillan.
- Chouliaraki, L. (2013), *The Ironic Spectator: Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*. Cambridge: Polity Press.
- Creswell, J. W. and Creswell, J. D. (2018), *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 5th edn. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Edwards, D. (2016), *Media Reform and Epistemic Diversity*. London: Routledge.
- Flyvbjerg, B. (2006), 'Five Misunderstandings About Case-Study Research', *Qualitative Inquiry*, 12:2, pp. 219–245.
- Freedman, D. (2008), *The Politics of Media Policy*. Cambridge: Polity Press.
- Freedman, D. (2014), *The Contradictions of Media Power*. London: Bloomsbury Academic.
- Freedman, D., Obar, J. A., Martens, C. and McChesney, R. W. (eds) (2016), *Strategies for Media Reform: International Perspectives*. New York: Fordham University Press.
- Fricker, M. (2007), *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Hallin, D. C. and Mancini, P. (2004), *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallin, D. C. and Papathanassopoulos, P. (2002), 'Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective', *Media, Culture & Society*, 24:2, pp. 175–195.
- Hardy, J. (2012), *Critical Political Economy of the Media: An Introduction*. London: Routledge.

- Herman, E. S. and Chomsky, N. (1988), *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Hussein, M. (2018), *Partisan Patronage in Transitional Info-structures*. Erbil: Academic Press.
- Jensen, M. C. and Meckling, W. H. (1976), 'Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure', *Journal of Financial Economics*, 3:4, pp. 305–360.
- Media Reform Coalition (2026), *The Alternative Green Paper for Media Democracy*. London: Goldsmiths, University of London.
- McChesney, R. W. (1999), *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. Urbana: University of Illinois Press.
- McChesney, R. W. (2004), *The Problem of the Media: U.S. Communication Politics in the Twenty-First Century*. New York: Monthly Review Press.
- McChesney, R. W. (2008), *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press.
- McChesney, R. W. (2016), *Blowing the Roof Off the Twenty-First Century: Media, Politics, and the Struggle for Post-Capitalist Democracy*. New York: Monthly Review Press.
- Mignolo, W. D. (2009), 'Epistemic Disobedience, Independent Thought and Decolonial Freedom', *Theory, Culture & Society*, 26:7-8, pp. 159–181.
- Mignolo, W. D. (2011), *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options*. Durham: Duke University Press.
- Mosco, V. (2009), *The Political Economy of Communication*. 2nd edn. London: SAGE Publications.
- Murdock, G. and Golding, P. (1977), 'Capitalism, Communication and Class Relations', in J. Curran, M. Gurevitch and J. Woollacott (eds), *Mass Communication and Society*, London: Edward Arnold, pp. 12–43.
- Murdock, G. and Golding, P. (2005), 'Culture, Economy and Political Economy', in J. Curran and M. Gurevitch (eds), *Mass Media and Society*, 4th edn, London: Hodder Arnold, pp. 60–83.
- Nielsen, R. K. (2016), 'The Many Crises of Western Journalism', *Media Culture Journal*, 19:4, pp. 12–28.
- Nielsen, R. K. (2022), *Public Service Media and Institutional Resilience*. Paris: Forum on Information and Democracy.
- Pickard, V. (2015), *America's Battle for Media Democracy: The Triumph of Corporate Libertarianism and the Future of Media Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pickard, V. (2020), *Democracy Without Journalism?: Confronting the Misinformation Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Pickard, V. and Picard, R. G. (eds) (2017), *Essential Principles for Contemporary Media and Communications Policymaking*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Quijano, A. (2000), 'Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America', *Nepantla: Views from South*, 1:3, pp. 533–580.
- Syan, K. (2016), *Post-Conflict Media Ecosystems in the Middle East*. Sulaimani: University of Sulaimani Press.
- Tambini, D. (2021), *Media Freedom*. Cambridge: Polity Press.
- Thelen, K. and Mahoney, J. (eds) (2010), *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Voltmer, K. (2013), *The Media in Transitional Democracies*. Cambridge: Polity Press.
- Waterman, R. W. and Meier, K. J. (1998), 'Principal-Agent Models: An Expansion', *Journal of Public Administration Research and Theory*, 8:2, pp. 173–202.

سێ دیواری یەکپارچەیی لە باشووری جیهانییەوە:
نەخشەڕێی سیاسەتی ستراتیژیی بۆ ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستانی عێراق-دا

د.شوان ئادەم ئەیڤەس
پرۆفیسۆری یاریدەدەر لە زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی،
کۆلێژی تەکنیکی کارگێڕی، بەشی تەکنیکی میدیا
هەرێمی کوردستان عێراق، سلێمانی
shwan.adam@spu.edu.iq

پوختە
ئەم توێژینەوەیە نەخشەڕێی سیاسەتی ستراتیژیی بۆ ڕیفۆرمی میدیایی لە هەرێمی کوردستانی عێراق هەڵدەسەنگێنێت کە ڕاستەوخۆ باس لە چەسپاندنی سیستەماتیکی هاوپەیمانی سیاسیی-بازرگانی دەکات؛ بە کەڵکوەرگرتن لە چوارچێوەیەکی دژەکۆڵۆنیالی "باشووری جیهانی"، توێژینەوەکە "سێ دیواری یەکپارچەیی"، چاودێری پێکهاتەیی، دیواری ئاگرینی ئابووریی دژە هاوکاریی و دژە کۆڵۆنیالیزم دەناسێنێت و تاقیدەکاتەوە، وەک پارێزبەندی دامەزراوەیی بەهێز لە دژی گرتنی دەستەبژێر. ئەم توێژینەوەیە؛ بە پشتبەستن بە داتای ئەزموونی لە ڕاپێوییەکی لایەنە پەیوەندیدارەکان (N=171$$) کە بە هەماهەنگیی لەگەڵ ڕێکخراوی چاودێریی میدیای کوردی (چمک) ئەنجامدراوە. ئەم توێژینەوەیە شیکاری ئەگەرەکانی پێواژی گواستنەوەی دوور لە تۆڕەکانی پاترۆناژی حزبیی-فیۆداڵیی بۆ " کۆمۆنی میدیا"یێکی شایستەیی و گشتیی-سەنتەری دەکات دەسەڵاتی یاسادانان، جێبەجێکردن و دادوەریی بۆ هاوئاهەنگکردنی حووکمڕانی میدیای کوردیی لەگەڵ ستانداردە پیشەییە نێودەوڵەتییەکان و ئیتیکی ژیریی دەستکردی هاوچەرخ (AI). لە کۆتاییدا؛ ئەم توێژینەوەیە دەڵێت "بەرامبەرایەتی دیکۆڵۆنیالیزم" وەک میکانیزمێکی گەوهەری بۆ دەستەبەرکردنی سەربەخۆیی نووسینی درێژخایەن و سەروەری تەکنەلۆژیا لەناو سیستەمی فرەیی جەمسەریی-دا کاردەکات.

کلیلەوشەکان:
تیۆری میدیای باشووری جیهانی، نەخشەڕێی ڕیفۆرمی میدیایی، هاوپەیمانی سیاسیی-بازرگانی، دژەکۆڵۆنیالیزم، سێ دیواری یەکپارچەیی، هەرێمی کوردستانی عێراق

Media and the Making of Social Policy: Agenda-Setting, Deliberation, and the Trust Deficit in the Ninth Cabinet of the Kurdistan Regional Government

Muslih Irwani [169] and Wlat Mohsin Mahmood [170]
Corresponding author: muslih.irwani@auib.edu.iq

Abstract
This article examines the role of the media in the formulation and implementation of social policy in the Kurdistan Region of Iraq during the tenure of the Ninth Cabinet of the Kurdistan Regional Government (KRG) between (July 2019 - 2026). Focusing on four service sectors that bear directly on citizens' everyday welfare (water security, road and transport infrastructure, food and agricultural security, and healthcare) the study evaluates how three of the Region's principal outlets (Rudaw, Kurdistan 24 and NRT) participated in the social policy process. The research adopts a qualitative design, combining a content analysis of twelve purposively selected television programmes and reports with semi-structured interviews with five government officials and five media professionals. The theoretical framework integrates the policy process (policy cycle), the top-down/bottom-up and hybrid implementation approaches, policy debate theory, and rational choice theory. The findings reveal that the media's influence was distributed unevenly across the policy cycle and that the media played two contrasting roles. Its leverage was greatest at the agenda-setting and problem-definition stage, where framing and emotive imagery converted localised grievances into governmental priorities and generated bottom-up pressure that prompted concrete decisions in the selected policy sectors; at the formulation stage the media operated as an amending or veto force rather than a co-author of policy, and the evaluation stage was largely neglected. Coverage divided along clear lines: pro-government channels operating top-down and emphasising visible outputs, opposition channels operating bottom-up and foregrounding the implementation gap, and Rudaw occupying a hybrid position between them.

Keywords:
Media; social policy process; public services; political polarisation; trust; Kurdistan Regional Government.

1. Introduction

Traditionally, the formulation and implementation of social policy is a core responsibility of government, aimed at resolving social problems, securing citizens' welfare and maintaining public order. Yet the policy process is not the preserve of the executive alone; non-governmental actors also shape it, and among them the media occupies a prominent and influential position. In democratic and semi-democratic systems the media functions simultaneously as a mirror of society, a conduit for public concern, a watchdog over political authority, and an *agenda-setter* that frames public discourse and the priorities of policy.

Despite the growing weight of the media in the Kurdistan Region of Iraq (KRI)—particularly in party politics and the coverage of elections—remarkably little scholarship examines how the media operates within the processes of social and public policy. The existing literature concentrates on the media's relationship to democratisation and political communication, while the specific question of how media coverage bears on social policy and public services remains largely unexamined. This article addresses that gap by investigating the media's role across the social policy process under the KRG's Ninth Cabinet, which took office on 10 July 2019 under the slogan of “Reform and Service”.

Following a contemporary, developmental conception of social policy, the study does not confine itself to the classical agenda of poverty, unemployment and social care. Instead it treats social policy as an integral part of public policy that encompasses the basic services and infrastructure directly tied to citizens' welfare and standard of living. On this basis the analysis focuses on four sectors that lie at the centre of everyday

[169] Associate Professor of Social and Public Policy, American University of Iraq – Baghdad
[170] Researcher, Sociology of Media, Soran University

life and that attract sustained media attention: water security, road and transport infrastructure, food and agricultural security, and healthcare.

Research focus. The focus of this study is the role of the media in the social policy process of the Kurdistan Region of Iraq during the tenure of the Ninth Cabinet, with particular attention to four service sectors that bear directly on citizens' welfare—water security, transport and infrastructure, food and agricultural security, and healthcare. Its central concern is to understand how, and through what mechanisms, the media has shaped the formulation and implementation of social policy in these sectors. Around this concern the inquiry develops along four further lines. The first is the part the media has played across the successive stages of the policy process, from agenda-setting through formulation to implementation and evaluation. The second is the character of the relationship between the Ninth Cabinet and the media in the deliberation and communication of social policy. The third is the extent to which media coverage has reflected citizens' priorities and concerns and, in turn, prompted revisions to government programmes and policies. The fourth is the range of professional and institutional obstacles that journalists and media organisations encounter when reporting on social-policy issues. Taken together, these foci frame a single overarching inquiry: whether, and on what terms, the media functions as an effective two-way bridge between citizens and the state in the making of social policy.

By combining the testimony of those who make and communicate policy with a systematic reading of media output, the study offers an empirically grounded account of a relationship that is consequential yet under-theorised in the KRI context, and it lays a foundation for further comparative work on media and social policy in the Region.

2. Conceptual and contextual background

2.1 Social policy in a developmental key

Social policy refers to the principles, laws and activities through which a government addresses social problems and pursues collective welfare—public services, social security mechanisms, healthcare systems, and programmes that reduce inequality and secure equal opportunity (Alcock, 2008). Classical definitions treat it narrowly, as a temporary remedy for crises. Contemporary scholarship, however, frames social policy as a dynamic and transformative undertaking: any state intervention that directly affects general welfare, strengthens institutions and orders social relations (UNRISD, 2006). In developmental contexts this conception widens further to include basic services and infrastructure projects, on the understanding that investment in roads, water and the agricultural base is itself a form of *social investment* that reduces poverty and broadens opportunity (Midgley, 1996; Schmidt, 2021). It is this broad, developmental conception that the present study adopts, treating the four service sectors as legitimate and central objects of social policy.

2.2 Media, the welfare state and the policy process

Where the welfare state translates social policy from theory into practice, the media performs a crucial communicative function: it explains government measures to citizens, makes the workings of the state transparent, and—acting as a “fourth estate”—holds authority to account (Syvertsen, 2014; Carlsson, 2013). When the media foregrounds shortcomings in a service, governments are pressed to respond; when it neglects an area, that area is often neglected in policy as well (Doyle, Barr and Boyle, 2025). The Nordic tradition of public-service media illustrates how media can embody the values of the welfare state by ensuring that accurate information reaches every citizen irrespective of location or means (Syvertsen, 2014). At the same time, the rise of digital platforms, commercial pressures and misinformation has complicated this role, turning social media into both an arena of public deliberation and a vector for distortion (Brennen et al., 2020; Shirky, 2011).

2.3 The Ninth Cabinet and its service agenda

The Ninth Cabinet of the KRG took office on 10 July 2019 under the banner of “Reform and Service”, committing to administrative and financial reform, anti-corruption measures, and the expansion of public services. Across the four sectors examined here, the cabinet recorded substantial activity. In water security it pursued a comprehensive strategy of dam and reservoir construction—constructing nine strategic dams and a series of water-harvesting ponds, with flagship projects such as the Gomespan dam in Erbil, projected

to become the Region's third-largest after Dukan and Darbandikhan. In food and agricultural security it built modern grain silos, signed marketing agreements for domestic produce, and reported a rise in agricultural output and the export of several products. In transport it delivered hundreds of road projects—some 585 schemes, of which 75 were strategic, adding more than 1,300 kilometres to the road network. In healthcare it built new hospitals and specialist centres, provided free cancer screening and treatment in several facilities, and tightened drug quality control. These measures form the empirical backdrop against which media coverage is assessed.

The media environment in which this agenda unfolded is, however, deeply fragmented. Outlets are commonly aligned—directly or indirectly—with political parties, whether as ruling-party, opposition or supposedly "independent" channels, and many depend financially on partisan or commercial backers. As the analysis below shows, this structural condition shapes how service issues are framed and contested.

3. Theoretical framework

In order to analyse a relationship that has so many dimensions, the study integrates four complementary bodies of theory. Each illuminates a different facet of how media engages the policy process, and together they provide a single analytic lens through which the interview and content-analysis data are read.

3.1 The policy process / policy cycle

The policy cycle disaggregates policymaking into successive stages—agenda-setting and problem definition, policy formulation, decision-making, implementation, and evaluation (Irwani, 2015; Birkland, 2019; Cairney, 2019; Hill and Hupe, 2021). Agenda-setting identifies the problems that warrant government action; because resources are finite, only a limited number of issues can be addressed, and media, interest groups and political institutions compete to define problems in line with their interests (Birkland, 2019). Formulation develops policy options; decision-making selects among them through the formal political process; implementation converts decisions into action through administrative machinery; and evaluation measures outcomes against objectives, feeding back into revision.

3.2 Top-down, bottom-up and hybrid approaches

Within implementation theory, the top-down approach treats policy as originating with central decision-makers and cascading downward for execution, so that success depends on *the clarity of objectives set at the top* (Van Horn and Van Meter, in Reza, 2019; Birkland, 2019; Irwani, 2015). The bottom-up approach, by contrast, foregrounds street-level actors and local networks, arguing that the "real" policy is the one enacted on the ground, where front-line implementers exercise considerable discretion (Lipsky, in Cairney, 2019; Hill and Hupe, 2011; Irwani, 2015). Hybrid models seek to reconcile the two, recognising that both centralised direction and decentralised, informal interaction shape outcomes within multi-level governance (Hill and Hupe, 2021; Birkland, 2019; Irwani, 2015). These approaches allow the study to ask whether the Kurdish media transmits citizens' demands upward (bottom-up) or merely relays government decisions downward (top-down).

3.3 Policy debate theory

Policy debate theory holds that policymaking is a contested, argumentative process in which problems are not fixed but constructed through public discourse; the way a problem is talked about determines which solutions appear appropriate (Fischer and Forester, 1993). Language in the media does not merely transmit events but *constructs reality, normalising some ideas and silencing others* (Fairclough, 2013). Through framing—emphasising one dimension of an issue while downplaying others—the media shapes how citizens and officials understand problems and which remedies they favour (Entman, 2007). The theory also describes the formation of "discourse coalitions" in which organisations, experts, media and politicians converge around a shared storyline to legitimate a preferred course of action (Hajer, 1995). Closely allied is agenda-setting: by covering an issue persistently, media makes it salient and compels parliaments and governments to act (McCombs and Shaw, 1972; McCombs and Reynolds, 2009; Soroka et al., 2013). The theory's critics note that media attention is often transient and that concentrated ownership means not all voices reach the public equally (Baumgartner and Jones, 2015; Fairclough, 2013).

3.4 Rational choice theory

Rational choice theory explains how political and media actors decide. Individuals and organisations are assumed to pursue the strategy that maximises their gain within the rules that bind them (Weimer and Vining, 2017; Ostrom, 2005). Media organisations operate as strategic actors in a competitive market, selecting stories on a cost–benefit basis: coverage intensity correlates with audience ratings and advertising revenue, so outlets privilege issues that attract viewers and may display ideological viewpoint to capture a particular audience (Strömberg, 2004; Mullainathan and Shleifer, 2005; Gentzkow and Shapiro, 2010). Citizens, for their part, often choose "rational ignorance" when information is costly, prompting simplified and partisan narratives (Prior, 2007). Yet the theory also recognises that, by exposing corruption and failure, media can compel officials to align their conduct with the public interest (Besley and Prat, 2006). Critics caution that the theory neglects cultural norms and the ethical dimension of public-service media (Ostrom, 2005; Weimer and Vining, 2017).

3.5 Operationalisation

These theories are deployed in concert. The policy cycle locates where in the process media exerts influence; the top-down/bottom-up distinction characterises the direction of that influence. Policy debate theory explains how media frames problems and constructs the deliberative space. While rational choice theory explains why government and media actors behave as they do and why a given channel covers a service issue in a partisan way, or why an official withholds or releases information.

4. Methodology:

The study adopts a qualitative design, which is well suited to understanding a complex, multi-dimensional and sensitive relationship and to answering questions of "how" and "why" (Creswell, 2014; Bryman, 2016; Yin, 2018).

Purposive sampling was used throughout, selecting participants and materials with direct, first-hand knowledge of the research problem (Etikan, Musa and Alkassim, 2016). The sample was organised along two axes. The human sample comprised ten participants, divided equally into five senior or mid-level government officials drawn from the relevant service ministries (spokespersons and heads of media and information offices, directors-general, advisers and planning directors) and five media professionals (presenters, producers and reporters) from the three outlets. Although the sample is small, qualitative inquiry privileges depth over breadth, and recruitment continued to the point of data saturation. The media sample comprised twelve television programmes and reports—four from each outlet, one for each of the four service sectors—broadcast during the cabinet's tenure (2019–2024) and selected for their analytical and investigative content. Throughout this article, officials are cited as G1–G5 and media professionals as M1–M5 to preserve anonymity.

Table 1. *The media content sample (twelve items).*

Outlet / programme	Sector	Topic and date
Rudaw: Lagal Ranj	Health	Price and quality of medicine in Kurdistan's markets (10 Mar 2024)
Rudaw: Lagal Ranj	Transport	Poor condition of inter-city roads (26 Mar 2023)
Rudaw: Lagal Ranj	Food / agriculture	Agriculture and food security (4 Jun 2023)
Rudaw: Lagal Ranj	Water	How can the Region secure its water? (31 May 2021)
Kurdistan 24: Bûjanawe	Water	Water security (8 Jun 2025)
Kurdistan 24: Bûjanawe	Food / agriculture	Protecting food security under the Ninth Cabinet (3 Jul 2024)
Kurdistan 24: Bûjanawe	Health	The health sector under the Ninth Cabinet (5 Nov 2023)

Kurdistan 24: Bûjanawe	Transport	Services of the Ministry of Reconstruction and Housing (5 Nov 2023)
NRT: news report	Water	Government fails to exploit dam overflow for new reservoirs (18 Dec 2025)
NRT: Sako reportage	Health	What citizens say about the public health sector (1 Aug 2023)
NRT: news report	Transport	Khabat district: road and service deficits (3 Oct 2022)
NRT: Sako reportage	Food / agriculture	Farmers' unsold produce in the Kurdistan Region (12 Jul 2020)

Data Collection and Analysis. Two instruments were combined to triangulate sources. Semi-structured interviews provided a flexible yet focused format, pairing a prepared core of questions with the freedom to pursue new lines as they arose, which is well suited to sensitive and multi-layered topics (Ruslin et al., 2022; Bryman, 2012; Brinkmann and Kvale, 2015). Interviews lasted between forty and forty-five minutes, were conducted between 10 July and 7 August 2025—mostly face-to-face, with two held online—and, with prior informed consent, were audio-recorded for precise transcription. Qualitative content analysis was used to read the media texts, providing a systematic technique for inferring valid meaning from programmes, talk-shows and reports and for establishing how each outlet presents, supports or criticises government decisions (Krippendorff, 2018; Macnamara, 2005). Because the broadcast material was produced for the public and not for the study, it constitutes naturally occurring data that strengthens the objectivity of the findings.

The interview transcripts were analysed thematically through an eight-step procedure: verbatim transcription; open, line-by-line coding; grouping of codes into categories; extraction of themes; systematic comparison of officials' and journalists' perspectives; refinement and definition of themes against the raw data; interpretation of the deeper meaning behind statements; and integration in preparation for the discussion. The media texts were coded against seven analytic categories: how the problem is defined; which policy stage is addressed (decision, implementation or evaluation); the direction of discourse (toward government, experts or citizens); the attribution of responsibility; whether a solution is offered or only criticism levelled; the tone of debate (conflictual or deliberative); and the overall evaluation (positive, neutral or negative). The two strands were then brought together in the discussion and interpreted in the light of the four theories.

5. Findings

5.1 Setting the agenda: media in problem definition

Across both data sources, the media's influence was strongest at the first stage of the policy cycle—problem definition and agenda-setting. Outlets repeatedly converted local, technical or economic grievances into matters of public and governmental priority by relaying citizens' concerns and dramatising problems. In NRT's agricultural reportage, for example, the unsold produce of farmers was not framed merely as a "surplus problem" but, through images of dumped crops and farmers' testimony, as "the squandering of citizens' labour" and "institutional negligence". Officials acknowledged the force of such framing: G5 observed that "powerful images moved the government to adopt a more correct policy", while M5 described the mechanism precisely—"agenda-setting: the media turns a social problem into the hot topic of the day; then it builds pressure; then it monitors implementation".

The media could also elevate technical questions into politically sensitive ones, accelerating their passage to the top of the agenda. In Rudaw's programme on medicine quality, the issue was framed not as ordinary commerce but as a threat to patients' lives—"cancer medicine that was nothing but water"—compelling an immediate government response. M1 confirmed the direct effect: the programme "directly led the KRG to issue a set of decisions" and "imposed a number of conditions on pharmacies". Yet officials also stressed that media salience does not displace the government's settled programme. As G3 put it, "the media does

not affect the cabinet's programme, because the programme is fixed.” Agenda-setting thus emerged as the site of greatest media leverage, but a leverage that the executive continually sought to contain.

5.2 Shaping decisions: media in formulation and decision-making

At the formulation and decision-making stage, the data show that the media does not draft the text of decisions but operates as a “veto” or “amending” force that obliges government to revise its plans. The clearest instances are concentrated in the four service sectors. In healthcare, sustained coverage of substandard medicine produced concrete regulatory change: directives requiring pharmacies to maintain twenty-four-hour electricity and refrigeration and to display the licensed pharmacist's certificate, alongside a tightened drug-control regime using verification stickers (M1). In food security, the media's emphasis on weak grain-storage capacity—“the shortage of silos”—helped push the government to build modern silos, while coverage of farmers' marketing problems for wheat, tomatoes and vegetables led the government, in G5's account, to “adopt a marketing policy”, introduce an “agricultural calendar” and impose seasonal import tariffs to protect domestic produce. M4 cited the reversal of a plan to privatise medical laboratories as a direct response to media-generated public opinion.

Officials, however, were reluctant to acknowledge this influence, for reasons the rational-choice frame explains well: *to preserve political capital, institutions prefer to present service projects as the fruit of their own programme rather than as concessions to media pressure*. M1 recounted a minister who, despite acknowledging a programme's impact, refused to credit it on air—“how can I say this achievement is yours?”—and G5 flatly denied that decisions were “ideas taken from the media”. A further mechanism surfaced repeatedly: “leak-and-test”. According to M5, “before taking an important and sensitive decision the government informally leaks information to the media […] and if the reaction is very negative it backs away from the decision.” Decision-making in the Region thus emerges as less a closed, technocratic process than an interactive one, in which the reaction of the street — mediated by the press — becomes the final test a policy must survive before it is confirmed or abandoned.

5.3 Watching implementation, neglecting evaluation

At the implementation and evaluation stages the media's contribution was both partisan and incomplete. The content analysis revealed a clear division of labour among the three outlets that corresponds to the top-down/bottom-up distinction. Kurdistan 24's Bûjanawe consistently adopted a top-down posture, concentrating on visible outputs—completed dams, [roads and highways,] the figure of “41 ponds”, new hospitals—and lending legitimacy to the cabinet's record while offering little critical scrutiny of implementation gaps. NRT, by contrast, worked bottom-up: its reports and Sako reportages trained the camera on stalled or absent services and reframed even natural problems, such as drought, as administrative negligence or political corruption, selecting the evidence that most damaged its political rival. Rudaw occupied a hybrid position, gathering government and aggrieved citizens in a single studio, but its debates frequently slid from the substance of service delivery into partisan and inter-regional contest—most strikingly in the roads programme, where the question of why 1,000 projects had stalled and 850 contractors gone bankrupt for want of cash liquidity degenerated into an Erbil-versus-Sulaymaniyah dispute.

Above all, the evaluation stage was systematically neglected. Both officials and journalists agreed that the media lacks the institutional “memory” for sustained, systematic follow-up. G3 stated that outlets are “present at the launch, but the follow-up is zero”, while M2 admitted that “our media's memory is very short… it does not think strategically”, and M5 warned that “the absence of systematic, long-term follow-up creates a large accountability gap”. Because no one returns, years later, to ask whether a proclaimed policy actually achieved its outcomes, the loop that should feed evaluation back into revision rarely closes.

5.4 Whose priorities? Coverage, citizens and polarisation

Whether coverage genuinely reflected citizens' priorities—the third line of inquiry—yielded a mixed and ultimately sobering answer. There is clear evidence that media conveyed real grievances and prompted tangible responses, as the pharmaceutical, agricultural, water and road cases show; G3 even acknowledged that, by bypassing bureaucratic routine, “the media reaches the decision-maker faster than I, the specialist, can with paperwork.” Yet several participants insisted that grievances are frequently instrumentalised. M2

put it bluntly: “it is not that you have taken the people's worry on your shoulders… it is that you have your own ratings, your views, likes, comments and shares.” M5 agreed that channels “exploit people's anxieties to generate impact and harvest audiences”. The result, as G4 observed, is a polarised environment in which “trust is either one hundred per cent or zero” and audiences accept or reject information according to political identity rather than evidence; precisely the breakdown of rational evaluation that rational-choice theory anticipates under conditions of partisan saturation. Coverage, then, reflected citizens' priorities only intermittently; as often, it refracted them through a partisan lens.

5.5 Government–media relations and the trust deficit

The relationship between the Ninth Cabinet and the media is best characterised as a deep crisis of trust and mutual suspicion. From the government side, officials portrayed the media as superficial and complicating: G1 declared, “I trust no one… I protect myself from falling into journalists' traps”. G2 described trust as “very weak”, and G3 reported that the government “protects itself from some media that have disgraced themselves” with fake news. The cabinet's institutional response was to create a Media and Information Department to professionalise and coordinate its messaging across the water, health, roads and agriculture sectors (M3). On the question of openness, officials emphasised access. G2 noted that “this cabinet has given more information and held far more press conferences than its predecessors”, and G5 spoke of an open-door policy. Journalists, however, were less convinced: M5 found the cabinet “largely closed to questions… more open to channels that directly support it”, and M4 judged most press conferences “formal and symbolic” and “not grounded in data”. Crucially, journalists agreed that what trust exists rests on partisan affiliation and personal ties rather than on professional or institutional foundations (M3, M5). The relationship, in short, lacks the professional basis that would allow media to serve as a reliable two-way bridge between citizen and state.

5.6 Obstacles facing journalists and institutions

The study surfaced a cluster of professional, structural and institutional obstacles that constrain the media's capacity for scientific, systematic oversight. The most consequential is the weakness of data and statistical infrastructure within government itself: as G2 openly explained, “the data problem is not that we have it and refuse to give it… our data infrastructure is only just beginning and our archiving culture is weak”, a diagnosis M2 echoed in noting that often “the government simply does not have the data”. Compounding this are the absence of an enforced right-to-information law, the inexperience of government spokespersons, and the tendency to complicate or withhold access (M4, M5, M3). On the media side, participants pointed to a low level of analytical and specialist capacity among journalists and the absence of media research centres, alongside the dominance of commercial and political interests (the pursuit of views and likes) and partisan ownership that undermines financial independence and professionalism (M2, M5). The principal obstacles can be summarised as follows:

- The absence of a transparent data-and-statistics system within government institutions, and a weak archiving culture.
- The lack of an enforced right-to-information law and the inexperience of official spokespersons.
- A low level of analytical and specialist capacity among journalists, and the absence of media research centres.
- The dominance of commercial and partisan interests—the pursuit of views and likes—at the expense of accurate information, reinforced by party or business ownership of outlets.

6. Discussion

Read together, the findings support a single, two-sided thesis: during the Ninth Cabinet the media played two starkly contrasting roles with respect to the services that touch citizens' daily lives. On one side, it was a genuine mobilising force. By dramatising shortages of medicine, water, roads and agricultural marketing, and by transmitting citizens' grievances upward, the media broke administrative routine and pressed the government into concrete decisions—new pharmacy regulations, modern silos, a marketing policy and agricultural calendar, and responsiveness on water and roads. In the framework's terms, this is agenda-setting and bottom-up pressure at work: framing and 'powerful images' are the mechanisms, and a government mindful of votes and legitimacy adjusts its priorities in response.

On the other side, the media frequently became part of the problem rather than its solution. Because outlets are structurally tied to parties or commercial backers and compete for audiences, the rational-choice logic of the news market pushed them to exploit service problems for engagement and partisan advantage. Scientific deliberation over policy (what policy debate theory would regard as a healthy public sphere) was repeatedly displaced by partisan and inter-regional conflict, as in the Erbil–Sulaymaniyah contest over roads, or by sensational side-issues, as when a debate on agricultural marketing was diverted onto a dramatised dispute over whether wild plants cleared from farmland were a valuable resource or a worthless nuisance (symbolism of “thorns and flowers”). The evaluation stage of the cycle was largely abandoned, and shortcomings were converted not into opportunities for reform but into instruments for public despair.

The deeper explanation for this duality is the crisis of trust and transparency that pervades the government–media relationship. A weak data infrastructure and an unenforced right to information deprive journalists of the evidence needed for rigorous, bottom-up scrutiny; reciprocally, the prevalence of partisan and sensational coverage gives officials a rational pretext for withholding information and dealing only with friendly channels. The two deficiencies are mutually reinforcing, and their combined effect is to prevent the media from functioning as a balanced, two-way bridge. The ultimate casualty is the citizen, who (caught between a government discourse of achievement and a media discourse of failure) cannot readily distinguish the reality of public-service performance, and whose trust in institutions erodes accordingly. The success of social policy in the Region, the study suggests, depends not on political will and administrative capacity alone but on the existence of a healthy media environment; the present crisis is, at root, a crisis of trust and transparency whose resolution requires change on both sides.

7. Conclusion

This study set out to understand how the media participated in the social policy process under the Ninth Cabinet of the KRG, across water, transport, food and agriculture, and health. Addressing each line of inquiry in turn, it finds that the media influenced policy mainly through agenda-setting and framing, exerting its greatest leverage at the problem-definition stage and a real but contested influence over decisions, while neglecting evaluation; that its role varied sharply across the policy cycle and across outlets, with Kurdistan 24 operating top-down, NRT bottom-up, and Rudaw in hybrid fashion; that the government–media relationship is marked by a deep trust deficit in which access is selective and trust rests on partisan rather than professional foundations; that coverage reflected citizens' priorities only partially, often instrumentalising grievances for engagement and political conflict, though it did prompt genuine policy revisions in several sectors; and that journalists face serious obstacles rooted in weak government data systems, an unenforced right to information, limited professional capacity, and partisan ownership.

Acknowledgement

This article is derived from the data collected for a master's dissertation completed in the Department of Sociology and Social Work, College of Arts, Soran University.

References

Alcock, P. (2008) Social Policy in Britain. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Baumgartner, F. R. and Jones, B. D. (2015) The Politics of Information: Problem Definition and the Course of Public Policy in America. Chicago: University of Chicago Press.

Besley, T. and Prat, A. (2006) ‘Handcuffs for the grabbing hand? Media capture and government accountability’, American Economic Review, 96(3), pp. 720–736.

Béland, D. (2010) What Is Social Policy? Understanding the Welfare State. Cambridge: Polity Press.

Birkland, T. A. (2019) An Introduction to the Policy Process. 5th edn. New York: Routledge.

Brennen, J. S. et al. (2020) ‘Types, sources, and claims of COVID-19 misinformation’, Reuters Institute for the Study of Journalism.

Brinkmann, S. and Kvale, S. (2015) InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. 3rd edn. Thousand Oaks, CA: Sage.

Bryman, A. (2016) Social Research Methods. 5th edn. Oxford: Oxford University Press.

Cairney, P. (2019) Understanding Public Policy: Theories and Issues. 2nd edn. London: Palgrave.

Carlsson, U. (2013) Public Service Media from a Nordic Horizon. Gothenburg: Nordicom.

Creswell, J. W. (2014) Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 4th edn. Thousand Oaks, CA: Sage.
De Schutter, O. (2018) The Rights-Based Welfare State. Geneva: Friedrich Ebert Stiftung.
Doyle, G., Barr, K. and Boyle, R. (2025) 'Public service media as critical media infrastructure for the digital era', Media, Culture & Society, 47(2), pp. 3–6.
Entman, R. M. (2007) 'Framing bias: media in the distribution of power', Journal of Communication, 57(1), pp. 163–173.
Esping-Andersen, G. (1990) The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton, NJ: Princeton University Press.
Etikan, I., Musa, S. A. and Alkassim, R. S. (2016) 'Comparison of convenience sampling and purposive sampling', American Journal of Theoretical and Applied Statistics, 5(1), pp. 1–4.
Fairclough, N. (2013) Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. 2nd edn. London: Routledge.
Fischer, F. and Forester, J. (eds) (1993) The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning. Durham, NC: Duke University Press.
Gentzkow, M. and Shapiro, J. M. (2010) 'What drives media slant? Evidence from U.S. daily newspapers', Econometrica, 78(1), pp. 35–71.
Hajer, M. (1995) The Politics of Environmental Discourse. Oxford: Oxford University Press.
Hill, M. and Hupe, P. (2021) Implementing Public Policy. 4th edn. London: Sage.
Irwani, M. (2015) Clientelism and Implementing Social Security Programmes in Post-conflict Iraqi Kurdistan Region, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publisher.
Krippendorff, K. (2018) Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 4th edn. Thousand Oaks, CA: Sage.
Macnamara, J. (2005) 'Media content analysis: its uses, benefits and best practice methodology', Asia Pacific Public Relations Journal, 6(1), pp. 1–34.
McCombs, M. and Reynolds, A. (2009) 'How the news shapes our civic agenda', in Kenski, K. and Jamieson, K. H. (eds) The Oxford Handbook of Political Communication. Oxford: Oxford University Press, pp. 67–82.
McCombs, M. E. and Shaw, D. L. (1972) 'The agenda-setting function of mass media', Public Opinion Quarterly, 36(2), pp. 176–187.
McQuail, D. (2010) McQuail's Mass Communication Theory. 6th edn. London: Sage.
Midgley, J. (1996) 'Toward a developmental model of social policy', Journal of Sociology & Social Welfare, 23(1), pp. 59–74.
Mullainathan, S. and Shleifer, A. (2005) 'The market for news', American Economic Review, 95(4), pp. 1031–1053.
Ostrom, E. (2005) Understanding Institutional Diversity. Princeton, NJ: Princeton University Press.
Pariser, E. (2011) The Filter Bubble. New York: Penguin Press.
Pierson, P. (2001) The New Politics of the Welfare State. Oxford: Oxford University Press.
Prior, M. (2007) Post-Broadcast Democracy. New York: Cambridge University Press.
Reza (2019) [Top-down, bottom-up and hybrid implementation approaches], pp. 104–108. [As cited in the source dissertation.]
Ruslin, R. et al. (2022) 'Semi-structured interview: a methodological reflection', IOSR Journal of Research & Method in Education, 12(1), pp. 22–29.
Schmidt, J. J. (2021) 'Water as global social policy', in Global Social Policy. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 273–294.
Shirky, C. (2011) 'The political power of social media', Foreign Affairs, 90(1), pp. 28–41.
Soroka, S. et al. (2013) 'Mass media and policy-making', in Araral, E. et al. (eds) Routledge Handbook of Public Policy. London: Routledge, pp. 204–214.
Spicker, P. (2014) Social Policy: Theory and Practice. Bristol: Policy Press.
Strömberg, D. (2004) 'Mass media competition, political competition, and public policy', Review of Economic Studies, 71(1), pp. 265–284.
Syvertsen, T. (2014) The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era. Gothenburg: Nordicom.
UNRISD (2006) Transformative Social Policy: Lessons from UNRISD Research. Research and Policy Brief 5. Geneva: UNRISD.
Weimer, D. L. and Vining, A. R. (2017) Policy Analysis: Concepts and Practice. 6th edn. New York: Routledge.
Yin, R. K. (2018) Case Study Research and Applications: Design and Methods. 6th edn. Thousand Oaks, CA: Sage.

www.CHMK.org

forum.CHMK.org

FORUM SCHEDULE

DATES: 08 – 09 July 2026
HOURS: 09:00 – 18:00 Daily
SOAS University of London, 10 Thornhaugh
Location: Street Russell Square, London WC1H 0XG, United Kingdom

DELEGATIONS, MAP & INSTITUTIONAL OVERSIGHT

Country &amp: Kurdistan, Iraq, Iran, Egypt, Norway, Spain, Greece and the UK
Regional Blocs: Kurdistan Region (Host Delegation) | Republic of Iraq | United Kingdom | Kingdom of Norway
Ministerial Governance Assemblies: Ministry of Higher Education ; Scientific Research | Ministry of Education | Ministry of Culture and Youth
Executive Administrative State Patrons: Kurdistan Regional Government (KRG) High Representation to the UK | The Governorate of Sulaymani

FORUM ORGANISERS

- Kurdish Media Watchdog (CHMK)
- Vision Agency for International Development (VisionAID)
- Kanga Educational Foundation (KEF)
- UK Media Reform Coalition (MRC)
- Goldsmithis Leverhulm Media Research Center (GLMRC)
- The Journal of Digital Media & Policy (JDMP)

PARTICIPATING UNIVERSITIES & AMP; RESEARCH CENTRES

Ministry of Higher Education & Scientific Research • Ministry of Education • Mystery of Culture & Youth SOAS University of London • Goldsmiths, University of London (GOLD) • City St George's University of London of London (UOL) • Baghdad (AUIB) • Aston University Bermingham (AUB) • Arden University (AU) • • Salahaddin University-Erbil (SUE) • University of Sulaimani (UoS) • University of Duhok (UoD),• Soran University (SU) • University of Halabja (UoH) • Sulaimani Polytechnic University (SPU) • Erbil Polytechnic University (EPU) • Human Development University (HDU) • International University of Erbil (IUE) • Cihan University – Sulaimaniyah (CUS) • University College of Goizha (UOG) • National Institute of Technology (NIT) • Charesteen Institute • Tishk Private Institute • BBC World Services • Iraq International Center for Culture and Media (IICCM) • Media and Journalism Research Center (MJRC) • Media Education Magazine of the Dergawan • Kurdistan Journalists Syndicate (KJS)

FORUM SPONSORS

- Kanga Educational Foundation (KEF)
- Nawroz University
- High Representative of the Kurdistan Regional Government to the United Kingdom
- Governorate of Sulaimani
- SHA Post Company
- Azadbun Organisation
- Alen Post Company
- Atlas Food Wholesale
- Cash & Carry Master
- Sulaimani Restaurant